

שבוע פרשת תבוא

(14 – 20 September 08)

י"ד – כ' אלול ה'תשס"ח

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַחֲבֵת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוָה

הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְנָתָם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוָה אִתְּכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֵת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בְּעֵת יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ, וְאֶסַּפְתִּי דִּגְגְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשָׂדְךָ לְבִהְמֶתְךָ, וְאֶכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאֶבְדְּתֶם מִחֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתָם אִתְּם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתָם אִתְּם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אוֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם, זֵנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אִתְּכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהוֹיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֶמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

חֲרִינִי מִקְבֵּל עָלִי מִצְוֹת עֲשֵׂה שָׁל וְאַהֲבַת לְרַעְדָּה בְּמוֹךְ מִצְוָה הַתַּפְלִיל בְּתַפִּילִין אֶת כָּל תַּפִּילַת שַׁחֲרִית כּוֹלֵל פְּרָקֵי הַתְּהִלִּים הַיּוֹמִי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ וְיִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָיָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גֵאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מָצְאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצְלָם: ז וַיְדַרְיֶכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֶקָה וּנֶפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עֲנֵי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לִבָּם כַּשֵּׁלֹ וְאִין עֹזֹר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁפַר דִּלְתוֹת נַחֲשֶׁת וּבְרִיתִי בְרוֹל גִּדָּע: יז אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעֵם וּמַעֲוֹתֵיהֶם יִתְּעֻנוּ: יח כֹּל־אֵכֶל תִּתְּעַב נֶפֶשָׁם וַיִּגְעֻ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹדְרֵי הַיָּם בְּאִנְיֹת עָשִׂי מְלֹאכָה בַּמַּיִם רַבִּים: כד תִּמְהָ רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגַג: כז יַחֲזֹגוּ וַיִּגְעֻ כַּשָּׁפֹר וְכֹל־חֲכָמָתָם תִּתְבַּלַּע: כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזֹז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוֹמְמוּהוּ בַּקֹּהֶל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יַחֲלֹלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נִתְרוֹת לַמִּדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאִגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עִיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּמְעֻ בְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיִּבְרַכֶּם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבִהְמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֻטוּ וַיִּשְׁחֻ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגְזֹן: מ שָׁפַךְ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹחוֹ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֶאֱן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֵלָה וַיִּתְּבוֹנְנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה הַגָּבֹל וּכְזֹר אַעֲרִיה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים | יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלֵאמִים: ה כִּי־גִדַּל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ז לִמְעַן יַחֲלִיצוּ יְיָדֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים | דַּבֵּר בַּקֹּדֶשׁ אֲעֹלָה אַחֲלָקָה שְׂכָם וְעַמֶּק סִבּוֹת אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד | לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזֹ רֹאשֵׁי יְהוּדָה מַחֲקָקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוָם אֲשֶׁלִּיךְ נַעֲלִי עַלִי פִלֶּשֶׁת אֲתָרוּעַע: יא מִי יִבְלִנִי עִיר מִכְצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוָם: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יג הִבְהֵלָנוּ עוֹרֶת מִצָּר וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם: יד בָּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

מפתח כללי

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה היום הזה ה' אלקיך ש"פ תבוא, כ"ף אלול, ה'תשמ"א	ה
ד	שיחת ש"פ תבוא כ"ף אלול ה'תשמ"א	ח
ה	לקוטי שיחות פרשת תבוא (בלה"ק)	טו
ו	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת תבוא	כא
ז	לוח "היום יום" לשבוע פרשת תבוא	לג
ח	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	לה

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת תבוא	לו
י	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת תבוא	סד
יא	– ספר המצוות לשבוע פרשת תבוא	עא
יב	נביאים וכתובים יהושע פרק כא, דברי הימים א פרק יט	פא
יג	מסכת גיטין עם ביאורים מדף סה עד דף עא	פד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

יד	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קיג
טו	שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן	קיד
טז	לקוטי תורה - ד"ה כי ביום הזה יכפר - אדמו"ר הזקן	קטו
יז	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קטז
יח	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיו
יט	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קיח
כ	קונטרס החלצו - אדמו"ר מוהרש"ב	קיט
כא	ספר המאמרים היש"ת - אדמו"ר מוהרי"צ	קיט
כב	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כג	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קכב
כד	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכד
כה	ביאורים לפרקי אבות פרק ג משנה א	קכה
כו	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת תבוא	קכו
כז	לוח זמנים לשבוע פרשת תבוא	קמג

בס"ד. ש"פ תבוא, כ"ף אלול, ה'תשמ"א

(הנחה בלתי מוגה)

היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות גו'¹, ומבואר בלקוטי תורה דיבור המתחיל זה², שהיום הזה הוא ראש השנה, דהנה מקרא זה מחובר לפרשה שלמעלה המדברת בכניסה לארץ, דענין הכניסה לארץ בשנה הוא ראש השנה ובתורה היא בחינת תורה שבעל פה. והענין הוא, דהנה ג' ענינים אלו (ארץ ישראל, ראש השנה ותורה שבעל פה) בספירות קשורים עם ספירת המלכות. דבראש השנה הוא בנין המלכות כמאמר³ אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. ועל דרך זה תורה שבעל פה היא בחינת מלכות, לפי שבה הוא גילוי רצונו של הקב"ה, דבר מלך שלטון⁴. ובתורה שבעל פה גופא גילוי רצון העליון הוא לא בשקלא וטריא ופלפול שבה, דבזה יכול להיות אלו ואלו דברי אלקים חיים⁵, ואין יודעים איך לעשות המצוות בפועל, אלא דוקא בחלק ההלכה. וכמבואר באגרת הקודש⁶ בביאור מאמר רז"ל⁷ כל השונה הלכות (דוקא) בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, לפי שדוקא על ידי ההלכה למעשה מתגלה רצון העליון. וזהו ענין ספירת המלכות, שקשורה עם מעשה בפועל. ועל דרך זה הוא גם בכניסה לארץ ישראל כפשוטה, דשלימות קיום המצוות היא בארץ ישראל, לפי שאינו דומה קיום המצוות בחו"ל לקיומן בארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה⁸. היינו דנוסף לזה שיש מצוות התלויות בארץ שקיומן הוא רק בארץ ישראל, הרי גם בשאר המצוות שלימות קיומן היא בארץ ישראל דוקא. וכמו שנאמר⁹ הציבי לך ציונים, דהמצוות עתה בזמן הגלות הם רק ציונים וסימנים להמצוות דלעתיד לבוא¹⁰, לפי שהשלימות תהי' בכניסה לארץ לעתיד לבוא. והוא משום שאז יהיו כל הענינים שבעולם בתכלית השלימות, ולפיכך גם קיום המצוות יהי' בשלימות דלעתיד לבוא תהי' כל מלאכתך עשוי' (בדוגמת החידוש דשבת לגבי ימות החול), וכמו שנאמר¹¹ ועמדו זרים ורעו צאנכם.

והנה השלימות דלעתיד לבוא היא, דהגם שהעולם נברא על ידי שם אלקים כמו שנאמר¹² בראשית ברא אלקים גו', אלקים לשון רבים, הנה לעתיד לבוא יתגלה שם הוי', כמו שנאמר¹³ כי שמש ומגן הוי' אלקים, ששם אלקים הוא רק מגן ונרתק לשם הוי', דהרי לעתיד לבוא יהי' גילוי שם המפורש, כשם שאני נכתב כך אני נקרא¹⁴. אמנם ענין זה שיתגלה לעתיד לבוא כבר נמצא בהעלם בהבריאה מתחילתה, וכמו שנאמר בסיום פרשת הבריאה¹⁵

(1) פרשתנו כו, טז.

(2) מא, ג.

(3) ר"ה טז, א.

(4) קהלת ח, ד.

(5) עירובין יג, ב.

(6) סכ"ט.

(7) מגילה כה, ב.

(8) עקב יא, יב.

(9) ירמ' לא, כא.

(10) ספרי עקב יא, יז.

(11) ישעי' מא, ה. וראה ברכות לה, ב.

(12) בראשית א, א.

(13) תהלים פד, יב. וראה שעהיחזה"א פ"ד. ועוד.

(14) פסחים נ, א.

(15) בראשית ב, ד.

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות הוי' אלקים ארץ ושמים, כי ההתהוות היתה על ידי שם הוי' אלא שהי' על ידי הנרתק דשם אלקים. ועל ידי שישנו ענין זה בהבריאה מתחילתה, על ידי זה אפשר שיתגלה לעתיד לבוא גילוי שם הוי'. והוא משום שההעלם דשם אלקים (ועל דרך זה מה שנאמר¹⁶ נעשה אדם לשון רבים, כמאמר¹⁷ פְּתוּב והרוצה לטעות יטעה) אינו בשביל ההעלם וההסתר ח"ו, אלא אדרבה כדי שעל ידי זה יבואו לעילוי גדול יותר, כיתרון האור מן החושך וכיתרון החכמה מן הסכלות. דעל ידי זה שיש העלם והסתר, הרי הגילוי שלאחרי זה הוא למעלה יותר. וזהו מה שלעתיד לבוא כתיב¹⁸ אלה תולדות פרץ מלא¹⁹, ומבואר במקום אחר שתולדות מלא זה הוא למעלה ממה שנאמר בתחילת הבריאה אלה תולדות השמים והארץ (תולדות מלא), כי זוהי בחינת תולדות פרץ, פריצת כל המדידות וההגבלות.

והנה על פי ביאור זה, שהשלימות של הכניסה לארץ לעתיד לבוא היא על ידי ההעלם והסתר שבינתיים, יש לבאר מה שמביא בדרוש זה בלקוטי תורה, שהפרשה היום הזה הוי' אלקיך גו' מחוברת לפרשה שלפני' המסיימת ארץ זבת חלב ודבש, ומביא על זה מה שכתוב בקבלה שהראשי תיבות של ודבש היום הזה הוי' הוא צירוף הוי' אחת (היינו ראשי תיבות שם הוי' בצירוף אחר). דהנה לכאורה צריך ביאור, מדוע נרמז הקשר דוקא בתיבת ודבש. אך על פי הנ"ל יובן, כי גם ענין הדבש הוא על דרך יתרון האור מתוך החושך גו', כי הדבש בא על ידי הדבורה שהיא שֶׁרֶץ טמא (חושך) ודוקא על ידה באה מתיקות הדבש.

אמנם עדיין צריך להבין, מדוע נרמז צירוף שם הוי' באות ו' של תיבת ודבש, דעל פי הנ"ל הרי זה קשור עם תוכן ענין הדבש, ולמה נרמז באות ו' שהיא רק ו' החיבור. ויש לומר הביאור בזה, דגם אות ו' מרמזת ליתרון האור הבא מתוך החושך כו' כי אות ו' מורה על הוספה (ו' המוסיף), היינו ההוספה והיתרון הבא על ידי בירור החושך. ועל דרך המבואר לגבי יתרו, שלפני כן נקרא בשם יתרו, ועל ידי שהוסיף פרשה אחת בתורה נוספה בשמו אות ו' ונקרא יתרו²⁰. דההוספה שעל ידי יתרו היא יתרון האור מן החושך, כדאיתא בזהר²¹ דדוקא על ידי שבא יתרו ואמר²² עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים, על ידי זה הי' הגילוי דמתן תורה כיתרון האור הבא מן החושך.

וזהו כללות ענין העבודה של עם ישראל, להפך החושך לאור, ועל ידי זה לבוא ליתרון האור מן החושך, גילוי בחי' אלה תולדות פרץ. דעל ידי זה נעשה כל אחד שותף להקב"ה במעשה בראשית²³. ויש לומר, שלפיכך יש מעלה יתירה בהכניסה לארץ מגלות זה על הכניסה לארץ בפעם הראשונה בכיבוש יהושע. כי הנה הנכנסים לארץ בפעם הראשונה היו בניהם של דור המדבר, דור דיעה, שמאכלם הי' המן לחם מן השמים, ולא הי' בו פסולת,

(20) שמו"ר פכ"ז, ח.

(21) ח"ב סז, ב. סח, א.

(22) יתרו יח, יא.

(23) שבת קיט, ב.

(16) שם א, כו.

(17) ב"ר פ"ח, ח.

(18) רות ד, יח.

(19) שמו"ר פ"ל, ג.

ושמלתך לא בלתה מעליך גו', והמים היו מבארה של מרים וכו', ולפיכך הגם שנכנסו לארץ והי' אז בנין בית המקדש, המקום אשר יבחר הוי', שזהו מעלה לגבי המשכן וכמו שנאמר²⁴ כי לא ישבתי בבית וגו' ואהי' מתהלך באוהל ובמשכן וגו', מכל מקום אין זה תכלית העילוי, לפי שאין בזה מעלת האור הבא על ידי הפיכת החושך. מה שאין כן הכניסה לארץ עתה לאחר חושך הגלות יש בה גם מעלה זו. שהרי כל ענין הגלות הוא לברר הניצוצות ממקום החושך, כמאמר²⁵ צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיזרן לבין האומות, דפיזור זה הוא כדי שיתוספו עליהם גרים, היינו ניצוצות הקדושה שבכל העולם. דאם הי' האור בתוקף היו כל הניצוצות באים מאליהם, וכמו שהי' בזמן שלמה המלך שהוא ישב על מקומו וכל הניצוצות נמשכו אליו כמשל האבוקה המושכת את כל הניצוצות. אך כיון שזמן הגלות הוא זמן של חושך לכן צריך לגלות לברבריא ולסמטריא²⁶ כדי לברר הניצוצות. ואף שלכאורה אינו מובן, הרי הקב"ה יכול לעשות שגם עתה יומשכו הניצוצות מאליהם. ואף שבנוגע להאור הגדול ביותר יש לומר שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים²⁷, מכל מקום עדיין אינו מובן מהי הצדקה שבדבר, צדקה עשה הקב"ה כו', הרי יותר טוב לכאורה אם יהי' אור גדול שימשוך את הניצוצות מאליהם. ומזה מובן, שעל ידי שישראל גולים ומפוזרים בין האומות, הרי יש בזה עילוי גדול יותר, כיתרון האור הבא מן החושך דוקא. ועל ידי העבודה בענינים אלו, בירור ניצוצות הקדושה שבגלות, על דרך שהי' ביציאת מצרים דכתיב²⁸ וינצלו את מצרים, שהוציאו את כל הניצוצות משם, על ידי זה באים אל הארץ, כי תבוא אל הארץ גו', עד שכל יושבי' עלי', דאז נוהג היובל²⁹. דענין היובל הוא שחרור העבדים, ועל דרך זה הי' ביציאת מצרים, וזהו גם מה שהשופר דיובל הוא מעין השופר דמתן תורה. אלא שהכניסה לארץ עתה היא למעלה יותר, כמעלת התשובה על שאר המצוות. ועל דרך זה יהי' לעתיד לבוא גילוי נעלה יותר בתורה, על דרך מה שהלוחות שניות שבאו על ידי עבודת התשובה היו באופן דכפליים לתושי'³⁰, על דרך זה יהי' לעתיד לבוא גילוי טעמי תורה³¹. דעילוי זה הוא על ידי בירור הגלות ועבודת התשובה שְקִדְמָה לעולם³², היינו שהיא למעלה ממצאות דעולם, למעלה מעולם על מילואו נברא³³, ולמעלה מתורה ומצוות (שלכן על ידי התשובה פועלים תיקון בתורה ומצוות). ועל ידי שְבִבְכִי יבואו³⁴, הֵלֶךְ יֵלֶךְ וּבָכָה גו', על ידי זה בא יבוא ברינה גו'³⁵, שלכל בני ישראל יהי' אור במושבותם עוד בזמן הגלות. ואחרי כן אז ימלא שחוק פינו³⁶, וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות³⁷ (היינו נפלאות בערך הנפלאות דיציאת מצרים), בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

(24) ש"א ז, ו.

(25) פסחים פז, ב.

(26) שהש"ר פ"ב, ח.

(27) ברכות לג, ב.

(28) בא יב, לו.

(29) ערכין לב, ב.

(30) שמו"ר רפמ"ו.

(31) ראה פירש"י שה"ש א, ב.

(32) פסחים נד, א.

(33) ראה ב"ר פי"ד, ז. פי"ג, ג.

(34) ירמ' לא, ח.

(35) תהלים קכו, ו.

(36) שם, ב.

(37) מיכה ז, טו.

בס"ד. שיחת ש"פ תבוא, כ"ף אלול ה'תשמ"א.

בלתי מוגה

ט. ...העבודה דיום השבת היא באופן ד"לא ראה עמל בישראל".

ולכאורה אינו מובן: כיצד יתאים זה עם מ"ש "אדם לעמל יולד" — הרי כל מציאותו של האדם ("אתם קרויין אדם", ע"ש אדמה לעליון) היא "לעמל יולד", וא"כ, מאחר שגם ביום השבת ישנה מציאותו של האדם, צריך להיות ענין ה"עמל" גם ביום השבת! —

והביאור בזה:

כללות הענין ד"אדם לעמל יולד" מבואר בגמרא (סנהדרין צט, ב): "אר"א כל אדם לעמל נברא, שנאמר כי אדם לעמל יולד. איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיק, הרי אומר לעמל תורה נברא".

והנה, ע"פ המדובר כמ"פ שקס"ד בתורה הוא גם ענין של תורה והוראה, מובן שישנו אופן העבודה ד"עמל מלאכה" ו"עמל שיחה", ולמעלה מזה — "עמל תורה" (כמסקנת הגמרא).

ומבואר בדרושי רבותינו נשיאינו, ובמאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר (ד"ה אר"א כל אדם לעמל נברא תרפ"ט), ש"עמל מלאכה" קשור עם בחי' המלאכה דלמעלה — התהוות העולמות ע"י העשרה מאמרות, ו"עמל שיחה" קאי על עבודת התפלה. ותכלית השלימות בעבודת האדם — הרי זה "עמל תורה" (ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 96 ואילך ובהנסמן שם).

והנה, העבודה ד"עמל תורה" יכולה להיות באופן ד"לא ראה עמל בישראל" (בדוגמת העבודה דיום השבת) — שזהו החילוק שבין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי, שהלימוד דתלמוד בבלי הוא באופן ד"עמל", מצד הקושיות והשקו"ט כו', וכמרו"ל "במחשכים הושיבני — זה תלמוד בבלי", ואילו הלימוד דתלמוד ירושלמי, אור ישר כו', הוא באופן ד"לא ראה עמל בישראל", בדוגמת העבודה דיום השבת, "וקראת לשבת עונג".

ועפ"ז מובן שגם בימי החול יכולה להיות העבודה ד"לא ראה עמל בישראל", בדוגמת אופן העבודה דיום השבת.

י. והביאור בזה:

גם אצל אלו שעבודתם היא בקו דזבולון — התעסקות בעניני מסחר כפשוטו כו', ישנו אופן שאין מורגש אצלם ענין של יגיעה ועמל כלל.

דהנה, בהמשך מים רבים תרל"ו (בתחלתו) מתאר בארוכה את אופן היגיעה בטרדות הפרנסה כו'. אבל כאשר התעסקותו בעניני המסחר וכו' היא בלא לב ולב, והרגש והתענוג שלו מונח (לא בדרכי ואופני המסחר כו', אלא) בתכלית ומטרת כל המסחר, שזהו הרווח שירוויח ע"י המסחר — הרי אינו מרגיש כלל את היגיעה וההתרוצצות שלו כו', ואין זה עליו לטורח ומשא כלל, ואדרבה, הוא מחפש עוד מסחר ועוד מסחר, כדי שיוכל להרויח עוד יותר.

וכל זה אמור בנוגע לענינים גשמיים, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות ענינים רוחניים, הנה בידעו שהובטח לו ש"יגיעת ומצאת", היינו, שע"י עבודתו יקבל את הענינים דלמעלה באופן דמציאה, שלא בערך כלל לגבי עבודתו ויגיעתו, ובאופן דמציאה גדולה, ועד שמקבל את הבחי' דתענוג בורא (שלמעלה לגמרי מתענוג נברא) — הרי כל עבודתו ויגיעתו אינה נחשבת אצלו ל"עמל" כלל, ואדרבה, זהו כל חפצו ורצונו, בידעו שע"ז הרי הוא מקבל את הענינים דלמעלה באופן של מציאה [וכידוע שישנה סברא שעל מציאה צריכים לברך "ברוך הטוב והמטיב"].

וכמרו"ל "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", היינו, שהריבוי דתומ"צ אינו באופן של יגיעה ועמל כו', כי הוא יודע שתכלית הכוונה בזה היא — "לזכות את ישראל".

דוגמא פשוטה לדבר:

כאשר מראים לאדם אבנים טובות ומרגליות, ואומרים לו שהוא יכול לקבלם עי"ז שיתייגע לשאתם לביתו, ונותנים לו ברירה: להתייגע מעט ולשאת ליטרא אחת של אבנים טובות ומרגליות, או להתייגע ולהשקיע כחות באופן כפול, ולשאת ב' ליטרות של אבנים טובות ומרגליות — הרי מובן בפשטות שתשובתו תהי' שהוא רוצה להתייגע עוד יותר ולשאת ג' ליטרות של אבנים טובות ומרגליות!

וכאשר ישאלוהו: היתכן, מדוע מעוניין הוא להתייגע כל כך ולשאת משא כבד יותר?! — הרי התשובה לדבר פשוטה ביותר: פעולה זו אינה נחשבת ליגיעה כלל וכלל, מאחר שמדובר אודות אבנים טובות ומרגליות! ועד"ז מובן בנוגע לעבודה הרוחנית דכאו"א מישראל — שכאשר נרגש אצלו שתכלית ומטרת כל העבודה היא "לזכות את ישראל", אין זה נחשב אצלו לעמל ויגיעה כלל, ואדרבה, זהו כל חפצו ורצונו כו'.

ועפ"ז מובן דיוק הלשון "ולא ראה עמל בישראל", היינו, שישנו ענין של "עמל", אלא "לא ראה עמל בישראל" — דלכאורה אינו מובן: הרי הקב"ה הוא "אמת", וא"כ, מאחר שישנו "עמל בישראל", איך יתכן ש"לא ראה עמל בישראל"?!

והביאור בזה — מובן בפשטות (ע"פ האמור לעיל): כאשר העבודה היא באופן שמורגש בה תכליתה ומטרתה, "יגיעת ומצאת", "לזכות את ישראל", אין זה נחשב אצלו לענין של יגיעה ועמל כלל, ואדרבה, זהו כל חפצו ורצונו, ולכן "לא ראה עמל בישראל".

יא. ההוראה מזה בנוגע לפועל:

גם כאשר נמצאים בחושך כפול ומכופל דזמן הגלות, ובעקבתא דמשיחא, במעמד ומצב ד"החושך יכסה ארץ וערפל לאומים" (כמ"ש בהפטרות שבת זו) — שהרי אפילו רגע אחד קודם הגאולה נמצאים עדיין במיצרים וגבולים דחושך הגלות כו' — אעפ"כ יכולה וצריכה להיות עבודת כאו"א מישראל באופן ד"לא ראה עמל בישראל", עבודה באופן של תענוג כו'.

וכאמור לעיל שענין זה נפעל עי"ז שיוודע ומתבונן בתכלית ומטרת כל העבודה כו', שאז אין זה נחשב אצלו לענין של יגיעה ועמל כלל.

ומצד ההעלם וההסתר דזמן הגלות — דרושה התבוננות שהדברים אמורים גם בנוגע אליו כו', ואז הרי כל רצונו וחפצו לזכות בעבודה ושליחות נוספת, ובדוגמת המשל דלעיל (ס"י) שהוא מוכן וחפץ לשאת משא של ג' ד' וה' ליטרות של אבנים טובות ומרגליות, ועד"ז בנמשל בעבודה הרוחנית, שמוכן להתייגע בעבודתו עוד יותר, כדי שיוכל לקבל את הגילויים דכל ה' העולמות, ולכן אין זה נחשב אצלו לעמל ויגיעה כלל.

וכאשר טוען שהוא נמצא בשדה, ושם אין רואים את ההוד וההדר דתפארת המלך (ואפילו לא את התפארת דעיר הבירה וארמון המלך כו') — הנה על זה באה ההוראה והנתינת כח דחודש אלול, שאז המלך נמצא בשדה, היינו, שגם בהיותו בשדה נמצא המלך ביחד עמו, והמלך מקבל את פניו בסבר פנים יפות, ומראה לו פנים שוחקות כו', ככל אריכות המשל בלקו"ת ד"ה אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול.

זאת אומרת: נוסף על זה שבכל השנה כולה "ה' נצב עליו כו' ומביט עליו ובוחר כליות ולב אם עובדו כראוי", הנה בחודש אלול המלך נמצא ביחד עמו בשדה, ובאופן שמקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם.

והחילוק הוא — שבכל השנה כולה הנה מה ש"ה' ניצב עליו כו'" פועל עליו תנועה של יראה וחרדה כו', ואילו בחודש אלול הרי זה באופן שהמלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם.

ועפ"ז מובן שהעבודה באופן ד"לא ראה עמל בישראל" — שייכת אצל כאו"א מישראל, בכל מקום ובכל זמן.

יב. נוסף על האמור לעיל — ישנה הוראה מיוחדת מקביעות שבת זו בימי החודש — בכ' אלול.

והביאור בזה:

ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שהי"ב ימים האחרונים דחודש אלול, מח"י אלול ועד כ"ט אלול (שהרי חודש אלול לעולם חסר), הם כנגד י"ב חדשי השנה, ותפקידם — לתקן ולהשלים את כל הענינים שהיו במשך י"ב חדשי השנה, יום לשנה יום לשנה כו'.

זאת אומרת: ח"י אלול מתקן ומשלים את העבודה דחודש תשרי העבר, י"ט אלול מתקן ומשלים את העבודה דחודש חשון העבר, וכ' אלול (שבת זו) מתקן ומשלים את העבודה דחודש כסלו העבר.

והנה, כאשר מדברים אודות חודש כסלו — הרי המאורע הראשון (בזמן) הקשור עם חודש כסלו, הרי זה חג החנוכה. ולאחרי זה נוסף גם חג הגאולה י"ט כסלו, ולאחרי זה — הגאולה דיו"ד כסלו (שזה מאיר את כללות הענין דימי החנוכה, כדלקמן).

וכל ענינים אלו כלולים בר"ח כסלו, שר"ח כסלו כולל את כל ימי חודש כסלו, הן ימי חנוכה, וימי ההכנה דחנוכה, הן י"ט כסלו, וההכנה לי"ט כסלו — ח"י כסלו כו', והן יו"ד כסלו וט' כסלו.

[וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שהגאולה דיו"ד כסלו אמורה היתה להיות בט' כסלו, אלא שבשנה ההיא חל ט' כסלו ביום השבת (ולכן לא היו צריכים להגיע לענין הגאולה בפועל, כי עצם ענין השבת הוא ענין של גאולה), ולכן נדחתה הגאולה בפועל ליו"ד כסלו.

ועד"ז אפשר לומר בנוגע לי"ט כסלו, שהגאולה היתה צריכה להיות בח"י כסלו, אלא שמצד השתלשלות הדברים כו' נדחתה הגאולה לי"ט כסלו].

יג. וביאור הענין דחודש כסלו — בעבודת האדם:

ידוע המבואר במכתב אדמו"ר (לקוטי לוי"צ אגרות ע' רה) ש"כסלו הוא ג"כ חודש השלישי לתחלת השנה מתשרי, ויש בו מעלה לגבי חודש השלישי דסיון כשמתחילין מניסן, כי ההתחלה מניסן הוא בדרך אור ישר משא"כ תשרי שהוא אור חוזר, תשובה שלמעלה מעבודת הצדיקים כו".

זאת אומרת: כשם שחודש סיון הוא חודש השלישי ("ירחא תליתאי") ביחס לניסן, כמו כן חודש כסלו הוא חודש השלישי ביחס לתשרי. והחילוק הוא — שחודש סיון הוא "ירחא תליתאי" דעבודת הצדיקים, וחודש כסלו הוא "ירחא תליתאי" דעבודת הבעלי תשובה.

ומאחר שכללות הענין דגילוי פנימיות התורה קשור עם עבודת התשובה [וכמאמר משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא, היינו, שגילוי תורתו של משיח, פנימיות התורה, קשור עם עבודת התשובה אצל הצדיקים, לאתבא צדיקיא בתיובתא], לכן, דוקא בחודש כסלו הי' מ"ת דפנימיות התורה, שזהו כללות הענין די"ט כסלו.

וזהו גם הנקודה הפנימית דימי החנוכה, שעיקרם — נס השמן, כמבואר באמרי בינה ששמן קאי על פנימיות התורה, רזין דרזין דתורה, וזהו מה ששמן צף על גבי כל המשקין, כולל גם יין, כי יין רומז על רזי תורה, ושמן (שצף על גבי יין) רומז לרזין דרזין דתורה.

והדלקת נר חנוכה צריכה להיות "על פתח ביתו מבחוץ", שזהו בדוגמת כללות הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה", להאיר "על פתח ביתו מבחוץ", ובאופן שמפיצים ב"חוצה" את המעיינות עצמם, ועי"ז נפעל הענין ד"כליא רגלא דתרמודאי", היינו, שמתבטלת כל המציאות של מרידה בהקב"ה ("תרמוד" אותיות "מורדת").

וכמבואר בתניא (פכ"ד) שהמרידה בהקב"ה היא אפילו ע"י עבירה קלה, דקדוק קל של דברי סופרים, מאחר שע"י"ז הוא "עובר על רצון העליון כו".

וענין זה מובן גם ע"פ נגלה דתורה — כמרז"ל שאפילו כאשר מחוי' במחוג קמי מלכא הרי זה ענין של מרידה במלכות, זאת אומרת, אע"פ שהפעולה דמחוי' במחוג (מצד עצמה) אינה סתירה וניגוד למציאותו של המלך, אעפ"כ, עצם העובדה שבעת עמדו לפני המלך שוכח על מציאות המלך, ומחוי' במחוג כו' — הרי זה מרידה במלכות.

ועפ"ז מובן בנוגע למלכותו של הקב"ה, שהיות ו"ה' נצב עליו כו'", הנה כאשר שוכח על מציאותו של הקב"ה, ועובר על רצונו (אפילו בעבירה קלה) — הרי זה מרידה במלכותו של הקב"ה.

ומאחר שכללות ענין המרידה בהקב"ה היא רק מצד הרוח שטות שנכנס בו, שזה מכסה ומסתיר ומעלים את האהבה המסותרת, עד ששוכח את אהבתו לה' כו' — הרי מובן בפשטות שע"י הפצת המעיינות דפנימיות התורה מתבטל הרוח שטות שבו, ובדרך ממילא מתבטלת כללות האפשרות דמרידה בהקב"ה.

ועפ"ז מובן שהנקודה הכללית דחודש כסלו היא — הפצת המעיינות חוצה, עד דכליא רגלא דתרמודאי, היינו, שמבטלים את כללות המציאות של מרידה בהקב"ה בכל העולם כולו.

וזהו הקשר עם תורת הבעש"ט "והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם" — שבכל מקום שיהודי נמצא, עליו לדעת שנמצא שם בשליחותו של הקב"ה, בכדי "לשכן שמו שם" — הפצת המעיינות חוצה.

יד. וע"פ האמור לעיל שכ' אלול הוא יום החשבון על העבודה דחודש כסלו העבר — מובן שביום זה צריכה להיות התבוננות מיוחדת בנוגע לכללות העבודה דהפצת המעיינות חוצה (נוסף על כללות שליחותו לעשות לו ית' דירה בתחתונים), היינו, לעשות חשבון צדק מאופן עבודתו בהפצת המעיינות, כדי לתקן את מה שהחסיר בענין זה.

ואפילו אם עבודתו בהפצת המעיינות בחודש כסלו העבר היתה בשלימות — הרי "ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה", ומאחר שמחודש כסלו עד כ' אלול עברו כמה וכמה ימים ושבעות וחדשים, מובן בפשטות ששלימות עבודתו בהפצת המעיינות לפי ערך מעמדו ומצבו בחודש כסלו, אינה מספקת לגבי השלימות הנדרשת ממנו בהיותו במעמד ומצב נעלה יותר — בכ' אלול.

ולכן, נוסף לזה שצריכים להשלים את החסרון שהי' בעבודת חודש כסלו (הפצת המעיינות חוצה), צריכים גם להשלים עבודה זו בתכלית השלימות — מתאים למעמדו ומצבו בכ' אלול, מצד העילוי ד"ימים ידברו גו'".

ותכלית הכוונה דחשבון זה היא — כדי שהעבודה דהפצת המעיינות חוצה במשך השנה הבאה תהי' באופן נעלה יותר, ביתר שאת וביתר עוז, ע"ז שמקבל על עצמו החלטות טובות בתוקף גמור וכו' — בנוגע לאופן עבודתו במשך השנה הבאה.

וההתחלה בזה היא — כאשר מקיים החלטות אלו תיכף ומיד, היינו, שלאחרי ההתבוננות והחשבון צדק הרי הוא מגיע למסקנא שצריך להוסיף בהפצת המעיינות חוצה, ולכן הרי הוא מתנהג ברוח מסקנא זו תיכף ומיד. וכאשר מתחיל להתנהג כן תיכף ומיד, יודעים בבירור ובוודאות שיתנהג כן במשך השנה הבאה.

טו. ובנוגע לפועל:

על כאו"א מישראל להוסיף בכללות העבודה דהפצת המעיינות חוצה בכל מקום שהוא נמצא, באופן נעלה יותר מאשר בעבר.

וההתחלה בזה צריכה להיות תיכף ומיד — ביום השבת, באופן המותר ביום השבת, ועאכו"כ לאחר יום השבת וכו'.

ויה"ר שע"י כללות העבודה דהפצת המעיינות חוצה, נזכה לקיום ההבטחה ששמע הבעש"ט ממשיח צדקנו בעת עליית נשמתו בר"ה — שכאשר יפוצו מעיינותיך חוצה קא אתי מר דא מלכא משיחא, במהרה בימינו ממש.

* * *

טז. ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ג"ע אודות התורות ששמע מאת הבעש"ט בש"פ תבוא, ח"י אלול תרנ"ב (כש"ט הוספות ע' 8 ואילך):
תורת הבעש"ט הראשונה נאמרה אחר קבלת שבת — עה"פ "והי' כי תבוא אל הארץ גו'", ופירש "ארץ" מלשון מרוצה ולשון רצון,

"והי' כי תבוא אל הארץ" — כאשר יהודי מגיע אל בחי' המרוצה ורצון, שזהו "אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה", היינו, שזוהי מתנה מלמעלה בירושה בכל אחד מישראל — הנה העבודה בזה היא "וישבת בה", שיהי' באופן דהתיישבות. וזהו "ולקחת גו' ושמט בטנא" — התלכשות אורות בכלים.

"והלכת אל המקום" — הוא ענין השגחה פרטית, "אשר יבחר ה' אלקיך", היינו, שבכל מקום שיהודי נמצא עליו לדעת שנמצא שם מפני שההשגחה העליונה הביאה אותו למקום זה, והכוונה בזה היא "לשכן שמו שם" — לפרסם אלקות בעולם.

התורה השני' היתה אחר תפלת ערבית. אמר עוד הפעם התורה הקודמת, והוסיף: "והי' כי תבוא", כדי להגיע

לבחי' הרצון שניתן במתנה לכאו"א מישראל, הוא ע"י "לשכן שמו שם" — מסירת נפש לפרסם אלקותו בעולם, והמסירת נפש בזה היא — ע"י אמירת ברכה ופסוק תהלים.

והוסיף בזה כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: בעלמא דין ניכרת ההפלאה בהשכלה, אבל למעלה ההפלאה היא בחומש ותהלים.

ובזה רואים דבר פלא: בתורת הבעש"ט מוזכר הענין דתהלים, וכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע מוסיף גם את הענין דחומש.

יז. בסיפור הנ"ל אודות תורת הבעש"ט מודגש גם שב' תורות אלו נאמרו "בהקהל", היינו, במעמד תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיהם, וגם נשים.

וזוהי השייכות המיוחדת ל"שנת הקהל", דהנה, כדי לומר שב' תורות אלו נאמרו ברבים כו', ישנם כמה וכמה לשונות כיצד להביע תוכן זה, ואעפ"כ מובא דוקא הלשון שתורות אלו נאמר "בהקהל". ובזה מודגשת השייכות דתורות הנ"ל ל"שנת הקהל".

וסיפור זה מבטל את הטענה שטוענים מדוע נשים לומדות פנימיות התורה כו' — כמסופר שב' תורות אלו נאמרו במעמד תלמידי הבעש"ט, תלמידי תלמידיהם, וגם נשים.

והנה, ההדגשה על אמירת התורות "בהקהל" היא רק בנוגע לב' תורות הראשונות — ומזה מובן שישנה חשיבות מיוחדת בנוגע לב' תורות אלו, שהרי הסדר בתורה הוא גם ענין של תורה והוראה.

ומאחר שב' תורות אלו נאמרו "בהקהל", מובן שהם שייכים לכאו"א מישראל. ובפרט שמדובר אודות תורות שנאמרו ע"י נשיא ישראל, ונשיא שבשמו ("ישראל") מודגש כללות הענין דעם ישראל.

ובפרט לאחר שתורות אלו נתפרסמו בדפוס ע"י נשיא בישראל — וידוע פתגם הצ"צ שכאשר פירסום הדבר הוא באופן דפוס, הרי זה הוראה לדורי דורות. ובפרט כאשר מדובר אודות דברי תורה — שהתורה היא נצחית.

ובפרט בזמנינו זה — שהעולם נעשה מוכשר יותר לקבל את הגילויים דפנימיות התורה, מאחר שישנם כבר כמה וכמה מקומות בעולם שבהם ישנו הענין דהפצת המעיינות חוצה, ע"י לימוד החסידות וכו'.

יח. ההוראה מזה בנוגע לפועל:

העבודה דהפצת המעיינות חוצה צריכה להיות באופן ד"הקהל", היינו, שצריכים לאסוף יהודים רבים, ולקרבם ללימוד פנימיות התורה כו'.

וההתעסקות בזה צריכה להיות באופן שמעמיד תלמידים ותלמידי תלמידיהם, היינו, שהתלמידים שלו הם באופן דטופח על מנת להטפיה, ועי"ז ישנם גם תלמידי תלמידיהם.

וזוהי ההוראה מסיפור הנ"ל — שלימוד פנימיות התורה ע"י הבעש"ט הי' באופן ד"הקהל", ובאופן שהיו נוכחים ג' דורות: הבעש"ט, תלמידי הבעש"ט, ותלמידי תלמידיהם. ועד"ז מובן בנוגע לאופן ההפצת דפנימיות התורה ע"י כאו"א מישראל.

והעילוי שישנו בזה שמעמיד תלמידים ותלמידי תלמידיהם — מובן ע"פ מארז"ל (ב"מ פה, א) "כל שהוא תלמיד חכם ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח, שוב אין תורה פוסקת ממנו לעולם, שנאמר ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם", כי "תורה מחזרת על אכסניא שלה", מאחר שזהו באופן ד"החוט המשולש לא במהרה ינתק".

וכמרז"ל (תוספתא עדיות פ"ג מ"ד ובפירוש חסדי דוד שם) שכאשר זוכה להעמיד תלמידים ותלמידי תלמידים (ג' דורות) — הרי הוא במעמד ומצב ד"גדול מרבן שמו", למעלה מ"רבי", ולמעלה מ"רבן".

יט. יתירה מזו:

לא זו בלבד שצריך להעמיד תלמידים באופן שיהיו טופח ע"מ להטפיה, כדי שיהיו גם תלמידי תלמידיהם, אלא הוא בעצמו צריך ללמוד גם עם תלמידי תלמידיו, ולא מספיק מה ששלוחו (תלמידו) ילמד עמם, כי מצוה בו יותר מבשלוחו.

ובדוגמת סיפור הנ"ל — שהבעש"ט בעצמו למד גם עם תלמידי תלמידיו, ולא הסתפק בזה שתלמידיו ילמדו עם תלמידיהם.

אבל עדיין יכול לחשוב שהן אמת שהוא בעצמו צריך ללמוד גם עם תלמידי תלמידיו (כי מצוה בו יותר מבשלוחו), אבל מספיק שילמד עמם רק את מסקנת הענין בנוגע למעשה בפועל, ואילו ביאור פרטי הענינים ילמדו מפי תלמידיו — הנה על זה באה ההוראה מסיפור הנ"ל, שהבעש"ט בעצמו למד עם תלמידי תלמידיו את כל פרטי התורות האמורים לעיל, ולא הסתפק בלימוד מסקנת הדברים כו'.

כ. והנה, הנהגה זו מצינו גם אצל משה רבינו:

איתא בגמרא (עירובין נד, ב) "כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו כו' נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו כו' נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו כו' נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן ושנה להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו כו'" [וענין זה הובא בפירוש רש"י (תשא לד, לב) — היינו, שזהו ענין המובן בפשוטו של מקרא].

ולכאורה אינו מובן: מאחר שאהרן ובניו והזקנים למדו עם כל בניו, לשם מה הי' צריך משה רבינו ללמוד עם כל בניו? לכאורה אין בזה כל תועלת!:

ואעפ"כ מצינו שמשה רבינו למד עם כל בניו, כולל גם עם הנשים, שהרי כמה פרשיות נאמרו ב"הקהל", גם בפני הנשים כו'.

והטעם בזה — לפי שאינו דומה אופן הלימוד מפי התלמיד לאופן הלימוד מפי הרב, כי הלימוד מפי הרב הוא באופן נעלה ביותר.

ועפ"ז מובן שאין מספיק ללמוד עם תלמידי תלמידיו רק את מסקנת הענין, בהסתמכו על זה שתלמידו ושלוחו ילמד עם תלמידי תלמידיו את ביאור הענינים כו' — אלא הוא בעצמו צריך ללמוד גם עם תלמידי תלמידיו את כל פרטי ביאור הענינים.

כא. והנה, בנוגע להוראה האמורה שהעבודה דהפצת המעיינות צריכה להיות באופן ד"הקהל" — ישנה נתנית כח מיוחדת מכללות שנה זו, שהיא "שנת הקהל".

ובפרט כאשר נמצאים בשבת פ' תבוא, שבפ' זו מדובר אודות הכניסה לארץ וכפי שרש"י מדגיש "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה", היינו, כאשר א"י היתה במעמד ומצב ד"כל יושבי עלי", והרי הענין ד"כל יושבי עלי" הוא בדוגמת הענין ד"הקהל".

דהנה, שלימות א"י תלוי בזה ש"כל יושבי עלי". ולכן אין היובל נוהג אלא כאשר "כל יושבי עלי". ולדעת כמה הנה גם החיוב דתרומות ומעשרות תלוי בזה ש"כל יושבי עלי" (כידוע השק"ט בפוסקים).

זאת אומרת: אע"פ שבא"י ישנם ישראלים לזמן וכהנים, וגדולי ישראל, ורוב השבטים כו' — אעפ"כ, השלימות דא"י היא דוקא כאשר "כל יושבי עלי".

ועד"ז מובן בנוגע לעבודה דהפצת המעיינות — שתכלית השלימות בזה היא כאשר פועל ומשפיע על כל בניו, באופן ד"הקהל", ו"כל יושבי עלי".

וזוהי הנתנית כח דפ' תבוא — שע"י עבודתו הרי הוא פועל על כל בניו את הענין ד"כי תבוא אל הארץ גו'", בחי' מרוצה ורצון כו', ובאופן ד"כל יושבי עלי", כפי שהי' בעת שכבשו את הארץ וחלקוה.

כב. וההוראה האמורה לעיל שהפצת המעיינות צריכה להיות באופן דג' דורות, תלמידים ותלמידי תלמידיהם, ובאופן שהוא בעצמו לומד עם כולם — הרי זה בהדרגה יותר כאשר נמצאים בימי חודש אלול. והביאור בזה:

כאשר לומד בעצמו עם תלמידיו ותלמידי תלמידיו — צריך להיות מודגש האחדות והצד השווה שבכולם, מבלי הבט על חילוקי הדרגות שביניהם.

והנה, כאשר התלמידים נמצאים בבית המדרש, ניכרים חילוקי הדרגות שביניהם, כמסופר בדרז"ל שבבית המדרש היו שורות שורות של ספסלים, ואופן ישיבת התלמידים בשורות אלו הי' נקבע ע"פ גודל ידיעתם

בתורה. ועד שהיו תלמידים שלא היו מכניסים אותם לבית המדרש, מאחר שעדיין לא הגיעו לדרגא כזו שיהיו ראויים ושייכים לאופן הלימוד שבבית המדרש.

אבל כאשר נמצאים בימי חודש אלול, שאז המלך נמצא בשדה ביחד עם כל בני" — הרי מאחר שבשדה אין שורות כו', והמלך מקבל את כולם בסבר פנים יפות, ומראה פנים שוחקות לכולם — אין ניכר חילוקי הדרגות שבין התלמידים, ולכן יכול ללמוד עם תלמידיו ותלמידי תלמידיו ביחד.

כג. אבל עדיין יכול לבוא יהודי ולטעון: כיצד תובעים ממנו להתעסק בהפצת המעיינות באופן ד"הקהל", ולהעמיד תלמידים ותלמידי תלמידיהם כו' — הרי הוא יודע מעמדו ומצבו, ויודע שאינו שייך לכל זה?! הנה על זה באה הוראת חז"ל במסכת סנהדרין (לז, א במשנה) "לפיכך נברא האדם יחידי, ללמדך שכל כו' המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא", היינו, שכאו"א מישראל הוא בדוגמת אדם הראשון.

וזהו הטעם ש"נברא האדם יחידי" — כדי שלאחרי חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ואחת שנה ידעו שכאו"א מישראל הוא בדוגמת אדם הראשון. זאת אומרת: מצד אדה"ר היתה בריאתו יכולה להיות באופן אחר, ומה ש"נברא אדם יחידי", הרי זה רק כדי שבשנת תשמ"א ידע יהודי שהוא בדוגמת אדה"ר.

ויתירה מזו: כאו"א מישראל הוא בדוגמת אדה"ר כפי שהי' בתחילת הבריאה — יציר כפיו של הקב"ה, ובאופן ד"כשמחך יצירך בגן עדן מקדם", קודם ענין החטא [ואעפ"כ אמרו חז"ל "אדם ממקום כפרתו נברא" — מהמקום שבו בנה מזבח והקריב קרבן כשנברא, אע"פ שעדיין לא הי' שייך ענין החטא].

וכמדובר כמ"פ שכל עניני התורה הם הוראה בעבודת ה', וכמ"ש הרגצ'ובי שכל עניני התורה, הן עניני הלכה והן עניני אגדה כו', יש להם שייכות להלכה בפועל — ועאכו"כ בעניננו, שמחז"ל זה מובא במסכת סנהדרין, שענינה — פסקי דינים עבור הסנהדרין, ומה גם שענין זה נאמר במשנה (ובאבות דר"נ), והרי "טעה בדבר משנה חוזר", מאחר שלא שייך בזה ענין של טעות כו'.

ועפ"ז מובן שבכחו של כאו"א מישראל להתעסק בהפצת המעיינות באופן ד"הקהל", ולהעמיד תלמידים ותלמידי תלמידיהם וכו' — בכל מקום ובכל זמן, גם כאשר נמצא בחושך כפול ומכופל דעקבתא דמשיחא, מאחר שהוא בדוגמת אדה"ר.

וכפס"ד הרמב"ם שבכחו של כאו"א מישראל להכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף זכות, ולפעול תשועה והצלה.

כד. ויה"ר שהעבודה דהפצת המעיינות חוצה תיעשה מתוך שמחה, כי נוסף על זה שכללות עבודת ה' צריכה להיות בשמחה, כמ"ש "עברו את ה' בשמחה" — הרי מדובר אודות הענין דהפצת פנימיות התורה, ולכן הרי זה צריך להיות באופן ד"פיקודי ה' ישרים משמחי לב".

ומאחר ששמחה פורץ גדר — הרי עי"ז פורצים את גדרי הגלות, הן בנוגע לענין הגלות ברוחניות, וכללות הענין דמדידה והגבלה, ובעיקר — פריצת גדרי הגלות כפשוטו.

ובקרוב ממש יקום היעוד "עלה הפורץ לפניהם" — בביאת משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד ד"כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה" — כניסה לארץ הקודש כפשוטה, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה",

ובארץ הקודש גופא — בירושלים עיר הקודש, ובירושלים גופא — בבית המקדש הנצחי, ששם יהי' גם קודש הקדשים,

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

כה. מאמר (כעין שיחה) ד"ה היום הזה ה' אלקיך מצוך גו'.

* * *

לקוטי שיחות פרשת תבוא כרך ט

מתורגם ללשון הקודש

הארץ. ולכן צריך להוסיף "וירשתה וישבת בה", כי דוקא מכך, מפני היתור⁸ של מלים אלו, לומדים "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקה".

אך יש להבין: "ירושה וישיבה" היא לאחר הכניסה לארץ, כפי שמפרש רש"י בפרשת שלח, ש"כבואכם" הכוונה היא "משנכנסו בה", והמשמעות של "כי תבא" היא "אינה אלא לאחר ירושה וישיבה". ואם כך, איזו תקופה ישנה בין הכניסה לבין הכיבוש והחלוקה, שזהו הזמן של "ירושה וישיבה"?

ב.

דיוקים בלשון רש"י

בנוסף לכך, גם צריך להבין:

א) חידושו של רש"י על המלים "וירשתה וישבת בה" הוא רק לגבי עצם המשמעות של ירושה וישיבה (שמשמעות מלים אלו כאן היא כיבוש וחלוקה), אך שב"וירשתה (ה"א דגושה) וישבת בה" הכוונה היא "אל הארץ...", המוזכרת לפני כן בפסוק – זהו דבר ברור, לכאורה. ולפיכך צריך היה רש"י לומר "עד שכבשוה וחלקה", ומדוע הוא אומר "עד שכבשו את הארץ..."?

ב) כדי להבין את משמעות המלים "כי תבא... וירשתה וישבת בה", שכוונתן "שלא נתחייבו עד שכבשו את הארץ וחלקה", אין, לכאורה, חשיבות לציין מהו הציווי שבו מדובר. מדוע מדגיש רש"י בפירושו "מגיד שלא נתחייבו בביכורים..."?

ג.

חובת ביכורים - לאחר ירושה וישיבה

מסבירים המפרשים, שהמשמעות של ירושה וישיבה היא בכל מקום כיבוש וחלוקה. ורש"י רומז בהדגשתו

– אף שבפירושו "מגיד כי" שכבשו את הארץ וחלקה" מפרש רק התיבות "וירשתה וישבת בה" – כי תיבות אלו מכריחות את הפירוש "מגיד כי". וראה לקמן הערה 8.

(7) ועפ"ז מוכן בפשטות (ראה מפרשי רש"י) מה שלא הוזקק רש"י לפרש "כי תבא גו' וירשתה וישבת בה" שבפרשת שופטים שלפניו (יד) – כי המקור ש"כי תבא" הוא לאחר ירושה וישיבה הוא מ"כי תבא וגו'" שבפ' שופטים, ששם פרט הכתוב (בפעם הראשונה), וירשתה וישבת בה".

(8) אבל לא מהלשון "וירשתה וישבת בה" – שהרי הלשון ירושה וישיבה נופל גם קודם "שכבשו את הארץ וחלקה". ועפ"ז יומתק יותר מה שרש"י מעתיק גם התיבות "ויהי כי תבא" – כי [נוסף לזה, שהקושיא שבכתוב היא מצד תיבות אלו כנ"ל הערה 6, הנה] מהם לומדים שפירוש "וירשתה וישבת

א.

"והיה כי תבא... וירשתה וישבת בה"

בתחילת הפרשה מצטט רש"י את המלים "והיה כי תבא...¹ וירשתה וישבת בה", ומפרש: "מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקה"².

מדברי רש"י "מגיד..." ומה שאינו אומר בקצרה³: "וירשתה וישבת בה" – שתכבשו את הארץ ותחלקה", ניכר, שאין ככוונתו לפרש את המשמעות של המלים "וירשתה וישבת בה", שזהו כיבוש הארץ וחלוקתה, אלא רש"י מתכוון לציין את החידוש שבמלים אלו: "מגיד..."

וכפי שמסבירים המפרשים⁴: כבר לפני כן, בפרשת שלח⁵, אמר רש"י, שבכל מקום שנאמר "כי תבא" או "כי תבאו" הכוונה היא "לאחר ירושה וישיבה". ואם כך קשה: כיון שכבר נאמר "והיה כי תבא"⁶, לשם מה נאמר "וירשתה וישבת בה"? על כך אומר רש"י "מגיד"⁷, שמלים אלו באות לחדש "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקה"?

וצריך להבין: כיון שהמשמעות של "כי תבא" היא "לאחר ירושה וישיבה", והרי "ירושה וישיבה" היא כיבוש הארץ וחלוקתה, כפי שמפרש רש"י את המלים "וירשתה וישבת בה" – יוצא מכך, שב"כי תבא" הכוונה היא "לאחרי שכבשו את הארץ וחלקה". ומנין תתעורר האפשרות שחייבים בביכורים לפני כיבוש וחלוקה, אשר משום כך יש לומר "וירשתה וישבת בה", כדי לחדש – "מגיד" – "שלא נתחייבו..."?

הכרחי לומר, שבאופן כללי אפשרית "ירושה וישיבה" לפני כיבוש וחלוקה, ולכן אילו נאמר רק "כי תבא", שמשמעותו "לאחר ירושה וישיבה", עדיין ניתן היה להסיק שחובת ביכורים חלה אף לפני כיבוש וחלוקה

(1) בכמה דפוסים אין תיבת "וגו'". אבל כ"ה ברוב הדפוסים. וראה לקמן הערה 16.

(2) והוא מקידושין לו, ב. ומש"כ בספרי עה"פ (כו, יד) ועתה מיד – פי' בית רענן (על היל"ש) – מיד כשנגמר הפרי (וצע"ג שהרי מביא מעצרת עד החג – ביכורים פ"א מ"י. וראה עוד פי' בצע"ג ובפ"י המלבי"ם (כו, א). י"ג (וכ"ה בדפוס ויניציאה, ש"י) בספרי בתחלת הפרשה: והי' כו' אין והי' אלא מיד – אבל זה קאי על הביאה לארץ*.

(3) וגם ממה שמעתיק "והי' כי תבא וגו'". וראה לקמן הערה 6.

(4) ש"ח כאן. וראה גם רא"ם כאן.

(5) טו, יח.

(6) ועפ"ז מוכן מה שרש"י מעתיק מן הכתוב גם התיבות "והי' כי תבא"

היה נאמר במצות חלה "כי תבאו" (ולא "בבואכם") היתה הכוונה "לאחר ירושה וישיבה".

ה.

גם על היחיד חל הציווי רק לאחר כיבוש כל הארץ

ההסבר לכל זאת הוא:

כיבוש ארץ ישראל וחלוקתה נמשך ארבע עשרה שנה: שבע שנות כיבוש ושבע שנות חלוקה¹⁴.

אם כך מובן, שמיד כאשר כבשו וחלקו חלקים מסויימים של ארץ ישראל, אף לפני כיבוש וחלוקת כל הארץ, מתאים לדבר על חלקים אלו במונחים של ירושה וישיבה: מיד עם כיבוש חלק מסויים בארץ ישראל קבלו עליו בעלות, וירשו אותו, ומיד עם חלוקת חלקים מסויימים לאנשים מסויימים, הרי כיון שאנשים אלו התיישבו בחלקים אלו בקביעות, כבר חלה על כך ההגדרה "וישבת בה".

לפי זה יוצא, שלגבי מצוות החלות על כל יחיד בנפרד, כמצות ביכורים, שבה חייב כל יהודי כיחיד להביא מפירותיו שלו (ואינן חלות על כלל ישראל, כמצות מינוי מלך), המשמעות של "כי תבא" היא גם לפני כיבוש וחלוקת ארץ ישראל כולה: כיון שאדם זה כבר ירש והתיישב בחלקו בארץ ישראל, הרי אצלו כבר התקיים "כי תבא", וכבר התבצעה הירושה והישיבה שלו.

ולכן צריך להוסיף את המלים "וירשתה וישבת בה": אילו נאמר רק "כי תבא", היתה חלה חובת הביכורים גם לפני הכיבוש והחלוקה של ארץ ישראל כולה. ולפיכך מוסיפה התורה "וירשתה (ה"א דגושה) וישבת בה" – שהכוונה היא "אל הארץ" (כמוזכר לפני כן בפסוק) – לא רק הירושה והישיבה שלו, אלא של כל הארץ.

ועל כך אומר רש"י "מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה": שהמלים "וירשתה וישבת בה", המוסבות ל"אל הארץ", מלמדות אותנו, מפני היתור שבהן¹⁵, שגם חובת ביכורים חלה רק לאחר כיבוש כל הארץ וחלוקתה, למרות שזוהי מצוה של היחיד¹⁶.

"מגיד שלא נתחייבו בביכורים..." לסיבה לכך שהתורה צריכה להוסיף את המלים "וירשתה וישבת בה", למרות שלפי זה המשמעות של המלים "כי תבא" בלבד היא "לאחרי שכבשו את הארץ וחלקוה":

הבאת ביכורים היא⁹ הודיה לקדוש-ברוך-הוא על הכניסה לארץ ישראל ועל ההנאה מפירותיה¹⁰. וכיון שהנאה זו קיימת אף לפני הכיבוש והחלוקה, כנאמר בגמרא¹¹ "קא מתהני לאלתר" (נהנה מיד) – יש מקום לומר, שהציווי "כי תבא", חובת ביכורים, חל מיד עם הכניסה לארץ ישראל, לפני ירושה וישיבה, בשונה ממשמעות המלים "כי תבא" במקומות אחרים. ולכן יש להדגיש פה במפורש "וירשתה וישבת בה" – שגם מצות ביכורים חלה לאחר ירושה וישיבה.

ד.

השאלות על הסבר זה

אך פירוש זה קשה ביותר:

(א) לפי האמור לעיל, רש"י מפרש רק מדוע צריך להוסיף את המלים "וירשתה וישבת בה", אך אין הוא מחדש לגבי משמעות המלים עצמן. ואם כך, צריך היה רש"י לומר "מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד לאחר ירושה וישיבה", כלשון הפסוק¹². ומדוע הוא אומר "עד שכבשו את הארץ וחלקוה"?

(ב) אילו היה רש"י סובר, שמפני הסיבה לחובת ביכורים, צריך להסביר, שמשמעות המלים "כי תבא" כאן שונה ממשמעותן בכל מקום (ללא המלים "וירשתה וישבת בה"), הוא היה אומר זאת במפורש, או, לפחות, רומז לכך, ולא היה מסתפק בדבריו "שלא נתחייבו בביכורים".

(ג) לפי דרך הפשט אין מקום לומר, שמפני שיש אפשרות שחובת ביכורים תחול אף לפני כיבוש וחלוקה, לכן צריך להסביר את משמעות המלים "כי תבא" בפסוק כאן באופן שונה מבכל מקום.

(ד) גם לגבי מצות חלה קיימת הדעה ש"קא מתהני לאלתר"¹³. ולמרות זאת אומר רש"י בפרשת שלח⁵, שאילו

בה" הוא "שכבשו את הארץ וחלקוה".

(9) כדמוכח מהמשך הפרשה. וראה לקמן סעיף ו'.

(10) בש"ח כאן מרמז זה לדין ברכת הנהנין, שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה (ברכות לה, א). ולכאורה צ"ע, שהרי באם לא הפריש ביכורים (אף שעבר על מ"ע) אין הפירות אסורים באכילה (רש"י גטין מז, ב ד"ה מדאורייתא. תוד"ה ההוא – ב"ב פא, א) ולא מצינו רמז בשום מקום דביכורים הם עכ"פ מעין מתיר דעומר ושתי הלחם (מנחות סח, א) ועושה אדם כל שדהו ביכורים (ביכורים פ"ב מ"ד).

(11) קידושין לו, ב.

(12) בדוגמת קושית רב יהודה (שם ע, א): מי סניא .. דכתיב באורייתא כו'.

(13) וביותר שבחלה, הפרשת החלה מתרת אכילת העיסה (שהרי לפני"ז היא טבל – ראה טושו"ע יו"ד ר"ס שנג. וראה פרישה שם), משא"כ בביכורים.

(14) ראה רש"י מטות לב, כד. ראה יב, ח.

(15) כנ"ל הערה 8. אבל במצות מינוי מלך – אף ששם אי"ז מיותר (כנ"ל הערה 7) – מכיון ששייכת לכלל ישראל, הרי פשוט ש"וירשתה וישבת בה" פירושו – ירושה וישיבה של כל ישראל.

(16) ועפ"ז מובן מה שרש"י מרמז גם התיבות "אל הארץ" בהעתקתו חבת "וגר", וכן מה שמעתיק גם תיבת "בה".

ביום ח"י אלול או בשבת הסמוכה לו – יום ההולדת של "שני המאורות הגדולים"²³, הבעל-שם-טוב ואדמו"ר הזקן:

אחד הענינים העיקריים שבו עסקו באופן מיוחד הבעל-שם-טוב ואדמו"ר הזקן הוא – אהבת ישראל²⁴. והרי ענין זה מרומז בתחילת הפרשה, כדלעיל.

ח.

האחדות - על ידי "וירשתה..." שלאחר "כי תבא"
כל הענינים בתורה מדויקים לחלוטין. ומכך שלומדים את הדין "שלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקה" דוקא מהמלים "וירשתה וישבת בה", ולא מ"והיה כי תבא". ומצד שני: מכך שהמלים "וירשתה וישבת בה" מביעות דין זה מצד היותן מיותרות, לכאורה²⁵, כי כבר נאמר לפני כן "והיה כי תבא..." ולא מצד עצם משמעותן,

מובן, שאחדות כל ישראל, שהיא הסיבה לכך ש"לא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקה" (כדלעיל בסעיף ו'), מתבטאת – "מגיד" – על ידי העבודה של "וירשתה וישבת בה", הבאה לאחר ההכנה בעבודה של "והיה כי תבא..."

וגם ענין זה קשור לח"י אלול, כפי שיוסבר להלן.

ט.

"גדול... בעיר אלקינו"

כ"ק מורי וחמי אדמו"ר אמר, שביום שנולד אדמו"ר הזקן – ח"י אלול שנת קה"ת, כאשר מלאו לבעל-שם-טוב ארבעים ושבע שנים, אמר הבעל-שם-טוב פרק מ"ח בתהלים²⁶, המתחיל במלים²⁷ "גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו".

הקשר של פסוק זה לאדמו"ר הזקן יובן על ידי הסבר מאמר חז"ל²⁸ על הפסוק – "אימתי הוא גדול, כשהוא בעיר אלקינו":

מציאות הלב נואף שישנם כמה מצות התלויות בלב – מכיון ש"זהו כל התורה כולה" (שבת לא, א) כולל גם המצות דחובות הלבבות (ולהעיר ממאמר אדה"ז (היום יום ע' מט) שאהבת ישראל גדולה מאהבת ה'), ה"ה כללות מציאות הלב. ומכיון שהיא הלב שבאדם, הרי היא גם הלב דתורה (ראה חז"ל (כט, ב) ובר"ה משכני תש"א פ"ו – עה"פ זאת התורה אדם) ורפנימיות (ונשמתי) התורה. ויומתי ביותר ע"פ משנת באגה"ק סל"א – שע"י אהבת ישראל בלב בני ישראל באופן המבואר בפרק לב שבתניא (תורה, לב דקוב"ה – שכינתא) כביכול בריא בתכלית כו', עיי"ש.

(25) כנ"ל סעיף א' ובהערה 8.
(26) כידוע המנהג שקיבל אדה"ז... מרבו בשם רבו מורנו הבעש"ט, לאמר הקאפיטל (פרק) תהלים המתאים למספר שנותיו (פירושו כשנמלאו לו, לדוגמא, יג שנה מתחיל קאפיטל יד), אחר תפלת שחרית קודם אמירת השיעור תהלים דכל יום כנהוג (קובץ מכתבים לתהלים ע' 214 ובהערה שם. אגרות קודש אדמו"ר מהר"צ ח"י ע' ג).

(27) כי הפסוק שלפנ"ו, הוא מעין הקדמה. וראה ר"ה לא, רע"א וסוף מ' תמיד: בשני היו אומרים גדול הוי' כו'.

(28) כ"ה בכמה מקומות. וראה חז"ל ג, א. זו"ח תשא (מד, א) – בשניו לשון.

ו.

שלימות ההודיה - רק לאחר ישיבת כל ישראל
אך עדיין יש להבין: הבאת ביכורים מביעה, כדלעיל בסעיף ג', הודיה לקדוש-ברוך-הוא על הכניסה לארץ ישראל ועל ההנאה מפירותיה, עד אשר, כדברי רש"י¹⁷, היא מבטאת את ההיפך מכפיות טובה. ואי"ז מובן כלל: כיון שאף לפני כיבוש וחלוקת כל ארץ ישראל, כבר התבצעה אצל יחידים מבני ישראל הירושה והישיבה, ויחידים אלו כבר זכו, לכאורה, אז בטובה ובהנאה המושלמת של ארץ ישראל. מדוע אין הם חייבים להביא ביכורים ולהודות לקדוש-ברוך-הוא על הטוב אשר נתן להם, ובמיוחד כאשר איהבאת ביכורים היא כפיות טובה? לפי "יינה של תורה" שבפירוש רש"י, ההסבר לכך הוא:

כל ישראל קשורים ביניהם. וכל עוד נותר יהודי אחד, יהיה מי שיהיה, אשר לא קיבל חלק מוגדר בארץ¹⁸, עדיין פגומה הטובה וההנאה של כל שאר ישראל – אין שמחתם והנאתם שלימה.

וכיון שההודיה בהבאת הביכורים היא דוקא על שלימות הטוב, אשר לכן מביאים ביכורים רק מהמינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל¹⁹, ובמיוחד "מקרא ביכורים", הנאמר רק "בזמן שמחה"²⁰ מתוך הנאה ושמחת הלב, ולפיכך הוא נאמר "פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים"²¹, כי דבר שנשנה פעמיים באותה שנה אינו מתוך שמחה מושלמת²²,

לכן אין היא אפשרית "עד שכבשו את הארץ וחלקה", כי השמחה והטובה של כל ישראל עדיין אינה מושלמת כאשר אצל יהודי אחד עדיין לא התקיימה הירושה והישיבה, כדלעיל.

ז.

ח"י אלול - אהבת ישראל

ענין זה קשור גם לח"י אלול, אשר פרשת כי תבא נקראת

(17) כו, ג.

(18) ובני ראובן כו' – הרי כבר "לקחו נחלתם מעבר לירדן" (מסעי לד, טו). וראה ביכורים (פ"א מ"י ובכ"מ) האם מביאים ביכורים מעבר לירדן ואם החיוב מדאורייתא.

(19) רש"י כו, ב.

(20) רש"י כו, יא.

(21) רש"י כו, ג.

(22) ובדוגמת ברכת שהחיינו על פרי חדש, שהוא דוקא בפרי המתחדש משנה לשנה ("או"ח סרכ"ה ס"ג. ס"ו. וראה רמ"א שם. ואכ"מ).

(23) לשון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (סה"ש תש"ג ע' 141).

(24) כידוע שאהבת ישראל היא אחד היסודות העיקריים של תורת החסידות (לקו"ד ח"ג שפה, ב ואל"ך. ובכו"כ מקומות). ולהעיר, שבספר התניא – תושב"כ של חסידות חב"ד – הפרק שמדובר בו הענין דאהבת ישראל הוא פרק "לב" – כי "אהבת ישראל" הוא הלב של תורת החסידות. והביאור בזה – יש לומר:

שלימות כאו"א מהאברים תלוי בקיום המצות השייכות לכאו"א מהם (לקו"ת נצבים מה, ג. וש"נ). ומכיון שמצות אהבת ישראל היא בלב, ה"ה

יתברך, כשם שעיר נבנית מאבנים ומבתיים רבים, ובכך מתבטאת האחדות הכלית מוגבלת, כדלעיל – על ידי כך נעשה ה"גדול" האמיתי, המראה⁴¹ על "כלי גבול" אמיתי.

י.

הבנת חסידות בשכל האדם

זהו הקשר של הפסוק "גדול הוי'... בעיר אלקינו" לאדמו"ר הזקן, מייסד חסידות חב"ד:

(א) על ידי כך שאדמו"ר הזקן הוריד את החסידות לאפשרות של קליטתה בחכמה בינה ודעת, עד שכל אחד יוכל להבין זאת, התגלתה תורת הבעל-שם-טוב בגילוי שכלי לכולם.

(ב) על ידי כך נוספה שלימות בתורת הבעל-שם-טוב. כידוע⁴², שעל ידי התלבשות החסידות בהכרה שכלית, נמשכת עצם פנימיות התורה.

(ג) על ידי הסברת אחדות הוי' גם בכוחות השכל של האדם, התגלתה האחדות האמיתית של "אין עוד מלבדו" – שגם שכל האדם אינו נפרד וכו'⁴³.

יא.

אחדות אמיתית על-פי תורת הבעל-שם-טוב

אמנם, אחדות אמיתית נוצרת על ידי שהדברים מתבארים גם בשכל, כדלעיל, אך כיון שמהותו של השכל היא מציאת דעות לכאן ולכאן, להיפך מהאחדות, לכן צריכה היתה התחלת גילוי החסידות להיות באופן שאינו מלוכש בשכל, כפי שנתגלתה על ידי הבעל-שם-טוב. ודוקא לאחר מכן, היא היתה יכולה להתגלות כחב"ד, שעל ידי כך מגיעים לשלימות, כדלעיל.

וכך גם בבריאה בכלל, שמלכתחילה (בבחינת "יכולת") נבראו כל הנבראים "במאמר אחד"⁴⁴, ומשום

התהוות יש מאין (מדת הגדולה²⁹) נובעת משם הוי', מלשון³⁰ "מהווה". אך כיון ששם הוי' הוא אחדות פשוטה, ואילו העולמות והנבראים הם רבים ונחלקים ביותר, לכן³¹ אין ההתהוות בפועל יכולה לנבוע, כביכול, משם הוי' כשלעצמו, אלא רק לאחר שהוא "מתלבש" ומצטמצם בשם אלקים – בלשון³² רבים³³.

אמנם, התלבשות שם הוי' בשם אלקים היא ירידה וצמצום כה רב, עד שבשם אלקים "מתלבשת" רק הארה³⁴ משם הוי', אך יש מעלה בהתלבשות, בכמה ענינים:

(א) שעל ידי כך מתגלה שם הוי' גם בנבראים³⁵.
(ב) שעל ידי ששם הוי' מתלבש בשם אלקים ומהווה "יש" גשמי, נמשך כוח עצמותו, ית', אשר מהווה את ה"יש"³⁶.

(ג) על ידי עבודת בני ישראל אשר "מאחדים" את הנבראים, והופכים אותם ל"משכן ומכון לשבתו הוא יחודו יתברך"³⁷, מתגלה העומק שבאחדות הוי', שאחדותו היא ללא הגבלות כלל, עד שגם "ריבוי" הוא "אחד".

וזוהי המשמעות של "אימתי הוא גדול, כשהוא בעיר אלקינו":

(א) שעל ידי "עיר אלקינו" ניכר ש"גדול הוי'". כי "הגדולה זו מעשה בראשית"³⁸ של הוי' מלשון "מהווה" באה לידי ביטוי בפועל על ידי שם אלקים, כדלעיל. ולכן נאמר דוקא "עיר אלקינו", מושג המצביע על ריבוי והתחלקות, כי עיר היא בתים רבים, וכל בית הוא אבנים רבות³⁹.

(ב) שעל ידי "עיר אלקינו" נעשית הגדולה האמיתית⁴⁰, גדולה עצמית, הנעלית אף מ"ולגדולתו אין חקר"⁴¹ הגדולה של שם הוי' מצד עצמו⁴².

(ג) על ידי העבודה של "עיר אלקינו" שבני ישראל עושים מריבוי הנבראים, המתהווים מ"אלקינו", מכון ליחודו

(29) ראה ברכות נח, א: הגדולה זו מע"ב. וראה שעהיה"א פ"ד.

(30) שעהיה"א שם.

(31) בשעהיה"א שם, שמה שהתהוות בפועל הוא ע"י שם אלקים, הוא בכדי להסתייר את החיות

"וכאילו גוף הנברא הוא דבר בפני עצמו". אבל ממ"ש שם בסוף הפרק "והכלים ה' גבורות המחלקות ומפרידות ההכל כו'", מוכח שמה שהתהוות בפועל צ"ל ע"י שם אלקים, הוא גם בכדי שיבא בהתחלקות, ככפנים (והרי ההתחלקות היא ג"כ הסתר שם הוי' שהוא הוי' אחד).

(32) ראה גם רש"י וירא כ, יג. וירשלה לה, ז.

(33) ראה תו"א נו, א ואילך. ד"ה כבוד מלכותך תרס"א. אור ל"ד ש"ת.

(34) ראה מקומות שבהערה הקודמת. וראה גם ד"ה כל המאריך ש"ת. זה היום תש"ו.

(35) אגה"ק ס"כ (קל, סע"א ואילך).

(36) לשון אדה"ז בתניא פל"ד.

(37) ברכות שם.

(38) להעיר מר"ה שם: בשני היו אומרים גדול הוי' .. שחזק מעשיו ומלך

עליהן תתעלה כו'.

(39) תהלים קמה, ג. וראה מקומות שבהערה 33, ש"ולגדולתו אין חקר" הוא בחי' גדולת הוי' כמו שהוא מצד עצמו (טרם שנתצמצם ונתלבש בשם אלקים).

(40) ד"ה ולקחתם לכם תרס"א (קרוך לתחלתו).

(41) ראה שעהיה"א שם: הגדול .. לאין קץ ותכלית.

(42) ד"ה פדה בשלום תרפ"ח (ע' עט). וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 116 ואילך.

(43) ראה לקו"ש שם ע' 152 בהערה, שמטעם זה נוגע במאד שאמנות היחוד תבא גם בהשגה – כי [נוסף לזה, שכל ענין, כשהוא נשאר רק באמונה ולא בא בהשגה, הרי אין האדם מיוחד עם הדבר שמאמין בו – בנוגע להענין ד"אין עוד מלבדו" נוגע זה ביותר. כן כאשר נשאר איזה כח וענין שאין נרגש בו היחוד, ה"ז היפך ומנגד לענין "אין עוד מלבדו".

(44) כמור"ל (אבות רפ"ה) "והלא במאמר אחד יכול להבראות". וראה ע"ה ש' המלכים פ"ו. ד"ה פדה רנ"ט.

אמיתית, עד כדי כך שהיא מתבטאת ב"ואהבת לרעך כמוך" – שהאהבה ליהודי האחר היא ממש כאהבת עצמו – נובעת מכך שכל ישראל, מצד שורש⁵¹ הנשמות, הם מהות אחת⁵².

אך בכל זאת מתבטאת אמיתות האחדות של ישראל דוקא כאשר גם מצד מציאותם הפרטית, שבה הם, לכאורה, שונים זה מזה, הם דבר אחד⁵³.

אמנם, כדי שיהודי יגיע לאחדות ולאהבת ישראל אמיתית, הוא צריך, לכאורה, "להתפשט" מ"מציאותו העצמית" ולצאת מהגדרתו הפרטית, ואפילו מ"מציאותו הרוחנית"⁵⁰. עד שכל מהותו היא היותו חלק מכלל ישראל, ודוקא אז הוא יכול לקיים באמת את המצוה "ואהבת לרעך כמוך", כי בהיותו חלק מכלל ישראל, הרי ה"זולת" ו"הוא עצמו" הם דבר אחד,

אך כיון שאצל ישראל גם "צורתם" הפרטית, ואפילו גשמיותם, מבטאת בפנימיותה את עצם הנשמה, לכן הם באחדות מוחלטת גם מצד מציאותם הפרטית.

ואדרבה: אילו לא היתה אחדותם של ישראל קשורה גם למציאותם הפרטית, הרי היתה זאת הוכחה לכך שאחדותם אינה בעצם מהותם, כי ה"עצם" נמצא בכל הפרטים⁵⁴.

יג.

אחדות ישראל - דוקא לאחר הכנה של "כי תבא"
זהו ההסבר לכך שהדין "שלא נתחייבו בכיכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה" המראה על אחדות ישראל, מופיע דוקא בענין של "וירשתה וישבת בה", אך לאחר ההכנה של "והיה כי תבא...":

"ארץ אשר הוי' אלקיך נותן לך נחלה" – זהו הרצון הפשוט שלמעלה מטעם ודעת, שאינו יכול להיות מושג על ידי עבודת האדם, אלא בדרך של מתנה מלמעלה – "הוי' אלקיך נותן לך"⁵⁵,

[אמנם גם לגבי דרגה זו נדרשת עבודת האדם – "כי תבא" – אך העבודה אינה ליצור, לעבד את ה"ארץ", אלא רק להיכנס אליה כפי שהיא, כלומר, שהארץ נשארת

כך, גם לאחר מכן – כאשר ה"מאמר האחד" התחלק ל"עשרה מאמרות", עד שהאותיות של עשרה המאמרות ירדו על ידי חילופים ושינויים לכל נברא כשלעצמו⁴⁵ – יש בכוחם של ישראל ליצור מהם אחדות.

זהו ההסבר בפנימיות לכך שמיד בתחילת שער היחוד והאמונה מביא אדמו"ר הזקן את פירוש הבעל-שם-טוב על הפסוק⁴⁶ "לעולם הוי' דברך נצב בשמים":

כדי "להמשיך" את "אין עוד", "בשמים ממעל ועל הארץ מתחת"⁴⁷ – בתוך הבריאה, כפי שהיא נחלקת לפרטים רבים, מ"שמים ממעל" ועד "על הארץ מתחת" – ובאופן של "וידעת"⁴⁸ – חב"ד – צריך להביא תחילה את פירושו של הבעל-שם-טוב, (את אחדות הוי' כפי שהיא מתגלית על ידי הבעל-שם-טוב באופן של גילוי אור מלמעלה, מעל להתלבשות בשכל) – על הפסוק "לעולם הוי' דברך נצב בשמים" – "דברך" כלשון יחיד, בבחינת מאמר אחד.

וענין זה יורד אחר כך אל הנבראים כשהם נחלקים ורבים, שיינינו זאת בשכלם, עד אשר הדבר נקלט גם בשכלם של אלו אשר לפני שמיעת הענין של "הבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו למעשה שמים וארץ", היו "כופרים בהשגחה פרטית ובאותות ומופתים התורה"⁴⁹, שגם מצד הבריאה עצמה (ולא רק מצד גילוי האור מלמעלה) מגיעים לידי "וידעת" ש"אין עוד".

ועל ידי כך מתגלית האמת של "אין עוד", שגם ה"שמים ממעל ועל הארץ מתחת" בעצמם הם "אין עוד".

יב.

אחדות ישראל - במהות ובמציאות הפרטית
כדי ליצור אחדות בעולם, צריכה להיות תחילה אחדות בישראל⁵⁰. בדומה לשני הענינים שהוזכרו לעיל לגבי המשכת האחדות בבריאה, כך גם לגבי האחדות בישראל: כאשר שני אנשים, או יותר, מתאחדים, הרי ככל שתהא אחדותם גדולה, עדיין אין זו אחדות מוחלטת, כי היא דבר בנוסף להם, ואילו בעצם מהותם הם אנשים נפרדים.
מכך מובן, שאחדותם של ישראל, שהיא אחדות

(45) ראה שעהי"ה א"ס פ"א. פ"ז. פ"ב.

(46) תהלים קיט, פט.

(47) ואתחנן ד, לט.

(48) ידיעת האדם מלמטה למעלה – שזוהי המעלה ד"וידעת גו' אין עוד" על "אתה הראת גו'", שלהיות שהידיעה ד"אין עוד" באה מצד המטה, הרי בזה מתבטא יותר אמיתית ענין היחוד (ע"ד הנ"ל הערה 43. וראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1335 ובהערה 6).

(49) ראה שעהי"ה א"ר פ"ב.

(50) ע"ד הידוע (לקו"ת אחרי כו, א. במדבר יג, ד. ועוד) שתחלה צ"ל "אלקינו" ואח"כ "מלך העולם". ולהעיר ג"כ ממוחז"ל (ויק"ר פל"ו, ד. רש"י

ורמב"ן ר"פ בראשית. וראה גם ב"ר פ"א, ד): בראשית (שהכוונה על כל הבריאה) בשביל ישראל שנקראו ראשית.

(51) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 41 ובהערה 20.

(52) ראה בכ"ז תניא פל"ב. ובארוכה – לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 137.

(53) שזוהי המעלה שב"לאחדים" על "כאחד" (ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 121 ואילך).

(54) ראה ע"ד לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 135.

(55) ד"ה והי' כי תבא תרס"ו ותער"ב קרוב לסופו. וראה גם תורת הבעש"ט ע"ה פ"ה (היום יום – ח"י אלול).

בפשטותה, ואין בה מעורבות ידי אדם, ואפילו לא מציאותו של האדם הנכנס אליה. ומכך מובן, שההוראה "כי תבא אל הארץ" היא דוקא כאשר האדם "מתפשט" ממציאותו הפרטית].

ואילו "וירשתה וישבת בה" – אתה – אלה הדרגות שמשגי האדם על ידי עבודתו, על ידי שהוא יורש ומתיישב בה, ובכך קיימות דרגות שונות⁵⁶.

וכיון שאחדות ישראל היא על ידי גילוי של הנשמה עצמה⁵⁷, אך אמיתיותה מתגלית דוקא בכך שגם

במציאותם הפרטית מאוחדים ישראל

– לכן מתבטאת – "מגיד" – האחדות (שיהודי אינו יכול להיות בשמחה כל עוד אין ליהודי אחר חלק ברור בארץ) בענין של "וירשתה וישבת בה", אך דוקא לאחר ההכנה של "והיה כי תבא...".

ועל ידי התנהגות באהבת ישראל זוכים ל"והיה כי תבא אל הארץ..."⁵⁸, לכניסה לארץ ישראל על ידי משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש⁵⁹.

(משיחת ש"פ תבא תשכ"ה ותשכ"ז)

והי"ד, שמורה על המשכת וגילוי שרש הנשמה בבחי' הציור, ככפנים. (58) להעיר ממרו"ל (ספרי ריש פרשתנו): עשה מצוה האמורה בענין (ביכורים. וראה הערה הקודמת) שבשכרה תכנס לארץ. (59) וכמרו"ל (בספרי שם. ראה הערה 2 בסופה): והי' כי תבוא אל הארץ אין והי' אלא מיד. ולהעיר ממרו"ל (ב"ר פמ"ב, ג. ובכ"מ – ראה לקו"ת ראה ל, ד. אוה"ח כאן): בכל מקום שנאמר כו' והי' שמחה.

(56) ראה ד"ה והי' כי תבא שם, ש"וירשתה" הו"ע הבירור דנה"ב – והרי הבירור דנה"ב אינו שוה בכלום (ראה ד"ה באתי לגני תש"י פ"ב. ובכ"מ); ומכ"ש "וישבת בה" – בחי' התיישבות (תורת הבעש"ט שם. תער"ב שם) – שבכ"א הוא באופן אחר. (57) וי"ל, שזהו גם הטעם מה שענין האחדות נרמז במצות ביכורים, כי ביכורים מורה לשרש הנשמה (אוה"ת ריש פרשתנו) אלא שמ"מ החיוב הוא לאחר כיבוש

המשך מעמוד לו

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

בחבורות ה'רשימות', שהתגלו לפני מספר שנים, מוסיף הרבי כי אדמו"ר ה'צמח צדק' הורה שאף שאיסור אכילת דגים בחלב מפני הסכנה, הנזכר ב'בית יוסף', נחשב לפליטת הקולמוס, בכל זאת יש להזהר בכך. ואם יש תערוכת דגים וחלב, מוסיפים לזה חמאה או שמנת, ועל ידי כך מבטלים את הסכנה, אם ישנה (ע"פ 'רשימות' חוברת קפה).

רופאים ומצאו שבאכילת דגים עם חלב אכן יש סכנה, אבל דגים עם חמאה מותרים. וכן פסק ה'פרי מגדים' (משב"ז סק"א). ואילו ה'ערוך השלחן' (י"ד שם סט"ו) כתב להיפך, שאסור לאכול דגים עם גבינה אבל עם חלב מותר. וב'יחווה דעת' (ו, מה) מורה לספרדים לנהוג כפסק ה'בן איש חי', והאשכנזים שאינם מקפידים על כך יש להם על מי לסמוך.

אגרות קודש

ב"ה, י"ז אלול, תשי"ט

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו בו שואל דעתי בהנוגע לסדר לימודו בעתיד הקרוב.

וידועה דעתי מפורטה ומיוסדת מאז, שעל כאו"א מבחורים ואברכים במדינה זו, להקדיש איזה שנים לכה"פ ללמוד תורתנו הק' מבלי לימודי חול להבדיל, וכיון שכנראה ממכתבו עד עתה למד תמיד בערבוביא, הרי דעתי ברורה ע"פ הנ"ל, שכנ"ל יסדר לימודו בעתיד באופן **שלכה"פ** ב' ג' שנים יהי' זמנו מוקדש ללימוד התורה בהתמדה ושקידה מבלי לימודים אחרים, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

מהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו וכן אשר בכל יום חול לאחר תפלת הבקר, יאמר השיעור תהלים חדשי - כפי שנחלק התהלים לימי החדש.

בברכה לבשו"ט ולכוח"ט.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

יום ראשון י"ד אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קבא, טו. להבין משל... עד עמ' קבא, הכלולה מהן.

עשר הספירות, ועבודתו של יהודי בעשרת כוחות נשמתו, "פועלות" גם למעלה ב"ספירות" של העולמות העליונים שמהן באות הספירות והכוחות של הנשמה. הידיעה וההשגה במציאות ענין ה"ספירות" למעלה, הידיעה בסדר ההשתלשלות – היא עצמה "מצוה רבה ונשאה" (או "רמה ונשאה"),

כפי שרבו הזקן אומר להלן ב"קונטרס אחרון"⁶, וזה מביא לאהבת ה' וליראת ה' שהן יסוד ושורש לכל המצוות (כפי שמוכח גם ב"לקוטי תורה").⁷ והידיעה וההשגה בספירות ובכוחות הנשמה מעניקה חיות והתעלות אחרות לגמרי בעבודתו של יהודי.

"להבין משל ומליצה דברי

חכמים וחידותם" בענין הספירות. – הלשון "להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם" הוא מפסוק⁸, וכפי שמפרשים אומרים שם, הרי הכוונה ב"משל ומליצה" היא לתורה שבכתב, שישנם ענינים בתורה שבגלוי הם ענין של משל לענין נעלה יותר, למרות שגם המליצה בה הוא מתבטא, הוא גם כן תורה, הוראה ולימוד (כמו למשל "ראה חיים עם האשה אשר אהבת"⁹, שזה משל על חכמת התורה, אך גם פשט הדברים הוא תורה והוראה), ו"דברי חכמים וחידותם" הכוונה לתורה שבעל פה: "דברי חכמים" הם גלויים, ו"חידותם" הם דברים שמן ההכרח להודק לכך שיגלו ויפתרו את החידה. מציין רבנו הזקן, שבענין ה"ספירות" ישנם גם כל הענינים של משל ומליצה, ודברי חכמים וחידותם, שכן, ענין ה"ספירות" הוא גם למעלה בעולמות העליונים וגם למטה בנפש של יהודי. מורה זאת – ידוע הדבר בארץ מפי קדושי עליון נשמתם ערו, לקרב קצת אל השכל מאי דכתיב: – מה שכתוב¹⁰: "ומבשרי אחזה אלוה", שהפניה – של הפסוק, היא להבין קצת אלהותו ותבניתו מנפש המלכשת בבשר האדם, – כלומר, הנפש המחיה את הגוף, הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: שכן, במהות הנפש כלשעצמה – כמו, ברוחניות בכלל בפני עצמה – אין כל הבנה כלל, ועל פי מאמר ר' ל"ל¹¹ על פסוק¹²: "כרכי נפשי וגו'" – "מה תקדוש פרוה"הוא בו", – מלא כל העולם, אף הנשמה בו", – מלאה את כל הגוף, ורבותינו ז"ל מונים שם דברים נוספים אשר כשם שהם אצל הקב"ה כך הם בנשמה, הרי, כיוון שרבותינו ז"ל משווים את הנשמה, שיש בה ענינים שישנם אצל הקדוש ברוך הוא, יכולים הרי להבין מהנשמה ענינים כפי שהם אצל הקדוש ברוך הוא, להבין ענינים באלקות. אלא, מהו באמת הדמיון ואיך אכן אפשר להשוות ענינים של הנשמה אל הקדוש ברוך הוא? – יביא רבנו הזקן מהזוהר, שהנשמה באה מפנימיות האלקות ויש בה ענינים מהספירות העליונות ומאלקות, לכן יכולים להבין מהנשמה ענינים באלקות, ובשלוש רבנו הזקן: ועל פי מאמר הזהר¹³ על פסוק¹⁴: "ויפח

טו. ענין "עשר ספירות", עשר הספירות של עולם ה"אצילות" ושל שאר העולמות (בהן מדובר באגרת זו), היא ענין יסודי בתורת הקבלה ובתורת החסידות. כל ענין בריאת העולמות והנהגת העולמות – הוא על ידי ה"ספירות", כפי שנאמר במאמר "פתח אליהו"¹: "אנת הוא דאפיקת עשר

תיקונין וקרינין להון עשר ספירין לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין" – אתה – "אור אין סוף" – האצלת (הבאת מהעלם להתגלות) עשרה לבושים הנקראים "עשר ספירות", להנהיג בהם העולמות שלא התגלו והעולמות הגלויים. בעשר הספירות מתבטא גם

הכוח הבלתי גבול של "אין סוף" וגם כוח הגבול של "אין סוף", כפי שהוא אומר ב"עבודת הקודש"²: "אור אין סוף הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי בעל גבול כך יש לו כח בגבול, שאם תאמר יש לו כח בבלתי בעל גבול ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר שלימותו ואין סוף הוא שלימותא דכולא". כלומר – "אור אין סוף" יש לו כוח ב"בלי גבול", ויש לו גם כוח ב"גבול". שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק ב"בלי גבול" ואין לו כוח ב"גבול", הרי אתה מחסר בשלימותו, ו"אור אין סוף" הוא הרי השלימות של הכל. הרי, כיוון שענין ה"גבול" הוא שלימות, מן ההכרח שתהיה "אור אין סוף" השלימות של כוח ה"גבול".

שני כוחות אלה, כוח ה"בלי גבול" וכוח ה"גבול", באים ב"ספירות" באופן של בריאת והנהגת העולמות: ה"אורות" של הספירות, שהם פשוטים בלי ציור והגבלה של "חכמה" או "חסד", והם בבחינת "אין סוף" – הם ההתגלות של הכוח ה"בלי גבול" כפי שהוא "עומד" בענין ה"ספירות"; וה"כלים" שיש להם ציור פרטי והגבלה של "חכמה" ו"חסד" – הם ההתגלות של כוח ה"גבול". ועל ידי ה"ספירות" נמשך מ"אור אין סוף" שהוא ענין של אין סוף ובלי גבול – לברוא ולהנהיג העולמות שהם הרי מוגבלים.

כשם שהספירות, גם האורות וגם הכלים, מאוחדות בתכלית עם "אור אין סוף", ש"איהו וחיהו חד איהו וגרמוהו חד"³, אור אין סוף והאורות הם דבר אחד, אור אין סוף והכלים הם דבר אחד, הרי שהתהוות והנהגת העולמות – היא מ"אור אין סוף", ובכל זאת העולמות הם ענין של גבול ולא "אין סוף" ובלי גבול (כמו שזה ב"אור אין סוף" המהווה ומחיה אותם), שכן, זה הרי בא על ידי ענין ה"ספירות" שבהן ישנה ירידת כוח ה"גבול" להוות ולהחיות עולמות בעלי גבול.

ההתלבשות של "אור אין סוף" בענין ה"ספירות", נקראת "אדם", ו"על דמות הכסא דמות כמראה אדם"⁴, שכן "אדם" משמעו פרצוף של עשר ספירות. בתורת הקבלה מדובר בעיקר אודות ענין ה"ספירות" של העולמות הרוחניים, ה"ספירות" של עולם ה"אצילות" ושל שאר העולמות, ואילו בתורת החסידות מדובר יותר אודות ענין עשר הספירות והכוחות שישנם בנשמתו של כל יהודי, שהיא – הנשמה – באה ומשתלשלת מעשר הספירות⁵ – ישנן גם בה

1. הקדמת תיקוני זוהר. 2. ח"א רפ"ח. 3. תקו"ז בהקדמה (ג, ב). ע"ח שמ"ז פ"ב ובכ"מ. וראה להלן ס"כ. 4. יחזקאל א, כו. 5. ראה תניא ח"א פ"ג. 6. קנו, ב. 7. ד"ה ולא תשבית. 8. משלי א, ו. 9. קהלת ט, ט. 10. איוב יט, כו. 11. ברכות י, א. 12. תהלים קג, א. 13. הובא לעיל ח"א רפ"ב; ח"ג (אגרת התשובה) פ"ד – בשם הזהר. 14. בראשית ב, ט.

בְּאִפּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים – "מֵאֵן דְּנִפְתָּה, מֵתוּכִיָּה נִפְתָּה", – הנופח – נופח מפנימיותו, שלא כמו בדיבור, כשאחד מדבר, הרי הוא מוציא את ההבל החיצוני, אך הנופח – מוציא את פנימיות ההבל, וכשאומרים הלשון "נפיתה" על הכנסת הנשמה בגוף, משמעה,

שהנשמה באה מפנימיות האלקות, וכפי שרבנו הזקן מסביר זאת ב"אגרת התשובה"¹⁵, וְאִפְּלוּ נִפְּשׁ דְּעִשְׂיָה – "עשיה" הוא העולם התחתון ביותר, ו"נפש" היא התחתונה בחמש המדרגות נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה, היא פְּאָה מְזוּוג – יחיד, זו"ג – ז"א ו"נוקבא", דְּעִשְׂיָה, – של עולם העשיה, מיוחד וזיווג ז"א (מדות) ונוקבא

(מלכות) של עולם ה"עשיה" באות הנפשות של עולם העשיה, וְהַמְחִין שְׁלֹהֶם – של ז"א ונוקבא ד"עשיה", שְׁהֵם בְּחִינַת חַיָּה וְנִשְׁמָה דְּזו"ג, – "חיה" היא בחינת "חכמה", "החכמה תחיה"¹⁶, ו"נשמה" היא בחינת "בינה", "נשמת שדי תבינם"¹⁷, כך, בנשמה שהיא רק המדרגה של נפש ד"עשיה" – ישנן כל הספירות, מ"ז"א", שש מדות, מ"נוקבא", מלכות, מ"חכמה" ומ"בינה", שְׁהֵן הֵן אֲחֻרַיִם – החיצוניות, דְּכָלִים דְּזו"ג דְּאֶצִּילוֹת, – שכן, הכלים של זו"ג של "אצילות" מאירים ב"עשיה", ומתלבשים בספירות עולם ה"עשיה"¹⁸; הרי שהספירות של עולם ה"עשיה", הן החיצוניות והאחוריים של הכלים של זו"ג ד"אצילות", שְׁהֵם – הכלים ד"אצילות", הם אֲלֵהוֹת מְמֵשׁ, שְׁתֻּבּוֹם – בכלים ד"אצילות" מְאִיר אור־אֵין־סוֹף בְּרוּךְ הוּא מְלַבֵּשׁ וְנִגְזוּ בְּחֻמָּה דְּאֶצִּילוֹת, – כפי שאומר בהגדה"ה שבפרק ל"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא", טעמו של דבר, מדוע "אור אין סוף" שורה ב"חכמה" דוקא; הרי, "אור אין סוף" שב"חכמה", מאיר בכל הספירות שבעולם ה"אצילות", "אבא

עילאה מקנא באצילות"¹⁹, חכמה עליונה מקננת באצילות, והרי שבכלים של הספירות שבעולם ה"אצילות" מאיר "אור אין סוף" ברוך הוא, דְּ"אֵיהוּ וְנִרְמְזוּתִי חֵד" בְּאֶצִּילוֹת, – שהוא, "אור אין סוף" ברוך הוא, והכלים של ה"ספירות" – הם דבר אחד בעולם

אגרת הקדש

ויפח באפיו נשמת חיים מאן דנפח מתוכי נפח ואפי' נפש דעשיה היא באה מזיווג זו"ג דעשיה והמוחין שלהם שהם בחי' חיה ונשמה דזו"ג שהן הן אחוריים דכלים דזו"ג דאצילות שהם אלהות ממש שבתוכם מאיר אור א"ס ב"ה המלוכש וגנו בחכמה דאצי' דאיהו וגרמוהי חד באצילות וע"כ גם בנשמת האדם מאיר אור א"ס ב"ה מלוכש וגנו באור החכמה שבה להחיות את האדם וממנה יוכל האדם להבין קצת בספירות העליונות שכולן מאירות בנשמתו הכלולה מהן.

ה"אצילות", וכיוון שהספירות ד"אצילות" הן פנימיות הספירות של עולם ה"עשיה", הרי שבספירות של עולם ה"עשיה" מתלבש "אור אין סוף" ברוך הוא, וְעַל כֵּן – ולכן, גַּם בְּנִשְׁמַת הָאָדָם – הבאה מהספירות, מְאִיר אור־אֵין־סוֹף בְּרוּךְ הוּא, מְלַבֵּשׁ וְנִגְזוּ בְּאֹר הַחֻמָּה דְּשִׁבְיָה, – שבנפש, לְחַיּוֹת אֵת הָאָדָם. וּמִמֶּנָּה – מהנשמה, יוכל

הָאָדָם לְהִבִּין קֶצֶת בְּסִפְרוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת, שְׁבֻלָּן – כל הספירות העליונות, מְאִירוֹת בְּנִשְׁמַתוֹ הַכְּלוּלָה מֵהֵן. – שכן, הנשמה הרי באה מהספירות יש בה עשרה כוחות כנגד עשר הספירות, לכן יכול האדם להבין באמצעותם בספירות העליונות. אלא, כשאומרים שבנשמה ישנם גם כן עשרה כוחות וספירות, מפני שהיא באה מעשר הספירות שלמעלה, ובה מאירות כל הספירות העליונות, ושכך סיבה שמהנפש יוכל האדם להבין בספירות שלמעלה – נדרש לציין, שלא יחשבו שיטעו איזה ערך ודמיון ביניהם, שלספירות העליונות יש איזה דמיון לכוחות שבנשמה, ושלכוחות הנשמה יש איזה ערך שהוא לספירות העליונות; לכן, בא רבנו הזקן להלן לשלול ולציין, שיש להפשיט פשטות הפירוש, שכן אין שום דמיון ושום ערך ביניהם, שהרי גם על מדת החסד של אברהם אבינו, שהיה "מרכבה" להקדוש ברוך הוא²⁰, אף על פי כן אומרים עליה שאין לה שום ערך ודמיון למדת החסד שלמעלה. ובלשון רבנו הזקן:

יום שני ט"ו אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קבא, אך צריך להקדים... עד עמ' קבב, במשל ומליצה.

אברהם אבינו, מֵדַת "אֶהְיֶה רַבָּה", (נִפְתָּ אַחֵר: שְׁבָה חַיָּה) שְׁהִיָּה אוֹהֵב אֵת חֲקֻדְשֵׁי בְּרוּךְ הוּא – ה"אהבה רבה" של אברהם אבינו

אך צריך להקדים, מֵה שְׁשִׁמְעֵתִי מִמּוֹרֵי עָלְיוֹ שְׁלֹם – הרב המגיד ממזריטש, עַל פְּסוּקִי²¹: "וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר", שְׁאֹמֵר

אגרת הקדש

אך צריך להקדים מה ששמעתי ממורי ע"ה ע"פ ואנכי עפר ואפר שאמר אברהם אבינו ע"ה על הארת נשמתו המאירה בגופו מאור חסד עליון והיא מדתו מדת אהבה רבה (נ"א שבה חי') שהיה אוהב את הקב"ה אהבה גדולה ועליונה כ"כ עד שנעשה

להקדוש ברוך הוא, באה מהאור של החסד העליון ד"אצילות", אֶהְיֶה גְּדוּלָּה וְעֲלִיּוֹנָה כָּל כָּךְ, עַד שְׁנַעֲשֶׂה "מֶרְבֶּכָה" לְחֲקֻדְשֵׁי בְּרוּךְ הוּא. – כלומר, אברהם אבינו היה

אֶבְרָהָם אֲבִינוּ עָלְיוֹ שְׁלֹם עַל הָאֵרֶת נִשְׁמָתוֹ הַמְאִירָה בְּגוּפוֹ מְאֹר חֶסֶד עָלְיוֹ, – שמהאור של מדת החסד ד"אצילות" האירה הנשמה בגופו של אברהם אבינו, וְהָיָה מֵדַת – של²⁴² את הקב"ה אהבה גדולה

15. שם. 16. קהלת ז, יב. וראה לעיל סי'ד. 17. איוב לב, ח. 18. ראה ע"ח שמ"ז פ"ב. 19. תקו"ז ת"ו. 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"ר פמ"ז, ח. ובכ"מ. נח' בתניא ח"א פ"ח. פכ"ג. ועוד". 21. וירא יח, כז.

ולזה אמר: – ולכן אמר אברהם אבינו: "ואנכי עפר ואפר", דכמו שהאפר הוא מהותו ועצמותו של העץ הנשרף, ש – העץ לפני שנשרף, היה מרוב מד' יסודות: אש רוח מים עפר, – כל דבר הרי מורכב מארבעה יסודות אלה²², וג' יסודות: אש מים רוח – חלפו והלכו להם וכלו בעשן המתהווה מהרפכתו פנוע, – העשן יש בו משלשה יסודות אלה, אש, רוח, מים, שהיו בהרכבתו של העץ, ויסוד הד' שהיה בעץ, שהוא העפר שבו – הוא אינו עולה עם העשן, אלא היורד למטה ואין האש שולטת בו, הוא הנשאר קיים, והוא האפר.

– מה שנשאר מיסוד העפר שבעץ. הרי, שהאפר הוא מהות העץ, שלפני זה היה עץ וכעת הוא אפר, כך יאמר רבנו הזקן להלן, שגם קודם כשהעץ היה עץ, היה עיקר מהות העץ – העפר, שכעת הוא אפר. והנה, כל מהות העץ וממשו – שהעץ יש לו "ממש" ויכולים למששו, שזה הרי לא מהאש, או הרוח או המים שבו, וחקרו וצורתו בארץ ורחב ועבי שהיה נראה לעין קדם שנשרף – עקרו היה מיסוד העפר שבו, – כלולים בו, – שהעץ כולל בתוכו גם מהיסודות אש, מים ורוח, אך העיקר שבו הוא מיסוד העפר, שממנו באים האורך, הרוחב והעובי של העץ, כי העפר – יסוד העפר שבו, הוא חמרי יותר מכל, – מאשר שאר שלשת היסודות, ויש לו ארך ורחב ועבי, מה שאין בן באש ורוח, – שאין בהם אורך רוחב ועובי, וגם המים – למרות שלמים יש כבר הרי ממשות, ואורך ורוחב ועובי, אך הם מעט מועיר – במדה מעוטה ביותר, בעין, וכל ארבו ורחבו ועביו – של העץ, "הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר", שהוא האפר הנשאר אחרי שנפרדו ממנו אש מים רוח. – והאפר שנשאר הוא העפר שהיה קודם עיקר מהות העץ. והנה, כמו שהאפר אין לו דמיון ועקר אל מהות העץ הגדול בארך ורחב ועבי קדם שנשרף, לא בכמותו ולא באיכותו, – אין לאפר שום דמיון ושום ערך לא לכמות העץ ולא לאיכותו ולחשיבותו, אף שהוא [הוא] מהותו ועצמותו – העץ הוא מהותו ועצמותו של האפר, וממנו – מהעץ, נתהווה – האפר, כך על דרך משל אמר

בטל לגמרי להקדוש ברוך הוא עד לאופן הביטול של "מרכבה", שהוא למעלה מביטול העבד לאדונו, שכן, העבד למרות שהוא בטל לאדון, יש לו בכל זאת רצון עצמי, אלא שהוא מבטל את רצונו בפני רצון האדון, ואילו "מרכבה" בטלה לגבי הרוכב באופן שאין למרכבה שום רצון עצמי, ובאופן כזה היה ביטולו של אברהם אבינו להקדוש ברוך הוא. וסלקא דעתך אמינא, – והיה עולה על הדעת לומר, שבהינתן חסד שלמעלה בפספירות העליונות היא מעין וסוג מהות מדת "אהבה רבה" של אברהם אבינו עליו השלום, רק שהיא – החסד והאהבה שלמעלה, הן גדולה – בכמות, ונפלאה – באיכות, ממהותו של אברהם אבינו, למעלה מעלה עד אין קץ ותכלית, – אמנם גדולה ונפלאה ממנה – אך על כל פנים איזה דמיון יש ביניהם, פנוע ממדות העליונות שאין להם [נפש אחר: קין] סוף ותכלית מצד עצמן, – כשהשפעה מהמדות העליונות יורדת למטה, היא באה בקץ וסוף ותכלית, כלומר בענין של גבול, שלכן מתהווים ממנה עולמות ונבראים בעלי

אגרת הקדש

מרכבה להקב"ה וסד"א שבחי' חסד ואהבה שלמעלה בפספירות העליונות היא מעין וסוג מהות מדת אהבה רבה של א"א ע"ה רק שהיא גדולה ונפלאה ממנה למעלה מעלה עד אין קץ ותכלית כנודע ממדות העליונות שאין להם [נ"א קץ] סוף ותכלית מצד עצמן כי אור א"ס ב"ה מאיר ומלוכש בתוכם ממש ואיהו וגרמוהי חד. משא"כ בנשמת האדם המלוכשת בחומר שיש למדותיה קץ וגבול. אבל מ"מ סד"א שמדותיה הן מעין וסוג מדות העליונות ולז"א ואנכי עפר ואפר דכמו שהאפר הוא מהותו ועצמותו של העץ הנשרף שהיה מורכב מד' יסודות ארמ"ע וג' יסודות אמ"ר חלפו והלכו להם וכלו בעשן המתהווה מהרכבתו כנודע ויסוד הד' שהיה בעץ שהוא העפר שבו היורד למטה ואין האש שולטת בו הוא הנשאר קיים והוא האפר והנה כל מהות העץ וממשו וחומר וצורתו באורך ורוחב ועובי שהיה נראה לעין קודם שנשרף עיקרו היה מיסוד העפר שבו רק שאמ"ר כלולים בו כי העפר הוא חומרי יותר מכולן ויש לו אורך ורוחב ועובי משא"כ באש ורוח וגם המים הם מעט מועיר בעין וכל ארכו ורחבו ועוביו הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר שהוא האפר הנשאר אחרי שנפרדו ממנו אמ"ר והנה כמו שהאפר אין לו דמיון וערך אל מהות העץ הגדול באורך ורוחב ועובי קודם שנשרף לא בכמותו ולא באיכותו אף שהוא [הוא] מהותו ועצמותו וממנו נתהווה כך עד"מ

גבול, אך, מצד עצמן, כפי שהמדות העליונות הן בעצם, הן בלי גבול ואין בהן קץ וסוף ותכלית, כי אור"אין סוף ברוך הוא מאיר ומלכש בתוכם – בתוך המדות העליונות, ממש, ו"איהו וגרמוהי חד", – הוא, "אור אין סוף" ומדותיו, הכלים של הספירות, הם דבר אחד, במילא הרי גם המדות העליונות הן בבחינה של "אין סוף", מה שאין בן בנשמת האדם המלכשת בחמר, – בגוף שהוא חומרי, שיש למדותיה קץ וגבול, – הרי מובן במילא, שמדת החסד שלמעלה גדולה ועליונה בעליונות בלתי מוגבלת ממדת החסד ואהבה של אברהם אבינו כפי שנשמתו מלוכשת בגוף, אבל מכל מקום סלקא דעתך אמינא – היו יכולים לחשוב, שמדותיה – של נשמת אברהם אבינו, הן מעין וסוג מדות העליונות. – קודם שלל רבנו הזקן מלמעלה למטה, שמדת החסד שלמעלה איננה מעין ומסוג החסד והאהבה של אברהם אבינו. וכעת הוא שולל גם מלמטה למעלה, שמדת החסד של אברהם אבינו איננה מעין ומסוג מדת החסד שלמעלה – וזאת, כדי לשלול ענין זה מכל הצדדים.

אין שום ערך ושום דמיון בין מדת האהבה של אברהם אבינו לגבי מדת החסד והאהבה של "אצילות". ויותר מזה, להבדיל באלפים הבדלות, – בין האפר והעץ הגשמי לגבי רוחניות מדות האהבה של אברהם אבינו וחסד ד"אצילות", רק שדברה תורה כלשון בני אדם במשל ומלצה: –

קוראים, לכן, את מדת החסד והאהבה של אברהם אבינו על שם החסד והאהבה של "אצילות". כך יובן גם במכל שכן, שהמדות הכוחות וספירות הנשמה של יהודי למטה, אין להם שום ערך ושום דמיון לגבי הספירות שמדן הם באים. אך בכל זאת, כיוון שהם באים מדן והספירות מאירות בנשמתו של יהודי, יכול יהודי להבין מנשמתו

(המחיה את גופו) קצת בספירות העליונות, שזה תוכן הפסוק "ומבשרי אחזה אלקה".

אברהם אבינו עליו השלום על מדתו, מדת החסד והאהבה המאירה בו ומלכשת בגופו, דאף שהיא [היא] מדת האהבה וחסד העליון שבאצילות המאיר בנשמתו שהיתה מרכבה עליונה, אף-על-פי-כן בדרתה למטה להתלבש בגופו – שזה

הרי, על ידי השתלשלות העולמות ממדרגה

למדרגה על ידי צמצומים רבים – יורד הרי האור של

מדת החסד ד"אצילות" דרך השתלשלות מודריגות רבות ומצטמצם על ידי צמצומים רבים – הרי אז, אין דמיון וערך מהות אור האהבה המאיר בו אל מהות אור אהבה וחסד עליון שבאצילות, אלא בערך ודמיון מהות העפר שנעשה אפר אל מהותו ואיכותו כשהיה עץ נחמד למראה וטוב למאכל עד"מ ויותר מזה להבדיל באלפים הבדלות רק שדברה תורה כלשון בני אדם במשל ומליצה:

ואיכותו כשהיה עץ נחמד למראה וטוב למאכל²³ על דרך משל, – שאין הרי שום ערך ושום דמיון בין האפר לבין העץ, כך

יום שלישי ט"ז אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קבב, והנה כללות הי"ם... עד עמ' קבג, כמו שית'.

שלמקבלים מסויימים לא תהיה ההשפעה כלל, או כפי שכתוב בחצאי הריבוע: "כל עיקר", לא להתחיל להשפיע להם כלל, וכל זה בא מצד ה"גבורה" שהיא מדת הדין והצמצום, ומדת הרחמים לרחם על מי ששייך לשון²⁴ רחמנות עליו, – שלמרות שאין הוא

ראוי שישיפיעו לו, אך מצד הרחמנות צריכים לרחם עליו ולהשפיע לו, והוא – מדת הרחמים, היא מדה ממצעת בין גבורה לחסד, שהיא – מדת ה"חסד" היא להשפיע לכל, גם למי שלא שייך לשון רחמנות עליו כלל, מפני שאינו חסד כלום ואינו שרוי בצער כלל²⁵. – ובכל זאת, מצד מדת ה"חסד", שהיא חסד והשפעה בלי הגבלה, יוצא להשפיע גם לכזה, אך

מצד מדת ה"רחמים" שיש בה גם התכללות של "גבורה", קיימת הגבלה שלא להשפיע לאחר כזה, ולעומת זה מי שרחמנות עליו, הרי למרות שאין הוא ראוי, נדרש מצד רחמנות להשפיע לו. ולפי

והנה, כללות הי' ספירות שבנשמת האדם נודע לכל [בדרך כלל בכתב יד ליתא], שהמדות נחלקות בדרך כלל לז' מדות, וכל פרטי המדות שבאדם – נטיותיו השונות של האדם, אם הן נטיות חיוביות, שהוא נמשך אליהן, או נטיות שליליות, שהוא עומד

בנפרד מהן, באות מאחת מז' מדות אלו, שהן – שבע המדות, שרש כל המדות והנטיות באדם, הם שבע מדות אלו, ובהן ישנם כל הפרטים באופן כללי, לפני שהם באים בפרטים של נטיות פרטיות, שהן: – שבע המדות הן: מדת החסד להשפיע בלי גבול, – כלומר, גם עצם ההשפעה היא בלי הגבלה, וגם אל מי שמשפיעים הוא

בלי הגבלה, ההשפעה היא לכל, ומדת הגבורה לצמצם מלהשפיע כל כך, – כלומר, שההשפעה, היא בהגבלה, עד כמה להשפיע, או שלא להשפיע [נפח אחר: כל עקר] כלל, – כלומר,

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ענינו ראה זח"א כו, א. וצ"ע השייכות לנדו"ד". 24. הרבי שליט"א מעיר ב"הערות ותיקונים", שהמלה "לשון", "לשון רחמנות", מיותרת לכאורה. 25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חידוש לגבי המבואר בכ"מ – דחסד משפיע גם לזה שמדו"ר אומרת לא להשפיע (אף שחסד) או גם שאסור לרחם עליו".

השכל, בירידת ובהורדת השכל, מן ההכרח שיהיה צמצום בהתאם לכוח הקליטה של המקבל, וגם ברוחב השכל, בפרטיו הרבים של השכל, מן ההכרח שיהיה צמצום, כדי שהמקבל יוכל לקלוט אותם, ובחינת עצה זו – המייעצת לו איך להשפיע את השכל, נקראת

"נצח" ו"הוד", שהן "כליות יועצות"; – כשם

שבגוף האדם יש לכליות (גם) תפקיד של עצה (מיעץ), כך גם בנפש, מדות "נצח" ו"הוד" הן הכליות המייעצות כיצד להשפיע, וגם [נסח אחר: והן] – ברוחניות, "תרין ביעין", – שני הביעין המבשלים

הזרע, – כמו שבגשמיות, ביכול הזרע הוא על ידי ה"תרין ביעין", כך ברוחניות, בדבר השפעה, זה על ידי המדות "נצח" ו"הוד", שהיא

המפכה הנמשכת מהמח, דהיינו דבר חכמה ושכל הנמשך משכל האב, – המשפיע שכל לבנו, שלא ימשך כמו שהוא שכל דק מאד במחו ושכלו, רק ישתנה קצת מדקות שכלו ויתנהו שכל שאינו דק כל כך, כדי שיוכל הבן לקבל במחו ותבנתו, והוא ממש, על דרך משל, כמטה – של זרע, תיורדת

מהמח שהיא דקה מאד [מאד], ונעשית נסה וחמרים ממש ביעין. – זוהי הירידה וההגשמה שנעשה בשכל המשפיע, שיהיה לפי ערך שכל המקבל. וגם "נצח" ו"הוד" נקראים "שחקים" ו"רחים" ששחקים מן לצדיקים, – השם של רקיע "שחקים" הוא על שם ששחקים מן לצדיקים²⁶, וזה ענין נוסף ב"נצח" ו"הוד" שהן מחלקות את השכל לחלקים רבים. ובלשון רבנו חזקוני: כמו הפותח [חמים] ברחים, על דרך משל, שמפרר החמים לחלקים דקים מאד – כך צריך האב לחקטין השכל ודבר חכמה שרוצה להשפיע לבנו, ולחלקם לחלקים רבים, ולומר לו מעט מעט – מן השכל, במועצות ודעת. – מה לומר לו ומה לא לומר לו, ענין חלוקת השכל וגילוי חלקים מסויימים בלבד מהשכל, הוא צמצום בעומק השכל, נוסף על הצמצומים האמורים לעיל באורך ורוחב השכל, כך שבכל ששת הקצוות של השכל, אורך, רוחב ועומק – ישנה ה"פעולה" של הכליות היועצות של "נצח" ו"הוד". וגם בפלל,

שהיא – מדת ה"רחמים", היא מדה ממצעת – שיש בה גם "חסד" וגם "גבורה", נקראת "תפארת", כמו בגרי תפארת, על דרך משל, שהוא בגד צבוע בגונים הרבה מערכים [בו בכתב יד ליתא] בדרך שהוא תפארת ונוי, מה שאין בו בגד הצבוע בגון אחר – לא שיהיה בו לשון תפארת. – שכן, "תפארת" היא רק התכללות של כמה גוונים, ומפני שבמדת ה"רחמים" ישנה התכללות של חסד וגבורה – היא נקראת בשם "תפארת". ואחר כך, – אחרי שישנה ההתעוררות להשפיע, אם שהתעוררות היא מצד מדת ה"חסד" או מצד מדת ה"גבורה", או מצד מדת ה"רחמים", כבוא ההשפעה לידי מעשה, דהיינו בשעת ההשפעה ממש²⁶ – כלומר, לא כשהוא לומד את הענין לעצמו, אלא – בהכנה להשפיע אותו ענין ממש לאחר מכן, צריך להתניעין – ולהתבונן, איך להשפיע, בדרך שיוכל המקבל לקבל ההשפעה²⁷, בגון שרוצה להשפיע דבר חכמה ללמדה לבנו, – שלאב יש חשק גדול להשפיע לבן מה שיותר, אם יאמרנה לו בלה כמו שהיא בשכלו – לא יוכל הבן להבין ולקבל, – גם מפני שהשכל כפי שהוא אצל האב (המשפיע) עדין מדי מכדי שהבן יוכל להבין ולקלוט – אלא הוא מוכרח קודם להלביש את השכל בענין אחר לא כל כך עדין (כמו במשל שלמטה מהנמשל), וגם מפני שכל העשירות של השכל על כל פרטיו וסברא הנוטה לצד אחד וסברא הנוטה לצד השני – הרי זה עשיר מדי מכדי שיוכל הבן (המקבל) לקבל את השכל, אלא הוא מוכרח מקודם להפריד את השכל לחלקים, לא לגלות לו את כל הפרטים, אלא פרטים מסויימים של השכל, שיהיה קל לו לקבל. רק שצריך לסדר לו בסדר וענין אחר, – משל, שהוא ענין שני, לא אותו ענין של השכל והנמשל, דבר דבר על אפניו, – כלומר, שאין הוא מגלה לו שתי הסברות שהן לחיוב ולשלילה, אלא באופן אחד – או את הסברא הנוטה לזכות או הסברא הנוטה לחיוב, או לכשר או לפסול וכדומה, וכל זאת כדי שיוכל לקבל את השכל, מעט מעט, – מן השכל הוא משפיע לו, ולא כל השכל. כלומר, גם באורך

אגרת הקדש

ולפי שהיא מדה ממוצעת נקראת תפארת כמו בגרי תפארת עד"מ שהוא בגד צבוע בגוונים הרבה מעורב [בו בכ"י ליתא] בדרך שהוא תפארת ונוי. משא"כ בגד הצבוע בגוון אחד לא שייך בו לשון תפארת ואח"כ כבוא ההשפעה לידי מעשה דהיינו בשעת ההשפעה ממש צריך להתניעין איך להשפיע בדרך שיוכל המקבל לקבל ההשפעה כגון שרוצה להשפיע דבר חכמה ללמדה לבנו אם יאמרנה לו כולה כמו שהיא בשכלו לא יוכל הבן להבין ולקבל רק שצריך לסדר לו בסדר וענין אחר דבר דבור על אופניו מעט מעט ובחינת עצה זו נקראת נצח והוד שהן כליות יועצות וגם [נ"א והן] תרין ביעין המבשלים הזרע שהיא הטפה הנמשכת מהמוח דהיינו דבר חכמה ושכל הנמשך משכל האב שלא יומשך כמו שהוא שכל דק מאד במוחו ושכלו רק ישתנה קצת מדקות שכלו ויתהווה שכל שאינו דק כ"כ כדי שיוכל הבן לקבל במוחו והבנתו והוא ממש עד"מ כמטה היורדת מהמוח שהיא דקה מאד [מאד] ונעשית גסה וחומרית ממש בכליות ותרין ביעין וגם נ"ה נקרא שחקים ורחים ששחקים מן לצדיקים כמו הטוחן [חמים] ברחים עד"מ שמפרר החמים לחלקים דקים מאד כך צריך האב לחקטין השכל ודבר חכמה שרוצה להשפיע לבנו ולחלקם לחלקים רבים ולומר לו מעט מעט במועצות ודעת וגם בכלל בחינת נצח הוא לנצח

הבן להבין ולקבל, – גם מפני שהשכל כפי שהוא אצל האב (המשפיע) עדין מדי מכדי שהבן יוכל להבין ולקלוט – אלא הוא מוכרח קודם להלביש את השכל בענין אחר לא כל כך עדין (כמו במשל שלמטה מהנמשל), וגם מפני שכל העשירות של השכל על כל פרטיו וסברא הנוטה לצד אחד וסברא הנוטה לצד השני – הרי זה עשיר מדי מכדי שיוכל הבן (המקבל) לקבל את השכל, אלא הוא מוכרח מקודם להפריד את השכל לחלקים, לא לגלות לו את כל הפרטים, אלא פרטים מסויימים של השכל, שיהיה קל לו לקבל. רק שצריך לסדר לו בסדר וענין אחר, – משל, שהוא ענין שני, לא אותו ענין של השכל והנמשל, דבר דבר על אפניו, – כלומר, שאין הוא מגלה לו שתי הסברות שהן לחיוב ולשלילה, אלא באופן אחד – או את הסברא הנוטה לזכות או הסברא הנוטה לחיוב, או לכשר או לפסול וכדומה, וכל זאת כדי שיוכל לקבל את השכל, מעט מעט, – מן השכל הוא משפיע לו, ולא כל השכל. כלומר, גם באורך

26. הרבי שליט"א מעיר ב"הערות ותיקונים" ש"בד"ה כי ידעתי ס"ג (אור התורה צח, ב) תיבות אלו אינן. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שהוה - מלי' ויסוד כדלקמן". 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל סוף שהיחיה"א, מחגיגה יב, ב".

שִׁבְיָן בְּנוֹ; – שמצד הרצון ישנה ההתקשרות, ההתמסרות וההתקשרות של שכל האב (המשפיע) עם שכל הבן (המקבל), וּבְלִעְרֵי זֶה, – בלי ההתקשרות של מדת ה"יסוד", גַּם אִם הָיָה בֶּן שׁוֹמֵעַ דְּבוּרִים אֱלֹו עֲצָמָם מִפִּי אָבִיו [שְׁמַדְבֵּר בְּעֵדוֹ וְלֹא מִדְּבַר לְעֲצָמוֹ] (בכתב יד קודש

אדמו"ר בעל צמח צדק נשמתו עדן, בדרוש "כי ידעתיו" סעיף י"ג שהועתק שם לשון זה), ליתא תיבות אלו] – לֹא הָיָה מִבֵּין כָּל כֶּךָ בְּמֹו עֲכָשׁוֹ, שְׁאֵבִי מְקַשֵּׁר שְׁכָלוֹ אֵלָיו וּמְדַבֵּר עִמּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים³⁰ פֶּאֶהֶבָה וְחֲשֵׁק, שְׁחֹשֶׁק מֵאֵד שִׁבְיָן בְּנוֹ, – שזה לא רק רצון, מה שהוא רוצה שהבן יבין, אלא חשק ורצון, רצון שכלול בו תענוג (שזה ענין "יסוד", סוג כזה של התקשרות). אחרי המלים "שמדבר בעדו ולומד לעצמו", כתוב באותיות קטנות: בכתב יד קודש אדמו"ר בעל "צמח צדק" (בדרוש כי ידעתיו סעיף י"ג³¹ שהועתק שם לשון זה)

ליתא – איך – תיבות אלו – שכן, לא זו בלבד שאינו דומה בשלומד אותו ענין לעצמו לשלומד אותו עם בנו באהבה, אלא גם כשהוא לומד ומשפיע לבנו בלי התקשרות וכו' – איך זה באותו אופן כמו בשעה שהוא משפיע לבנו בהתקשרות וכו', החשק וההתקשרות מוסיפים בהבנת הבן. וְכָל מַחֲשַׁבְתָּהּ וְהַתְּעִנּוּג גָּדוֹל³² – כֶּךָ הַחֲשֵׁק וְהַתְּעִנּוּג גָּדוֹל, שֶׁהֵבֵן יוֹכֵל לְקַבֵּל יוֹתֵר, וְהָאֵב מְשַׁפֵּעַ יוֹתֵר, – עצם העובדה שהבן "קולט" במדה מרובה יותר וטוב יותר, גורם שהאב ישפיע יותר, כִּי עַל יְדֵי הַחֲשֵׁק וְהַתְּעִנּוּג מִתְּרַבֵּה וּמִתְגַּדֵּל שְׁכָלוֹ – של האב, בְּהִתְרַבֵּה הַדַּעַת לְהַשְׁפִּיעַ וּלְלַמֵּד לְבָנוֹ (וכמו על דרך מִשְׁלַל בְּנִשְׁמִיּוֹת מִמֶּשֶׁ, – בבחינת ה"יסוד" בזיווג גשמי, רְבִי הַזֶּה הוּא מִרְבֵּה הַחֲשֵׁק וְהַתְּעִנּוּג, וְעַל יְדֵי זֶה מְשַׁיֵּךְ הִרְבֵּה מִהֶמֶת, – משם באה טיפת הזרע, וְלִכֵּן הַמְשִׁילֹו חֲכָמֵי הָאֱמֶת לְזִיוּג גִּשְׁמִי, – שכן, בהשפעת השכל ישנם ענינים כמו שהם בהשפעה של משפיע למקבל בזיווג גשמי, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר). – על כל פנים, ענינה של בחינת ה"יסוד" – הוא ההתקשרות בחשק ותענוג מהמשפיע אל המקבל³³.

בְּחִינַת "נִצָּח" הוּא לְנִצָּח וְלַעֲמֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ הַחֲשֵׁק וְהַתְּעִנּוּג מִבְּנֵי מִבֵּית וּמַחֲוִין, – גם דברים שהם פנימיים ומונעים מלהשפיע לו ומללמוד אתו, וגם דברים שהם מניעות חיצוניות, מִבֵּית – הֵינּוּ לְהַתְּחִיק נֶגֶד מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַעֲצָמוֹת שֶׁבָּאֵב

עֲצָמוֹ, שְׁהִיא מְעֻרָּרֶת דִּינִים בְּרָצוֹנוֹ עַל בְּנוֹ, לֹא מֵרָאוֹ שְׁאֵינִי רָאוּי לְכֶךָ עֲדִין – להשפיע לו חכמה עמוקה ושכל עמוק זה – אלא עליו להתחזק כנגד זה – ולהשפיע לו. זה משמעות "נצח" לגבי המניעות מבית, להשתלט על המניעות הפנימיות שבתוכו הוא. (בכתב יד נרשם: חסר). – בכתבי היד שעיינו בהם כדי להשוות לאגרות הקודש הנדפסות – כשהכינו "תניא" זה לדפוס²⁹ – נרשם "חסר". ההסברה לכך היא: א) מניעות "מחוץ", מניעות חיצוניות, אין רבנו הזקן מסביר. וכותב על כך הרבי שליט"א: שצריך עיון אם המניעות מחוץ יותר פשוטות מאשר המניעות

"מבית", ואדרבא – "מבית" יותר פשוט. אלא – כותב הרבי שליט"א – הביאור על המניעות "מחוץ" כלול במה שצוין כאן שחסר באגרת. ב) בהתאם למה שלמדנו הפירוש של "ובכלל בחינת נצח", שבכלל ובבחינת "נצח" כלול גם ענין הנצחון, להתגבר על המניעות והעיוכים נגד ההשפעה – לא חסר כלום במה שרבנו הזקן אינו מסביר ענין כזה בבחינת "הוד", שכן ב"הוד" אין ענין דומה שיוכלל בכלל של בחינת "הוד" – כפי שהדבר ב"נצח", ענין הנצחון. ברם, אפשר גם ללמוד פירוש המלים "וגם בכלל בחינת נצח", בצורה אחרת, שהכוונה היא ל"נצח" בכלל – לא פרט במדת ה"נצח" שבו היא משתווה למדת "הוד", ששתייהן הן "כליות יועצות", ו"תריץ ביעין", ו"שחקים ששחקים מן", אלא ענין ה"נצח" בכלל – כללות ענין ה"נצח", ושעל כך הוא אומר שזה ענין הנצחון, כשלומדים באופן כזה, חסר כאן הביאור: מהו ה"כלל" של ענין ומדת "הוד" – וזהו הכוונה ב"חסר". להלן יסביר רבנו הזקן בחינת ה"יסוד". ובְּחִינַת "יִסוּד" הִיא, עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלַל, הַתְּקַשְׁרוֹת שֶׁמְקַשֵּׁר הָאֵב שְׁכָלוֹ שְׁכָל בְּנוֹ בְּשַׁעַת לְמוֹדוֹ עִמּוֹ פֶּאֶהֶבָה וְרָצוֹן, שְׁרֹוּצָה

29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ככתוב בהקדמת הר"ר א"ה שו"ב הגיהו אגה"ק שנדפסו בהשוואה לכת"י (לא אדארה"ז עצמו)". 30. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אפ"ל: פה אל פה" בלא אמצעי (ראב"ע - בהעלותך יב, ח), אבל פנים אל פנים" בחי' נעלית יותר, והרי כאן מדבר במעלות יסוד הכי נעלות - ועד "שחושק מאד". וגם - עפ"ז דוקא ה"ז הפכו מדבר בעדו". 31. נדפס באוה"ת וירא שם (צח, ב). 32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי צ"ל: גדל (במקום גדול)". 33. על מה שאין רבנו הזקן מבאר בחינת "מלכות" - מציין הרבי שליט"א: "כנראה הטעם: בבי' כל ו' המדות ש"ע"ע מבאר: להשפיע (ההשפעה), לצמצם כו' בבוא ההשפעה לידי מעשה - שמה מוכן שישנה קודם שבאה לידי מעשה - בשלימותה במשפיע וזהו מלי' (אוועקלייג של המשפיע כי ההשפעה היא עדיין בהמשפיע, אבל בשלימותה בערך הגבלות המקבל)".

יום רביעי י"ז אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכג, והנה מדות אלו... עד עמ' קכג, שינוי מדותיהם.

כל מדותיו הן בְּכָרִים קִטְנֵי הָעֶרְפִּי. – וכשהוא גדל, שאז שכלו מתגדל – מדותיו הן אז בענינים גדולים יותר, וְגַם בְּגִדּוּלִים – במבוגרים עצמם, תלוי הדבר גם בקטנות וגדלות שכל המבוגר, "לִפִּי שֶׁכָּלוּ יְהַלֵּל אִישׁ"³⁴, – "איש" הוא תואר המדות, כפי שכתוב³⁵: "כאיש גבורתו";

הרי שבח והילול המדות גם הם בהתאם לשכל, כִּי לִפִּי רֹב הַקִּטְנִי – כִּךְ הוּא רֹב אֲהָבָתוֹ וְחֶסְדּוֹ. וְכֵן שָׁאֵר כָּל מִדּוֹתָיו פְּנִימִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוֹת, מְקוֹרָן הוּא מְחַכְמָה בִּינְהוּדָתָהּ שָׂבוּ. וְהַעֲקָר הוּא הִדְרַת שָׂבוּ, – הַעֲקָר בְּנוּגָע לַמִּדּוֹת, הוּא הִדְרַת "דַּעַת" בְּאֵדָם, הַנִּמְשָׁךְ מִבְּחִינַת הַחֲכָמָה וּבִינָה שָׂבוּ, – שְׁלֹאֲחָה שְׁכָל תּוֹפֵס אֶת הַשִּׁכְלָה בְּכּוֹחַ הַחֲכָמָה, נְקוּדַת וְהִבְרַקָּה הַשִּׁכְלָה, וְהוּא מְבִין אֶת הַשִּׁכְלָה עַל כָּל פְּרָטִי

בְּכּוֹחַ הַבִּינָה – הוּא מוֹתַעֲמֵק בְּדַעְתּוֹ וּמוֹתַקֶּשֶׁר עִם הַמוֹשְׁכָל – (הַדְּבָר שְׁהוּא מְבִין) לְהַרְגִּישׁוֹ וּלְחֹשֶׁב בּוֹ, לֹא רַק לְהַבִּינֵהוּ אֲלָא גַם לְהַרְגִּישׁוֹ, וְזֶה הַעֲקָר שֶׁל הַמִּדּוֹת, בְּנִרְאָה בְּחוּשׁ, כִּי לִפִּי שְׁנֵי דַעֲוֹת – שֶׁל בְּחִינַת "דַּעַת", בְּנֵי אֲדָם זֶה מִזֶּה – כִּךְ הוּא שְׁנֵי מִדּוֹתֵיהֶם. – כִּי מִדַּת הִדְרַת דַּעַת שֶׁל אֲדָם – כִּךְ הֵן מִדּוֹתֵיהֶן: אִם הוּא בֶּר דַּעַת גָּדוֹל יוֹתֵר – מִדּוֹתֵיהֶן גְּדוּלוֹת וְיִצִּיבוֹת יוֹתֵר; אִם אֵין הוּא בֶּר דַּעַת גָּדוֹל – מִדּוֹתֵיהֶן קִטְנוֹת וּבִלְתִּי יִצִּיבוֹת, שֶׁכֵּן, "דַּעַת" הִיא הַקִּיּוֹם וְהַחַיּוּת שֶׁל הַמִּדּוֹת, כִּי שֶׁרַבְנוּ הִזְקִין אֹמֵר בִּפְרָק שְׁלִישִׁי שֶׁל הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַתְּנִיָּא.

וְהֵנָּה, מִדּוֹת אֵלוֹ – שְׁהוּסָבְרוּ כֹאן בַּעֲנִין הַהִשְׁפָּעָה, הֵן בְּחִינּוֹת חִיצוֹנִיּוֹת – הַמִּדּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁבִּנְפֶּשׁ, וּבְתוֹכָן מְלָכָשׁוֹת מִדּוֹת פְּנִימִיּוֹת, – מִדּוֹת שֶׁהֵן יוֹתֵר נִפְשִׁיּוֹת, וְהֵן הַסִּיבוֹת לַמִּדּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת הַמִּתְבַּטָּאוֹת בַּעֲנִין הַהִשְׁפָּעָה, שֶׁהֵן – הַמִּדּוֹת הַפְּנִימִיּוֹת,

הֵן בְּחִינּוֹת אֲהָבָה וְיִרְאָה כו'. דְּהֵינָּה, עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלֵל, בָּאֵב חֲמִשְׁפִּיעַ לְבָנוּ מִחֲמַת אֲהָבָתוֹ, – הִרִי פְּנִימִיּוֹת מִדַּת הַחֶסֶד וְהַהִשְׁפָּעָה הִיא הָאֲהָבָה, וּמִדַּת הִחֲסָד הִיא חִיצוֹנִיּוֹת בְּלִבָּד לִגְבִי הָאֲהָבָה, וּמוֹנֵעַ חֲשָׁפָתוֹ מִפְּחָדוֹ וְיִרְאָתוֹ, שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי מִשְׁכּוֹל חֶסֶד וְשָׁלוֹם. – הִרִי שְׁהַפְחִיד וְהִירָאָה הֵם הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל מִדַּת הִגְבוּרָה, שְׁעִנִּינָה שֶׁלֹּא לְהִשְׁפִּיעַ אוֹ לִמְעַט בַּהִשְׁפָּעָה, וְכֵשֶׁם שֶׁשָּׂאֵר הַמִּדּוֹת הֵן עֲנָפִים מֵאֲהָבָה

וּמִירָאָה (כִּי שְׁאוּמֵר בִּפְרָק הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַתְּנִיָּא) – הִרִי כִּי שְׁהַדְּבָר בְּאֲהָבָה וּבִירָאָה, שֶׁהֵן הַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל מִדּוֹת "חֶסֶד" וִ"גְבוּרָה", כִּךְ הַדְּבָר גַּם בַּעֲנִינֵיהֶן, בְּשָׂאֵר הַמִּדּוֹת, שִׁישְׁנָן מִדּוֹת שֶׁהֵן פְּנִימִיּוֹת לִגְבִי הַמִּדּוֹת שֶׁהֵן חִיצוֹנִיּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ. וּמִקּוֹר וְשֶׁרֶשׁ מִדּוֹת אֵלוֹ, הַפְּנִימִיּוֹת וְהַחִיצוֹנִיּוֹת, הוּא מְחַכְמָה בִּינְהוּדָתָהּ שֶׁבִּנְפֶּשׁוֹ, כִּי לִפִּי שֶׁכָּל הָאָדָם – כִּךְ הֵן מִדּוֹתֵיהֶן, – אִם שֶׁכָּלוּ גָדוֹל – מִדּוֹתֵיהֶן בַּעֲנִינִים גְּדוּלִים, וְאִם שֶׁכָּלוּ קִטָּן – מִדּוֹתֵיהֶן בַּעֲנִינִים קִטְנִים, בְּנִרְאָה בְּחוּשׁ, שֶׁחֲכָמָה בִּינְהוּדָתָהּ – הַשִּׁכְלָה שֶׁל הֵן בְּבִחִינַת קִטְנוֹת – כִּךְ

יום חמישי י"ח אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכג, והנה כ"ז הוא... עד עמ' קכד, שיתבאר במקומו.

וכדומה, שכן, כיוון שזו נפש של קליפה, הרי למרות שזו קליפת "נוגה" שיש בה גם טוב, בכל זאת היא קשורה ב"יש" ו"מציאות" ובענינים תחתונים, אֲדָם

בְּאֵמַת לֵאמֹתוֹ, – לֵאמִיתָה עֲנִין הַסְּפִירוֹת בִּנְפֶּשׁ הָאָדָם, שֶׁזֶה – בִּנְפֶּשׁ הָעֲלִיּוֹנָה הָאֱלֹהִית, שֶׁהִיא "חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל", – כְּמוֹסֵב בִּפְרָק שְׁנִי שֶׁל הַחֶלֶק

הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַתְּנִיָּא הָעֲנִין שֶׁל "חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל", שֶׁנֶּפֶשׁ זֹ

וְהֵנָּה, כָּל זֶה – הַמּוֹסָבֵר לַעִיל בַּעֲנִין הַמִּדּוֹת, בְּהַקְשֶׁר לַעֲנִין הַהִשְׁפָּעָה, הוּא רַק עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלֵל לְבָד, – אֵין זֶה עֲנִינֵן הָאִמִּיתִי שֶׁל "סְפִירוֹת" בִּנְפֶּשׁ, כִּי כָּל זֶה הוּא בִּנְפֶּשׁ הַשִּׁכְלִית הַתְּחִתוֹנָה שֶׁבְּאֵדָם, הַבָּאָה מִקְּלִפַּת נִגְהָ – נֶפֶשׁ זֹה הִיא

"הַתְּחִתוֹנָה" שֶׁנִּמְשַׁכֶּת לַעֲנִינִים (אֲרִצִּיִּים) תְּחִתוֹנִים, וְאֵין עֲנִין הַשִּׁכְלָה שֶׁבִּנְפֶּשׁ זֹה הוּא בַּעֲנִינִים תְּחִתוֹנִים, בַּעֲנִינִים שֶׁל "יש" ו"מציאות", לְהַבִּין אֶת מְצִיאוֹתָם

אגרת הקדש

וְהֵנָּה כ"ז הוּא

רַק עַד"מ לְבָד כִּי כ"ז הוּא בִּנְפֶּשׁ הַשִּׁכְלִית הַתְּחִתוֹנָה שֶׁבְּאֵדָם הַבָּאָה מִקְּלִיפַת נִגְהָ אֲךָ בְּאֵמַת לֵאמִיתוֹ בִּנְפֶּשׁ הָעֲלִיּוֹנָה הָאֱלֹהִית שֶׁהִיא חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל כָּל

הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַתְּנִיָּא הָעֲנִין שֶׁל "חֶלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל", שֶׁנֶּפֶשׁ זֹ

היא נפש עליונה השקועה בענינים נעלים, בענינים של אלקות, כִּלְהַמְדוֹת, פְּנִימִיּוֹת וְחִיצוֹנִיּוֹת, הֵן לֵה' לְבָדוּ. – גם ה' חסד" שהוא מדה חיצונית וגם האהבה שהיא פנימיות החסד – הם שניהם להקדוש ברוך הוא לבדו, כִּי מַחְמַת אֲהַבַת ה' וּמִרְבֵּה חֶפְצוֹ לְדַבְּקָה בּוֹ, הוּא חֶפֶץ – ברצון פנימי לעשות חֶסֶד כִּדְבַק בְּמִדּוּתוֹ, – של הקדוש ברוך הוא, בְּמִאֲמַר רַ"ל עַל פְּסוּקִים³⁶: "וְלִדְבָקָה בּוֹ" – "הַדְּבַק בְּמִדּוּתוֹ". – כיצד יכול אדם להתדבק בהקדוש ברוך הוא – הרי זה על ידי שהוא מתדבק במדותיו, וכמו שהקב"ה הוא רחום – כך הוא רחום, וכמו שהקב"ה הוא חפץ חסד – הרי זה המניע הפנימי הטמון ברצונו לעשות חסד – וזאת כדי להתדבק בהקב"ה. וְכֵן בְּמִדַּת הַגְּבוּרָה, – חיצונית היראה – היא גם כן רק בענינים של אלקות, לְהַפְרֵעַ מִן הַרְשָׁעִים וּלְעֲנֹשׁם בְּעֲנֹשֵׁי הַתּוֹרָה, – שזה ענין של "גבורה", וְכֵן לְהַתְנַבֵּר עַל יִצְרוֹ, וּלְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ – לְהִבְדֵּל, בְּמִתְרֵ לּוֹ, וּלְעֲשׂוֹת גִּדְרֵ וּכְנִי לְתוֹרָה – כל זה הוא מִפְּנֵי

פַּחַד ה' וְיִרְאָתוֹ, פֶּן יִבֹּא לִידֵי חֲטָא חֶסֶם וְשָׁלוֹם. – שבגלל כך הוא מקדש עצמו בהרבה "שערים" של היתר, שלא יבוא לידי שער אחד אל איסור³⁷, ומצד זה הוא עושה לעצמו גדרים וסייגים לענינים של תורה – כדי שלא יעבור חס ושלום על אף חטא, הרי שה"ר אהרן", שהיא המדה הפנימית, היא להקב"ה, וה"גבורה", המדה החיצונית, היא גם כן בענינים של הקב"ה – ענינים של תורה ומצוות. וְכֵן – במדת ה"תפארת", לְפָאֵר אֶת ה' וְתוֹדָתוֹ בְּכָל מִינֵי פֶאֶר, – כמו ספר תורה הדור, תפילין יפות, וכדומה, שזו מדת ה"תפארת", מלשון יופי, וְלִדְבָקָה בְּשִׁבְחָיו – במתן שבח להקב"ה, בְּכָל בְּחִינּוֹת נִפְשׁוֹ, – שזה "תפארת", מלשון "לפאר" ולשבח, דְּחִינּוֹ בְּהַתְבּוֹנְנוֹת שִׁכְלוֹ וּמַחְשָׁבָתוֹ – שמה שהוא מפאר ומשבח את הקב"ה, יהיה מתוך התבוננות עמוקה של שכלו ושל מחשבתו בגדלות הקב"ה, גַּם בְּדַבּוּרוֹ. – שאמירתו שבחיו של הקב"ה בדיבור, לא תהיה דיבור בפה בלבד, אלא גם מתוך התבוננות עמוקה של שכל ושל מחשבה. כך שישנן כאן כל בחינות נפשו, שכל ומדות – מדת ה"תפארת" – ומחשבה ודיבור, שדיבור הוא הרי

אגרת הקדש

המדות פנימיות וחיצוניות הן לה' לכדו כי מחמת אהבת ה' ומרוב חפצו לדבקה בו הוא חפץ חסד כרי לדבוק במדותיו כמארו"ל ע"פ ולדבקה בו הדבק במדותיו וכן במדת הגבורה להפרע מן הרשעים ולענשם בעונשי התורה וכן להתגבר על יצרו ולקדש א"ע במותר לו ולעשות גדר וסייג לתורה מפני פחד ה' ויראתו פן יבא לידי חטא ח"ו וכן לפאר את ה' ותורתו בכל מיני פאר ולדבקה בשבחיו בכל בחי' נפשו דהיינו בהתבוננות שכלו ומחשבתו גם בדיבורו וכן לעמוד בנצחון נגד כל מונע מעבודת ה' ומלדבקה בו ונגד כל מונע מלהיות כבוד ה' מלא את כל הארץ כמלחמות ה' אשר נלחם דהע"ה וכן להשתחוות ולהודות לה' אשר מחיה ומהוה את הכל והכל בטל במציאות אצלו וכולא קמיה כלא חשיב וכאין ואפס ממש ואף שאין אנו משיגים איך הוא הכל אפס ממש קמיה אעפ"כ מודים אנחנו בהודאה אמיתית שכן הוא באמת לאמיתו ובכלל זה ג"כ להודות לה' על כל הטובות אשר גמלנו ולא להיות כפוי טובה ח"ו ובכלל זה להודות על כל שבחיו ומדותיו ופעולותיו באצי' ובריאות עליונים ותחתונים שהם משובחים עד אין תכלית [נ"א חקר] ונאים וראויים אליו ית' וית' והוא מלשון הוד והדר וכן במדת צדיק יסוד עולם להיות

"מעשה זוטא"³⁸ – הרי זה גם כן בחינת מעשה; או שהכוונה היא לכל בחינות הנפש השייכות בענין השבחים, והן, שכל ומחשבה ודיבור. וְכֵן – במדת ה"נצח", לְעֹמֵד בְּנִצְחוֹן נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מִעֲבֹדַת ה' וּמִלְדַּבְּקָה בּוֹ, וְנֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ מִלְּהוּיֹת כְּבוֹד ה' מֵלֵא – ובהתגלות, אֶת כָּל הָאֲרֶץ, בְּמִלְחָמוֹת ה' אֲשֶׁר נִלְחַם שְׁעִינֵי הַמִּלְחָמוֹת וְהַנְצַחוֹת בֹּא מִצַּד מִדַּת ה"נצח" של הנפש האלקית, וְכֵן – במדת ה"הוד", לְהִשְׁתַּחֲוֹת וּלְהוֹדוֹת לֵה', – בבחינה של הודאה ושל ביטול, שהוא מודה למרות שאין הוא מבין, אֲשֶׁר מְחַיֶּה וּמְחַיֶּה אֶת הַכֹּל, וְהַכֹּל בְּמִלְחָמוֹת אֲצִלוֹ, וְכָלֵא קָמִיָּה – הכל לגבי הקדוש ברוך הוא, כָּלֵא חֲשִׁיב, – נחשב לכולם, וְכָאֵין וְאִפְסֵי מִמֶּנּוּ. וְאִיךָ שֶׁאֵין אֲנִי מְשִׁיגִים אֵיךְ הוּא הַכֹּל אִפְסֵי מִמֶּנּוּ קָמִיָּה – לגביו, שכן, הקב"ה הרי ברא הכל, והרי זו בריאה "יש" מ"אין" – גם מצד הכוח האלקי המהווה והבורא, אִיךָ-עַל-פִּי-בֶן, מוֹדִים אֲנִיכֵנו בְּהוֹדָאָה אֱמֵתִית – הנחה אמיתית

בנפש, המרגישה את האמת, שֶׁכֵּן הוּא בְּאֱמֵת לְאֱמֵתוֹ. – שהאמת האמיתית היא כמו "דעת עליון", שהכל הוא "כלא ממש" ובטל במציאות לגבי הקב"ה, שלא כפי שהוא ב"דעת תחתון" שקיים "יש" אלא שה"יש" בטל לאלקות³⁹, זה בא מצד מדת ה"הוד", ההודאה והביטול לאמת למרות שלא מבינים אותה. וְכָלֵל זֶה – של מדת ה"הוד", גַּם בֵּן, לְהוֹדוֹת לֵה' עַל כָּל הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ, וְלֹא לְהוֹיֹת כְּפּוֹי טוֹבָה חֶסֶם וְשָׁלוֹם. – שאינו מכיר בטוב שעשו לו, אלא שיתן תודה להקב"ה על כל הטובה שהקב"ה עשה אתנו, זה "הוד", מלשון הודאה – להודות, וְכָלֵל זֶה, – של מדת ה"הוד", לְהוֹדוֹת עַל כָּל שִׁבְחָיו וּמִדּוּתָיו וּפְעֻלּוֹתָיו בְּאֲצִילוֹת וּבְרִיאֹת עֲלִיּוֹנִים וְתַתְּחוֹנִים, שֶׁהֵם מְשֻׁבָּחִים עַד אֵין תְּכִלִּית [נִפְסָה אַחֵר: חֶקֶר], וְנֹאִים וְרֹאיוֹם אֵלָיו יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה, וְהוּא מְלִשְׁוֹן "הוד וְהִדְר". וְכֵן בְּמִדַּת – יסוד, הנקראת "צדיק יסוד עולם"⁴⁰, – שגם היא, כפי שהיא בנפש האלקית, היא באלקות, כפי ועל דרך שדובר לעיל, במשל, בענין ההשפעה, ש"יסוד" הוא ענין ההתקשרות בחשק ותענוג להשפיע לבנו (המקבל), כך יאמר רבנו הזקן להלן בענין

36. עקב יא, יב, 37. ר"ח שער הקדושה פט"ו. ובכ"מ. 38. סנהדרין סה, א. 39. ראה לקו"ת ואתחנן ד, א ואילך. 40. משלי י, כה.

שהוא בחינת התקשרות וחיבור מקור השכל המשיג עמק המשיג, שהוא כנקודה וכברק המבריק על שכלו, – יקשר כל זאת שיתפשט למטה, ויבא עמק המשיג לידי הבנה, בהתרחבת הפאנור בארץ ורחב, שהיא בחינת בינה, הנקראת "רחובות הנהר", כמו שיתבאר במקומו⁴³: – כלומר, זו

בחינת ה"דעת" המחברת "חכמה" ל"בינה", ש"חכמה" שהיא נקודה, וכברק המתגלה ונעלם מיד, מחברת בחינת ה"דעת" שתבוא בהשגה של "בינה"

ולא בצורה של נקודה, אלא בהתפשטות ובהרבה פרטים בהשגה, ומשלים והסברים המורידים את השכל למטה יותר – הרי זה הכוח והבחינה של "דעת" המחברת ומקשרת נקודת ה"חכמה" ל"בינה", "חכמה" משולה למעין שהמים נובעים ממנו טיפין טיפין, ו"בינה" משולה לנהר שהמים שופעים בו בהתפשטות ובהתרחבות –

אגרת הקדש

התקשרות וחיבור מקור השכל המשיג עומק המושג שהוא כנקודה וכברק המבריק על שכלו שיתפשט למטה ויבא עומק המושג לידי הבנה בהרחבת הביאור באורך ורוחב שהיא בחינת בינה הנק' רחובות הנהר כמו שיתבאר במקומו:

והכוונה היא שממעין החכמה יבוא לנהר הבינה. ואילו "דעת תחתון" מקשר את המוחין למדות, שמשכל ומהשגה יבוא ענין המדות, והוא מעניק למדות חיות וקיום. על כל פנים מוסבר כאן איך כל עשרת הכוחות והספירות בנפש האלקית הם בעיני אלקות, ועל ידם הרי "מבשרי אחזה אלקה", יכולים להבין בספירות העליונות.

הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאגרת הקדש סוף סימן ט"ז

לכאורה כמה ענינים

(ושמות) בחו"ב וכאן מדייק הנ"ל (דרך, רחצ"נ). ויל"פ דכאן עקרו ב' בנוגע למדות (וכנ"ל דבי' המוחין מתחיל; ומקור ושורש כל המדות כו') ולכן גם בנוגע לב' ד"ע כן הוא. ועפמשנת דדעת הוא זווג ב' היסודות דחו"ב כו' ודרך ורחצ"נ הם ב' יסודות דחו"ב (ראה מאו"א בערך דעת, דרך, רחצ"נ וש"נ).

יום שישי י"ט אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכד, טז. אהובי... עד עמ' 248, בנדרים דף פ'.

נכתבה מתוך האהבה בשני האופנים. הנה לא נעלם ממני צוק העתים, – הללו, אשר נתדלדלה הפרנסה, ובפרט הידועים לי ממחניהם – מקהלתכם, אשר מטה ידם – ומצב פרנסתם ירד מטה, בלי שום משען ומשענה, – כלומר, שלא הבעל ולא

האשה מרוויחים לפרנסה, וממש לזוים ואוכלים, –

נאלצים ללוות כספים כדי

לקנות צרכי אוכל, ה' ירחם עליהם וירחיב להם פצור בקרוב, – הרי מצב זה –

כותב רבנו הזקן – ידוע לי, ועם כל זה – מבלי הבט

על המצב האיום, לא מוזכר הם עושים לנפשם, לפי הנשמה, אשר קפצו ידם

הפתיחה מעורם עד היום הנה, לתן – לתת, ביד מלאה ועז יפה' לכל

הצטרבות ההכרחיות לדי מחסורי האכזריות נקיים, אשר עיניהם נשואות אלינו, – שנבוא לעזרתם, הכוונה לענין ארץ

ישראל שאין להם שום מקור לפרנסה רק מה שעוזרים להם מה"כולל", ואם אנו לא נרחם עליהם, הם ושלום – מי ירחם עליהם? "והי אחיד עמך בתיב" – כלומר, גם בצרכי החיים

לאנשי קהלת וכו' כנוצר לעיל, רבות מאגרות הקודש שלו, כתב רבנו הזקן, בקשר לענין הצדקה בכלל, וצדקת ארץ ישראל (בשביל אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל) בפרט, חלק מאגרות הקודש הופנו לקהלות מסוימות בהודמוניות מסוימות.

אגרת הקדש

לאנשי ק' וכו'

מז אהובי אחי ורעי אשר כנפשי הנה לא

נעלם ממני צוק העתים אשר

נתדלדלה הפרנסה ובפרט הידועים לי ממחניהם אשר

מטה ידם בלי שום משען ומשענה וממש לזוים

ואוכלים ה' ירחם עליהם וירחיב להם בצור בקרוב ועם

כל זה לא טוב הם עושים לנפשם לפי הנשמה אשר

קפצו ידם הפתוחה מעורם עד היום הזה ליתן ביד

מלאה ועז יפה לכל הצטרבות ההכרחיים לדי מחסורי

האכזריות נקיים אשר עיניהם נשואות אלינו ואם אנו

לא נרחם עליהם ח"ו מי ירחם עליהם וחי אחיד עמך

אגרת הקודש סימן טז, נכתבה

לקהלה מסוימת, כפי שצוין

בראשית האגרת: "לאנשי ק'

וכו", וכפי הנראה מתוכן

האגרת, היה מצב הפרנסה

באותה קהלה ירוד מאד, 248

ונתקבלו ידיעות אצל רבנו הזקן,

שה"מעמד" של אותה קהלה

עבור "כולל חב"ד" (צדקת ארץ

ישראל) קטן בגלל כך. לכן כותב

להם רבנו הזקן, שידוע לו מצב

פרנסתם, שנתדלדל מאד

בזמנים האחרונים, ובכל זאת

נוגע הדבר בנפשם, שמבלי הבט

על מצבם, יחזיקו את ה"מעמד" לצדקת ארץ ישראל, ומציין טעמים על כך גם על פי דין וגם לפנים משורת הדין.

מז. אהובי, אחי ורעי אשר – קרובים ויקרים לי בנפשי! – ישנה מעלה בקרבתו של אח וישנה מעלה בקרבתו ומסירותו של

ידיד וחבר; רבנו הזקן מציין שני הביטויים "אחי" ו"רעי", שהאגרת

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע כוונתו "במקומו" – ואולי הכוונה להמקומות בח"א (ראה מפתחות) וכן בלקו"ת וכו'". 1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד חילוק אחותי רעיתי – לקו"ת ר"פ בהר. ובכ"מ". 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינו שאין מרוויחים עתה". 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינו (1) שאין להם מלפנים ג"כ, (2) שגם לאכילה אין (חיי נפש)". 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזה מוסיף בכמות הנתינה (תרומות פ"ד מ"ג)". 5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תואר בלתי רגיל לאביון. ואפ"ל דתרתי משמע גם מל' נקי מנכסיו". 6. בהר כה, לו.

מטעמים של האדם וכל בני ביתו, ולא שני – לומר בזה "חייך קודמין", מאחר שאינן חיי נפש ממש כמו של העני שנה בשנה ממש, כדאיתא – כמו שמצינו בנדרים דף פ. – "מעין של בני העיר – חיהו אחרי – חיהו קודמין לחי

אחרים; (שתיית) בהמתם (ובהמת אחרים – בהמתם) קודמת לבהמת אחרים; כבישתן וכביסת אחרים – כבישתן קודמת לכביסת אחרים" ואילו אם מדובר במים לחי אחרים וכבישתן – חיי אחרים קודמין לכבישתן – מפני שאצל האחרים זה יותר ענין של חיים. הרי, שאם הצרכים

אינם שווה בשווה ממש, גם אם מדובר בדבר נחוץ מאד, בכל זאת לא אומרים "חייך קודמין לחי חבריך", בשעה שלגבי אותם עניים מדובר אודות לחם לפי הטף, עצים ומלבושים להגן מפני הקור, הרי זה קודם וחשוב יותר אפילו מצרכים חשובים למשפחה העצמית, למרות שלפי הבנתם הם – אלה הם דברים מאד חשובים להם.

המוכרחים ביותר, יתחלקו עם יהודי שני, ולא אמרו – חכמינו ז"ל: "חייך קודמין", אלא בשביל אחד קתון של מים וכו', – מה שחכמינו ז"ל אומרים שחיי של אדם באים לפני חיי של הזולת, ויחי אחיך עמך" הכוונה, שאתה בעצמך (חייך אתה) בא

תחילה, הם אמרו זאת רק כשיש ביד אחד כד מים המספיקים להחזקת חיי של אדם אחד בלבד, עד שיגיעו למקום ישוב שיש שם מים, ואם יתחלק במים אלה עם יהודי שני, שניהם לא ישארו בחיים, שאז אומרים "חייך קודמין לחי חבריך", שהוא – כד המים, דבר השווה לשניהם בשווה –

לגבי שניהם מדובר על צורך נפש שווה, לשנות להשיב נפשם בצמא, אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה וכהאי גוונא – צרכי חיים דומים, כל דברים אלו קודמין לכל מלבושי כבוד – מלבושים שלא זקוקים להם בגלל קור וכדומה, אלא הם מלבושי כבוד, וזכח משפחה בשור ודגים וכל

יום שבת קודש כ' אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 248, והנה זהו עפ"י... עד עמ' קכה, לב ונפש.

משורת הדין" אלא נוהג כפי שהדין מחייב בלבד, סוף פא לירי פה, – שיצטרך להזדקק לצדקה, חס ושלום? – כלומר, המדקדק בזה לעשות רק כמו שהוא על פי דין – סופו שבא לידי כך חס ושלום, שיצטרך הוא עצמו להזדקק לקבלת צדקה ח"ו, וגם⁹, כי בלנו

צריכים לרחמי שמים בכל עת, – רחמים מן השמים הנמשכים על ידי פאתעירותא דלתתא – בהתעוררות העבודה למטה דוקא בכל עת ובכל שעה, לעורר רחמינו על הצריכים לרחמים, וכל המאמין לבבו וכובש רחמי, יהיה מאוזה מעם שיהיה – גורם פה למעלה, לכבש וכו' – את הרחמים שלמעלה, חס ושלום. – כל זה הוא הרי ענין הנוגע

לעתיד (ובהווה, ופועל שיתן עד שיהי בשווה עמך – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א), אך, יש בזה ענין הנוגע גם לעבר (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ופועל שיתן יותר מאשר יהי לעצמו – כיון שזהו) לשם כפרת עוונות ותיקון עוונות של העבר; ומה גם, כי אדם –

והנה, זהו על פי שורת הדין גמור, – צרכי חיים של הזולת קודמים לצרכי הסתמיים הוא, ומה גם לצרכי הלוקוסט שלו, אבל באמת גם אם הוא ענין דלא שייך כל פה האי מטעמא – טעם זה, שחיי ממש של הזולת קודמים לצרכי הסתמיים הוא, הרי גם

במצב כזה כשלא מדובר אצלו בבשר ודגים וכל מטעמים, אלא כדי שיתן צדקה עליו לתת חלק מלחמו, או כשאצל המקבל, העני, לא מדובר על ענין של לחם ממש לילדיו הקטנים או צרכי חיים אחרים, אלא סתם דברים נצרכים, ראוי לכל אדם שלא לדקדק להעמיד על הדין, – לנהוג אך ורק כפי שהדין מחייב, רק לדחוק חיי וקבנם לפני ולפנים משורת הדין, – גם

אם על פי דין לא מוטל עליו, באותו מקרה, להתחלק עם הזולת – יעשה זאת מצד לפני משורת הדין, ולראו לעצמו ממאמר ר"ל⁸, – גם כשעל פי דין "שלך קודם לשל כל אדם", אבל אומרת הגמרא, שכל המדקדק בזה – וכפי שרש"י מפרש, שאין הוא נכנס "לפנים

אגרת הקדש

והנה זהו עפ"י

שורת הדין גמור. אבל באמת גם אם הוא ענין דלא שייך כ"כ ה"ט ראוי לכל אדם שלא לדקדק להעמיד על הדין רק לדחוק חיי וליכנס לפני ולפנים משורת הדין ולראו לעצמו ממארו"ל שכל המדקדק בכך סוף בא לידי כך ח"ו וגם כי כולנו צריכים לרחמי שמים בכל עת באתערותא דלתתא דוקא בכל עת ובכל שעה לעורר רחמינו על הצריכים לרחמים וכל המאמין לבבו וכובש רחמי יהיה מאוזה מעם שיהיה גורם כך למעלה לכבוש וכו' ח"ו ומה גם כי אדם אין צדיק

7. ב"מ סב, א. 8. ב"מ לג, א. בגמ' שם: "כל המקיים (ופרש"י מדקדק) בעצמו כן סוף בא לידי כך ח"ו". (לעיין בד"ס). 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דאגה: (1) מהעתיד, (2) בנוגע לממון (מזוני)". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בנוגע: (1) להווה, (2) גם לבני וחי".

אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא¹¹, והצדקה מכפרת¹² ומגנה מן הפרענות וכו'¹³, ולזאת – היא – הצדקה היא, רפואת הגוף ונפש¹⁴ ממש, "אשר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו"¹⁵. – הרי שלא שייך להגביל עצמו לתת רק עד לסכום מסוים, כשם שלא שייך להגביל את הסכום שמוציאים בשביל רפואה, שכן, אדם נותן כל אשר לו לשם רפואתו, ולשם הצלת נפשו. כל זה מדובר אודות נתינה; אך, לאמיתו של דבר, אין זו "נתינה", שכן, הקדוש ברוך הוא משלם זאת ובהכפלה. ובלשון רבנו הזקן: **בְּשֵׁנִים, אֲנִי מְאִמִּינִים בְּנֵי מְאִמִּינִים, בִּי תִצְדָּקֶה אִינֶה רַק תְּלוּאָה לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ־הוּא¹⁶, בְּרַבְתִּיבִי** –

לִיבֵא – אינו פעולם הנה, לְבַד מְצַדֶּקֶה¹⁸, – שאת שכרה משלמים בעולם הזה, לְפִי שֶׁהוּא טוֹב לְבְרִיּוֹת¹⁹, בְּדִאִיתָא – כפי שאנו מוצאים בְּ – מסכת קדושין סוף פָּרָק קמ"א²⁰. וגם יש לחוש לְעֵנֶשׁ²¹, חֵם וְשִׁלּוּם, בְּשִׁחְבְּרֵי נִמְנִים לְדַבֵּר מִצְוָה וְהוּא לֹא נִמְנָה עִמָּהֶם²², –

אגרת הקדיש

בארץ אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא והצדקה מכפרת ומגנה מן הפרענות וכו' ולזאת היא רפואת יתן בעד נפשו בשגם אנו מאמינים בני מאמינים כי הצדקה אינה רק הלואה להקב"ה כדכתיב מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו בכפליים בעולם הזה דשכר כל המצות ליכא בעוה"ז לְבַד מְצַדֶּקֶה לְפִי שֶׁהוּא טוֹב לְבְרִיּוֹת כדאיתא בקדושין ס"פ קמ"א וגם יש לחוש לעונש ח"ו כשחבריו נמנים לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהם כנודע ממאורו"ל ולשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב ככל מילי דמיטב הטיבה ה' לטובים וישרים כנפשם ונפש הדו"ש מכל לב ונפש:

הדורש שלומם מכל לב ונפש – כוונת רבנו הזקן, שהטוב שיעשה אתם השי"ת יהי זה כפי רצונם הם וכפי רצונו של רבנו הזקן.

וגמולו ישלם לו" בכפלים – דשכר כל המצות לא רק בעולם הבא, אלא גם פעולם הנה, דשכר כל המצות

11. קהלת ז, כ. 12. ראה דבר"ר פ"ה, ג. 13. ראה ויק"ר רפכ"ז. 14. ראה תנחומא משפטים טו. 15. איוב יא, יד. וראה אגרת התשובה ספ"ג.
16. ראה ב"ב י, סע"א ופרש"י וחדא"ג מהר"ל שם. 17. משלי יט, יז. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה שלילת השכר דמצות בעוה"ז אינו נוגע בנוד"ד (כ"א רק החיוב דישנו בצדקה). וי"ל דמרמז עוד טעם: סגולה לפרנסה בעוה"ז – בכל המצות אינה לְבַד בצדקה (וכמש"נ) – בכפליים מנתינתו)". 19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי נפק"מ כאן הטעם? וי"ל דבזה מוסיף דאפילו אינו בסוג וחי אחיך – בכ"ז שייך הג"ל, כיון שהוא בכלל בריות (ראה פל"ב) ועפ"ז יומתק שבאוראנט (שלא לדקדק) כל הג' הגבלות: אע"פ שנאמר: (1) וחי – לא ידקדק בזה, (2) אחיך – יתן גם לבריות, (3) עמך – לא יהי' בשווה כ"א יותר להמקביל". 20. מ, א. 21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא רק מגיעת שכר". 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובמילא גם אם נתן כבר לצדקה כדורש לפני"ו ובמילא נתעלמו כל העניינים דלעיל – צריך ליתן עוד בעת המנין כו' – חידוש אגה"ק זו". 23. חגיגה ט, ב. ברכות כו, א. 24. קהלת א, טו. 25. ל' הכתוב – תהלים קכה, ד.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שני עמ' א

בפני אביו, וממילא אף שאמר 'בי תרי מינייכו' דהיינו שנים מבם, וודאי לא היתה כוונתו אלא למלמד תינוקות ולזה שישב אצלם, וכיון שמת המלמד תינוקות בטלה השליחות. רב נתן אמר, לא משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא – אין דרך בני אדם למנות את הבן

שליח בפני האב, וכיון שמת האב, בטלה השליחות. ורב פפי אמר, משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא, וממילא יוכלו כעת הבן של המלמד תינוקות והשני לכתוב לה הגט. אמר רבא תילכתא – ההלכה היא, משווי אינשי ברא שליחא במקום אבא, ועל כן יכולים הבן

והאדם שישב אצלם לכתוב את הגט:

משנה

אמר הבעל לשנים, תנו גט לאשתי, אף על פי שלא אמר בדבריו גם שיכתבו את הגט.

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שלישי עמ' ב

ריש גלותא, האי – האם בהמה זו פת חמ"ש רגלים הווי. ובכך הוכיח שהעבדים חשודים באבר מן החי, שכיון שחסרה להם רגל אחת לבהמה הביאו רגל מן החי. אמר ליה ריש גלותא, אי חבי שהטעם שאינך סועד אצלנו לפי שחשודים הם, ליעבדו קמיה (שפעייה) דמר – יכינו את המאכלים לפני

היה לא יבחין בעצם זו ויחנק. אולם רב ששת גשישיה – ממש בידיו והרגיש בעצם, וישקלה ברכה בסנדריה – נטל את חתיכת הבשר וברכה בבגדו. לבתר דאכיל – אחר שסיימו את הסעודה, רצו לבדוק מה כרך רב ששת בבגדו. אמרי ליה העבדים,

השמש של כבודו, וליבול. אמר ליה רב ששת, לחי – מוסכם עלי הדבר. קריבו תבא קמיהו – הקריבו השולחן לפניכם לסעודה, ואיתו קמיה בישרא – הביאו לפני רב ששת בשר, ואותיבו קמיה – והניחו לפני עם הבשר ריסתנא דתנקא חמטא – עצם קטנה שעל כף הירך, שאדם הבולעה, נחנק. בסברם שרב ששת שסגי נהור

יום שלישי יד אלול ה'תש"ג

יום ראשון

תהלים:

מפרק עב
עד פרק עז
ופרקים מ"מב

שיעורים. חומש: תבוא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: עב"עו. מ"מב.
תניא: טו. להבין . . . "קכא" הכלולה מהן.
מהוראות אאמו"ר: להנזר ממלחמת תנופה עד קצה האחרון, לא מפני שאין לנו במה לנצח או מפני מורך לב, אלא מפני שאת כל כוחותינו עלינו להקדיש אך ורק לחיזוק בנינינו, בנין התורה והמצות בקדושה ובטהרה. ועל זה עלינו למסור את נפשותינו במס"נ בפועל ולא רק בכח.

יום רביעי טו אלול ה'תש"ג

יום שני

תהלים:

מפרק עז
עד פרק עח
ופרקים מג"מה

שיעורים. חומש: תבא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עז"עח. מג"מה.
תניא: אך צריך . . . "קכב" ומליצה.
התיסדות ישיבת "תומכי תמימים": יום א טו אלול תרנ"ז.
התחלת הלימוד בנגלה ודא"ח: יום ד ח"י אלול תרנ"ז.
בליל שמח"ת תרנ"ט אחרי ההקפות הכריז אאמו"ר: הישיבה שמה "תומכי תמימים", ותלמידים הלומדים ומתנהגים ברוחה שמם "תמימים".

יום חמישי טז אלול ה'תש"ג

יום שלישי

תהלים:

מפרק עט
עד פרק פב
ופרקים מו"מח

שיעורים. חומש: תבוא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עט"פב. מו"מח.
תניא: והנה כללות . . . "קכג" כמו שית'.
רבינו הזקן פי' המאמר כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, אויף א אידען דארף מען קוקען ווי ער שטייט אין מחשבה הקדומה דא"ק, און דאָרטען שטייט יעדער נשמה מיט אלע דורות וואָס קומען ארויס פון איהר ביז ביאת המשיח גואל צדק, און אז מען טוט א אידען אַ טובה, טוט מען אַ טובה אָט די אלע נשמות עד סוף כל הדורות.

תרגום חפשי

על יהודי יש להביט כפי שהוא "נמצא" במחשבה הקדומה דא"ק [דרגה עילאית ביותר בקדושה, שהיא מקור בו נשמות ישראל אחודות] ושם "נמצאת" כל נשמה עם כל הדורות של צאצאיה עד ביאת המשיח גואל צדק, וכשעושים ליהודי טובה, עושים טובה לכל הנשמות הללו עד סוף כל הדורות.

יום שישי יז אלול ה'תש"ג

יום רביעי

תהלים:

מפרק פג
עד פרק פז
ופרקים מט"נא

שיעורים. חומש: תבא, ששי עם פירש"י.
תהלים: פג"פז. מט"נא.
תניא: והנה מדות . . . "קכג" מדותיהם.
רבינו הזקן הי' בעצמו הקורא בתורה. פעם אחת לא הי' בליאזנא ש"פ תבא, ושמע אדמו"ר האמצעי – והוא עודנו נער קודם הבר מצוה – הקריאה מאחר. העגמת נפש מהקללות שבתוכחה הביאתו לכאב לב, עד שביוהכ"פ נסתפק רבינו הזקן אם יוכל להתענות.
כששאלו את אדהא"מ הרי בכל שנה קוראים פרשה זו, ענה: כשאבא קורא "הערט זיך ניט קיין קללות" ["לא נשמעות שום קללות"].

יום חמישי

תהלים:

מפרק פה
עד פרק פט
ופרקים נב"ד

שבת

חי אלול

ה'תש"ג

לששי עולה הבעל קורא, ומעצמו.

שיעורים. חומש: תבא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: פח"פ. נב"ד.

תניא: והנה כ"ז . . . שיתבאר במקומן.

יום הולדת את הבעש"ט בשנת תנ"ח. יום שנתגלה אליו מורו ורבו הק' [אחיה השילוני] – תפ"ד.
יום שנתגלה הבעש"ט – תצ"ד.

יום הולדת את רבינו הזקן – תק"ה.

תוכן תורת הבעש"ט בש"פ תבוא ח"י אלול תרנ"ב אחר קבלת שבת: והי' כי תבוא אל הארץ גו'. ארץ ל' מרוצה ול' רצון כדאיתא במדרש. אז דו וועסט צוקומען צום רצון וואָס איז א מתנה מלמעלה און בירושה בכל אחד מִישראל, איז די עבודה דארף זיין וישבת, אראָפּטראָגען אין התישבות, ולקחת גו' ושמת בטנא, ממשיך זיין אורות בכלים, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך, א איד דארף וויסען אז ער גייט פון איין אָרט אין דעם אַנדערען, איז ניט ער גייט אליין נאָר מ'פירט איהם מלמעלה, און די כוונה איז לשכן שמו שם, אויף מפרסם זיין אלקות אין דעם ארט וואו ער איז [כשתגיע אל ה'רצון] שהוא מתנה מלמעלה ובירושה בכל אחד מִישראל, צריכה העבודה להיות 'וישבת' – ל"הורידו", לעשותו מיושב, ולקחת גו' ושמת בטנא, להמשיך אורות בכלים, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך, על יהודי לדעת שהליכתו ממקום למקום אינה יוזמתו אלא מובילים אותו מלמעלה, והכוונה היא לשכן שמו שם, לפרסם אלקות במקום שנמצא בו].

אחר תפלת ערבית חזר עוד הפעם תורה הקודמת והוסיף: והי' כי תבוא גו' בכדי דו זאָלסט צוקומען צום רצון כו', איז דאָס דורך דעם אז והלכת אל המקום גו' לשכן שמו שם, זאָלסט זיך מוסר נפש זיין אויף מפרסם זיין דאָרטען אלקות, מיט וואס איז מען מפרסם אלקות, מיט א ברכה און א פסוק תהלים [על מנת שתגיע לרצון כו', זהו על ידי שוהלכת אל המקום גו' לשכן שמו שם – תמסור את הנפש כדי לפרסם שם אלקות. במה מפרסמים אלקות – בברכה ופסוק תהלים].

יום שישי

תהלים:

מפרק צ
עד פרק צו
ופרקים נה"ז

יום ראשון

יט אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצו"י, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: צ"צ. נה"נ.

תניא: טז. אהוביי . . . "248" דף פ'.

רבינו הזקן זייענדיג נאָך אין וויטעבסק, האָט אמאָל געזאָגט א תורה אויפ'ן פסוק אתם נצבים גו', און האָט געטייטשט מחוטב עצך ל' עצה, מ'דארף אויסהאקען די רבות מחשבות בלב איש, שואב מימך אויסשעפען די מים וואָס מצמיחים כל מיני תענוג.

תרגום חפשי

רבינו הזקן, עוד בהיותו בוויטעבסק, אמר פעם תורה על הפסוק "אתם נצבים גו'", ופירש: מחוטב עצך לשון עצה, יש לעקור [לחטוב] את הרבות מחשבות בלב איש, שואב מימך לשאוב [החוצה] את המים שמצמיחים כל מיני תענוג.

שבת קודש

תהלים:

מפרק צז
עד פרק קג
ופרקים נח"ט

יום שני

כ אלול

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שני עם פירש"י.

תהלים: צז"ק. נח"ס.

תניא: והנה זהו . . . לב ונפש.

דער וואָס איז נידעריג און גראָב הערט ניט אָן די אייגענע גראָבקייט און נידעריקייט [זה שנחות וגם אינו חש את גסותו ונחיתותו הוא].

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ

יום ראשון

גירות קודם מתן תורה

תורה (שבת פו, ב), נשאלת השאלה: הרי "אין מטבילין גר בשבת" (לקמן הלכה ר') משום שנראה כמתקן את האדם. איך טבלו בני ישראל בשבת?

על פי האמור הדבר מובן:

לאחר שכבר ניתנה התורה, המתגייר מקבל עליו את המצוות, ולאחר מכן מבצע את שלוש הפעולות האמורות. בגירות זו, הטבילה היא אכן גמר פעולת הגיור. מה שאין כן בגירות עם ישראל לפני מתן תורה, כיוון שלא היתה עדיין קבלת המצוות, גמר הגירות על ידי הטבילה והקרבן לא נעשה עד לאחר מתן תורה – שכן רק אז קיבלו את המצוות! טבילה כזו, שאינה גמר מעשה הגיור, אין לאוסרה משום 'תיקוני גברא'.

(ע"פ לקוטי שיחות חזק ל"ג עמ' 26)

הלכות איסורי ביאה פרק יג, הלכה א: פְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לְבְרִית - בְּמִילָה, וּבְמִילָה, וְקֶרֶן.

יש לדייק: התנאי העיקרי לגירות הוא קבלת עול מצוות. מדוע, אם כן, רק "בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית"?

ההסבר הוא: קבלת המצוות אינה משמשת רק כתנאי לצורך כריתת הברית, אלא היא הברית עצמה. ואכן, כך כותב הרמב"ם (בהל' ד) שקבלת עול תורה היא חלק מהרצון "להכנס ולהסתופף תחת כנפי השכינה", והכניסה לברית בפועל היא לאחר קיום שלושת התנאים האמורים.

בכך אפשר לבאר תמיהה נוספת:

לפי דברי המדרש (לקח טוב משפטים כ"ד), הטבילה והקרבן שהקריבו בני ישראל היו ביום מתן תורה. ומאחר שבשבת ניתנה

יום שני

אמירה לנכרי באיסורי תורה

לפי דעה אחת, אף אם נאמר שהספק נפשט לחומרא – האיסור הוא רק כשהיהודי נהנה מהפעולה, כגון שאומר לנכרי "חסום פרתי ודוש בה תבואה שלי"; אבל אמירה לנכרי "חסום פרתי ודוש בה תבואה שלך", היינו שהאיסור נעשה ברכושו של יהודי אך הנכרי הוא הנהנה – מותרת, כשם שמותר לומר לנכרי לאכול נבלה (תוס' ב"מ שם).

ויש אומרים שגם במקרה כזה אמירה לנכרי אסורה. ואף שמותר לומר לנכרי 'לך אכול נבלה', הרי שם מותר ליהודי בעצמו לתת את הנבלה לפי הנכרי, וממילא גם האמירה מותרת. אבל דבר שאסור ליהודי לעשות בעצמו, אינו רשאי לומר לנכרי לעשותו (רש"י שם).

הלכות איסורי ביאה פרק טז, הלכה יג: אָסוּר לוֹמַר לְגוֹי לְסַרְם בְּהֶמְה שְׁלָנִי.

ספק הוא בגמרא (בבא מציעא ז, א), האם איסור אמירה לנכרי נאמר רק בשבת, מפני שהוא איסור סקילה, אבל באיסורי תורה שהם בלאו, אמירה לנכרי מותרת; או שמא אין הבדל ביניהם. יש הסוברים כי מאחר שהספק לא נפשט בגמרא, הדין נקבע לאור הכלל שספק דרבנן להקל, כי אפילו בשבת אמירה לנכרי אסורה רק מדרבנן (רא"ש ב"מ פ"ז ס"ו ד).

אבל לדעת כמה ראשונים, ביניהם הרמב"ם בהלכה זו, הספק בגמרא נפשט לחומרא, ואמירה לנכרי אסורה בכל איסורי התורה. מחלוקת זו מסתעפת גם בנוגע להגדרת גבולות האיסור:

יום שלישי

חלב נוכריה

ועשיית החסד (לקו"ש ל, ע' 65) .
הבדלי האופי המולדים שבין ישראל לאומות, באים לידי ביטוי גם בהלכה הבאה:

יש להזהר לכתחילה שתינוק יהודי לא יינק מאשה נכרית (רמ"א יו"ד פא, ז). אחד ההסברים לכך, שזהו משום הטבע הרע הקיים אצל הגויים עקב אכילת מאכלות אסורות, העובר לתינוק באמצעות היניקה (ריטב"א יבמות קיד, א). לפי טעם זה, אם המניקה היא צמחונית, לכאורה אין חשש.

אך יש המבארים על יסוד האמור, כי תכונותיהם של הגויים שונים מעצם מהותם מתכונות עם ישראל (רשב"א שם), ולפי זה יש להמנע באופן מוחלט מיניקת תינוק מאשה נכרית (ראה חלקת יעקב ב, ס"ב).

הלכות איסורי ביאה פרק יט, הלכה יז: שְׁסִימְנֵי יִשְׂרָאֵל הָאֵמָה הַקְדוּשָׁה - בְּיִשְׁנֵיהֶם, רְחֻמֵּיהֶם, וְגוֹמְלֵי חֲסִדִּים.

סדר ה'סימנים' שבו נקט הרמב"ם: ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים, שונה מהסדר שבו הם מופיעים בגמרא. בכך למעשה מבאר הרמב"ם שאלה המתעוררת בעניין: כיצד ניתן לומר כי תופעת גמילות חסדים היא ייחודית לעם ישראל; וכי בקרב אומות העולם אין מצויים גומלי חסדים?

ברם, מעשה החסד של הגויים נעשה במטרה להאדיר את שמם. וכדברי חז"ל, כי הצדקה וחסד שאומות העולם עושים אינם אלא כדי להתיהר. לעומת זאת חסדו של היהודי נובע מתחושת ביטול העצמיות שלו, הגורמת לו לחוש בצרכי הזולת ולגמול עמו חסד. לכך מכוון הרמב"ם בסדר הדברים: הבושה – המורה על הביטול העצמי, היא המביאה להתעוררות רחמים

יום רביעי

אימוץ ילדים

בדורות עברו, אימוץ ילדים היה מתרחש בדרך כלל כדי לקיים את המצוה לגדל יתום בתוך ביתו. באותם ימים, כל הסביבה, ואף הילד עצמו, ידעו שההורים המאמצים אינם הוריו

הלכות איסורי ביאה פרק כב, הלכה ב: וְאִסּוּר יְחוד עֲרִיזוֹת - מִפִּי הַקִּבְלָה.

הרבי עזר על עניין חשוב בנושא של אימוץ ילדים:

הביוולוגיים. בימינו, לעומת זאת, מצוי שההורים המאמצים עושים מאמצים להעלים את העובדה שהילד מאומץ, ובלחץ פסיכולוגים אף סבורים שאסור לגלות לילד כי הוא מאומץ, מחשש שהדבר יפגע בו.

גם אם אין פסול בדבר כשלעצמו, עלולה להיגרם מכך מכשלה גדולה. שכן, היות שמדובר בילד מאומץ, חלים לגביו כל העניינים של יחוד, חיבוק ונישוק וכדומה, המצויים בכל יום, ואי אפשר להיזהר מהם גם אם המאמצים הם יראי שמים באמת.

ואפילו אם חושבים לספר לילד על האימוץ כשיגדל, צריך עיון גדול האם לכשיגלו לו את האמת יוכלו לשנות הנהגה של קירוב וחיבה שנהגו בה כמה שנים. והרי לדעת הרמב"ם יש בדבר זה גם איסור דאורייתא!

הרבי מהגיש כי מאידך האימוץ כשלעצמו הוא חשוב וחיוני ואין להטיל עליו איסור מוחלט חלילה, אלא שיש צורך לעורר על הזהירות הנדרשת, כאמור.

(אגרות קודש, חכ"ג, עמ' ק)

חלב נוכרי

יום חמישי

א. דוגמה לדבר: גזירת גבינות הגויים, שחכמים חששו שמא העמידו אותם בעור קיבת נבילה, ולכן אסרו את גבינתם אף כשידוע שהועמדה בעשבים (כמבואר בהלכה הבאה).

מנגד, יש הסבורים שחלב עכו"ם לא נאסר במנין, אלא כל האיסור מבוסס על החשש של עירוב חלב טמא. אי לכך, כאשר ברור שאין כאן איסור, נשאר הדבר בהיתרו (ראה אנציקלופדיה תלמודית טו, ערך חלב של גוי).

בהסתמך על שיטה זו, ומטעמים נוספים, צידד הגר"מ פיינשטיין להתיר חלב של גוי במקום שיש פיקוח ממשלתי, אם כי ראוי ל'בעל נפש' להחמיר על עצמו (אג"מ י"ד א, מז). אך כמה פוסקים חולקים על כך ואוסרים בתוקף (מנח"ג, ד. שבה"ל ו, קי. ועוד).

הלכות מאכלות אסורות פרק ג, הלכה יג: ומפני זה יתן הדין, שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור, שפא ערב בו חלב בהמה טמאה. איסור 'חלב עכו"ם' בזמננו נידון בספרי הפוסקים. לפי מצב הדברים, כאשר קיים פיקוח ממשלתי הדוק על המחלבות שלא יערבו חלב בהמה טמאה עם חלב בהמה טהורה, הסבירות לכך היא נמוכה ביותר. האם לאור זאת ניתן להקל בענין? יסודה של השאלה נעוץ במחלוקת הראשונים, בנוגע למהות גזירת איסור חלב עכו"ם:

יש אומרים שאיסור חלב עכו"ם, כשאין ישראל רואה את החליבה, הוא מן הדברים שאסורו חכמים במנין (קרבן חכמים שנמנו לכך - רש"י), ולכן נאסר לחלוטין אף כאשר בטל הטעם לאסור, כי 'דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו' (ביצה ה,

שתיה שהיא כאכילה

יום שישי

אך לדעת אדמו"ר הזקן אין הבדל בין שתית משקה צלול לקרוש, שהרי הרמב"ם לא הזכיר הבדל זה, אלא הביא רק את השיעור 'כזית' (שארית יהודה א"ח ט"ו).

אלא יש לחלק: אם האיסור נאמר בתורה בלשון אכילה – שיעורו 'כזית', בין באוכל בין במשקה. ואם הוא נאמר בלשון שתיה – שיעורו 'רביעית'.

ולכן שיעורם של דם ("וכל דם לא תאכלו"), תרומה והקדש ("וכל זר לא יאכל קודש"), וחמץ ("ולא יאכל חמץ") הוא 'כזית', בין באכילה בין בשתיה.

ואילו איסורים שנאמרו בתורה בלשון שתיה: נזיר ("וכל משרת ענבים לא ישתה"), ושתוי יין שנכנס למקדש ("יין ושכר אל תשת") – שיעורם הוא 'רביעית'.

(גלות עליית פ"י מ"ו, וראה מדות ושיעורי תורה עמ' ס"ב)

הלכות מאכלות אסורות פרק ו, הלכה א: האוכל פותח מן הדם - פמזיד, חיב ברת.

מהו השיעור של שתית משקים אסורים? ה'כסף משנה' (ברכות פ"ג ה) סבור שכל איסורי שתיה שיעורם 'רביעית' (כ-86 סמ"ק). לכאורה, יש סתירה לכך מדברי הרמב"ם כאן, הכותב שאיסור דם' שיעורו 'כזית' (כ-29 סמ"ק). וכך הוא נקט גם לענין תרומה (תרומות פ"ו ה"ב), וחמץ (חמץ ומצה פ"א ה"א). ואילו באיסורים אחרים, לעומת זאת, קבע הרמב"ם שיעור של 'רביעית' (מעשר שני פ"ב ה"ה, מאכלות אסורות פ"א ה"ג). ואכן, כתב ה'מנחת חינוך' (מצוה קמ"ח) "אני נבוך בשיעור משקין – איזה ברביעית ואיזה ככזית?"

יש שרצו לחלק בין אכילה לשתיה – שיעור 'כזית' הוא במשקה שקרש, הנחשב כאוכל; מה שאין כן במשקה צלול, שיעורו 'רביעית' (בנין ציון גינא).

דגים בחלב

שבת קודש

כי אין שום בעיה לאכול דגים בחלב. כך הרמ"א כותב (דרכי משה שם) שלא ראה מימיו שיהירו בכך ואין בזה כל סכנה, וגם במקור שה'בית יוסף' מציין אליו (טור א"ח סי' קעג) מדובר על דגים עם בשר. וכן פסקו ה"ט"ז והש"ך (י"ד שם), והוסיפו, שיש טעות סופר ב'בית יוסף', וצריך לומר "אין לאכול דגים בבשר מפני הסכנה". אבל יש אומרים שצריך להימנע מאכילת דגים עם חלב (כן איש חי בהעלותך, טו). וה'פתחי תשובה' (י"ד שם) מביא, שחקרו אצל

הלכות מאכלות אסורות פרק ט, הלכה ה: דגים . . מותר לאכלן בחלב.

הרמב"ם מלמדנו כי חרף האיסור לאכול בשר עם חלב, מותר בהחלט לאכול דגים בחלב. אמנם, ה'בית יוסף' (י"ד סי' פו) כתב "ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, כמו שכתב באורח חיים סימן קעג".

גדולי הפוסקים נדרשו לדברי ה'בית יוסף', ורבים מהם העלו

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ד-כ' אלול ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות אסורי ביאה פרק יב

א. ישראל שבעל גויה משאר האמות דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לגוי דרך אישות - הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר: "לא תתחתן בם"; אחד שבועה עממין, ואחד כל האמות באסור זה. וכן מפרש על ידי עזרא: "ואשר לא נתן בנתיניו לעמי הארץ, ואת בנותיהם לא נקח לבנינו".

ב. ולא אסרה תורה אלא דרך חתנות; אבל הכא על הגויה דרך זנות - מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, גזרה שמא יבוא להתחתן. ואם יתדה לו בזנות - חיב עליה משום נדה, ומשום שפחה, ומשום גויה, ומשום זונה; ואם לא יתדה לו אלא נקרת מקרה - אינו חיב אלא משום גויה. וכל חייבין אלו מדבריהם.

ג. במה דברים אמורים? בשהיה הבועל ישראל. אבל כהן הכא על הגויה - לוקה מן התורה משום זונה, ואחד זונה גויה ואחד זונה ישראלית; ובבעילה בלבד לוקה, שהרי אינה בת קדושין.

ד. כל הבועל גויה, בין דרך חתנות בין דרך זנות - אם בעלה בפרהסיא, והוא שבעל לעיני עשרה מישראל או יתר - אם פגע בו קנאין [הלוחמים לשם ותורתו] ונהרגוהו, הרי אלו משבחין וזריזין; ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, וראיה לדבר זה - מעשה פינחס בזמרי.

ה. ואין הקנאי רשאי לפגע בהן אלא בשעת מעשה, בזמרי, שנאמר: "ואת האשה אל קבתה"; אבל אם פרש - אין הורגין אותו, ואם תרגו - נהרג עליו. ואם בא הקנאי לטל רשות מבית דין להרגו - אין מורין לו, ואף על פי שהוא בשעת מעשה; ולא עוד, אלא אם בא הקנאי להרג את הבועל, ונשמט הבועל והרג הקנאי כדי להציל עצמו מידו - אין הבועל נהרג עליו. והכא על בת גר תושב, אין הקנאין פוגעין בו; אבל מכין אותו מכת מרדות.

ו. לא פגעו בו קנאין, ולא הלקוהו בית דין - הרי ענשו מפרש בדברי קבלה שהוא נכרת, שנאמר: "פי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב, ובעל בת אל נכר. יכרת ה' לאיש אשר יעשנה, ער ועונה" - אם ישראל הוא, לא יהיה לו "ער" בחקמים ולא "עונה" בתלמידים; ואם כהן הוא, לא יהיה לו מגיש מנחה לה' צבאות. הנה למדת שהבועל גויה כאלו נתחתן לעבודה זרה, שנאמר: "ובעל בת אל נכר", ונקרא 'מחלל קדש'.

ז. עוון זה, אף על פי שאין בו מיתת בית דין, אל יהי קל בעיניו; אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו: שהבן מן הערונה - בנו הוא לכל דבר, ובכלל ישראל יחשב, ואף על פי שהוא ממזר; והבן מן הגויה - אינו

בנו, שנאמר: "כי יסיר את בנו מאחרי", מסיר אותו מלהיות אחרי ה'.

ח. ודבר זה גורם להדבק בגוים שהבדילנו הקדוש ברוך הוא מהם, ולשוב מאחרי ה' ולמעל בו.

ט. גוי הכא על בת ישראל - אם אשת איש היא, נהרג עליה; ואם פנויה היא, אינו נהרג.

י. אבל ישראל שבא על הגויה - בין קטנה בת שלש שנים ויום אחד בין גדולה, בין פנויה בין אשת איש, ואפלו היה קטן בן תשע שנים ויום אחד - פיון שבא על הגויה בידון, הרי זו נהרגת, מפני שבאת לישראל תכלה על ידיה, כבהמה. ודבר זה מפרש בתורה, שנאמר: "הנה הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם... וכל אשה ידעת איש למשכב זכר - הרגו".

יא. העבדים שהטבילו אותן לשם עבדות, וקבלו עליהן מצוות שהעבדים חייבין בהן - יצאו מכלל הגוים, ולכלל ישראל לא באו. לפיכך, השפחה אסורה לכן חורין, אחד שפחתו ואחד שפחת חברו; והכא על השפחה, מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפרש בתורה שהאדון נותן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מתרת לו, שנאמר: "אם אדניו יתן לו אשה".

יב. ולא גזרו חקמים בדבר זה, ולא חיבה תורה מלקות בשפחה, אלא אם כן היתה נחרפת לאיש [חצי שפחה], כמו שבארנו.

יג. אל יהי עוון זה קל בעיניו, מפני שאין בו מלקות מן התורה - שגם זה גורם לבן לסור מאחרי ה', שהבן מן השפחה עבד ואינו מישראל, ונמצא גורם לזרע הקדש להתחלל ולהיותם עבדים. ובהרי אונקלוס המתרגם כלל בעילת עבד ושפחה בכלל "לא יהיה קדש, ולא תהיה קדשה".

יד. הכא על השפחה, ואפלו בפרהסיא ובשעת עברה - אין הקנאין פוגעין בו; וכן אם לקח שפחה דרך חתנות, אינו לוקה מן התורה, שמעת שטבלה וקבלה מצוות, יצאת מכלל הגוים.

טו. נתערב וולד ישראלית בולד שפחה - הרי שניהן ספק, וכל אחד מהן ספק עבד; וכופין בעל השפחה, ומשחרר את שניהן. ואם היה הבן הוא אדון של עבד - כשיגדלו ישחררו זה את זה, ויהיו מתרין לבוא בקהל ה'. טז. היו מתערבת בנות, הרי שתיהן ספק שפחות; והכא על אחת מהן, הולד ספק עבד. וכן אם נתערב וולד גויה בולד ישראלית - מטבילין את שניהן לשם גרות, וכל אחת מהן ספק גיורת.

יז. כל הגוים כלם, כשיתגירו ויקבלו עליהן כל המצוות של תורה, והעבדים כשישתחררו - הרי הן בישראל לכל דבר, שנאמר: "הקהל, חקה אחת לכם"; ומתירין להכנס

ב. מילה - היתה במצרים. כשנאמר: "וכל ערל לא יאכל בו", מל אותם משה רבנו, שכלם בטלו ברית מילה במצרים, חוץ משבט לוי; ועל זה נאמר: "וכריתך ינצרו".
ג. וטבילה - היתה במדבר, קדם מתן תורה, כשנאמר: "וקדשתם היום ומחר, וכבסו שמלתם". וקרפן - כשנאמר: "וישלח את נערי בני ישראל, ויעלו עלת", על ידי כל ישראל הקריבוים.

ד. וכן לדורות, כשיצאה הגוי להכנס לברית, ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ויקבל עליו עול תורה - צריך מילה, וטבילה, והרצאת קרפן; ואם נקבה היא - טבילה וקרפן, שנאמר: "ככם בגר" - מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרפן, אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרפן.

ה. ומה הוא קרפן הגר? עולת בהמה, או שתי תורים או שני בני יונה, ושניהם עולה. וכוזמן הזה שאין שם קרפן, צריך מילה וטבילה; וכשיבנה בית המקדש, יביא קרבנו. ו. גר שמל ולא טבל, או טבל ולא מל - אינו גר, עד שימול ויטבל. וצריך לטבל בפני שלשה. והואיל והדבר צריך בית דין, אין מטבילין אותו בפשט, ולא ביום טוב, ולא בלילה; ואם הטבילוהו, הרי זה גר.

ז. גר קטן - מטבילין אותו על דעת בית דין, שזכותה לו; מעברת שנתגיירה וטבילה, אין בנה צריך טבילה. טבל בינו לבין עצמו, ונתגייר בינו לבין עצמו, ואפלו בפני שנים - אינו גר. בא ואמר: נתגיירתי בבית דינו של פלוני, והטבילוני - אינו נאמן לבוא בקהל, עד שכיבא עדים.
ח. היה נשוי לישראלית, או לגיורת, ויש לו בנים, ואמר: נתגיירתי ביני לבין עצמי - נאמן לפסל את עצמו, ואינו נאמן לפסל את הבנים; וחוזר וטובל בבית דין.

ט. גיורת שראינה נהגת בדרך ישראל תמיד, כגון שמתבל לנדה ותפריש תרומה מעסתה וכיוצא בזה, וכן גר שנהג בדרך ישראל, שטובל לקריו ועושה כל המצוות - הרי אלו בחזקת גרי צדק, ואף על פי שאין שם עדים שמעידין בפני מי נתגיירו. ואף על פי כן, אם באו להתערב בישראל - אין משיאין אותם עד שכיבאו עדים, או שטיבלו בפנינו, הואיל והחזקו גויים.

י. אבל מי שבא ואמר שהיה גוי, ונתגייר בבית דין - נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. במה דברים אמורים? בארץ ישראל ובאותן הימים, שחזקת הכל שם בחזקת ישראל. אבל בחוצה לארץ - צריך להביא ראיה, ואחר כך ישא ישראלית; ואני אומר, שזו מעלה ביוסין. יא. כשם שמלין ומטבילין את הגרים, כך מלין ומטבילין את העבדים הנלקחים מן הגויים לשם עבדות. הלוקח עבד מן הגוי, וקדם העבד וטבל לשם בן חורין - קנה עצמו; והוא שיאמר בעת טבילה: 'הריני טובל בפניכם לשם גרות'; ואם טבל בפני רבו, אינו צריך לפרש [שהוא לגירות], אלא כיון שטבל, נשתחרר. לפיכך צריך רבו לתקפו במים [להטיל עליו מלאכה בעודו במים], עד שיצלה והוא [עדיין] תחת שעבודו [וכך לא ניתן לפרש את הטבילה שהיא לשחרור], ומודיעו בפני הדיין, שלשם

בקהל ה' מיד - והוא שישא הגר או המשתחרר בת ישראל, וישא הישראלי גיורת ומשתחררת; חוץ מארבעה עממין בלבד, והם: עמון ומואב ומצרים ואדום - שהאמות האלו, כשיתגייר מהן אדם, הרי הוא כישא לכל דבר, אלא לענין ביאה בקהל.

יח. וכיצד דינן? עמון ומואב - אסורין אסור עולם, זכרים ולא נקבות, שנאמר: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" וגו'. והלכה למשה מסיני, שהעמוני הזכר והמואבי הזכר - הוא שאסור לעולם לשא בת ישראל, אפלו בן בן עד סוף העולם; אבל עמונית ומואבית - מתרת מיד כשאר האמות.

יט. מצרי ואדומי, אחד זכרים ואחד נקבות - דור ראשון ודור שני, אסורין לבוא בישראל; ודור שלישי מתר, שנאמר: "בנים אשר יולדו להם, דור שלישי" וגו'.

כ. מצרית מעברת שנתגיירה, בנה שני; מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, או מצרי ראשון שנשא מצרית שניה - הולד שני, שנאמר: "בנים אשר יולדו להם", הכתוב תלצן בלדה.

כא. גר עמוני שנשא מצרית, הולד עמוני; וגר מצרי שנשא עמונית, הולד מצרי. זה הפלל: הולד באמות, הולף אחר הזכר; נתגיירו, הולף אחר הפחות.

כב. מי שנתגייר משבט עממין, אינן אסורין מן התורה לבוא בקהל; והדבר ידוע, שלא נתגייר מהן אלא הגבעונים. ויהושע גזר עליהם שיהיו אסורין לבוא בקהל, אחד זכרים ואחד נקבות; ולא אסר אותן אלא בזמן שיש מקדש, שנאמר: "והטבי עצים ושאבי מים - לבית אלהי", תלה הרחקתן במקדש.

כג. והן הנקראין 'יתנים', לפי שנתנם לעבודת המקדש. בא דוד וגזר עליהם שלא יפנסו בקהל לעולם, ואפלו בזמן שאין מקדש; וכן מפרש בעזרא: "ומן היתנים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים". הא למדת, שלא תלה אותם במקדש.

כד. ולמה גזר עליהם הוא ובית דינו? לפי שראו עזות ואכזריות שהיתה בהם, בעת שבקשו שבעת בני שאול בחירי ה' לתלותם, והרגום ולא רחמו עליהם.

כה. כשעלה סנחריב מלך אשור, בלבד כל האמות וערכם זה בזה והגלה אותם ממקומם. ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה, אנשים אחרים הם; וכן האדומיים שבשדה אדום. והואיל ונתערכו ארבע אמות האסורים בכל אמות העולם שהם מתרים, התר הכל - שכל הפורש מהן להתגייר, חזקתו שפרש מן הרב. לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום - בין אדומי, בין מצרי, בין עמוני, בין מואבי, בין כושי, בין שאר האמות - אחד הזכרים ואחד הנקבות, מתרין לבוא בקהל מיד.

הלכות אסורי ביאה פרק יג

א. בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית - במילה, וטבילה, וקרפן.

הלכות אסורי ביאה פרק יד

א. כיצד מקבלין גרי הצדק? כשיבוא להתגר, ויבדקו אחריו ולא ימצאו עלה - אומרים לו: 'מה ראית שבאת להתגר? אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דוים דחופים ומסחפין [שפלים] ומטרפין, ויסורין באין עליהן? אמר: 'אני יודע, ואני כדאי' - מקבלין אותו מיד.

ב. ומודיעין אותו עקרי הדת, שהוא יחוד השם ואסור עבודה זרה; ומאריכין בדבר זה. ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות; ואין מאריכין בדבר זה. ומודיעין אותו עונשין של מצוות. כיצד? אומרים לו: 'הוי יודע שעד שלא באת לדת זו - אם אכלת חלב, אי אתה ענוש כרת; אם חללת שבת, אי אתה ענוש סקילה; ועכשו אחר שתתגר - אם אכלת חלב, אתה ענוש כרת; אם חללת שבת, אתה ענוש סקילה'. ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו, שמא יגרם לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה, שבתחלה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון רבים; וכן הוא אומר: "במבלי אדם אמשכם", ואחר כך "בבעבותות אהבה".

ג. וכשם שמודיעין אותו עונשין של מצוות, כך מודיעין אותו שכרן של מצוות; ומודיעין אותו שבפשיטת מצוות אלו יזכה לחיי העולם הבא, ושאין שם צדיק גמור אלא בעל חכמה שעושה מצוות אלו ויודען.

ד. ואומרים לו: 'הוי יודע, שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים, והם ישראל; וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה, טובה היא צפונה להם, שאינן יכולין לקבל רב טובה בעולם הזה באמות, שמא ירום לבכם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא, כענין שנאמר: וישמן ישרון ויבטט'.

ה. ואין הקדוש ברוך הוא מביא עליהם רב פרענות, כדי שלא יאבדו, אלא כל האמות כלן, והם עומדין; ומאריכין בדבר הזה, כדי לחבבן. אם חזר בו ולא רצה לקבל - הולך לדרך. ואם קבל - אין משהין אותו, אלא מלין אותו מיד; ואם היה מהול - מטיפין ממנו דם ברית. ומשהין אותו עד שיתרפא רפואה שלמה, ואחר כך מטבילין אותו.

ו. ושלשה עומדין על גביו; ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות פעם שניה, והוא עומד במים. ואם היתה אשה - נשים מושיבות אותה במים עד צוארה, והדינין מבחזין. ומודיעין אותה מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, והיא יושבת במים; ואחר כך טובלת בפניהן, והם מחזירין פניהן ויוצאין, כדי שלא יראו אותה כשתעלה מן המים.

ז. איזה הוא גר תושב? זה גוי שקבל עליו שלא יעבד עבודה זרה, עם שאר המצוות שנצטוו בני נח, ולא מל ולא טבל - הרי זה מקבלין אותו, והוא מחסידי אמות העולם; ולמה נקרא שמו 'תושב'? לפי שמתיר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, כמו שבאנו בהלכות עבודה זרה.

עבדות מטבילו; ואין העבד טובל אלא בפני שלשה וביום, כגר, שמקצת גרות היא.

יב. כשיתחרר העבד, צריך טבילה אחרת בפני שלשה ביום, שבה תגמר גרותו ויהיה כישאראל; ואין צריך לקבל עליו מצוות ולהודיעו עקרי הדת, שכבר הודיעהו כשטבל לשם עבדות.

יג. ובמקנה הפשר לטבילת נדה, שם מטבילין את הגרים ואת העבדים ואת המשתחררים; וכל דבר שחוצץ בנדה, חוצץ בגרים ובעבדים ובמשתחררים.

יד. אל יעלה על דעתך, ששמשון המושיע את ישראל, או שלמה מלך ישראל ידידה, נשאו נשים נכריות בגיותן; אלא סוד הדבר כך הוא: שהמצוה הנכונה כשיבוא הגר או הגיורת להתגר, בודקין אחריו - שמא בגלל קמון שיטל, או בשביל שררה שיזכה לה, או מפני הפחד, בא להכנס לדת; ואם איש הוא, בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא, שמא עיניה נתנה בכחור מבחורי ישראל. אם לא נמצא להן עלה - מודיעין אותן כבוד על התורה וטרח שיש בפשיטתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו; אם קבלי ולא פרשו, וראו אותן שחזרו מאהבה - מקבלין אותן, שנאמר: "ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה, ותחדל לדבר אליה".

טו. לפיכך לא קבלי בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה - בימי דוד, שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה, שמא בשביל המלכות והטובה הגדולה שהיו בה ישראל חזרו; שכל החזיר מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם, אינו מגרי הצדק. ואף על פי כן היו גרים הרבה מתגרים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, והיו בית דין הגדול חוששין להן, לא דוחין אותן, אחר שטבלו מכל מקום, ולא מקרבינן אותן, עד שתראה אחריתן.

טז. ולפי שגמר שלמה נשים ונשאן, וכן שמשון גיר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על פי בית דין גירום - וחשכן הכתוב באלו הן גויות, ובאסורן עומדין. ועוד, שהוכיח סופן על תחלתן, שהן עובדות עבודה זרה שלקח, וכנו להן במות, והעלה עליו הכתוב באלו הוא בנאן, שנאמר: "אז יבנה שלמה במה".

יז. גר שלא בדקו אחריו, או שלא הודיעהו המצוות וענשין, ומל וטבל בפני שלשה הדיוטות - הרי זה גר; ואפלו נודע שבשביל דבר הוא מתגר - הואיל ומל וטבל, יצא מכלל הגוים; וחוששין לו, עד שיתבאר צדקותו. ואפלו חזר ועבד עבודה זרה - הרי הוא כישאראל משמד, שקדושיו קדושין; ומצוה להחזיר אבדתו; מאחר שטבל, נעשה כישאראל. ולפיכך קים שמשון ושלמה נשותיהן, ואף על פי שנגלה סודן.

יח. ומפני זה אמרו חכמים: 'קשים להן גרים לישאראל כנגע צרעת' - שרפן חזרו בשביל דבר, ומטעין את ישראל, וקשה הדבר לפרש מהן אחר שנתגר. צא ולמד מה ארע במדבר במעשה העגל ובקברות התאנה; וכן רב הנסיונות - האספסוף היו בהן תחלה.

טז. השניות [עירות דרבנן מדרגה משנית] פלן, לא גזרו עליהן בגרים. לפיכך מתר הגר לשא אם אמו, ונושא אדם גיורת ואם אם אמה, או בת בת בתה, וכן שאר השניות. **יז.** העבד מתר לשא אמו כשהוא עבד, ואין צריך לומר פתו ואחותו וכיוצא בהן - שפכר יצא מכלל גויים, ואין העריות האסורות על הגויים אסורות עליו, ולא בא לכלל ישראל, כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים. **יח.** ויראה לי, שאם בא העבד על זכור ובהמה, יתרגו, שאסור שתי עריות אלו שנה בכל אדם. **יט.** עבדים שנשתחררו, הרי הן כגרים: כל שאסור לגרים - אסור להן, וכל המתר לגרים - מתר להן. נותן אדם שפחתו לעבד או לעבד חבירו, ומוסר שפחה אחת לשני עבדים לכתחלה, ואינן צריכין שום דבר אלא הרי הן כבהמה. ושפחה שהיא מיחדת לעבד זה או שאינה מיחדת, אחת היא - לפי שאין אישות אלא לישראל, או לגויים על הגויים, אבל לא לעבדים על העבדים, ולא לעבדים על ישראל.

יום שני

הלכות אסורי ביאה פרק טו

א. איזה הוא "ממזר" האמור בתורה? זה הבא מערוה מן העריות - חוץ מן הנדה, שהבן ממנה פגום ואינו ממזר; אבל הבא על שאר העריות - בין באנס בין ברצון, בין בנדון בין בשגגה - הולד ממזר. ואחד זכרים ואחד נקבות אסורין לעולם - שנאמר: "גם דור עשירי", כלומר לעולם. **ב.** אחד ממזר שנשא ישראלי, או ישראלי שנשא ממזרת - בין שבעלו אחר הקדושין, לוקין; קדש ולא בעל, אינו לוקה. בעל ולא קדש, אינן לוקין משום ממזרת - שאין לה בכל חיבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קדושין, אלא כהן גדול על אלמנה, כמו שיתבאר. המחזיר גרושתו משנשאת - הולד פשר, שהרי אינה ערוה. **ג.** גוי ועבד הבא על בת ישראל - הולד פשר, בין בפנויה בין באשת איש, בין באנס בין ברצון; וגוי ועבד הבאים על הממזרת - הולד ממזר. וממזר הבא על הגויה - הולד גוי; נתגיר, הרי הוא פשר כשאר גרים. ואם בא על השפחה - הולד עבד; שחררו - הולד פשר כשאר עבדים משחררין, ומתו בבת ישראל. **ד.** זה הפלל: בן הבא מן העבד, או מן הגוי, או מן השפחה, או מן הגויה - הרי הוא כאמו, ואין משגיחין על האב. לפי דבר זה, התירו לממזר לשא שפחה כדי לטהר את בניו - שהרי הוא משחרר אותה, ונמצאו בני חורין; ולא גזרו על השפחה לממזר, מפני תקנת הבנים. **ה.** מי שחציו עבד וחציו בן חורין, הבא על אשת איש - אותו הבן אין לו תקנה, מפני שצד ממזרות וצד עבדות מערבים בו; לפיכך אסור בשפחה, ונמצאו בניו כמותו לעולם. **ו.** גוי הבא על השפחה שטבלה, הרי זה עבד, ועבד שטבל שפא על הגויה, הולד גוי - הלף אחר האם; אבל

ח. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נהג; אבל בזמן הזה, אפילו קבל כל התורה בלה חוץ מדקדוק אחד - אין מקבלין אותו.

ט. העבד הנלקח מן הגויים - אין אומרין לו: 'מה ראית שפאת'; אלא אומרים לו: 'רצונך שתפנס בכלל עבדי ישראל ויהיה מן הכשרים, או לא? אם רצה, מודיעין לו עקרי הדת ומקצת מצות קלות וחמורות וענשן ושכרן, כמו שמודיעין את הגר; ומטבילין אותו בגר, ומודיעין אותו כשהוא בפנים. ואם לא רצה לקבל, מגלגלין עליו כל שנים עשר חדש, ומוכרו לגויים; ואסור לקימו יתר על כן. ואם התנה עמו מתחלה שלא יטבל, אלא יהיה כגר תושב - מתר לקימו בעבדותו כשהוא גר תושב; ואין מקימין עבד כזה אלא בזמן היובל.

י. הגויים - אין אסור עליהן משום ערוה אלא אמו, ואשת אביו, ואחותו מאמו, ואשת איש, וזכור, ובהמה, כמו שיתבאר בהלכות מלכים ומלחמות; אבל שאר עריות מתרות להן.

יא. גר שנתגיר ועבד שנשתחרר, הרי הוא כקטן שנולד, וכל שאר פשר שהיו לו כשהוא גוי או כשהוא עבד, אינן שאר פשר; ואם נתגיר הוא והן, אינו חייב על אחת מהן משום ערוה כלל.

יב. דין תורה, שמתר לגר ישישא אמו או אחותו מאמו שנתגירו; אבל חכמים אסרו דבר זה, כדי שלא יאמרו: 'באנו מקדשה חמורה לקדשה קלה', שאמש היתה זו אסורה לו, והיום מתרת. וכן גר שפא על אמו או אחותו והיא בגייתה, הרי זה כבא על הנכרית.

יג. פיצד דין הגרים בעריות של שאר פשר? אם היה נשוי כשהוא גוי לאמו או לאחותו, ונתגירו - מפרישין אותו, כמו שבארנו; ואם היה נשוי לשאר עריות, ונתגיר הוא ואשתו - אין מפרישין אותו. גר אסור בשאר האם אחר שנתגיר, מדברי סופרים. ומתר בשאר האב, אף על פי שידוע בנדאי שזה שארו מאביו; כגון תאומים, שדבר ברור שאביו של זה הוא אביו של זה; ואף על פי כן, לא גזרו על שאר אביו. לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו, ואשת אחי אביו, ואשת אביו, ואשת בנו, אף על פי שנשאת לאחיו או לאביו או לאחי אביו או לבנו אחר שנתגירו; וכן אחות אמו מאביה, ואחותו מאביו, ובתו שנתגירה - מתרת לו. אבל אינו נושא לא אחותו מאמו, ולא אחות אמו מאמה, ולא אשת אחיו מאמו שנשאה אחיו מאמו אחר שנתגיר; אבל אם נשאה אחיו כשהוא גוי, הרי זה מתרת לו.

יד. שני אחים תאומים שהיתה הורתם שלא בקדשה ולדתם בקדשה - חייבין משום אשת אח.

טו. הנושא גיורת ובתה הגיורת, או שתי אחיות מן האם - ישוב עם אחת מהן, ומגרש השנייה; נשא גיורת ומתה - הרי זה מתר לשא אמה או בתה; שלא גזרו אלא בחייהן. ומתר אדם לשא שתי אחיות גיורות מן האב, שלא גזרו בשאר האב, כמו שבארנו.

יז. ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה - הרי הולד בחזקת ממזר; ואסור בבת ישראל, ואסור בממזרת. ואם נבדקה אמו ואמרה: 'מארוסי נתעברתי' - נאמנת, והולד פשר. ואם הכחישה הארוס ואמר: 'מעולם לא באתי עליה' - הרי הולד ממזר; שאפילו היה בחזקת בנו, ואמר: 'בני זה ממזר' - נאמן. והאשה אינה בחזקת זונה, אלא נאמנת לומר: 'לארוסי נבעלתי', ואינה זונה; ואם נשאת לכהן - לא תצא, וילדה ממנו פשר.

יח. היו העם מרננים אחריה, והיא ארוסה, עם ארוסה ועם אנשים אחרים - אף על פי שפא עליה ארוסה בבית חמיו, הרי זה ספק ממזר; כשם שהפקירה עצמה לארוסה, הפקירה לאחרים. ואם נבדקה ואמרה: 'עבר זה מארוסי' - הרי זה פשר, כמו שבארנו.

יט. אשת איש שהיתה מעברת ואמרה: 'עבר זה אינו מבועל' - אינה נאמנת לפסלו, והרי הבן בחזקת פשרות; שלא האמינה תורה אלא האב. אמר האב: 'אינו בנו', או שהיה בעלה במדינת הים - הרי זה בחזקת ממזר; ואם אמרה: 'מגוי ועבר נתעברתי' - הרי הולד פשר, שאין הבעל יכול להכחישו בדבר זה. ואין העבר משתקה במקצת אמו יתר על שנים עשר חדש.

כ. אשת איש שניצא עליה קול שהיא מזנה תחת בעלה, והפל מרנני אחריה - אין חוששין לבניה שפא ממזרים הן, שרב בעילות אצל הבעל. ומתיר לשא בתה לכתחלה; אבל היא עצמה, חוששין לה משום זונה; ואם היתה פרוצה יתר מדי, אף לבניה חוששין.

כא. דין תורה שספק ממזר מתיר לבוא בקהל, שנאמר: "לא לבוא ממזר בקהל ה'" - ממזר ודאי אסור לבוא בקהל, ולא ספק; אבל חכמים עשו מעלה ביחוסין, ואסרו כל הספקות לבוא בקהל. לפיכך, ממזר ודאי מתיר לשא ממזרת ודאית, אבל ממזר ספק, או שתוקי, או אסופי - אסור לשא בת ישראל.

כב. ואסור לשא ממזרת, ואפילו ממזרת מספק אסורה לו - שפא אחד מהם אינו ממזר והשני ממזר ודאי. וממזר של דבריהם מתיר לשא ממזרת של דבריהם. וכן שאר הספקות אסורין לשא זה מזה.

כג. כיצד? שתוקים ואסופים וספק ממזרים, אסורים לבוא זה בזה; ואם נשאו - לא יקיימו אלא יוציאו בגט, והולד ספק באבותיו. ואין לספקות אלו תקנה, אלא שינשאו מן הגרים; והולד הולך אחר הפגום.

כד. כיצד? שתוקי או אסופי שנשא גיורת או משחררת, או גר ומשחרר שנשאו שתוקית או אסופית - הולד שתוקי או אסופי.

כה. האסופי שנמצא בעיר שיש בה גוים, בין שהיה רב גוים או רב ישראל - הרי זה ספק גוי לענן יחוסין; קדש אשה - צריכה גט מספק. מי שהרגו, אינו נהרג עליו.

כו. הטבילוהו בית דין לשם גרות, או ששכל משהגדיל - הרי הוא כשאר אסופים הנמצאים בערי ישראל. היה רב העיר גוים, מתיר להאכילו נבלות וטרפות; היה רבן

גוי הקא על שפחה גויה, או עבד גוי שקא על גויה בת חורין - הלך אחר הזכר.

ז. ממזר מתיר לשא גיורת, וכן הממזרת מתרת לגר; והבנים משניהם ממזרים, שהולד הולך אחר הפגום; שנאמר: "בקהל ה'", וקהל גרים אינו קרוי קהל ה'.

ח. גיורת שנשאת לגר, והולידו בן - אף על פי שהורתו ולדתו בקדשה, הרי זה מתיר בממזרת. וכן בן בן בנו, עד שישתקע שם גיורתו ממנו, ולא יודע שהוא גר; ואחר כך יאסר בממזרת. ואחד הגרים ואחד עבדים משחררין, דין אחד לכלן.

ט. גר שנשא בת ישראל, או ישראל שנשא גיורת - הולד ישראלי לכל דבר, ואסור בממזרת.

י. שלשה ממזרים הן - ממזר ודאי, וממזר ספק, וממזר מדברי סופרים. אינה הוא ממזר ודאי? זה שקא מן הערוה הודאית, כמו שבארנו; וממזר ספק - זה שקא מספק ערוה, כגון הקא על אשה שנתקדשה ספק קדושין, או נתקדשה ספק גרושין, וכיוצא בהן. האשה ששקעה שמת בעלה, ונשאת, והרי בעלה קים, ובא בעלה עליה והיא תחת השני - הרי הבן ממזר מדברי סופרים.

יא. פנויה שנתעברה מזנות, אמרו לה: 'מה הוא העבר הזה או הילוד הזה?' - אם אמרה: 'בן פשר הוא, ולישראל נבעלתי' - הרי זו נאמנת, והבן פשר, ואף על פי שרב העיר שזנתה בה פסולים.

יב. ואם לא נבדקה אמו עד שמתה, או שהיתה חרשת או אלמית או שוטה, או שאמרה: 'לפלוני הממזר נבעלתי', או 'לפלוני הנתיני' - אפילו אותו פלוני מודה שהוא ממנו, הרי זה הילוד ספק ממזר; כשם שזנת עם זה שהודה לה, כך זנתה עם אחר. וזה הוא הנקרא 'שתוקי' - שמפיר את אמו, ואינו מכיר את אביו ודאי.

יג. וכן בן הנמצא בשוק, והוא הנקרא 'אסופי' - הרי הוא ספק ממזר, שאין אנו יודעין מה הוא.

יד. פנויה שזנתה, ואמרה: 'בן זה בן פלוני הוא' - אם אותו פלוני פשר, הרי הבן פשר; ואינה נאמנת להיות זה בנו של פלוני. ונראה לי שחוששין לדבריה, ויהיה הבן אסור בקרובות אותו פלוני, מספק. ואם אותו פלוני ממזר - אינה נאמנת להיות הבן ממזר ודאי על פיה, כמו שבארנו, אלא יהיה ספק ממזר.

טו. אבל האב שהחזק שזה בנו, ואמר: 'בני זה ממזר הוא' - נאמן; ואם יש לבן בנים - אינו נאמן, שלא האמינה אותו תורה אלא על בנו, שנאמר: "כי את הפכר בן השנואה יכיר", ויכירו לאחרים.

טז. וכשם שנאמן לומר: 'בני זה בכור' - כך נאמן לומר שהוא ממזר, או בן גרושה, או בן חלוצה. וכן אם היתה אשתו מעברת - נאמן לומר: 'עבר זה אינו בני, וממזר הוא'; ויהיה ממזר ודאי. והאומר על עצמו שהוא ממזר, נאמן לאסור עצמו בבת ישראל; ואסור בממזרת, עד שיודע שהוא ממזר. ובנו כמותו. ואם יש לו בני בנים - אינו נאמן לפסל בניו, ולא יפסל אלא עצמו.

לג. דבר ברור, שהשתוקי אסור לשא שתוקית, והאסופי אסור באסופית, מפני שהן ספקות; אבל ממזרים ודאיים ונתינים, מתירין לבוא זה בזה, והולד ממזר. ושתוקי ואסופי מתר בנתינים כשאר גרים, והולד ספק.

הלכות אסורי ביאה פרק טז

א. פצוע דכא וברות שפכה שנסאו בת ישראל ובעלו - לוקין, שנאמר: "לא יבא פצוע דכא וברות שפכה בקהל ה'"; ומתירין לשא גיורת ומשחררת. ואפלו כהן שהוא פצוע דכא - מתר לשא גיורת ומשחררת, שאינו בקדשתו; ואפלו נתינה או אחת מן הספקות, מתרת לו;

ב. הואיל ופצוע דכא אסור לבוא בקהל, לא גזרו בו על הנתינים ולא על הספקות. אבל פצוע דכא וברות שפכה אסור בממזרת ודאית, שהרי אסורה מן התורה.

ג. איזה הוא פצוע דכא? כל שנפצעו הביצים שלו; וברות שפכה - כל שנכרת הגיד שלו. ובשלשה איברין אפשר שיוליד הזכר - בגיד, ובביצים, ובשכילין שבהן תתבשל שכבת הזרע, והן הנקראין 'חוטי ביצים'; וכיון שנפצע אחד משלשה אברים אלו, או נכרת, או נדוף - הרי זה פסול.

ד. ביצד? נפצע הגיד או נדוף [נמער], או שנכרתה העטרה או למעלה מעטרה - פסול. ואם נכרת מראש העטרה, ונשתיר ממנה אפלו כחוט השערה מקף לכל הגיד - כשר; נכרת הגיד למעלה מעטרה פ [חיתור של] קולמוס או כמרזב [=צינור; נקב שקוע] - כשר.

ה. נקב למטה מעטרה, כשר. נקבה העטרה עצמה - אם כשיקאה קרי תצא שכבת זרע מן הנקב, פסול; נסתם הנקב, חזר להקשרו. נקב למטה מעטרה שפגגו למעלה בתוך העטרה, פסול - שהעטרה פלה מעפכת.

ו. נסתם שכיב שכבת זרע, וחזר לראות שכבת זרע משכיב שמשתיין בו - הרי זה פסול.

ז. נכרתו הביצים או אחד מהן, או שנפצעה אחת מהן, או שנדוכה, או שחסרה, או שנקבה - הרי זה פסול; נכרתו חוטי ביצים או אחד מהן, או שנדוף, או נפצע - הרי זה פסול.

ח. נקב חוט מחוטי הביצים לשכיב מי רגלים, והרי הוא מטיל מים משני מקומות, משכיב המים ומשכיב שכבת זרע - הרי זה כשר.

ט. כל פסול שאמרנו בענין זה, בשלא היו בידי שמים - כגון שכתרו אדם או כלב, או הפהו קוף, וכיוצא בדברים אלו; אבל אם נולד ברות שפכה, או פצוע דכא, או שנולד בלא ביצים, או שחלה מחמת גופו וכתלו ממנו אברים אלו, או שנולד כהן שחין והמסה אותם או פרטן - הרי זה כשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים.

י. אסור להפסיד אברי הזרע - בין באדם בין בבמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בארץ בין בחוץ לארץ; אף על פי שנאמר: "ובארכצכם לא תעשו", מפי השמועה למדו שדבר זה נוהג בכל מקום; וענין

ישראל, מחזירין לו אבדתו כישראל. מחצה למחצה - מחצה להחיותו כישראל, ומפקחין עליו את הגל בשבת; והרי הוא לענין נזקין ככל ספק ממון - המוציא מחברו עליו הראיה.

כז. יראה לי, שכל מדינה שיש בה שפחה או גויה הראויה לולד - הואיל והאסופי הנמצא שם ספק גוי או ספק עבד, כשישא הגיורת כמו שאמרנו, הרי זו ספק אשת איש, והבא עליה פטור: שאין הורגין מספק. וכן יראה לי, שהשתוקי שנסא אשה שאפשר שהיא ערוה עליו - הרי זו ספק אשת איש, שאין קדושין תופסין בעריות.

כח. ואיזה היא האשה שאפשר שתהיה ערוה עליו? כל אשה שהיה אביה או אחיה קים כשנתעברה בו אמו; וכל אשה שנתגרשה או נתאלמנה, שמא אשת אביו היא או אשת אחי אביו.

כט. ומנין אני אומר, שאין השתוקי והאסופי אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו? שהרי הפשר שנובדקה אמו, אינו אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו. והרי נאמר בתורה: "אל תחלל את בתך להנוותה"; ואמרו חכמים, שאם יעשה זה, נמצא אב נושא בתו ואח נושא אחותו. ואילו היה הדין שכל מי שאינו יודע אביו בודאי, אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו - לא היינו באים למדה הזאת לעולם, ולא תהיה הארץ מלאה זמה. הא למדת, שאין אוסרין עריות ומחזיקין אותן כשאר בשר בספק, עד שיודע בודאי שזו ערוה עליו: שאם אתה אומר כן - כל היתומים שבעולם שלא הפירו אבותיהם, היו אסורין להנשא בכל מקום, שמא יפגעו בערוה.

ל. הולד שהיה משלף בדרך, ובא אחד ואמר: 'בני הוא, ואני השלכתיו' - נאמן; וכן אמו נאמנת. נאסף מן השוק, וכאו אביו ואמו אחר כך ואמרו: 'בגנו הוא' - אין נאמנין, הואיל ויצא עליו שם אסופי; ובשני רעבון נאמנין, שמפני הרעב השליכוהו והן רוצין שיזונו אותו אחרים, ולפיכך שתקו עד שנאסף.

לא. נמצא הולד מהול, או שהמלח, נכדי להקשות איבריו או שהחפול, או שהיה הפחל [משחה] בעיניו, או הקמיעין בצנארו, או שנמצא תחת אילן מסבף שאין חיה נכנסת לו והיה סמוף לעיר, או שנמצא בבית הכנסת הסמוף לעיר, או בצדי רשות הרבים - אין בו משום אסופי; מאחר שהן משמרין אותו שלא ימות, בתוקת כשר הוא. אבל אם נמצא משלף באמצע הדרך, או רחוק מן העיר - אפלו תחת אילן או בבית הכנסת, או שנמצא תלוי באילן מקום שחיה מגעת לו - הרי זה אסופי.

לב. נאמנת חיה [מילדת] לומר: 'זה הבן כהן הוא', או 'לוי', או 'נתין', או 'ממזר' - מפני שלא החזק, ואין אנו יודעין יחוסו. במה דברים אמורים? בשחקקה בנאמנות, ולא ערער עליה אדם. אבל אם ערער עליה אפלו אחד, ואמר: 'בשקר מעידה' - אינה נאמנת; והרי הבן בתוקת כשר, ואין לו יחוס.

ז. החלוצה אסורה לכהן מדברי סופרים, מפני שהיא כגרושה; ומכין אותו מכת מרדות מדבריהם. כהן שנשא ספק חלוצה - אין מוציאין אותה מתחתיו, והיא כשרה וולדה כשר; מפני שלא גזרו על ספק חלוצה, אלא על חלוצה ודאית. וכן מי שהיתה ספק גרושה, או ספק זונה, או ספק חללה - מכין אותו מכת מרדות, ומוציא בגט.

ח. כלל גדול הוא בכל אסורים שבתורה, שאין אסור חל על אסור אלא אם כן היו שני האסורין באין כאחת, או שהיה האסור האחר מוסיף דברים אחרים על אותו האסור, או אם היה כולל דברים אחרים עם אסור זה.

ט. לפיכך אשה שהיתה אלמנה, ונעשת גרושה, ונעשת חללה, ונעשת זונה, ובא עליה כהן גדול אחר כף - לוקה ארבע מלקיות על ביאה אחת; לפי שהאלמנה אסורה לכהן גדול ומתרת להדיוט; חזרה להיות גרושה - נוסף בה אסור ונאסרה לכהן הדיוט, לפיכך נוסף בה אסור אחר על אסור האלמנה, ונעדין היא מתרת לאכל תרומה. נעשת חללה - נוסף בה אסור, שהרי נאסרה בתרומה, ונעדין היא מתרת לישראל. נעשת זונה - הואיל ויש שם זנות שאוסרת על ישראל אם זנתה אשתו ברוצח, נוסף בה אסור אחר. והוא הדין לכהן הדיוט שפא על הגרושה שנעשת חללה ואחר כך זונה - שהוא לוקה שלש על ביאה אחת; אבל אם נשתנה סדר זה, אינו לוקה אלא אחת.

יא. מי שנתאלמנה מאנשים הרבה, או נתגרשה מאנשים הרבה - אין לוקין עליה אלא אחת על כל ביאה. אלמנה, בין מן הארוסין בין מן הנשואין - אסורה.

יב. כהן גדול שמת אחיו - אף על פי שהיה מן הארוסין, הרי זה לא יבס, אלא חולץ. נפלה לו יבמה והוא כהן הדיוט, ונתמנה להיות כהן גדול - אף על פי שעשה בה מאמר כשהוא כהן הדיוט, הרי זה לא יבס אחר שנתמנה; אבל אם ארס את האלמנה, ונתמנה להיות כהן גדול - הרי זה יכנס אחר שנתמנה. היתה מקדשת ספק קדושין, ומת ארוסה - הרי זו ספק אלמנה.

יג. מצות עשה על כהן גדול, שישא נערה בתולה; ומשתבגר - תאסר עליו, שנאמר: "והוא, אשה בבתוליה יקח" - "אשה", לא קטנה; "בבתוליה", לא בוגרת. הא כיצד? יצאת מכלל קטנות, ולכלל בגרות לא באה - זו נערה. ואינו נושא שתי נשים לעולם כאחת - שנאמר: "יקח אשה", אחת ולא שתיים.

יד. כהן גדול - לא ישא מכת עץ [שנשרו בתוליה ממכה], אף על פי שלא נבעלה. נבעלה שלא בדרך, הרי זו בנבעלת בדרך; ונבעלה לבהמה, הרי זו מתרת.

טו. כהן גדול שנשא בעולה - אינו לוקה, אבל מוציא בגט; נשא בוגרת או מכת עץ - הרי זה יקנס. ארס בעולה, ונתמנה כהן גדול - הרי זה יכנס אחר שנתמנה.

טז. אנס נערה בתולה או פתה אותה - אפלו אנסה או פתה כשהוא הדיוט, ונתמנה כהן גדול קדם שיכנס - הרי זה לא יכנס; ואם כנס, מוציא.

הפתוב, לא יעשה זאת בישראל, בין בגופן בין בגופות אחרים. וכל המסרס - לוקה מן התורה בכל מקום; ואפלו מסרס אחר המסרס לוקה.

יא. כיצד? הרי שבא זכרת את הגיד, ובא אחר זכרת את הפיצים או נתקן, ובא אחר זכרת את חוטי הפיצים, או שבא אחד ומעף את הגיד, ובא אחר ונתקן, ובא אחר וזכרתו - כלן לוקין, ואף על פי שלא סרס האחרון אלא מסרס; בין באדם, בין בבהמה חיה ועוף. והמסרס את הנקבה, בין באדם בין בשאר מינים - פטור.

יב. המשקה עקרין [סם מעקר] לאדם, או לשאר מינים, כדי לסרסו - הרי זה אסור, ואין לוקין עליו; ואשה מתרת לשמות עקרין שמסרסין אותה עד שלא תלד. הרי שפכת את האדם ושפה בו כלב או שאר חיות, עד שעשהו כרות שפכה, או שהושיבו במים או בשלג, עד שפטל ממנו אכרי תשמיש - אינו לוקה, עד שיסרס בידו. וראוי להכותו מכת מרדות.

יג. אסור לומר לגוי לסרס בהמה שלנו; ואם לקחה הוא מעצמו לסרס אותה, מתר. ואם הערים ישראל בדרך זה, קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר; ואפלו לבנו הגדול מתר למכרה; אבל לבנו הקטן - אינו מוכרה לו ולא נותנה לו.

הלכות אסורי ביאה פרק יז

א. שלש נשים נאסרו על כל הכהנים - גרושה, זונה [נכרית או נישאה לאסור], וחללה [נולדה מאסורי כהונה]; ועל כהן גדול ארבע - אלו השלש, והאלמנה. אחד כהן גדול המשוח בשמן המשחה או המרבה בבגדים, ואחד כהן העובד או כהן גדול שמנוהו ועבר, וכן כהן משוח מלחמה - כלן מצוין על הבתולה ואסורין באלמנה.

ב. כל כהן שנשא אחת מהשלש נשים, בין כהן גדול בין כהן הדיוט, ובעל - לוקה. ואם בא עליה דרך זנות - אינו לוקה משום זונה, או גרושה, או חללה, שנאמר: "לא יקחו" - עד שיקח ויבעל.

ג. אבל כהן גדול שבעל אלמנה - לוקה אחת, אף על פי שלא קדש, שנאמר: "ולא יחלל" - כיון שבעלה, חללה ופסלה לכהנה; אבל זונה וחללה וגרושה - הרי הן מחללות ועומדות קדם בעילתו. לפיכך לוקה כהן גדול לבדו על בעילת אלמנה אף על פי שאין שם קדושין; שהרי חללה, והוא מזהר שלא יחלל בשרים - לא אשה, ולא זרעו.

ד. קדש כהן גדול אלמנה ובעלה - לוקה שתיים: אחת משום "אלמנה לא יקח", ואחת משום "לא יחלל". ובין כהן גדול ובין כהן הדיוט שנשא אשה מן הארבע ולא בעל - אינו לוקה.

ה. וכל מקום שהוא לוקה - היא לוקה, וכל מקום שאינו לוקה - היא אינה לוקה; שאין הפרש בין אשה לאיש לענשין, אלא בשפחה חרופה בלבד, כמו שבארנו.

ו. כל כהן הפא על הגויה, בין גדול בין הדיוט - לוקה משום זונה, שהרי אינה בת קדושין; והוא אסור בבעילת זונה, בין ישראלית בין גויה.

ד. הבא על אחת מן השניות וכיוצא בהן, כגון הבא על קרובת חלוצתו או על חלוצתו - לא עשה אותה זונה; שהרי אינה אסורה להנשא לו מן התורה, כפי שבארנו בהלכות יבום.

ה. הא למדת, שאין היותה זונה תלוי בבעילה של אסור; שהרי הבא על הנדה ועל הקדשה, והנרבעת לבהמה - נבעלה בעילה של אסור, ולא נעשת זונה; ומי שנשאת לחלל - נבעלה בעילה של התר כמו שיתבאר, ונעשת זונה. ואין הדבר תלוי אלא בפגימה; ומפי השמועה למדנו, שאינה פגומה אלא מאדם האסור לה או מחלל, כמו שבארנו.

ו. כל הנבעלת לאדם שעושה אותה זונה - בין באנס בין ברצון, בין בזדון בין בשגגה, בין בדרבה בין שלא בדרבה - משהערה בה, נפסלה משום זונה; וכלבד שתהיה בת שלש שנים ויום אחד, ויהיה הבועל בן תשע שנים ויום אחד ומעלה. לפיכך אשת איש שנבעלה לאחר, בין באנס בין ברצון - נפסלה לכהנה.

ז. ואשת כהן שנאנסה - בעלה לוקה עליה משום טמאה, שנאמר: "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה". הכל בכלל, שאם נבעלו נאסרו על בעליהן; פרט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מתרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה"; אבל אשת כהן באסורה עומדת, שהרי היא זונה.

ח. אשת ישראל שנאנסה - אף על פי שהיא מתרת לבעלה, הרי זו אסורה לכהנה. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי', או 'שגגתי ובא עלי אחד', או שבא עד אחד והעיד לו עליה שזנת, בין באנס בין ברצון - הרי זו אינה אסורה עליו, שמא נתנה עיניה באחר; ואם היא נאמנת לו, או העד נאמן לו, וסמכה דעתו לדבריהם - הרי זה יוציא, כדי לצאת ידי ספק.

ט. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי' - אף על פי שהיא מתרת לבעלה כמו שבארנו, הרי היא אסורה לכל כהן שבעולם אחר שימות בעלה; שהרי הודת שהיא זונה, ואסרה עצמה ונעשת פחתית האסורה.

י. כהן שקדש אשה גדולה או קטנה, ואחר זמן בא עליה וטען שמצאה דרוסת איש - נאסרה עליו מספק, שמא קדם קדושין נבעלה, או אחר קדושין. אבל ישראל שטען טענה זו - לא נאסרה עליו, שיש כאן שני ספקות: שמא קדם קדושין, שמא אחר קדושין, ואפלו נאמר אחר קדושין - שמא באנס שמא ברצון, שהאנוסה מתרת לישראל כמו שבארנו.

יא. לפיכך, אם קדשה אביה לישראל, והיא פחותה מבת שלש שנים ויום אחד, וטען שמצאה דרוסת איש - נאסרה עליו מספק; שאין כאן אלא ספק אחד - שמא באנס שמא ברצון - וספק אסור של תורה, להחמיר.

יב. כל אשה שקנא לה בעלה, ונסתרה [הסתתרה עם זר] ולא שתת מי סוטה - הרי זו אסורה לכהן, מפני שהיא

יז. ארס את קטנה, ובגרה תחתיו קדם נשואין - הרי זה לא יכנס, מפני שנשתנה גופה; ואם כנס, לא יוציא.

יח. אחת גרושה מן הארוסין או מן הנשואין; אבל הממאנת - אפלו גרשה בגט, והחזירה ומאנה בו - הרי זו מתרת לכהן, כמו שבארנו בהלכות גרושין. וכל מי שאינה ראויה לחליצה - אם נחליצה, לא נפסלה לכהנה.

יט. יצא עליו קול: 'איש פלוני כהן כתב גט לאשתו', או 'נתן גט לאשתו', והרי היא יושבת תחתיו ומשמשתו - אין מוציאין אותה מתחת בעלה; ואם נשאת לכהן אחר, תצא מן השני.

כ. יצא שמה בעיר, שנתקדשה ונתגרשה מן הקדושין - חוששין לה, כמו שבארנו בהלכות גרושין. אבל אם יצא עליה קול שהיא חלוצה, אין חוששין לה.

כא. יצא קול על הבתולה שהיא בעולה - אין חוששין לה, ותנשא לכהן גדול; יצא עליה קול שהיא שפחה - אין חוששין לה, ותנשא אפלו לכהן. יצא לה שם שהיא מזונה בעיר - אין חוששין לה; ואפלו הוציאה בעלה משום שעברה על דת משה ויהודית, או בעדי דבר מבער, ומת קדם שיתן לה גט - הרי זו מתרת לכהן; שאין אוסרין אשה מאלו אלא בעדות ברוכה, או בהודאת פיה.

יום שלישי

הלכות אסורי ביאה פרק יח

א. מפי השמועה למדנו, שהזונה האמורה בתורה - היא כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו אסור השונה בכל, או שנבעלה לחלל אף על פי שהיא מתרת להנשא לו. לפיכך, הנרבעת לבהמה - אף על פי שהיא בסקילה, לא נעשת זונה ולא נפסלה לכהנה, שהרי לא נבעלה לאדם. והבא על הנדה - אף על פי שהיא בכרת, לא נעשת זונה ולא נפסלה לכהנה, שהרי אינה אסורה להנשא לו.

ב. וכן הבא על הפנויה, אפלו היתה קדשה שהפקירה עצמה לכל - אף על פי שהיא במלקות, לא נעשת זונה, שהרי אינה אסורה להנשא לו. אבל הנבעלת לאחד מאסורי לאוין השוין בכל, ואינן מיחדין בכהנים, או מאסורי עשה, ואין צריך לומר למי שהיא אסורה לו משום ערוה, או לגוי ועבד הואיל והיא אסורה להנשא לו - הרי זו זונה.

ג. וכן הגיורת והמשחררת - אפלו נתגיירה ונשתחררה פחותה מבת שלש שנים - הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן. מכאן אמרו: גוי או עבד או נתין או ממזר או גר עמוני ומואבי, או מצרי ואדומי ראשון ושני, או פצוע דבא וקרות שפכה, או חלל, שבאו על היהודית - עשו אותה זונה, ונפסלה לכהנה; ואם היתה כהנת, נפסלה מן התרומה. וכן יבמה שבא עליה זר, עשאה זונה. והאילונית [אינה כשירה ללדת] מתרת לכהן, ואינה זונה.

כא. האשה שאמרה: 'נשביתי, וטהורה אני' - נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר; ואפלו היה שם עד אחד שמעיד שהיא שבויה. אבל אם יש שם שני עדים שנשבית - אינה נאמנת, עד שיעיד לה אחד שהיא טהורה. היו שם שני עדים שנשבית, ועד אחד מעיד שנטמאת, ואחד מכחיש אותו ומעיד לה שהיא טהורה, ולא נתיחד עמה גוי עד שנפדית - אפלו זה שמעיד שהיא טהורה אשה או שפחה, הרי זו מתרת.

כב. מי שאמרה: 'נשביתי, וטהורה אני', והתירוה בית דין להנשא, ואחר כך באו שני עדים שנשבית - הרי זו תנשא לכתחלה, ולא תצא מהתרה. ואפלו נכנס אחריה הנשאי, והרי היא שבויה לפנינו ביד אדוניה - הרי זו לא תצא מהתרה שהתירוה; ומשמרין אותה מעתה עד שתפדה. **כג.** באו לה שני עדים אחר כך שנטמאת - אפלו נשאת, ואפלו היו לה בנים - הרי זו תצא; ואם בא עד אחד, אינו כלום. אמרה: 'נשביתי, וטהורה אני', ויש לי עדים שאני טהורה - אין אומרים: 'נמתין עד שביא עדים', אלא מתירין אותה מיד; ולא עוד, אלא אפלו יצא עליה קול שיש עליה עדי טמאה - מתירין אותה עד שביא עדים ששבויה הקלו.

כד. האב שאמר: 'קדשתי את בתי וגרשתי', והרי היא קטנה - נאמן. 'קדשתי וגרשתי' כשהיתה קטנה, והרי היא גדולה - אינו נאמן להחזיקה גרושה. 'נשבית ופדיתיה', בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה - אינו נאמן; שלא האמינה אותו תורה אלא לאסרה משום אישות, שנאמר: "את בתי נתתי לאיש הזה", אבל לא לפסלה משום זנות.

כה. אשת כהן שנאסרה עליו משום שבויה - הואיל והדבר ספק, הרי זו מתרת לדור עמו בחצר אחת; ובלבד שיהיו עמו בניה ובני ביתו תמיד לשמרו.

כו. עיר שבאה במצור ונכבשה - אם היו הגוים מקיפין את העיר מכל רוחותיה, כדי שלא תמלט אשה אחת עד שיבאו אותה ותעשה ברשותן - הרי כל הנשים שבתוכה פסולות לכהנה בשביות, שמא נבעלו לגוים; אלא מי שהיתה מבית שלש שנים ולמטה, כמו שבארנו.

כז. ואם היה אפשר שתמלט אשה אחת ולא ידעו בה, או שהיתה בעיר מתבואה אחת, אפלו אינה מחזקת אלא אשה אחת - הרי זו מצלת על הכל.

כח. כיצד מצלת? כל אשה שאמרה: 'טהורה אני' - נאמנת, ואף על פי שאין לה עד; מתוך שזכולה לומר: 'נמלטתי כשנכבשה העיר', או 'במתבואה הייתי ונצלת' - נאמנת לומר: 'לא נמלטתי ולא נחבאתי, ולא נטמאתי'.

כט. במה דברים אמורים? בגדוד של אותה מלכות, שהן מתנשכין בעיר ואינן יראין; לפיכך חוששין להן שמא בעלו. אבל גדוד של מלכות אחרת שפשט ונטף ועבר - לא נאסרו הנשים, מפני שאין להן פנאי לבעל; שהן עוסקים בשלל ובוחרין להן. ואם שבו נשים ונעשו ברשותן - אף על פי שרדפו אחריהן ישראל והצילו אותן מידן - הרי הן אסורות.

ספק זונה; בין שלא רצת היא לשות, בין שלא רצה הוא להשקותה, בין שהיתה שם עדות שמנעה אותה מלשות, בין שקנאו לה בית דין, בין שהיתה מן הנשים שאינן ראיות לשות - הואיל ולא שותת מכל מקום, הרי זו אסורה לכהנה מספק.

יג. פנויה שראוה נבעלה לאחד, והלך לו, ואמרו לה: 'מי הוא זה שבא עליך?' ואמרה: 'אדם בשר' - הרי זו נאמנת; ולא עוד, אלא אפלו ראוה מעברת, ואמרו לה: 'ממי נתעברת?' ואמרה: 'מאדם בשר' - הרי זו נאמנת, ותהיה מתרת לכהן.

יד. במה דברים אמורים? בשהיה המקום שנבעלה בו פרשת דרכים, או בקרנות שבפסדות, שהכל עוברין שם, והיו רב העוברין שם כשרים, ורב העיר שממנה פרוש אלו העוברין כשרים - שחכמים עשו מעלה ביחוסין, והצריכו שני רבות. אבל אם היו רב העוברים פסולין, כגון גוים ומזורים וכיוצא בהם, אף על פי שרב המקום שבאו ממנו כשרים, או שהיו רב אנשי המקום פסולין, אף על פי שרב העוברין שם כשרים - חוששין לה שמא למי שפוסל אותה נבעלה, ולא תנשא לכהן לכתחלה; ואם נשאת, לא תצא.

טו. ראוה שנבעלה בעיר, או נתעברה בעיר - אפלו לא היה שוכן שם אלא גוי אחד או חלל אחד ועבר וכיוצא בהם, הרי זו לא תנשא לכתחלה לכהן; שכל הקבוע, כמחצה על מחצה הוא. ואם נשאת - לא תצא, הואיל והיא אומרת: 'לכשר נבעלתי'.

טז. היתה אלמת, או חרשת, או שאמרה: 'איני יודעת למי נבעלתי', או שהיתה קטנה שאינה מפרת בין בשר לפסול - הרי זו ספק זונה; ואם נשאת לכהן - תצא, אלא אם כן היו שני הרבין המצויין אצלה כשרים.

יז. השבוייה שנפדית, והיא בת שלש שנים ויום אחד או יתר - אסורה לכהנה, מפני שהיא ספק זונה; שמא נבעלה לגוי. ואם יש לה עד שלא נתיחד הגוי עמה, הרי זו כשרה לכהנה. ואפלו עבר או שפחה או קרוב, נאמן לעדות זו. ושתי שביות שהעידה כל אחת מהן לחברתה, הרי אלו נאמנות; הואיל ואסור כל הספקות כלן מדברי סופרים, לפיכך הקלו בשבוייה.

יח. וכן קטן שהיה מסיח לפי תמו, נאמן. מעשה באחד שנשבה הוא ואמו, והיה מסיח לפי תמו ואמר: 'נשבינו לבין הגוים; יצאתי לשאב מים - ודעתי על אמי; ללקט עצים - ודעתי על אמי' - והשיאו אותה חכמים לכהן על פיו.

יט. אין הבעל נאמן להעיד באשתו השבוייה שלא נטמאת, שאין אדם מעיד לעצמו. וכן שפחה לא תעיד לה; אבל שפחה בעלה מעידה לה. ושפחה שהיתה מסיחה לפי תמה, נאמנת.

כ. כהן שהעיד לשבוייה שהיא טהורה - הרי זה לא ישאנה, שמא עיניו נתן בה; ואם פדיה והעיד לה - הרי זה ישאנה, שאלו לא ידע שהיא טהורה, לא היה נותן מעותיה בה.

כהנים וקמרי ישראל: אינו אוכל בתרומה כִּישְׂרָאֵל, ולא מטמא למתים כִּכְהֵן, ונושא אשה הראויה לכהן; ואם אכל, או נטמא, או נשא גרושה - מכין אותו מכת מרדות. והוא הדין לחלל של דבריהם. אכל חלל של תורה הודאי - הרי הוא כִּזְר, ונושא גרושה, ומטמא למתים, שנאמר: "אמר אל הכהנים בני אהרן" - אף על פי שהן בני אהרן, עד שיהיו ככהנים.

יא. כִּהֵן זָכָר, הוא שאסור לשא חללה זונה; ולפיכך אסור בגיורת ומשחררת, שהיא כזונה, כמו שבארנו. אכל הפהנת - מתרת להנשא לחלל ולגר ולמשחרר, שלא הזהירו בשרות להנשא לפסולין, שנאמר: "בני אהרן", ולא בנות אהרן. נמצא הגר מתר לשא ממזרת, ומתר לשא כהנת.

יב. גרים ומשחררים שנשא אל מאלו והולידו בת - אפלו אחר כמה דורות - הואיל ולא נתערב בהן זרע ישראל, הרי אותה הבת אסורה לכהן; ואם נשאת - לא תצא, הואיל והורתה ולדתה בקדשה. אכל גר או משחרר שנשא בת ישראל, או ישראל שנשא גיורת ומשחררת - בתו כשרה לכהנה לכתחלה.

יג. גר עמוני שנשא בת ישראל, וכן מצרי שני שנשא בת ישראל - אף על פי שביאתם בעברה, והרי נשותיהן זונות כמו שבארנו - בנותיהם בשרות לכהנה לכתחלה.

יד. חלל שנשא כשרה, וזרעו ממנה חללים; וכן בן בן בנו, אפלו אחר אלף דור - שכן החלל הזכר, חלל הוא לעולם. ואם היתה בת - אסורה לכהנה, שהרי היא חללה. אכל ישראל שנשא חללה, הולד כשר; לפיכך אם היתה בת, הרי זו תנשא לכהנה.

טו. כהנים לויים וישראלים - מתירין לבוא זה בזה, והולד הולף אחר הזכר; לויים וישראלים וחללים - מתירים לבוא זה בזה, והולד הולף אחר הזכר, שנאמר: "ויחלדו על משפחתם לבית אבתם" - בית אביה היא משפחתו, ואין בית אמו משפחתו.

טז. לויים וישראלים וחללים וגרים ומשחררים - מתרים לבוא זה בזה. והגר והמשחרר שנשא לוי, או ישראלית, או חללה - הרי הבן ישראל; וישראלי או לוי או חלל שנשא גיורת, או משחררת - הולד הולף אחר הזכר.

יז. כל המשפחות בחזקת בשרות, ומתר לשא מהן לכתחלה. ואף על פי כן, אם ראית שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד, או ראית משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועו פנים ביותר - חוששין להן, וראוי להתרחק מהן; שאלו מיני פסולות הן. וכן כל הפוסל את אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים, ואומר עליהן שהן ממזרים - חוששין לו שמה ממזר הוא; ואם אמר עליהן שהן עבדים, חוששין לו שמה עבד הוא; שכל הפוסל, כמומו הוא פוסל. וכן כל מי שיש בו עזות פנים, ואכזריות, ושונא את הבריות, ואינו גומל להן חסד - חוששין לו ביותר, שמה גבועני הוא; שסימני ישראל האמה הקדושה - בישנים, רחמנים, וגומלי חסדים;

ל. האשה שנחבשה ביד גויים על ידי ממון - מתרת; ועל ידי נפשות - אסורה לכהנה. לפיכך, אם היה בעלה כהן - נאסרה עליו. כמה דברים אמורים? בזמן שיד ישראל תקיפה על הגויים, והן יראין מהן; אכל בזמן שיד הגויים תקיפה - אפלו על ידי ממון - כיון שנעשת ברשות גויים, נאסרה; אלא אם כן העיד לה אחד פשוטה, כמו שבארנו.

הלכות אסורי ביאה פרק יט

א. איזו היא חללה? זו שנוקדה מאסורי כהנה; וכן אחת מן הנשים האסורות לכהנה שנבעלה לכהן, נתחלה. אכל כהנה עצמו שעבר העברה, לא נתחלה.

ב. ובין שנבעלה באנס בין שנבעלה בשגגה, בין בדרבה בין שלא בדרבה - משהערה בה, נתחלה; והוא שיהיה כהנה בן תשע שנים ויום אחד ומעלה, ותהיה זו האסורה לו בת שלש שנים ויום אחד ומעלה.

ג. כיצד? כהן בן תשע שנים ויום אחד שבה על הגרושה או על הזונה, וכהן גדול שבה עליה או על האלמנה, או שנשא בעולה ובא עליה - הרי אלו נתחלו לעולם; ואם הוליד ממנה בן, בין זה שחללה בין כהן אחר - הולד חלל. אכל כהן שקדש אשה מאסורי כהנה, ונתאלמנה או נתגרשה מן הארוסין - לא נתחלה. ואם נשאת - אף על פי שלא נבעלה, נתחלה; שכל נשואה בחזקת בעולה, אף על פי שנמצאת בתולה.

ד. כהן גדול שנשא בוגרת או מכת עץ, לא חללה; וכן אם בעל בעילה בלא נשואין, לא חללה.

ה. כהן הבא על ערוה מן העריות חוץ מנדה, או על אחת מחיבי לאוין השוין בכל - עשה אותה זונה, כמו שבארנו; חזר ובא עליה ביאה שניה, בין הוא בין כהן אחר - נעשת חללה, וזרעו ממנה חללים. לפיכך, כהן שבה על זקוקה לזכר, ונתעברה מביאה ראשונה - הולד כשר, לפי שאינה מאסורי כהנה; ונעשת זונה. חזר ובא עליה ביאה שניה, ונתעברה וילדה - היא חללה וילדה חלל, לפי שהוא מאסורי כהנה.

ו. וכן כהן הבא על הגיורת והמשחררת - חללה, וזרעו ממנה חללים. כהן שבה על הנדה, הולד כשר ואינו חלל - שאין אסור הנדה מיוחד בכהנים, אלא שנה בכל.

ז. כהן שנשא גרושה מעברה, בין ממנו בין מאחר, וילדה כשהיא חללה - הולד כשר, שהרי לא בא מטפת עברה.

ח. כבר בארנו, שהחלוצה אסורה לכהן מדבריהם. לפיכך, כהן שבעל חלוצה - הרי זו חללה, וזרעה מכהן חללים; והכל מדבריהם. אכל כהן שבה על אחת מן השניות - היא כשרה, וזרעו ממנה כשרים; שאסור השניות אסור השנה בכל, ואינו מיוחד בכהנים.

ט. כהן שבה על ספק זונה, כגון ספק גיורת או משחררת, או שבה על ספק גרושה, וכן כהן גדול שבה על ספק אלמנה - הרי זו ספק חללה, וילדה ספק חלל.

י. נמצאו החללים שלשה - חלל מן התורה, וחלל מדבריהם, וספק חלל. וכל ספק חלל, נותנין עליו חמרי

ביאת מקצתם; וכשעלו בימי עזרא, לא עלו כלם. וכן תרומה בזמן הזה, של דברי סופרים; ולפיכך אוכלין אותה הכהנים שבזמננו, שהן בחזקה.

ד. מי שהעידו לו עדים, שראוהו שהיה אוכל תרומה של תורה - הרי זה מיחס; ואין מעלין ליחוסין לא מנשיאות בפנים, ולא מקריאה בתורה ראשון, ולא מחלוק תרומה בבית הגרנות, ולא על פי עד אחד.

ה. כהן מיחס שאמר: 'בני הוא זה, וכהן הוא' - אין מעלין אותו ליחוסין על פיו, עד שיביא עדים שהוא בנו. ו. כהן מיחס שיצא הוא ואשתו שידענו שהיא כשרה, למדינה אחרת, וכא הוא והיא, ובנים ברוכין אחריה, ואמר: 'אשה שיצאת עמי היא זו, ואלו בניה' - אינו צריך להביא עדים לא על האשה, ולא על הבנים. מטה, ואלו בניה - צריך להביא עדים שאלו בניה; ואינו צריך להביא עדים על אמן שהיתה כשרה, מפני שכבר החזק שצא מעמנו באשה כשרה.

ז. יצא כהן מיחס למדינה אחרת, וכא הוא ואשתו ובניו, ואמר: 'אשה זו נשאתי, ואלו בניה' - צריך להביא עדים שאשה זו כשרה, ואינו מביא עדים שאלו בניה; והוא שיהיו ברוכין אחריה. ואם בא בשתי נשים, והביא ראיה על האחת - אף על פי שהבנים קטנים וברוכין אחריה, צריך להביא ראיה עליהן; שמה בניו מן האחרת הם, ונכרכו אחר זו המיחסות.

ח. בא הוא ובניו, ואמר: 'אשה נשאתי ומטה, ואלו בניה' - מביא עדים שאותה האשה כשרה היתה, ואלו בניה. וכדין הזה דנין בישראל מיחס וכלוי מיחס; ואחר כך נעיד על בנו זה שהוא מיחס, כדי שיהיה ראוי לסנהדרין.

ט. אין מעלין משטרות לכהנה. כיצד? הרי שהיה כתוב בשטר: 'פלוני כהן לזה מפלוני או הלנוהו כך וכך', והעדים מלמשה - אין מחזיקין כהן זה שהוא מיחס, שמה לא העידו אלא על המלוה. במה דברים אמורים? לענין יחוס. אבל לחזקה שיהיה כהן ככהני זמן זה, ויאכל בתרומה וחלה של דברי סופרים ובשאר קדשי הגבול - מעלין מן השטרות, ועל פי עד אחד, ומנשיאות בפנים, ומקריאה בתורה ראשון.

י. וכן כהן שאמר: 'בני זה כהן' - נאמן להאכילו בתרומה ולהיותו בחזקת כהן; ואינו צריך להביא ראיה, לא על הבנים ולא על האשה.

יא. שנים שבאו למדינה, זה אומר: 'אני ודברי כהן', וזה השני אומר: 'אני ודברי כהן' - אף על פי שגוראין בגומלין זה את זה, הרי אלו נאמנין; וישניהן בחזקת כהנים. וכן עד אחד שאמר: 'ראיתי זה שנשא בפיו', או 'שאכל בתרומה', או 'שחלק על הגרן', או 'שקרא בתורה ראשון וקרא אחריו לוי' - מחזיקין אותו לכהנה על פיו. וכן אם העיד שזה קרא שני בתורה אחר כהן, מחזיקין אותו בלוי.

יב. העיד שראה זה שחלק עם אחיו בבית דין, תרומה שהניח להן אביהן כהן - אין מעלין אותו לכהנה בעדות זו; שמה חלל הוא, ולקח חלק ירשתו מתרומה למכרו.

ובגבעונים הוא אומר: 'והגבענים לא מבני ישראל המה' - לפי שהעזו פניהם, ולא נתפסו, ולא רחמו על בני שאול, ולא זכרו לישראל חסד למחל לבני מלכם, והם עשו עמהם חסד והחיים בתחלה.

יג. משפחה שקרא עליה ערער, והוא שיעידו שנים שנתערב בהן חלל או ממזר, או שיש בהן עבדות - הרי זו ספק. ואם משפחת כהנים היא - לא ישא ממנה אשה, עד שיבדק עליה ארבע אמהות שהן שמונה: אמה, ואם אמה, ואם אבי אמה, ואם אם אבי אמה; וכן הוא בודק על אם אביה, ואם אם אביה, ואם אבי אביה, ואם אם אבי אביה.

יד. ואם היתה משפחה זו שקרא עליה ערער ישראליים או לויים, מוסיף לבדק זוג אחד; ונמצא בודק עשר אמהות, שהערוכ בלויים וישראלים יתר מן הכהנים.

כ. ולמה בודק בנשים בלבד? מפני שהאנשים - בכל עת שיריבו זה את זה, יתרף את חברו בפסול שיש בו ביחוסו, ואלו היה שם פסול, היה נשמע; אבל הנשים, אין מתרפות ביחוסין.

כא. ולמה יבדק האיש כשירצה לשא ממשפחה זו שהורעה חזקתה, ולא תבדק אשה שתנשא לה? מפני שלא הזהירו כשרות להנשא לפסולין.

כב. כל שקורין לו 'ממזר' ושותק, או 'נתינ' ושותק, או 'חלל' ושותק, או 'עבד' ושותק - חוששין לו ולמשפחתו, ואין נושאין מהן אלא אם כן בודקין אחריהן כמו שבארנו. כג. משפחה שנתערב בה ספק חלל - כל אלמנה מאותה משפחה, אסורה לכהן לכתחלה; ואם נשאת - לא תצא, מפני שהן שתי ספקות: שמה זו אלמנת אותו חלל, שמה אינה אלמנתו; ואם נאמר שהיא אלמנתו - שמה חלל הוא, שמה אינו חלל. אבל אם נתערב בה חלל ודאי - כל אשה מהן אסורה לכהן עד שיבדק, ואם נשאת תצא. והוא הדין אם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי - שאשת ממזר ואשת חלל לכהנה, אסור אחד הוא כמו שבארנו.

הלכות אסורי ביאה פרק כ

א. כל הכהנים שבזמן הזה - בחזקה הם כהנים, ואינן אוכלין [תרומה] אלא בקדשי הגבול [סוגי קדשים שנאכלים בכל גבולי א"י]; והוא שתהיה תרומה של דבריהם; אבל תרומה של תורה, וחלה של תורה - אין אוכל אותה אלא כהן מיחס.

ב. איזה הוא כהן מיחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן, ופלוני בן פלוני עד איש פלוני שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששמש על גבי המזבח; שאלו לא בדקו בית דין הגדול אחריו, לא היו מניחין אותו לעבד. לפיכך אין בודקין מן המזבח ולמעלה, ולא מן הסנהדרין ולמעלה - שאין ממנין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים מיחסין.

ג. חלה בזמן הזה, ואפלו בארץ ישראל - אינה של תורה, שנאמר: "בבאכם אל הארץ" - ביאת כלכם, ולא

כ. כיצד? עשרה כהנים שפרש אחד מהם וכעל, שהיה הולך כהן ודאי, ואף על פי כן, הואיל ואינו יודע אביו שיתחס לו - משתקין אותו מדין כהנה; ואינו עובר, ולא אוכל תרומה, ולא חולק. ואם נטמא למתים או נשא גרושה - לוקה, שאין כאן ספק התר.

יום רביעי

הלכות אסורי ביאה פרק כא

א. כל הבא על ערוה [=האסורה מהתורה] מן העריות דרף אכרים [שהם לא אברי ביאה], או שחבק ונשק דרף תאנה ונהנה בקרוב בשר - הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר: "לכלתי עשות מחקות התועבת"; ונאמר: "לא תקרבו לגלות ערוה", כלומר: לא תקרבו לדברים המביאין לידי גלוי ערוה.

ב. והעושה דבר מחקות אלו, הרי הוא חשוד על העריות. ואסור לאדם לקרן בידי וברגליו או לרמו בעיניו, לאחת מן העריות, וכן לשחק עמה או להקל ראש. ואפלו להריח בשמים שעליה או להביט בציפה - אסור; ומפני המתפונן לדבר זה מפת מרדות. והמסתכל אפלו באצבע קטנה של אשה, ונתפונן להנות - כמי שנסתכל במקום התרף; ואפלו לשמץ קול הערוה או לראות שער - אסור.

ג. והדברים האלו אסורין בחיבי לאוין. ומתיר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה, בין בתולה בין בעולה - כדי שיראה אם היא נאה בעיניו, ישאנה; ואין בזה צד אסור. ולא עוד, אלא ראוי לעשות כן. אבל לא יסתכל דרך זנות; הרי הוא אומר: "ברית ברתי לעיני, ומה אתבונן על בתולה".

ד. ומתיר לאדם להביט באשתו כשהיא נדה, ואף על פי שהיא ערוה, ואף על פי שיש לו הנאת לב בראייתה; הואיל והיא מתרת לו לאחר זמן, אינו בא בזה לדבר מכשול. אבל לא ישחק ולא יקל ראש עמה, שמא ירגיל לעברה.

ה. אסור להשתמש באשה כלל, בין גדולה בין קטנה, בין שפחה בין משחררת - שמא יבוא לידי הרהור. באיזה שמוש אמרו? כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו, והצעת המטה בפניו, ומזיגת הכוס - שאין עושה לאיש דברים אלו, אלא אשתו בלבד. ואין שואלין בשלום אשה כלל, ואפלו על ידי שליח.

ו. המחבק אחת מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו [חושש] עליהן, או שנשק אחת מהן - כגון אחותו הגדולה, ואחות אמו, וכיוצא בהן - אף על פי שאין שם תאנה ולא הנאה כלל, הרי זה מגנה ביותר. ודבר אסור הוא, ומעשה טפשים הוא - שאין קרבי לפרוה כלל, בין גדולה בין קטנה, חוץ מהאם לבנה, והאב לבתו.

ז. כיצד? מתר האב לחבק בתו, ולנשקה, ותישן עמו בקרוב בשר, וכן האם עם בנה - כל זמן שהן קטנים. הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה, עד שיהיו "שדים נכנו ושערך צמח" - זה ישן בכסותו, וזה ישן בכסותו. ואם היתה הבת בשה לעמד בפני אביה ערמה, או שנשאת, וכן אם האם בשה לעמד בפני בנה ערמה, אף

יג. מי שבא בזמן הזה, ואמר: 'כהן אני' - אינו נאמן, ואין מעלין אותו לכהנה על פי עצמו; ולא יקרא בתורה ראשון, ולא ישא את פניו, ולא יאכל בקדשי הגבול - עד שיהיה לו עד אחד. אבל אסור עצמו בגרושה וזונה וחקלה, ואינו מטמא למתים. ואם נשא, או נטמא - לוקה; והנבעלת לו ספק חלה.

יד. ואם היה מסיח לפי תמו, נאמן. כיצד? מעשה באחד שהיה מסיח לפי תמו, ואמר: 'זכור אני כשאני תינוק, והייתי מרכב על כתפו של אבי שהוציאני מבית הספר, והפשיטני בתנתי והטבילוני לאכל תרומה לערב, וחקברי בודלין ממני, והיו קוראין אותי 'יוחנן אוכל חלות'; והעלהו רבנו הקדוש לכהנה על פי עצמו.

טו. נאמן גדול לומר: 'זכור אני כשהייתי קטן, וראיתי פלוני טובל ואוכל בתרומה לערב'; ומחזיקין אותו בכהנה בעדותו. מי שבא בזמן הזה, ואמר: 'כהן אני', ועד אחד מעיד לו: 'שאני יודע באביו של זה שהוא כהן' - אין מעלין אותו לכהנה בעדות זו, שמא חלל הוא; עד שיעיד שזה כהן הוא. אבל אם החזק אביו כהן, או שבאו שנים והעידו שאביו של זה כהן - הרי הוא בחזקת אביו.

טז. מי שהחזק אביו כהן, ויצא עליו קול שהוא בן גרושה או בן חלוצה - חוששין לו, ומורידין אותו; בא עד אחד אחר כך והעיד שהוא כשר, מעלין אותו לכהנה על פיו. באו שנים אחר כך והעידו שהוא חלל, מורידין אותו מן הכהנה; בא עד אחד אחר כך והעיד שהוא כשר, מעלין אותו לכהנה - שזה האחרון מצטרף לעד ראשון, והרי שניהן מעידין שהוא כשר ושנים מעידין שהוא פסול, ידחו אלו ואלו וידחה הקול, שהשנים כמאה - וישאר כהן בחזקת אביו.

יז. אשה שלא שהת שלשה חדשים אחר בעלה, וילדה, ואין ידוע אם בן תשעה לראשון אם בן שבועה לאחרון, והיה אחד מהן כהן והשני ישראל - הרי זה ספק כהן; וכן אם נתערב ולד כהן בולד ישראל, והגדילו התערבת - כל אחד מהן ספק כהן. ונותנין עליהן חמרי ישראל וחקרי כהנים: נושאין נשים הראויות לכהנה, ואין מטמאין למתים, ולא אוכלין בתרומה; ואם נשאו גרושה, מוציאין ואין לוקין.

יח. שני כהנים שנתערבו ולדותיהם, או אשת כהן שלא שהת אחר בעלה שלשה חדשים, ונשאת לכהן אחר, ואין ידוע אם בן תשעה לראשון או בן שבועה לאחרון - נותנין על הולד חמרי שניהן: הוא אוגן עליהם, והן אינן אוגנין עליו; הוא אין מטמא להן, והן אינן מטמאין לו; ועולה במשמרו של זה ושל זה, ואינו חולק - ואם היו שניהן במשמר אחד ובית אב אחד, נוטל חלק אחד.

יט. במה דברים אמורים? בזמן שהן באין מבח נשואין. אבל בזנות, גזרו חכמים שמשתקין אותו מדין כהנה כלל - הואיל ואינו יודע אביו הנדאי, ונאמר: "והיתה לו ולזרעו אחריו", עד שיהיה זרעו מיחס אחריו.

טו. ואכסנאי [אורח] אסור בתשמיש המטה, עד שיחזר לביתו. וכן אסרו חכמים על האיש שיחזר בבית חמיו, שזו עוות פנים היא; ולא יכנס עמו למרחץ.

טז. וכן לא יכנס אדם למרחץ עם אביו, ולא עם בעל אחותו, ולא עם תלמידו; ואם היה צריך לתלמידו, מותר להכנס עמו. ויש מקומות שנהגו שלא יכנסו שני אחים כאחד למרחץ.

יז. לא יהלכו בנות ישראל פרוצי ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש. ולא תלף אשה בשוק, ובנה אחריה - גזרה שמא יתפסו בנה ותלף אתריו להחזירו, ויתעללו בה הרשעים שתפסוהו דרך שחוק.

יח. אסור להוציא שכבת זרע לבטלה; לפיכך, לא יהיה אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ, ולא ישא קטנה שאינה ראויה לולד. אבל אלו שמנאפין ביד ומוציאים שכבת זרע - לא די שהיא אסור גדול, אלא שעושה זה בנדוי הוא יושב; ועליהם נאמר: "ידיכם, דמים מלאו", וכאלו הרגו נפש.

יט. וכן אסור לאדם שינקשה עצמו לדעת, או יביא עצמו לידי הרהור; אלא אם כבוא לו הרהור - יסיע לבו מדברי הבאי והשחתה, ויפנה לדברי תורה שהיא "אצלת אהבים ובעלת חן". לפיכך אסור לאדם לישן על ערפו ופניו למעלה, עד שיטיה מעט כדי שלא יבוא לידי קשוי.

כ. ולא יסתפל בבהמה חיה ועוף, בפשה שמנדקקין זכר לנקבה; ומותר למרביעי בהמה להכניס כמכחול בשפופרת, מפני שהן עסקין במלאכתן ולא יבואו לידי הרהור.

כא. וכן אסור לאדם להסתפל בנשים בפשה שהן עומדות על הכביסה; ואפילו להסתפל בכגדי צבע של אשה שהוא מכירה - אסור, שלא יבוא לידי הרהור.

כב. מי שפגע באשה בשוק - אסור לו להלף אחריה, אלא רץ ומסלקה לצדיד או לאחוריו; וכל המהלך בשוק אחורי אשה, הרי זה מקלי עמי הארץ. ולא יעבר על פתח אשה וזנה, עד שירחיק ארבע אמות, שנאמר: "ואל תקרב אל פתח ביתה".

כג. ואסור למי שאינו נשוי לשלח ידו במבושיו [ביציו], שלא יבוא לידי הרהור; ואפלו מתחת טבורו - לא יכניס אדם ידו, שמא יבוא לידי הרהור. ואם השתין מים - לא יאחז באמה, כדי שלא יבוא לידי הרהור; ואם היה נשוי, מותר. ובין נשוי ובין שאינו נשוי - לא יושיט ידו לאמה כלל, אלא בפשה שהוא צריך לנקביו.

כד. חסידים הראשונים וגדולי החכמים - התפארו אחד מהן שמעולם לא נסתפל במילה שלו, ומהן מי שהתפאר שלא התבונן מעולם בצורת אשתו; מפני שלכו פונה מדברי הבאי לדברי האמת שהן אוניות ללב הקדושים.

כה. מצות חכמים להשיא אדם בןיו ובנותיו סמוך לפירקן - שאם יניחן, יבואו לידי זנות או הרהור; ועל זה נאמר: "ויפקדתן נוף ולא תחטא". ואסור להשיא אשה לקטן, שזה כמו זנות היא.

כו. ואין האיש רשאי לישב בלא אשה, ולא ישא עקרה ונקנה שאינה ראויה לולד; ורשות לאשה שלא תנשא

על פי שהן קטנים - משהגיעו להכלם מהן, אין ישנן עמהן אלא בכסותן.

ח. נשים המסוללות זו בזו - אסור, וממעשה מצרים הוא שהזהרנו עליה, שנאמר: "כמעשה ארץ מצרים וכו' לא תעשו"; אמרו חכמים: מה היו עושים? איש נושא איש, ואשה נושאה אשה, ואשה נושאת לשני אנשים. אף על פי שמעשה זה אסור, אין מלקין עליו - שאין לו לאו מיוחד, והרי אין שם ביאה כלל; לפיכך אין נאסרות לפניה משום זנות, ולא תאסר אשה על בעלה בזה - שאין כאן זנות. וראוי להכותן מכת מרדות, הואיל ועשו אסור. ויש לאיש להקפיד על אשתו בדבר זה, ולמנע הנשים הידועות בכך מלהכנס לה ומלקצאת היא אליהן.

ט. אשתו של אדם מתרת היא לו; לפיכך, כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו, עושה - בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין בדרך, בין שלא בדרך, בין דרך אברים. ואף על פי כן, מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך, ושיקדש עצמו בשעת תשמיש, כמו שבארנו בהלכות דעות; ולא יסור מדרך העולם ומנהגו, שאין דבר זה אלא כדי לפרות ולרבות.

י. אסור לאדם לשמש מטתו לאור הנר; הרי שהיתה ליל שבת, ולא היה לו בית אחר, והיה הנר דולק - הרי זה לא ישמש כלל. וכן אסור לישראל לשמש מטתו ביום, שעוות פנים היא. ואם היה תלמיד חכמים, שאינו בא להמשך בכך - הרי זה מאפיל בטליתו, ומשמש; ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צרך גדול. ודרך קדשה, לשמש באמצע הלילה. **יא.** אין דעת חכמים נוחה ממי שהוא מרבה בתשמיש המטה, ויהיה מצוי אצל אשתו תמיד כתרנגול; ופגום הוא עד מאד, ומעשה בורים. אלא כל הממעט בתשמיש, משבח; והוא, שלא יבטל עונה אלא מדעת אשתו. ולא תקנו בראשונה לבעלי קראין שלא יקראו בתורה עד שיטבלו, אלא כדי למעט בתשמיש המטה.

יב. וכן אסרו חכמים שישמש אדם מטתו, ולבו מחשב באשה אחרת. ולא יבעל מתוך שכרות, ולא מתוך מריבה, ולא מתוך שנאה, ולא יבוא עליה בעל כרחיה והיא יראה ממנו, ולא כשיהיה אחד מהן מגדה, ולא יבוא עליה אחר שגמר בלבו לגרשה. ואם עשה כן - הכנים אינן חגונין, אלא מהן עני פנים, ומהן מורדין ופושעים.

יג. וכן אמרו חכמים, שכל אשה חצופה שהיא תובעת תשמיש בפייה, או המפתה אשה לשם נשואין, או המתבונן לבוא על רחל אשתו ובא על לאה אשתו, ומי שלא שהת אחר בעלה שלשה חדשים והרי הבן ספק - כל אלו, הכנים הילודים מהן הן המורדים והפושעים שייסורי הגלות בוררין אותן.

יד. ואסור לאדם לבוא על אשתו בשונקים וברחובות, או בגנות ופרדסין, אלא בבית דירה - שלא יראה כזנות, וירגילו עצמן לידי זנות; והבועל אשתו במקומות אלו, מפין אותו מכת מרדות. וכן המקדש בביאה, והמקדש בשוק, והמקדש בלא שדוף - מפין אותו מכת מרדות.

הבהמה, כדי שלא יתחידו עמה. ואסור יחוד עריות - מפני הקבלה [עד משה רבינו].

ג. כשארע מעשה אמנון ותמר, גזר דוד ובית דינו על יחוד פנויה, ואף על פי שאינה ערוה, בכלל יחוד עריות. ושמאי והלל גזרו על יחוד גוים. נמצא, כל המתחיד עם אשה שאסור להתחיד עמה, בין ישראלית בין גויה - מפני את שניהן מבת מרדות, האיש והאשה, ומכרזין עליהן; חוץ מאשת איש - שאף על פי שאסור להתחיד עמה, אם נתיחד אין לוקין, שלא להוציא לעז עליה שזנת, ונמצאו מוציאין לעז על הבנים שהם ממזרין.

ד. כל אשה שאסור להתחיד עמה - אם היתה אשתו עמו, הרי זה מתר להתחיד, מפני שאשתו משמרתו; אבל לא תתחיד ישראלית עם הגוי, אף על פי שאשתו עמו - שאין אשתו של גוי משמרתו, ואין להן בושח.

ה. וכן אין מוסרין תינוק ישראלי לגוי ללמדו ספר וללמדו אמנות, מפני שכלן חשודין על משכב זכור. ואין מעמידין בהמה בפונדקאות [מלון דרכים] של גוים, ואפלו זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות.

ו. ואין מוסרין בהמה חיה ועוף לרועה גוי, אפלו זכרים לזכר ונקבות לנקבה - מפני שכלן חשודין על הרבעת בהמה. וכבר בארנו שהן אסורין בזכור ובהמה, ונאמר: "ולפני עור לא תתן מכשול".

ז. ומפני מה אין מוסרין בהמה נקבה לגויה? מפני שכלן בחזקת נואפין, וכשיבוא הנואף לשכב עם גויה זו, אפשר שלא ימצאנה, וישכב עם הבהמה; או אפלו ימצאנה, ישכב עם הבהמה.

ח. לא תתחיד אשה אחת אפלו עם אנשים הרבה - עד שתהיה שם אשתו של אחד מהן; וכן לא יתחיד איש אחד אפלו עם נשים הרבה. נשים הרבה עם אנשים הרבה - אין חוששין ליחוד. היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים, או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ, ופרשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים - אסורין משום יחוד. אפלו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים, אסור לו להתחיד עם הנשים. כיצד יעשה? יתעסק עמהן ואשתו עמו, או יפנה למלאכה אחרת.

ט. מתר להתחיד עם שתי יבמות, או עם שתי צרות [נשואות לאחד], או עם אשה וחתומתה, או עם אשה ובת בעלה, או עם אשה ובת חמותה; מפני ששונאות זו את זו, אין מחפזות זו על זו. וכן מתר להתחיד עם אשה שיש עמה תינקת קטנה שיוצעת טעם ביאה, ואינה מוסרת עצמה לביאה - שאינה מזנה בפניה, שהרי זו מגלה את סודה. י. תינקת מבת שלש ולמטה, ותינוק מכן תשע ולמטה - מתר להתחיד עמהן; שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה, ואיש הראוי לביאה.

יא. אנדרוגינוס אינו מתחיד עם הנשים; ואם נתיחד - אין מכין אותו, מפני שהוא ספק. אבל האיש מתחיד עם האנדרוגינוס ועם הטמטום.

לעולם, או תנשא לסרים. ולא ישא בחור זקנה, ולא ישא זקן ילדה - שדכר זה גורם לזנות.

כז. וכן מי שגרש את אשתו מן הנשואין - לא תדור עמו בחצר, שמא יבואו לידי זנות. ואם היה כהן, לא תדור עמו במבוי [אליו פתוחים החצרות]; וכפר קטן, נדון כמבוי. היה לה מלוג אצלו, עושה שלית לתבעו; וגרשה שבאה עם המגרש לדין - מגדין אותן, או מכין אותן מבת מרדות. ואם נתגרשה מן הארוסין, מתרת לתבעו בדין ולדור עמו; ואם היה לבו גס בה, אף מן הארוסין אסור. ומי נדחה מפני מי? היא נדחית מפניו; ואם היתה החצר שלה, הוא ידחה מפניה.

כח. אסור לאדם לשא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר: "אל תחרש על רעך רעה, והוא יושב לבטח אתך". ואם הודיעה בתחלה שהוא נושא אותה לזמנים, מתר.

כט. ולא ישא אדם אשה במדינה זו, ואשה במדינה אחרת - שמא יאריכו הימים, ונמצא בן נושא אחותו, ואחות אמו, ואחות אביו, וכיוצא בזה, ואינו יודע; ואם היה אדם גדול ששמו ידוע, וברי ורעו מפרסמין וידועין - הרי זה מתר.

ל. לא ישא אדם אשה לא ממשפחת מצרעין, ולא ממשפחת נכפין - והוא, שהחזקו שלשה פעמים שיבואו בניהם כף.

לא. אשה שנשאת לשני אנשים, ומתו - לשלישי לא תנשא; ואם נשאת, לא תצא; ואפלו נתקדשה, יבנס. לא ישא ישראל עם הארץ כהנת, שזה כמו חלול לזרעו של אהרן; ואם נשא - אמרו חכמים, שאין זיווג עולה יפה, אלא מת בלא בנים, או מת הוא או היא במהרה, או קטטה תהיה ביניהן. אבל תלמיד חכמים שנשא כהנת, הרי זה נאה ומשבח - הרי תורה וכהנה כאחד.

לב. לא ישא אדם בת עם הארץ - שאם מת או גולה, פניו עמי הארץ יהיו; שאין אמן יודעת פתר התורה. ולא ישיא בתו לעם הארץ - שכל הנותן בתו לעם הארץ, כמי שכתתה ונתנה לפני הארי: מה הארי דורס ואוכל, אף עם הארץ מכה ובוזעל, ואין לו בשת פנים. ולעולם ימכר אדם כל מה שיש לו, וישא בת תלמיד חכמים - שאם מת או גולה, פניו תלמידי חכמים; וכן ישיא בתו לתלמיד חכמים - שאין דבר מגנה ולא מריבה בביתו של תלמיד חכמים.

הלכות אסורי ביאה פרק כב

א. אסור להתחיד עם ערוה מן העריות, בין זקנה בין ילדה - שדכר זה גורם לגלות ערוה; חוץ מהאם עם בנה, והאב עם בתו, והבעל עם אשתו נדה. וחתן שפרשה אשתו נדה קדם שיקבל - אסור להתחיד עמה, אלא הוא יטן בין האנשים, והיא ישנה בין הנשים; ואם בא עליה ביאה ראשונה ואחר כך נשמתה - מתר להתחיד עמה.

ב. לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה; לפיכך אין אסור להתחיד עמהן. ואם נתרחק אפלו מיחוד זכור ובהמה, הרי זה משבח. וגדולי החכמים היו מרחיקין

מתגברת אלא בלב פנוי מן התקפה; ובתקפה הוא אומר: "אילת אהבים ויעלת חן, ודיה ירנף בכל עת, באהבתה תשגה תמיד".

ברוך רחמנא דסייען

הלכות מאכלות אסורות

יש בכללן שמונה ועשרים מצוות - ארבע מצוות עשה, וארבע ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לבדק בסימני בהמה וחייה להבדיל בין טמא לטהור; (ב) לבדק בסימני העוף להבדיל בין טמא לטהור; (ג) לבדק בסימני חגבים להבדיל בין טמא לטהור; (ד) לבדק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור; (ה) שלא לאכל בהמה וחייה טמאה; (ו) שלא לאכל עוף טמא; (ז) שלא לאכל דגים טמאים; (ח) שלא לאכל שרץ העוף; (ט) שלא לאכל שרץ הארץ; (י) שלא לאכל רמש הארץ; (יא) שלא לאכל תולעת הפרות כשתצא לארץ; (יב) שלא לאכל שרץ המים; (יג) שלא לאכל נבלה; (יד) שלא להנות בשור הנסקל; (טו) שלא לאכל טרפה; (טז) שלא לאכל אבר מן החי; (יז) שלא לאכל דם; (יח) שלא לאכל חלב בהמה טהורה; (יט) שלא לאכל גיד הנשה; (כ) שלא לאכל בשר בחלב; (כא) שלא לבשלו; (כב) שלא לאכל לחם תבואה חדש; (כג) שלא לאכל קלי מן החדש; (כד) שלא לאכל פרמל מן החדש; (כה) שלא לאכל ערלה; (כו) שלא לאכל בלאי הכרם; (כז) שלא לאכל טבל; (כח) שלא לשתות יין נסך. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות מאכלות אסורות פרק א

א. מצות עשה [שנדע] הן הסימנים שמבדילין בהן בין בהמה וחייה ועוף ודג וחגב שמותר לאכלן, ובין שאין מותר לאכלן - שנאמר: "והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור", "ובין החיה הנאכלת, ובין החיה אשר לא תאכל".

ב. סימני בהמה וחייה נתפרשו בתורה, והן שני סימנים: "מפרסת פרסה", ו"מעלת גרה" - עד שיהיו שניהן. וכל בהמה וחייה שהיא מעלת גרה, אין לה שנים בלחי העליון. וכל בהמה שהיא מעלת גרה, הרי היא מפרסת פרסה - חוץ מן הגמל; וכל בהמה שהיא מפרסת פרסה, הרי היא מעלת גרה - חוץ מן החזיר.

ג. לפיכך, המוצא בהמה במדבר ואינו מפירה, ומצאה חתוכת הפרסות - בודק בפה: אם אין לה שנים למעלה, בידוע שהיא טהורה - והוא שפיר גמל. מצא בהמה שפיה חתוף - בודק בפרסותיה: אם היא שסועה, טהורה - והוא שפיר חזיר. מצא פיה חתוף ורגליה חתוכות - בודק בה אחר שישחטנה בכנפי העקץ [בקצה הזנב]: אם מצא בשרה שם מהלף שתי וערב [נקרע לאורך ולרוחב], טהורה - והוא שפיר ערוד [חמור בר]; שכן הוא בשרו, מהלף שתי וערב.

יב. אשת איש שהיה בעלה בעיר - אינה חוששת ליחוד, מפני שאימת בעלה עליה; ואם היה זה גס בה [רגיל אליה], כגון שגדלה עמו, או שהיתה קרובתו - לא יתיחד עמה, ואף על פי שבעלה בעיר. וכן כל המתיחד עם אשה, והיה הפתח פתוח לרשות הרבים - אין חוששין משום יחוד. **יג.** מי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם, ונמצא מתגרה בנשים; וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני אבותיהם שהן באין בגלל בניהם, ונמצאו מתיחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו.

יד. תקנו חכמים שיהיו הנשים מספרות [משוחחות] זו עם זו בבית הכסא, כדי שלא יפגס שם איש - משום יחוד. **טו.** אין ממנין אדם נאמן וכשר להיות שומר חצר שיש שם נשים, אף על פי שהוא עומד בחוץ - שאין אפטרופוס [אחריות] לעריות; ואסור לאדם למנות אפטרופוס על ביתו, שלא ינהיג אשתו לדבר עברה. **טז.** אסור לתלמיד חכמים לשפן בחצר שיש בה אלמנה, אף על פי שאינו מתיחד עמה - מפני החשד; אלא אם כן היתה אשתו עמו. וכן אלמנה אסורה לגדל בלב, מפני החשד. ולא תקנה אשה עבדים זכרים, אפילו קטנים - מפני החשד.

יז. אין דורשין בסתרי עריות [האיסורים שאינם מפורשים] בשלשה - מפני שהאחד טרוד בשאלת הרב, והשנים נושאים ונותנים זה עם זה ואין דעתן פנויה לשמע, ולפי שדעתו של אדם קרובה אצל עריות, אם נסתפק לו דבר ששמע מורה להקל; לפיכך אין דורשין אלא לשנים, כדי שיהיה האחד השומע מפנה לבו וידע מה שישמע מן הרב. **יח.** אין לך דבר בכל התורה פלה שהוא קשה לרב העם, אלא לפרש מן העריות והביאות האסורות. אמרו חכמים: בפעם שנצטוו ישראל על העריות, פכו וקבלו מצוה זו בתרעמת ובכביה - שנאמר: "בכה למשהו", על עסקי משפחות.

יט. ואמרו חכמים: גזל ועריות, נפשו של אדם מתאנה להן ומחמדתן. ואין אתה מוצא קהל בכל זמן וזמן, שאין בהן פרוצין בעריות ובביאות אסורות. ואמרו חכמים: 'רב בגזל, ומעוט בעריות, והכל באבק לשון הרע'.

כ. לפיכך ראוי לו לאדם לכף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדשה יתרה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן; ויזהר מן היחוד, שהוא הגורם הגדול. גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם: 'הזהרו בי מפני בתי, הזהרו בי מפני כלתי' - כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתבטשו מדבר זה, ויתרחקו מן היחוד.

כא. וכן ינהג להתרחק מן השחוק, ומן השכרות, ומדברי עגבים [תאוה] - שאלו גורמים גדולים הן, והן מעלות של עריות; ולא ישב בלא אשה, שמנהג זה גורם לטהרה גדולה. יתרה מכל זאת אמרו: יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בתקפה - שאין מחשבת עריות

יג. כְּלָאִים הֵבֵא מִן בְּהֵמָה טְהוֹרָה עִם חֵיהָ טְהוֹרָה, הוּא הַנִּקְרָא 'כוֹי' - חֲלָבוֹ אָסוּר וְאֵין לֹקֵין עָלָיו, וּמַכְסִין אֶת דָּמוֹ; וְאֵין מִין טָמֵא מִתְעַבֵּר מִמֵּין טְהוֹר כָּלֵל.

יד. סִימְנֵי עוֹף טְהוֹר לֹא נִתְפָּרְשׁוּ מִן הַתּוֹרָה, אֲלֵא מִנָּה מִיָּנִין טָמְאִין בְּלִבָּד, וְיִשְׁאֵר מִיָּנֵי הָעוֹף מִתְרִין. וְהַמִּיָּנִין הָאֲסוּרִין - אַרְבַּעַת וְעֶשְׂרִים מִין, וְאֵלוֹ הֵן: (א) נֶשֶׁר; (ב) פֶּרֶס; (ג) עֲזוּנִיָּה; (ד) דָּאָה, וְהִיא "הַרְאָה" הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנָה תוֹרָה; (ה) אֵיָה, וְהִיא "הַדִּיָּה" הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנָה תוֹרָה; (ו) מִין הָאֵיָה, שֶׁכֵּן כְּתוּב בָּהּ "לְמִיָּנָה", מִכָּל שֶׁהֵן שְׁנֵי מִיָּנִין; (ז) עוֹרֵב; (ח) וְרוֹרִיר, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּעוֹרֵב "לְמִיָּנִי", לְהִבְיָא אֶת הַזְּרוֹרִיר; (ט) וְעֲזוּנִיָּה; (י) וְתַחֲמָס; (יא) וְשִׁחַף; (יב) וְגֹץ; (יג) וְשׁוֹרְנִיקָא, וְהוּא מִין הַנֶּזֶק, שֶׁכֵּן כְּתוּב בּוֹ "לְמִיָּנָהוּ"; (יד) וְכוּס; (טו) וְשִׁלָּף; (טז) וְיִנְשׁוּף; (יז) וְתַנְשַׁמֶּת; (יח) וְקָאָת; (יט) וְרַחֵם; (כ) וְחִסְדִּיָּה; (כא) וְהָאֲנָפָה; (כב) וּמִין הָאֲנָפָה, שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בָּהּ "לְמִיָּנָה"; (כג) וְהַדּוּכִיפֶת; (כד) וְהָעֵטְלָף.

טו. כָּל מִי שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִיָּנִין אֵלּוֹ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - הָרִי זֶה אוֹכֵל כָּל עוֹף שְׂאִינֹו מִהֵן, וְאֵין צָרִיף בְּדִיקָה; וְעוֹף טְהוֹר נֶאֱכָל בְּמִסְכָּת - וְהוּא שִׁיְהִיָּה דְּכַר פְּשׁוּט בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שֶׁזֶה עוֹף טְהוֹר. וְנֶאֱמָר צִיד לֹמֵר: 'עוֹף זֶה הִתִּיר לִי רַבִּי הַצִּיד' - וְהוּא שֶׁהִחֲזִק אוֹתוֹ צִיד שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִיָּנִין אֵלּוֹ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן.

טז. מִי שְׂאִינֹו מִכִּירָן וְאִינֹו יוֹדֵעַ שְׁמוֹתֵיהֶן - בּוֹדֵק בְּסִימְנֵין אֵלּוֹ שֶׁנִּתְּנוּ חֻכָּמִים: כָּל עוֹף שֶׁהוּא דוֹרֵס וְאוֹכֵל, בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא מֵאֵלּוֹ הַמִּיָּנִין וְטָמֵא. וְשְׂאִינֹו דוֹרֵס וְאוֹכֵל - אִם יֵשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה סִימְנֵין אֵלּוֹ, הָרִי זֶה עוֹף טְהוֹר; וְאֵלּוֹ הֵן: אֶצְבַּע יָמִינָהּ, אוֹ זָפֶק [נִשְׁקִיף אֲגִידָה] - וְהִיא הַמִּרְאָה - אוֹ שֶׁהִיא קָרְקָבָנוּ [קִיבֵּית הָעוֹף] נִקְלָף בִּיד.

יז. לְפִי שְׂאִין כָּל אֵלּוֹ הַמִּיָּנִין הָאֲסוּרִין מִן שְׂאִינֹו דוֹרֵס וְיֵשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְׁלֹשָׁה סִימְנֵין אֵלּוֹ, חוּץ מִפֶּרֶס וְעֲזוּנִיָּה; וּפֶרֶס וְעֲזוּנִיָּה אֵינָן מְצוּיִין בִּישׁוּב, אֲלֵא בְּמִדְּבוֹרוֹת אֵיזִי הָיִם הַרְחֹקוֹת עַד מָאֵד שֶׁהֵן סוֹף הַיָּם.

יח. הִנֵּה הַקָּרָקָבָן נִקְלָף בְּסִפִּין, וְאִינֹו נִקְלָף בִּיד, וְאֵין בּוֹ סִימֵן אַחֵר - אֵף עַל פִּי שְׂאִינֹו דוֹרֵס, הָרִי זֶה סֶפֶק; הִנֵּה חֲזֹק וְדָבָק, וְהִנֵּיחוּ בִּשְׁמֵשׁ וּבְתַרְפָּה, וְנִקְלָף בִּיד - הָרִי זֶה מִתֵּר. **יט.** אֲמָרוּ הַגָּאֹנִים, שֶׁמִּסְכָּת בִּידֵיהֶן שְׂאִין מוֹרִין לְהִתִּיר עוֹף הֵבֵא בְּסִימֵן אֶחָד, אֲלֵא אִם הִנֵּה אוֹתוֹ סִימֵן שֶׁיִּקְלָף קָרְקָבָנוּ בִּיד; אֲכָל אִם אִינֹו נִקְלָף בִּיד - אֵף עַל פִּי שִׁישׁ לֹו זָפֶק אוֹ אֶצְבַּע יָמִינָהּ, מֵעוֹלָם לֹא הִתִּירוּהוּ.

כ. כָּל עוֹף שֶׁחֹלֵק אֶת רִגְלָיו בְּשְׁמוֹתֵיהֶן לֹו חוּט, שְׁתֵּים לְכָאן וּשְׁתֵּים לְכָאן, אוֹ שֶׁקוֹלֵט מִן הָאֵוִיר וְאוֹכֵל בְּאֵוִיר - הָרִי זֶה דוֹרֵס וְטָמֵא. וְכָל הַשּׁוֹכֵן עִם הַטָּמְאִים וְנִדְמָה לָהֶן - הָרִי זֶה טָמֵא.

כא. מִיָּנֵי חֲגָבִים שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה, שְׁמוֹנָה; וְאֵלוֹ הֵן: (א) חֲגָב; (ב) מִין חֲגָב, וְהִיא הַדּוּכִיפֶת; (ג) חֲרָגָל; (ד) וּמִין חֲרָגָל, וְהוּא עֲצוּרִיָּה; (ה) אַרְבֶּה; (ו) וּמִין אַרְבֶּה, וְהִיא צִפְרֶת כְּרָמִים; (ז) סִלְעָם; (ח) וּמִין סִלְעָם, וְהִיא יוֹתֵנָה וְיוֹשֵׁלִמִית. **כב.** מִי שֶׁהוּא בָּקִי בִּיהֵן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן, אוֹכֵל; וְהַצִּיד נֶאֱמָר עָלֵיהֶן, כְּעוֹף. וּמִי שְׂאִינֹו בָּקִי בִּיהֵן - בּוֹדֵק בְּסִימְנֵין;

ד. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיִּלְדָּה כְּמִין בְּהֵמָה טָמְאָה - אֵף עַל פִּי שְׂאִינֹו מִפְּרִיס פְּרִסָּה וְלֹא מֵעֵלָה גֵּרָה, אֲלֵא כְּמִין סוּס אוֹ חֲמוֹר לְכָל דְּכַר - הָרִי זֶה מִתֵּר בְּאֵכִילָה. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁילְדָה בְּפָנָיו. אֲכָל אִם הִנֵּיחַ פֶּרָה מְעַבְרַת בְּעָדָרָהּ, וּבָא וּמָצָא כְּמִין חֲזִיר כְּרוּף אַחֲרֶיהָ - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹנֵק מִמֶּנָּה - הָרִי זֶה סֶפֶק, וְאָסוּר בְּאֵכִילָה; שְׂמָא מִן הַטָּמְאָה נוֹלֵד, וְנִכְרַף אַחֵר הַטְּהוֹרָה.

ה. בְּהֵמָה טָמְאָה שֶׁיִּלְדָּה כְּמִין בְּהֵמָה טְהוֹרָה - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מִפְּרִיס פְּרִסָּה וּמֵעֵלָה גֵּרָה, וְהָרִי הוּא כְּמִין שׁוֹר לְכָל דְּכַר, אוֹ כְּמִין שֶׁה - הָרִי זֶה אָסוּר בְּאֵכִילָה; שֶׁהַגִּדֵּל מִן הַטָּמֵא - טָמֵא, וְהַגִּדֵּל מִן הַטְּהוֹר - טְהוֹר. לְפִיכָף דָּג טָמֵא שֶׁנִּמְצָא בְּמַעַי דָּג טְהוֹר, אָסוּר, וְדָג טְהוֹר הִנֵּמְצָא בְּמַעַי דָּג טָמֵא, מִתֵּר - לְפִי שְׂאִינֹו גִּדּוּלָיו, אֲלֵא בְּלָעוּ.

ו. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיִּלְדָּה, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ, בְּרִיָּה שִׁישׁ לָהּ שְׁנֵי גִבִּין וּשְׁתֵּי שְׁדָרוֹת - אָסוּרָה בְּאֵכִילָה; וְזוֹ הִיא הַ"שְּׁסוּעָה" שֶׁנֶּאֱמָרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמָר: "אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמִּפְרִיסֵי הַפְּרִסָּה הַשְּׁסוּעָה", כְּלוֹמַר בְּרִיָּה שֶׁנּוֹלְדָה שְׁסוּעָה לְשְׁתֵּי בְּהֵמוֹת.

ז. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דְּמוּת עוֹף - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹף טְהוֹר, הָרִי זֶה אָסוּר בְּאֵכִילָה; לֹא הִתֵּר מִן הַנִּמְצָא בְּבִהֵמָה, אֲלֵא מִה שִׁישׁ לוֹ פְּרִסָּה.

ח. אֵין לָךְ בְּכָל בְּהֵמָה וְחֵיהָ שֶׁבְּעוֹלָם שֶׁמִּתֵּר בְּאֵכִילָה, חוּץ מֵעֶשְׂרֵת הַמִּיָּנִין הַמְנוּיִין בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשָׁה מִיָּנֵי בְּהֵמָה - וְהֵן שׁוֹר, שֶׁה, וְעֵז; וְשִׁבְעָה מִיָּנֵי חֵיהָ - אֵיל, וְצִבִּי, וְיִחְמוֹר, וְאֶקוֹ, וְדִישָׁן, וְתֹאוֹ, וְזִמְרָה. הֵן וּמִיָּנֵיהֶן - כְּגוֹן שׁוֹר הַכֹּר וְהַמִּרְיָא, שֶׁהֵן מִמֵּין הַשׁוֹר. וְכָל הַעֲשָׂרָה מִיָּנִין וּמִיָּנֵיהֶן, מֵעֲלֵי גֵרָה וּמִפְרִיסֵי פְּרִסָּה; לְפִיכָף, מִי שֶׁהוּא מִכִּירָן, אִינֹו צָרִיף לְבָדֵק לֹא בִּפְהָ וְלֹא בְּרִגְלָיו.

ט. אֵף עַל פִּי שֶׁכֵּלֵן מִתְרִין בְּאֵכִילָה, צָרִיכִין אָנוּ לְהַבְדִּיל בֵּין בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחֵיהָ טְהוֹרָה; שֶׁהַחֵיהָ - חֲלָפָה מִתֵּר, וְדָמָה טְעוֹן כְּסוּי; וְהַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה - חֲלָפָה בְּכִרַּת, וְאֵין דָּמָה טְעוֹן כְּסוּי.

י. וְסִימְנֵי חֵיהָ, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה הֵן. כָּל מִין שֶׁהוּא מִפְּרִיס פְּרִסָּה וּמֵעֵלָה גֵּרָה, וְיֵשׁ לוֹ קֶרְנִים מִפְּצָלוֹת [אֵינָן חֲלָקוֹת] כְּגוֹן הָאֵיל - הָרִי זֶה חֵיהָ טְהוֹרָה בְּדֹאֵי. וְכָל שְׂאִין קֶרְנֵיו מִפְּצָלוֹת - אִם הֵיוּ קֶרְנָיו כְּרוּכּוֹת [עֲקוּמוֹת] כְּקֶרְנֵי הַשׁוֹר, וְנִדְּחוּקוֹת [מִפּוֹתְלוֹת] כְּקֶרְנֵי הָעֵז, וְיִהְיֶה הַחֲדָק מְבֹלַע בִּיהֵן, וְהַדּוֹרוֹת [עֲגוּלוֹת] כְּקֶרְנֵי הַצִּבִּי - הָרִי זֶה חֵיהָ טְהוֹרָה; עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּקֶרְנֵים שְׁלֹשָׁה סִימְנֵין אֵלּוֹ - כְּרוּכּוֹת, וְנִדְּחוּקוֹת, וְהַדּוֹרוֹת. **יא.** בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? כְּמִין שְׂאִינֹו מִכִּירָן; אֲכָל שֶׁבַעַת מִיָּנֵי חֵיהָ הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, אִם הִנֵּה מִכִּירָן אוֹתָן, אֲפִלּוּ לֹא מָצָא לוֹ קֶרְנִים - הָרִי זֶה אוֹכֵל חֲלָבוֹ, וְחֵיב לְכַסּוֹת דָּמוֹ.

יב. שׁוֹר הַכֹּר - מִין בְּהֵמָה הוּא; וְהַקָּרָשׁ [שֶׁס חֵיהָ] - אֵף עַל פִּי שְׂאִין לֹו אֲלֵא קֶרֶן אַחַת, הָרִי הוּא חֵיהָ. וְכָל שִׁסְתַּפֶּק לָךְ אִם הוּא מִין חֵיהָ אוֹ מִין בְּהֵמָה - חֲלָבוֹ אָסוּר וְאֵין לֹקֵין עָלָיו, וּמַכְסִין אֶת דָּמוֹ.

ו. האוכל פזית משרץ הארץ - לוקה, שנאמר: "וכל השרץ השרץ על הארץ - שקץ הוא, לא יאכל". ואיזה הוא שרץ הארץ? כגון חלד וצב ונחשים ועקרבים וחרפושית ונדל [מרבח וגלים] וכיוצא בהן.

ז. ושמונה שרצים האמורים בתורה, שהן: "החלד והעכבר והצב והאנקה והכח והלטאה, והחמט והתנשמת" - האוכל מבשרם כעדשה, לוקה; שעור אכילתו, כשעור טמא. וכלן מצטרפין זה עם זה לכעדשה.

ח. במה דברים אמורים? בשאכל מהן אחר מיתתו. אבל החותך אבר מן החי מן אחד מהן, ואכלו - אינו לוקה עליו, עד שיהיה בו פזית; וכלן מצטרפין לכזית. אבל אבר שלם מן השרץ אחר שמת - אינו לוקה עליו, עד שיהיה בו כעדשה.

ט. דם שמונה שרצים ובשרן מצטרף לכעדשה, והוא שיהיה הדם מחבר לבשר. וכן דם הנחש מצטרף לבשרו לכזית, ולוקה עליו - לפי שאין בשרו חלוק מדמו, ואף על פי שאינו מטמא; וכן כל כיוצא בו משאר שרצים שאינן מטמאין.

י. דם שרצים שפרש, וכנסו ואכלו - לוקה עליו בכזית; והוא, שיתרו בו משום אוכל שרץ; אבל אם התרו בו משום אוכל דם - פטור, שאין חיבין אלא על דם בהמה וחסיה ועוף.

יא. וכל השעורין ומחלוקתם [חילוקי רמות] - הלכה למשה מסיני.

יב. האוכל פזית משרץ המים - לוקה מן התורה, שנאמר: "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ, ולא תטמאו בהם"; הרי כלל בלאו זה, שרץ הארץ ושרץ העוף ושרץ המים. איזה הוא שרץ המים? אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקה שבמים, והבריות הגדולות ביותר שהן חיות הים. כללו של דבר - כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור, כגון כלב המים והדלפון [צורתו חצי דג וחצי אדם] והצפרדע וכיוצא בהן.

יג. אלו המינין הנבראין באשפות ובגופי הנבלות, כגון רמה ותולעה וכיוצא בהן, שאינן נבראין מזכר ונקבה אלא מן הנולדים שהסריחו וכיוצא בהן - הן הנקראין 'רומש על הארץ'; והאוכל מהן פזית - לוקה, שנאמר: "ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרומש על הארץ", ואף על פי שאינן פריין ורביין. אבל "השרץ השרץ על הארץ", הוא שפירה ורבה מזכר ונקבה.

יד. אלו המינין הנבראין בפרות ובמאכלות, אם פרושו ויצאו לארץ - אף על פי שחזרו לתוך האכל - מי שאכל מהן פזית, לוקה, שנאמר: "לכל השרץ השרץ על הארץ - לא תאכלום, כי שקץ הם", לאסור אלו שפרשו לארץ.

אבל אם לא פרושו, מתר לאכל הפרי והתולעת שבתוכו. טו. במה דברים אמורים? שהתלע האכל אחר שנעקר מן הארץ. אבל אם התלע והוא מחבר - אותה התולעת אסורה כאלו פרשה לארץ, שעל הארץ נבראת; ולוקין

ושלשה סימנין יש בהן: כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים שחופות רב ארך גופו ורב הקף גופו, ויש לו שני כרעים לנתר בהן - הרי זה מין טהור. ואף על פי שראשו ארוך ויש לו זנב - אם היה שמו חגב, טהור.

כג. מי שאין לו עכשו כנפים או כרעים, או שאין לו כנפים החופות את רבו, ועתיד לגדל אותן אחר זמן כשיגדיל - הרי זה מתר מעתה.

כד. ובדגים שני סימנין - סנפיר וקשקשת. וסנפיר הוא שפוח בו, וקשקשת היא הדבוקה בכל גופו. וכל שיש לו קשקשת, יש לו סנפיר. אין לו עכשו וכשיגדיל יהיו לו, או שיש לו קשקשת כשהוא בים וכשיעלה ישר קשקשיו - הרי זה מתר. ומי שאין קשקשיו חופין את בלו, מתר; אפלו אין בו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת - הרי זה מתר.

יום חמישי

הלכות מאכלות אסורות פרק ב

א. מכלל שנאמר: "וכל בהמה מפרסת פרסה, ושסעת שסע שתי פרסות, מעלת גרה, בבהמה - אתה תאכלו" - שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה, אסורה; ולא הבא מבא מכלל עשה, עשה הוא. ובגמל ובחזיר ובאננת ובשפן נאמר: "את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה" וגו' - הרי למדת שהן בלא תעשה, ואף על פי שיש בהן סימן אחד. וכל שכן שאר בהמה טמאה וחסיה טמאה שאין בה סימן כלל - שאסור אכילתה בלא תעשה, יתר על עשה הבא מכלל "אתה תאכלו".

ב. לפיכך, כל האוכל מבשר בהמה וחסיה טמאה, פזית - לוקה מן התורה, בין שאכל מן הבשר בין שאכל מן החלב; לא חלק הכתוב בטמאים בין בשרן לחלבן.

ג. האדם - אף על פי שנאמר בו: "ויהי האדם לנפש חיה", אינו בכלל מיני חיה בעלת פרסה; לפיכך אינו בלא תעשה. והאוכל מבשר האדם או מחלבו, בין מן החי בין מן המת - אינו לוקה. אבל אסור הוא בעשה, שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן: "זאת החיה אשר תאכלו" - הא כל שהוא חוץ מהן, לא תאכלו; ולא הבא מכלל עשה, עשה הוא.

ד. האוכל פזית מבשר עוף טמא - לוקה מן התורה, שנאמר: "ואת אלה תשקצו מן העוף, לא יאכלו"; והרי עבר על עשה, שנאמר: "כל צפור טהרה תאכלו" - הא טמאה, לא תאכלו. וכן האוכל פזית מדג טמא - לוקה, שנאמר: "ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו"; ועבר על עשה, שנאמר: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו" - מכלל שאין לו סנפיר וקשקשת, לא יאכל. הא למדת, שכל האוכל דג טמא, או בהמה וחסיה טמאה, או עוף טמא - בטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה.

ה. חגב טמא, הרי הוא בכלל שרץ העוף; והאוכל פזית משרץ העוף - לוקה, שנאמר: "וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם, לא יאכלו". ואיזה הוא שרץ העוף? כגון זבוב ויתוש ודבורה וצרעה וכיוצא בהן.

שפירין ורבין, לוקה חמש. ואם היתה מפלל עוף טמא יתר על הניתה משרץ העוף, לוקה עליה שש מלקיות: משום עוף טמא, ומשום שרץ העוף, ומשום שרץ הארץ, ומשום שרץ המים, ומשום רומש על הארץ, ומשום תולעת הפרות; בין שאכלה בלה, בין שאכל ממנה פזית. לפיכך, האוכל נמלה הפורחת הגדלה במים, לוקה חמש מלקיות. כד. רסק נמלות, והביא אחת שלמה וצרפה לאלו שנותרסקו, ונעשה הכל פזית, ואכלן - לוקה שש מלקיות: חמש משום הנמלה האחת, ואחת משום פזית מנבלת הטמאים.

הלכות מאכלות אסורות פרק ג

- א. כל מאכל היוצא ממין מן המינין האסורין שלוקין על אכילתן - הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחייה הטמאים וביצי עוף ודג הטמאים, שנאמר: "ואת בתי היענה" - זו ביצתה; והוא הדין לכל האסור כיצנה, ולכל הדברים הדומין לביצה.
- ב. חלב האדם מותר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור באכילה; ככר בארנו שהוא בעשה.
- ג. דבש דבורים ודבש צרעים - מותר, מפני שאינו מתמצית גופן, אלא כונסין אותו מעל העשבים בתוך פיהן ומקיאות אותו בפתרת כדי שימצאו אותו לאכל ממנו בימות הגשמים.
- ד. אף על פי שחלב האדם מותר, אסרו חכמים לגדול לינק אותו מן השדים; אלא חולקת אשה לתוך הכלי, ושותה. וגדול שינק מן השד - כיונק שרץ, ומפין אותו מפת מרדות.
- ה. יונק תינוק והולך, אפלו ארבע או חמש שנים. ואם גמלוהו ופרש שלשה ימים או יתר מחמת בריו [כשהוא בריא] ולא מחמת חלי - אינו חוזר ויונק; והוא שגמלוהו אחר ארבעה ועשרים חדש; אכל בתוך זמן זה - אפלו גמלוהו חמש או שנים - מותר לחזר וליונק, עד סוף ארבעה ועשרים חדש.
- ו. אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין מן התורה, אין לוקין עליהן, שנאמר: "מבשרם לא תאכלו" - על הבשר הוא לוקה, ואינו לוקה על הביצה ועל החלב; והרי האוכל אותן כאוכל חצי שער - שהוא אסור מן התורה, ואינו לוקה. אכל מפין אותו מפת מרדות. ז. יראה לי, שהאוכל ביצי דגים טמאים הנמצאין במעייתן - כאוכל קרבי דגים, ולוקה מן התורה; וכן ביצי העוף התלויות באשכול שעדין לא פרוש ונגמרו - האוכל אותן לוקה, כאוכל בני מעים שלהן.
- ח. ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרקם בה, ואכלה - לוקה משום אוכל שרץ העוף; אכל ביצת עוף טהור שהתחיל האפרוח להתרקם בה, ואכלה - מפין אותו מפת מרדות.
- ט. נמצא עליה קרט דם - אם על החלבון, וזרק את הדם ואוכל את השאר; ואם על החלבון, אסורה בלה. ביצה

עליה. ואם ספק, אסורה; לפיכך, כל מיני פרות שדרכן להתליע כשהן מחברין - לא יאכל עד שיבדק הפרי מתוכו, שמא יש בו תולעת. ואם שהה הפרי אחר שנעקרו שנים עשר חדש - אוכל בלא בדיקה, שאין תולעת שבו מתקיימת שנים עשר חדש.

טז. פרוש לאור ולא נגעו לארץ, או שפרשו מקצתן לארץ, או שפרשו אחר שמתו, או שנמצאת תולעת על הגרעין מבפנים, או שיצאו מתוך האכל לתוך אכל אחר - כל אלו אסורין מספק, ואין לוקין עליהן.

יז. תולעת הנמצאת במעי הדגים, ובמח שבראש בהמה, והנמצאת בבשר - אסורה; אכל דג מליח שהתליע, הרי התולעת שבו מתה, שהן כפרות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ, שמותר לאכלן בלא כזאת בתולעת שבתוכן. וכן המים שבפלים שהשריצו - הרי אותן שרצים מותרין לשותת עם המים, שנאמר: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים, בימים ובנחלים - אותם תאכלו"; כלומר, במים בימים ובנחלים הוא שאתה אוכל את שיש לו, ואין אתה אוכל את שאין לו; אכל בפלים - בין שיש לו בין שאין לו, מותר.

יח. שרץ המים הנבאר בבורות בשיחין ובמערות - הואיל ואינו מים נובעין, והרי הן עצורין - הרי הן פמים שבפלים, ומותר; ושותה ושותה ואינו נמנע, ואף על פי שבו לע בשעת שתיה מאותן השרצים הדקים.

יט. כמה דברים אומרים? שלא פרוש מקום ברייתו. אכל אם פרוש השרץ - אף על פי שחזר לתוך הכלי או לתוך הבור, אסור. פרוש לדפני הקבית, וחזר ונפל לתוך המים או לתוך השכר - מותר; וכן אם פרוש לדפני הבור או המערה, וחזר למים - מותר.

כ. המסנן את היין או את החמץ או את השכר, ואכל מן היבחושין או היתושין והתולעת שסנן - לוקה משום שרץ המים, או שרץ העוף ושרץ המים, ואפלו חזרו לכלי אחר שסנן; שהרי פרוש מקום ברייתו. אכל אם לא סנן, שותה ואינו נמנע, כמו שפרשנו.

כא. זה שאמרנו בפרק זה, 'האוכל פזית' - בשאכל פזית מבריה גדולה, או שצורף מעט מבריה זו ומעט מבריה זו שבמינה עד שאכל פזית. אכל האוכל בריה טמאה בפני עצמה בלה - הרי זה לוקה מן התורה, ואפלו היתה פחותה מפתרול [נכחות זעירה], בין שאכלה מתה, בין שאכלה חיה; ואפלו סרחה הבריה ונשתנית צורתה - הואיל ואכלה בלה, לוקה.

כב. נמלה שחסרה אפלו אחת מרגליה, אינו לוקה עליה אלא בפזית. לפיכך, האוכל ובוש שלם או נתוש שלם, בין חי בין מת - לוקה משום שרץ העוף.

כג. הרי שהיתה הבריה משרץ העוף ומשרץ המים ומשרץ הארץ, כגון שהיו לה כנפים והיא מחלקת על הארץ בשאר שרצים והיתה רבה במים, ואכלה - לוקה שלש מלקיות; ואם היתה יתר על זה מן המינין שנוכראו בפרות, לוקה עליה ארבע מלקיות; ואם היתה מן המינין

וחלובון מבחין וחלמון מבפנים - אפשר שהיא ביצת עוף טמא, ואפשר שהיא ביצת עוף טהור. לפיכך, שואל לצייד הישראלי שמוכרה, אם אמר לו: 'של עוף פלוני הוא, ועוף טהור הוא' - סומך עליו; ואם אמר לו: 'של עוף טהור הוא', ולא אמר לו שמו - אינו סומך עליו.

יט. לפיכך, אין לוקחין ביצים מן הגויים, אלא אם היה מכיר אותן, ויש לו בהן טביעות עין שהן ביצי עוף פלוני הטהור; ואין חוששין להן שמה הן ביצי טרפה. ואין לוקחין מן הגויים ביצה טרופה כלל.

כ. ביצי דגים, סימניהן כסימני ביצי העוף: אם היו שני ראשיה דקין, או פדין [עגולים] - טמאין. אחד פד ואחד חד, שואל לישראלי המוכר: אם אמר לו: 'אני מלחמים והוצאתים מדג טהור' - אוכל על פיו; ואם אמר לו: 'טהורין הן' - אינו נאמן, אלא אם כן היה אדם שהחזיק בכשרות.

כא. וכן אין לוקחין גבינה וחתיכת דג שאין בהן סימן, אלא מישראלי שהחזיק בכשרות; אבל בארץ ישראל פשההיתה רבה לישראל, לוקחין מכל ישראלי שבה. והחלב לוקחין אותו מכל ישראל בכל מקום.

כב. הכובש דגים טמאים, צירן אסור; אבל ציר חגבים טמאים מתר, מפני שאין בהן לחלוחית. לפיכך, אין לוקחין ציר מן הגויים, אלא אם כן היה דג טהור משוטט בו, אפלו דג אחד.

כג. גוי שהביא ערבה מלאה חביות פתוחות של ציר, ודג אחד טהור באחת מהן - כלן מתרות; היו סתומות - פתח אחת מהן ונמצא בה דג טהור, שניה ונמצא בה טהור - כלן מתרות; והוא שיהיה ראשו של דג ושרדו קיים, כדי שיהא נפר שהוא דג טהור. לפיכך, אין לוקחין דגים מרצצין מלוחין מן הגויים, והן הנקראין 'טריט טרופה'; ואם היה ראש הדג ושרדו נפר - אף על פי שהוא מרצץ, מתר לקח אותו מן הגויים.

כד. גוי שהביא גרב [כד גדול] של חתיכות דג שחתוכן שנה, והן נפרין שכלן מין אחד, ומצא בחתיכה אחת מהן קשקשין - הרי כלן מתרות.

הלכות מאכלות אסורות פרק ד

א. האוכל פזית מבשר בהמה שמתה, או חיה שמתה, או עוף שמת - לוקה, שנאמר: "לא תאכלו כל נבלה". וכל שלא נשחטה כראוי, הרי זו מתה. ובהלכות שחיטה יתבאר השחיטה שהיא כראוי ושאניה כראוי.

ב. אין אסור משום נבלה אלא מינין טהורין בלבד, מפני שהן ראויין לשחיטה, ואם נשחטו שחיטה פשרה, יהיו מתרין באכילה. אבל מינין טמאין, שאין שחיטה מועלת בהן - בין שנשחטה, בין שמתה בדרך, בין שחתך בשר מן החי ממנה, ואכלו - אינו לוקה משום נבלה וטרפה, אלא משום אוכל בשר טמאה.

ג. האוכל עוף טהור חי כל שהוא, לוקה משום אבר מן החי ומשום אוכל נבלה; ואף על פי שאין בו פזית, הואיל ואכלו כלו, לוקה. ואם אכלו אחר שמת, עד שיהיה בו

המוזרת [לא מזכר], הנפש הזפה [שאינה בוחלת בביצה שכוז] - תאכל [כי אין זה דם של אפרוח].

י. אפרוח שנולד - אף על פי שלא נתפתחו עיניו, מתר לאכלו. בהמה טהורה שנטרפה, חלבה אסור בחלב בהמה טמאה; וכן ביצת עוף טהור שנטרף, כביצת עוף טמא. נתגבל העוף - אם נמצאת בו ביצה גמורה כנמכרת בשוק, הרי זו מתרת.

יא. אפרוח של ביצת טרפה - מתר, שאין מינו טמא. היה העוף ספק טרפה - כל הביצים שתלד בערמה [בקבוצה] ראשונה, משהיו אותן: אם טענה ערמה שניה והתחילה לילד, התרו הראשונות; ואם לא ללדה, הרי הן אסורות. **יב.** חלב בהמה טמאה, אינו נקפה ועומד בחלב הטהורה; ואם נתערב חלב טהורה בחלב בהמה טמאה - פשתעמיד אותו - יעמד חלב הטהורה, ויצא חלב הטמאה עם הקוס [שידירי חלב] של גבינה.

יג. ומפני זה יתן הדין, שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור, שמה ערב בו חלב בהמה טמאה; וגבינת הגויים מתרת, שאין חלב בהמה טמאה מתגבן. אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת הגויים, ואסורה מפני שמעמידין אותה בעור הקבה של שחיטתן שהיא נבלה. ואם תאמר: 'והלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאד בחלב שעמד בו, ולמה לא יבטל במעוטו'? מפני שהוא המעמיד את הגבינה; והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד, הרי הכל אסור, כמו שיתבאר. **יד.** גבינה שמעמידין אותה הגויים בעשבים, או במי פרות כגון שרף תאנים, והרי הן נפרין בגבינה - הורו מקצת גאונים שהיא אסורה; שכבר גזרו על כל גבינת הגויים, בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר מתר - גזרה, משום שהעמידה בדבר אסור.

טו. האוכל גבינת הגויים, או חלב שחלבוהו ואין ישראלי רואהו - מפין אותו מפת מרדות. החמאה של גויים - מקצת גאונים התיירוה, שהרי לא גזרו על החמאה, וחלב הטמאה אינו עומד; ומקצת גאונים אסרוה, מפני צחצוחי חלב שישאר בה, שהרי הקוס שבחמאה אינו מערב עם החמאה כדי שיבטל במעוטו, וכל חלב שלהן חוששין לו שמה ערב בו חלב טמאה.

טז. יראה לי, שאם לקח חמאה מן הגויים, ובשלה עד שהלכו להן צחצוחי חלב - הרי זו מתרת. שאם תאמר: 'נתערבו עמה ונתבשל הכל', בטלו במעוטן. אבל החמאה שבשלו אותה גויים - אסורה משום געולי גויים, כמו שיתבאר.

יז. ישראל שישב בצד העדר של גוי, והלף הגוי והביא לו חלב מן העדר - אף על פי שיש בעדר בהמה טמאה - הרי זו מתר, ואף על פי שלא ראה אותו חולב; והוא שיכול לראותו כשהוא חולב פשיעמד, שהגוי מתגרא לחלב מן הטמאה, שמה יעמד ויראה אותו.

יח. ביצה ששני ראשיה פדין [עגולים], או ששני ראשיה דקין, או שהיה חלמון מחוץ וחלובון מבפנים - בדידוע שהיא ביצת עוף טמא; ראשה אחד פד וראשה אחד חד,

י. וכן החותך בשר מן החי מן הטהורים - הרי אותו הבשר טרפה; והאוכל ממנו פזית, לוקה משום אוכל טרפה, שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה; ומה לי טרפה אותה חיה, מה לי חתכה בסכין, מה לי בכלה, מה לי במקצתה? הרי הוא אומר: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" - כיון שנעשת בהמה בשר בשדה, הרי היא טרפה.

יא. בהמה שהיא חולה מחמת שתשש בזה, ונסת למות - הואיל ולא ארעה מזה באכר מאכריה הממיתין אותה, הרי זו מתרת; שלא אסרה תורה אלא כעין טרופת חית היצר, שהרי נעשת בה מזה הממיתה אותה.

יב. אף על פי שהיא מתרת, גדולי החכמים לא היו אוכלין מבהמה שממנה הריגו ושוחרטין אותה כדי שלא תמות, ואף על פי שפרקסה בסוף שחיטה; ודבר זה אין בו אסור, אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה, הרי זה משבח.

יג. השוחט בהמה חיה ועוף, ולא יצא מהן דם - הרי אלו מתרין; ואין אומרים: 'שמא מתין הוי'. וכן השוחט את הבריאה ולא פרקסה - הרי זו מתרת. אבל המספנת, והיא כל שמעמידין אותה ואינה עומדת - אף על פי שהיא אוכלת מאכל הבריות - אם שחטה ולא פרקסה כלל, הרי זו נבלה ולוקין עליה; ואם פרקסה, הרי זו מתרת; וצריך שיהיה הפרוס בסוף השחיטה, אבל בתחלה אינו מועיל.

יד. כיצד הוא הפרוס? בבהמה דקה, ובחיה בין גסה בין דקה - בין שפשטה ידה והחזיריתה, או שפשטה רגלה אף על פי שלא החזיריתה, או ששפפה רגלה בלבד - הרי זה פרוס, ומתרת; אבל אם פשטה ידה ולא החזיריתה - הרי זו אסורה, שאין זו אלא הוצאת נפש. ובבהמה גסה - אחד היד ואחד הרגל, בין שפשטה ולא כפפה, או כפפה ולא פשטה - הרי זה פרוס, ומתרת; ואם לא פשטה לא יד ולא רגל, ולא כפפה כלל - הרי זו נבלה. ובעוף - אפלו לא רפרף אלא בעינו, ולא כשכש אלא בזנבו - הרי זה פרוס. טו. השוחט את המספנת בלילה, ולא ידע אם פרקסה או לא פרקסה - הרי זו ספק נבלה, ואסורה.

טז. כל אסורין שבתורה, אין מצטרפין זה עם זה - חוץ מאסורי נזיר, כמו שיתבאר שם; לפיכך, הלוקח מעט חלב, ומעט דם, ומעט בשר בהמה טמאה, ומעט בשר נבלה, ומעט בשר דג טמא, ומעט בשר עוף טמא, וכיוצא באלו משאר האסורין, וצריך מן הכל פזית, ואכלו - אינו לוקה, ודינו כדיון אוכל חצי שיעור.

יז. כל הנבלות מצטרפות זו עם זו, ונבלה מצטרפת עם טרפה. וכן כל בהמה וחיה הטמאים, מצטרפין זה עם זה; אבל בשר נבלה עם בשר בהמה טמאה, אין מצטרפין. כיצד? הלוקח מנבלת השור, ונבלת הצבי, ונבלת התרנגול, וקבץ מן הכל פזית בשר, ואכלו - לוקה; וכן אם קבץ חצי זית מנבלת בהמה טהורה וחצי זית מן הטרפה, או חצי זית מבשר נבלה וחצי זית מבשר מן החי מן הטהורה, ואכלו - לוקה. וכן בשר הגמל והחזיר

פזית; ואף על פי שאין בכלו בשר פזית, הואיל ויש בכלו פזית, חייב עליו משום נבלה.

ד. האוכל פזית מבשר נבלה בהמה טהורה, לוקה משום אוכל נבלה. ואסור לאכל מן הבהמה שנולדה עד ליל שמיני, שכל שלא שקה שמונה ימים בבהמה, הרי זה כגפול, ואין לוקין עליו. ואם נודע לו שפלו לו חדשיו בפטן ואחר כך נולד, שהן תשעה חדשים לבהמה גסה וחמשה לדקה - הרי זה מתיר ביום שנולד.

ה. השליה שיצאת עם הולד, אסורה באכילה; והאוכלה פטור, שאינה בשר.

ו. האוכל פזית מבשר בהמה או חיה או עוף טהורים שננטרפו - לוקה, שנאמר: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשלכון אותו". "טרפה" האמורה בתורה - זו שטרפה אותה חית היצר, כגון ארי ונמר וכיוצא בהן; וכן עוף שטרף אותו עוף הדורס, כגון נץ וכיוצא בו. ואין אתה יכול לומר, שטרפה אותה והמיתה אותה - שאם מתה, הרי היא נבלה; ומה לי מתה מחמת עצמה, או הפה בסוף והמיתה, או שברה ארי והמיתה? הא אינו מדבר אלא בשנטרפה ולא מתה.

ז. אם הטרפה שלא מתה אסורה, יכול אם בא זאב וגרר הגדי בגולו או בזנבו או באזנו, ורדף והצילו מפיו, יהיה אסור, שהרי נטרף? תלמוד לומר: "ובשר בשדה טרפה וגו' לכלב תשלכון אותו", עד שעשה אותה בשר הראוי לכלב. הא למדת, שהטרפה האמורה בתורה - היא שטרפה אותה חית היצר ושברה אותה, ונסת למות, ועדין לא מתה. אף על פי שקדם ושחטה קדם שתמות - הרי זו אסורה משום טרפה, הואיל ואי אפשר שתחיה ממנה זו הפאה עליה.

ח. נמצאת למד, שהתורה אסרה חמתה - והיא הנבלה; ואסרה הנוטה למות מחמת מכותיה, ואף על פי שעדין לא מתה - והיא הטרפה. וכשם שלא תחלק במתה - בין מתה מחמת עצמה, בין שנפלה ומתה, בין שחנקת עד שמתה, בין שדרסתה חיה והרגתה, כך לא תחלק בנוטה למות - בין שטרפתה חיה ושברתה, בין שנפלה מן הגג ונשתברו רב צלעותיה, בין שנפלה ונתרסקו אבריה, בין שזרק בה חץ ונשב לבה או ראתה, בין שפא לה חלי מחמת עצמה ונשב לבה או ראתה או שבר רב צלעותיה וכיוצא בהן; הואיל והיא נוטה למות מכל מקום, הרי זו טרפה - בין שהיה הגורם בידי בשר ודם, בין שהיה בידי שמים. אם כן, למה נאמר בתורה "טרפה"? דבר הכתוב בהנה [במצור]: שאם לא תאמר כן, לא תאסר אלא שנטרפה בשדה; אבל אם נטרפה בחצר, לא תאסר. הא למדת, שאין הכתוב מדבר אלא בהנה;

ט. וענין הכתוב, שהנוטה למות מחמת מכותיה, ואי אפשר לה לחיות מחמת מכה זו - אסורה. מכאן אמרו חכמים: 'זה הכלל - כל שאין כמות חיה, טרפה'. ובהלכות שחיטה יתבאר איזה חלי עושה אותה טרפה, ואיזה חלי אין עושה אותה טרפה.

והרגל, ואחד אבר שאין בו עצם, כגון הלשון והביצים והטחול והפליות והחלב וכיוצא בהן; אלא שהאבר שאין בו עצם - בין שחתך כלו בין שחתך מקצתו, הרי זה אסור משום אבר מן החי. והאבר שיש בו עצם - אינו חייב עליו משום אבר מן החי, עד שיפרש כברייתו, בשר וגידים ועצמות; אבל אם פרש מן החי הבשר בלבד - חייב עליו משום טרפה כמו שבארנו, לא משום אבר מן החי.

ג. האוכל מאבר מן החי בנית, לוקה. ואפלו אבל אבר שלם - אם יש בו בנית, חייב; פחות מבנית, פטור. חתך מן האבר כברייתו בשר וגידים ועצמות בנית, ואכלו - לוקה, ואף על פי שאין בו בשר אלא כל שהוא; אבל אם הפריד האבר אחר שתלשו מן החי, והפריש הבשר מן הגידים ומן העצמות - אינו לוקה עד שיאכל בנית מן הבשר לבדו, ואין העצמות והגידים מצטרפין בו לכזית מאחר ששנה ברייתו.

ד. חלקו לאבר זה, ואכלו מעט מעט - אם יש במה שאכל בנית בשר, חייב; ואם לאו, פטור. לקח בנית מן האבר כברייתו, בשר וגידים ועצמות, ואכלו - אף על פי שנחלק בפיו בפנים קדם שיכלענו, חייב.

ה. תלש אבר מן החי, ונטרפה בנטילתו, ואכלו - חייב שתיים, משום אבר מן החי ומשום טרפה; שהרי שני האסורין באין כאחת. וכן התולש חלב מן החי ואכלו - לוקה שתיים, משום אבר מן החי ומשום חלב; תלש חלב מן הטרפה ואכלו - לוקה שלש.

ו. בשר המדלדל בבהמה, ואבר המדלדל בה - אם אינו יכול לחזור ולחיות, אף על פי שלא פרש אלא אחר שנשחטה, אסור; ואין לוקין עליו. ואם מתה בהמה, רואין אותו כאלו נפל מחיים; לפיכך לוקין עליו משום אבר מן החי. אבל אם יכול לחזור ולחיות - אם נשחטה בהמה, הרי זה מתר.

ז. שמת אבר או מעכו או דכו, כגון הביצים שמעף אותן או נתקן - הרי זה אינו אסור מן התורה, שהרי יש בו מקצת חיים ולפיכך אין מסריח; ואף על פי כן אסור לאכלו ממנהג שנהגו כל ישראל מקדם, שהרי הוא דומה לאבר מן החי.

ח. עצם שנשבר - אם היה הבשר או העור חופה רב עכיו של עצם הנשבר ורב הקף השבר, הרי זה מתר. ואם יצא העצם לחוץ, הרי האבר אסור; וכשישחט בהמה או העוף, יחתך ממקום השבר וישליכו, והשאר מתר. נשבר העצם והיה הבשר חופה את רבו, אבל היה אותו בשר מרסס או נתאכל בפשר שהרופא גורדו, או שהיה מתלקט הרב ממקומות הרבה, או שהיה הבשר שעליו נקבים נקבים, או שנסדק הבשר, או שנגרד כמין טבעת, או שנגרד הבשר מלמעלה עד שלא נשאר מן הבשר אלא קלפה, או שנתאכל הבשר מלמטה מעל העצם שנשבר עד שנמצא הבשר החופה אינו נוגע בעצם - בכל אלו מורין לאסור, עד שיתרפא הבשר; ואם אכל מכל אלו, מכין אותו מכת מרדות.

והארנבת, שקבץ מפלן בנית, ואכלו - לוקה. אבל אם צרף חצי זית מנבלת השור וחצי זית מבשר הגמל - אין מצטרפין; וכן כל כיוצא בזה. וכן כל בהמה טמאה ועוף טמא או דג טמא - אין בשר שניהן מצטרף, לפי שהן שני שמות, שהרי כל אחד מהן בלאו בפני עצמו, כמו שבארנו. אבל כל העופות הטמאין מצטרפין, כמו שמצטרפין כל בהמה וחיה הטמאין. זה הכלל: כל שאסורן בלאו אחד, מצטרפין; בשני לאוין, אין מצטרפין - חוץ מנבלה וטרפה, הואיל והטרפה תחלת נבלה היא. יח. האוכל מנבלה וטרפה, או מבהמה וחיה הטמאין - מן העור, ומן העצמות, ומן הגידים, ומן הקרניים והטלפים, ומן הצפרנים של עוף ממקומות שמבבצץ משם הדם כשיחתכו, מן השליה שלהן - אף על פי שהוא אסור, הרי זה פטור, מפני שאין אלו ראויין לאכילה; ואין מצטרפין עם הבשר לכזית.

יט. קבת הנבלה וקבת הטמאה - מתרת, מפני שהיא כשאר טנופת שבגוף; ולפיכך מתר להעמיד בקבת שחיטת הנכרי ובקבת בהמה וחיה טמאה. אבל עור הקבה - הרי הוא כשאר המעים, ואסור.

כ. עור הבא כנגד פניו של חמור, מתר באכילה - מפני שהוא כמו הפרש ומי רגלים, שהן מתרין. יש עורות שהן כבשר, והאוכל מהן בנית כאוכל מן הבשר - והוא שיאכל אותן כשהן רפין.

כא. ואלו שעורותיהן כבשרן: עור האדם, ועור החזיר של ישוב, ועור חטורת [דבשת] הגמל שלא טענו עליו משא מעולם ולא הגיע למשא, שעדין היא רכה, ועור בית הבשת, ועור שתחת האליה [זנב], ועור השליל, ועור האקקה והפח והלטאה והחמט; כל אלו העורות - כשהן רפין - הרי הן כבשר לכל דבר, בין לאסור אכילה בין לטמאה.

כב. נאמר בשור הנסקל: "ולא יאכל את בשרו"; והיאך היה אפשר לאכלו אחר שנסקל, והרי הוא נבלה? אלא לא בא הכתוב אלא להודיע, שפיו שנגמר דינו לסקילה - נאסר, ונעשה בבהמה טמאה; ואם קדם ושחטו שחיטה כשרה, הרי זה אסור בהנחה, ואם אכל מבשרו בנית, לוקה. וכן כשיסקל, לא ימכר ולא יתנונו לכלבים או לגויים; לכך נאמר: "ולא יאכל את בשרו". ופרש של שור הנסקל, מתר בהנחה. נודע שהוא פטור מסקילה אחר שנגמר דינו, כגון שהוזמו עדיו - יצא וירעה בעדר; ואם נודע אחר שנסקל, הרי זה מתר בהנחה.

יום שישי

הלכות מאכלות אסורות פרק ה

א. מפי השמועה למדו, שזה שנאמר בתורה: "לא תאכל הנפש עם הבשר", לאסור אבר שנתת מן החי; ועל אבר מן החי הלא אומר לנח: "אף בשר בנפשו דמו לא תאכלו". ואסור אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף - בטהורים, אבל לא בטמאים.

ב. אחד אבר שיש בו בשר וגידים ועצמות, כגון היד

הלכות מאכלות אסורות פרק ו

א. האוכל פזית מן הדם - במזיד, חייב כרת; בשוגג, מביא חטאת קבועה. ודבר מפרש בתורה, שאינו חייב אלא על דם בהמה חיה ועוף בלבד, בין טמאין בין טהורין - שנאמר: "וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם, לעוף ולבהמה"; וחייה בכלל בהמה, שנאמר: "זאת הבהמה אשר תאכלו... איל וצבי ויחמור". אבל דם דגים וחסידים ושקצים ורמשים, ודם האדם - אין חייבין עליו משום דם; לפיכך, דם דגים וחסידים טהורים, מותר לאכלו; ואפלו כנסו בכלי ושתהו, מותר. ודם חגבים ודגים טמאים - אסור, משום שהוא תמצית גופן, כחלב בהמה טמאה; ודם שרצים כבשרן, כמו שבארנו.

ב. דם האדם - אסור מדברי סופרים, אם פרש; ומכין עליו מפת מרדות. אבל דם השנים, בולעו ואינו נמנע. הרי שנשף בפת ויצא עליה דם - גורד את הדם ואחר כך אוכל, שהרי פרש.

ג. אין חייבין כרת אלא על דם היוצא בשעת שחיטה ונחירה או התזת הראש, כל זמן שיש בו אדמדם, ועל הדם הפגוס בתוך הלב, ועל דם הקנה כל זמן שהוא מקלח ויוצא. אבל הדם השותת [מטפס] בתחלת הקנה, קדם שיתחיל לקלח, ודם השותת בסוף הקנה, כשיתחיל הדם לפסק - אין חייבין עליו, והרי הוא כדם האברים: שדם הקלות, הוא הדם שהנפש יוצאה בו.

ד. דם התמצית [אין החיים תלויים בו] ודם האברין - כגון דם הטחול, ודם הפליות, ודם ביצים, ודם המתפנס ללב בשעת שחיטה, ודם הנמצא בכבד - אין חייבין עליו כרת. אבל האוכל ממנו פזית - לוקה, שנאמר: "וכל דם לא תאכלו"; ובחייב כרת הוא אומר: "כי נפש הכשר, בדם היא" - אינו חייב כרת אלא על דם שהנפש יוצאה בו.

ה. השליל הנמצא במעי הבהמה, הרי דמו כדם הילוד. לפיכך, הדם הנמצא פגוס בתוך לבו, חייבין עליו כרת; אבל שאר דמו, הרי הוא כדם האברין.

ו. הלב, בין לצלי בין לקדרה - קורעו ומוציא את דמו, ואחר כך מולחו. ואם בשל הלב ולא קרעו - קורעו אחר שבשלו, ומתיר; ואם לא קרעו - אם היה בו פזית דם חייב עליו כרת.

ז. הכבד - אם חתכה והשליכה לתוך החמץ, או לתוך מים רותחין עד שתתלבן - הרי זו מתרת לבשל אותה אחר פן; וכבר נהגו כל ישראל להכהבה על האור, ואחר כך מבשלין אותה, בין שבשלה לבדה, בין שבשלה עם בשר אחר. וכן מנהג פשוט שאין מבשלין המח של ראש, ולא קולין אותו - עד שמכהבין אותו באור.

ח. הכבד שבשלה, ולא הכהבה על האור ולא חלטה בחמץ או ברותחין - הרי הקדרה פלה אסורה, הכבד וכל שנתבשל עמה. ומתיר לצלות כבד עם הכשר בשפוד אחד - והוא, שתהיה הכבד למטה; ואם עבר וצליה למעלה מבשר, הרי זה אוכל.

ט. המושיט ידו למעי הבהמה, וחתף מן הטחול ומן הפליות וכיוצא בהן, והניח תחתיות בתוך מעיה, ואחר כך שחטה - הרי אותן תחתיות אסורות משום אבר מן החי, ואף על פי שהוא בתוך מעיה; אבל אם חתף מן העבר שבמעיה ולא הוציאו, ואחר כך שחטה - הרי תחתיות העבר או אברו מותר, הואיל ולא יצא. עבר שהוציא ידו או רגלו, נאסר אותו אבר לעולם, בין שחתכו קדם שתשחט אמו, בין שחתכו אחר שנשחטה אמו; ואפלו החזיר אותו אבר למעי אמו, ואחר כך נשחטה או נולד הולד, וחייה כמה שנים - הרי אותו האבר אסור משום טרפה; שכל בשר שייצא חוץ למחצתו - נאסר כבשר שפרש מן החי, שנאמר: "וכשר בשדה טרפה", כיון שייצא למקום שהוא לו כשדה, נעשה טרפה כמו שבארנו.

י. הוציא מקצת האבר, ונשאר מקצתו בפנים - אפלו לא נשאר אלא מעוטו - היוצא אסור, ושבפנים מותר; ואם חתף היוצא מן האבר אחר שהחזירו, ונשחטה - חותף אותו שייצא בלבד אסור, ושאר האבר מותר. ואם לא החזירו, וחתכו והוא בחוץ, בין שחתכו קדם שחיטה או אחר שחיטה - מקום החתף אסור, והוא המקום שנגד האור: אחר שחתף היוצא, חוזר וחותף מקום החתף.

יא. אבל אבר עבר שייצא, וחתכו קדם שחיטה והוא בחוץ - הרי זה אבר מן החי, ולוקין עליו; ואם נחתף אחר שחיטה - האוכלו אינו לוקה, ואפלו מת העבר קדם שחיטה. ואם מתה הבהמה, ואחר כך חתכו - האוכלו לוקה משום אבר מן החי.

יב. עבר שהוציא אבר ונאסר האבר, ואחר כך נולד, והרי היא נקבה - החלב שלה אסור לשתותו מספק: הואיל והוא בא מקלל האברים, ויש בה אבר אחד אסור; והרי זה כחלב טרפה שנתערב בחלב טהורה.

יג. השוחט בהמה מעברת ומצא בה שליל [עובר], בין חי בין מת - הרי זה מותר באכילה; ואפלו שליה מתרת באכילה. ושליה שייצאת מקצתה, ושחט את הבהמה - אם היתה שליה זו קשורה בולד, מה שייצא ממנה אסור והשאר מותר. ואם לא היתה קשורה בו, פלה אסורה, שמה שליה זו שייצאת מקצתה הלך ולד שהיה בה, ונולד זה שנמצא בבטן הלכה שליה שלו; ואין צריך לומר שלא נמצא בבטן ולד כלל, שהשליה פלה אסורה.

יד. מצא בה עבר חי - אף על פי שהוא בן תשעה חדשים גמורים, ואפשר שחייה - אינו צריך שחטה, אלא שחיטת אמו מטרתו; ואם הפריס [נעמד] על גבי קרקע, צריך שחיטה.

טו. קרע את הבהמה, או שחט בהמה טרפה, ומצא בה בן תשעה חי - צריך שחיטה להחזירו, ואין שחיטת אמו מועלת לו; ואם לא גמרו לו חדשיו - אף על פי שהוא חי במעי הטרפה - הרי זה אסור, מפני שהוא כאבר מאמו. כל עבר שהוציא ראשו והחזירו, ואחר כך שחט את אמו - אין שחיטת אמו מועלת לו; והרי הוא כילוד, וצריך שחיטה.

יח. בני מעים שְמֵלֶאן על דֶּרֶךְ זוּ בְּכֶשֶׁר צָלִי או שְׁלוֹק, או שְמֵלֶאן בְּבִיצִים, וְשֵׁלֶקֶן או קֶלֶן - הָרִי אֵלּוּ מִתְרִין, שְׂאִין מִחֻזִּיקִין דָּם בְּבִגֵּי מַעֲסִים; וְכֵן הָרִי הַגְּאֹנִים.

יט. עוֹפּוֹת שְׁטֵפֶלֶן בְּצֶאֱק וְצִלָּן, בֵּין שְׁלִמִים בֵּין מִחְתָּכִין - אִם טֵפֶלֶן בְּסִלַּת גֶּסֶה - אֲפֵלּוּ הַסְמִיקָה הַטֵּפֶלָה, אוֹכֵל אֶת הַטֵּפֶלָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא סִלַּת גֶּסֶה, מִחְפָּרְתָּהּ וְיוֹצֵא הָדָם. וְאִם טֵפֶלֶן בְּקִמְחַת חֲטִין שְׁלֵתָתָן - אִם הִיתָה הַטֵּפֶלָה לְכִנָּה כְּמוֹ הַכֶּסֶף, מִתֵּר לְאָכֵל מִמֶּנָּה; וְאִם לֹא, אֲסוּרָה. טֵפֶלֶן בְּשֶׂאֶר קִמְחִין - אִם הָאֲדִימוֹ, אֲסוּרִין; וְאִם לֹא הָאֲדִימוֹ, מִתְרִין. **כ.** סִפִּין שְׁשֻׁחַט בָּהֶּ, אֲסוּר לְאָכֵל בָּהֶּ רוֹתֵחַ, עַד שֶׁיִּלְבֹּן הַסִּפִּין, או יִשְׁחִיזָה כָּלָה בְּמִשְׁחָזָה, או יִנְעֲצָנָה בְּקֶרֶקַע קֶשֶׁה עֲשָׂרָה פְּעָמִים; וְאִם חֲתָף בָּהֶּ רוֹתֵחַ, מִתֵּר. וְכֵן אֵינוֹ חוֹתֵף בּוֹ צִנּוֹן וְכִיוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים הַחֲרִיפִים, לְכַתְּחָלָה; וְאִם הָרִית הַסִּפִּין, או קִנְחָה בְּכָלִי - מִתֵּר לְחַתֵּף בָּהֶּ צִנּוֹן וְכִיוֹצֵא בּוֹ, אֲכָל לֹא רוֹתֵחַ.

כא. קֶעֶרָה שְׁמֵלֶח בָּהֶּ בְּשֶׂר, אֲפֵלּוּ הִיתָה שׁוּעָה בְּאֶבֶר [מִצּוּפָה עוֹפֶרֶת] - אֲסוּר לְאָכֵל בָּהֶּ רוֹתֵחַ לְעוֹלָם, שְׁכָבֶר נִבְלָע הָדָם בְּחֶרְשִׁיהָ.

הלכות מאכלות אסורות פרק ז

א. הָאוֹכֵל בְּזִית חֵלֶב - בְּמִזִּיד, חֵיב כֶּרֶת; בְּשׁוּגָג, מִבִּיא חֲסֵאת קְבוּעָה [שווה בעני ועשיר]. וּבְפֶרוֹשׁ בְּתוֹרָה, שְׂאִינוֹ חֵיב אֵלָּא עַל שְׁלֹשָׁה מִיָּנִי בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּלֶבֶד, שְׁנֹאמָר: "כֹּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׁב וְעֹז - לֹא תֹאכְלוּ" - בֵּין שְׂאֵכֵל מִחֵלֶב שְׁחוּטָה, בֵּין שְׂאֵכֵל מִחֵלֶב נִבְלָה וּטְרֵפָה שְׁלֵהֶן. אֲכָל שְׂאֵר בְּהֵמָה וְחִיָּה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - חֵלְבָהּ בְּכֶשֶׁרָה. וְכֵן נָפַל שֵׁל שְׁלֹשָׁה מִיָּנִי בְּהֵמָה טְהוֹרָה, חֵלְבוֹ בְּכֶשֶׁר; וְהָאוֹכֵל מִחֵלְבוֹ בְּזִית, לוֹקָה מִשּׁוּם אוֹכֵל נִבְלָה.

ב. הָאוֹכֵל מִחֵלֶב נִבְלָה וּטְרֵפָה - חֵיב מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב, וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נִבְלָה וּטְרֵפָה; מִתּוֹף שְׁנוֹסֵף הָאֲסוּר בְּכֶשֶׁרָה שֶׁהִיא מִתֵּר, נוֹסֵף עַל הַחֵלֶב; וְלִפְיָכֶף לוֹקָה שְׁתֵּים.

ג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה וּמִצָּא בָּהֶּ שְׁלִיל - כֹּל חֵלְבוֹ מִתֵּר, וְאֲפֵלּוּ מִצָּאוֹ חֵי; מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֶבֶר מִמֶּנָּה. וְאִם שְׁלָמִי לוֹ חֲדָשִׁי וּמִצָּאוֹ חֵי - אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִים עַל הַקֶּרֶקַע וְאֵינוֹ צָרִיף שְׁחִיטָה - חֵלְבוֹ אֲסוּר, וְחִזְבִּין עָלָיו כֶּרֶת; וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ כֹּל הַחוֹטִין וְהַקְרוֹמוֹת הָאֲסוּרִין, כְּשֶׂאֶר הַבְּהֵמוֹת.

ד. הוֹשִׁיט יָדוֹ לְמַעַי הַבְּהֵמָה, וְחֲתָף מִחֵלֶב הָעֶבֶר שְׁכָלוֹ לוֹ חֲדָשִׁי [=מִלֹּא יְמֵי הַעִיבוֹר], וְהוֹצִיאוֹ - הָרִי זֶה חֵיב עָלָיו כָּאֵלּוּ חֲתָכוֹ מִחֵלֶב הָאֵם עֲצָמָה, שֶׁהַחֲדָשִׁים הֵן הַגּוֹרְמִין לְאִסּוּר הַחֵלֶב.

ה. שְׁלֹשָׁה חֲלָבִים הֵן, שְׁחִיבִין עֲלֵיהֶם כֶּרֶת: חֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּרֶב, וְשֶׁעַל שְׁתֵּי הַקְּלִיּוֹת, וְשֶׁעַל הַכְּסָלִים. אֲכָל הָאֵלִיָּה, מִתְרָה בְּאֵכִילָה; לֹא נִקְרָאת 'חֵלֶב' אֵלָּא לְעִנֵּן קֶרֶפֶן בְּלֶבֶד, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָאוּ 'חֲלָבִים' כְּלִיּוֹת וְיוֹתֶרֶת הַכְּבֹד לְעִנֵּן קֶרֶפֶן; כְּמוֹ שֶׁאָתָּה אוֹמֵר "חֵלֶב הָאֶרֶץ" וְ"חֵלֶב כְּלִיּוֹת חֹשֶׁה" - שֶׁהוּא טוֹבָם; וְלִפִּי שֶׁמִּרְמִין דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַקֶּרֶפֶן לְשִׁרְפָה לֵה, נִקְרָאוּ 'חֵלֶב' - שְׂאִין שֶׁם דְּבָר טוֹב, אֵלָּא הַמּוֹרֵם לֵה. וְלִכְךָ נֶאֱמַר בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר: "בְּהִרְמִיכֶם אֶת חֵלְבוֹ מִמֶּנּוּ".

ט. הַטָּחוֹל - מִתֵּר לְכַשְׁלוֹ אֲפֵלּוּ עִם הַבֶּשֶׂר, שְׂאִינוֹ דָּם אֵלָּא בְּשֶׂר הַדּוֹמָה לָדָם. הַשּׁוֹכֵר מִפְּרֻקָּת בְּהֵמָה קָדָם שֶׁתִּצָּא נִפְשָׁה, הָרִי הָדָם נִבְלָע בְּאֶבְרִים; וְאֲסוּר לְאָכֵל מִמֶּנָּה בְּשֶׂר חֵי, וְאֲפֵלּוּ חֵלְטוֹ. אֵלָּא כִּיצַד יַעֲשֶׂה? יַחְתֵּף הַחֲתִיכָה, וְיִמְלַח יָפָה יָפָה, וְאַחֵר כֶּף יִכְשֵׁל או יִצְלָה. וְיִכְבֵּר בְּאִרְנוֹ, שֶׁהַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חִיָּה וְעוֹף וְלֹא יִצָּא מִהֶן דָּם, שֶׁהֵן מִתְרִין. **י.** אֵין הַבֶּשֶׂר יוֹצֵא מִיָּד דָּמוֹ אֵלָּא אִם בֵּן מוֹלְחוֹ יָפָה יָפָה, וּמִדִּיחוֹ יָפָה יָפָה. כִּיצַד עוֹשֶׂה? מִדִּית הַבֶּשֶׂר תַּחֲלָה, וְאַחֵר כֶּף מוֹלְחוֹ יָפָה יָפָה, וּמִנִּיחוֹ בְּמִלְחוֹ כְּדֵי הַלּוֹף מִלִּ; וְאַחֵר כֶּף מִדִּיחוֹ יָפָה יָפָה, עַד שֶׁיִּצָּאוּ הַמַּיִם וְכִיּוֹם; וּמְשַׁלְּכֵהוּ מִיָּד לְתוֹף מִים רוֹתֵחִין, אֲכָל לֹא לְפּוֹשְׁרִין - כְּדֵי שֶׁיִּתְלַבֵּן מִיָּד, וְלֹא יִצָּא דָּם.

יא. כְּשֶׁמוֹלְחִין הַבֶּשֶׂר, אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֵלָּא בְּכָלִי מְנַקֵּב; וְאֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֵלָּא בְּמִלַּח עֲבָה כְּחוֹל הַגֶּסֶם, שֶׁהַמִּלַּח הַדֵּק כְּקִמְחַת יִבְלַע בְּכֶשֶׁר וְלֹא יוֹצִיא דָּם. וְצָרִיף לְנִפְץ הַבֶּשֶׂר מִן הַמִּלַּח, וְאַחֵר כֶּף יִדִּיחֶנּוּ.

יב. כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, לְבֶשֶׂר שְׁצָרִיף לְכַשְׁלוֹ. אֲכָל לְצָלִי, מוֹלַח וְצוֹלָה מִיָּד. וְהַרְצָה לְאָכֵל בְּשֶׂר חֵי - מוֹלְחוֹ יָפָה יָפָה וּמִדִּיחוֹ יָפָה יָפָה, וְאַחֵר כֶּף יֹאכֵל; וְאִם חֵלְטוֹ בַּחֲמִץ, מִתֵּר לְאָכְלוֹ כְּשֶׁהוּא חֵי, וּמִתֵּר לְשִׁתּוֹת הַחֲמִץ שֶׁחֵלְטוֹ בּוֹ, שְׂאִין הַחֲמִץ מוֹצִיא הָדָם.

יג. חֲמִץ שֶׁחֵלְט בּוֹ בְּשֶׂר, לֹא יִחְלַט בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה; וְחֲתִיכָה שֶׁהָאֲדִימָה בְּתוֹף הַחֲמִץ - הִיא וְהַחֲמִץ אֲסוּרִין, עַד שֶׁיִּמְלַח אוֹתָהּ יָפָה יָפָה וְיִצְלָה. בְּשֶׂר שֶׁהָאֲדִים, וְכֵן בִּיצִי בְּהֵמָה וְחִיָּה בְּקֶלֶף שְׁעָלִיהֶן, וְכֵן הָעֶרֶף שֶׁבּוֹ הַמְּזוּרָקִים שֶׁהֵם מְלֵאִים דָּם - אִם חֲתָכוֹ וְיִמְלְחוּ בְּדָת, מִתֵּר לְכַשְׁלוֹ; וְאִם לֹא חֲתָכוֹ וְיִצְלָן בְּשִׁפּוֹד, וְיִצְלָה הָעֶרֶף וּפִיו לְמִטָּה, או שְׁצָלָן בְּלֶן עַל הַגְּחָלִים - הָרִי אֵלּוּ מִתְרִין.

יד. רֹאשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁצִּלְהוּ בְּתַנּוּר או בְּכִבְשֵׁן - אִם תִּלְהוּ וּבִית שְׁחִיטָתוֹ לְמִטָּה, מִתֵּר; שֶׁהָדָם יוֹצֵא וְשׁוֹתֵת. וְאִם הִיא בֵּית הַשְּׁחִיטָה מִן הַצֵּד, מִחוֹ אֲסוּר - שֶׁהָדָם מִתְקַבֵּץ לְתוֹכוֹ; וְשֶׂאֶר הַבֶּשֶׂר שֶׁעַל הָעֲצָמוֹת מִבַּחוּץ, מִתֵּר. הַנִּיחַ חֲטָמוֹ לְמִטָּה - אִם הַנִּיחַ בּוֹ גָּמִי או קִנָּה כְּדֵי שֶׁיִּשְׂאֵר פְּתוּחַ וְיִצָּא דָּמוֹ דֶּרֶךְ חֲטָמוֹ, מִתֵּר; וְאִם לֹא, מִחוֹ אֲסוּר.

טו. אֵין מְנִיחִין כְּלִי פִּתְחָה הַצִּלִּי לְקַבֵּל מִיָּמִינוֹ, עַד שֶׁתִּכְלָה כֹּל מִרְאָה אֲדָמְדוּמִית שֶׁבּוֹ. וְכִיצַד עוֹשִׂין? מְשַׁלְּכִין לְתוֹף הַכְּלִי מַעַט מִלַּח, וּמִנִּיחַ הַכְּלִי עַד שֶׁיִּצָּל; וְלֹקֵחַ הַשְּׁמִנּוּנִית שֶׁל מַעֲלָה, וְהַמַּיִם שֶׁל מִטָּה שֶׁתַּחַת הַשְּׁמִנּוּנִית אֲסוּרָה.

טז. פֶּת שֶׁחֲתָף עָלֶיהָ בְּשֶׂר צָלִי, מִתֵּר לְאָכְלָה. דְּגִים וְעוֹפּוֹת שֶׁמִּלְחָן זֶה עִם זֶה - אֲפֵלּוּ בְּכָלִי מְנַקֵּב, הַדְּגִים אֲסוּרִין; שֶׁהִדָּג רָפָה, וּבִלְעַד דָּם הִיוֹצֵא מִן הָעוֹף. וְאֵין צָרִיף לוֹמֵר, אִם מִלַּח דָּג עִם בְּשֶׂר בְּהֵמָה או חִיָּה.

יז. עוֹפּוֹת שֶׁהִנִּיחִין שְׁלָמִים, וּמִלֹּא חֲלָלִין בְּשֶׂר וּבִיצִים, וּבְשִׁלָּן - אֲסוּרוֹת; שֶׁהָדָם יוֹצֵא לְתוֹכָן; וְאֵף עַל פִּי שֶׁמִּלְחָן יָפָה יָפָה, וְאֲפֵלּוּ הִיא הַבֶּשֶׂר שֶׁבְּתוֹכָן שְׁלֹק או צָלִי. וְאִם צִלָּן, הָרִי אֵלּוּ מִתְרִין, אֵף עַל פִּי שֶׁהַבֶּשֶׂר שֶׁבְּתוֹכָן חֵי, וְאֲפֵלּוּ פִּיהֶן לְמַעֲלָה.

עד שיקלף, או עד שיחתך וימלח, כמו שבארנו; ואם צדין לא נראו בהן החוטין האדמים, מתרין.

טו. וכל בני מעים שהמאכל סובב בתללן, אין מחזיקין בהן דם.

טז. נראה לי, שכל אלו החוטין והקרומות, אסורין מדברי סופרים. ואם תאמר שהן אסורין מן התורה, בכלל "כל חלב" ו"כל דם" - אין לוקין עליהן אלא מפת מרדות; ויהיו כחצי שיעור, שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו.

יז. אין מולחין חלבים עם הבשר, ולא מדיחין חלבים עם הבשר. וספין שחתך בה חלבים, לא יחתך בה בשר; וכלי שהדיח בו חלבים, לא ידח בו בשר. לפיכך צריך הטבח להתקין שלש ספינים - אחת ששוחט בה, ואחת שמחתך בה בשר, ואחת שמחתך בה חלבים.

יח. ואם דרך אותו מקום שידית הטבח הבשר בתנות - צריך להתקין לו שני כלים של מים: אחד שמדיח בו בשר, ואחד שמדיח בו חלבים.

יט. ואסור לטבח לפרש חלב הסלים על הבשר כדי לנאותו - שהקרום שעל החלב דק, ויתמזג כיד הטבח ויזוב החלב ויבלע בבשר. וכל הדברים האלו, אסור לעשותן; ואם נעשו, לא נאסר הבשר, ואין מפין את העושה, אלא מלמדין אותו שלא יעשה.

כ. וכן אין מולחין את הבשר קדם שיסיר ממנו את הקרומות והחוטין האסורין; ואם מלח, מסינן אחר שנמלחו. ואפלו היה בהן גיד הנשה - מסיירו אחר שנמלח, ומבשל.

כא. וטבח שדרפו לנקות הבשר, ונמצא אחריו חוט או קרום - מלמדין אותו, ומזהירין אותו שלא יזלזל באסורין. אבל אם נמצא אחריו חלב - אם היה כשעורה, מעבירין אותו; ואם נמצא אחריו פתית חלב, אפלו במקומות הרבה - מפין אותו מפת מרדות, ומעבירין אותו; מפני שהטבח נאמן על החלב.

שבת קודש

הלכות מאכלות אסורות פ"ק ח

א. גיד הנשה - נוהג בבהמה וחייה הטהורין, ואפלו בנבלות וטרפות שלהן; ונוהג בשליל ובמקדשין, בין קדשים הנאכלין בין קדשים שאינן נאכלין. ונוהג בגרף של ימין, ובגרף של שמאל. ואין אסור מן התורה אלא שעל כף היד בלבד, שנאמר: "אשר על כף היד"; אבל שאר הגיד שלמעה מן הכף, ושלמטה עד סופו, וכן חלב שעל הגיד - אינו אסור אלא מדברי סופרים. ושני גידין הן - הפנימי הסמוך לעצם, אסור מן התורה; והעליון בלול, אסור מדבריהם.

ב. האוכל מגיד הנשה הפנימי, במקום שעל הכף - לוקה; ואם אכל מחלבו, או משאר הגיד הפנימי, או מפל החיצון - מפין אותו מפת מרדות. וכמה שיעור אכילה?

ו. חלב שעל המסוס ושעל בית הכוסות - הוא החלב שעל הקרב; וחלב שבעקרי הירכים מבפנים - חזבין עליו ברת, והוא החלב שעל הכסלים. ויש שם חלב על הקבה - עצם כמו קשת, והוא האסור; וחוט משוב כמו יתר, והוא מתר. חוטין שבחלב אסורין, ואין חזבין עליהן ברת. **ז.** חלב שהבשר חופה אותו, מתר - שעל הכסלים אסר הכתוב, לא שבתוף הכסלים; וכן חלב שעל הפליות נאסר, לא שבתוף הפליות. ואף על פי כן, נוטל אדם לכן שבתוף הפלית, ואחר כך אוכל אותה; ואינו צריך לחטט אחריו. **ח.** יש כמו שתי פתילות של חלב בעקרי המתנים, סמוך לראש הירף. כשהבהמה חיה, חלב זה נראה במעים; וכשתמות, ידבק הבשר בבשר ויתפסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מן הבשר; ואף על פי כן הרי זה אסור, שאין זה חלב שהבשר חופה אותו. וכל מקום שתמצא בו החלב תחת הבשר, והבשר מקיף אותו מפל סביביו ולא נראה עד שיקרע הבשר - הרי זה מתר.

ט. חלב הלב, וחלב המעים, והם הדקין המלפפין - בלן מתרין, והרי הן כשמן שהוא מתר; חוץ מראש המעי הסמוך לקבה, שהיא תחלת בני מעים - שצריך לגרד החלב שעליו, וזה הוא החלב שעל הדקין שאסור. ויש מן הגאונים שיאמר, שראש המעי הזה שצריך לגרדו, הוא המעי שיצא בו הראי שהוא סוף המעים.

י. יש בגוף הבהמה חוטין וקרומות שהן אסורין - מהן משום חלב, ומהן משום דם. וכל חוט או קרום שאסור משום "כל דם לא תאכלו" - צריך לנטלו, ואחר כך ימלח ויבשל הבשר כמו שאמרנו: ואם חתכו ומלחו, אינו צריך לנטלו; ואם לצלי, אינו צריך לנטלו. וכל חוט או קרום שהוא אסור משום "כל חלב" - בין לצלי בין לבשול, צריך לנטלו מן הבהמה.

יא. חמשה חוטין יש בכסלים, שלשה מן הימין ושנים מן השמאל: השלשה שמן הימין, מתפצל כל אחד מהן לשנים שנים; והשנים שמן השמאל, מתפצלין לשלשה שלשה. ובלן משום חלב; וחוטית הטחול וחוטית הפליות, משום חלב. וכן קרום שעל הטחול, וקרום שעל הכסלים, וקרום שעל הפליות - אסורין משום חלב. וקרום שעל דד הטחול, חזבין עליו ברת; ושאר הקרום אסור, ואין חזבין עליו.

יב. ושני קרומות יש לפלית - העליון, חזבין עליו ברת כחלב שעל הפלית; והתחתון, הרי הוא כשאר קרומות וחוטין שהן אסורין ואין בהן ברת.

יג. חוטית הלב, וחוטית הירד, וחוטית העקץ, וחוטית הלחי התחתון שבצד הלשון מכאן ומכאן, וכן החוטין הדקין שהן בתוף חלב הדקין כמו בית עכביש מסבכין זה בזה, וקרום שעל המוח שבקדקד, וקרום שעל הביצים - הכל אסורין משום דם.

יד. ביצי גדי או טלה שלא השלים שלשים יום, מתר לבשולן בלא קליפה. לאחר שלשים יום - אם נראו בהן חוטין דקין אדמין - בידוע שהלה בהן הדם, ולא יבשל

יג. תלה כלי מלא חתיכות בשר, נשבר הפלי ונפלו החתיכות לארץ, וכא ומצא חתיכות, ואין לו בהן סימן ולא טביעות עין - הרי זה אסור; שאנו אומרים: 'אותו בשר גרבתו חיה או שרץ, וזה בשר אחר הוא'.

יד. גיד הנשה מתר בהנאה. לפיכך, מתר לאדם לשלח לנכרי ירף שגיד הנשה בתוכה, ונותן לו הירף שלמה בפני ישראל; ואין חוששין שמה יאכל ממנה ישראל זה קדם שינטל הגיד, שהרי מקומו נפר. לפיכך, אם היתה הירף חתוכה - לא יתננה לגוי בפני ישראל, עד שיטל הגיד; שמה יאכל ממנה ישראל.

טו. כל מקום שנאמר בתורה "לא תאכל", "לא תאכלו", "לא יאכלו", "לא יאכל" - אחד אסור אכילה ואחד אסור הנזה במשמע, עד שיפרט לך הכתוב, כדרך שפרט בנבלה: "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה", ובחלב, שנאמר בו: "יעשה לכל מלאכה". או עד שיתפרש בתורה שבעל פה שהוא מתר בהנזה, כגון: שקצים, ורמשים, ודם, ואבר מן החי, וגיד הנשה - שכל אלו מתרין בהנזה מפי הקבלה, אף על פי שהן אסורין באכילה.

טז. כל מאכל שהוא אסור בהנזה - אם נהנה ולא אכל, כגון שמכר או נתן לגוי או לכלבים, אינו לוקה; ומפני אותו מפת מרדות, והדמים מתרין. וכל דבר שאסור באכילה ומתיר בהנזה - אף על פי שהוא מתיר בהנזה, אסור לעשות בו סחורה, ולכונן מלאכתו [להתעסק במכור] בדברים אסורין; חוץ מן החלב, שהרי נאמר בו: "יעשה לכל מלאכה". לפיכך אין עושין סחורה לא בנבלות, ולא בטרפות, ולא בשקצים, ולא ברמשים.

יז. הציץ שנודמנו לו חיה או עוף ודג טמאים וצדן, או שנצודו לו טמאים וטהורים - מתיר למכור; אבל לא יכונן מלאכתו לטמאים. ומתיר לעשות סחורה בחלב שחלב גוי ואין ישראל רואהו, ובגבינת הגויים, וכיוצא בהן.

יח. זה הכלל: כל שאסור מן התורה, אסור לעשות בו סחורה; וכל שאסור מדבריהם - מתיר לעשות בו סחורה, בין בספקו בין בודאו.

הלכות מאכלות אסורות פרק ט

א. בשר בחלב - אסור לבשלו ואסור לאכלו מן התורה, ואסור בהנזה; וקוברין אותו, ואפרו אסור באפר כל הנקברין. ומשיבשל משניהן פזית - לוקה, שנאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו". וכן האוכל פזית משניהן, מן הבשר והחלב שנתבשלו כאחד - לוקה, ואף על פי שלא בשל.

ב. לא שתק הכתוב מלאסר האכילה, אלא מפני שאסר הבשול - כלומר: ואפלו בשולו אסור, ואין צריך לומר אכילתו; כמו ששתק מלאסר הבת, מאחר שאסר בת הבת.

ג. אין אסור מן התורה אלא בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, שנאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו" - וגדי הוא כולל ודג השור וילד הששה וילד העז, עד שיפרט ויאמר 'גדי עזים'; ולא נאמר 'גדי בחלב אמו', אלא שדבר הכתוב בהנה. אבל בשר בהמה טהורה שבשלו

פזית; ואם אכל הגיד שעל הכף כלו - אף על פי שאין בו פזית - לוקה, מפני שהוא בכריה בפני עצמה.

ג. אבל פזית מגיד הנשה של ימין וכזית מגיד של שמאל, או שאכל שני גידין כלן, אף על פי שאין בהן פזית - לוקה שמונים; וכן הוא לוקה על כל גיד וגיד.

ד. העוף - אין בו משום גיד הנשה, מפני שאין לו כף ירף אלא ירכו עגל. ואם נמצא עוף שירכו כירף בהמה שיש לו כף - גיד הנשה שלו אסור, ואין לוקין עליו. וכן בהמה שפך ירכה ארץ כשל עוף - גיד הנשה שלה אסור, ואין לוקין עליו.

ה. האוכל גיד הנשה מבהמה וחייה הטמאין - פטור, לפי שאינו נוהג בטמאה אלא בבהמה שכלה מתרת; ואינו כאוכל משאר גופה, שאין הגידין מפלל הבשר, כמו שבארנו. ואם אכל מחלב שעל הגיד, הרי זה כאוכל מבשרה. ו. האוכל גיד הנשה של נבלה, או של טרפה, או של עולה - חיב שתיים; מתוך שנקלל באסור שאר גופה שהיה מתר, נכלל גם הגיד ונוסף עליו אסור אחר.

ז. הנוטל גיד הנשה - צריך לחטט אחריו, עד שלא ישאיר ממנו כלום. ונאמן הטבח על גיד הנשה, כשם שנאמן על החלב; ואין לוקחין בשר מכל טבח, אלא אם היה אדם בשר ומחזק בכשרות - הוא ששוחט לעצמו, ומוכר, ונאמן.

ח. במה דברים אמורים? בחוצה לארץ; אבל בארץ ישראל בזמן שכלה לישראל, לוקחין מכל אדם.

ט. טבח הנאמן למכר בשר, ונמצא בשר נבלה או בשר טרפה - מחזיר את הדמים לבצלים; ומשמתין אותו, ומעבירין אותו. ואין לו תקנה לעולם לקח ממנו בשר, עד שילף למקום שאין מכירין אותו, ויחזיר אבדה בדבר חשוב, או ישחט לעצמו ויוציא טרפה לעצמו במקומו חשוב; שודאי עשה תשובה בלא הערמה.

י. הלוקח בשר ושלחו ביד אחד מעמי הארץ, הרי זה נאמן עליו; ואף על פי שאינו מחזק בכשרות, אין חוששין לו שמה יחליף. ואפלו עבדי ישראל ואמהותיהן [שפחותיהן] נאמנין בדבר זה; אבל לא גויים, שמה יחליף.

יא. עשר חגיות, תשע מוכרות בשר שחוטת ואחת מוכרת בשר נבלה, ולקח בשר מאחת מהן, ואין ידוע ממי לקח - הרי זה אסור. אבל בשר הנמצא משלף בשוק, הלך אחר הרב: אם היו רב המוכרין גויים, אסור; ואם היו רב המוכרים ישראל, מתיר.

יב. וכן בשר הנמצא ביד גוי - אם היו מוכרי הבשר ישראל, מתיר. זה הוא דין תורה; וכבר אסרו חכמים כל הבשר הנמצא, בין בשוק בין ביד גוי - אף על פי שכל השוחטין וכל המוכרין ישראל.

יא. ולא עוד, אלא הלוקח בשר והניחו בביתו, ונעלם מן העין - אסור, אלא אם כן היה לו בו סימן, או שהיה לו בו טביעות עין והוא מכירו ודאי שהוא זה, או שהיה צרור וחתום.

יב. הפחל [שד הבחמה], אסור מדברי סופרים; שאין פשוט שנתבשל בפחל שחוטטה אסור מן התורה, כמו שבארנו. הפחל שקרעו ומרק הפחל שבו, מתר לצלותו ולאכלו; ואם קרעו שתי וערב, וטחו [סחט] בפחל עד שלא נשאר בו לחלוחית חלב - מתר לבשלו עם הפשר. וכחל שלא קרעו, בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה - אסור לבשלו; ואם עבר ובשלו בפני עצמו, מתר לאכלו; ואם בשלו עם פשר אחר - משערין אותו בששים, וכחל מן המנין.

יג. כיצד? אם היה הכל עם הפחל כמו ששים בפחל - הפחל אסור, והשאר מתר; ואם היה בפחות מששים, הכל אסור. ובין כף ובין כף, אם נפל לקדירה אחרת - אסור אותה, ומשערין בו בששים פראשונה; שהפחל עצמו שנתבשל, נעשה פחתיקה האסורה; ואין משערין בו אלא כמות שהוא בעת שנתבשל, לא כמות שהיה בשעה שנפל. **יד.** אין צולין את הפחל שחתכו, למעלה מן הפשר בשפור; ואם צלחו, הכל מתר.

טו. קבה שבשלה בפחל שפה, מתרת; שאינו חלב, אלא הרי הוא כטנופות, שהרי ישתנה במעים.

טז. אסור להעמיד [בחומר מייצב] הגבינה [שנוצר] בעור הקבה של שחוטטה. ואם העמיד - טועם את הגבינה: אם יש בה טעם פשר, אסורה; ואם לאו, מתרת. מפני שהמעמיד - דבר המתר הוא, שקבת שחוטטה היא; ואין כאן אלא אסור פשר בפחל, ששעורו בנותן טעם. אבל המעמיד בעור קבת נבלה וטרפה ובקמה טמאה - הואיל והמעמיד דבר האסור בפני עצמו, נאסרה הגבינה משום נבלה, לא משום פשר בפחל. ומפני חשש זה, אסרו גבינת הגויים כמו שבארנו.

יז. הפשר לבדו מתר, והחלב לבדו מתר, ובהתערב שניהן על ידי בשול יאסרו שניהן. במה דברים אמורים? שנתבשלו שניהן ביחד, או שנפל חם לתוך חם, או צונן לתוך חם; אבל אם נפל אחד משניהן והוא חם לתוך השני והוא צונן - קולף הפשר בלו שנגע בו החלב, ואוכל השאר. ואם נפל צונן לתוך צונן - מדיח החתיקה, ואוכלה. לפיכך, מתר לצרר פשר וגבינה במטפחת אחת, והוא שלא יגעו זה בזה; ואם נגעו - מדיח הפשר ומדיח הגבינה, ואוכל.

יח. מליח [=בשר בשימור במלח] שאינו נאכל מחמת מלחו, הרי הוא כרותח; ואם נאכל כמות שהוא כמו הפותח, אינו כרותח.

יט. עוף שחוטט שנפל לחלב, או לכותח שיש בו חלב - אם חי הוא, מדיחו ומת; ואם צלי, קולפו; ואם היה בו פלחים פלחים או שהיה מתבל בתבלין, ונפל לחלב או לכותח - הרי זה אסור.

כ. אסור להעלות העוף עם הגבינה על השלחן שהוא אוכל עליו - גזרה משום הרגל עברה, שפא יאכל זה עם זה; אף על פי שהעוף בפחל אסור מדברי סופרים.

כא. שני אכסנאין [אורחים] שאינן מפירין זה את זה - אוכלין על שלחן אחד, זה פשר בקמה וזה גבינה, מפני שאין זה גס לבו בזה כפי שיאכל עמו.

בפחל בקמה טמאה, או פשר בקמה טמאה שבשלו בפחל בקמה טהורה - מתר לבשל ומתיר בהנה; ואין חייבין על אכילתו משום פשר בפחל.

ד. וכן פשר חיה ועוף, בין בפחל בקמה בין בפחל חיה - אינו אסור באכילה מן התורה; לפיכך מתר לבשלו ומתיר בהנה. ואסור באכילה מדברי סופרים, כדי שלא יפשוטו העם ויבואו לידי אסור פשר בפחל של תורה, ויאכלו פשר טהורה בפחל טהורה, שהרי אין משמע הפתוב אלא גדי בפחל אמו ממש, לפיכך אסור כל פשר בפחל.

ה. דגים וחגבים, מתר לאכלן בפחל; והשוטח עוף, ונמצא בו ביצים גמורות - מתר לאכלן בפחל.

ו. פשר המעשן והמבשל בחמי טבריה וכיוצא בהן - אין לוקין עליו; וכן המבשל פשר במי חלב, או בפחל מתה, או בפחל זכר, או שבשל דם בפחל - פטור, ואינו לוקה על אכילתו משום פשר בפחל. אבל המבשל פשר מתה או חלב וכיוצא בהן, בפחל - לוקה על בשולו; ואינו לוקה על אכילתו משום פשר בפחל, שאין אסור פשר בפחל חל על אסור נבלה או אסור חלב - שאין כאן לא אסור כולל, ולא אסור מוסיף, ולא אסור בת אחת.

ז. המבשל שליל [עובר] בפחל, חיב; וכן האוכלו. אבל המבשל שליה, או עור וגידין ועצמות, ועקרי קרנים וטלפים הרפים, בפחל - פטור; וכן האוכלן, פטור.

ח. פשר שנפל לתוך החלב, או חלב שנפל לתוך הפשר, ונתבשל עמו - שעורו בנותן טעם. כיצד? חתיקה של פשר שנפלה לקדירה רותחת של חלב - טועם הגוי את הקדירה: אם אמר שיש בה טעם פשר, אסורה; ואם לאו, מתרת. ואותה חתיקה, אסורה. במה דברים אמורים? שקדם והוציא את החתיקה קדם שתפלט חלב שבלעה; אבל אם לא סלק - משערין אותה בששים; מפני שהחלב שנבלע בה ונאסר, יצא ונתערב עם שאר החלב.

ט. נפל חלב לתוך קדירה של פשר - טועמין את החתיקה שנפל עליה חלב: אם אין בה טעם חלב, הכל מתר; ואם יש בחתיקה טעם חלב - אף על פי שאם תפחט החתיקה לא ישאר בה טעם - הואיל ויש בה עתה טעם חלב, נאסרה אותה חתיקה. ומשערין בכלה: אם היה בכל שיש בקדירה, מן החתיכות והירק והמרק והתבלין, כדי שתהיה חתיקה זו אחד מששים מן הכל - החתיקה אסורה, והשאר מתר.

י. במה דברים אמורים? בשלא נער את הקדירה בתחלה כשנפל החלב אלא לבסוף, ולא כסה. אבל אם נער מתחלה ועד סוף, או שפסה משעת נפילה עד סוף - הרי זה בנותן טעם. וכן אם נפל חלב לתוך המרק או לתוך החתיכות ולא נודע לאיזו חתיקה נפל - נוער את הקדירה בלה עד שיתערב הכל; אם יש בקדירה בלה טעם חלב, אסורה; ואם לאו, מתרת. אם לא נמצא גוי שיטעם ונסמך עליו - משערין בששים, בין פשר לתוך חלב בין חלב לתוך פשר; אחד מששים, מתר; פחות מששים, אסור.

יא. קדירה שבשל בה פשר, לא יבשל בה חלב; ואם בשל, בנותן טעם.

ד. כל תבואה שהשרישה קדם הקרבת העמר - אף על פי שלא נגמרה אלא אחר שקרב העמר, מתרת באכילה משקרב העמר; ותבואה שהשרישה אחר שקרב העמר - אף על פי שהיתה זרועה קדם שקרב העמר, הרי זו אסורה עד שיקרב העמר של שנה הבאה. ודין זה בכל מקום ובכל זמן, מן התורה.

ה. תבואה שהשרישה אחר העמר, וקצרה, וזרע מן החטים בקרקע, ואחר כך קרב העמר הבא ועדין החטים בקרקע - הרי אלו ספק אם התירן העמר, כאלו היו מנחין בכד, או לא יתיר אותן, מפני שבטלו בקרקע. לפיכך, אם לקט מהם ואכל, אינו לוקה; אבל מפני אותו מפת מרדות. וכן שבטל שהביאה שליש מלפני העמר, וקצרה, ושתלה אחר שקרב העמר, והוסיפה - הרי זה ספק אם תהיה אסורה מפני התוספת עד שיבוא העמר הבא, או לא תהיה אסורה, שהרי השרישה קדם העמר.

ו. כלאי הכרם ביצר? מין ממני תבואה או מיני ירקות שנוצרו עם הגפן - בין שזרע ישראל, בין שזרע גוי, בין שעלו מאליהן, בין שנטע הגפן בתוך הירק - שניהם אסורין באכילה ובהנאה, שנאמר: "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע, ותבואת הכרם" - כלומר פן תתרחק, ותאסר שניהן.

ז. והאוכל פזית מכלאי הכרם - בין מן הירק, בין מן הענבים - לוקה מן התורה; ושניהם מצטרפין זה עם זה. ח. במה דברים אמורים? שנוצרו בארץ ישראל; אבל בחוצה לארץ, כלאי הכרם מדברי סופרים. ובהלכות כלאים יתבאר איזה מין אסור בכלאי הכרם, ואיזה מין אינו אסור, והיאך יאסר, ומתי יאסר, ואיזה דבר מקדש [אוסר וגורם חיוב שריפה], ואיזה דבר אינו מקדש.

ט. הערלה ביצר? כל הנוטע אילן מאכל - כל פרות שעושה אותו אילן שלש שנים משנוצרו, הרי הן אסורין באכילה ובהנאה, שנאמר: "שלש שנים יהיה לכם ערלים, לא יאכל"; וכל האוכל מהן פזית, לוקה מן התורה.

י. במה דברים אמורים? בנוטע בארץ ישראל, שנאמר: "כי תבאו אל הארץ וגו'"; אבל אסור ערלה בחוצה לארץ - הלכה למשה מסיני, שודאי הערלה בחוצה לארץ אסורה, וספקה מותר. ובהלכות מעשר שני יתבאר דברים האסורין משום ערלה ודברים המותרין.

יא. ספק ערלה וכלאי הכרם - בארץ ישראל, אסור; ובסוריה, והיא ארצות שפכש דוד, מותר. ביצר? היה פרס ערלה וענבים נמכרות חוצה לו, היה ירק זרוע בתוכו וירק נמכר חוצה לו - שמא ממנו הוא זה, שמא מאחר - בסוריה, מותר. ובחוצה לארץ, אפלו ראה הענבים יוצאות מפרס ערלה, או ירק יוצא מן הפרס - לוקח מהן; והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו.

יב. פרס שהוא ספק ערלה או ספק כלאים - בארץ ישראל, אסור; ובסוריה, מותר. ואין צריך לומר בחוצה לארץ.

יג. חבית יין הנמצאת טמונה בפרדס של ערלה - מתרת בהנאה, שאין הגנב גונב ממקום וטומן בו; אבל ענבים

כב. אין לשין את העסה בחלב; ואם לש - כל הפת אסורה, מפני הרגל עברה; שמא יאכל בה בשר. ואין שטין את התנור באלה; ואם שט - כל הפת אסורה, עד שישק את התנור; שמא יאכל בה חלב. ואם שנה בצורת הפת עד שתהיה נפרת, כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב - הרי זה מותר.

כג. פת שאפיה עם הצלי, ודגים שצלן עם הבשר - אסור לאכלן בחלב. קצרה שאכלו בה בשר, ובשלו בה דגים - אותן הדגים, מותר לאכלן בכותח.

כד. ספין שחתף בה בשר צלי, וחזר וחתף בה צנון וכיוצא בו מדברים חריפים - אסור לאכלן בכותח; אבל אם חתף בה קשות או אבטים - גורד מקום החתף, ואוכל השאר בחלב.

כה. אין מניחין בד של מלח בצד בד של כמך [כותח] - מפני שהוא שואב ממנו, ונמצא מבשל הבשר במלח זה שיש בו טעם החלב; אבל מניח בד החמץ בצד בד הכמך, שאין החמץ שואב ממנו.

כו. מי שאכל גבינה או חלב תחלה - מותר לאכל אחריו בשר מיד, וצריך שידית ידיו ויקנח פיו בין הגבינה ובין הבשר. ובמה יקנח פיו? בפת או בפרות, שלו עצסן וכולען או פולטן; ובכל מקנחין את הפה - חוץ מתמרים או קמח או ירקות, שאין אלו מקנחין פה.

כז. במה דברים אמורים? בבשר בהמה או חיה; אבל אם אכל בשר עוף אחר שאכל הגבינה או החלב, אינו צריך לא קנחת הפה ולא נטילת ידים.

כח. מי שאכל בשר בתחלה, בין בשר בהמה בין בשר עוף - לא יאכל אחריו חלב עד שישקה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות; מפני הבשר של בין השנים, שאינו סר בקנחת.

הלכות מאכלות אסורות פרק י

א. כל אסורין שאמרנו, הם במני נפש חיה; ויש אסורין אחרים של תורה, בזרע הארץ - והן החדש, וכלאי הכרם, והערלה, והשטל.

ב. החדש ביצר? כל אחד מחמשת מיני תבואה בלבד - אסור לאכל מן החדש שלו קדם שיקרב העמר בששה עשר בניסן, שנאמר: "ולחם קלי וחרמל לא תאכלו"; וכל האוכל פזית חדש קדם הקרבת העמר, לוקה מן התורה - בכל מקום ובכל זמן, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. אלא שבזמן שיש מקדש - משיקרב העמר, הותר החדש בירושלים; והמקומות הרחוקין, מתירין אחר חצות, שאין בית דין מתעצלין בו עד אחר חצות. ובזמן שאין בית המקדש - כל היום בלוי אסור מן התורה; ובזמן הזה, במקומות שעושין שני ימים - החדש אסור כל יום שבועה עשר בניסן עד לערב, מדברי סופרים.

ג. האוכל לחם וקלי [גרעינים קלויים] וחרמל [שבליים קלויים], פזית מפל אחד ואחד - לוקה שלש מלקיות, שנאמר: "ולחם וקלי וחרמל לא תאכלו" - מפי השמועה למדו, ששלושתן בלאוין חלוקין זה מזה.

יט. הטביל ביצד? כל אכל שהוא חיב להפריש ממנו תרומה ומעשרות - קדם שיפריש ממנו, נקרא 'טביל'; ואסור לאכל ממנו, שנאמר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה", כלומר לא ינהגו בהן מנהג חלין, ועדין קדשים שעתידין להתרם לא הורמו. האוכל בזית מן הטביל קדם שיפריש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר - חיב מיתה בידי שמים, שנאמר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה".

כ. אכל האוכל מדבר שנטלה ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר, ועדין לא הפריש ממנו מעשרות, ואפלו לא נשאר בו אלא מעשר עני - הרי זה לוקה משום אוכל טביל, ואין בו מיתה; שאין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר.

כא. אזנהר לאוכל טביל שלא הורמו ממנו מעשרות, בכלל שנאמר: "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך וגו' ובהלכות תרומות ומעשרות יתבאר אינה דבר חיב בתרומה ובמעשרות, ואינה דבר פטור, ואינה דבר הוא חיב מן התורה, ואינה הוא החיב מדברי סופרים. והאוכל בזית מטביל של דבריהם, או מכלאי הפרם וערלה של חוצה לארץ - מכין אותו מכת מרדות.

כב. הטביל, והחדש, וההקדש, וספיחי שביעית, והכלאים, והערלה - משקין היוצאין מפרותיהן אסורין כמותן, ואין לוקין עליהן; חוץ מין ושמן של ערלה ויין של כלאי הפרם - שלוקין עליהן כדרך שלוקין על הזיתים ועל הענבים שלהן.

כג. יש בקדשים אסורין אחרים במאכלות, וכלן של תורה הן - כגון אסורין שיש באכילת תרומות, ובפורים, וחסלה, ומעשר שני; ואסורין שיש בקדשי המזבח, כגון פגול ונוטר וטמא. וכל אחד מהן יתבאר במקומו.

כד. ושעור כל אכילה מהן - פזית, בין למלקות בין לכת. וכבר בארנו אסור חמץ בפסח ודיניו בהלכות חמץ ומצה. אכל אסור אכילה ביום הפורים, אינו אסור מין בפני עצמו; וכן אסור יוצא מגופן על הנזיר, אינו שוה בכל. ולפיכך יתבאר אסור כל אחד מהן ושעורו ודיניו במקומו הראוי לו.

הנמצאין טמונים שם - אסורין, שמא משם נלקטו והצניען שם.

יד. גוי וישראל שהיו שתפין בנטיעה - אם התנו מתחלת השתפות שהיה הגוי אוכל שני ערלה, וישראל אוכל שלש שנים משני התר כנגד שני הערלה - הרי זה מתר; ואם לא התנו מתחלה, אסור; ובלבד שלא יבואו לידי חשבון. ביצד? כגון שיחשב כמה פרות אכל הגוי בשני ערלה, עד שיאכל ישראל כנגד אותם הפרות - אם התנו כזה, אסור; שהרי זה כמתחיל פרות ערלה.

טו. יראה לי, שאין דין נטע רבעי נוהג בחוצה לארץ, אלא אוכל פרות שנה רביעית בלא פדיון כלל; שלא אמרו אלא הערלה. וקל וחמר הדברים: ומה סורקה שהיא חיבת במעשרות ובשביעית מדבריהם, אינה חיבת בנטע רבעי, כמו שיתבאר בהלכות מעשר שני - חוצה לארץ לא כל שכן, שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה? ! אכל בארץ ישראל - נוהג בה בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. והורו מקצת גאונים, שפרם רבעי לבדו פודין אותו בחוצה לארץ, ואחר כך יהיה מתר באכילה; ואין לדבר זה עקר. **טז.** פרות שנה רביעית בלא, אסור לאכל מהם בארץ ישראל עד שיפדו; ובהלכות מעשר שני יתבאר משפטי פדיונו, ודין אכילתו, ומאימתי מונין לערלה ולרבעי.

יז. ביצד פודין פרות נטע רבעי בזמן הזה? אחר שאוסף אותן, מכרם: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצוותיו, וצונו על פדיון נטע רבעי'. ואחר כך פודה את כלן, ואפלו בפרוטה אחת, ואומר: 'הרי אלו פדויין בפרוטה זו'; ומשליף אותה פרוטה לים המלח. או מחללן על שנה פרוטה מפרות אחרות, ואומר: 'הרי כל הפרות האלו מחללין על חטים אלו' או 'על שעורים אלו' וכיוצא בהן, ושורף אותן, כדי שלא יהיו תקלה לאחרים. ואוכל כל הפרות.

יח. הורו מקצת הגאונים, שאף על פי שפדה פרות שנה רביעית או חללן, אסור לאכלן עד שתפנס שנה חמישית; ודבר זה אין לו עקר. וראה לי, שזו שגגת הוראה; ופסוק הטעם, לפי שכתוב: "ובשנה החמישית תאכלו את פריה". ואין ענין הכתוב אלא שבשנה החמישית תאכלו פריה בלא פדיון, ככל חלין שבעולם. ואין ראוי לחש להוראה זו.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום — י"ד-ב' אלול ה'תשס"ח

יום ראשון

הלכות חובל ומזיק פרק ז

יפה [שווה] עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה; ונותנין לבעל. אם מת הבעל, נותנין ליוורשו. ואם נגפה אחר מיתת הבעל, נותנין אף דמי ולדות לאשה.

ג. היתה נשואה לגר, וחבל בה בחיי הגר - נותן דמי ולדות לבעל; מת הגר, פטור. ואם חבל בה אחר מיתת הגר, זכת היא בדמי ולדות.

א. הנוגף [מכה] את האשה [בהריון], ויצאו ילדיה - אף על פי שלא נתפנו - חיב לשלם דמי ולדות לבעל, ונגזר וצער לאשה.

ב. וכיצד משערין דמי ולדות? שמין האשה כמה היתה

אותה מכספה [שוויה] הוא, הרי הוא של אב; וכן שבתה, של אב - שהרי מעשה ידיה וכסף מכירתה של אביה הוא. אבל צער ובשת ורפוי, הרי הוא שלה; וכן נזק שאינו פוחת אותה מכספה, הרי הוא שלה. וכן החובל בבתו, משלם לה צער ורפוי ובשת.

טו. החובל באשת איש - השכת ורפוי לבעלה, והצער שלה. והבשת והנזק - אם בגלוי הוא, כגון שחבל בפניה ובצווארה או בנדיה וזרועותיה - השליש שלה, ושני שלישים לבעל; ואם בסתר הוא הנזק - השליש לבעל, ושני שלישים לאשה. של בעל, נותנין לו מיד; ושל אשה, ילקח בהם קרקע, והבעל אוכל פרות.

טז. במה דברים אמורים? בשחבלו בה אחרים. אבל הבעל שחבל באשתו - חייב לשלם לה מיד כל הנזק והצער, וכל הבשת; והכל שלה, ואין לבעל בהן פרות. ואם רצת לתן הדמים לאחר, נותנת. וכנה הורו הגאונים. והבעל מרפא אותה, בדרך שמרפא כל חליה.

יז. והמזיק אשתו בתשמיש המטה, חייב בנזקה. **יח.** האשה שחבלה בבעלה - אם היה לה תוספת בכתבתה - מחזיקין אותה למכר התוספת לבעלה בטובת הניה [בדמי הנאתו שנפטר מהתוספת], וגובה ממנה אם רצה הבעל; ואם רצה לגרשה ולגבות מן הכל, גובה. ואם לא היה לה תוספת, אינה יכולה למכר לו עקר כתבתה; שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעשה אחת בלא כתבה, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה. אלא אם רצה הבעל, כותב עליה שטר [חוב] בדמי חבלו [שווי הזקוק], או מגרשה ונוטל מכתבתה הראוי לו.

יט. החובל בכניו הגדולים - אם אין סמוכין על שלחנו, נותן להם מיד; ובקטנים - ילקח להן קרקע בנזקו, והן אוכלין פרותיו. וכן הדין באחרים שחבלו בהן. ואם היו סמוכין על שלחנו, וחבל בהן - פטור, בין שהיו גדולים בין שהיו קטנים. ואם חבלו בהן אחרים - בגדולים, ינתן להם מיד; ובקטנים - ילקח בהם קרקע, והן אוכלין פרותיה עד שיגדילו.

כ. חרש שוטה וקטן - פגיעתו [חבלתו] רעה: החובל בהן חייב, והן שחבלו באחרים פטורים. אף על פי שנתפתח החרש, ונשתפה השוטה, והגדיל הקטן - אינן חייבין לשלם; שבשעה שחבלו בהן אינן בני דעה.

כא. העבד והאשה - פגיעתו רעה: החובל בהן חייב, והן שחבלו באחרים, פטורים; אבל משלמין לאחר זמן - אם נתגרשה האשה או מת בעלה, או נשתחרר העבד; שהרי בני דעה הן, והרי הן כבעל חוב שאין לו מה יפרע - שאם העשיר, חייב לשלם.

כב. עבדו של אדם כגופו, ובהמתו כממונו. כיצד? הרי שהניח גחלת על לב עבדו של חברו, ומת, או שדחפו לים או לאש והוא יכול לעלות משם, ולא עלה ומת - פטור מן התשלומין. ואם עשה פן לבהמת חברו, חייב, וכאלו הניח הגחלת על בגדו ונשרף, שהוא חייב לשלם. וכן כל ביצוא כזה.

ד. היתה שפחה או גזיה בשעת הריון, ובשעת נגיפה נשתחררה או נתגירה - הרי דמי ולדות שלה.

ה. הנוגף את האשה, ונצאו לדיה ומתה - אף על פי שהיה שוגג - הרי זה פטור מן התשלומין, ואינו משלם כלום, שנאמר: "ולא יהיה אסון - עונש יענש" - לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שיש בו מיתת בית דין, לפטרו מן התשלומין.

ו. במה דברים אמורים? בשנתפון לאשה; אבל אם נתפון לחברו, ונגף את האשה - אף על פי שמתה, הואיל והמיתה בלא כונה להפחתה, הרי זה בדבר שאין בו מיתת בית דין, ומשלם דמי ולדות.

ז. המכה אביו ואמו, ולא עשה בהם חבורה - חייב בתמשה דברים. אבל אם עשה בהם חבורה, או שחבל בחברו בשבת, אפלו היה שוגג - פטור מן התשלומין; מפני שהוא עון מיתת בית דין, וכבר בארנו שלא חלק הכתוב בדבר שיש בו מיתת בית דין בין שוגג למזיד, לפטרו מן התשלומין.

ח. והלא החובל מקלקל הוא, וכל המקלקלין בשבת פטורים מן המיתה, ולמה נחשב זה החובל עון שיש בו מיתת בית דין? הואיל ונחת רוח עשה ליצרו הרע בעת שחבל בחברו - הרי הוא כמתקן, ונמצא עון מיתה; ולפיכך פטור מן התשלומין.

ט. החובל בחברו ביום הפורים, אפלו במזיד - חייב בתשלומין, אף על פי שעבר עברה שהוא חייב עליה מלקות. והלא כל המחזיק מלקות ותשלומין - לוקה ואינו משלם, שאין אדם לוקה ומשלם? כן הן הדברים בכל - חוץ מחובל בחברו, שהוא משלם; שהרי בפרוש רבתה תורה חובל בתשלומין, שנאמר: "רק שבתו יתן, ורפא ירפא".

י. החובל בעבד כנעני שלו, פטור. חבל בעבד עברי שלו - חייב בכלן, חוץ מן השבת. החובל בעבד כנעני של חברו, רבו של עבד נוטל תמשה דברים; ואפלו צערו בסם, ונתרפא במהרה - הרי כל רפואתו של רבו.

יא. כל עבד שניצא לחרות, ועדין לא הגיע גט שחרורו לידו - אין לו קנס [שלושים של עבד]. ואחרים שחבלו בו - אינו יכול להוציא מהן לעצמו, שעדין לא גמר שחרורו; ולא האדון יכול להוציא מהן, שהרי לא נשאר לו בו קנין. לפיכך, המפיל שן עבדו, ואחר כך סמה עינו - יוצא בשנו, ואינו נותן לו דמי עינו; ואם תפשו, אין מוציאין מידו.

יב. מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שפישו אדם, או צערו, או שנגחחו שור, וכיוצא באלו - חייב. אם ארעו זה ביום של רבו, לרבו; ביום של עצמו, לעצמו.

יג. החובל בעבד עברי של חברו, חייב בתמשה דברים; וילקח בהן קרקע, ורבו אוכל פרותיה; ולכשיצא העבד לחרות, תצא השדה מתחת ידי רבו. הדיקו הזק שאינו מעבב מלאכה כלל, כגון שקטע ראש אָזְנו או ראש חטמו - הכל לעבד, ואין לרבו בהן פרות.

יד. החובל בבת קטנה של אחרים - אם נזק הפוחת

יום שני

הלכות חובל ומזיק פרק ה

א. אסור לאדם לחבל, בין בעצמו בין בחברו. ולא החובל בלבד, אלא כל המכה אדם בשר משראל - בין קטן בין גדול, בין איש בין אשה, דרף נציון [מריבה] - הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא יוסיף... להכותו"; אם הזהירה תורה שלא להוסיף בהפגית החוטא, קל וחמור למכה את הצדיק.

ב. אפלו להגביה ידו על חברו, אסור; וכל המגביה ידו על חברו, אף על פי שלא הפגו - הרי זה רשע.

ג. המכה את חברו הפאה שאין בה שנה פרוטה - לוקה, שהרי אין כאן תשלומין כדי שיהיה לאו זה נתן לתשלומין. ואפלו הפה עבד חברו הפאה שאין בה שנה פרוטה - לוקה, שהרי ישנו במקצת מצוות. וגוי שהכה את ישראל - חייב מיתה, שנאמר: "ויפן כה וכה... ויך את המצרי ויטמנהו בחול".

ד. קנס קנסו חכמים לאלו השוטטים בעלי זרוע, שיהיה הנחבל נאמן, ונשבע בנקיטת חפץ [קדוש] שזה חבל בו חבל [מכה] זה, ונוטל מה שראוי לו; והוא שיהיו שם עדים. פיצד? היו שני עדים מעידים אותו שנגנס לתוף ידו שלם ויצא חבול, ולא ראוהו בעת שחבל בו, והוא אומר: 'לא חבלתי', והלה אומר: 'אתה חבלת בי' - הרי זה נשבע ונוטל.

ה. במה דברים אמורים? בשותה המכה במקום שאפשר לו להכותה לעצמו, או שהיה עמהם שלישי, שאפשר שזה הנחבל אמר לו לחבל בו ולהתרעם על אחר; אבל אם אין עמהן אחר, והיתה המכה במקום שאינו יכול לעשותה בעצמו, כגון שהיתה נשיכה בין כתפיו וכיוצא בזה - הרי זה נוטל בלא שבועה.

ו. הודה החובל שהוא חבל, משלם חמשה דברים, שהרי העדים היו שם שנגנס לתוף ידו שלם בשעת המריבה ויצא חבול. אבל אם לא היו שם עדים קלל, והוא אומר: 'חבלת בי', והודה מעצמו - פטור מן הנזק ומן הצער, וחייב בשבת ובשבת ורפוי על פי עצמו; לפיכך, אם פטר ואמר: 'לא חבלתי', נשבע שבועת הסת [מדבנון].

ז. ולמה משלם אדם שלשה דברים אלו על פי עצמו? שהשבת והרפוי ממון הוא, ואינו קנס - שאם לא יתן לו, הרי חסרו ממון שהוא מתרפא בו וביטל ממלאכתו. והבשתי לא הגיעה לו אלא כשעה שהודה בפגינו שהוא חבל בו - שהנחבל שלא חבל בו אדם, אין לו בשת, והודאתו בבית דין היא שבישה אותו.

ח. נמצאת למד, שאין הפרש בבשת בין בשת המגיעה לו אם חבל בו בפגני אחרים, ובין בשת המגיעה לו בעת שהודה בפגני אחרים שחבל בו; לפיכך משלם אדם בשת על פי עצמו.

ט. אינו דומה מזיק חברו בגופו, למזיק ממנו; שהמזיק ממון חברו - כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם, נתפטר לו. אבל חובל בחברו - אף על פי שנתן לו כל החמשה

דברים, אין מתכפר לו; ואפלו הקריב כל אילי נפיות [המובחרים], אין מתכפר לו ולא נמחל עונו, עד שיבקש מן הנחבל וימחל לו.

י. ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחל; ואין זו דרף זרע ישראל. אלא כיון שבקש ממנו החובל, ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה, וידע שהוא שוב מחטא, ונחם [התחרט] על רעתו - ימחל לו. וכל הממהר למחל - הרי הוא משבח, ורוח חכמים נוחה הימנו.

יא. ועוד יש הפרש בין נזקי גופו לנזקי ממנו, שהאומר לחברו: 'סמה עיני, קטע את ידי, על מנת שאאתה פטור' - הרי זה חייב בחמשה דברים; שהדבר ידוע, שאין אדם רוצה בכך. אבל האומר לחברו: 'קטע את כסותי, שבר את כפי, על מנת שאאתה פטור' - הרי זה פטור; ואם לא אמר לו 'על מנת שאאתה פטור' - הרי זה חייב לשלם, אף על פי שהרשהו להשחית.

יב. במה דברים אמורים? בשבאו הפלים לידו תחלה בתורת שמירה, כגון שהיו שאולין אצלו או מקדין אצלו, ואמר לו: 'שבר וקרע', ועשה כן - חייב לשלם, עד שיאמר לו 'על מנת שאאתה פטור'; אבל אם אמר לו: 'קח כלי זה ושברו', 'בגד זה וקרעו', ועשה כן - הרי זה פטור. יג. האומר לחברו: 'שבר כליו של פלוני על מנת שאאתה פטור', ועשה כן - הרי זה חייב לשלם, וכאלו אמר לו 'סמה עינו של פלוני על מנת שאאתה פטור'. ואף על פי שהעושה הוא החייב לשלם - הרי זה האומר לו שתפו בעון ורשע הוא, שהרי הכשיל עור וחזק ידי עוברי עברה.

יום שלישי

הלכות חובל ומזיק פרק ו

א. המזיק ממון חברו, חייב לשלם נזק שלם; בין שהיה שוגג, בין שהיה אנוס - הרי הוא במזיד. פיצד? נפל מן הגג ושבר את הפלים, או שנתקל פשהוא מהלך ונפל על הפלי ושברו - חייב נזק שלם, שנאמר: "ומכה בהמה ישלמנה", ולא חלק הכתוב כאן בין שוגג למזיד.

ב. ואחד ההורג בהמתו של חברו, או השובר כליו, או קורע בגדיו, או קוצץ נטיעותיו - הכל דין אחד הוא.

ג. במה דברים אמורים? ברשות הנזק. אבל ברשות המזיק, אינו חייב לשלם אלא אם הזיק בנדון; אבל בשגגה או באנס, פטור. וכן אם היו שניהן ברשות, או שניהן שלא ברשות, והזיק אחד מהן ממון חברו שלא בכונה - פטור.

ד. היה עולה בסלם, ונשמטה שליכה [מדריגה] מתחתיו, ונפלה והזיקה - אם לא היתה מהדקת וחזקה, חייב; ואם היתה חזקה ומהדקת, ונשמטה, או שהתליעה - הרי זה פטור, שזו מכה בידי שמים היא. וכן כל כיוצא בזה. וכל אלו הדברים ברשות הנזק; אבל ברשות המזיק - פטור, עד שיתפנו להזיק, כמו שבארנו.

ה. הרי שמלא חצר חברו כדי יין ושמן, אפלו הכניסו ברשות - הואיל ולא קבל עליו בעל החצר לשמור, הרי זה נכנס ויוצא כדרכו, וכל שישתברר מן הפדים בכניסתו

יג. שנים שהמיתו את הבהמה כאחת, או שברו את הפלי
כאחת - משלשין [מחלקים] ביניהם.

יד. חמשה שהניחו חמש חבילות על הבהמה ולא מתה,
ובא זה האחרון והניח חבילתו עליה ומתה - אם היתה
מהלכת באותן החבילות, ומשהוסיף זה חבילתו עמדה
ולא הלכה - האחרון חב; ואם מתחלה לא היתה מהלכת,
האחרון פטור. ואם אין ידוע, כלן משלמין בשנה.

טו. וכן חמשה שישבו על הפסא ולא נשבר, ובא
האחרון וישב עליו ונשבר - אף על פי שהיה ראוי להשבר
בהם קדם שישב - הואיל וקרב את שכירתו, האחרון חב;
שהרי אומרים לו: 'אלו לא נסמכת עליו, היינו עומדים
קדם שישבר'. ואם ישבו כאחת ונשבר, כלן חבין. וכן כל
פיוצא בזה.

טז. אדם ושור שדחפו בהמה, או כלים, או אדם, או
בהמת פסולי המקדשין, לבור; והזק הנדחף בבור, או מת,
או נשפכו הכלים: לענין נזקי אדם או הזק בהמה -
שלשתם חבין, האדם הדוחף ובעל השור ובעל הבור;
ומשלשין [מחלקים] ביניהם. לענין דמי ולדות וארבעה
דברים - אדם חב, ובעל השור ובעל הבור פטורין. לענין
כפר [על מות האדם] ושלשים של עבד - בעל השור חב,
ואדם ובעל הבור פטורין. לענין פלים ופסולי המקדשין -
אדם ובעל השור חבין, ובעל הבור פטור.

יום רביעי

הלכות חובל ומזיק פרק ז

א. המזיק ממון חברו הזק שאינו נכר - הואיל ולא נשתנה
הדבר ולא נפסדה צורתו - הרי זה פטור מן התשלומין, דין
תורה; אבל מדברי סופרים אמרו, הואיל והפחית דמיהן,
הרי זה חב, ומשלם מה שהפחית מדמיהן.

ב. ביצד? הרי שטמא אכלין טהורים של חברו, או
שדמע [עירב תרומה בחולין] פרוותיו, או ערב לו טפת יין
נסף בתוך יינו שהרי אסר עליו הכל, וכן כל פיוצא בזה
- שמין מה שהפסיד, ומשלם נזק שלם מן היפה שפונקסיו,
בדרך כל המזיקין.

ג. ודבר זה, קנס הוא שקנסו אותו חכמים, כדי שלא
יהיה כל אחד ואחד מן המפחיתין הולך ומטמא טהרותיו
של חברו, ואומר: 'פטור אני'. לפיכך, אם מת זה שהזיק
הזק שאינו נכר - אין גובין הנזק מנכסיו; שלא קנסו
חכמים אלא זה שעבר והזיק, אבל היורש שלא עשה
כלום, לא קנסו אותו. וכן המזיק הזק שאינו נכר בשגגה
או באנס - פטור, שלא קנסו אלא המתכוון להזיק מדעתו.

ד. הכהנים שפגלו [פסלו] את הצבח - במזיד, חבין
לשלם; בשוגג, פטורין. וכן העושה מלאכה בפרת חטאת
ובכמי חטאת ["חטאת" - פרה אדומה] - במזיד, חב לשלם;
בשוגג, פטור.

ה. הכניס פרה למרבץ [מקום הדיש] כדי שתניק ותדוש,
והסית דעתו ממי חטאת - פטור מדיני אדם, וחיב בדיני
שמים.

וביציאתו, הרי הוא פטור עליהן. ואם שברן בכונה, אפלו
הכניסן בעל הפדים שלא ברשות - הרי זה חב לשלם.
וכן כל פיוצא בזה.

ו. שור שעלה על גבי חברו להרגו, ברשות המזיק שהוא
בעל התחתון, בין שהיה תם, בין שהיה מועד, ובא בעל
התחתון ושמט את שורו להצילו, ונפל עליון ומת - הרי
זה פטור.

ז. דחפו לעליון ומת - אם היה יכול לשמטו [לתחתון]
ולא שמטו, הרי זה חב; ואם לא היה יכול לשמטו, הרי
זה פטור.

ח. שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים, זה בא בחביתו
וזה בא בקורתו, ונשברה בידו של זה בקורתו של זה -
פטור; שלזה רשות להלך, ולזה רשות להלך. היה בעל
הקורה ראשון, ובעל החבית אחרון, ונשברה חבית בקורה
- פטור. ואם עמד בעל הקורה לנוח מכבד משאו, חב;
ואם הזהיר בעל החבית ואמר לו 'עמד', פטור. עמד לתקן
משאו, הרי זה כמהלך ופטור, ואף על פי שלא הזהיר בעל
החבית, שהרי הוא טרוד בדרך. היה בעל החבית ראשון,
ובעל הקורה אחרון, ונשברה חבית בקורה - חב; שזה
כמו ששברה בידו בכונה. ואם עמד בעל החבית לנוח,
פטור; ואם הזהיר בעל הקורה ואמר לו 'עמד', הרי זה
חב. ואם עמד לתקן משאו, אף על פי שלא הזהיר לבעל
הקורה - הרי הוא חב. וכן זה בא בגרו וזה בא בפשתנו
[ונשבר]; וכן כל פיוצא בזה.

ט. שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים, אחד רץ ואחד
מהלך, והזק אחד מהם בחברו שלא בכונה - זה הרץ חב,
מפני שהוא משנה; ואם היה ערב שבת בין השמשות,
פטור, מפני שהוא רץ ברשות, כדי שלא תפנס השבת
והוא אינו פנוי [מוכן]. היו שניהם רצים, והזקו זה בזה -
שניהן פטורין, ואפלו בשאר הימים.

י. אחד המזיק בידו, או שזרק אבן, או גרה חץ והזיק בו,
או שפטר [הפנה זרם] מים על חברו או על הפלים והזיק,
או שרק או נע [באפס] והזיק בכוחו וניעו [ליחת הגרון
והאף] בעת שהלכו מלכו - הרי זה כמזיק בידו, והן
תולדות של אדם. אבל אם נח הרק והפית על הארץ,
ואחר כך נתקל בהן אדם - הרי זה חב משום בורו; שכל
תקלה, תולדת בור היא, כמו שבארנו.

יא. לוטש [עובד במתכת] שהיה מכה בפטיש, ויצא גץ
מתחת הפטיש והזיק - הרי זה חב כמי שזרק חץ או זרק
אבן. וכן הפנאי שקבל עליו את הפתל לסתרו, ושבר את
האבנים או הזיק [אחרים] - חב. היה סותר מצד זה, ונפל
מצד אחר - פטור; ואם מחמת המכה - חב, שזה כוזק
חץ והזיק בו הוא.

יב. הכובש [לוחץ על] בהמת חברו במים, או שנפלה
ומנעה מלעלות עד שמתה במים, או שהניחה בחמה
וצמצם [דחק] עליה המקום כדי שלא תמצא צל, עד
שהרגתה החמה - חב לשלם. וכן כל פיוצא בזה.

הרבים, וקדם אחד ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת
הבעלים - חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדנים, שהרי
הפקיען מלעשות מצוה. ואם טען ואמר: 'אתה אמרת לי
להרגו ולקצצו', הואיל והוא עומד לקף, הרי זה פטור.

יד. וכן מי ששחט חיה או עוף, ובא אחר וכסה הדם
שלא מדעת השוחט - חייב לתן לו כמו שיראו הדנים.
ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא עשה
זהובים; וכן הורו הגאונים, שקל המונע הבעלים מלעשות
מצות עשה שהן ראויין לעשותה, וקדם אחר ועשה -
משלם לבעלים עשה זהובים.

טו. שמין למזיק בידו [בעצמו], בדרך ששמין לו אם
הזיק ממונו. כיצד? הרי שהרג בהמת חברו, או שבר כליו
- שמין כמה היתה הבהמה שוה וכמה הנבלה שוה, וכמה
היה הכלי שוה והוא שלם וכו' וכמה שוה עתה; ומשלם
הפחת לנזק עם הנבלה או הכלי השבור, בדרך שבארנו
בשורו שהזיק; שדין אחד הוא. דרך ענבים של חברו
[ונעשו יין], שמין לו הנזק. וכן כל פיוצא בזה.

טז. כשגובין הפחת מן המזיק, גובין מן המטלטלין
שלו; אם אין לו מטלטלין, גובין מן היפה שבבכסיו. וכן
האונס והמפתה והמוציא שם רע, כלן מן היפה שבבכסיו
גובין מהן.

יז. כל המזיק ממון חברו, ואינו יודע מה הזיק - הרי
הנזק נשבע בתקנת חכמים, ונוטל. כמו [שמצינו הדיו כ]
שיטעון הנגזל; והוא שיטען דברים שהוא אמור בהן
[משוער שיש לו], כמו שבארנו בנגזל.

יח. כיצד? לקח כס חברו והשליכו לים או לאש, או
שפסרו ביד אנס ואבד - בעל הכס אומר: 'זהובים היה
מלא', והמזיק אומר: 'איני יודע מה היה בו, שמה עפר
או תבן היה מלא' - הרי הנזק נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל;
והוא שיטען דברים שהוא אמור בהן, או אמוד להפקיען
אצלו, ודרבן להניחן בכיס וכיוצא בו; אבל אם אין דרבן
להניחן בכלי זה, הוא פשע בעצמו. כיצד? הרי שחטף
חמת [נוד עור] או סל מלאים ומחפים, והשליכם לים או
שרפם, וטען הנזק שמרגליות היו בתוכם - אינו נאמן,
ואין משיעין אותו על כך; שאין דרך בני אדם להניח
מרגליות בסלים ובחמתות. ואם תפש, אין מוציאין מידו,
אלא נשבע שמרגליות היו בה, ונוטל ממה שיש אצלו.
וכן כל פיוצא בזה.

יט. ידע המזיק שהפסיד היה בו זהובים, אבל אינו יודע
כמה היו, והנזק אומר: 'אלף היו' - נוטל אלף בלא
שבועה, והוא שיהיה אמוד; שהרי זה המזיק מחייב
שבועה ואינו יכול להשבע, כמו שיתבאר בענין הפקדון.

יום חמישי

הלכות חובל ומזיק פרק ח

א. המוסר ממון חברו ביד אנס [גור], חייב לשלם מן היפה
שבבכסיו; ואם מת, גובין מירשיו כשאר כל המזיקין. בין
שהיה האנס גוי, בין שהיה ישראל - הרי זה המוסר חייב

ו. המנסף יין חברו לעבודה זרה - לא נאסר היין; שאין
אדם מושאל אוסר דבר שאינו שלו. ואם היה לו בו
שתפות, או שהיה משמד שהרי הוא כגוי, או שהתרו בו
וקבל ההתראה, שהרי הוא [נעשה כענת] משמד - הרי זה
אוסר את היין, וחייב לשלם. והיאך יתחייב זה לשלם, והרי
הוא מתחייב בנפשו? מפני שמעת שהגביהו נתחייב לשלם,
ואינו מתחייב בנפשו עד שינסף.

ז. כל הגורם להזיק ממון חברו, חייב לשלם נזק שלם מן
היפה שבבכסיו כשאר המזיקין. אף על פי שאינו הוא
המזיק זה הנזק עצמו באחרונה, הואיל והוא הגורם
הראשון, חייב. כיצד? הזורק כלי שלו מראש הגג על גבי
כרים וכסתות, ובא אחר וקדם וסלק את הכרים מעל
הארץ, ונחטב הכלי בארץ ונשבר - חייב נזק שלם כאלו
שברו בידו; שסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר. וכן
כל פיוצא בזה.

ח. הזורק כלי של חברו מראש הגג על גבי כרים וכסתות
של בעל הכלי, וקדם בעל הכלי והסיר הכרים - הזורק
חייב; שזריקתו, היא הגורם הראשון לשבירת הכלי. ואם
קדם אחר וסלקן - שניהן חייבין, הזורק והמסלק; ששניהם
גרמו לאבד ממונו של זה.

ט. וכן השורף שטרותיו של חברו, חייב לשלם כל החוב
שהיה בשטר; שאף על פי שאין גוף השטר ממון, הרי
גרם לאבד ממון; ובלבד שיוזנה לו המזיק ששטר מקים
[מאומת בב"ד] היה, וכך וכך היה כתוב בו, ומחמת
ששרפו הוא שאינו יכול לגבות החוב; אבל אם לא
האמינו, אינו משלם לו אלא דמי הנזר בלבד.

י. וכן ראובן שהיה נושה בשמעון, ומכר השטר ללוי,
וחזר אחר שמכרו ומחלו לשמעון - הרי נפטר שמעון,
כמו שיתבאר במקומו, ונתחייב ראובן לשלם ללוי כל מה
שבשטר; שהרי גרם לו לאבד השטר, והרי הוא כמו
ששרפו. וכן אם מחלו יורש ראובן, משלם המחל מן
היפה שבבכסיו.

יא. וכן העושה עבדו איפותיקי [שעבדו לחובו], וחזר
ושחררו - חייב המשחרר לשלם לבעל החוב; שהרי הפקיע
שעבודו, וגרם לאבד ממונו. וכופין את בעל החוב גם הוא
לשחרר העבד, כדי שלא יפגע בו ויאמר לו 'עבדי אתה'. וכן
הדוחף מטבע חברו, ונתגלגל וירד לים - חייב לשלם. וכן
הצורם [פוגם] און הפרה - חייב לשלם, שהרי גרם לפחת
דמיה. וכן המרצע [כותש] דיגרי חברו, והעביר צורתו - חייב
לשלם משום גורם. וכן כל פיוצא בדברים אלו.

יב. הזורק כלי מראש הגג לארץ, ולא היה תחתיו כלים
[כרים וכסתות], וקדם אחר ושברו במקל כשהוא באויר,
קדם שיגיע לארץ - הרי זה האחר פטור; שלא שבר אלא
כלי שסופו להשבר מיד בודאי; ונמצא כשובר כלי שבור,
ואין זה כגורם. וכן כל פיוצא בזה, פטור.

יג. שור שהיה עומד להריגה מפני שהוא מזיק את
הבריות, ואילן שהוא עומד לקציצה מפני שהוא מזיק את

ואפלו הָיָה רָשָׁע וּבָעֵל עֲבֹרוֹת, וְאִפְלוּ הָיָה מֵצֵר לוֹ וּמִצְעָרוֹ. וְכָל הַמוֹסְרֵי בְּיַד גּוֹיִים, בֵּין בְּגוֹפּוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ - אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

י. מִתֵּר לְהֵרֵג הַמוֹסֵר בְּכָל מָקוֹם, וְאִפְלוּ בְּזִמְנֵי הַזֶּה שְׂאִין דִּנֵּין דִּינֵי נִפְשׁוֹת. וּמִתֵּר לְהֵרֵגוֹ קֹדֶם שִׁמְסֵר, אֲלֵא כְּשֶׁאִמֵּר 'הַרְגֵנִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוֹפּוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ', וְאִפְלוּ מִמּוֹן קָל - הָרִי הַתֵּיִר עֲצָמוֹ לְמִיתָה, וּמִתֵּרִין בּוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: 'אַל תִּמְסֵר'. אִם הֵעִז פָּנָיו וְאָמַר: 'לֹא כִי, אֲלֵא אִמְסַרְנִי' - מִצְוָה לְהֵרֵגוֹ; וְכָל הַקּוֹדֵם לְהֵרֵגוֹ, זָכָה.

יא. עֲשֵׂה הַמוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם וּמִסֵּר - יִרְאֶה לִי שְׂאִסּוֹר לְהֵרֵגוֹ; אֲלֵא אִם בֶּן הַחֹזֶק [ג'] לְמִסֵּר - הָרִי זֶה יִהְיֶה, שְׂמָא מִסֵּר אַחֲרֵים. וּמַעֲשִׂים בְּכָל זִמְנֵי בְּעֵרֵי הַמַּעֲרֵב לְהֵרֵג הַמוֹסְרִים שֶׁהַחֲזָקוֹ לְמִסֵּר מִמּוֹן יִשְׂרָאֵל, וְלְמִסֵּר אֶת הַמוֹסְרִים בְּיַד הַגּוֹיִים לְהֵרֵגוֹ וּלְאַסְרָם וּלְאַסְרָם כְּפִי רָשָׁעִים. וְכֵן כָּל הַמַּעֲרָב לְצַבּוֹר וּמִצְעָר אוֹתָם, מִתֵּר לְמִסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִים לְהַכּוֹתוֹ וּלְאַסְרוֹ וּלְקַנְסוֹ; אֲבָל מִפְּנֵי צַר יְחִיד, אִסּוֹר לְמִסְרוֹ. וְאִסּוֹר לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ שֶׁל מוֹסֵר, וְאִף עַל פִּי שֶׁמִּתֵּר לְאַבֵּד גּוֹפּוֹ, שֶׁהָרִי מִמּוֹנוֹ רְאוּי לְיִוְרָשׁוֹ.

יב. רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחֵר חִבְרוֹ לְהֵרֵגוֹ, אוֹ לְדַבֵּר עֲבֵרָה, וְשֶׁבֵר אֶת הַכְּלִים, בֵּין שֶׁל נִרְדָּף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם - פְּטוֹר מִן הַתְּשׁוּלָמִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ; שֶׁכֵּינִן שְׂרָדָף, הַתֵּיִר עֲצָמוֹ לְמִיתָה.

יג. נִרְדָּף שֶׁשֶּׁבֵר כְּלִים שֶׁל רוֹדֵף, פְּטוֹר; לֹא יֵהָא מָמוֹנוֹ חִיבִי מִגּוֹפּוֹ. וְאִם שֶׁבֵר כְּלֵי אַחֲרֵים - חִיב; שֶׁהַמַּעֲרָב עֲצָמוֹ בְּמָמוֹן חִבְרוֹ, חִיב.

יד. מִי שְׂרָדָף אַחֵר הַרוֹדֵף לְהוֹשִׁיעַ הַנִּרְדָּף, וְשֶׁבֵר אֶת הַכְּלִים בֵּין שֶׁל רוֹדֵף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם - פְּטוֹר; וְלֹא מִן הַדִּין, אֲלֵא תַקְנָה הִיא שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַצִּיל, אוֹ יִתְמַהֲמַה וְיַעֲזִיב [לְהַיָּחֵר מִלְּהַצִּיל] בְּצֵת שִׁינְדָף.

טו. סִפִּינָה שֶׁחֲשָׁבָה לְהַשְׁכֵּר מִכְּכֵד הַמַּשְׂאוּי, וְעָמַד אַחֵד מֵהֶן וְהִקַּל מִמַּשְׂאָה וְהַשְׁלִיךְ בָּיָם - פְּטוֹר; שֶׁהַמַּשְׂאָה שֶׁבָּהּ כְּמוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם לְהִרְגָם, וּמִצְוָה רַבָּה עֲשֵׂה שֶׁהַשְׁלִיךְ הוֹשִׁיעָם.

בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִיעִין

יום שישי

הלכות רוצח ושמיירת נפש

יֵשׁ בְּכָלֶלן שֶׁבַע עֲשָׂרָה מִצְוֹת - שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֶּרֶט: (א) שֶׁלֹּא לְרַצֵּחַ; (ב) שֶׁלֹּא לִקַּח כֶּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ, אֲלֵא יוֹמֵת; (ג) לְהַגְלוֹת הַרוֹצֵחַ בְּשָׂגָה; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח כֶּפֶר לְמַחֲבֵי גִלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִימַת הַרוֹצֵחַ כְּשִׁירָצָה, קֹדֶם עֲמִידָה בְּדִין; (ו) לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף בְּנִפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף; (ז) שֶׁלֹּא לְחַסֵּס עַל הַרוֹדֵף; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲמֵד עַל דָּם; (ט) לְהַפְרִישׁ עֲרֵי מִקְלָט, וּלְכַנּוֹן לָהֶם הַדֶּרֶךְ; (י) לַעֲרֹף אֶת הָעֵגְלָה בַּחֲמַל; (יא) שֶׁלֹּא לַעֲבֹד בְּאוֹתָהּ קִרְקַע וְלֹא תִזְרַע; (יב) שֶׁלֹּא לְשׁוֹם דָּמִים; (יג) לַעֲשׂוֹת מַעֲקָה;

לְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶׁלָּקַח הָאֵנֶס, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָשָׂא [לְקַח] הַמוֹסֵר וְלֹא נִתֵּן בְּיָדוֹ, אֲלֵא הָרָגִיל [הַלְשִׁין] בְּלִבָּד.

ב. בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִרְאָה הַמוֹסֵר מַעֲצָמוֹ [אֵת מָקוֹם הַמָּמוֹן]. אֲבָל אִם אֲנִסְוָהוּ גּוֹיִים אוֹ יִשְׂרָאֵל אֵנֶס לְהִרְאוֹת, וְהִרְאָה - הָרִי זֶה פְטוֹר מִן הַתְּשׁוּלָמִין. וְאִם נָשָׂא וְנִתֵּן בְּיָד - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵנֶס, הָרִי זֶה חִיב לְשַׁלֵּם; שֶׁהַמַּעֲרָב עֲצָמוֹ בְּמָמוֹן חִבְרוֹ, חִיב לְשַׁלֵּם.

ג. כִּיצַד? הָרִי שֶׁנִּזְרַח הַמַּלְךְ לְהִבְיָא לוֹ יֵין אוֹ תַבָּן וְכִיצַד בְּדָבָרִים אֲלוֹ, וְעָמַד מוֹסֵר וְאָמַר: 'הָרִי יֵשׁ לְפָלוֹנִי אוֹצֵר יֵין אוֹ תַבָּן בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', וְהִלְכוּ וּלְקַחוּהוּ - חִיב לְשַׁלֵּם. אֲנִסוּ הַמַּלְךְ לְמוֹסֵר זֶה עַד שִׁירָאָה לוֹ אוֹצֵרוֹת יֵין אוֹ תַבָּן, אוֹ עַד שִׁירָאָה לוֹ מִמּוֹן פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בּוֹרַח מִלְּפָנָיו [מִהַמַּלְךְ], וְהִרְאָה לוֹ מִפְּנֵי הָאֵנֶס - הָרִי זֶה פְטוֹר; שְׂאִם לֹא יִרְאֶה לוֹ, יִכְהוּ אוֹ מִיִּתְהוּ.

ד. נָשָׂא מִמּוֹן חִבְרוֹ בְּיָדוֹ וְנִתְּנוֹ לְאֵנֶס - חִיב לְשַׁלֵּם מִכָּל מָקוֹם, אִף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְךְ אֲנִסוֹ לְהִבְיָא. בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים שְׂאִם אֲנִסוֹ לְהִבְיָא וְהִבְיָא חִיב? בְּשֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמָּמוֹן לְרִשּׁוֹת הָאֵנֶס. אֲבָל אִם אֲנִסוֹ שְׂאִנֶס יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהִרְאָהוּ, וְעָמַד הָאֵנֶס עַל הַמָּמוֹן וְנִעֲשֶׂה בְּרִשּׁוֹתוֹ, וְאֵנֶס אֶת יִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיכּוֹ לוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וְאִפְלוּ הוֹלִיכּוֹ זֶה הַמוֹסֵר שֶׁהִרְאָה - הָרִי זֶה פְטוֹר מִלְּשַׁלֵּם; שֶׁכֵּינִן שְׂעָמַד הָאֵנֶס בְּצַד הָאוֹצֵר, כְּכֹר אֲבָד כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וּכְאֵלוֹ נִשְׂרַף. ה. בְּעָלֵי דִין שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ מְרִיבָה עַל הַקְּרָקַע אוֹ עַל מַטְלָטְלִין, זֶה אוֹמֵר 'שְׁלִי' וְזֶה אוֹמֵר 'שְׁלִי', וְעָמַד אַחֵד מֵהֶן וּמִסְרָה בְּיַד גּוֹיִים - מִנְדִּין אוֹתוֹ עַד שִׁיחֲזִיר הַדָּבָר לְכִמּוֹת שֶׁהָיָה וְיִסְלַק יָד הָאֵנֶס מִבְּיָדוֹ, וְיַעֲשֵׂה דִין בִּישְׂרָאֵל.

ו. מִי שֶׁנִּתְפַּשׁ עַל [מִפְּנֵי חוֹב שֶׁל] חִבְרוֹ, וְלָקַחוּ גּוֹיִים מִמָּוֶנוֹ מָמוֹן בְּגִלְל חִבְרוֹ - אֵין חִבְרוֹ חִיב לְשַׁלֵּם. וְאֵין לָךְ מִי שֶׁנִּתְפַּשׁ עַל חִבְרוֹ וְיָהִי חִבְרוֹ חִיב לְשַׁלֵּם לוֹ, חוּץ מִן הַנִּתְפַּשׁ מִפְּנֵי הַמַּס הַקָּצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ בְּכָל שָׁנָה, אוֹ הַנִּתְפַּשׁ עַל הַתְּשׁוּרָה [מִתְּנָה] שֶׁנִּתְּנָה לוֹ אִישׁ וְאִישׁ לְמַלְךְ בְּעֵבְרוֹ עֲלֵיהֶם הוּא אוֹ חִילוּתָיו - הָרִי זֶה חִיב לְשַׁלֵּם לוֹ. וְהוּא, שִׁיחֲחוּ מִמָּוֶנוֹ בְּפָרוֹשׁ בְּגִלְל פְּלוֹנִי בְּפָנֵי עֲדִים.

ז. מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֲדִים שֶׁמִּסֵּר מִמּוֹן חִבְרוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִרְאָה מַעֲצָמוֹ, אוֹ שֶׁנִּאֲנֶס וְנָשָׂא וְנִתֵּן בְּיָד, וְלֹא יָדָעוּ הָעֲדִים בְּמַה הִפְסִידוֹ בְּמִסְיָרָתוֹ, וְהִנְמִסֵּר טוֹעֵן 'כֶּף וְכֶף הִפְסִידִנִי', וְהַמוֹסֵר כּוֹפֵר בְּמַה שֶׁטָּעְנוּ - אִם תִּפֹּשׁ הַנִּמְסֵר, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, אֲלֵא נִשְׁכַּע בְּנִקְיֻטַּת חֶפֶץ [קִדּוּשׁ], וְזוֹכָה בְּמַה שֶׁתִּפֹּשׁ; וְאִם לֹא תִפֹּשׁ, אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמוֹסֵר אֲלֵא בְּרָאָה בְּרוּרָה.

ח. וְאֵין מְשַׁבְּעִין אֶת הַמוֹסֵר שֶׁהִרְאָה מַעֲצָמוֹ, לֹא שְׁבוּעָה חֲמוּרָה וְלֹא שְׁבוּעַת הֶסֶת [דְּרַבְנָן], מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, וְאֵין לָךְ פְּסוּל יִתֵּר מִזֶּה. אֲבָל הַמוֹסֵר שֶׁאֲנִסְוָהוּ לְהִרְאוֹת אוֹ לְהִבְיָא, וְנָשָׂא וְנִתֵּן בְּיָד - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא חִיב לְשַׁלֵּם, אֵינוֹ רָשָׁע, אֲלֵא בֶּן תְּשׁוּלָמִין הוּא בְּלִבָּד, וּמִשְׁבְּעִין אוֹתוֹ כְּשֶׁאֵר כָּלֵל הַכְּשָׁרִין.

ט. אִסּוֹר לְמִסֵּר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִים, בֵּין בְּגוֹפּוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ,

ט. הרי זו מצות לא תעשה, שלא לחוס על נפש הרוֹדֵף. לפיכך הורו חכמים, שהעברה שהיא מקשה לילד - מתיר לתתה העבר במעיה, בין בסם בין ביד; מפני שהוא כרוֹדֵף אחריה להרגה. ואם משהוציא ראשו, אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, וזה הוא טבעו של עולם.

י. אחד הרוֹדֵף אחר חברו להרגו, או רודף אחר גֵּעֶרָה מארשה לאנסה - שנאמר: "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה". והרי הוא אומר: "צעקה הנערה המארשה, ואין מושיע לה"; הרי יש לה מושיע [מצייל] - מושיעה בכל דבר שיכול להושיעה, ואפלו בהריגת הרוֹדֵף. יא. והוא הדין לשאר כל העריות, חוץ מן הבהמה; אבל הזכור, מצילין אותו בנפש הרוֹדֵף כשאר עריות. אבל הרוֹדֵף אחר הבהמה לרבעה [להזדווג עמה], או שרדף לעשות מלאכה בשבת, או לעבד עבודה זרה - אף על פי שהשבת ועבודה זרה עקרי הדת - אין ממיתין אותו עד שייעשה, וביאורו לבית דין וידיניהו, ונזונות.

יב. רודף אחר ערוה, ויתפשה ושכב והערה - אף על פי שלא גמר ביאתו, אין ממיתין אותו עד עמדו בדין. רודף אחר ערוה, והיו אחרים רודפין אחריו להצילה, ואמרה להם: 'הניחוהו, כדי שלא יהרגני' - אין שומעין לה, אלא מבהילין אותו ומונעין אותו מלבעל באכריו; ואם אינם יכולים למנועו באכריו - אפלו בנפשו, כמו שבארנו.

יג. כל היכול להציל באכר מאכריו, ולא טרח בכך, אלא הציל בנפשו של רודף, והרגו - הרי זה שופך דמים, וחייב מיתה; אבל אין בית דין ממיתין אותו.

יד. כל היכול להציל, ולא הציל - עובר על "לא תעמד על דם רעך". וכן הרוֹאֶה את חברו טובע בים, או לִסְטִים באים עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכר אחרים להצילו, ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח, ולא גלה און חברו והודיעו, או שידע בגוי או באונס שהוא קובל על חברו, ויכול לפסו בגלל חברו ויהסיר מה שבלבו ולא פסו, וכל פיוצא בדברים אלו - העושה אותם עובר על "לא תעמד על דם רעך".

טו. הרוֹאֶה רודף אחר חברו להרגו, או אחר ערוה לבעלה, ויכול להציל, ולא הציל - הרי זה בטל מצות עשה, שהיא "וקצתה את כפה"; ועבר על שני לאוין, על "לא תחוס עינך" ועל "לא תעמד על דם רעך".

טז. אף על פי שאין לוקין על לאוין אלו, מפני שאין בהן מעשה, חמורים הם; שכל המאבד נפש אחת מישראל, כאלו אבד את העולם כלו; וכל המקים נפש אחת מישראל, כאלו קים כל העולם כלו.

שבת קודש

הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ב

א. כל ההורג חברו בידו, כגון שהכהו בסיף או באבן המקמיתה, או שחנקו עד שמת, או שרפו באש - הואיל והרגו מפל מקום הוא בעצמו - הרי זה נהרג בבית דין.

(יד) שלא יכשיל תמים בדרך; (טו) לפרק עם מי שנכשל בדרך; (טז) לטען עמו; (יז) שלא יניחנו בדרך נבקה במשאיו וילך לו. ובאור מצוות אלו - בפסקים אלו.

הלכות רוצח ושמירת נפש פרק א

א. כל הורג נפש אדם מישראל - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תרצח". ואם רצח בודון בפני עדים - מיתתו בסיף [בחרב], שנאמר: "נקם ינקם"; מפי השמועה למדו, שזו מיתת סיף; בין שהרג את חברו בכרזל, בין ששרפו באש - מיתתו בסיף.

ב. מצוה ביד גואל הדם, שנאמר: "גאל הדם, הוא ימית את הרצח"; וכל הראוי לירשה, הוא גואל הדם. לא רצה גואל הדם, או שלא היה יכול להמיתו, או שאין לו גואל דם - בית דין ממיתין את הרוצח בסיף.

ג. האב שהרג את בנו - אם היה לנהרג בן - הרי זה הורג אבי אביו, מפני שהוא גואל הדם; ואם אין לו בן - אין אחד מן האחים נעשה גואל הדם להמית את אביו, אלא בית דין ממיתין אותו. ואחד הזכר ואחד הנקבה בגאולת הדם.

ד. ומזהרין בית דין שלא לקח כפר [פדיון נפשו] מן הרוצח, ואפלו נתן כל ממון שבעולם, ואפלו רצה גואל הדם לפטר; שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם, אלא קנין הקדוש ברוב הוא - שנאמר: "ולא תקחו כפר לנפש רוצח". ואין לה דבר שהקפידה תורה עליו כשפיכות דמים, שנאמר: "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה, כי הדם הוא יחניף את הארץ וגו'".

ה. רוצח שהרג בודון - אין ממיתין אותו העדים ולא הוראים אותו, עד שיבואו לבית דין וידיניהו למיתה, שנאמר: "ולא ימות הרצח, עד עמדו לפני העדה למשפט". והוא הדין לכל מחיבי מיתת בית דין שעברו ועשו, שאין ממיתין אותם עד שיגמר דינם בבית דין.

ו. במה דברים אמורים? בשעבר ועשה העון שחייב עליו מיתת בית דין; אבל הרוֹדֵף אחר חברו להרגו, אפלו היה הרוֹדֵף קטן - הרי כל ישראל מצוין להציל הנרדף מיד הרוֹדֵף, ואפלו בנפשו של רודף.

ז. כיצד? אם הנהירוהו, והרי הוא רודף אחריו - אף על פי שלא קבל עליו התראה, כיון שעדין הוא רודף - הרי זה נהרג. ואם יכולים להצילו באכר מאכריו הרוֹדֵף - כגון שיפנו אותו בחץ או באבן או בסיף, ויקטעו את ידו או ישברו את רגלו או יסמו את עינו - עושין. ואם אינן יכולין לכונן ולא להצילו אלא אם כן הרגוהו הרוֹדֵף - הרי אלו הורגין אותו, ואף על פי שעדין לא הרג, שנאמר: "וקצתה את כפה, לא תחוס עינך".

ח. אחד מבושיו [ביציו] ואחד כל דבר שיש בו סכנת נפשות, אחד האשה שאחזה את האיש ואחד האיש שאחז את האשה - ענין הכתוב, שכל החושב להכות חברו הכאה המקמיתה אותו, מצילין את הנרדף בכפו של רודף; ואם אינן יכולין - מצילין אותו אף בנפשו, שנאמר: "לא תחוס עינך".

אין לה תעלה [רפואה] באדם, ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר.

ט. אדם טרפה שהרג את הנפש - נהרג, שנאמר: "ויבערת הרע מקרבך"; והוא שיהרג בפני בית דין. אבל בפני עדים, פטור; שמה יזמו העדים, ואם הזומו אינן נהרגין, שהרי לא זממו להרג אלא טרפה, וכל עדות שאינה ראויה להזמה, אינה עדות כדיני נפשות.

י. אחד ההורג את ישראל, או ההורג עבד כנעני - הרי זה נהרג עליו; ואם הרג בשגגה, גולה.

יא. ישראל שהרג גר תושב [שקובל ד' מצוות] - אינו נהרג עליו בבית דין, שנאמר: "וכי יזיד איש על רעהו"; ואין צריך לומר שאינו נהרג על הגוי. ואחד ההורג את עבד אחרים או ההורג עבדו - הרי זה נהרג עליו, שהעבד כפר קבל עליו מצוות ונוסף על נחלת ה'.

יב. מה בין עבדו לעבד אחרים? שעבדו, יש לו רשות להפלותו. לפיכך, אם הפה עבדו הפאה שיש בה כדי להמית, ונטה למות, ועמד ארבע ועשרים שעות, ואחר כך מת - אינו נהרג עליו, אף על פי שמת מחמת המכה, שנאמר: "לא יקם, כי כספו הוא". ומה הוא "יום או יומים"? יום שהוא כיומים, שהוא מעת לעת.

יג. אבל המכה עבד שאינו שלו - אפלו מת לאחר כמה ימים מחמת המכה - הואיל והפכה כדי להמית, הרי זה נהרג עליו כשאר בני חורין.

יד. יראה לי, שהמכה את עבדו בספין או בסיף או באבן ואגרוף וכיוצא בהן, ואמדהו למיתה, ומת - אינו בדין "יום או יומים" [אפילו מת אחר כ"ד שעות חייב]; ואפלו מת לאחר שנה, נהרג עליו. לכה נאמר "בשכב" - שלא נתנה לו תורה ורשות להפלותו אלא בשכב ורצועה וכיוצא בהם, לא הפית רציחה.

טו. המוכר את עבדו, ופסק [התנה] עמו שישמשנו שלשים יום, והפכה אחד מהם בתוך השלשים יום, והמיתו - הרי זה נהרג עליו, ואינו בדין "יום או יומים": הראשון, לפי שאינו "כספו" המיוחד לו; והשני, לפי שאינו תחתיו.

טז. וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין. ועבד של שני שתפין - אינו בדין "יום או יומים", שהרי אינו לאחד מהם "כספו" המיוחד לו; ולפיכך נהרג עליו כשאר העם.

ב. אבל השוכר הורג את חברו, או ששלח עבדיו ונהרגוהו, או שכפת חברו ונהניחו לפני הארי וכיוצא בו ונהרגתו חתיה, וכן ההורג את עצמו - כל אחד מאלו שופך דמים הוא, ועון הריגה בידו; וחייב מיתה לשמים, ואין בהן מיתת בית דין.

ג. ומניין שכן הוא הדין? שהרי הוא אומר: "שופך דם האדם, באדם דמו לשפך" - זה ההורג בעצמו שלא על ידי שליח; "את דמכם לנפשותיכם אדרש" - זה ההורג עצמו; "מיד כל חיה אדרשנו" - זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו; "מיד האדם, מיד איש אחיו, אדרש את נפש האדם" - זה השוכר אחרים להרג את חברו. ובפרוש נאמר בשלשטן לשון דרישה [ענישה] - הרי דינם מסור לשמים. ד. ובכל אלו הרצחנין וכיוצא בהן שאינן מחייבים מיתת בית דין - אם רצה מלך ישראל להרגן בדין המלכות ותקנת העולם, הרשות בידו. וכן אם ראו בית דין להרג אותו בהוראת שעה - אם היתה השעה צריכה לכה, הרי יש להם רשות כפי מה שיראו.

ה. הרי שלא הרגם המלך, ולא היתה השעה צריכה לכה לחזק הדבר - הרי בית דין חייבין מכל מקום להפלותם מכה רבה הקרובה למיתה, ולאסור אותם במצור [כלא] ובמצוק [רעב] שנים רבות, ולצערם בכל מיני צער; כדי להפחיד ולאיים על שאר הרשעים, שלא יהיה הדבר להם לפונקה ולמכשול לכה, ויאמר: 'הריני מסבב להרג אויבי בדרך ששעה פלוני, ואפטר'.

ו. אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו, בין זכר בין נקבה - הרי זה נהרג עליו אם הרג בנדון, או גולה אם הרג בשגגה; והוא, שכלו לו חדשיו [של היריון מלא]; אבל אם נולד לפחות מתשעה חדשים - הרי הוא כגופל עד שישקה שלשים יום, וההורגו בתוך שלשים יום אינו נהרג עליו.

ז. אחד ההורג את הפריא, או את החולה הנוטה למות. ואפלו הרג את הגוסס, נהרג עליו. ואם היה גוסס בידי אדם, כגון שהפכה עד שנטה למות והרי הוא גוסס - ההורג אותו, אין בית דין ממיתין אותו.

ח. ההורג את הטרפה [נשיש לו מום הממית תוך שנה] - אף על פי שאוכל ושותה ומחלף בשוק, הרי זה פטור מדיני אדם. וכל אדם בתוקף שלם הוא, וההורגו נהרג עליו - עד שיודע בודאי שזה טרפה, ויאמרו הרופאים שמכה זו

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - י"ד כ' אלול ה'תשס"ח

על אחי האב, והוא אמרו: "ערוך אחי-אביך לא תגלה" (ויקרא יח, יד) עד שגם שוגג באחי אביו חייב שתי חטאות, כמו שבארנו באביו. ובגמרא סנהדרין (כד.) אמרו: הבא על אחי אביו — חייב

יום ראשון

מצות לא תעשה שוב.

שמו. שמו.

המצוה השנ"ב — האזהרה שהזהרנו מלבוא

שתיים לדברי הכל, דכתיב: "עֲרוֹת אַחֵי-אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה".

ודע שְׁעִנְיָן אֲמָרִי "נִתְקִימָה הָעֲדוֹת" (בכל איסורי עריות — כְּתָנָאֵי לְקִיִּים בְּהֵם דִּינֵי מִיתָה) הוּא שְׁהִיּוּ שֵׁם שְׁנֵי עֲדִים כְּשֵׁרִים מִתְּרִים בּוֹ אוֹ יוֹתֵר, וּבֵית דִּין כָּשֶׁר שֶׁל עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה שְׁהֲעֲדוֹת נִגְבִּית לְפָנֵיהֶם, וְיִהְיֶה זֶה בְּזִמָּן (שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים, וְתָנָאִים נוֹסְפִים) שְׁדִינֵי נִפְשוֹת נוֹהָגִים.

וּפְשׁוּט הוּא, שְׁכָל-הָעֲרִיּוֹת הָאֵלֶּה שְׁקָדָם זִכְרָן (שֶׁהִזְכַּרְנוּ קוּדֵם) נֶאֱמַר בְּהֵן הַכֶּרֶת בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוּ אַחֵר שְׁמָנָן: "כִּי כָל-אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנִּפְשׁוֹת הָעֹשֹׂת" (שם, כט), וְכֵן כָּל-מָה שְׁהִזְכַּרְנוּ מִהֵן שְׁחִיבִים עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, גַּם הוּא לִשׁוֹן הַתּוֹרָה. אָבֵל שְׁנוֹי מִינֵי הַמִּיתָה שְׁאֲמַרְנוּ מִקְצָתָן בְּסִקִּילָה וּמִקְצָתָן בְּחֶנֶק וּמִקְצָתָן בְּשִׁרְפָה, הָרִי יֵשׁ מֵהֶם שְׁבָאוּ בְּקִבְלָה (חו"ל) וּמִהֵן מִפְּרָשִׁים בְּכַתוּב. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כָל-הָעֲרִיּוֹת הָאֵלֶּה בְּמִסְכָּת סִנְהֶדְרִין וּמִסְכָּת כְּרִתוֹת וּבְכִמְהָ מְקוֹמוֹת בִּיבְמוֹת וּכְתוּבוֹת וּקְדוּשִׁין.

וּכְבָר נִתְבָּאֲרָה בְּרִישׁ כְּרִיתוֹת (מִשְׁנָה ב) שְׁכָל-חֲטָא שְׁחִיבִים עַל זְדוּנוֹ כֶּרֶת וְעַל שְׁגָגָתוֹ חֲטָאֵת קְבוּעָה — חִיבִים עַל "לֹא הוֹדַע שְׁלוֹ" (כֹּאשֶׁר הוּא מִסּוּפֶק אִם חֲטָא) אָשֶׁם תְּלוֹי. וְעִנְיָן אֲמָרִם "חֲטָאֵת קְבוּעָה" הוּא שְׁתִּהְיֶה מִן-הַבְּהֵמָה דּוֹקָא: כְּשֶׁבָה אוֹ שְׁעִירָה. וְאֵם תַּעֲיִן בְּכָל-מִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה אַחַת אַחַת וְתִתְּבוֹנֵן בְּעֵנִישִׁים שְׁנוֹכְרוּ בְּכָל-מִצְוָה וּמִצְוָה מִהֵן תִּמְצָא, שְׁכָל-חֲטָא שְׁחִיבִים עַל זְדוּנוֹ כֶּרֶת וְעַל שְׁגָגָתוֹ חֲטָאֵת — אוֹתָהּ הַחֲטָאֵת — חֲטָאֵת קְבוּעָה, חוּץ מִשְׁנֵי חֲטָאִים שְׁחִיבִים עַל זְדוּן כָּל-אֶחָד מֵהֶם כֶּרֶת וְעַל שְׁגָגָתוֹ חֲטָאֵת שְׁאִינָה קְבוּעָה, אֲלֵא הִיא "עוֹלָה-וְיִזְרֵד" (= קָרְבַּן הַמִּשְׁתַּנֵּה לְפִי יְכוּלַת הַמִּקְרִיב); וְאוֹתָם שְׁנֵי הַחֲטָאִים הֵם טְמֵאֵת מִקְדָּשׁ וְטְמֵאֵת קֹדֶשִׁי (לֹא תַעֲשֶׂה עֹז, וּקְבֹט). כְּוִנָּתִי בְּאֲמָרֵי טְמֵאֵת מִקְדָּשׁ: טְמֵא שְׁנוֹכֵס לַעֲזָרָה: וְטְמֵאֵת קֹדֶשִׁי; טְמֵא שְׁאֲכַל בֶּשֶׂר קֹדֶשׁ.

וְכֵן יִתְבָּאֲרָה לָךְ, שְׁכָל-מִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה שְׁחִיבִין עַל זְדוּנָה כֶּרֶת חִיבִין עַל שְׁגָגָתָהּ חֲטָאֵת, חוּץ מִחֲטָא אֶחָד, וְהוּא: הַמְגִדֵּף (לֹא תַעֲשֶׂה ס), שְׁזָדוּנוֹ בְּכֶרֶת וְאִין חִיבִין עַל שְׁגָגָתוֹ חֲטָאֵת. וְכֵן יִתְבָּאֲרָה לָךְ,

שְׁכָל-אָדָם שְׁחִיבִי מִיתַת בֵּית דִּין — אִיזוֹ מִיתָה שְׁתִּהְיֶה — הָרִי אוֹתוֹ אָדָם בְּכֶרֶת גַּם כֵּן אִם לֹא הִמִּיתוּ אוֹתוֹ בֵּית דִּין אוֹ שְׁלֹא יָדְעוּ בּוֹ, חוּץ מִעֲשֶׂרָה שֶׁהֵם מְחִיבֵי מִיתַת בֵּית דִּין וְאִין עֲלֵיהֶם כֶּרֶת, וְהֵם: מִסִּית, וּמִדִּיחַ, וּנְבִיא-שֶׁקֶר, וּמִתְנַבֵּא בִשֵּׁם עֲבוּדָה זָרָה, וְזֶקֶן מִמְרָא, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֵה, וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹצֵחַ, וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ. כָּל-אֶחָד מֵאלוֹ אִם נִתְקִימָה עָלָיו הָעֲדוֹת — נִהְרֵג וְאִם לֹא יָדְעוּ בּוֹ אוֹ שְׁלֹא הָיָה אֲפָשֶׁר לְבֵית דִּין לְהִרְגוֹ — הָרִי הוּא מִתִּיר עֲצָמוֹ לְמִיתָה, אֲלֵא שְׁאִינוֹ עוֹמֵד בְּכֶרֶת. דַּע כָּללִים אֵלּוֹ וְזָכְרָם.

הַמִּצְוָה הַשְּׁמִ"ז — הָאֲזִהְרָה שְׁהִזְכַּרְנוּ מְלִבּוֹא עַל אֲשֶׁת אִישׁ, וְהוּא אָמְרוּ: "וְאֶל-אִשְׁתְּ עַמִּיתְךָ לֹא-תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע" (וִיקְרָא יט, כ). וְיֵשׁ בְּעֵנֶשׁ הָעוֹבֵר עַל לֹא זֶה הַפְּרָשׁ, וְהוּא: אִם הָיְתָה אִשְׁתְּ אִישׁ זֶה נִעְרָה מֵאִשְׁתָּהּ (אַחֵר קִידוּשִׁין לְפָנֵי נְשׁוֹאִין) — שְׁנֵיהֶם חִיבִים סְקִילָה, כְּמוֹ שְׁבָאֵר הַפְּתוּב (דְּבָרִים כב, כא); וְאִם הָיְתָה בַּת כֹּהֵן — הִיא נִשְׂרָפֶת, וְהוּא בְּחֶנֶק, כְּלוּמֹר: הַבּוֹעֵל; וְאִם הָיְתָה בַּת יִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה בְּעוֹלָה (נְשׁוּאָה) — חִיבִים שְׁנֵיהֶם חֶנֶק כָּל-זֶה אִם נִתְקִימָה הָעֲדוֹת; אָבֵל אִם לֹא נִתְקִימָה — הָרִי הוּא בְּכֶרֶת. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מִזִּיד, וְאִם הָיָה שׁוֹגֵג — מִקְרִיב חֲטָאֵת קְבוּעָה. וּכְבָר נִכְפַּל הֵלָא בְּעִבְרָה זֶה וְהוּא אָמְרוּ בְּעִשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת: "לֹא תִנְאַף" (שְׁמוֹת כ, יד; דְּבָרִים ה, יז), כְּוִנָּתוֹ בְּזֶה הָאֲזִהְרָה עַל בִּיאַת אִשְׁתְּ אִישׁ. וּלְשׁוֹן הַמְּכַלְתָּא (פְּרָשַׁת יִתְרוֹ שֵׁם): "לֹא תִנְאַף, לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (וִיקְרָא כ, י) עֲנֵשׁ שְׁמַעְנֵנו, אֲזִהְרָה לֹא שְׁמַעְנֵנו — תִּלְמוּד לֹמֵר: "לֹא תִנְאַף". וּבִסְפָּרָא: "אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אִשְׁתְּ אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת-אִשְׁתְּ רַעְהוּ" וְגו' ("מוֹת-יְיֹמֶת הַנֶּאֱמָר וְהַנֶּאֱפָת") (שֵׁם), עֲנֵשׁ שְׁמַעְנֵנו אֲזִהְרָה לֹא שְׁמַעְנֵנו — תִּלְמוּד לֹמֵר "לֹא תִנְאַף", אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. וְלֹא עָשׂו "וְאֶל-אִשְׁתְּ עַמִּיתְךָ לֹא-תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ" (וִיקְרָא יח, כ) אֲזִהְרָה — לְפִי שֶׁהוּא לֹא שְׁאִינוֹ כּוֹלֵל נוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, אֲלֵא אֲזִהְרָה לְנוֹאֵף בְּלִבָּד. וְכֵן בְּשָׂאֵר הָעֲרִיּוֹת אִי אֲפָשֶׁר לָהֶם שְׁלֹא יִלְמְדוּ אֲזִהְרָה גַּם לֹאשָׁה, אָמְרוּ (סְפָרָא): "לֹא תִקְרְבוּ לְגִלּוֹת עֲרוּהָ" (שֵׁם, ו) — הָרִי כָּאֵן שְׁנֵים

הדברים האלה בעבודה זרה (לו): ובסנהדרין (פב):

המצוה הנ"ג — האזהרה שהזהרנו מלהתחתן בזכרי (גברים של) עמון ומואב דוקא — אפלו אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כג, ד) העובר על לאו זה — לוקה, כלומר: שגר עמוני ומואבי שבעל ישראלית בנשואין — לוקין שניהם מלקות דאורייתא וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ח' מיבמות (עו): ובסוף קדושין (עד):

המצוה הנ"ה — האזהרה שהזהרנו מלהרחיק את המצרים ומלהתרחק מלהתחתן בהם אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא תתעב מצרי" (שם, ח) וכבר נתבארו דיני שתי המצוות האלה, כלומר: דיני מצרי ואדומי (אזהרה נד, נדפסה לקמן), בפרק ח' מיבמות (שם) ובסוף קדושין (עז):

המצוה הנ"ד — אזהרה שהזהרנו מלהרחיק זרע עשו אחר שנתגירו, כלומר: שאנו מזכירים לבל נרחק מלהתחתן בהם אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא תתעב אדמי כי אחיך הוא" (שם):

המצוה השנ"ד — האזהרה שהזהר הממזר מלבוא על פת ישראל, והוא אמרו יתעלה: "לא יבא ממזר בקהל ה'" (שם, ג). והעובר על לאו זה — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ח' מיבמות (עח): ובסוף קדושין (עד):

המצוה הש"ס — האזהרה שהזהר מלבוא על פת ישראל מי שנשחתו אברי התשמיש שלו עד שאי אפשר לו להוליד, והוא אמרו יתעלה: "לא יבא פצוע-דכא וכו' שפכה בקהל ה'" (שם, ב). ואם בעל פת ישראל אחרי הקדושין — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ט' מיבמות (עו):

המצוה השס"א — האזהרה שהזהרנו מלהשחית את אברי התשמיש של זכרים מפל-מין של בעלי החיים ושוה בזה האדם וזולתו,

להזהיר האיש על-ידי האשה, והאשה על-ידי האיש". ובגמרא סנהדרין (נא): אמרו: "הכל היו בכלל נואף ונואפת, הוציא הכתוב (פרט בנפרד) את-בת כהן לשרפה ואת-נערה מארשה לסקילה". וכבר קדם לנו (הפסוק: "אשר ינאף .. מות יומת הנואף והנואפת") פרוש דבר זה בהקדמת מאמר זה (השורש (הכלל) השביעי).

המצוה השמ"ו — האזהרה שהזהרנו מלבוא על הנדה בזמן טמאתה, כלומר: כל-שבעת הימים. והוא אמרו: "ואל-אשה בנדת טמאתה לא תקרב" (ויקרא יח, יט); וגם כל-זמן שלא תטבול אחר שבעת הימים היא נדה. והעובר על לאו זה אם היה מזיד חייב כרת; ובשוגג — חייב חטאת קבועה.

יום שני

מצות לא תעשה נב. נג.

נה. נד. שנד. שס. שסא.

המצוה הנ"ב — האזהרה שהזהרנו מלהתחתן בפופרים, והוא אמרו יתעלה: "ולא תתחתן בם" (דברים ז, ג), ובאר ההתחתנות מה היא ואמר: "בתך לא-תתן לבנו ובתו לא-תקח לבנך" (שם) ובפרוש אמרו במסכת עבודה זרה (לו): "דרך חתנות אסרה תורה". העובר על לאו זה יש בענישו הפרש והוא: אם בא עליה בפרהסיא (לעיני רבים) — הרי ההורגו בשערה שהוא עושה את-העברה, כבר קיים את-ענישו כמו שעשה פינחס בזמרי (במדבר כה, ח) אמרו (סנהדרין פא): הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, ודוקא בתנאים שאמרו, והם: שיבעול בפרהסיא ובשעת מעשה וכמעשה שהיה (בדיוק כפי שהתרחש אצל פנחס וזמרי) אבל אם לא עשה זה בפרהסיא, או שפרש ולא פגעו בו קנאים — הרי הוא מחייב כרת. אבל לא נתבאר בו כרת זה בלשון התורה. אמרו: "לא פגעו בו קנאים מהו?" ונתבאר שהוא בכרת, שנאמר: "כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב וגו' יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה" (מלאכי ב, יא-יב), אמרו: מכלל דבכרת. כשמתברר אם בן שאדם בעל ארמית בעדים והתראה — לוקה מדאורייתא, ודע זאת. וכבר נתבארו דיני כל-

והוא אמרו יתעלה אחר שהזכיר מעוף וכתות ונתוק ופרות — "ובארצכם לא תעשו" (ויקרא כב, כד), בא הפרוש (ספרא אמור): "ובכם לא תעשו". והעובר על לאו זה — לוקה, כלומר: המסרס מישוה מאיזה מין שיהיה. ובפרק שמונה שרצים (שבת קי): אמרו: "תניא מנין לסרוס באדם שהוא אסור? תלמוד לומר: "ובארצכם לא תעשו". ואפלו מסרס אחר מסרס — חיב. דאמר רבי חיבא בר אבון אמר רבי יוחנן: הכל מודים במחמץ אחר מחמץ שהוא חיב, שנאמר: "לא תאפה חמץ" (שם ו, י) ו"לא תעשה חמץ" (שם ב, יא); במסרס אחר מסרס שהוא חיב, שנאמר: ומעוף וכתות וכו'. אם על פרות חיב, על נתוק לא כל-שכן! אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חיב". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בכמה מקומות בשפת (שם) ויבמות (עה).

יום שלישי

מצות לא תעשה קסא. קסב.

מצות עשה לח. מצות לא תעשה קס.

קנח. קנט.

המצוה הקס"א — האזהרה שהזהר בהן גדול בלבד מלשא אלמנה, והוא אמרו יתעלה: "אלמנה וגרושה וחללה וזנה את-אלה לא יקח" (ויקרא כא, יד) וכפל (באיסור מיוחד לבהן גדול) אזהרה זו בבהן גדול בגרושה וחללה וזונה (למרות שכבר הוא מזהר על כך בכל כהן הדיוט) לענין שבארוהו בגמרא קדושין (עז). והוא: שאם ארע שתהיה אשה אחת אלמנה וגרושה וזונה וחללה, ובעלה בהן גדול — לוקה ארבע מלקיות; ואם בעלה בהן הדיוט — לוקה שלש. ושם אמרו: "אלמנה וגרושה וחללה וזנה בזמן שהן פסדר — חיב על כל-אחת ואחת", ובארו שנה באשה אחת. וענין אמרם "פסדר", שחלו אלו הענינים לפי הסדר שבפסוק, שתהיה תחלה אלמנה, ואחר-כך גרושה, ואחר-כך תהיה חללה, ואחר-כך תהיה זונה. והצרכנו לזה, מפני שהיא אשה אחת ובבעילה אחת אנו רוצים לחיבו ארבע מלקיות אלו. וכלל הוא אצלנו (שם עז): אין אסור חל על אסור אלא-אם-כן היה אסור מוסיף (שהאסור שבא אחרון מוסיף חומרה יתרה בפרטי

האיסור): או אסור כולל (שאיסור האחרון הוא איסור שמקיף יותר "נאסרים"; איסור השולט על תחום רחב יותר) או אסור בת אחת (שהאיסורים חלים יחדיו באותו מעשה ובאותה יחידת זמן ואין אחד מקדים), כמו שבארנו במקומו במסכת פירות בפרושנו ("פירוש המשניות" פרק ג משנה ד); ואם יהיו על הסדר (בדוגמה שלנו ב"סדר" זה), יהיה בכלם אסור מוסיף, כמו שנתבאר שם. אבל אם היו גופים רבים (נשים שונות), כגון שבעל אשה אלמנה ואשה אחת חללה ואשה אחת זונה ואשה אחת גרושה — אין צריך לומר שהוא לוקה על כל-אחת ואחת. ואפשר שתקשה ותאמר: כיון שהכלל אצלנו: אין לוקין על לאו שבכללות — מדוע לוקה על כל-אחת ואחת, והרי כלן מזהר עליהן בלאו אחד? דע שבגלל ענין זה כפל את-הלאו בבהן גדול על גרושה וזונה וחללה — להשמיענו שדינו בהן כמו דין בהן הדיוט שלוקה על כל-אחת ואחת, ונתחייב בהן הדיוט מלקות על כל-אחת ואחת, כיון שנתחדה אחת מהן בלאו אחד, נעשו כלן לחלק, והוא אמרו: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו" (שם כא, ז). הואיל ויחד הגרושה בלאו, והרי הוא לוקה על הגרושה בפני עצמה, כך לוקה על זונה בפני עצמה, ועל חללה בפני עצמה. וזהו ענין אמרם בגמרא קדושין (עז): "כשם שהלוקה גרושה מחללה וזונה בבהן הדיוט, כך חלוקה בבהן גדול". ושם נתבאר, שאם הנשים גופין מחלקין לוקה על כל-אחת ואחת, בין שהיו על הסדר או שלא על הסדר. הנה נתבאר לך שהלאו על כל-אחת מהן מצוה בפני עצמה, ולפיכך לוקה על כל-אחת ואחת. ושם (עה) נתבאר, שאין בהן הדיוט חיב מלקות משום אחת מהן עד שיקח (יקדש) ויבעול, והוא אמרם: "בעל — לוקה, לא בעל — אינו לוקה; (והכתובים): "אלמנה וגרושה וחללה וזנה את אלה לא יקח .. ולא יחלל זרעו בעמיו" — מובנם לגבי כהן הדיוט הוא: מה-טעם קאמר: (כלומר): מה-טעם "לא יקח"? משום "לא יחלל" (ואין ב"לא יחלל" אזהרה על הקידושין). וכבר נתבארו דיני ארבע מצות אלו (קנח-קסא) בשלמות ביבמות וקדושין.

יא: "ומצוה על התולדה". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ו' מיבמות (בט.), ובמקומות בכתבות (צז: וקדושין (סח.).

המצוה המשלימה מאה וששים — האזהרה שהזהר הפה מלשא גרושה, והוא אמרו: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו" (שם, ז) וכשבא (ויש גורסין: כל-זמן שבא) עליה — חייב מלקות.

המצוה הקנ"ח — האזהרה שהזהר הפה מלשא זונה (שאינה בת ישראל או שנבעלה מישראל האסור לה), והוא אמרו: "אשה זנה וחללה לא יקחו" (ויקרא כא, ז) וכשבא (ויש גורסין: כל-זמן שבא) עליה — חייב מלקות.

המצוה הקנ"ט — האזהרה שהזהר הפה מלשא חללה (שנולדה מן הפסולים לכהונה וכן כשנבעלה לפסול מכהונה — מתחללת), והוא אמרו: "אשה זנה וחללה" (שם); וכשבא (ויש גורסין: כנ"ל) עליה — חייב מלקות.

יום רביעי

מצות לא תעשה שנג.

מצות עשה קמט.

המצוה השנ"ג — האזהרה שהזהרנו מלהתענג באחת מכל-העריות ואפלו בלי ביאה, כגון החבוק והנשוק וכיוצא בהן מפעלות הזנות, והוא אמרו: "תעלה באזהרה על זה: "איש איש אל-כל-שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה" (ויקרא יח, ו) כאלו אמר: לא תתקרבו אליהם קרבה המביאה לגלות ערוה. וישון ספרא (אחרי שם): "לא תקרבו לגלות ערוה", אין לי אלא שלא יגלה, מניין שלא יקרב? תלמוד לומר: "ואל-אשה בנדת טמאתה לא תקרב" (שם, יט), אין לי אלא נדה בל תקרב ובל תגלה, ומניין בכל-העריות שהן בכל תקרבו ובל תגלו? תלמוד לומר: "לא תקרבו לגלות ערוה". ושם (שם בט) נאמר: "ונקרתו הנפשות העשׂת", מה תלמוד לומר? לפי שנגאמר: "לא תקרבו" יכול יהיו חייבין פרת על הקריבה — תלמוד לומר "העשׂת", לא הקרבות. וכבר נכפל הלוא באסור הדברים המלערים האלה ואמר: "לבלתי עשות מחקות התועבת" (שם, ל)

המצוה הקס"ב — האזהרה שהזהר פה גדול מלבוא על האלמנה אפלו בלי קדושין, והוא אמרו: "תעלה: "ולא-יחלל זרעו בעמיו" (שם, טו). ופרוש שבהן הדיוט נאסרו עליו הנשואין (ב"גרשה" "זונה" ו"חללה" — האסורים על כהן הדיוט), שנאמר: "לא יקחו" (שם ז), ולקוחין הם הקדושין, אלא שאינו לוקה עד שיבעול, כמו שבארנו לעיל (ובהמשך: לא תעשה קנח, קס ובסוף קסא); אבל אם בעל בלי קדושין, אף-על-פי שזה אסור ומזהר עליו (מצד "לא תהיה קדשה") ופסלה (עשאה חללה לכהונה ולתרומה) — אינו לוקה משום זה, כיון שלא נתפרשה אזהרה לכך. אבל פה גדול באו בו שני לאוין: אחד "לא יקח" והוא אסור הנשואין, והשני "ולא יחלל זרעו" והוא אסור הביאה אפלו בלי קדושין. ובגמרא קדושין (עח.) אמרו: "ומודה רבא בכהן גדול באלמנה, שאם בעל ולא קדש שלוקה, "ולא יחלל זרעו" אמר רחמנא — והרי חלל". ושם אמרו: "פה גדול באלמנה — לוקה שתיים: לוקה משום "לא יקח", ולוקה משום "לא יחלל". ולא נתיחד זה באלמנה (על אף שבפשטות הכתובים מתייחס לכל הקבוצה שבפסוק שלפניו) אלא לפי שהיא המיוחדת בלאו על פה גדול והיא פשרה לפניה, ובבעילה זו חללה ופסלה לפניה. אבל גרושה וזונה וחללה הרי דינו בשלשפתן פדין פה הדיוט, כלומר: שכל-אחת מהן פסולה לפניה מתחלתה (ולא עשה כאן הכהן הגדול חלול מעיקרו), ולא כפל אסורן על פה גדול (לצורך איסור נוסף של חילול, או כדי לאסור גם בביאה) אלא לענגן שהזפתי לה (אזהרה קסא — כדי לייחד לאו לכל אחד).

המצוה הל"ח — הצווי שנצטוה פה גדול לשא בתולה (שלא נבעלה) בבתוליה והוא אמרו: "תעלה: "והוא אשה בבתוליה יקח" (שם, יג) ובפרוש אמרו (כתובות ל.) "עושה היה רבי עקיבא ממזר אפלו מחייבי עשה". ובארו את-זה, כגון: שבעל פה גדול מי שאינה בתולה — שהיא אסורה עליו בעשה. לפי שהכלל הוא אצלנו: לאו הבא מכלל עשה — עשה. הנה נתבאר שהיא מצות עשה. ואמרו עוד (הוריות

אָבֵל אָמְרוּ: (בפסוק שנאמר כהקדמה לאיסור כל העריות) "כַּמְעָשָׁה אֶרֶץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁכַּתֶּם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ-כְּנָעַן וְגו' לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, ג), אֵינוּ מִזְהִיר בְּשָׁנֵי לְאוֹיֵן אֱלוֹ מַחֲקוֹת הַתּוֹעֵבֶת בְּלִבָּד, אֲלֵא מִזְהִיר בָּהֶם מִהַתּוֹעֵבֶת עֲצָמָן שְׂבָאֵר אַחֵר כֵּן, כְּלוֹמַר שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי לְאוֹיֵן כְּלָלִים עַל כָּל-הָעֲרִיּוֹת. וְכֹאֲשֶׁר הִזְהִיר עַל מַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן — וְזֶה כּוֹלֵל כָּל-מַה-שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂים, הַשְּׁחִיתוֹת וְעִבּוּדֵת הָאֲדָמָה וּמִרְעָה הַמִּקְנֶה וְיִשׁוּב הָאֶרֶץ גַּם כֵּן, לְפִיכָךְ חֲזַר וַיִּבְאֵר שְׂאוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁהִזְהִירָתִיךְ מֵהֶם הֵם אֱלוֹ וְאֵלוֹ: עֲרוֹת לֹא תִגְלֶה וְעֲרוֹת לֹא תִגְלֶה (כְּלוֹמַר, פֶּרֶט כֹּל תּוֹעֵבָה בַּפְּנִי-עֲצָמָה), וְכִמוֹ שְׂבָאֵר בְּסוֹף הָעֲנִין וְאָמַר: "כִּי אֶת-כָּל-הַתּוֹעֵבֶת הָאֵל עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאֶרֶץ" (שם, כז). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם): "יָכוֹל לֹא יִכְנוּ בְּנִינּוֹת וְלֹא יִטְעוּ כְּרָמִים כְּמוֹתָם (וְגַם זֶה, לְכַאוּרָה, כְּלוֹל ב"מַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן לֹא תַעֲשׂוּ") — תִּלְמוּד לומר: "וּבַחֲקוֹתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ" (שם, ג), לֹא אֲמַרְתִּי אֲלֵא בַּחֲקִים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלֹאֲבוֹתֵיהֶם". וְשֵׁם אָמְרוּ: "וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְהָאִשָּׁה נוֹשָׂא אִשָּׁה וְאִשָּׁה נִשְׂאֵת לְשָׁנֵי אֲנָשִׁים". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהִלְאוּן הָאֵלָה שֶׁהֵם כַּמְעָשָׁה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן לֹא תַעֲשׂוּ הֵם אֲזִיהָרָה עַל בִּיאַת כָּל-הָעֲרִיּוֹת עַל דֶּרֶךְ הַכָּלָל. וְחֲזַר וְכָפַל אֶת-הִלְאוֹ בָּהֶן, כָּל-עֲרוֹהָ לְבָדָה. וְכִבֵּר בְּאֶרְנוֹ אָנוּ אֶת כָּל-דִּינֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּפָרֶק ז' מִסְנֵה־דִּרִּין (מִשְׁנָה ד) בְּפִרּוֹשׁ הַמִּשְׁנָה וּבְאֶרְנוֹ שְׁלוֹקִין עֲלֵיהֶם. וּמִמָּה-שֶׁאֵתָּה צָרִיךְ לְדַעַת, שֶׁכָּל-אִשָּׁה שֶׁחִיבִים עַל בִּיאַתָּה כֶּרֶת — הָרִי הַנוֹלָד מֵאוֹתָהּ הַבִּיאָה שִׁישׁ בָּהּ חֵיבוֹ כֶּרֶת נִקְרָא: מִמְּזֵר, וְהוּא שֶׁקָּרְאוּ ה' מִמְּזֵר, בֵּין שְׂאוֹתָהּ הַבִּיאָה בְּזִדּוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה — הַנוֹלָד מִמְּזֵר, חוּץ מִן-הַנִּנְדָה בְּלִבָּד שֶׁהַנוֹלָד מִמֶּנָּה אֵינוּ מִמְּזֵר אֲלֵא נִקְרָא: בֶּן-הַנִּנְדָה. וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר עֲנִין ז' בְּפָרֶק ד' מִיְּבֻמוֹת (מט:).

וְגו' (שם, יא, ב). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (פֶּרֶשׁת שְׁמִינִי): אֵתָּה תֹאכְלוּ — אֹתָהּ בִּיאָכִילָה וְאֵין בָּהֶּמָּה טְמֵאָה בִּיאָכִילָה, כְּלוֹמַר: אֵת שִׁישׁ-בָּהּ סְמָנִים אֱלוֹ — הִיא שְׂמֹתָר לֹאֲכִילָה, מִשְׁמַע מִזֶּה, שֶׁאֵת שְׂאִין בָּהּ סְמָנִים אֱלוֹ — אִסּוּר לֹאֲכִילָה, וְזֶה לֹא הֵבִיא מִכָּלֵל עֲשֵׂה, שֶׁהוּא עֲשֵׂה לְפִי הַכָּלֵל שֶׁבִּידִינוּ לְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּסִמּוּךְ לְלִשׁוֹן זֶה: "אֵין לִי אֲלֵא בַּעֲשֵׂה, מִנֵּין בְּלֹא-תַעֲשֵׂה? תִּלְמוּד לומר: אֶת-הַגִּמְלָה" — כִּמוֹ שְׂבָאֵר בְּמִצְוֹת לֹא-תַעֲשֵׂה (קעב). הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁאָמְרוּ "אֵתָּה תֹאכְלוּ" — מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְהַכּוֹנֶה בְּמִצְוָה זוֹ הִיא מַה שֶׁהִזְכַּרְתִּי לָךְ, וְהוּא: שֶׁאָנוּ נִצְטָוִינוּ לְדְרוֹשׁ סְמָנִים אֱלוֹ בְּכָל-בְּהֵמָה וְחִיָּה, וְאִזּוֹ הֵיא מִתָּר לֹאֲכִילָה, וְדִין זֶה — הוּא הַמִּצְוָה. וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסְכֵּת בְּכוֹרוֹת (ו). וּבְמַסְכֵּת חֲלִין (נט:).

יום חמישי

מצות עשה קנ. קנא. קנב.

מצות לא תעשה קעב. קעד.

הַמִּצְוָה הַק"ן — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטָוִינוּ לְבָדֵק גַּם בְּסִמְנֵי הָעוֹף, וְהוּא שָׂרֵק בְּמָה מִיָּנִים מִמֶּנּוּ יִהְיוּ מִתְרִים. וְסִמְנֵי הָעוֹף לֹא נִאָּמְרוּ מִן-הַתּוֹרָה אֲלֵא הִשְׁגוּ בַּחֲקִירָה, כִּי בִּאֲשֶׁר אָנוּ מִתְבּוֹנְנִים בְּכָל-הַמִּיָּנִים שֶׁנִּתְבָּאֵר אִסּוּרָם (בַּתּוֹרָה, וּבִפְרָשׁוֹת) אֶחָד אֶחָד, מוֹצֵאִים אָנוּ בָּהֶם דְּבָרִים הַכּוֹלְלִים אוֹתָם ("צַד הַשּׁוּוּה" — פֶּרֶשׁת מִשׁוֹתָפִים), וְהֵם סִמְנֵי עוֹף טְמֵא וְזֶה שֶׁנִּצְטָוִינוּ לְדוֹן בְּעוֹפּוֹת וְלומר: זֶה טְמֵא וְזֶה טָהוֹר — הוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְלִשׁוֹן סִפְרָא: "כָּל-צִפּוֹר טָהוֹר תֹּאכְלוּ (דְּבָרִים יד, יא) — זֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה-שֶּׁרַמְזָנוּ עָלָיו; וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסְכֵּת חֲלִין (נט:).

הַמִּצְוָה הַקנ"א — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטָוִינוּ לְבָדֵק גַּם בְּסִמְנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַמִּפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה: "אֲשֶׁר לוֹ כְּרָעִים מִמַּעַל לְרִגְלָיו" (ויקרא יא, כא). וְעֲנִין מִצְוָה זוֹ כִּמוֹ שְׂבָאֵרנוּ בְּמִצְוָה שְׁלִפְנִיָּה, וְהַפְּסוּק שֶׁנִּאָּמַר בָּהּ הוּא אָמְרוּ: "אֶת-זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל שָׂרֵץ הָעוֹף". וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפָרֶק ג' מִמַּסְכֵּת חֲלִין (מז:).

הַמִּצְוָה הַקנ"ב — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטָוִינוּ לְבָדֵק בְּסִמְנֵי דְּגָמִים וְהֵם מִפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוּ:

הַמִּצְוָה הַקמ"ט — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטָוִינוּ לְבָדֵק בְּסִמְנֵי (הַכְּשֻׁרוֹת שֶׁל) בְּהֵמָה וְחִיָּה, הֵינּוּ: שִׁיחִיו מַעֲלֵי גֵרָה וּפְרָסְתֵן סְדוּקָה, וְאִזּוֹ מִתָּר לֹאֲכָלָן. וְזֶה שֶׁאָנוּ מִצְוִים לְבָדֵק אוֹתָן בְּסִמְנֵים אֱלוֹ — הוּא מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוּ: "זֹאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ

בהן סימן טהרה הרי הן בלא-תעשה על אכילתן, שאר בהמה טמאה שאין בהן סימן טהרה, אינו דין שתהא בלא-תעשה על אכילתן! נמצאו: הגמל והארנבת והשפן והחזיר — מן-הכתוב, ושאר בהמה טמאה — מקל-וחמר: ונמצאת מצות עשה שלהן — מן-הכתוב (בלאו הבא מכלל עשה — עשה), ומצוה בלא-תעשה — מקל-וחמר. אלא שקל-וחמר זה לגלוי מלתא בעלמא הוא (כלומר: ה"קל וחומר" מגלה את הנעלם לכאורה "בין השורות" והרי זה נחשב כאילו כתבה זאת התורה במפורש), פדרן שאמרו בבתו", כמו שנבאר במקומו (לא תעשה שלו — שיעור פח). ולפיכך כל-האוכל כזית מבשר בהמה או חיה טמאה מאיזה מין מהן שיהיה — לוקה מדאורייתא. ודע זאת (כלומר: כיון שעיקר האיסור אנו יודעים גם מבלי ללמוד "קל וחומר" — אין זה בסתירה ל"אין מזהירין מן הדין" — ולוקה).

המצוה הקע"ד — האזהרה שהזהרנו מלאכול עוף טמא, והוא אמרו באותם המינים: "ואת-אלה תשקצו מן-העוף לא יאכלו" (ויקרא יא, ג). וגם האוכל מהם כזית מבשרם — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו עם השתים שלפניה בפרק ג' מחלין (נט).

יום שישי

מצות לא תעשה קעג. קעה.

קעו. קעז. קעח.

המצוה הקע"ג — האזהרה שהזהרנו מלאכול דג טמא, והוא אמרו באותם המינים מן הדגים: "ושקצו יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת-נבלתם תשקצו" (ויקרא יא, יא). והאוכל מבשרם כזית — לוקה.

המצוה הקע"ה — האזהרה שהזהרנו מלאכול שרץ העוף, כגון הזבובים והדבורים והצרעין וזולתם מן המינים האלה, והוא אמרו במשנה תורה: "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" (דברים יד, ט). ולשון ספרי: "וכל שרץ העוף וכו' — מצות לא-תעשה", והאוכלם — לוקה.

"את-זה תאכלו מכל אשר במים" (שם שם, ט) ובפרוש אמרו בגמרא חלין (סו:): שאוכל דג טמא עובר בעשה ולא-תעשה. כי ממה שאמר 'זה אכול' שומע אני שזולתו לא תאכל, ולאו הבא מכלל עשה — עשה. הנה נתבאר, שאמרו "את-זה תאכלו" — מצות עשה. והענין באמרנו שהיא מצות עשה הוא כמו שהזכרתי לך, שאנו נצטוינו לדון בסמנים אלו ונאמר: זה מתר לאכלו וזה אינו מתר, כמו שבאר הכתוב ואמר: "והבדלתם בין-הבהמה הטהרה לטמאה וגו'" (שם כ, כה) לא תהא הבדלה אלא בסמנים — לפיכך יהיה כל-מין ומין מארבעת מיני הסמנים האלה מצוה בפני עצמה, כלומר: סמני בהמה וחיה, וסמני העוף, וסמני חגבים, וסמני דגים. וכבר בארנו לשונם, שקראו לכל-אחד עשה לבדו. וכבר נתבארו גם דיני מצוה זו, כלומר: סמני דגים, בפרק ג' ממסכת חלין (שם).

המצוה הקע"ב — האזהרה שהזהרנו מלאכול בהמה טמאה וחיה טמאה, והוא אמרו (דברים יד, ה-ו): "אך את-זה לא תאכלו ממעלי הגרה וגו' את-הגמל ואת-הארנבת ואת-השפן ואת-החזיר". אבל שאר בהמה טמאה לא בא בהן לאו בפרוש, אבל ממה שאמר: "וכל-בהמה מפרסת פרסה וגו', מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו" (שם יד, ו), ידענו שכל-מה שאין בו שני הסימנים יחד מזהרים על אכילתו, אלא שהוא לאו הבא מכלל עשה שנתבאר שהוא עשה, וכלל הוא אצלנו: לאו הבא מכלל עשה — עשה, ואין לוקין עליו. אבל נאסרה עלינו שאר בהמה וחיה טמאה וחיבנו על אכילתן מלקות בקל וחמר, שאנו אומרים: ומה חזיר וגמל שיש בהן סימן טהרה אחד — לוקין עליו, קל וחמר לשאר בהמה וחיה שאין בהן סימן טהרה כלל — שלוקין עליהן. ושמע לשון ספרא (פרשת שמיני) בכל-זה, אמרו: "אתה תאכלו" — אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה. אין לי אלא בעשה, בלא-תעשה מניין? תלמוד לומר: "את-זה לא תאכלו ממעלי הגרה", אין לי אלא אלו בלבד, שאר בהמה טמאה מניין? ודין (קל וחומר) הוא: מה אלו שיש

המצוה הקע"ו — האזהרה שהזהרנו מלאכול שרץ הארץ, כגון התולעים והחפושיות והדומה להם, וזהו הנקרא: שרץ הארץ, והוא אמרו יתעלה: "וכל-השרץ השרץ על-הארץ שקץ הוא לא יאכל" (ויקרא יא, מא). והאוכל מהם משהו (אם היתה זו בריה שלמה) — חייב מלקות.

המצוה הקע"ז — האזהרה שהזהרנו מלאכול השרץ המתהווה מן-העפושים, אף-על-פי שאינו מין מסים ואינו נולד מזכר ונקבה, והוא אמרו: "ולא תטמאו את-נפשתיכם בכל-השרץ הרמש על-הארץ" (שם, מד). ולשון ספרא (פרשת שמני): "השרץ הרמש על-הארץ — אף-על-פי שאינו פורה ורובה", וזהו החלוק שיש בין אמרו "השרץ השרץ על הארץ" (לעיל אזהרה קעו) ובין אמרו "השרץ הרמש". לפי שהשרץ השורץ — הוא השרץ שיש בו כח המוליד את המין והרי הוא משרץ (מוליד שרצים) על הארץ; והשרץ הרומש — הוא השרץ המתהווה מן-העפושים שאינו מוליד כמוהו, וגם האוכל ממנו — לוקה.

המצוה הקע"ח — האזהרה שהזהרנו מלאכול בעלי החיים המתהווים בתוך הזרעים והפרות משיצאו וירמשו על פני אותו הזרע או אותו הפרי, אפלו מצאנום אחר-כך בתוך האכל — אסור לאכלם, והאוכלם — לוקה, והוא אמרו: "לכל-השרץ השרץ על-הארץ לא תאכלום כי-שקץ הם" (שם יא, מב). ולשון ספרא (פרשת שמני): "להביא את שפרשו לארץ וחרורו".

שבת קודש

מצות לא תעשה קעט.

קפ. קפח.

המצוה הקע"ט — האזהרה שהזהרנו מלאכול איזה שרץ שיהיה, בלי יחוד (ללא הבדל המין) בין שרץ העוף בין שרץ המים בין שרץ הארץ, והוא אמרו יתעלה: "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם" (ויקרא יא, מג). זה לאו בפני עצמו ולוקין עליו, והוא כעין אסור כולל. לפיכך האוכל דבר משרץ הארץ — לוקה שתיים: אחת משום "וכל-השרץ

השרץ על-הארץ שקץ הוא לא יאכל" (שם, מא), ואחת משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ". וכן האוכל דבר משרץ העוף — לוקה שתיים: אחת משום "שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" (דברים יד, טו) — (לא תעשה קעו), ואחת משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ". ואם אכל בעל חי אחד בלבד והיה אותו החי מעופף ושורץ על הארץ, כך שהוא שרץ העוף ושרץ הארץ — יהיה חייב עליו ארבע מלקיות (רבנו חולק להלן על שיטה זו במנין המלקות). ואם נוסף על כך שהוא גם משרץ המים — יהיה חייב עליו שש מלקיות: המלקות החמישית משום דג טמא שנאמר בו: "מבשרם לא תאכלו" (ויקרא יא, יא) — (לא תעשה קעג), והמלקות הששית משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ", לפי שהוא כולל גם שרץ המים. ואין לנו פסוק לאסור שרץ המים חוץ ממה שנאמר: "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ". ולפי הפללים האלה אמרו בגמרא מכות (טז:): "אכל פוטיא (שרץ המים). ולהלן מתאר בו רבינו תכונות של שרצים נוספים כדי לקיים מאמר הגמרא לפי שיטתו) — לוקה ארבע; נמלה — לוקה חמש; צרעה — לוקה שש". והו הפרוש שפרש כל-מי ששמעתי פרושו או ראיתי דבריו בענין זה שהוא: אכל פוטיא וכו' (שיטה זו — עליה חולק רבנו — מחייבת מספר מלקות גם מכח לאו אחד — כשהצטרפו כמה איסורים שאצל כל אחד מהם בנפרד היה הלאו האמור קיים. וכמספר האיסורים שהצטרפו — לוקה). וזה פרוש שאינו נכון, לא יהיה ולא יתקיים אלא בהפוך הפללים האמתיים המבארים בלשון התלמוד. והוא: שאם תתבונן כמה שהקדמנו כאן תמצא שחייבו שלש מלקיות מלאו אחד והוא: "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ". וכבר נתבאר בטול דבר זה, ושאין לוקין שתי מלקיות על לאו אחד בשום פנים, כמו שבארו בגמרא חלין (קב:). וכבר הקדמנו כלל זה ובארנוהו כמה פעמים, ויבואו לך ממנו דגמאות לקמן (לא תעשה קצה, שיח-ט).

והדבר הנכון שלא תסתפק בו ולא תשתפש הוא: שהאוכל בעל חי שהוא בעצמו שרץ העוף ושרץ

— חייב על אכילתו שתיים: אחת משום: "לכלל-השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כִּי-שֶׁקֶץ הֵם" (שם, מב) — (לא תעשה קעח), ואחת משום: "ולא תטמאו את-נפשתיכם בכל-השרץ הרמש על הארץ" (ויקרא שם, מד) — (לא תעשה קעז), "[וכל-השרץ השרץ על-הארץ שקץ הוא לא יאכל" (שם, מא)] ואם ארע נוסף לאלו [שלא יהא] שיהא פורה ורובה — חייב עליו שלש מלקיות: השתיים שהזכרנו לעיל, ושלישית משום: "וכל-השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל" (שם) — (לא תעשה קעו) "[ולא תטמאו את-נפשתיכם בכל-השרץ הרמש על הארץ" (שם, מב)], ואם נוסף לכך שיהא מעופף יתחייב עליו מלקות רביעית משום: "כל-שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכל" (דברים יד, יט) — (לא תעשה קעה) ואם נוסף לכך שיהא שוחה במים עם שהוא מעופף, כמו שאנו רואים תמיד במינים רבים — יתחייב עליו חמש מלקיות, מלקות חמישית זו משום: שרץ המים, שבא לאו הפוללו והוא אמרו: "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ ולא תטמאו בהם" (שם, מג) — (לא תעשה הנוכחי). ואם נוסף לכך שיהא חי זה בעצמו המתהווה מן האוכל גם עוף — יתחייב במלקות ששית משום: "ואת-אלה תשקצו מן-העוף לא יאכלו" (שם, יג) — (לא תעשה קעד). ואל תתמה על כך שיתהווה עוף מעפוש הפרות, לפי שאנו רואים לעתים קרובות עופות מתהווים מן-העפוששים והם יותר גדולים מן האגוז הקטן ואל תתפלא על שמין אחד בעצמו הוא עוף טמא והוא שרץ העוף — כי אין זה דבר רחוק, שיהיו לו תכונות העוף ופעולותיו ותכונות שרץ העוף. הלא תראה פרושי כל-הראשונים שמנו בכלל אלו השש מלקיות דג טמא ושרץ המים, וזה נכון ולא אכחישנו, לפי שאפשר שיהא דג ויהיה שרץ המים, כך גם-כן יהיה עוף ויהיה שרץ העוף, וזהו הפוטיטא, שהיה עוף ושרץ העוף ושרץ הארץ ושרץ המים — ולפיכך חייבין עליה ארבע, והנמלה לוקה עליה חמש. ונמלה זו האמורה, היא הנמלה המעופפת המתהווה מעפוש הפרות שאינה פורה ורובה — חייב עליה אחת משום:

המים ושרץ הארץ — לוקה שלש בלבד: אחת משום שרץ העוף שנתבאר בו הלאו, ואחת משום שרץ הארץ שגם בו נתבאר הלאו, ואחת משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם", שגם שרץ המים נאסר בכלל "כל-שרץ", והוא אמרו: "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ". ואם אכל שרץ הארץ בלבד — לוקה אחת משום שרץ הארץ. וכך גם על שרץ העוף — אחת משום שרץ העוף. וכך על שרץ המים לבדו — אחת משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ השרץ". ומחמת שלא זו כולל שרץ הארץ לא ילקה על שרץ הארץ שתיים, לפי שאפלו באו לנו אלה לאוין מפרשים כלם ב"שרץ הארץ" — אינו לוקה עליהן אלא מלקות אחת, לפי שכלם נכפלו בענין אחד בעצמו, ואפלו אמר: "שרץ הארץ לא תאכלו", "שרץ הארץ לא תאכל", "שרץ הארץ לא יאכל", כך אלה פעמים — לא יתחייב עליו אלא מלקות אחת. האם ראית שאלה שקבעו את-הכלל המשבש הזה סוכרים שהלובש שעטנו לוקה שתיים כיון שבאו בו שני לאוין (ויקרא יט, יט. דברים כב, יא). מפרשים? לא ראיתי שהם סוכרים כן אלא זה היה מונח בעיניהם אלו אמרו מי שהוא, ואין דבריהם מונחים בעיניהם באמרם ששרץ הארץ או שרץ העוף לוקין עליו שתיים: אחת מחמת הלאו המפרש בו ואחת משום "אל-תשקצו את-נפשתיכם בכל-השרץ". וזה פרוש בתכלית עד שלא יעלם אפלו מן-החרשים והאלמים. אחזור להשלים את-הענין שהתחלתי לבארו ואמר (לשיטת רבינו כדי להוסיף לאו, כל לאו צריך להיות מכוון ל"חלק" או "תוספת" של תכונה. לולא כן הרי זה כפילות שאין לוקין (לשיטת רבינו) יותר מפעם אחת על אותו חלק של איסור. והדברים הבאים הם הקדמה לפירוש רבינו במאמר הגמרא): שאם ארע שנתהווה חי באיזה זרע מן הזרעים או בפרי מן הפרות ויצא לאויר העולם, אף-על-פי שלא נגע בפני האדמה — הרי האוכלו חייב מלקות אחת, לפי שנאמר בו לאו בפני עצמו, כמו שבארנו במצוה שקדמה לזו (לא תעשה קעח), ואם רחש על פני הארץ ורמש בה ("רמש" הוא איסור מיוחד בשרץ שאינו מוליד)

משום: אל-תשקצו את-נפשתיכם. והוא הדין באכילת הלכלוכים ודברים המאוסים ושתית דברים המגעלים, שנפש רב בני אדם קהה מהם — כל-זה מזהרים עליו, אבל אין חייבים עליו, מלקות, לפי שפשטיה דקרא אינו אלא בשרץ בלבד: אבל מפין אותו על אלו מפת מרדות. הנה נתבאר לך מכל-מה-שהקדמנו שפסוק זה, שהוא "אל-תשקצו את-נפשתיכם", למדנו ממנו אסור שרץ המים בלבד, שלא בא עליו לאו מיוחד חוץ מזה. והבן זאת.

המצוה המ שלימה מאה ושמונים — האזהרה שהזהרנו מלאכול את המתה, והוא אמרו: "לא תאכלו כל-נבלה" (דברים יד, כא) והאוכל מבשר נבלה פזית — לוקה.

המצוה הקפ"ח — האזהרה שהזהרנו מלאכול בשר שור הנסקל (בעל חי שחייב סקילה, כגון שהרג אדם) ואפלו נשחט קדם סקילתו, לפי שמשננגמר דינו נאסר באכילה אף-על-פי שנשחט שחיטה כשרה, והוא אמרו יתעלה: "ולא יאכל את-בשרו" (שמות כא, כח). ולשון המכלתא (פרשת משפטים): "שור שיצא לסקל וקדמו הבצלים ושחטוהו — בשרו אסור באכילה", לך נאמר: "ולא יאכל את-בשרו". והאוכל מבשרו פזית — לוקה.

שרץ שפרש מן-האכל (לא תעשה קעח), ואחת משום: שרץ על הארץ (לא תעשה קעו), ואחת משום: רומש על הארץ (לא תעשה קעז), ואחת משום: שרץ העוף (לא תעשה קעה), ואחת משום: שרץ המים (לא תעשה קעט) והצרעה שגם היא מתהוה מן-העפוש, נוסף בה על אלו שהיא עוף ושרץ העוף. ואין מן הנמנע שתתהוה הצרעה או הנמלה וזולתן ממיני המעופפים והשורצים מן-העפושים ובתוך הפרות אלא אצל ההמון, שאין להם ידיעה במדעי הטבע, אלא מדמים שכל-מין אי אפשר שיתהוה דבר ממנו אלא מזכר ונקבה פיון שהם רואים שהדבר כך על הרב. וזכור כללים אלו והבן ענין זה, לפי שהוא דבר דבר על אפניו (משלי כה, יא). וכבר בארתי לך את הענינים שבהם תבחון ותאמר: בעל חי זה חייבים על אכילתו כך וכך מלקיות, וזה אין חייבין עליו אלא כך וכך. ומן הלשונות האלה יתבאר לך שהאוכל בעל חי שלם אין חוששין לשעורו ואין אומרים בו "פזית", אלא אפלו אוכל יתוש — לוקה שלש: משום שרץ השרץ, ומשום רומש, ומשום שרץ העוף. ואמרו עוד (מכות טז): המשהה נקביו — עובר משום: אל-תשקצו את-נפשתיכם. וכן מאן דשתי מיא (השותה מים) בקרנא דאמנא, והוא כלי של מקיז דם — עובר

המשך ביאור למסכת גיטין ליום רביעי עמ' ב

השלוה בצד זה של הראש, וששים כוסות בצד האחר של הראש. לצליחתא — לכאב חצי הראש, לית תרנגולא ברא — יקח תרנגול הבר ו- דוכיפתו, ולישחטיה בזווא חיוורא — בדינר כסף, אהחוא גיסא דכייב ליה — על אותו הצד הכואב לו, ונודתר מדמיה דלא לסמינהו לעיניה — ויזהר שלא ייכנס מהדם לעיניו ויעורנו, וליתלייה בסיפא דבבא — ויתלה את התרנגול במזוזות הפתח, דכי עייל תיף ביה ובי נפיק תיף ביה — שכאשר ייכנס וייצא, יתחבר בו.

ערבה, ואכא דרא — הדס לח, וזיתא — זית, וחילפא — עץ ששמו צפצפה, וחילפי דנמא — מין בושם, ויבלא — מין עשב, ולישלוקינהו בחדרי חדרי — ויבשלם יחד, ולנמול תלת מאה פסי אהאי גיסא דרישא ותלת מאה פסי אהאי גיסא דרישא — ויתן שיעור שלוש מאות כוסות על צד זה של הראש ושלש מאות כוסות על צד האחר של הראש. ואי לא — ואם אין בידו לעשות כן, לית ורדא חיוורא דקאי בחד דרא — יקח ורד לבנה שהעלים שלה גדלים רק בצד אחד, ולישלקיה — יבשלה, ולינמול שיתין פסי אהאי גיסא דרישא ושיתין פסי אהאי גיסא דרישא — ויתן שיעור ששים כוסות מן הורד

דכי תנח ליה ביצתותא מיניה — היה לו לשלמה פחד ממנו. ותיניו דכתיב — ועל פחד זה נאמר בשיר השירים (1 ג ו-2) 'תנה מטותי שלשלות ששים גברים סביב לה מגברי ישראל כלם אחי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ורכו מפתח בלילות'.

רב ושמואל, חד מהם אמר, מלך והדיוט, שבתחילה מלך ואחר כך כאשר סילקו אשמדאי היה הדיוט. וחד מהם אמר, מלך והדיוט ומלך, שלאחר שפרח אשמדאי חזר למלך.

הגמרא חזרה לעסוק בעניני הרפואות: לדמא דרישא — לחולי כאב הראש הבא מחמת דם, לית שורבניא — יקח מין ארו, ובינא —

יהושע כא לב-מג

לב וממטה נפתלי את-עיר | מקלט הרצח את-קדש בגליל ואת-מגרשה
 ואת-חמת דאר ואת-מגרשה ואת-קרתן ואת-מגרשה ערים שלש: לה כל-ערי
 הגרשני למשפחתם שלש-עשרה עיר ומגרשיהן: לה ולמשפחות בני-מררי
 הלויים הנותרים מאת מטה זבולן את-יקנעם ואת-מגרשה את-קרתה
 ואת-מגרשה: לה את-דמנה ואת-מגרשה את-נהלל ואת-מגרשה ערים
 ארבע: לו וממטה-גד את-עיר מקלט הרצח את-רמת בגלעד ואת-מגרשה
 ואת-מחנים ואת-מגרשה: לו את-חשבון ואת-מגרשה את-יעזר ואת-מגרשה
 כל-ערים ארבע: לה כל-הערים לבני מררי למשפחתם הנותרים ממשפחות
 הלויים ויהי גורלם ערים שתים עשרה: לט כל ערי הלויים בתוך אחוזת
 בני-ישראל ערים ארבעים ושמנה ומגרשיהן: מ תהינה הערים האלה עיר
 עיר ומגרשיה סביבתיה פן לכל-הערים האלה: מא ויתן יהוה לישראל
 את-כל-הארץ אשר נשבע לתת לאבותם וירשוה וישבו בה: מב וינח יהוה
 להם מסביב ככל אשר-נשבע לאבותם ולא-עמד איש בפניהם מכל-איביהם
 את כל-איביהם נתן יהוה בידם: מג לא-נפל דבר מכל הדבר הטוב
 אשר-דבר יהוה אל-בית ישראל הכל בא:

מצודת דוד

(מ) תהינה. להלויים: עיר עיר. לכל עיר ועיר מגרשיה סביבותיה: (מב) וינח ה'. נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו בהם הגוים: ולא עמד. לא נתקיים: (מג) לא נפל דבר. לא נחסר שום דבר:

דברי הימים א יט א-יט

יט א ויהי אחרי-כן וימת נחש מלך בני-עמון וימלך בנו תחתיו: ב ויאמר
 דויד אעשה-חסד | עם-חנן בן-נחש כי-עשה אביו עמי חסד וישלח דויד
 מלאכים לנחמו על-אביו ויבאו עבדי דויד אל-ארץ בני-עמון אל-חנן

רש"י

(ב) כי עשה אביו עמי חסד. לקח דוד אביו מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי
 ואמו ואחיו ובית אביו והושיכם במחוז מלך אתכם וגו' ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ
 מואב כדכתיב (ש"א כ"ב) וילך דויד משם מצפה מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו

מצודת דוד

(ב) כי עשה וכו'. ארז"ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אשר ברח אלי מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו
 אחר שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בשמואל א':

לְנַחֲמוֹ: ג וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי בְנֵי-עַמּוֹן לְחֲנוּן הַמֶּכְבֵּד דָּוִיד אֶת-אַבִּיךָ בְּעֵינֶיךָ
כִּי-שָׁלַח לְךָ מִנַּחֲמִים הֲלֹא בָּעֶבֶר לַחֲקֹר וּלְהַפֵּךְ וּלְרַגֵּל הָאָרֶץ בָּאוּ עִבְדֶּיךָ
אֵלֶיךָ: ד וַיִּקַּח חֲנוּן אֶת-עַבְדֵּי דָוִיד וַיַּגְלֵהֶם וַיַּכְרֹת אֶת-מְדוּיָהֶם בַּחֲצִי
עַד-הַמִּפְשָׁעָה וַיִּשְׁלַחֶם: ה וַיִּלְכוּ וַיִּגְדּוּ לְדָוִיד עַל-הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁלַח לְקִרְאָתָם
כִּי-הָיוּ הָאֲנָשִׁים נִכְלָמִים מְאֹד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שָׁבוּ בֵּירוּחוֹ עַד אֲשֶׁר-יִצְמַח
זְקִנְכֶם וַיִּשְׁבַּתֶּם: ו וַיֵּרְאוּ בְנֵי עַמּוֹן כִּי הִתְבַּאֲשׂוּ עִם-דָּוִיד וַיִּשְׁלַח חֲנוּן וּבְנֵי
עַמּוֹן אֵלָּה בְּכֶרֶסֶף לְשָׂכָר לָהֶם מִן-אָרֶם נְהָרִים וּמִן-אָרֶם מַעְכָּה וּמִצּוֹכָה
רָכָב וּפָרָשִׁים: ז וַיִּשְׁכְּרוּ לָהֶם שְׁנַיִם וַיִּשְׁלְשִׁים אֵלָּה רָכָב וְאֶת-מֶלֶךְ מַעְכָּה
וְאֶת-עַמּוֹ וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִידְבָּא וּבְנֵי עַמּוֹן נֶאֱסָפוּ מֵעֲרִיָּהֶם וַיָּבֹאוּ
לְמִלְחָמָה: ח וַיִּשְׁמַע דָּוִיד וַיִּשְׁלַח אֶת-יֹאָב וְאֶת כָּל-צֶבָא הַגְּבוּרִים: ט וַיֵּצְאוּ
בְנֵי עַמּוֹן וַיַּעֲרְכוּ מִלְחָמָה פֶּתַח הָעִיר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר-בָּאוּ לְבָדֶם בַּשָּׂדֶה:
י וַיֵּרָא יֹאָב כִּי-הִיִּתָּה פְּנֵי-הַמִּלְחָמָה אֵלָיו פָּנִים וְאַחֹר וַיִּבְחַר מִכָּל-בַּחֹר
בְּיִשְׂרָאֵל וַיַּעֲרֹךְ לְקִרְאֵת אָרֶם: יא וְאֵת יֵתֶר הָעָם נָתַן בְּיַד אַבְשִׁי אָחִיו וַיַּעֲרְכוּ

רש"י

שתותיהם עד ערותן כמו חשופי שת ערות
מצרים (ישעיה כ'): (ו) מן ארם נהרים ומן
ארם מעכה. ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה
ארם היושבים במעכה ומן ארמים יושבים על
נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא ועיקר
האומה וכן עמונים היושבים בעמון קרוים
עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני
עשו בארץ שעיר באדום: (ט) לבדם בשדה.
חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון
במערכה אחת פתח העיר כנגד כל ישראל
והמלכים אשר עמהם במערכה אחרות לבדם
בשדה מאחור לישראל: (יא) ביד אבשי.
לאבשי שכל דברי הימים כתיב אבשי וגם

מצודת ציון

(ג) לחקור. מל' חקירה וחפוש. ולהפוך. ת"י ולמבדק
כי הבודק דבר מה מהפכה מעבר אל עבר: ולרגל. גם
הוא ענין חקירה וחפוש: (ד) מדויהם. מלבושיהם כמו
וילבש שאול וכו' מדיו (ש"א יז): המפשעה. כמו המפסעה
בסמ"ך והוא מלשון פסיעה ור"ל הרגלים שפוסעים בהם
והוא כינוי לעגבות שהיא ברגלים ממעל ושמה יכלה חצי
המלבוש: (ה) יצמח. יגדל:

נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ
מאליהו שכתוב במחלקות בנשיאים ליהודה
אליהו מאחי דוד (לקמן א' כ"ז) וזהו אשר עשה
אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד
את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו
דכתיב (בשמואל ב' ח') ויך דוד את מואב וגו':
(ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. והלא
כתוב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם
(דברים כג) וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא
לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים
הלא בעבור לחקור וגו': (ד) מדויהם. כמו
מדו בד (ויקרא ו'): בחצי עד המפשעה. עד
ערותן פנים ואחור (ובשמואל ב' ט') כתיב

מצודת דוד

(ג) המכבד דוד את אביך בעיניך. וכי סבור אתה שדוד
מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלא.
באמת לא שלח כ"א לרגל הארץ: (ד) בחצי. במחצית
ארכם והוא עד המפשעה: (ה) וילכו. שלוחיהם: על
האנשים. בעבור מקרה האנשים: וישלח לקראתם.
לאמר להם לשבת ביריחו האמור בסוף המקרא והפסוק
לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים

לְקִרְאָת בְּנֵי עֲמֹן: י וַיֹּאמֶר אֶסְתָּחֶזֶק מִמֶּנִּי אַרְם וְהִיִּיתָ לִי לְתִשׁוּעָה
וְאֶסְבִּנִּי עֲמֹן יַחֲזִקוּ מִמֶּךָ וְהוֹשַׁעְתִּיךָ: יג חֶזֶק וְנִתְחַזְקָה בְּעַד־עֲמֹנוּ וּבְעַד עָרֵי
אֱלֹהֵינוּ וַיהוָה הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: יד וַיֵּשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ לִבְנֵי אַרְם
לְמִלְחָמָה וַיָּגִסוּ מִפָּנָיו: טו וּבְנֵי עֲמֹן רָאוּ כִּי־נָס אַרְם וַיָּגִסוּ גַם־הֵם מִפָּנָיו
אֲבִשֵׁי אָחִיו וַיָּבֹאוּ הָעִירָה וַיָּבֹא יוֹאָב יְרוּשָׁלַם: טז וַיֵּרָא אַרְם כִּי נִגְפוֹ לִפְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּצִיאוּ אֶת־אַרְם אֲשֶׁר מַעֲבֵר הַנָּהָר וְשׁוֹפֵךְ שֶׁר־צָבָא
הַדְדַּעֲזֹר לִפְנֵיהֶם: יז וַיַּגֵּד לְדָוִיד וַיֹּאסֶף אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֵר הִירְדֵן וַיָּבֹא
אֶל־הֶם וַיַּעֲרֹךְ אֱלֹהֶם וַיַּעֲרֹךְ דָּוִיד לְקִרְאָת אַרְם מִלְחָמָה וּלְחֻמּוֹ עִמּוֹ: יח וַיָּנֶס
אַרְם מִלִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיהוָה דָּוִיד מֵאֲרָם שְׁבַעַת אֲלָפִים רָכָב וְאַרְבַּעַם אֲלָף
אִישׁ רִגְלִי וְאֵת שׁוֹפֵךְ שֶׁר־הַצָּבָא הַמִּית: יט וַיֵּרְאוּ עַבְדֵי הַדְדַּעֲזֹר כִּי נִגְפוּ
לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלִימוּ עִם־דָּוִיד וַיַּעֲבְדֵהוּ וְלֹא־אָבָה אַרְם לְהוֹשִׁיעַ אֶת־בְּנֵי־
עֲמֹן עוֹד:

רש"י

אבשי קרינן לכד מאלו שנים שיצאו מן הכלל
על פי המסורה ולכן בכל הספר הזה אבשי
שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד
ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבשי
דמשמע גם אני חשוב כדוד כי אבי הוא ישי
לכן בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל

אבישי לכד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד
אבשי ועל פי המסורה שהרי כן הוא שהיה ישי
אבי אמו צרויה שהיא היתה אמו: (טז) ושופך
שר צבא. (ובשמואל כ"ט) כתיב ושוכך שר צבא
פירשו רבותינו בסוטה שוכך שהוא גבוה
כשוכך שופך שהיה שופך דמים כמים:

מצודת דוד

ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: (ו) כי התבאשו. התעיבו את עצמם בעיני דוד כדבר הנבאש ולזה פחדו מן
המלחמה: (ט) פתח העיר. מול פתח שער עירם: (י) פני המלחמה. פני אנשי המלחמה: (יג) חזק ונתחזקה. חזק
אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו. שלא ילכו בשבי: ובעד ערי אלהינו. שלא יכבשום האויב: וה'
הטוב וכו'. ר"ל ואם בכל ההתחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעינינו ונקבל באהבה: (יז) ויערוך אליהם. הכין
עצמו לערוך אליהם מלחמה: (יח) שבעת אלפים. ובשמואל ב' לא חשב כ"א החשובים שבהם אף לא זכר שם אנשי
רגלי וזכר הפרשים ולא זכרם הנה ומה שמקרא אחד סותר גלה השני וכמוהו רבים במקרא: (יט) וישלימו. עשו
שלום: לא אבה. לא רצה עוד להושיע וכו':

המשך ביאור למסכת גיטין ליום ראשון עמ' ב

בְּרָאוּ, לֹא אָמַר בְּלוֹם, שאין זה מוכח שכוונתו
לצרכי הגט. הרי לך על כל פנים שלשון 'עשו לה
כדת' אינו לשון גירושין.

משנה

בְּרָאוּשָׁנָה הָיָה חֲכָמִים אוֹמְרִים, הַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר
– אדם שנחתיב מיתה למלכות, ויצא ליהרג,
וְאָמַר בְּתֵבוּ גִט לְאִשְׁתִּי, הָרִי אֵלַי וּבְתֵבוּ וְהָנֹהוּ

גמרא

בְּנִיבָא ו- (שם אדם) יוֹצֵא בְּקוֹלָר הָנֹה, כִּי הָנֹה
קָא נְפִיק – בדרך יציאתו אָמַר, הָבֵנוּ אֲרַבְעֵ מָאָה
זוּזֵי לְרֵבִי אֲבִינָא, מִחֲמַרָּא דְנִהָר פְּנִיָּא – תנו
לרבי אבינא ארבע מאות זוז, מן היין שיש לי
במקום ששמו נהר פניא.
אָמַר רַבִּי יוֹרָא,

לה, על אף שלא צויה לתת, שודאי לכך נתבין.
אלא מתוך שהיה טרוד בפחדו לא פירש דבריו.
אמנם לאחר מכן חזרו חכמים לומר, שאף אדם
הַמְּפָרֵשׁ בספינה לים, וְהַיּוֹצֵא בְּשִׁירָא
למדברות, אם אמר לעדים כתבו, כותבין ונותנין.
רַבִּי שְׁמַעוֹן שְׁזוּרִי אוֹמֵר, אָף הַמְּסוּבֵן – החולה
שאמר כתבו, כותבין ונותנין, שאף הוא טרוד
בחליו.

בְּעֵין הַדִּירִיתָא תִּקְוִן – כל תקנה שתקנו חכמים, בדומה לדין תורה תקנו. ואם כן היה לו להשיב על תירוצו הגמרא, שאף ששיתופי מבואות הוא תקנת חכמים, מכל מקום כיון שלגבי דיני התורה אין יכול הקטן לזכות עבור אחרים, ודאי גם לגבי התקנה של שיתופי מבואות תקנו חכמים כעין דין תורה שאין יכול הקטן לזכות עבור אחרים.

וְאִתְרַךְ – ורב חיינא שלא השיב על תירוצו הגמרא כדברי רב חסדא, סבור הוא, **דְּבִי אֲמַרִּין בְּלִי דְּתַקְנִין בְּרַבְנָא, בְּעֵין הַדִּירִיתָא תִּקְוִן**, היינו דוקא **בְּמִילְתָּא דְּאִיתְּ לָהּ עֵיקָר מִן הַתּוֹרָה** – בדבר שיש לו עיקר מן התורה, ובאו חכמים והוסיפו עליו, שבכגון זה ודאי תקנו תקנות כעין העיקר שהוא מן התורה, **אֲבָל מִילְתָּא דְּלִית לָהּ עֵיקָר מִן הַתּוֹרָה** – דבר שאין לו עיקר מן התורה, ובגון שיתופי מבואות, שהיא תקנת חכמים שאין לה עיקר מן התורה, **לֹא** תקנו כעין דאורייתא. ולכן צדקה הגמרא בתירוצה, שיש לומר שדוקא גבי שיתופי מבואות דרבנן, תקנו חכמים שיכול הקטן לזכות עבור אחרים.

הגמרא מקשה ממשנה נוספת על ביאור רב חסדא בדעת שמואל, שאין הקטן יכול לזכות עבור אחרים: משנה זו עוסקת בדיני פדיון מעשר שני, בענין מה ששנינו (מעשר שני פ"ד מ"ג) שהרצה לפדות את המעשר שני שהפריש מתבואתו ולחללו על מעות, חייב להוסיף חומש במעות יותר משווי הפירות. וכל זה הוא רק באדם הפודה את מעשר שני שלו, אבל הפודה מעשר שני של חבירו, אינו צריך להוסיף חומש, אלא פדוהו בשווי.

מְתִיב רַב אֲוִינָא, מַעְרִימִין עַל מַעְשֵׁר שְׁנִי – אדם יכול להערים בפדיון מעשר שני שלו ולפדותו בלא חומש. מבארת המשנה, **בִּיצֵד** הוא מערים כדי להיפטר. **אֲמַר אֲדָם לִבְנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, שְׁהָרִי הֵם נֹחֲשִׁים בְּאֶחָרִים** לגביו, וכן אומר **לְעֵבֶדּוֹ וּשְׁפֻתָּתוֹ הַעֲבָרִים, הָא לָבָם מַעוֹת הֵלְלוּ** – זכו במעות אלו, ופדו בָּהֶן **מַעְשֵׁר שְׁנִי זֶה**, נמצא שהם פודים מעשר שני שאינו שלהם, ופטורים מהוספת חומש, ולאחר מכן הם משיבים לו את המעות (**וְאֹכְלוּ בְּלֹא חוֹמֶשׁ** – נמצא אוכל הפירות שנפדו על המעות חוץ לירושלים, ואין צריך להוסיף חומש).

מבררת הגמרא, **הָאִי שְׁפֻתָּהּ** ששנינו, שמזכה לה מעות והיא פודה בהן את המעשר, **הִכִּי דְּמִי** – באיזו שפחה מדובר, **אִי דְּאִתְּאִי שְׁתֵּי שְׁעוֹרֹת** – אם נערה שהביאה שתי שעורות, **מָא בְּעִינָא גִּבִּיהַ** – אם כן מה היא עושה בבית האדון, הרי משהביאה סימני נערות היא יוצאת לחרות. **אֲבָל לֹא, דְּלֹא אִתְּאִי שְׁתֵּי שְׁעוֹרֹת** – אלא על כרחך מדובר בקטנה שלא הביאה עדיין סימני נערות, ומכל מקום יכולה היא לפדות מעשר שני עבור אחר, הרי לנו שיש ביד קטן לזכות עבור אחרים, ודלא כרב חסדא. כיון שבפדיון פירות מעשר שני היא כוזבה עבור אחרים, שהרי מעשר שני ממון גבוה הוא, וכשמחללת הפירות

על המעות, הרי היא מוציאתם מרשות גבוה ומכניסתם לרשות הדיוט, של הבעלים. מתרצת הגמרא, **הָאִי בְּמָא עֲסָקִין, בְּמַעְשֵׁר בְּזִמְנֵי הֵיךְ דְּרַבְנָן** – יש לדחות שמשנה זו עוסקת בזמן הזה שאין ישראל על אדמתם, שאין מעשרות נוהגין בו אלא מדרבנן. ובכך לא קשה על רב חסדא, שכן יש לומר שרק לגבי דיני דרבנן תקנו חכמים שקטן יכול לזכות עבור אחרים, מה שאין כן לגבי דיני דאורייתא לא תקנו כן חכמים ואינו זוכה לאחרים, וכמו שתירצה הגמרא לעיל לענין שיתופי מבואות.

הגמרא מקשה על תירוצו זה: וכי איך ניתן להעמיד משנה זו במעשר בזמן הזה, **וְאִמְתָּה הַעֲבָרִיהַ בְּזִמְנֵי הֵיךְ מִי אִיכָא** – וכי דין אמנה עבריה נוהג בזמן הזה שאין ישראל על אדמתם, **וְתִתְנָא** – והרי שנינו בברייתא, **אִין עֵבֶד עֲבָרִי** וכן אמנה עבריה **נֹזֶהג אֲלָא בְּזִמְנֵי שְׁהֵיכֵל נֹזֶהג**, כיון שנאמר בתורה (ויקרא כה י) **יֹבֵל הִיא תְּהִיָּה לָכֶם וְגו'** ואיש אל משפחתו תשובו', ולמדו מכאן שאין דין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ששייך לקיים בו ואיש אל משפחתו תשובו'. ואם כן בהכרח שהמשנה מדברת בזמן שישאל על אדמתם שנוהג בו דין יובל ואמנה עבריה, ואם כן אף מעשרות נוהגין בו מן התורה, וחוזרת קושיית הגמרא על רב חסדא כיצד זוכה קטנה לאחרים בפדיון מעשר שני.

הגמרא מעמידה את המשנה באופן אחר, שהמעשר הוא רק מדרבנן: מתרצת הגמרא, **אֲלָא** יש להעמיד את המשנה **בְּעֵצִין שְׂאִינֵי נְקִיב** – בפירות הגדלים בתוך כלי שאינו נקיב, **דְּרַבְנָן** – שאין חיוב מעשרות בפירות אלו אלא מדרבנן בלבד אפילו בזמן שישאל על אדמתם, וכיון שאין זה אלא מדרבנן תקנו שקטן זוכה בו אף לאחרים.

אגב שדנה הגמרא בשיעור הדעת הנצרך לקטן לזכות עבור עצמו ועבור אחרים, מפרט רבא את השיעורים שנאמרו בקטן:

אֲמַר רַבָּא, שְׁלִישָׁה מְדוֹת – שלשה שיעורים מצינו בְּזִכּוּיית קָטָן.

מידה א': **צְרוּר וְזוּרְקוֹ אֲגִזוּ וְנוֹטְלוּ** – קטן שיש בו דעת להבחין בין אבן לבין אגוז, שכשנותנן לו אבן הריהו משליכו, וכשנותנן לו אגוז הריהו לוקחו, **זוּרְקָה לְעֵצָמוֹ וְאִין זוּזָה לְאֶחָרִים** – יש לו יד לזכות בחפץ לעצמו, אך לא לזכות עבור אחרים. **וְכִנְגִּין בְּקִטְנָה** – ובשיעור דעת זה אצל קטנה, **מִתְקַרְשֶׁת** בקידושין דרבנן, **לְמִיאֵוִן** – שאינה יוצאת ממנו בלא מיאון, כיון שבשיעור זה כבר יש לה דעת לשמור את הכסף שקיבלה בקידושה. ודין זה הוא מתקנת חכמים, שיכולים אמנה או אחיה של קטנה לקדשה מרעתה, או על ידי עצמה אם יתומה היא מאמה, וכשרוצה להתגרש אף שאינה צריכה לו, כיון שאין קידושה מן התורה, צריכה למאן בן, ולומר שאינה חפיצה בו. וקודם לשיעור דעת זה, אין בה דעת לשמור קידושה, ואינה צריכה מיאון כיון שלא חלו קידושה כלל אף מדרבנן.

מדה ב': **הַפְּעוּמֹת** – קטן שהוא בין שש שנים לעשר שנים, כל אחד לפי חריפותו, שנינו במשנה לעיל (נט). **שִׁמְקָהוּ מְקָת וְיִמְקְבְּרוּ**

מְקַבְּרֵי בְּמַטְלָטְלִין – יש להן יד לקנות מטלטלין מאחרים, או למכור מטלטלין שלהם לאחרים. שכן תקנו חכמים, כדי שיוכל לקנות מזונות כדי חייו, וכן למכור חפציו על מנת שיוכל לקנות מזונות בבסוף שמקבל עבורו. **וְכִנְגִּין בְּקִטְנָה** – ובשיעור דעת זה בקטנה, **מִתְקַרְשֶׁת בְּקִידוּשֵׁי אֲבִיהָ** – יש לה יד לקבל את גיטה אף אם קיבל בה אביה קידושה ומת, ואפילו שקידושה קידושין מן התורה, יש לה יד לקבל גיטה כיון שבשיעור זה הרי היא בכלל 'משלחה ואינה חוזרת'.

מדה ג': **הַיְעִיעֵי לְעוֹנֵת נְדָרִים** – שנה קודם ימי נערות, קטן בן שנים עשרה שנים ויום אחד, וקטנה בת אחת עשרה שנים ויום אחד, **נְדָרֵיהֶן נִדָּר וְהִקְדִּישָׁן הִקְדִּישׁ**, באם נבדקו ונמצאו שיודעים לשם מי נדרו, ולשם מי הקדישו. אך קודם לכן, אף אם נבדקו ונמצאו שיודעים לשם מי נדרו, אין נדרן נדר ואין הקדשן הקדש. **וְכִנְגִּין בְּקִטְנָה** – וכן בשיעור זמן זה בקטנה משהגיעה לאחת עשרה שנים ויום אחד, **חוֹלְצַת** ליבמה, אם הביאה שתי שערות, שהם סימני נערות המעידים שגדולה היא. מה שאין כן קודם שהגיעה לעונת נדרים אף אם הביאה שתי שערות, אינה חולצת, שאין אלו סימני נערות אלא שומא בעלמא ועדיין קטנה היא, ואין הקטנה חולצת.

רבא משמיענו חילוק נוסף, שאף משהגדיל הריהו כקטן:

וְאִם רוצה אדם לְמַכּוֹר בְּנִכְסֵי אֲבִיו – בקרקעות שירש מאביו, **עַד שְׁהָא בִּן עֲשָׂרִים** הרי הוא כקטן, ואינו יכול למכור אף משהגדיל. וטעם הדבר הוא, משום שלמכור בקרקעות צריך להיות בקי בטיב משא ומתן, וצריך חכמה יתירה לכך, ולכן תקנו חכמים שעד שיהא בן עשרים לא יהיה ממכרו ממכר.

משנה

קִטְנָה שְׂאִמְרָה לשלוחה, **הַתְּקַבֵּל לִי גִיטִי** – תהא שליח קבלה עבורי, ואתגרש בקבלתך את גיטי, **אִינוּ גִט עַד שְׁנִיעֵי גִט לִידָה** ואינה מגורשת בקבלת השליח את הגט. **לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַבֶּעַל לְחַזֹּר** בו מלגרשה קודם שהגיע הגט לידה, יִחְזוֹר. וטעם הדבר, כיון שֶׁאִין קָטָן עוֹשֶׂה שְׁלִיחָה, ואם כן אותו שמינתהו לשליח קבלה אינו שלוחה, ואינו אלא שליח הולכה של הבעל להוליך לה את גיטה. **וְאִם אֲמַר לוֹ אֲבִיהָ לְשַׁלְּחָה, צָא וְהִתְקַבֵּל לְבִתִּי גִיטָה**, כיון שהגיע הגט ליד השליח, **אִם רָצָה הַבֶּעַל לְחַזֹּר, לֹא יִחְזוֹר**, שהרי האב יש לו יד לקבל את גיטה של בתו הקטנה, ובירו למנות שליח שיקבל הגט במקומו.

המשנה מבארת, אימתי הבעל מקפיד שהשליח ילך דוקא למקום שאמר לו:

הָאוֹמֵר לְשַׁלְּחוֹ, תֵּן גִּט זֶה לְאִשְׁתִּי בְּמִקּוֹם פְּלוּנִי, וְנָתַנוּ לָהּ את הגט **בְּמִקּוֹם אֲחֵר, פְּסוּל** ואינה מגורשת. שדאי מקפיד הבעל שיתן לה הגט דוקא במקום פלוני כמו שאמר, כי אין רצונו שיגרשה במקום אחר וידברו עליו שם בגנותו, ונמצא שבאותו מקום שנתן לה את הגט אינו

מערימין. לפדותו בלא חומש שאדם מוסיף חומש בשפודה את מעשר שני שלו ואינו מוסיף חומש על של אחרים אם קונה מחבירה: ופרו בהן מעשר שני. מקנה דהו להו אחרים לגביה והם סמוכים על שולחנו ושלחם שלו שהם חוזרים ונותנים לו: **אלא בזמן שהיוכל נהג**. דבעינן ואיש אל משפחתו תשובו (ויקרא

כה) **שלו מדות**. חלוקות בזכות קטן: וכןגנן בקטנה. חשיב לה יודעת לשמור קדישה ונתקדשת בקדישה אמה או איהה לדעתה או בקבלת עצמה אם יתונה היא: **למאן**. שריכה למאן ואיהה יצאה בלא מיאון דתנן ביבמות (דף קו) כל תינוקת שאיה וכולה לשמור קדישה איהה צריכה למאן וזו יודעת לשמור הוא: **הפנימות**. תנן בהניקין (לעיל דף טז) דמקחן מקח במטלטלין ופרשי' כבר שית כבר תמני: וכןגנן בקטנה. משהגיעה לימים הללו משלחה ואיהה חוזרת קרינא בה ומתגרשת בקבלת עצמה אפי' קיבל בה אביה קידושין ומת ואע"פ שקידושה קידושין מן התורה הגיעו לעונת נדרים. שנה אחת לפני נערתה נדרה נבדקן בדתנן במס' נדה (דף מה) בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדרה נבדקין ואם ידעה לומר לשם מי נדרה לשם מי הקדישה נדרה נדר הקדישה הקדש: חולצת. אם הביאה סימנין ולא אמרי' שומא ניהו אבל קודם הזמן תהא קטנה היא ואין סימניה סימנין ואיהה חולצת דאיש כתוב בפרשה ומקשינן אשה לאיש: **למבור בנכסי אביו**. קרקעות: עד שיהא בן עשרים. הו קטן: **מתני' אם רצה הפעל לחזור** קודם שגזע גט לדה: **פסול**. דאין רצונו שיעליו עליו שם וקפידא דהא: **הרי היא במקום פלוני**. אינו אלא במראה מקום שם תמצאנה: **ור אלעזר מכשיר**. טעמא מפרש בגמ' **גמ' מאי שנא רישא דלא פליג רבי אלעזר**. גבי תן גט זה לאשתי במקום פלוני וקתני פסול: **מדעתיה מגרש**. ודבר תלוי בו איכא למימר קפידא היא ודוקר קאמר ליה אבל איהו דבעי ברהה מיגרשה מנא ידעה דניחא ליה לבצל למיתבי התם הלכך אינה אלא במראה מקום שם תמצאנה: **מתני' הבא לי גיפי אוכלת בתרומה**. אם אשת כהן היא עד שגזע גט לדה: **לאותו מקום**. שכן אמרה לו אתה שאלתי לקבלה אלא שם ובגמרא פריך וגישא היכי הוה האיל וקיבלו במקום אחר ואפי' בשיגע שם והא תנן לעיל פסול: **אוסר מיד**. משפירש מאצלה רבי אלעזר לטעמיה דמכשיר בשקיבלו במקום אחר דמראה מקום היא

לו ומשעת קבלה איגישא לה לפרך משעה שפירש מלפניה אסורה שמא מצאו חוץ לעיר וקיבלו הימנ: **גמ' וימנין דמשכחת ליה בנבל**. בין דהדר אמרה ליה הכי מקבל לא קפדה אי מקבל ליה בדוכתא אחרתא והאי דקבעה ליה עיקר במתא מחסיא הכי קאמרה לא תהא שלחתי לקבלה להתגרש אני על דרך

עד דמשתית התם:

דהא

משמיה דר"נ קאמר וליה לא ס"ל דהא מסיק התם דמכללא איתמר וגומב מעובדא דאתא לקפיה דרבא דפחות מכן עשרים דובין נכסי כו' דסבר רבא בן יוחי: **התקבלה** ליה גיטי אסורה לאכול בתרומה מיד. הוה לן למימר דאוקי אשה בתקנה שלא תגרשה אלא חומרא בעלמא היא שהחמירו חכמים משום דחוקה שליח עושה שליחותו ואע"ג

דאורייתא תקון. והא דסגי בהגבהה טפח גבי הבית של שיתופי מבואות אפי' לפירוש הקונטרס דלא קניא הגבהה בעלמא אלא בג' טפחים חשיב ליה בעין דאורייתא בין דמגביה בר זכיה ויש בה הגבהה קצת: **ופרו** בהן מעשר שני. וא"ת ומאי מהני פדיות קטן והא אין מעשה קטן כלום ובתיב

(פסח כחוקי) ממעט קטן שאינו פודה מעשר שני ותנן במי (תרומוס פ"א מ"א) פודה לא יתרומו קטן חד מנייהו ולעיל בהניקין והו (כ) תנא אפוסרופין תורמין ומעשרין משמע אבל קטן לא ומאי שנא פדיות מעשר מתרומה ו"ל דאתאי כמ"ד במס' תרומות (פ"א מ"א) להגיעו לעונת נדרים בשם שו"ד נדר פר תרומתן תרומה וכשם שחל שם תרומה על פיו ומשחרי טבל באכילה ה"ג מתחלל מעשר שני על דו וא"ת היאך פודה לאחרים הא אפי' למ"ד זוכה לאחרים היינו כשדעת אחרת מקנה אותו לאחרים ופדיות מעשר נהי דחשיבין ליה כזוכה לאחרים מ"מ אין דעת אחרת מקנה אותו לאחרים ע"י זכיות קטן והי כמו מציאה דלא זכי מדאורייתא ו"ל בין דמופלא הסמוך לאיש דאורייתא ותרומתו תרומה וחילולו חילול אם לגבי ממון זוכה לאחרים מן התורה כשדעת אחרת מקנה אותו א"כ לענין חילול מעשר יש לו להועיל אפי' בלא דעת אחרת אבל לרב חסדא דאינו זוכה לאחרים אע"פ שלעצמו זוכה גם בחילול מעשר לא זוכה לאחרים בחילול אע"פ שלעצמו מחלל: **ואמרה** העבריה בזמן הזה מי איכא. ה"ג הוה מצי למיפרך אי בזמן הזה למד לו להערים והלא יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה וחומשה ולמאן דאמר בהזקב (כ"ז דף טז) דבעינן ואן בחומשה שוה פרוטה יחלל שוה מנה על חמש פרוטות: לעיל **צ"ר** ויורקן זוכה לעצמו. וא"ת והא דתנן במי שמת (כ"ז דף טז) זכין לקטן ואין זכין לגדול הא קטן גופיה אמר הקא דוכי ו"ל דהתם פחות מבאן אין נמי בקנן חליפין דאין מבחיני:

וכנגנן בקטנה חולצת. פירש בקונטרס שנה אחת לפני נערת כגון בת י"א שנה ויום אחד אם הביאה סימנין חולצת ולא אמרי' שומא ניהו וקשה דרבא גופיה פסיק בסוף פ' יצא דופן (מס' דף טז) הלכתא תוך הזמן כלפני הזמן ומפרש רבינו שמואל כנגנן בקטנה היינו לא הגיע לעונת נדרים קאמר אלא בת י"ב שנה ויום אחד דהא הגעת נדרים של קטן כנגנן באשה גדולה היא ואין הלשון משמע בן ואור"ת דאליבא דר' יוסי קאמר רבא הקא דאמר' בפ' מצות חליצה (וינכות דף

גיטא

קס"ב מדבריר' יוסי נלמד דקטנה חולצת בפעוטות ורבא אמר עד שתגיע לעונת נדרים ועוד מפרש דהא דמסיק התם והלכתא עד שתביא שתי שערות כל זה מדבריר רבא כלומר לר' יוסי עד שתגיע לעונת נדרים אבל הלכה עד שתביא שתי שערות והא דקט רבא למילתיה בר' יוסי כדי לעשות כלל שלו ולומר ככולן כנגדו בקטנה ועוד יש לומר דהבא גרסי' רבה דהא מסיק ולמבור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים ובפרק מי שמת (כ"ז דף טז) אמר רבא אמר ר"נ מכן י"ח שנה וליבא למימר דהתם

התקבלה ליה גיטי אסורה לאכול בתרומה מיד. הוה לן למימר דאוקי אשה בתקנה שלא תגרשה אלא חומרא בעלמא היא שהחמירו חכמים משום דחוקה שליח עושה שליחותו ואע"ג דאין ביד השליח לעשות שמא לא יתן לו את הגט כמו שאסור בכל הנשים שבעולם אע"ג דכל אחת היא לו בחזקת היתר וגם אין ביד השליח לעשות שליחותה: גיטא

ג'יטין. פרק שישי – האומר דף סה עמוד ב – בשיתוף מהדורת טובי'ס

רש"י

דָּהָא מֵרָאָה מְקוֹם הוּא לוֹ. דָּאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר לְעִיל אִשָּׁה כִּיּוֹן דְּלֹא בְּדִידָה תִּלְיָא קְבִיעוּת מְקוּמָה לֹא הוּיָא קְפִידָא אֱלָא כְּמֵרָאָה מְקוֹם: לֹא צִרְכָּא. הָא דִּאיֶצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי אוֹסֵר מִיֵּד אֱלָא דִּאיֶתִיָּה לְבַעַל בְּמִזְרָח וְהָיָא שְׁלִיחַ אֵוִיל לְמַעַרְב: מַהוּ דִּתִּימָא. לֹא תִתְסַר מִיֵּד דָּהָא לְמַעַרְב לִיתִיָּה לְבַעַל דְּנִיחֻשׁ דְּלֹמָא מִשְׁכַּח לִיה

בְּאוֹרְחָהּ בְּצִאתָהּ מִן הָעִיר: מִיָּנִים גִּיָּים בִּיה. פּוֹגַע בּוֹ עֵרֶב לִי בְּתַמְרִים. לְשׁוֹן אֶלְפִים שֶׁל תַּחֲסוּם: הָא רַבְּנָן. דְּאָמְרִי לְעִיל גַּבִּי דִּידָה אַע"ג דְּלֹא בְּדִידָה תִּלְיָא וְלֹא אִיכַפַּת לָהּ אִמְרִי' כֹּל מֵאֵי דָאָמַר אִינִישׁ לְשִׁלּוּחִיהּ אִי שֵׁנִי לֹא שְׁלֹחֶיהּ הוּא ה"נ אִין עִירוּבוּ עִירוּבוּ מֵרָאָה מְקוֹם הוּא לוֹ. בְּמִידָה דְּלִיכָא פְּסִידָא וְלֹא אִיכַפַּת לִיה: הָא וְהָא רַבְּנָן. וְאִיכְנֹה נִמִּי לֹא אֲמֹר קְפִידָא אֱלָא גַבִּי אִשָּׁה דְּהֶתֶם נִיחָא לִיה דְּתִתְיַחֵל וְלֹא בְּדוּכְתָא אֲחִירָא וְהָךְ מִתְנִיחָא כַּאֲן בְּשִׁלּוֹ עִירוּבוּ עִירוּבוּ דְּלֹא אִיכַפַּת לִיה וְהָיָא דְּקִתְנִי אִינוּ עִירוּבוּ כְּגוֹן דְּיִהֵב לִיה חֲבֵרָה רְשׁוּת לְעִירוּבִי מִתְמַרִּים דִּידָה וְאָמַר לוֹ הֵיכָן לְשִׁלּוּחִיהּ עֵרֶב לִי בְּתַמְרִים דְּפִלּוּנִי דְּהָכָא וְדָא קְפִידָא הוּא דְּבִגְדוּגְרוֹת וְחֲבֵרָה לִית לִיה רְשׁוּתָא: כְּמִנְדֵּל. קָא סִלְקָא דַּעְתִּין הֵנָּה לִי עִירוּבִי בְּמִנְדֵּל שְׁבִסּוֹף אֶלְפִים: מֵאֵי שְׁלֹו וְמֵאֵי שְׁל חֲבִירוֹ אִיכָא. דְּמַקְפִּיד מִי מַקְפִּיד הוּא חֲבֵרָה אִי מִנָּה לִיה בְּהָאֵי אוּ בְּהָאֵי שִׁירִי דְּמִנְדֵּל. בְּמִנְדֵּל דְּקִתְנִי לֹא לֹאֲתַנְתִּיהּ הוּא אֱלָא עֵרֶב לִי מִפִּירוֹת פְּלוּנִי שֵׁשׁ לוֹ בְּמִנְדֵּל: מִתְנִי' כְּתִבוּ גַּם וְתִנּוּ לֹאֲשִׁתִּי. לְשׁוֹן גַּבִּי אָדָם הוּא כְּבֵר הַחוּצוֹן בּוֹ לְקִירוֹת לְסַפֵּר כְּרִיתוֹת אִשָּׁה וְט: גִּירָשׁוֹת. נִמִּי כְּבֵר דְּהִנּוּ לְקִירוֹת גִּירוּשׁוֹת: כְּתִבוּ אִיגֵרֶת וְתִנּוּ לָהּ. גַּם זֶה לְשׁוֹן הֵגֵט שְׁבוּתָבִין בּוֹ וְדָן דִּיחֵי לִיכִי מִינְיָא סַפֵּר תִּירוּכִין וְאִיגֵרֶת שְׁבוּקִין: פְּטוּרָה לֹא אִמְר' כְּלוּם. דְּדִלְמָא לְשׁוֹן פְּטוּר וְחֻבָּה לְהִקָּל מַעֲלִיָּה חֻבּוֹת שְׁחִיבָתִי: פְּרִנְסוּתָהּ. כֹּל לְשׁוֹן פְּרִנְסָה לְשׁוֹן עֲשִׂית צִרְכָּיָה הוּא קוֹנֵדִי"ר בְּלַע"ז כְּמוֹ לְפִרְנָסָה שְׁמִין בָּאָב (כְּתוּבוֹת דף סח). וְכִמּוֹ מוֹצִיאִין לְפִרְנָסָה וְאִין מוֹצִיאִין לְמוֹנוּת (גם דף טז): הֵלֶכֶךְ אִין יִדְעִין אוּ צוּרְכִי וְלֹא צוּרְכִי שְׁלֹא תִהֵא זְקוּקָה לְזִבְסֵי אוּ צוּרְכִי מְלַבֵּשׁ וְכִסּוֹת הוּא: כְּנִימוּס. כְּחוֹק לֹא יִדְעִין אִי חֵק גַּם אִי חֵק מִזוֹן וְכִסּוֹת וְכֵן כְּרָאוּ: גַּמ' שְׁלִחוּתָהּ. לְשׁוֹן וְשִׁלּוּחָהּ מִבֵּיתוֹ (דְּבָרִים כד) נָקַט הָאֵי גִבְרָא: שְׁבִקְתָּהּ. לְשׁוֹן אִגֵּרֶת שְׁבוּקִין: תְּרִכּוּתָהּ. לְשׁוֹן תְּרִכּוּכִין גִּירוּשִׁין: ר' נִתָּן אִמְר' פְּטוּרָה דְּרַב

גִּיטָא לֹא הוּי עַד דְּמִטִּית לְמִתָּא מַחְסָא. וְאִת' וְאִם אִינָה רֹצָה שִׁיחָא גַּם עַד מִתָּא מַחְסָא גַּם בְּשִׁיגִיעַ לְמִתָּא מַחְסָא לֹא יָהָא גַּם דָּהָא אִינוּ מְקַבְּלִין שֵׁם מִיֵּד הַבַּעַל וְהוּי כְּמוֹ טָלִי גַּם מַעַל גַּבִּי קִרְקַע וְאִי מִיִּירִי בְּשִׁהַבַּעַל עוֹשִׂיהוּ שְׁלִיחַ לְחֻלְכָּה עַד מִתָּא מַחְסָא וְשֵׁם הוּי שְׁלִיחַ לְקַבְּלָהּ וְהָא לֹא חֲזוּהָ

שְׁלִיחָתָא אֲצִל הַבַּעַל וְיִיל דְּמִיִּירִי דֹא"ל הוּי שְׁלִיחַ לְחֻלְכָּה עַד דְּמִטִּית הֶתֶם וְכִי מִטִּית הֶתֶם שֵׁי שְׁלִיחַ לְחֻלְכָּה וְקַבְּלִיהָ כְּדִאֲמִיר' בַּפ' שְׁנִי (וְשִׁיל דף זר) א"נ מְקַבְּלִין וְעַד מִתָּא מַחְסָא הוּי הַכֹּל שְׁלִיחַ לְקַבְּלָהּ וְהוּי כְּאֹמַר לֹאֲשָׁה ה"ו גִּיטָר וְלֹא תִתְגַּרְשִׁי בּוֹ עַד לֵאחֲרָי ל' יוֹם. רַבִּינוּ יִצְחָק ב"ר מֵאִיר: הָא וְהָא רַבְּנָן. פִּי בְּקוֹנְטֵרֵס דְּלִרְבִּנָּן נִמִּי לֹא הוּי קְפִידָא אֱלָא גַבִּי אִשָּׁה מִשּׁוּם דְּהֶתֶם נִיחָא לִיה דְּתִתְיַחֵל וְלֹא בְּדוּכְתָא אֲחִירָא אֲבָל גַּבִּי עִירוּבוּ בְּשִׁלּוֹ לֹא אִיכַפַּת לִיה וְהָא דְּקִתְנִי אִינוּ עִירוּבוּ בְּשִׁלּוֹ חֲבִירוֹ כְּגוֹן דְּיִהֵב לִיה חֲבֵרָה רְשׁוּתָא לְעֵרֶב בְּתַמְרִים דִּידָה דְּהָכָא וְדָא קְפִידָא הוּי דְּבִגְדוּגְרוֹת וְחֲבֵרָה לִית לִיה רְשׁוּתָא וְקִשָּׁה דְּלֹא מִשְׁמַע כְּלָל דְּפִלְגִי רַב יוֹסֵף אֲסוּגָא דְּלַעֲלִיל דְּסִבֵּר דְּלִרְבִּנָּן הוּי קְפִידָא בְּעִירוּבוּ שְׁלֹו כְּמוֹ בְּאִשָּׁה וְלֹא כֹא רַב יוֹסֵף לְחֻדֵּשׁ אֱלָא בְּשִׁלּוֹ חֲבִירוֹ וְעוֹד דֹא"כ הִלִּיל הָא וְהָא כְּבֹוֹלִי עֲלֵמָא דְּרַבִּי אֱלֶעָזָר נִמִּי מוֹדֵה בְּשִׁלּוֹ חֲבִירוֹ דְּהוּיָא קְפִידָא כְּמוֹ בְּבַעַל דְּמוֹדָה ר"א דְּהוּי קְפִידָא וְלִכְּךָ נִרְאָה לְפִרְשׁ דְּשִׁלּוֹ הוּי קְפִידָא אֲבָל בְּשִׁלּוֹ חֲבִירוֹ דְּהוּי בְּשִׁלּוֹ שְׁלִיחַ כְּכֹל מַה שְׁיִצְחָה הִשְׁלִיחַ: עֵרֶב לוֹ כִּיּוֹן דְּמַעַרְב לוֹ בְּפִירוֹתֵי וְאִת' הִשְׁתָּא מִשְׁמַע דְּלִרְבִּנָּן בְּשִׁלּוֹ הוּי קְפִידָא גַּם לְרַב יוֹסֵף כְּדִפִּירִשְׁנֵי וְכֵן בַּפ' (דְּתַנְיָה) וְהִשְׁלִיחַ (וְשִׁיל דף זר) דְּהָכָא לִי מִן הַחֲלוֹן וְהִבֵּיא לוֹ מִן הַדְּלוֹסְקָמָא שְׁלִיחַ מַעַל מִשּׁוּם דְּלֹא עָשָׂה שְׁלִיחַ שְׁלִיחוֹתוֹ דְּקְפִידָא הוּי וְתִימָה דְּבִסּוֹף הַמַּפְקִיד (כ"ח דף זכ) גַּבִּי כְּשׁוֹתָא מִשְׁמַע דְּלֹא הוּי קְפִידָא מִשּׁוּם דְּלֹא אָמַר לוֹ מִהָאֵי רַמִּי וְהִנְהֵאֵי לֹא רַמִּי וְאִין נִרְאָה לוֹמֵר דִּאֲתָקָא לְרִי אֱלֶעָזָר דְּהָכָא דְּהִילְכָתָא כְּוִיתִיָּה דְּקָאֵי רַשְׁבִּי' בְּשִׁיטִּיתָה בַּפ' גַּם פִּשְׁטוֹ (כ"ז דף סה). מִדְּלֹא מִיִּיתִי לָהּ הֶתֶם בְּהַמַּפְקִיד וְנִרְאָה דְּהָכָא וְדָאֵי שְׁחֻבִיר תַּמְרִים וְגִירוּגְרוֹת וְהַחוּבִיר חֲלוֹן וְדִלוֹסְקָמָא לֹא יָהָה מְזִכִּיר אִם לֹא שְׁחִיָּה מַקְפִּיד אֲבָל בְּהַמַּפְקִיד דְּאֲחוּי לְסִרְסִיָּה הִיכָן כְּשׁוֹתָא שְׁלֹו מוֹנָח וְהוּי הֶתֶם תְּרִי כְּרִיא דְּכְשׁוֹתָא וְגַם אִין רִגְלִין לְהַקְפִּיד כִּיּוֹן שְׁהַכֵּל מִן אֲחֵר הָא לֹא הוּי לִיה לֹאֲסוּקִי אֲדַעְתִּיָּה שִׁיחָא לֹאֲחִירִים כְּשׁוֹתָא בְּבִיתוֹ שֶׁל זֶה: מֵאֵי שְׁלֹו שְׁלֹו חֲבִירוֹ אִיכָא. לֹא עָבִי לְשִׁנְיָה הָא דְּתִנְיָא עִירוּבוּ עִירוּבוּ בְּסִמוּכִין זֶה לָזֶה וְהָא דְּתִנְיָא אִין עִירוּבוּ עִירוּבוּ בְּמִרְחָקִין זֶה מִזֶּה דֹא"כ אִפִּי שׁוֹכֵר וְשׁוֹכֵר נִמִּי וְעוֹד דְּנִיחָא לִיה לְשִׁנְיָה הַכֹּל בְּחֵד גְּזוּתָא:

דמי

בְּלִשׁוֹן אֲרָמִי וּפְעָמִים בְּלִשׁוֹן עֲבֵרִי הֵלֶכֶךְ כִּי אָמַר פְּטוּרָה לְשׁוֹן גַּם פְּטוּרִין הוּא שְׁהַכֵּל מִן תִּנְיָא דִּידִין דְּבֵר אֲרִיעָא דִּישְׁרָאֵל הוּא. וְכֹל סִיפּוּרוֹ לְשׁוֹן עֲבֵרִי לֹא דִּיִּיק בִּין פְּטוּרָה וְכֵן פְּטוּרָה וְלֹא לְגַט פְּטוּרִין אִיכְנֹוּ דְּפִטְטוּרִין לְשׁוֹן אֲרָמִי הוּא תְּרַגּוּם שֶׁל שִׁלּוּחַ: הוֹצִיאָהּ מִהוּ. מִי אִמְרִי' לִישְׁנָא דְּקָרָא נָקַט וְיָצָא מִבֵּיתוֹ (דְּבָרִים כד) אוּ דִּילְמָא לֹא לִישְׁנָא דְּקָרָא הוּא דְּלֹא כְּתִיב כְּתִיבִין גַּם לֹא לִישְׁנָא דְּגִישָׁא הוּא: הַתִּירוּתָהּ מַהוּ. לְשׁוֹן מִתְרַתֵּר לְכָל אָדָם הוּא אוּ לְשׁוֹן הַתִּירוּתָהּ נִדְרִים אוּ הַתִּירוּתָהּ חֲגוּרָה: פְּשׁוּט מִיָּהָ. מִתְנִיחָא דָּהָא מִהֵנִי בְּעִיָּין עָשׂוֹ לָהּ כְּדָת לֹא אָמַר כְּלוּם: מִתְנִי' הוֹצֵא בְּקוּלָר. לִיהָרָה לְמַלְכוּתָהּ וְאָמַר כְּתִבוּ. אַע"פ שְׁלֹא אָמַר תִּנְיָא: יִתְכַּוֵּי וְיִתְנֵי. דֹּאגַב פְּחִידָה טְרִיד לֹא פִּרִּישׁ: הַמַּפְרִשׁ. לִים: וְהוֹצֵא בְּשִׁיחָא. לְמַדְבָּרוֹת: הַמְסוּכִין. חוּלָה: גַּמ' מִתְמַרָא. מִיָּין שֵׁשׁ לִי:

תרוכין, שהן לשון עזיבה וגירושין. אבל אם אמר להם הבעל **פְּטֹרָהּ**, או **פְּרִנְסוּתָהּ**, או **עָשׂוּ לָהּ בְּנִימוֹס**, או **עָשׂוּ לָהּ פְּרָאוֹי**, בכל אחד מלשונות אלו לא **אָמַר כְּלוֹם**, ואין להם לכתוב ולתת לה גט, כיון שאין זה ודאי שלגירושין נתכוין.

הגמרא מביאה ברייתא, שרבי נתן נחלק בה על האמור במשנתו ובברייתא הקודמת לענין לשון 'פטורה':

שורש 'פטר' יש בו שתי משמעויות, בלשון עברי משמעותו לשון פטור וחובה וזה בבנין קל פעל, ובלשון ארמי משמעותו לשון שילוח. ובלשון עברי לא מצינו שורש זה בבנין הדגוש ו- פעל, ורק בלשון ארמי שייך שורש זה אף בבנין הדגוש.

הַנִּינְאִי רַבִּי נְתָן אָמַר, אם אמר הבעל לעדים **פְּטֹרָהּ, דְּבִרְיוֹ קִינְיָן**, שכיון ש'פטורה' הוא לשון ציווי, והריהו בבנין דגוש, מסתבר שכונתו היא מלשון גט פטורין, שאף הוא דגוש. אמנם אם אמר **פְּטֹרָהּ**, שהציווי הוא בלשון רפוי ומבנין קל, לא **אָמַר כְּלוֹם**, שמסתבר לומר שכונתו מלשון פטור וחובה, משום שאם היתה כונתו ללשון 'גט פטורין', היה לו להדגיש ולומר לשון 'פְּטֹרָהּ'.

רבא מבאר מה טעמי המחלוקת בין תנא דידן לרבי נתן:

אָמַר רַבָּא, רַבִּי נְתָן דִּבְבִּלְלָהּ הוּא – רבי נתן שעלה מבבל, ששם היו מדברים פעמים בלשון עברי ופעמים בלשון ארמי, הוא דייק ב'דייק ב'ין **פְּטֹרָהּ** ל**פְּטֹרָהּ** – דייק בחילוק בין פטורה לפטרה, ולכן אמר שמסתבר שכאשר אמר הבעל בלשון דגוש 'פטרה', נתכוין ללשון ארמי, שהוא מלשון גט פטורין, ולכן דבריו קיימין. מה שאין כן כשנטק בבנין קל 'פטרה' נתכוין לדבר בלשון עברי ומלשון פטור וחובה. אך **הַנִּינְאִי דִּינָה**, דבר ארין ישיראל הוא, ששם מדברים רק בלשון עברי, הוא לא דייק בחילוק זה, ולכן אמר שבין כשאמר הבעל לשון דגוש, ובין כשאמר לשון רפוי נתכוין לדבר בלשון עברי, והיינו מלשון פטור וחובה, ואין בכך כלום.

אִיפְּעִינָא לְהוּ, אם אמר הבעל **הוֹצִיאָהּ, מָהוּ**, האם כונתו מלשון הפסוק (דברים כד ב) 'ויצאה מביתו', או שלא לכך נתכוין, וכן כשאמר הבעל **עָזְבָהּ, מָהוּ**, האם כונתו מלשון 'אגרת שבוקין', או שמא כיון שאין כותבין בגט לשון עזיבה ממש, אין עזיבה לשון גירושין ולא לכך נתכוין. וכן כשאמר הבעל **הַתִּירָהּ, מָהוּ**, האם כונתו מלשון 'מותרת לכל אדם' ובלשון הגט, או שכונתו מלשון התרת נדרים, או התרת חגורה, שהוא לשון פתיחה ואינו לשון גירושין כלל. וכן מסתפקת הגמרא, **הַנִּיחֹתָּהּ, מָהוּ**, הוֹעִילָהּ לָהּ, מָהוּ, עָשׂוּ לָהּ בְּרָתָהּ, מָהוּ, שבכל לשונות אלו יש להסתפק, האם כונתו שנידון לה ושיועיל לה בנתינת גט, וזה דת שלה, או שכונתו לצורך אחר של האשה ולא לענין גירושין כלל.

הגמרא פושטת את הספק האחרון, כשאמר הבעל 'עשו לה כדת':

פְּשׁוּטָא מִיָּהּ חֲרָא, דְּתִנְיָא, אם אמר הבעל **עָשׂוּ לָהּ בְּרָתָהּ, עָשׂוּ לָהּ בְּנִימוֹס** ו- (כחוק), **עָשׂוּ לָהּ** המשך בעמוד פג

רשות לערב מגורגרות כלל, ולכן אין עירוב. עירוב.

אביי מקשה על ביאורו של רב יוסף:

אָמַר לִיה אַבְיִי, וְאֵלָא הָא דְּתִנְיָא, הָאֻמְרָ לְשִׁלּוּחָהּ עֵרֵב לִי בְּמִנְדָּל – תניח את עירובי בארון הנמצא בסוף אלפיים אמה, **וְעֵרֵב לִי בְּשׂוּבָהּ**, או שאמר לו להניח העירוב **בְּשׂוּבָהּ, וְעֵרֵב לִי בְּמִנְדָּל**, ואף במקרה זה נחלקו הברייתות, **דְּתִנְיָא חֲרָא עֵירוּבוֹ עֵירוּבוֹ, וְתִנְיָא אֵירוּדָה אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּבוֹ**, ואם כן יקשה, הֲתָם, מֵאִי שָׁלוֹ וְשִׁלּוּ חֲבִירוֹ אֵיכָא – וכי מה שייך שם לומר ששתי הברייתות סוברות כרבנן, וברייתא השניה הסוברת שאין עירובו עירוב מדברת בשוּבָה של חבירו שנתן לו רשות להניח שם, הרי ודאי הוא שאין חבירו מקפיד אם יניח העירוב בארון או בשוּבָה, ואם כן מפני מה אין עירובו עירוב.

מתרצת הגמרא, **הֲתָם נָמִי אֵיכָא** – אף שם יש לבאר שהכוונה ל**פִּינִי דְּמִנְדָּל וּפִינִי דְּשׂוּבָה** – שצוה לשלוחו לערב מפירות המונחים במגדל, והשלוח עירב מן הפירות המונחים בשוּבָה, והיינו ממש כחילוק הברייתות הראשונות לענין תמרים וגורגרות.

משנה

המשנה שלפנינו מבררת איזה לשון מתפרש כציווי לכתובת גט:

הָאֻמְרָ לשנים, **כְּתִיבוּ גִט וְתִנְיָא לְאִשְׁתִּי**, או שאמר בלשון נְרִשָּׁה, וכן, **כְּתִיבוּ אִגֻּרְתָּ וְתִנְיָא לָהּ, הָרִי אֵלָיו יִכְתְּבוּ** הגט וְתִנְיָא לָהּ, שכל אחד מלשונות אלו משמעותו 'כריתות', כיון שרגילים לקרות לספר כריתות בלשון 'גט', ולמעשה הכריתות בלשון 'גירושין', וכן קרוי הגט בלשון 'אגרת', שכך כתוב בנוסח הגט 'ודן דיהוי ליכי מינאי, ספר תירוכין ואגרת שבוקין'.

אמנם אם אמר להם בלשון **פְּטֹרָהּ**, או שאמר **פְּרִנְסוּתָהּ**, או **עָשׂוּ לָהּ בְּנִימוֹס**, או **עָשׂוּ לָהּ פְּרָאוֹי**, לא **אָמַר כְּלוֹם**, כיון שיש להסתפק שמא לא היתה כונתו לשם גירושין, אלא בלשון 'פטרה' כונתו ללשון פטור וחובה, שאומר להם להקל עליה מהחובות שחייבת, ואין כונתו ללשון שילוח ופיטורין. וכן לשון 'פרנסה', שמשמעותו עשיית צרכיה וענייניה, שמא כונתו שיסדרו עבורה צרכי מלבוש וכסות, ואין כונתו שיסדרו עבורה צרכי גיטה וגרשה שלא תצטרך ליבם אחר מותו. וכן בלשונות 'בנימוס ובראו' שמא כונתו שיעשו לה בנימוס ובראו לתת לה חוק מזונות וכסות, ולא שיעשו לה בנימוס ובראו לתת לה גט.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא, המונה עוד כמה לשונות שמשמעותן לשון גירושין:

תִּנְיָא רַבְּנָא, בעל שאמר לשני עדים **שְׁלַחְתָּהּ, או שְׁבִקְתָּהּ, או תִּרְבֹּתָהּ**, בכל אחד מלשונות אלו **הָרִי אֵלָיו יִכְתְּבוּ וְתִנְיָא**, שלשון 'שלחה' משמעותו כלשון הכתוב (דברים כד א) 'ושלחה מביתו'. וכן הלשונות 'שבקה' ו'תרכוה' הן על דרך הלשון הנכתב בגט 'אגרת שבוקין' ו'ספר

אמנם **יִנְיָא** לא הוי עַד דְּמִיתִּי לְמִתָּא מְחִסָּא – הגט לא יחול עד שתגיע עם הגט למתא מחסיא, ושם יחול הגט, ומשום כן כשעבר זמן שיכול היה הגט להגיע לשם, יש לחשוש לכך ואסורה בתרומה.

שנינו במשנה, **וְרַבִּי אֱלֶעָזָר אוֹסֵר בתרומה מִיָּד**: מקשה הגמרא, **פְּשִׁטָּא, דְּהָא מִרְּאָה מְקוֹם הָיָא לֹא** – פשוט שלדעת רבי אלעזר אסורה מיד, שהרי כבר השמיענו במשנה הקודמת (סה). שאשה אינה מקפדת על מקום קבלת הגט, ואם כן ודאי יש לחוש שמא מצאו הבעל מיד ומסר לו הגט ונאסרה בתרומה.

מתרצת הגמרא, לא **צְרִיכָא** אלא להשמיענו באופן דְּמִתָּה לִיה יֵיל לְמִזְרָה, דְּאִיתִּיה בְּמִזְרָה – שאמרה לו לך לצד מזרח, כיון שהבעל מצוי בצד מזרח, וְקָא אֵיל לְמַעְרָב – והלך השליח לצד מערב, מָהוּ דְּתִנְיָא בְּמַעְרָב הָא לִיתִּיה – הרי היה מקום לומר שאין לחשוש שמא קיבל את הגט שם, שהרי אין הבעל מצוי בצד מערב, קָא מְשַׁמְעֵ לָן שִׁמְכָל מְקוֹם יֵשׁ לַחֲשׁוּשׁ דִּילְמָא, בְּהָרִי דְּקִאָדִיל מִינָם נָאִים בִּיה – שמא תוך כדי הליכה פגע בו וְיִרְבֵּה לִיה יִנְיָא – ונתן לו הגט. הגמרא מביאה מקרה נוסף שיש לתלותו במחלוקת רבי אלעזר וחכמים:

הָאֻמְרָ לְשִׁלּוּחָהּ, עֵרֵב לִי – הנח לי עירוב לסוף אלפיים אמה בְּתִמְרִים, וְעֵרֵב לִי בְּגִרְגֵרוֹת – בתאנים מיובשות. או שאמר לו לערב בְּגִרְגֵרוֹת, וְעֵרֵב לִי בְּתִמְרִים. תִּנְיָא חֲרָא – בברייתא אחת שנינו עֵירוּבוֹ עֵירוּבוֹ, על אף ששינה מדברי המשלח. וְתִנְיָא אֵירוּדָה – ובברייתא אחרת שנינו אֵין עֵירוּבוֹ עֵירוּבוֹ, כיון ששינה מדעת המשלח.

אָמַר רַבָּה, לֹא קִינְיָא, הָא – ברייתא אחת רַבְּנָא, הָא רַבִּי אֱלֶעָזָר, שנחלקו במשנה לעיל (סה). לענין גט, ומבארת הגמרא, הָא רַבְּנָא דְּמִתָּה קְפִידָא – הברייתא השניה היא דעת רבנן שאמרו שאף שאין הדבר תלוי באשה וגם אין לה הפסד בכך עם כל זה מקפידה בדבריה, ואם השליח שינה אינו שולחה, וכן גם כאן כונת המשלח להקפיד שיעשה השליח כצויו, ולכן אין עירובו עירוב. הָא רַבִּי אֱלֶעָזָר, דְּמִתָּה מִרְּאָה מְקוֹם הָיָא לֹא – הברייתא הראשונה היא דעת רבי אלעזר הסובר שבדבר שאין לה הפסד דת אינה מקפידה, וכן גם כאן לא נתכוין המשלח להקפיד, ואינו אלא כמראה מקום לשליח איך באפשרותו לעשות עירוב.

וְרַב יוֹסֵף אָמַר, הָא וְהָא רַבְּנָא – שתי הברייתות הן לשיטת רבנן, והחילוק ביניהן הוא, שְׁבִאָן בְּשָׁלוֹ, בָּאָן בְּשָׁלוֹ חֲבִירוֹ – בברייתא הראשונה מדובר שהתמרים והגורגרות שניהם היו של המשלח, וממילא ודאי אין שום סברא לומר שמקפיד ממה עירב, ורק לגבי גט סוברים רבנן שכונתו האשה להקפיד שלא יקבל השליח את גיטה אלא במקום פלוני, כיון שאין רצונה להתבזות במקום אחר. מה שאין כן בברייתא השניה מדובר בתמרים של חבירו, שנתן לו רשות לערב בתמרים שלו, והלך השליח ותרם מהגורגרות של אותו פלוני, שבאופן זה ודאי כונת המשלח להקפיד, שהרי חבירו לא נתן לו

דָּרָא רַבִּי אֲבִינָא לְסִילְתָּיָה – יטען רבי אבינא את סלו על כתיפו למזונותיו הצריכים לו בדרכו, וְאֵל לִנְפִי דְרַב הוּנָא רַבִּיָּה – וילך אל רב הונא רבו, שעל פיו יזכה במתנה אף על פי שלא עשה קנין בחיי גניבא. **דְּאָמַר רַב הוּנָא**, דין גִּיטוֹ של שכיב מרע שצויה לתת לאשתו, בְּדִין מִתְּנָתוֹ שצויה לתת לפלוני, מֶה מִתְּנָתוֹ אִם עֶמֶד חוּזַר בו, כיון שאומדים אנו שהתכוין לתת המתנה רק אם אכן ימות, אָף גִּיטוֹ אִם עֶמֶד חוּזַר, שאומדים אנו דעתו שלא נתכוין לגרשה אלא אם ימות, וכיון שעמד חוזר בו, וכיון שדימה רב הונא דין גט למתנה, יש לנו לדמותם אף להיפך, דהיינו, וְכֹה גִיטוֹ של שכיב מרע אָף עַל גַּב דְּלֹא פָּרִישׁ – שלא פירש דבריו, כִּיּוֹן דְּאָמַר כְּתָבוּ גִט לַאֲשֵׁתִי, אָף עַל גַּב דְּלֹא אָמַר תָּנוּ, נותנין לה, שהרי ודאי לכך נתכוין, אלא שמתוך שטרוד בחליו לא פירש את דבריו, וכמבואר במשנתנו שאמרו כן לגבי יוצא בקולר ומסוכן, אָף מִתְּנָתוֹ, כִּיּוֹן דְּאָמַר תָּנוּ הרי זו מתנה, אָף עַל גַּב דְּלֹא קָנוּ מִיָּדֵיהּ, והוא הדין לגבי רבי אבינא, שקיבל מתנה מגניבא, שדינו כשכיב מרע ומתנתו מתנה.

מִתְּקַיֵּם לָהּ רַבִּי אֲבָא, אם כן, יש לומר גם אִי מֶה מִתְּנָתָהּ יִשְׁנָה לְאַחֵר מִיָּתָהּ – ששייך לתת מתנה לאחר מיתה, וכגון שאמר קודם מיתתו לתת מתנה לפלוני, אָף גִּט יִשְׁנָה לְאַחֵר מִיָּתָהּ – שאם אמר שיתנו גט לאשתו יתנו לה אף לאחר מיתתו. וזה הרי ודאי אינו, שאין גירושין לאחר מיתה, וכיון שגט ומתנה אינם שווים לכל דבר, מנין לדמותם אף לענין זה. דוחה הגמרא, הָכִי הִשְׁלָמָא מִתְּנָתָהּ אִתְּהָ לְאַחֵר מִיָּתָהּ, וכמו שנתבאר ששייך שיזכה בה המקבל לאחר מיתת הנותן, אֲלֵא גִט לְאַחֵר מִיָּתָהּ מִי אֵיבָא, הרי מיד במיתת הבעל נופלת האשה לייבום, ואין שייך כעת כלל לגרשה מבעלה הראשון, ולכן אין לדמותם לענין זה. מה שאין כן לגבי דינו של רב הונא, שאם עמד חוזר, וכן לענין זה שאף שלא קנה בחייו יזכה לאחר מיתה, ודאי שייך לדמותם.

אֲלֵא רַבִּי אֲבָא הָכִי קָא קִשְׁיָא לִיה – כך הוקשה לו על דברי רבי זירא, והלא מִתְּנָתָה שְׂכִיב מֵרַע בְּמִקְצָת, הוּא שנתן גניבא לרבי אבינא, ולא כל נכסיו, וקיימא לן שמתנת שְׂכִיב מֵרַע בְּמִקְצָת בְּעֵצָא קִנְיָן – צריכה קנין מיד השכיב מרע. שלא תיקנו חכמים שידברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו' אלא בנותן כל נכסיו, שמוכח שנתנם מחמת שסבור שהולך הוא למות. שואלת הגמרא, מִכָּלֵל דְּרַב הוּנָא סָבַר לֹא בְּעֵצָא קִנְיָן – אם כן עולה מדבריו שרבי זירא סבור בדעת רב הונא שאף מתנה במקצת אינה צריכה קנין, שהרי רבי זירא אמר שלדעת רב הונא יזכה רבי אבינא במתנה, וְהָא קִינְיָמָא דְּבְעֵצָא קִנְיָן, מבארת הגמרא, אֲמַר הָכָא דְּמִצְוַת מִתְּנָתָהּ הוּא – שונה מתנה במקצת זו, שכיון שהיה גניבא יוצא בקולר ודאי ידע שאינו עתיד לחזור, והריהו כמצוה מחמת מיתה, ולכן אף מתנתו במקצת הרי היא מתנה. חזרות הגמרא ושואלת לאידך גיסא, מִכָּלֵל דְּרַבִּי אֲבָא שהקשה שכיון שהיא מתנה במקצת

צריכה קנין, מוכח שקבר מצוה מִתְּנָתָהּ מִיָּתָהּ בְּעֵצָא קִנְיָן אם זה מתנה במקצת, וְהָא קִינְיָמָא לָן דְּלֹא בְּעֵצָא קִנְיָן, ואם כן קשה מה היתה קושיית רבי אבא שמתנת שכיב מרע במקצת צריכה קנין.

אֲלֵא רַבִּי אֲבָא הָכִי קָא קִשְׁיָא לִיה, איך יקנה רבי אבינא את המתנה, תְּמָרָא לֹא קָאָמַר – הרי גניבא לא אמר שיתנו לרבי אבינא יין בשווי ארבע מאות זוז, דְּמִי תְּמָרָא לֹא קָאָמַר, ואף לא אמר תנו לו ארבע מאות זוז מדמי היין, ושואם כן היה אומר היו צריכים למכור מהיין וליתן לו מדמי ארבע מאות זוז. אלא תנו לו ארבע מאות זוז מִתְּמָרָא קָאָמַר, ומשמע שיתנו לו ארבע מאות זוז מהיין עצמו, והלא אין שייך לעשות מעות מיין.

מתרצת הגמרא, וְאִידָךְ – רבי זירא שאמר שזכה רבי אבינא במתנה, סבור הוא שמה שאמר גניבא 'מִתְּמָרָא' הוּא בְּדִי לִיפּוֹת אֵת כַּחוֹ של רבי אבינא. שאם היה אומר תנו לו 'חמרא בארבע מאות זוז', אם היה מחמיץ חלק מהיין, היו טוענים לו הוירשין שאף מחלקו החמיץ, וכן אם היה אומר תנו לו 'ארבע מאות זוז דמי חמרא', והיו מוכרים חלק מן היין, אם המעות היו נאבדים, היו טוענים לו הוירשין שאף מעותיו נאבדו. ומשום כן אמר גניבא תנו לו 'ארבע מאות זוז מחמרא', שבכך משמע שנתן לו אחריות למתנתו בין בין עצמו ובין בדמי היין, ואף אם יחמיץ חלק מהיין או יאבדו חלק מדמי היין הוא אינו מפסיד כלום, ונמצא כוחו יפה. שְׁלַחָה מִתָּם – מאריך ישראל, שהאומר ליתן מעות מִתְּמָרָא, הוּא בְּדִי לִיפּוֹת אֵת כַּחוֹ של המקבל, ומתנתו מתנה.

משנה

מִי שֶׁהָיָה מוֹשְׁלֵף לְבוֹר, וְאָמַר, כֵּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת קוֹלִי – של הנמצא בבור ופירש את שמו ושם עירו, יִכְתּוֹב גִּט לַאֲשֵׁתוֹ, הָרִי אֵלָיו יִכְתּוֹבוּ וְיִתְּנוּ גִט לַאֲשֵׁתוֹ, כיון שאומדים את דעתו שלכך נתכוין אלא שטרוד היה בפחדו.

גמרא

וְלִיחּוּשׁ שֶׁאֵם שֶׁד הוּא הַמְצוּה לכתוב. משיבה הגמרא, אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּשָׂרָא לֹא דְמוֹת אָדָם, שואלת הגמרא, אֵינְהוּ נִמְי אִידְמוּי אִידְמוּ – הרי פעמים השדים מראים עצמם כאדם. משיבה הגמרא, דְּהוּא לִיה בְּכוּזָה – שראו את הצל שלו. מוסיפה הגמרא ושואלת, אֵינְהוּ נִמְי אִית לָהּ בְּכוּזָה – הרי אף לשדים יש צל. משיבה הגמרא, דְּהוּא לִיה בְּכוּזָה דְּבְכוּזָה – שראו לו שיש צל לצלו. מבררת הגמרא, וְדִלְמָא אֵינְהוּ נִמְי אִית לָהּ – ושנא אף לשדים יש צל לצלם. משיבה הגמרא, אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא, לִימְרֵי יוֹנָתָן בְּנִי, בְּכוּזָה אִית לָהּ – צל יש להם לשדים, אבל בְּכוּזָה דְּבְכוּזָה לִית לָהּ – צל לצלם אין להם.

וְדִלְמָא צָרָה הוּא – וניחוש שמה אחת משתי נשיו היא שרוצה לקלקל את צרתה, ולכך אומרת שיתנו גט לצרתה כדי שתנשא לאחר על ידי הגט ותאסר על בעלה.

תָּנָא רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, בְּשַׁעַת הַסַּכָּנָה – כשאדם נמצא בסכנה, כגון מי שהיה מושלך בבור, בּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין גִּט לַאֲשֵׁתוֹ על פי מה שפירש את שמו, אָף עַל פִּי שְׁאִין מְכִירִין שאכן הוא זה המצוה להם, שאם לא כן, שמה ימות ולא תוכל עוד לקבל גט.

משנה

תְּמָרָא שְׂאָמַר כְּתָבוּ גִט לַאֲשֵׁתִי, אין נותנים הגט לאשתו, שכיון שלא פירש ואמר 'תנו', אין זה אלא שרְצָה לְשַׁחֵק בה. **מַעֲשֶׂה בְּבָרְיָא אַחֵר שְׂאָמַר, כְּתָבוּ גִט לַאֲשֵׁתִי**, ולא אמר תנו, והלכו ונתנו הגט לאשתו, ולאחר מכן הלך אותו בריא וְעָלָה לְרֹאשׁ הַגִּיט וְנָפַל וּמָת. אָמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּין גִּט זה תלוי באופן נפילת הבעל מן הגג, אִם מַעֲצָמוּ נָפַל – שהפיל עצמו במזיד מן הגג, הָרִי זֶה גִּיט, שהוכיח סופו על תחילתו שמפני כך צויה שיכתבו גט לאשתו, ודעתו היתה שאף יתנו לה, אלא שהיה טרוד בפחדו כמפרש לים והמסוכן. אך אִם הָרוֹת דָּחָתוּ וְנָפַל שֶׁלֹא מִרְצוֹנוֹ, אֵינּוּ גִיט, שהרי הוא כשאר בריא שאין אנו אומרים שנתכוין שאף יתנו לה, שהרי לא אמר אלא כתבו.

גמרא

מקשה הגמרא, וכי שנה התנא במשנה מַעֲשֶׂה בכדי לְסַתֵּר את מה שכתב בתחילה, שמשמע שבכל אופן אין נותנין גט לאשתו אם לא אמר תנו, ואילו במעשה שהובא בהמשך המשנה מבואר שיש לחלק בין זה לפי אופן הנפילה. מתרצת הגמרא, תְּמָרָא מִיִּחְסָרָא, וְהָכִי קָתְנִי – וכך צריך להוסיף בה, הבריא שאמר כתבו גט לאשתי רצה לשחק בה, אמנם אִם הוֹכִיחַ סוּפָא עַל תְּחִילָתוֹ – שיש לאמוד שודאי היתה כוונתו מתחילה שיכתבו ויתנו לה, הָרִי זֶה גִּיט, שהריהו כמסוכן ויוצא בקולר. והביא התנא סיוע לדבריו, וּמַעֲשֶׂה נִמְי בְּבָרְיָא שְׂאָמַר כְּתָבוּ גִט לַאֲשֵׁתִי, וְעָלָה לְרֹאשׁ הַגִּיט וְנָפַל וּמָת, וְאָמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁדִּין הַגִּט תלוי באופן נפילתו, אִם מַעֲצָמוּ נָפַל הָרִי זֶה גִּיט, שהרי הוכיח סופו על תחילתו, וכונתו היתה שיכתבו ויתנו, אך אִם הָרוֹת דָּחָתוּ לִיפּוֹל, אֵינּוּ גִיט.

הָהוּא בְּבָרָא דְּעַל לִבִּי בְּנִישְׁתָּא – לבית הכנסת, אֲשֶׁכַּח מְכָרִי יְנוּקָא וּבְרִיָּה דִּיתְבִּי – ומצא שם מלמד תינוקות ובנו הגדול שהיו יושבים שם, וְיָרִיב אֵינְי אַחֲרֵיהֶן גְּבִיָּהוּ – ועוד אדם אחר היושב אצלם. אָמַר לָהּ – אמר להם זה הנכנס, בִּי תְּרִי מִיָּנִיכּוּ נִכְתָּבוּ גִיטָא לְבִרְיָתָהּ – שתיים מכם יכתבו גט לאשתי. לְסוּף שְׂכִיב מְכָרִי יְנוּקָא – לבסוף המלמד תינוקות, ונשארו רק בנו של המלמד תינוקות ואותו אדם שישב אצלם. ויש להסתפק בכגון זה, מִי מִשּׁוֹ אֵינְשִׁי בָרָא שְׁלִיחָא בְּמִקּוֹם אֲבָא – האם רגילים בני אדם למנות שליח את הבן בפני אביו, ונמצא שמינה גם את הבן להיות שלוחו, ועכשיו שאביו מת ויכול בנו של המלמד בכגון זה שישב אצלם לכתוב לה את הגט, הוּא לֹא – ואם שם דרך בני אדם להקפיד על כך, ואינם ממנים בן

דמי' חמרא לא קאמר. וא"ת כי אמר נמי דמי חמרא הו"י דבר שלא בא לעולם כדאמרין בפרק האומר משקלי (פ"ק דף כ"ט) גבי דמי שור זה עלי עולה ומוקי לה באומר לכשיבואו דמיו יקדשו וקריין וקא אין אדם מקדש דבר שלא בא לעולם וי"ל דהתם משום דאמר לכשיבואו אבל אמר דמי שור זה עלי עולה משמע התם דלא חשיב זה דבר שלא בא לעולם אלא הו"י כמו דקל לפירוטו דבעי למימר יקדש השור לדמיו וד"נ כי אמר דמי חמרא בעי למימר שיהא הו"י קנוי לו לדמיו אי נמי באן היה דמי יין שכבר נמכר ויין שלא נמכר והכי קאמר דמי חמרא שכבר נמכר לא קאמר וגם חמרא העומד למכור לא קאמר:

כדי' לישות כחו. פירש בקונטרס שיהא כל היין שלו באחריות שאם אמר תנו לו יין אם החמיצה חבית אחת מן היין הו"י יורשין אומרים לו שלך החמיץ ונראה שלא רצה לומר שיהא כל ההפסד שלו דמן הדין אין לו להפסיד אלא לפי החשבון והשקט דכולו אחריות אינו מפסיד כלל וא"ת ורב הונא מה הרצף להשמיענו כיון דאמר תנו ואע"ג דלא קנו מיניה הא פשיטא דמתנת שכבי מרע בכולה או מצוה מחמת מיתה דלא בעינן קנן ואומר ריב"ם דאיצטרך ליה לאשמועינן דאפי' יוצא בקולר כמו עובדא דנגיבא דמיתיי עלה יש לו דין שכבי מרע דכלל דהכא דמועיל כתבו כמו תנו יש לו דין זה:

כל' השומע קולו כו'. אע"פ דאמרין בפרק אין בין הנודר (מ"ט דף כ"ט) גבי מוחר הנאה מחבירו דתורם לו תרומתו לדעתו ודיק בנמרא לדעתו דמאן לא לימא לדעתא דידיה מאן שווייה שליח אלא דבעל הכרי הא קא מהני ליה דעבד שליחיותו ומוקי לה באומר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום לאו משום דכי אמר הכי לאו שליחיותו עבד דבתרומהו בעינן שליחות אלא לענין מוחר הנאה דוקא לא חשיב שליחות שיהיב בכך כמתנה ליה כיון שלא צוה לו לעצמו או שמא יש לחלק דהכא לא קאמר כל הרוצה לכתוב אלא כל השומע דייחוד יחידה למי ששומע קולו:

וליהוש' שמוא שד הוא. דוקא בבור או אותו שנומד על ראש הקור וראהו בפרק בתרא דיקמות (דף קכ"ג) ואסור לאדם שיתן שלום לחבירו בשדה דבמגילה (דף כ"ג) בעין עובדא דיהושע שראה אותו ותרבו שלופה בידו כל כי האי גוונא חיישין שמוא שד הוא אבל בעיר מותר ליתן שלום לחבירו מבחוץ בליקלה או לעדים לומר בליקלה מבחוץ לאשתי ולא חיישין וכן משמע בירושלמי דפירקין דמיתיי עלה ומשיאין על פי פת קול ומפרש והוא דחזו בבואה ומפרש וקא דתימא בשדות אבל בעיר אע"פ שלא ראה בבואה של אדם ופרך מההיא דהיה מושלך בבור כו' ומשיני מצוין הן בבורות כדרך שמוציין בשדות:

אמר' לשנים כתבו ותנו גט כו' ואמר לסופר וכתב ותקמו דן מהו. והו"י מצי למיבעי באומר לשנים תנו בלא כתבו וכתבו ותנו דמי שמוא נקט כתבו ותנו לרבותא:

דרא רבי אבינא לסילתיה. יטעון רבי אבינא סלו על כתיפו למזונותיו להוצאת הדרך ויחל לו אצל רב הונא רבו כי על פיו ושמעותיו יוצא במתנה בלא קנן: **דאמר ר"ה.** בפרק מי שאתו (לקמן דף ע"ב:) ג'טו. דשכיב מרע: **במתנתו כו'.** ומיה' לפיכך אנו נמי דמה גיטו אע"ג דלא פריש תנו נותנין כדתנן במתניתין ביצא

קולר ובמסוכן אף מתנתו כו': **לאחר מיתה מי איכא.** לאחר שמת מי מנרשע ובשעת מיתה הוצקה לנכס ולהא מילתא היכי נדמינה: **אלא ר' אבא.** לאו הכי אתקין אלא הא קשיא ליה אדר' וקרא דאמר קנה רבי אבינא להא מתנה דנגיבא: **במקצת.** ששיר לעצמו שלא נתן כל נכסיו ובעי קנן דהכי קי"ל ב"ב בפרק מי שמת (דף קנ"א:) דכיון ששיר לגרמיה מידי אינו במצוה מחמת מיתה הואיל וחס על פרנסת עצמו ודרי' היא כמתנת בריא: **ופריכין.** מכלל דרב הונא סבר דלא בעי קנן: **דמצוה מחמת מיתה הוא.** שיהיה יודע שהוציא בקולר אינו חוזר: **הכי קשיא ליה.** היכי נקני' חמרא לא אמר. הבו ליה חמרא בארבע מאה וזו: **דמי חמרא לא קאמר.** הבו ליה ארבע מאה וזו מדמי חמרא דנימא לזבני חמרא ומיתב ליה: **חמרא קאמר.** וזו מחמרא קאמר דנימא ליה ובי עושין מעות מיו: **כדי' לייפות את כחו.** לכך לא פירש לא לו ולא זו כדי לייפות את כחו שיהא לו כל הדין שלו אחריות שאם אמר תנו לו יין אם החמיץ מן היין מאה חביות הו"י יורשין אומרים לו שלך החמיץ ואי אמר דמי חמרא וקברו ממנו קצת ואבדו המעות אומרים לו אבדו מעותיך הלך אמר מחמרא דמשמע יין ודמיו שהכל אחריות לא לו **מתני' כל השומע קולו.** ופירש שמו ושם עירו: **גמ' אידמוי' אידמו.** פעמים שעושין עצמם בדמות אדם: **בבואה.** צל צרה היא. שמתבוננת היא לקלקלה שתנשא בגט זה ותאסר על בעלה: **בשעת הספקה.** כגון זה ותאסר למות ואם לא עשיוי אימתי: **שאין מבירין.** אם זהו שפירש שמו: **מתני' צרה לשחק בה.** הואיל ולא אמר תנו **אם מעצמו נפל תרי** זה גט. דדעתו מתחילה היתה לכך וסופו הוכיח וקדח ליה כמפרש ומסוכן: **גמ' מעשה לפתור.** רישא תנא לא אמר כלום ואח"כ נתן חילוק בין מעצמו נפל ובין דחתו הרת: **מי משוי איניש ברא שליח במקום אבא.** דלא מקפיד בהי מייחודו ומעיקרא להאי ברא נמי שווייה שליח ועשיוי שמת האב יתנו לה הון והון ותכירו שהרי הלך

הבעל למדינת דים:

מתני' אמר לשנים תנו גט לאשתי. אע"ג דלא אמר כתבו ותנו דרי' אלו יתתנו בעצמן ולא יאמרו לעדים אחרים לחתום דלאו בית דין מניקה לצוות על אחרים אלא עדים שוויה ובנמרא מפרש על כתב הגט אם וכולו לצוות לסופר אחר לכתוב או הם עצמם צריכין לכתוב:

או

שיין לעמוד ב

והאמר

שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי. והוא הדין דהנה מצי למיפרך מדשמואל דפרק כל הגט (פ"ל דף כט). דאמר מתנה הרי היא כגט דמילי לא מימסרן לשליח אבל ממתני דאפי' רבי מאיר מודה באומר לשנים תנו או לשלישה אומר כתבו ותנו לא מצי למיפרך דה"א דטעמא משום בזיון

דבעל כדאמר אביי בפרק כל הגט (מ"ט) והנה דמיתא דבבביתא ליקא בזיון אלא בחתימת דאיכא פרוטום טפי

כתב

ידן הוא או כתב הגט הוא. אע"ג דלא נפקא מינה מדי דאידי ואידי מילי ניהו ולא ממסרן לשליח הא מסיק דלשמואל אמר אמרו כשר וא"כ חתם סופר ועד פסול דהא בקא תלקא כדאמרין בסמוך ובשואמר לשנים כתבו ותנו הוי כאילו אמר להם בפירוש שישתפו אחד עמקם לכתוב או לחתום לכך בעי מה רוצה הבעל שיעשו הם וילקח דאמר אי סבירא לן דכתבו כתב ידן הוא הא כתב הגט כ"י הוא הדין דהנה מצי למימר אפקא אי סבירא לן דכתב הגט הוא כתב ידן כשר. **הא** כתב הגט כשר כ"י. וא"ת ומאי קשיא ליה מהא דמילי לא מימסרן לשליח הא לר"מ אפי' מצאו באשפה כשר וי"ל דשמואל פוסק הלכה כר' אלעזר וי"ל דר"מ ופ"ו ר' יוסי דמתני' נמי כר"א א"נ נהי דמכשר ר"מ כשמצאו הבעל באשפה היכא שצוה לכתוב מודה ר"מ שצריך לעשות צווי ואפילו כתב ידן הוא הוי כאילו צוה להקריא שיאמר לסופר שכתוב ולא סגי הקא כמצאו באשפה אפילו לר"מ: **התם** סופר שנינו. וא"ת הא שמואל גופיה קאמר בפרק בתרא (לקמן דף ע"ב) דכתב סופר ועד שנינו ואח"כ מתניתין אפילו כר"מ דלא נפיק מיניה שום חורבא א"כ מאי פריך ליה הקא לשמואל וי"ל דנהי דפליג בפירוש דמתניתין דכתב סופר ועד במילתיה דר' יוסי לא אשבחן דפליג אדרב חסדא ורבי דמקא אי מודה ר' יוסי באומר אמרו אי לא ובפרק מי שצוהו (לקמן דף ע"ב) דייקין מבריתא לאפקי ממאן דאמר מודה רבי יוסי באומר אמרו:

מתניתין

מני רבי יוסי היא דאמר מילי לא מימסרן לשליח. אפילו באומר לשלישה תנו הוא הדין באומר אמרו ולהכי לא נפקא מינה חורבא אבל לר"מ דאמר מילי מימסרן לשליח באומר לשלישה תנו כ"ש באומר אמרו דכשר ולהכי לדידה חתם סופר ועד פסול דלא ליתי חורבא ולמאי דמסיק נמי באומר אמרו כשר ולא תעשה ולא שכיחא מ"מ לא מתוקמא מתניתין דמכשר חתם סופר ועד כרבי מאיר דמיישגין לדידה לתקלה אחריית דיימנין

דאמר לשלישה תנו ונמלכו שלשתן לומר לסופר לכתוב ולפלוני ופלוני לחתום ואזלי תרתי מנייהו מדעת שלשתן ואמרו לסופר וכתב ומשום כיוספא דסופר מחתמי ליה בלא ידיעת שלישי והא שכיחא דכשואמר לשלישה תנו אומרים לאחרים שכתבו ותנו לכתחילה כדתנן במתני' ולא חיישין שמו תשכור עדים כי אמר ל' תנו דכין דאומר אמרו כשר ולא תעשה לא יחתום הסופר אם לא שיעד בודאי שעשאן הבעל ב"ד ואם תאמר כין דלר"מ חתם סופר ועד פסול היכי תנן אמר לשנים

או לשלישה כתבו ותנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו אמר לשלישה תנו גט לאשתי הרי אלו יאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן בית דין דברי רבי מאיר וזו הלכה העלה רבי חנינא איש אונו מבית האסורין מקובל אני באומר לשלישה תנו גט לאשתי ויאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן בית דין אמר רבי יוסי נומינו לשליח אף אנו מקובלין שאפילו אמר לבית דין הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי שלמדו ויכתבו ויתנו אמר לעשרה כתבו ותנו גט לאשתי אחד כותב ושנים חותמין פולקם כתבו אחד כותב וכולם חותמין לפיכך אם מת אחד מהן הרי זה גט בטל: **גמרא** אמר רבי ירמיה בר אבא שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו אמר לשנים כתבו ותנו גט לאשתי ואמרו לסופר וכתב והתמו הן מהו שלח להו תצא והדבר צריך תלמוד מאי הדבר צריך תלמוד אלימא משום דהוה להו מילי ומספקא ליה מילי אי מימסרן לשליח אי לא מימסרן לשליח והאמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרן לשליח אלא לשמואל הא קא מיבעיא ליה האי כתובו אי כתב ידן אי כתב הגט ותיפשוט ליה ממתניתין אמר לשנים תנו גט לאשתי או לשלישה כתבו גט ותנו לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו היא גופא קא מיבעיא ליה כתובו כתב ידן הוא או כתב הגט הוא פשיטא דכתב הגט הוא דקתני סיפא אמר רבי יוסי נומינו לשליח אף אנו מקובלין שאפילו אמר לבית דין הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי שלמדו ויכתבו ויתנו לה אי אמרת בשלמא כתב הגט הוא שפיר אלא אי אמרת כתב ידן הוא מי איכא בי דינא דלא ידעי מחתם חתימת ידיהו אין איכא בי דינא חדתא ואי סבירא לן דהאי כתובו כתב ידן הוא הא כתב הגט כשר והאמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרן לשליח אמר רבי יוסי סבירי לן דכתובו כתב ידן הוא כתב הגט נעשה באומר אמרו ומודה רבי יוסי באומר אמרו ומי מודה רבי יוסי באומר אמרו וכתב סופר ועד כשר ואמר רבי ירמיה חתם סופר שנינו ואמר רב חסדא מתניתין מני רבי יוסי היא דאמר מילי לא מימסרן לשליח ואי סלקא דעתך מודה רבי יוסי באומר אמרו נפיק מינה חורבא דיימנין דאמר להו לשנים

אמרו

או לשלישה (נמי) כתבו ותנו גט לאשתי. אע"פ שהן ראויין לעשות בית דין כין דבביתא אמר להו כתבו לא ב"ד שיהיו אלא עדים: **אמר לשלישה תנו** ולא אמר כתבו: **הרי אלו יאמרו**. לעדים אמרו לכתוב ולחתום וליתן מפני שעשאן ב"ד: **מבית האסורין**. משמו של רבי עקיבא שכתב בבית האסורין:

נומינו לשליח. אמרנו לשליח לחנינא שעשה שליח בהלכה זו לאומרה בבית המדרש: **ילמדו**. אם אינם יודעין לכתוב ילמדו לכתוב עד שיתבדוהו בעצמן: **גמ'** **הכי נרשינן** אמר לשנים כתבו ותנו גט לאשתי ואמרו לסופר וכתב והתמו הן מהו. הא דקתני מתניתין לכתבו בעצמן אחתימה קאי והכא הרי חתמו הן או דילמא אכתב הגט קאי: **שלח להו תצא**. אם נסית בגט זה תצא מספק דמפקא לן אי כשר או לא: **והדבר צריך תלמוד**. כלומר אין הדבר הזה ברור לנו וצריכין אנו לתלמוד מן הגדולים ממנו אם כשר הוא או לא: **מאי הדבר צריך תלמוד**. מאי מספקא ליה לשמואל בגוה: **אי ניקא מילי אי מימסרן לשליח**. וכשר ודברים שאומר לשליח זה אם יכול למסרן לשליח אחר: **אי לא מימסרן**. ופסול דהקא מילי בעלמא מסר להו ואין חזרין ונמסרין לסופר ולא דמי למוסר גט לשלוהו שיכול לחזור ולעשות שליח אחר: **הלכה כר' יוסי**. דמתני' אלא: **מספקא ליה** אי האי כתבו דקאמר להו: **אי כתב ידן הוא**. חתימתו הוא דקאמר והרי חתמו הן: **או כתב הגט הוא**. והרי לא כתבוהו: **אין איכא בי דינא חדתא**. שלא למדו לחתום עדיין: **ופרכין ואי סבירא לן דכתבו כתב ידן הוא דהו**. הא כתב וכתב אמר לסופר וכתב כשר בתמיה: **והאמר שמואל כ"י הלכה כר' יוסי**. דמתני' ובין דפריש שמואל טעמא דר"י משום דמילי לא מימסרן לשליח הוא היאך כשר הא מילי ניהו ומשני אי הנה סבירא לן ופשיטא לן דכתבו דקאמר לא הוי אלא כתב ידן איכא למימר דכתב הגט מודלא קפיד עליה נעשה באומר אמרו לסופר ויכתבו וקס"ד דמודה רבי יוסי באומר אמרו: **ומי מודה**. והא אגן תנן כתב סופר את הגט וחתם עד אחר כשר: **ואמר ר' ירמיה חתם סופר שנינו**. האי כתב סופר דקתני חתם הוא שאם חתם הסופר בעד ועד אחר עמו כשר: **מתני'**. דמכשר חתימת סופר בגט רבי יוסי היא: **דאמר מילי לא מימסרן לשליח**. הלכך אין אדם חותם בגט אא"כ שמע מפיו עצמו לפי שאין השליח רשאי לומר לעדים חתמו בגט פלוני ומשום הכי ליקא למיחש הקא שמוא הבעל לא צוה שיתחתם אלא לשלוהו צוה שיאמר לסופר זה לכתוב ולאחרים לחתום והשליח חשש שמוא יתבייש הסופר לומר אין מקבלין אותו בעד ומתוך חששא זו צוה לסופר לחתום ומהקא שמעינן דבאומר אמרו נמי פליג רבי יוסי דאי סלקא דעתך מודי ביה היכי מכשר חתימת סופר בגט נפיק מינה חורבא כו':

כין

אמר ל' תנו דכין דאומר אמרו כשר ולא תעשה לא יחתום הסופר ועד פסול היכי תנן אמר לשנים

לכתוב, שפיר – ודאי מובן שייתכן בית דין שאינו בקי בכתיבת גט, אלא אי אמרת כתב ידן – חתימת ידן בלבד צריכים הם לחתום, יקשה, מי איכא בי דינא דלא ידעי מחתם חתימת ידיהו – וכי ישנו בית דין שהדיינים שבו אינם יודעים לחתום חתימת ידיהם. מתרצת הגמרא, אין, איכא בי דינא דתקא – אכן כן, ייתכן דבר זה בבית דין חדש.

הגמרא חוזרת לברר האין נסתפק שמואל בדבר זה:

שואלת הגמרא, ואי כבידא לן דתאי – ואם נסבור שאותו לשון כתובו שאמר להם הבעל, כתב ידן – חתימת ידם בלבד הוא, הא כתב הגט, כשר אף כשנכתב על ידי אחר, אם כן יקשה, והאמר שמואל אמר רבי, הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרין לשליח, ואם כן מה בכך שלא הקפיד הבעל על כתיבת כל הגט, מכל מקום אין שליחות זו אלא 'דברים' בלבד, ואינם חוזרין ונמסרין לשליח אחר, ומדוע יכשר הגט כשנכתב על ידי אחר.

מתרצת הגמרא, אמרי, אי כבידא לן דכתובו כתב ידן הוא – אם אכן נסבור שכשומר הבעל כתובו כוונתו רק על החתימה, אם כן לגבי כתב הגט שלא הקפיד עליו שיכתובוהו, הרי הוא נעשה כאילו פירש הבעל ואמר שיצו לאחר שיכתוב את הגט, ומורה רבי יוסי באומר 'אמרו' שמיילי מימסרין לשליח, ולכן יכולים לומר לסופר שיכתוב.

מקשה הגמרא, ומי מודה רבי יוסי באומר אמרי והתנן (להלן עא): כתב סופר ועד כשר – אם שנכתב על ידי סופר, וחותם בו עד אחד, כשר. ואמר רבי ירמיה שודאי אין כוונת המשנה כפשוטה, אלא חתם סופר שנינו – המשנה מדברת באופן שחתמו בו הסופר ועד נוסף שאז הגט כשר. ואמר רב חסדא, מתניתין מני – מיהו התנא הסובר כן, רבי יוסי היא, דאמר מילי לא מימסרין לשליח, ובודאי אין אדם חותם בגט אם לא שצידו הבעל בעצמו, ולכן אין בגט זה שום חשש תקלה. אבל אם מיילי מימסרין לשליח, יש לחוש שמא אמר הבעל לשלוחו שיאמר לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו, ושינה השליח ואמר לסופר שיחתום, משום שלא רצה לבייש את הסופר שיחשוב שאין סומכים עליו לעדות, והגט פסול כיון שלא נעשה כצויו הבעל שאחרים יחתמו, ואי סלקא דעתך לומר שמודה רבי יוסי באומר אמרי, נפיק מניה חזקה – עדיין גם לרבי יוסי יצא מכך אותו מכשול שנתבאר, דיומנן – שפעמים דאמר להו הבעל לשנינו,

וכתב הסופר והתמו הן, מהו, האם די בחתימתם, או שצריך שיכתבו הם דוקא את כל הגט. שלח להו שמואל, שאם נשאת לאחר על ידי גט זה, תצא ממנו מספק, שמא אין זה גט כשר, והדבר צריך תלמוד – אך עדיין צריך ללמוד דבר זה מן הגדולים.

הגמרא מבררת במה נסתפק שמואל:

מאי הדבר צריך תלמוד, אילימא משום דהו להו מילי – אם נאמר משום שהרי שליחות זו היא דברים בעלמא, כיון שהבעל לא מסר גט לידי השליח, ומספקא ליה לשמואל, מילי, אי מימסרין לשליח – האם 'דברים' שנאמרו לשליח יכולין להמסר לשליח אחר, והגט כשר. אי לא מימסרין לשליח – או שמא אין הם יכולין להמסר לאחר, ואם כן אינם יכולים למנות את הסופר על כך, והגט פסול. וכי ניתן לומר כן, והאמר שמואל אמר רבי, הלכה כרבי יוסי שבמשנתנו, דאמר מילי לא מימסרין לשליח, שסובר שאף אם צויה הבעל לבית דין הגדול שבירושלים לכתוב, יכתבו הם ולא ימסרו לאחרים, הרי לנו ששמואל נקט להלכה שמיילי לא מימסרין לשליח, ושוב צריך ביאור במה נסתפק שמואל.

אלא לשמואל הא קא מיבעיא ליה – אלא בכך נסתפק שמואל, הא כתובו – לשון זו שאמר להם הבעל 'כתובו', למה נכתבו, אי כתב ידן – האם כוונתו רק שיתתמו הם, אי כתב הגט – או שכוונתו שהם יכתבו גם את הגט עצמו, והרי לא כתבוהו בעצמם ופסול. מבררת הגמרא, ותיפשוט ליה – שיפשוט לו – (שמואל) את ספיקו ממתניתין דידן, ששנינו, אמר לשנינו תנו גט לאשתי, או לשליח כתבו גט ותנו לאשתי, הרי אלו וכתבו ויתנו, הרי לנו שצריכים הם לכתוב את הגט. מבארת הגמרא, היא נופא קא מיבעיא ליה – בדברי המשנה עצמה נסתפק שמואל, מה ששנינו שהרי אלו (כתובו) [כתבו] בעצמם, האם כתב ידן הוא – האם רק לחתום הם צריכים, או כתב הגט הוא – או שצריכים הם אף לכתוב את כל הגט עצמו. הגמרא סבורה להוכיח ממשנתנו שהם צריכים לכתוב את הגט בעצמם:

פשיטא – פשוט הוא שכוונת המשנה באמרה 'כתבו' דכתב הגט הוא – שצריכים בעצמם לכתוב את כל הגט, דקתני ספא, אמר רבי יוסי, נמינו לשליח, אף אנו מקובלין שלא כדברין, אלא שאפילו אם אמר הבעל לבית דין הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי, בהכרח הוא שילמדו בית דין לכתוב גט, ויכתבו ויתנו לה. ומכאן יש להוכיח, שהרי אי אמרת בשלמא – אם נפרש שקתב הגט הוא שצריכים הם

או אם אמר לשליח בני אדם בפירוש, כתבו גט ותנו לאשתי, הרי אלו וכתבו ויחתמו בעצמם, ויתנו את הגט לאשה. וטעם הדבר, מאחר ולא מינה אותם להיות בית דין, שהרי שנים ודאי אינם בית דין, וכן את השלשה, שהרי פירש להם שרצונו שהם יכתבו, ובודאי לא נתכוין אלא למנותם להיות עדים לכתוב ולחתום גט ולמסרו לאשה בתורת שליחים, ומשום כן אינם יכולים הם למנות אחרים תחתיהם, כיון דמיילי לא מימסרי לשליח. אבל אמר לשליח תנו גט לאשתי, ולא פירש בדבריו שיכתבו הם, הרי אלו יאמרו לאחרים ויכתבו, כלומר, יכולים אף למנות אחרים שיכתבו ויתנו את הגט, מפני שעשאו בית דין, דבר רבי מאיר.

המשנה מביאה שאף דעת רבי עקיבא כן:

ואת הלכה זו הלכה העלה רבי חנינא איש אונו מבית האסורין – משמו של רבי עקיבא שהיה אסור בבית האסורין, שכך אמר לו, מקובל אני מרבותי באומר לשליח תנו גט לאשתי, שודין הוא שיאמרו לאחרים ויכתבו, מפני שעשאו בית דין.

רבי יוסי חולק וסובר שאין כן דעת רבי עקיבא: אמר רבי יוסי, נמינו – אמרנו לשליח – לרבי חנינא שנעשה שליח להביא הלכה זו לבית המדרש, אף אנו מקובלין מרבי עקיבא שלא כדברין, אלא שאפילו אם אמר הבעל לבית דין הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי, בהכרח הוא שילמדו לכתוב גט, אם אינם בקיאים בכך, ויכתבו ויתנו להם עצמם, כיון שמיילי לא מימסרין לשליח כלל, ואפילו אם נמסרו לבית דין.

המשנה עוברת לרדן בענן בעל שצויה לעשרה בני אדם על כתיבת וניתנת הגט:

אמר הבעל לעשרה כתבו ותנו גט לאשתי, די בכך שיהיה אחד פותב ושנים חותמין, ואין צריך שכל העשרה יחתמו בו. אמנם אם פירש ואמר פולקם כתובו, אחד פותב וכולם חותמין, שהרי פירש שיכתבו כולם. ולפיכך, אם מת אחד מהן קודם שחתם בגט, הרי זה גט בטל על אף שכבר חתמו בו עדים כשרים, כיון שלא חתמו בו כולם.

גמרא

הגמרא מביאה ספק שנסתפק בבית מדרשו של רב בדין משנתנו:

אמר רבי ירמיה בר אבא, שלחו ליה מבי רב – מבית מדרשו של רב לשמואל, ולמדנו רבינו, בעל שאמר לשנים כתבו ותנו גט לאשתי, ואמרו אותם השנים לסופר שיכתוב את הגט,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' ב

לעדות, אלא חתימת הסופר היא ששנינו שמצטרפת לעדות, שנמצא ששנים חתומים על גט זה. ואמר רב חסדא, מתניתין – משנה זו הסוברת שחתימת הסופר כשירה מני – כשיטת מי נאמרה,

בגט שני עדים, אלא יש בו כתב סופר ועד כשר חתום עליו, מצטרפים כתיבת הסופר וחתימת עד אחד כשני עדים והגט כשר. ואמר רבי ירמיה על משנה זו, חתם סופר שנינו – אין די בכתיבת הסופר את הגט להצטרף עם העד

שיאמר הבעל עצמו לסופר שיכתוב, והלא עד שיאמר 'אמרו מיבעי ליה'.

ועוד מקשה הגמרא, מי מודה רבי יוסי באומר אמרו דמיילי מימסרי לשליח, והתנן – הלא שנינו במשנה להלן (פז): שאף אם אין חתומים

אמר לְסוֹפֵר וּבְתוֹב את הגט, וְלִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְיִתְּמוּ עָלָיו, וּמִשּׁוֹם בִּיסוּפָא דְסוֹפֵר חֵיִישׁ וּמִתְּתִי חַד מִהֶנָּה סְתְרִי וְסוֹפֵר בְּתִרְיָהּ – וּמִכּוּיִן שְׁחוּשִׁים לְבִישׁ את הסופר, שִׁחְשׁוּב שֶׁאֵין סוֹמְכִין עָלָיו לַעֲדוּה, יבואו להחתיים את הסופר עם אחד מהעדים, וּבְעַל לֹא אִמֵּר חֵבִי – וְהָרִי הִבֵּעַ לֹא כִּךְ אִמֵּר שִׁיעֶשׁ, וּכְיִן שְׁהִיט לֹא נַעֲשֶׂה כְצִוּוֹ הִבֵּעַ, פִּסּוּל הוּא.

מִתְרַצַּת הַגְמָרָא, שֶׁאִפְשָׁר שֶׁאֵין ב'אומר אמרו' מִדּוּר רַבִּי יוֹסִי שְׁמִילִי מִימְסָרִן לְשִׁלּוּה, וּבִכַּל זֹאת אֵין לְחֹשֶׁשׁ לְמַכְשׁוֹל זֶה, כִּיִּן דְּאִמֵּר מֵר, שִׁכְשֻׁצִיהָ הִבֵּעַ לְשָׁנִים שִׁיאִמְרוּ לְסוֹפֵר וּיְכַתּוּב וּלְעֵדִים וּיְחַתּוּמוּ בְּשֵׁר הַגֵּט, וְלֹא תַעֲשֶׂה כִּן בְּיִשְׂרָאֵל – אֶךְ מִכַּל מְקוֹם אֵין לְהוֹדִיג כִּךְ, נִמְצָא אִם כִּן שֶׁלֹּא שְׁכִיבִי שִׁיעֶשׂה גֵט ב'אומר אמרו', אִלָּא עַל פִּי צִוּוֹ הִבֵּעַ לְסוֹפֵר וּלְעֵדִים עֲצָמָם, וְלִכֵּן לֹא חֲשָׁשׁוּ לְתַקְלָה זוּ וְיַחַתּוּמוּ סוֹפֵר וְעַד' בִּגֵּט כֹּשֶׁר.

הַגְמָרָא חֲזוּרָת וּמִקְשָׁה, וְלִיְחֹשׁ דִּילְמָא אִמֵּר לְהוּ לְבִי תִרִי אִמְרוּ לְסוֹפֵר וּיְכַתּוּב וְאַתֶּם חֲתוּמוֹ – עֲדִין נִחוּשׁ שְׁמָא אִמֵּר הִבֵּעַ לְשָׁנִים, אִמְרוּ לְסוֹפֵר שִׁיכְתוּב גֵּט וְאַתֶּם בְּעֲצָמָם חֲתוּמוֹ עָלָיו, שְׁבִאוּפֵן זֶה נִיתָן לַעֲשׂוֹת כִּן לְכַתְּחִילָה וּכְמוֹ שִׁיבֹאֵר לְהַלֵּן, וְאַזְלִי הֶנָּה – וְהִלְכוּ אֵלּוּ הַמְצוּיִים מִפִּי הִבֵּעַ מִשּׁוֹם בִּיסוּפָא דְסוֹפֵר, וּמִתְּתִי לִיָּה לְסוֹפֵר בְּתִרִי חַד מִיְּנִיָּהּ – וּיְחַתּוּמוּ את הסופר עם אחד מהם, וּבְעַל לֹא אִמֵּר חֵבִי – וְהִבֵּעַ הָרִי לֹא כִּךְ אִמֵּר, וְנַעֲשֶׂה הַגֵּט שֶׁלֹּא כְרִצּוֹנָהּ, וּפִסּוּל.

דוּחָה הַגְמָרָא, אִמֵּרִי, הָא נָפִי – אִף בִּאוּפֵן זֶה בְּשֵׁר לֹא תַעֲשֶׂה הוּא, מִשּׁוֹם שִׁישׁ לְחֹשֶׁשׁ שְׁמָא יבואו לַעֲשׂוֹת כִּן אִף כֹּאשֶׁר יצוּהָ הִבֵּעַ שִׁיאִמְרוּ לְסוֹפֵר שִׁיכְתוּב וְלִאֲדָרִים וּיְחַתּוּמוּ. וּמִבְרַת הַגְמָרָא אֵת הַקּוּשִׁיא, הִנֵּיחָא – אִכֵּן זֶה מִיּוֹשֵׁב לְמָאֵן דְּאִמֵּר שֶׁאֵין בִּאוּפֵן זֶה הַגֵּט בְּשֵׁר וְלֹא תַעֲשֶׂה כִּן, וּמִכּוּיִן שֶׁגֵּט כֹּזֵה אֵינוֹ שְׁכִיחַ לִכֵּן לֹא גִזְרִי לְפִסּוּל חֲתִימַת סוֹפֵר בִּגֵּט, אִלָּא לְמָאֵן דְּאִמֵּר בְּשֵׁר וְתַעֲשֶׂה, מֵאִי אִכָּא לְמִיָּמֵר – מֵהִי יֵשׁ לִימֵר בִּאוּפֵן זֶה, הִי שׁוֹב יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת שֶׁנִּחְשׁוּשׁ כִּן לַדַּעַת רַבִּי יוֹסִי, וּנְפִסּוּל חֲתִימַת סוֹפֵר בִּגֵּט.

הַגְמָרָא חֲזוּרָת בִּהּ מִבִּיאור דַּעַת רַבִּי יוֹסִי כְדִלְעִיל, וּמִיִּשְׁבֵּת אֵת דַּעַת שְׁמוּאֵל בִּאוּפֵן אַחֵר: אִלָּא רַבִּי יוֹסִי תִרְתִּי אִמֵּר – בִּשְׁנֵי הַדִּינִים סוֹבֵר רַבִּי יוֹסִי שְׁפִסּוּל, בֵּין אִמְרוּ לְשִׁלּוּה, וּבֵין בִּאוּפֵן בְּפִירוּשׁ 'אמרו', מִשּׁוֹם שְׁמִילִי לֹא מִימְסָרִן לְשִׁלּוּה, וְלִכֵּן נִיתָן לְהַעֲמִיד אֵת הַמַּשְׁנָה שֶׁחֲתָם סוֹפֵר וְעַד כֹּשֶׁר כְּרַבִּי יוֹסִי, כִּיִּן שֶׁאֵין חֲשֵׁשׁ שְׁמָא צִוּוּה בִּידִי אַחֲרָיו. וְשְׁמוּאֵל סָבַר לָהּ בְּוִיתִיה בְּתִרָא, וּפְלִיג עָלֶיהָ בְּתִרָא – אִלָּא שְׁמוּאֵל נִקֵּט לְהַלְכָה כְּרַבִּי יוֹסִי רַק בְּדִין זֶה שֶׁהָאִמֵּר לְשִׁלּוּה אֵין בְּכַחַם לְמִנּוּת אַחֲרָיו, אֶךְ בִּאוּמֵר אִמְרוּ שְׁמוּאֵל חוֹלֵק עַל רַבִּי יוֹסִי, וְסוֹבֵר שֶׁנִּיתָן לַעֲשׂוֹת גֵּט בִּאוּפֵן זֶה.

הַגְמָרָא חֲזוּרָת דְּרוֹן בְּדַבְרֵי רַבִּי שְׁהוּבָאוּ לַעֲלִיל, שְׁפַסֵּק הִלְכָה כְּרַבִּי יוֹסִי:

גּוּפָא, אִמֵּר שְׁמוּאֵל אִמֵּר רַבִּי, הִלְכָה כְּרַבִּי יוֹסִי, דְּאִמֵּר מִילִי לֹא מִימְסָרִן לְשִׁלּוּה. אִמֵּר לְפָנָיו רַבִּי שְׁמֵעוֹן כְּרַבִּי, מֵאַחֵר שְׁרַבִּי מֵאִיר, וְחִינָא אִישׁ אֶנּוּ, חוֹלְקִין עַל רַבִּי יוֹסִי בְּמַשְׁתַּנִּי, וְסוֹבְרִים שֶׁאֵין אִמֵּר כִּן לְפָנֵי שְׁלֵשָׁה, הָרִי הֵם בֵּית דִּין וְיִכּוּלִים לְחַזֵּר וּלְמַנּוּת אַחֲרָיו.

מֵהִי רָאָה רַבִּי לִימֵר הִלְכָה כְּרַבִּי יוֹסִי. אִמֵּר לוֹ רַבִּי, שְׁתוּק בְּנֵי שְׁתוּק מִדְּבָרֶיךָ, לֹא רָאִיתָ אֵת רַבִּי יוֹסִי, שֶׁאִלְמָלִי רָאִיתוֹ, הִיִּית מְכִיר בְּכִךְ שְׁמִיטָה עָמָּה, כְּלוֹמֵר, שְׁהִיָּה לוֹ הַסֵּכֶר וְטַעַם בְּכִל דְּבָרָיו. וְכִמוּ שֶׁשְׁנִינֵי בְּרִייתָא בִּשְׁבַחֵהוּ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי, דְּתַנָּא, אִיסִּי כֵּן יְהוּדָה הָיָה מוֹנֶה שְׁכֶּחֶן שֶׁל חֲכָמִים:

רַבִּי מֵאִיר, חֲכָם, וְסוֹפֵר סֵת"ם. רַבִּי יְהוּדָה, חֲכָם לְבִשְׂרָצָה – כִּשְׁהִיָּה רּוּצָה לְהִיָּת מִתָּן וּלְהִתְיַשֵּׁב בְּדַבְרֵיו, הִיָּה חֲכָם. רַבִּי מֵרְפוּן נִמְשַׁל לְגַל שֶׁל אֶנְזוּן, כְּמוֹ הַנוֹטֵל אֶגוֹז אֶחָד מִעֲרִימַת אֶנְזִים, מִיד כֹּל שֶׁאֵר אֶנְזִים נִקְבָּצִים וְנוֹפְלִים זֶה עַל זֶה, כִּךְ כִּשְׁהִיָּה תַלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי טְרָפוֹן שׁוֹאֵל דְּבַר, הִיָּה מְשִׁיבֵהוּ, וּמִבֵּיא לוֹ מִיד רֵאִיָּה לְדַבְרֵיו מִן הַמִּקְרָא וְהַמְדַּרְשׁ, מִהַמַּשְׁנָה הַהִלְכָה וְהָאֵגֶדָה, הֵכֵל יָחִיד.

רַבִּי יִשְׁמְעֵאל נִמְשַׁל לְחֻנּוֹת מִיּוֹנָת שְׁתַּמִּיד הֵיִן מוֹזֵמִן בִּהּ לְלַקְחוֹת, כִּךְ תַּלְמוּדוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמְעֵאל עָרוּךְ בְּפִיו וּמוֹכֵן מִיד לְמִי שֶׁנִּצְרַךְ לְלַמּוֹד מִמֶּנּוּ.

רַבִּי עֲקִיבָא נִמְשַׁל לְאִצְרָא בְּלוֹם –] סוֹגֵר בְּמַסְגִּירוֹתוֹ. כְּלוֹמֵר, כְּמוֹ שְׁעוּשִׁים בְּקוּפָה גְדוֹלָה שֶׁל תְּבוּאָה וְקִטְנִית שֶׁמַּחֲלִיקִים אוֹתָהּ בְּמַחֲצוֹת, לִיתֵּן כֹּל מִין וּמִין בְּפָנֵי עֲצָמָה, כִּן עֲשֶׂה רַבִּי עֲקִיבָא בְּתַלְמוּדוֹ. שְׁמַתְחִילָה לְמַד מִרְבּוּתוֹ כֹּל מֵהַ שְׁמַע מֵהֶם, פִּירוּשֵׁי הַמִּקְרָאוֹת וְהִלְכוֹת מִדְּרָשִׁים וְאִגְרוֹת, וְנִתָּן לָבוֹ לְחַזֵּר עֲלֵיהֶם וּלְשַׁנֵּם שִׁיחֵיו סְדוּרִים בְּפִיו כְּרָאוּי, וְלֹא אִמֵּר אֶלְמַד כֹּל עֵנִין בְּפָנֵי עֲצָמָה. וְכִשְׁנַעֲשֶׂה חֲכָם גְּדוֹל, סִידֵר אֵת הַמְדַּרְשׁ, סִפְרֵי וְסִפְרָא, בְּפָנֵי עֲצָמָם, וְלִימַדֵם תַּלְמִידֵיו, וְכִן הִלְכוֹת לַעֲצָמָם וְאִגְרוֹת לַעֲצָמָם.

רַבִּי יוֹחָנָן כֵּן נוֹרִי נִמְשַׁל לְקוּפַת הָרוֹזְכִים, שִׁכְשָׁב רּוֹכֵל לַעֲרִי, שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ אִם יֵשׁ לוֹ מִין בּוֹשֵׁם כֹּל שְׁהוּא וּמִשִּׁיב כֵּן, וְשׁוֹב שׁוֹאֲלִים לוֹ אִם יֵשׁ לוֹ מִין אַחֵר וּמִשִּׁיב כֵּן, כִּךְ רַבִּי יוֹחָנָן בִּן נוּרִי, אִם הִיָּה אִדָם שׁוֹאֵל דְּבַר בְּכֹל מְקוֹם, הִיָּה מְשִׁיבֵהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר כֵּן עֲזָרִיָּה נִמְשַׁל לְקוּפָה שֶׁל בְּשָׂמִים, שֶׁאֵין הוּא הִיָּה מוֹזֵמִן לְהַשִּׁיב לְשׁוֹאֵל מִכֹּל מְקוֹם, כְּקוּפָה שֶׁל בְּשָׂמִים שִׁישׁ בִּהּ מִינִים הִרְבָּה. אִלָּא שֶׁאֵין קוּפָה שֶׁל בְּשָׂמִים מוֹזֵמִנַת כֹּל כִּךְ כְּקוּפָה שֶׁל רּוֹזְכִין וְשִׁבָּה שֶׁנִּתְּבַח רַבִּי יוֹחָנָן בִּן נוּרִי, מִכּוּיִן שֶׁהִרְכִּיב שֶׁאִמְנוּתוֹ בְּכִךְ, הוּא מְרַבֵּה מִינִים יוֹתֵר בְּקוּפָתוֹ, וְגַם קוֹשֶׁר כֹּל מִין בְּצִירוֹר בְּפָנֵי עֲצָמָה כְּדִי שִׁיחֵיו מוֹזֵמִנִים לְקוֹנֵים.

מִשְׁנֵת רַבִּי אֶלְעָזָר כֵּן יַעֲקֹב, קָב –] מִידָה מוֹעֲטָת וְנָקִי, כְּלוֹמֵר, שֶׁלֹּא לִימַד הִרְבָּה כְּחִבְרִי, אֶךְ מֵהַ שֶׁאִמֵּר בֵּית הַמְדַּרְשׁ נָקִי הוּא, וְלַעֲלוֹם הִלְכָה כְּמוֹתוֹ.

רַבִּי יוֹסִי, נְמוּקֵי עָמָּה – פִּירוּשׁוֹ וְטַעַמּוֹ עֵינּוֹ עַל כֹּל דְּבָרָיו. וְכִמוּ שֶׁהִשִּׁיב לַעֲלִיל רַבִּי לְרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּנוֹ.

רַבִּי שְׁמֵעוֹן בִּן יוֹחָאי מוֹחֵן תְּרִבָּה – שׁוֹנֵה וְלוֹמֵד הִרְבָּה, וּמִוִּצִיא קִימָעָא – מַעֲט. מִבְּאֵרַת הַגְמָרָא מִדּוּ 'מוֹצִיא קִימָעָא' תִּנָּא, מִשְׁכַּח קִימָעָא – הִיָּה שׁוֹכֵחַ מַעֲט מִמָּה שְׁלַמְד, וְכֵּהָ שְׁמוּצִיאָא – אוֹתוֹ מַעֲט שְׁהִיָּה שׁוֹכֵחַ וּמוֹצִיא מִדַּעַתוֹ, אֵינוֹ מוֹצִיאָא אִלָּא סוֹבֵין –] קְלִיפּוֹת הַחִיטִּים. כְּלוֹמֵר, לֹא הִיָּה שׁוֹכֵחַ אִלָּא דְּבָרִים שֶׁלֹּא הִיָּה נִרְאָה שֶׁהִלְכָה כְּמוֹתָם, כֹּאֲתָם סוֹבֵין שֶׁאֵין בְּהֶם צוּרָה. וְכֵּן אִמֵּר

רַבִּי שְׁמֵעוֹן לְתַלְמִידָיו, בְּנֵי, שְׁנֵי מִדּוּתֵי – לְמַדוֹ תוֹרָתִי וּשְׁמוּעוֹתִי, כִּיִּן שְׁמִדּוּתִי תְּרוּמוֹת – שְׁבַחֲרִיתִי וּבִירְרִיתִי מִידּוּתִי, מְתוּמוֹת מִידּוּתִי שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא – מִתּוֹךְ מֵהַ שְׁבִירֵר רַבִּי עֲקִיבָא בְּמִידּוּתוֹ וְשֶׁאֵין עֵינֵק, וְנִמְצָא שְׁמִידּוּתִי עֲבָרוֹ בִּירֵיָּה אַחֵר בִּירֵיָּה.

הַגְמָרָא חֲזוּרָת לְבֹאֵר אֵת הַדְּבָרִים שְׁהוּבָאוּ לַעֲלִיל לַעֲנִין 'גֵּט כֹּשֶׁר וְלֹא תַעֲשֶׂה כִּן בִּישְׂרָאֵל':

גּוּפָא, בַּעַל שְׁאִמֵּר לְשָׁנִים, אִמֵּר לְסוֹפֵר וּיְכַתּוּב אֵת הַגֵּט, וְלִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְיִתְּמוּ, אִמֵּר רַב הוּנָא אִמֵּר רַב, בְּשֵׁר, כִּיִּן שְׁבִי'אִמֵּר אִמְרוּ מִילִי מִמְסָרִן לְשִׁלּוּה, וְלֹא תַעֲשֶׂה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל. אִמֵּר לִיָּה עוֹלָא לְרַב נְחֵמָה, וְאִמֵּרִי לָהּ – וִישׁ אוֹמְרִים שְׁרַב נְחֵמָה אִמֵּר כִּךְ לְעוֹלָא, מֵאַחֵר דְּבִשְׂרָאֵל גֵּט זֶה, אִמֵּר לֹא תַעֲשֶׂה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל, כְּלוֹמֵר, מֵהַ חֲסָרוֹן יֵשׁ בּוֹ בִּגֵּט זֶה. אִמֵּר לִיָּה, חֵיִישִׁין שְׁמָא תַשְׁבּוּר עֲדִים – יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁמָא תַשְׁכּוּר הָאֵשֶׁה שְׁנֵי שְׁלִיחִים שִׁילְכוּ וַיִּאִמְרוּ לְסוֹפֵר שֶׁנִּשְׁלַחוּ עַל יְדֵי הִבֵּעַ לְצוּרָת לוֹ לְכַתּוּב גֵּט, וְכֵּן יִאִמְרוּ לַעֲדִים שֶׁשִּׁלְּחָם הִבֵּעַ לְצוּרָת לָהֶם לְחַתּוּם עָלָיו וְלִיתָנוּ לְאִשָּׁה, וּבְכִדִי לְמַנּוּעַ חֲשֵׁשׁ זֶה אֵין לַעֲשׂוֹת גֵּט אִלָּא עַל פִּי צִוּוֹ הִבֵּעַ עֲצָמָה.

מִקְשָׁה הַגְמָרָא, וְכִי חֵיִישִׁין – הָאֵם חוֹשִׁשִׁים אִנּוּ לַעֲדִים שִׁיעִידוֹ שֶׁקֶר, וְהִתְנָא – וְהָרִי שְׁנִינֵי בְּרִייתָא, עֲדִים חֲתוּמוֹתֵין עַל שְׁדָה מְקָה – שְׁטֵר מְכִירַת שְׁדָה, וְעַל – אוֹ עַל גֵּט אִשָּׁה, לֹא חֲשׂוֹ חֲכָמִים לְרַבִּי זֶה לִימֵר שִׁיחֵיו עֲדִים אֵלּוּ אִסּוּרִים לְקִנּוּת שְׁדָה זוּ –] שְׁהִיעִידוֹ עָלֶיהָ מִן הַלּוּקָח, וְכֵּן לִשְׁאֵת אִשָּׁה זוּ שְׁהִיעִידוֹ עָלֶיהָ שְׁנַתְּגִרְשָׁה, עַל אִף שִׁישׁ מְקוֹם לִימֵר שֶׁהִיעִידוֹ מִשּׁוֹם שְׁרָצוּ לְקַחַת הַשְּׁדָה מִן הַלּוּקָח, אוֹ לִשְׁאֵת אֵת הָאִשָּׁה, וּמִזְמַת כִּן שִׁקְרוּ, אִלָּא מְכִיךְ שֶׁמְכִירִים אִנּוּ אֵת חֲתִימָתָם שֶׁאֵינָה מוֹזִיפֵת, אֵין אִנּוּ חוֹשִׁשִׁים שְׁמָא שְׁקֵרוּ בַּעֲדוֹתָם שֶׁשְׁטֵר, וְאִם כִּן מְפָנִי מֵהַ נִחְשׁוּשׁ שְׁמָא תַשְׁכּוּר הָאִשָּׁה עֵידִי שֶׁקֶר.

מִתְרַצַּת הַגְמָרָא, מַעֲשֶׂה לֹא עֲבָדִי – אִכֵּן לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה שֶׁקֶר וּלְחַתּוּם בְּשֵׁטֶר עֲבֹר הַלּוּקָח וְהָאִשָּׁה לְטוֹבַת עֲצָמָם, זֹאת וְדֹאִי אֵינֶם עוֹשִׂים, וְלִכֵּן אֵין לָנוּ לְחֹשֶׁשׁ שְׁעוֹשׁ כִּךְ, אִמְנֵם דְּבִקְרָא קְאָמְרִי – דִּיבּוֹר בַּעֲלָמָא לִימֵר לְאַחֲרִים לַעֲשׂוֹת הֵם עֲלוּלִים לְשִׁקֵּר.

דִּנָּה הַגְמָרָא בִּאוּפֵן נוֹסָף: אִמֵּר הִבֵּעַ לְשָׁנִים אִמֵּר לְסוֹפֵר וּיְכַתּוּב גֵּט, וְאַתֶּם חֲתוּמוֹ, שְׁבַמְקָרָה זֶה אֵין חֲשֵׁשׁ שְׁמָא תַשְׁכּוּר הָאִשָּׁה עֲדִים, כִּיִּן שְׁבִאוּפֵן שְׁהֶם עֲצָמָם צִרִיכִים לְהִיָּת עֲדִים וּלְחַתּוּם אֵין לְחוּשׁ שִׁיחַתּוּמוֹ בְּשֶׁקֶר אִלָּא רַק שְׁמָא יִאִמְרוּ לְאַחֲרִים לְחַתּוּם. וּמִבִּיאָה הַגְמָרָא שְׁנַחֲלָקוּ בּוּה כְּמוֹהַ וְכְמוֹהַ אִמּוּרָאִים:

רַב תְּקִימָא אִמֵּר בְּשֵׁר וְלֹא תַעֲשֶׂה כֵּן, עַל אִף שֶׁאֵין כֹּאֵן חֲשֵׁשׁ שְׁמָא תַשְׁכּוּר עֲדִים, מִכַּל מְקוֹם יֵשׁ לְגִזְרֵה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה בִּאוּפֵן זֶה כְּדִי שֶׁלֹּא יבואו לַעֲשׂוֹת לְכַתְּחִילָה אִף בִּאוּפֵן הִרְאָשׁוּן, שִׁיעִיָּה הִבֵּעַ לְשָׁנִים אִמְרוּ לְסוֹפֵר וּיְכַתּוּב וּלְעֵדִים וּיְחַתּוּמוּ. רַבָּה כֵּר כֵּר הֵנָּה אִמֵּר בְּשֵׁר וְתַעֲשֶׂה כִּן אִף לְכַתְּחִילָה, וְכִמוּ שֶׁנִּתְבָּאֵר טַעַמּוֹ מִשּׁוֹם שֶׁאֵין חֲשֵׁשׁ שְׁמָא תַשְׁכּוּר הָאִשָּׁה עֲדִים. וְכֵּן רַב נְחֵמָה אִמֵּר, בְּשֵׁר וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְרַב שֶׁשֶׁת אִמֵּר, בְּשֵׁר וְתַעֲשֶׂה. וְכֵּן רַבָּה אִמֵּר בְּשֵׁר, וְלֹא תַעֲשֶׂה. וְרַב יוֹסֵף אִמֵּר, בְּשֵׁר וְתַעֲשֶׂה.

לשנים תנו הרי אלו יכתבו ויחננו דברי ר' מאיר ויש לומר דלר' מאיר כיון דהתם סופר פסול הו"ל כאומר אמרו לסופר ויכתבו ואתם חתמו והרי אלו יכתבו היינו חתמו ואם האמר אפתי יחיי קתני הרי אלו יכתבו ויחננו לכתחלה למאי דאמר בסמוך הא נמי כשר ולא תעשה ותיירצ רבינו תם דמשום דאמר לשלשה שהוא לכתחלה נקט האי לישנא

דיכתבו ויחננו אי נמי הכי קאמר אם באו לקיים שליחותם יכתבו ויחננו בעצמן דאי אמרי לאחריני ועבדי אפי' דיעבד לא מהני אי נמי דיומנן דתעשה אפי' לכתחלה כגון בשעת הדחק: **אמרו** לסופר ויכתבו ולפלוני ופלוני ויחתמו. לא דמי לעד מפי עד דהני מילי בששמעו מפי עדים שפלוני לזה מפלוני מנה שלא נמסרה עדות לאלו המעידים אלא בפני הראשונים אבל כאן עיקר עדות לא נמסרה אלא לאלו הראשונים הם שלחו הבעל שמצוה לאלו לעשות לה גט: **לא** שכיחא. פירש בקונטרס לשמואל אית ליה בפי' בתרא (תמן ד' ס"ט) דכתב סופר ועד שנייה ואתאי אפי' כרבי מאיר ומכל מקום צריך לומר נמי אליביה דלא שכיחא דמתחילה לא הקשה אלא מכח דלא מסתברא דפליג שמואל אדר' ירמיה ורב חסדא:

חכם לכשיצא. יותר מר"מ ודילמא ר' מאיר חריף ומקשה ור' יהודה מתן ומסיק וכו' האי ג' הונא אמרין בסוף הוריות דף ק"ז.

חנות מיוזנת. לשון מזון ואית דגרסי מיוזנת לשון זיו:

בלום. בקונטרס גריס בלום כמו פיו בלום ורגליו מבוזמות בבכורות

דף ס"ב ואית דגרסי בסמ"ך כמו בקראשית רבה פ' כ"ח משל למלך שדיו אוצרותיו בלוסם וחתומין ומעורבין: **דיבורא** אמרי מעשה לא עבדי. והא דאמרין סוף פרק ב' דיבמות דף ס"ה גבי מייאנה או שחלצה בפניו ושאנה מפני שהוא ב"ד ופריך בגמרא טעמא דב"ד לא כי תרי לא ותינאי עדים וחתומים על שדה מקח ועל גט אשה לא חשו חכמים כו' ומאי קשיא לישני דיבורא אמרי מעשה לא עבדי דאמר הקא דהתם לא הוי אלא דיבורא שאומר שמייאנה או שחלצה ויש לומר כיון דהתם על דיי דיבורא נגמר הדבר שעי' כך ניסת לשוק מעשה גמור חשיב ליה אבל הקא אין נגמר על ידם ואינו אלא דיבור בעלמא:

תדרן עלך האומר התקבל

מי

התורה מטענת מבעות סידר מדרש ספרי וסיפרא לבדו וישנא לעצמן לתלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן ונראה בעיני אוצר בלום סגור מסגירות לבדן מחיצות מחיצות כמו שעושין בחיבות גדולות ליתן חסין מבאן שעורין מבאן ערשים מבאן כמו פ"י בלום ורגליו מבוזמות בבכורות (דף ס"ב) קלושייא בלעז: **קופת הרובלים**. מפרש התם מה רובל זה שבא לעיר שואלין ממנו אפרסמון עמך אומר הין פליטון עמך אומר הין קנמן עמך אומר הין קופת הרובלים וכן במקרא משיבו וכן בגמרא וכן באגדה ואין שבה זה דומה לשל ר"ע שנתן לבו תחילה ולמד הכל מבוזבל ואח"כ סדרן: **קופת של בשמים**. דומה לקופת הרובלים אלא שהרובל מתוך שאומנתו לכך מרבה מינין יותר וקושר כל אחד בצרור לבדו להיות מוזמן לשואלו: **קב ונקי**. לא לימד הרבה בשאר חביוני אלא מה שאומר בבית המדרש נקי הוא שהלכה כמותו לעולם: **טוחן הרבה**. שנה הרבה: **מוציא קימעה**. מפרש ליה: **תנא משבח קימעה**. מתלמוד: **ומה שמוציא אינו מוציא אלא סביני**. מה ששבח מתלמוד לא שבח אלא בכרים שלא נראו שהלכה כמותן: **שני מדות**. למדו תורתם: **שפודות** תרומות: **מדותיו של ר"ע**. בהרתם ותרומתם מתוך עקר משניותיו של ר"ע ותינו ברירה אחר ברירה: **שמה תשבור עדים**. כך שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום: **לא תחשו חכמים לדבר זה**. מאחר שמפריחן חתימתן לא חשו לומר שקר חתמו: **מעשה לא עבדי**. שיחתמו שקר או יעידו שקר: **דיבורא עבדי**. אומר לאחריים לעשות והאחרים סבורים שהבעל ציוה: **ואתם חתמו**. דליכא למיחש שמא תשבור כיון דאין חותמין אלא אם כן שמעו מפי הבעל עצמו: **ולא תעשה**. גזירה הא אטו הא:

ואיכא

כיון דאמר מר. לקמן בשמעתין גבי אמרו לסופר ויכתבו ולפלוני ופלוני ויחתמו כשר הגט אבל לא תעשה: **לא שכיחא**. הלכך לא גזרין ושמאל לית ליה דרבי ירמיה דאמר התם סופר שנינו אלא כתב סופר וחתם עד כדאמרין בהמשגש (לקמן דף פ"ה) ולא מוקי לה כר' יוסי ולא איירי מתני' בהתימת סופר כלל ובין לרבי

יוסי ובין לר' מאיר כשרה התימתה ושמאל לית ליה דרב חסדא דאמר רבי יוסי היא וכתב סופר ודרי הכל היא: **דילמא אמר** להו. אתם חתמו ואמרו לפלוני ויכתבו דביתא אמרי' לקמן כשר ותעשה ואי מכשרת חתימת סופר בגט אזלי הני סהדי ומחתמו לסופר משום בסיסופא: **הניחא** למ"ד כו'. פלוגתא היא לקמן בשמעתין: **אלא ר' יוסי תרתי אמר כו'**. אלא והאי רבי יוסי תרתי אמר לפסולא בין שאמר לשלשה תנו בין שאמר אמרו לפלוני ויכתבו ופלוני ופלוני ויחתמו פסול והך אמוראי דאמרי לקמן תעשה ולא תעשה אליבא דרבי מאיר פליגי דלרבי יוסי פסול לממרי ואיתא לדרב חסדא דהא דקתני התם סופר כשר רבי יוסי היא דליכא למיחש שמא שליח צוה ולא בעל: **ושמואל**. דאמר לעיל דהך צריך תלמוד דאי כתובו כתב ידו הא כתב הגט נעשה כאומר אמרו וכו': **סבר לה כרבי יוסי בחדא**. דאמר שמואל הלכה כרבי יוסי היכא דלא אמר אמרו: **ופליג עליה**. כאומר אמרו: **נמוקי עמו**.

פירושו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו: **חכם וסופר**. כדאמרין במסכת סוטה (דף כ"ב) אמרתי לו לכל ר' אבי: **חכם לכשיצא**. כשהיה רוצה להיות מתן ומתיישב בדבריו היה חכם: **גל של אגוזים**. מפרש באבות דר' נתן (פ' י"ח) מה גל של אגוזים אדם נוטל מתן וחס נגבצות ונפולות זו על זו כולן כר' טרפון בא תלמיד ושאול דבר היה מביא לו ראה מקרא מדרש משנה הלכה ואגדה הכל יחד: **חנות מיוזנת**. יניה מוכן בה תמיד שאין התנאי צריך לומר לזקוקין המתני ואביא לכם כן צריך לדלם לפני מוזמן לו ותלמודו ערוך בפיו: **אוצר בלום**. כר' מפורש באבות דרבי נתן למה היה ר' עקיבא דומה לעני שנטל קופתו ורץ לשדה מצא שעורים קצר ונתן בה מצא חסין נתן בה וכן פוליס וכן ערשים וכשכא לביתו בירר כל מין ומין לעצמו כר' ר"ע בשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו אגדה נתן לבו לחזור עליהן ולגורסן עד שהיו סדורין בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו אבל בשעשה חכם גדול עשה כל

התורה מטענת מבעות סידר מדרש ספרי וסיפרא לבדו וישנא לעצמן לתלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן ונראה בעיני אוצר בלום סגור מסגירות לבדן מחיצות מחיצות כמו שעושין בחיבות גדולות ליתן חסין מבאן שעורין מבאן ערשים מבאן כמו פ"י בלום ורגליו מבוזמות בבכורות (דף ס"ב) קלושייא בלעז: **קופת הרובלים**. מפרש התם מה רובל זה שבא לעיר שואלין ממנו אפרסמון עמך אומר הין פליטון עמך אומר הין קנמן עמך אומר הין קופת הרובלים וכן במקרא משיבו וכן באגדה ואין שבה זה דומה לשל ר"ע שנתן לבו תחילה ולמד הכל מבוזבל ואח"כ סדרן: **קופת של בשמים**. דומה לקופת הרובלים אלא שהרובל מתוך שאומנתו לכך מרבה מינין יותר וקושר כל אחד בצרור לבדו להיות מוזמן לשואלו: **קב ונקי**. לא לימד הרבה בשאר חביוני אלא מה שאומר בבית המדרש נקי הוא שהלכה כמותו לעולם: **טוחן הרבה**. שנה הרבה: **מוציא קימעה**. מפרש ליה: **תנא משבח קימעה**. מתלמוד: **ומה שמוציא אינו מוציא אלא סביני**. מה ששבח מתלמוד לא שבח אלא בכרים שלא נראו שהלכה כמותן: **שני מדות**. למדו תורתם: **שפודות** תרומות: **מדותיו של ר"ע**. בהרתם ותרומתם מתוך עקר משניותיו של ר"ע ותינו ברירה אחר ברירה: **שמה תשבור עדים**. כך שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום: **לא תחשו חכמים לדבר זה**. מאחר שמפריחן חתימתן לא חשו לומר שקר חתמו: **מעשה לא עבדי**. שיחתמו שקר או יעידו שקר: **דיבורא עבדי**. אומר לאחריים לעשות והאחרים סבורים שהבעל ציוה: **ואתם חתמו**. דליכא למיחש שמא תשבור כיון דאין חותמין אלא אם כן שמעו מפי הבעל עצמו: **ולא תעשה**. גזירה הא אטו הא:

גיטין. פרק שישי – האומר דף סז עמוד ב – בשיתוף מהדורת טובי'ס

רש"י

ואיכא דאפי' להו. לרבה ורב יוסף: ע"י בולן. בשביל בולן: מוליד במעמד בולן. בולן ילכו עמו: מנה מהו. אם לא אמר בולכם אכל מנאן א ב ג ד ו אמר כתבו גט לאשתי מהו מדמננהו לכולהו הנה מניין איכא או דלמא בין דלא אמר להו בולכם המניין כתבו לא בעינן בולם: אמרי' לה להא' גיטא. מנה בולדה אבולדה קפיד מנה מקצתיהו לא קפיד אלא אמננין השנים מהני מניין חתמו למעוטי השאר שלא נמנו אתא ולא לכל הני מניין איכא שיתמו בולם בין דלא מנה לכולהו הוברר שטורח הדבר עליו וחדל לו מדעתו וראשונה ואפי' המניין אינם צריכין לחתום אלא מקצתו: ואמרי' לה להא' גיטא. מנה מקצתו גלי דעתיה דאנהי קפיד וצריכין בולן המניין לחתום מנה בולן בין דלא אמר בולכם לא הקפיד אלא לומר בפני מנן זה ולא שיתמו בולם: אתקין רב יהודה בגיטא דבולכם. בגט שאדם אומר במעמד רבים ויש לחוש שמא יאמר לכולכם איני ולא חתמו בולם ונמצא גט בטל התקין שיהו כותבין בו כך אמר לנו פלוני כתבו או בולכן או כל חד מנכון בולכן אחד כותב במעמד בולם או כל חד מנכון אפי' אין חביריו עמו: אבילו. הולכי: ואתי' לאיפסולי. שמא לא יתא אחד מהן במעמד כתיבתו או לא יחתמו בולן: חתמו כל תריין מנכון. ולא לימא (אינש) בולכם:

הדרן עלך האומר

מי שאחזו קורדייקוס. שם שידה השולטת בששונה יין הרבה מניין: לא אמר בולם. שאין דעתו מיושבת: נשתתק. לאו אשאחזו קורדייקוס קאי אלא אדם ששעשה אדם מקמת חול: הרבין. השוה ויש שמות מתרגמין וארצין שמאי (תהלים יח): בולדן אותן. בדברים אחרים שואלן לו דברים שהוא ראוי להשיב עליהן אם ראו דעתו מיושבת שמרמז על תשובת לאו הרבה שדרך בני אדם להרבין על לאו ועל הן הרבנת הוי שלוש פעמים לכל אחד בולכן ונותנין אם מרבין על הגט הרבנת הוי: גמ' נכתיה. נכסו כלומר ששדה וימנו והרגיש בו: רוחא. שד האוחז על ידי כך: לקמי'עא. שמשביעין בה את הרוח בשמו: סומקא. כחוש: מרקא. מוגז במים הרבה: לשמ'עא. פת יוקא. חולי שאחזו מקמת חוס בו ביום: כיוצא דמיא. ישות: סיכורי. תקות דם בקרו: סומקא. כחוש: עתיקתא. ממים רבים: למצי'עא דרשי'ת. דחולא: דחליש ליה על'מא. פג לבו: ולימוד. ישוט כמו נחית בר אמוראי (ב"ב דף ער): לשמ'עא בשדא סומקא כו'. כדאמר: לתל'מא. חולי שאחזו מקמת צינה: חייא. כלא מוית מים: הוי מצערי ליה. העבדים מפני שהיה חסיד ופרש ומחמיר עליהן באיסורין: לת'מא. אשת רב נחמן והיא בת הנשיא ואשת אב בית דין וחשובה כדאמר' בהעור והרשב (חולין דף כד). דרב נחמן חתנא דבי נשיאא הוה: מסותא. מרחץ: דמת'תפ'י. מקמת ידעה אדומה היוצאה ממנו ע"י בשדא שמינא וחמרא חייא: פשי'פי פשי'פי. בחרות עגולות: רב יוסף אעסק. לתל'מא בריחם:

אגב

בד שיתחם ויזיע: ככשורי. לשאת קורות ומשאות: אהרמו לי תרמי דחיותא. סדרו לפני נתיני הבהמה לנתחיה: אהרמו. הנתחיה כלומר ערכו הנתחיה: א"ל. ריש גלותא: אי תבי. דמשום דחשידי הוא: לעבדו קמיה שמעיה דמר. כלומר קמיה שמעיה דמר יסדרו המאכל בהיתר: תבא. שולחן: ריסתא דתקא חתא. אמנשטריישין עצם קטן שעל כף היד שאדם בולעו ונחנק משום דרב ששת סגי נהור הוה ולא יראנו ויאלץ ויחנק: נששה. מששה והרגיש באותו עצם: שקל. כל החתיכה וקברה בסודריה:

אינב

מי שאחזו קורדייקוס ואמר כתבו גט לאשתי לא אמר בולם. ואפי' אמר כתבו ותנה.

כרבה בסודריה. משום דאשכח ביה טעמא דחיותא הוא דעבר הכי והגמרא לא פירשו עד לבסוף דאמר

ואיכא דאפי' להו: אמר לעשרה כתבו גט: תנו רבנן אמר לעשרה כתבו גט ותנו לאשתי אחד כותב על ידי בולם בולכם כתבו אחד כותב במעמד בולם הולכו גט לאשתי אחד מוליד על ידי בולם בולכם הולכו אחד מוליד במעמד בולם איבעיא להו מנה אותן מהו רב הוה אמר מנה אינו ככולכם רבי יוחנן משום רבי אלעזר

דמן רומה אמר מנה הרי הוא ככולכם אמר רב פפא ולא פליגי הא דמנה בולדה והא דמנה מקצתיהו אמרי' לה להאי גיטא ואמרי' לה להאי גיטא אתקין רב יהודה בגיטא דכולכם כתבו או בולכן או כל חד וחד מינכון חתמו או בולכן או כל תרי מינכון אבילו או בולכן או כל חד וחד מינכון אמר רבא וימנין דנאזי ליה לדבוריה ואמר בולכן ולא אמר כל חד מינכון ואתי לאיפסולי אלא אמר רבא כתבו כל חד מינכון אבילו כל חד מינכון:

הדרן עלך האומר

משנה מי שאחזו קורדייקוס ואמר כתבו גט לאשתי לא אמר בולם אמר כתבו גט לאשתי ואחזו קורדייקוס וחזר ואמר לא תכתבו אין דבריו האחרונים כלום נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתי והרבין בראשו בודקין אותו שלשה פעמים אם אמר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו: גמרא מאי קורדייקוס אמר שמואל דנכתיה חמרא חדתא דמעצרתא וליתני מי ששכו יין חדש הא קא משמע לן דהא רוחא קורדייקוס שמה למאי נפקא מינה לקמי'עא מאי אסותיה בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא אמר אביי אמרה לי אם לשימ'עא בת יומא כווצא דמיא בת תרי יומי סיכורי בת תלתא יומי בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא לשימ'עא עתיקתא ליחי תרגולתא אוכמתי וליק'עא שתי וערב וליג'לחיה למצי'עא דרשי'ת ולותביה עילוייה וננחיה עילוייה עד דמיסרף ולינחות ולקום במאי עד צואריה עד דחליש על'מא עילוייה ולימוד ולסליק וליתיב ואי לא ליכול פרתי ולינחות ולקום במאי עד צואריה עד דחליש על'מא עילוייה ולימוד ולסליק וליתיב בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא לתל'מא בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא רב עמרם חסידא כי הוה מצערין ליה בי ריש גלותא הוה מננו ליה אתל'מא למחר אמרו ליה מאי ניחא ליה למר דליתו ליה אמר הני כל דאמינא להו מיפד אפכי אמר להו בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא איתו ליה אינהו בישרא שמינא אגומרי וחמרא חייא שמעיה ילתא ומעיליה ליה לבי מסותא ומוקמי ליה במאי דבי מסותא עד דמהפכי מ'א דבי מסותא והוה דמא וקאי בישריה פשי'פי פשי'ט רב יוסף אעסק בריחא רב ששת אעסק בכשורי אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה אמר ליה ריש גלותא לרב ששת מאי טעמא לא סעיד מר גבן אמר ליה דלא מעלו עבדי דחשידי אאבר מן החי אמר ליה מי יימר אמר ליה השתא מחוינא לך אמר ליה לשמ'עיה זיל גנוב איתי לי חדא פרעא מחיותא איתי ליה אמר להו אהרמו לי תרמי דחיותא איתו תלת כרעי אותיכו קמיה אמר להו הא בעלת שלש רגלים הואי פסוק איתו חדא מעלמא אותיכו קמיה אמר ליה לשמ'עיה אותביה נמי לתך דידך אותביה אמר להו האי בת חמש רגלים הואי אמר ליה אי הכי לעבדו קמיה (שמעיה) דמר וליכול אמר ליה לחי קריבו תבא קמיהו ואיתו קמיה בישרא ואותיכו קמיה ריסתא דחנקא חמתא גששיה ושקלה כרבה בסודריה לכתר דאכיל אמרי ליה

מִרְקָא, כדי לצנן עצמו, כך לְתִלְתָּא – לחולי
שאחזו מחמת צינת השלג, יאכל בִּישְׁרָא שְׁמִינָא
אֲנוּמָר – בשר שמן העשוי על גחלים, וְחִמְרָא
חִיָּא – ויין שאינו מזוג במים, כדי לחמם עצמו.
רַב עֲמֵרָם חֲסִידָא, כִּי הָיָה מְעַצְרִין לֵיה – כאשר
היו מצערים אותו בִּי רִישׁ גְּלוּתָא – עבדיו של
ראש הגולה, הָיוּ מְגֵנֵי לֵיה אֲתֵלָא – היו
משכיבים אותו על השלג, ולקה בצינה. לְמַחֲרָ,
אֲמָרוּ לֵיה עבדיו של ראש הגולה לרב עמרם,
מָא נִיחָא לֵיה לְמַר דְּלִייתוּ לֵיה – מה רצון
כבודו שיביאו לו. אֲמָר רַב עמרם חסידא לעצמו,
הֲנִי – עבדים אלו, כָּל דְּאֵימָנָא לְהוּ מִיפָּד אֲפִי
– כל שאומר להם יעשו בהיפך. לְפִיכָר אֲמָר
לְהוּ, בִּישְׁרָא סוּמְקָא אֲנוּמָר, וְחִמְרָא מִרְקָא.
ואמר להם כך על מנת שיעשו היפך דבריו, וכמו
ששנינו לעיל שלחולי הצינה ראוי לאכול בשר
שמן ויין חי. ואכן אֵייתוּ לֵיה אֵינְהוּ – הביאו לו
הם בִּישְׁרָא שְׁמִינָא אֲנוּמָר, וְחִמְרָא חִיָּא.
שְׁמַעְתָּ לְתָא מַה שנעשה לרב עמרם, וּמְעִילָה
לֵיה לְבִי מְסוּתָא – והכניסו לבית המרחץ,
וּמִזְקָמִי לֵיה מְסִיָּא דְבִי מְסוּתָא – העמידוהו במי
בית המרחץ, עַד דְּמַחֲפִי מִיָּא דְבִי מְסוּתָא וְהָיוּ
דְּמָא – עד שנחפץ צבע מימי בית המרחץ ונחיו
אדומים כדם, מחמת הזעה האדומה שיצאה
מגופו עקב אכילת הבשר השמן ושתית היין
החי, וְקָא בִּישְׁרָא פְּשִׁיטִי פְּשִׁיטִי – ועמד בשרו
בהירות בהירות עגולות.
רַב יוֹסֵף כאשר לקה בצינה, אֵיעֶסֶק בְּרִיתָא –
התעסק בריחיים על מנת להתחמם ולהזיע. וכן
רַב שִׁשְׁתִּי, אֵיעֶסֶק בְּכִשְׁוִר – התעסק בנשיאת
קורות. אֲמָר, גְּדוּלָּה מְלָכָא שְׁמַחֲמָתָא אֵת
בְּעִלְיָה, לְפִיכָר עָשָׂה כֵן לרפואתו.
מביאה הגמרא עוד בעניין עבדיו של ריש גלותא
שנחגו שלא כהוגן:
אֲמָר לֵיה רִישׁ גְּלוּתָא לְרַב שִׁשְׁתִּי, מָא מְעָמָא
לָא סְעִיד מִר גֶּזֶן – מדוע כבודו איננו סועד
אצלנו. אֲמָר לֵיה, דְּלָא מְעָלוּ עֲבָדֵי – מפני
שעבדיך אינם הגונים, דְּחִשְׁדִּי אֲאָבֵר מִן חַיִּי –
שחשודים הם באיסור אבר מן החי. אֲמָר לֵיה, מִי
יֵמֵר – מנין לך דבר זה. אֲמָר לֵיה רַב שִׁשְׁתִּי,
הַשְׁתָּא מְחִוְיָא לָךְ – עכשיו אראה לך זאת.
אֲמָר לֵיה רַב שִׁשְׁתִּי לְשִׁמְעִיה – למשמשו, זֵיל
גָּבֹב – לך בהיחבא כדרך גביבה, אֵייתִי לִי תְּרָא
בְּרָעָא מְחִוְיָא – הבא לי רגל אחת מן הבהמה
שהוכנה לאכילה. אֵייתִי לֵיה – הביא לו השמש
את הרגל. לאחר מכן, אֲמָר לְהוּ רַב שִׁשְׁתִּי
לעבדיו של ריש גלותא, אֲהָדְמוּ לִי תְּדָמִי
דְּחִוְיָא – סדרו לפני את חלקי הבהמה לנתחיה.
אֵייתוּ תֵלֶת בְּרַעֲי, אוֹתֵיבוּ קָמִיָּא – הביאו לפני
העבדים רק שלושה מרגלי הבהמה, היות וכבר
נטל שמשו רגל אחת, והניחום לפניו. אֲמָר לְהוּ
רַב שִׁשְׁתִּי לעבדיו ריש גלותא, הָא – האם בהמה
זו פְּעֻלַת שִׁלְשׁ רְגָלִים בְּלָבָד הָוָא. משעו זאת
העבדים, פְּסוּק אֵייתוּ תְּרָא מְלָכָא אוֹתֵיבוּ
קָמִיָּא – תחכו והביאו רגל אחת מבהמה אחרת
בעודה בחייה, ואבר מן החי היא, והנחה לפניו.
אֲמָר לֵיה רַב שִׁשְׁתִּי לְשִׁמְעִיה, אוֹתֵיבִיה נְמִי לְקַח
יְדִיד – הנח גם את הרגל שהבאת, אוֹתֵיבִיה –
הניחה שם משמשו. אֲמָר לְהוּ רַב שִׁשְׁתִּי לעבדיו
המשך עמוד לב

מי שאחזו

משנה

מִי שֶׁאֲחָזוּ קוֹרְדִּיקוֹס – שידה השולטת באדם,
וְאִמֵּר כְּתֹבָנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, לֹא אִמֵּר כְּלוּם, שאין
דעתו מיושבת. וכן אם אִמֵּר כְּתֹבָנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי
כאשר היה בריא וְאֲחָזוּ קוֹרְדִּיקוֹס, וְחָזַר וְאִמֵּר
לֹא תִכְתְּבוּנִי, אֵין דְּבָרָיו הֶאֱחָרוּנִים כְּלוּם
וכותבים הגט. שאף ביטול הגט אינו אלא
מדעתו.

אדם שֶׁנִּשְׁתַּתַּק מחמת חולי, וְאִמֵּרוּ לוֹ, נִכְתָּב
גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהָרִבִּין – נענע בראשו כמסכים
לדבריהם, בּוֹדְקִין – שואלין אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה
פְּעָמִים על דברים שראוי להשיב עליהם ה'ן,
ושלושה שראוי להשיב עליהן 'לא', אִם אִמֵּר
עַל לָאוּ, לָאוּ, כלומר, שהרכין ראשו כאומר
לא. וְעַל הֵן הֵן, הָרִי אֵלָיו וְכָתְבוּ וְיִתְּנוּ, שהרי לנו
שמדעת מגרש.

גמרא

מבררת הגמרא, מָא 'קוֹרְדִּיקוֹס'. אֲמָר שְׁמוּאֵל,
דְּנִכְתִּיהּ I – נשכו חֲמָרָא תְּרָא דְמַעְצָרָא –
על ידי שתיית יין חדש הנמצא בגת, נכנסה בו
שידה הנקראת קורדיקוס ומבלבלת דעתו.
שואלת הגמרא, וְלִיתָנִי – שגנה במשנה
בפשטות, מִי שֶׁנִּשְׁכָּבוּ יוֹן דְּרַשׁ. משיבה הגמרא,
הָא קָא מְשַׁמַּע לָן, דְּהָא רוּחָא, קוֹרְדִּיקוֹס
שְׁמָה. שואלת הגמרא, לְמָא נִפְקָא מִינָה אֵין
הוא שם השידה. משיבה הגמרא, לְקִמְעָא – על
מנת להוציא שידה זו, משביעים אותה בשמה
על ידי קמיע.

מבררת הגמרא, מָא אִסוּתִיָּא – מהי רפאותו.
בִּישְׁרָא סוּמְקָא אֲנוּמָר – שיאכל בשר אדום
כחוש שנעשה על גחלים, וְחִמְרָא מִרְקָא –
וישתה יין מזוג בהרבה מים.

אֲמָר אֲפִי, אֲמָרָה לִי אִם – אומנתי. לְשִׁמְשָׁא
בֵּת יוֹמָא – הלוקה בחולי הבא מן החום שאחזו
באותו יום, לרפואתו ישתה בֵּית יוֹמָא דְמִיָּא – כד
מים. וכאשר חולי החום הינו בֵּת תְּרִי יוֹמִי – בן
יומיים, הרי שרפואתו היא סִיבּוּרִי – הקות דם.
וכאשר חולי החום בֵּת תִּלְתָּא – שלושה יוֹמִי,
יאכל בִּישְׁרָא סוּמְקָא אֲנוּמָר, וְחִמְרָא מִרְקָא.
ואילו הלוקה בִּישְׁמָשָׁא עֲתִיקָתָא – מימים רבים,
לִיתִי תְּרַנְגוּלָתָא אוֹבְקָתִי – יביא תרנגולת
שחורה וְלִיקְרָעָה – יקרענה שְׁתֵי עֲרָב וְלִיגְלִיתָה
לְמַצִּיעָתָא דְרִישִׁיָּה – ויגלחו את אמצעיית ראש
החולה, וְלוֹתִיבָה עֲלוּיָה וְנִנְחִיָּה עֲלוּיָה –
ויושיבו התרנגול במקום הגילוח עַד דְּמִיֶּסְרֵךְ –
עד שיהא דמו נדבק על ראשו, וְלִינְחֹת וְלִיקוֹם
בְּמִיָּא עַד צְאוּרִיָּה – ולאחר מכן ירד ויעמוד
במים עד צוארו, עַד דְּחִלְשׁ עֲלָמָא עֲלוּיָה – עד
שיחשו חולשת הלב, ואז לִימוּד וְלִסְלִיק וְלִיתֵיב
– ישוט ויעלה מן המים וישב.

וְאִי לָא – ואם לא יוכל לקיים רפואה זו, לִיבּוֹל I
– יאכל בִּרְתִי, וְלִינְחֹת וְלִיקוֹם בְּמִיָּא עַד
צְאוּרִיָּה, עַד דְּחִלְשׁ עֲלָמָא עֲלוּיָה, וְלִימוּד
וְלִסְלִיק וְלִיתֵיב.

ובשם שאמר אביי לעיל לְשִׁמְשָׁא – הלוקה
בחום, רפואתו בִּישְׁרָא סוּמְקָא אֲנוּמָר וְחִמְרָא

וְאִימָא דְאִפְּרִי לָהוּ – ויש שהופך את השיטות,
שלדעת רבה כשר ותעשה, ולדעת רב יוסף כשר
ולא תעשה:

אֲמָר לְעִשְׂרָה כְּתֹבָנוּ גֵּט:

תָּנוּ רַבָּנֵי, אֲמָר הִבְעַל לְעִשְׂרָה אֲנָשִׁים כְּתֹבָנוּ גֵּט
וְיִתְּנוּ לְאִשְׁתִּי, אֶחָד כּוֹתֵב עַל יְדֵי I – בשבילו
בּוֹלָם. אך אם אמר בּוֹלָם כְּתֹבָנוּ, אֶחָד כּוֹתֵב
בְּמַעְמַד בּוֹלָם, ועל דעתו, שאי אפשר שיכתבו
כל העשרה. וכן אם אמר לעשרה אנשים
הולִיכוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, אֶחָד מוֹלִיד עַל יְדֵי I –
בשבילו בּוֹלָם. אך אם פירש ואמר בּוֹלָם
הולִיכוּ, אֶחָד מוֹלִיד בְּמַעְמַד בּוֹלָם, שכולן
הולכים עמו.

אִפְּרִיָּא לָהוּ, מִנָּה אוֹתָן – אם לא אמר 'כולכם',
אלא מנה את העומדים שם. מִהוּ, האם מכך
שמנאם נראה שכונתו שכל אלו המנויים יכתבו,
או שכונתו לאחד מהם בלבד שהרי לא אמר
'כולכם'.

רַב הוֹנָא אֲמָר, מִנָּה אֵינִי כְּבּוֹלָם, וְדִי באחד
שיכתוב. וְרַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר דְּמִן
רוּמָא I – שם מקום אֲמָר, מִנָּה הָרִי הוּא
כְּבּוֹלָם.

אֲמָר רַב פִּפְא, וְלָא פְּלִיגִי רַב הוֹנָא וְרַבִּי יוֹחָנָן,
אלא הָא דְמִנָּה בּוֹלָהוּ, וְהָא דְמִנָּה מְקַצִּיתִיהוּ –
אחד מהם דיבר באופן שמנה את כולם, והשני
דיבר באופן שמנה רק חלקם. ובביאור החילוק
אֲמָרִי לָהּ לְהָאִי גִיטָא וְאֲמָרִי לָהּ לְהָאִי גִיטָא –
יש שאמר לו לצד זה ויש שאמר לו לצד אחר.
כלומר, יש סוברים שבמנה את כולם הרי זה
כפירש כולכם, ובמנה מקצתם אין זה כפירש
כולכם, אלא רק המנויים צריכים לתתם. ויש
שמבארים להפך, שבמנה את כולם אין זה
כפירש כולכם, שהרי אם לכך נתכוין היה אומר
כולכם, מה שאין כן במנה מקצתם הרי זה כאמר
על אלו שמנאם כולכם, שהרי לא יכל לומר
'כולכם', כיון שלא רצה לצוות אלא לאלו שמנה.
אֲתִקוּן רַב יְהוֹדָה בְּגִיטָא דְּבּוֹלָם – רב יהודה
תיקן בגט שמצוה הבעל במעמד רבים על
עשייתו, שיש לחוש שמא יאמרו שכונתו היתה
שכולם יכתובוהו, ולא יכתובוהו במעמד כולם, או
לא יחתמו כולם, ונמצא הגט פסול, לִכְך תִּיקוּן
שיכתבו בגט יְכָר אִמֵּר לוֹ הִבְעַל כְּתֹבָנוּ אוֹ
בּוֹלָכוֹן אוֹ כָּל תְּרִי וְחַד מִיבְּכוֹן I – כתבו את הגט,
או כולכם או כל אחד ואחד מכם בפני עצמו, וכן
יכתוב חֲתוּמוֹ אוֹ בּוֹלָכוֹן אוֹ כָּל תְּרִי מִיבְּכוֹן,
וכן יכתוב אוֹבִילָיו I – הולִיכוּ אוֹ בּוֹלָכוֹן אוֹ כָּל
חַד וְחַד מִיבְּכוֹן.

אֲמָר רַבָּא, וְיִמְנִין דְּנָאִיו לֵיה לְדְבוּרִיָּה – פעמים
שיקצר הבעל בדבריו, וְאֲמָר כְּתֹבָנוּ בּוֹלָכוֹן וְלָא
אֲמָר כָּל חַד מִיבְּכוֹן – ולא יסיים לומר או כל
אחד מכם, וְאֲתִי לְאִיפְסוּלִי – ויבוא לפסול הגט
כשלא נעשה על ידי כולם. אֶלָּא אֲמָר רַבָּא, כָּל
רְאִי שִׁכְתְּבוּ בָגֵט, אִמֵּר לוֹ הִבְעַל כְּתֹבָנוּ בּוֹ
חַד מִיבְּכוֹן – כתבו גט, על ידי אחד מכם, חֲתוּמוֹ
כָּל תְּרִי מִיבְּכוֹן, אוֹבִילָיו כָּל חַד מִיבְּכוֹן,
שכשאומר בלשון זו, ודאי לא יבוא לפסול הגט
אם לא עשו כולם.

אִיגִיבִי לָן בְּסֵא דְבִקְסָא – נגבב מאיתנו גביע כסף. ועלינו לבדוק שמא גנבתו. **בְּהִרִי דְקָא מְעִינִי וְאִתִּי** – תוך כדי שבדקו **אֲשַׁכְּחֶה דְבְרוּכָה בְּסוּדְרִיהּ** – מצאו את חתיכת הבשר עם העצם כרוכה בסודרו של רב ששת. **אֲמַרִי לִיהּ** – אמרו לו העבדים לריש גלותא, **הָיוּ מַר** – יראה אדוננו, **דְּלֵא מִיכָל קָא צָעִי, אֱלֵא לְצַעֲרִין** – לא לאכול רצה רב ששת אלא לצערנו. **אֲמַרִי לְהוּ רַב שֶׁשֶׁת לַעֲבָדִים, אֲנָא מִיכָל אֲכָלִי** – אני באתי אכלתי מהבשר, וּמַעְמִי בֵּיהּ מַעְמָא דְחִינְיָרָא – וטעמתי בו טעם של בשר בעלת שחין. **אֲמַרִי לִיהּ הָעֲבָדִים, חִינְיָרָא לֹא עָבִיד לָן הֵיאֲדִינָא** – בהמה בעלת שחין לא שחטנו היום. **אֲמַרִי לְהוּ רַב שֶׁשֶׁת, בְּדָקוּ אֶת הַבְּהֵמָה הָאֵם יֵשׁ בָּהּ כְּתָם לְבָן דְּבִדּוּכְתִּיהּ** – על גבי העור כנגד חתיכת הבשר שהגיש לפניו, **דְּאֲמַרִי רַב חֲסָדָא (נְזִיר לֹא), אוֹיְבָא בְּחִינְיָרָא** – כתם שחור בעור לבן, וְחִינְיָרָא בְּאוֹיְבָא מְתָא – וכתם לבן בעור שחור, **לְקוּתָא** – סימן שחין הֵיאֵה שהיה באותו מקום, ומחמת כן נהפך העור לגוון אחר. **בְּדוּק** – אכן בדקו, וְאֲשַׁכְּחֶה – ואכן מצאו שם סימן זה, ובכך הוכיח להם רב ששת שבעלת שחין היתה. **לֹא נָחוּ עַבְדֵי רִישׁ גְּלוּתָא, וּבִקְשׁוּ בְּכָל דֶּרֶךְ לַפְּגוּעַ בִּרְבַּב שֶׁשֶׁת.**

כִּי קָא נָפִיק – כאשר יצא רב ששת מבית ריש גלותא בְּרוּ לִיהּ **בִּירָא** – ברו לו העבדים בור, וְשָׁדוּ לִיהּ **צִיפִיתָא עִילִיָּהּ** – והניחו מחצלת על פי הבור, וְאֲמַרִי לִיהּ הָעֲבָדִים לִיתִי מַר לִינָח – יבוא מר לנחו. **נָחַר לִיהּ רַב חֲסָדָא מֵאֲחֻזְרִיהּ** – עשה לו רב חסדא סימן בקולו מאחוריו שיחזר בדרכו. **שְׁהִיה רַב שֶׁשֶׁת סָגִי נְהוּ. אֲמַרִי לִיהּ רַב שֶׁשֶׁת לְגִנְקָא** – לתינוק, פְּסוּקָא לִי פְּסוּקָא שְׁלֵמַת בֵּיתִי רַבָּךְ. והיה רב ששת סבור שמתוך פסוק זה ילמד ממנו עליו להיזהר. **אֲמַרִי לִיהּ הַתִּינוּק לִרְבַּב שֶׁשֶׁת אֶת הַפְּסוּקָא שְׁנֵאמַר (שְׁמוּאֵל ב, ב כא) בַּעֲנִין עֲשֵׂאֵהָל בֵּן צְרִיָּה מֵאֲנָשִׁי דוֹד, אֲשֶׁר דָּרָךְ אֲחֵרֵי אֲבִיר בֵּן נֹר שֶׁר צָבֵא שְׁאוּל, לְאַחֵר מוֹת שְׁאוּל, וְיֵאמַר לוֹ אֲבִיר נָטָה לָךְ עַל יְמִינָה אוֹ עַל שְׁמָאלָה וכו'.** למד מכך רב ששת, וְאֲמַרִי לִיהּ לְשִׁמְעִיה – לשמשו, **מֵאִי קָא תּוֹיַת מֵה אֶתָּה רֹאֵה, אֲמַרִי לִיהּ צִיפִיתָא דְשִׁירָא** – מחצלת מונחת על הארץ. **אֲמַרִי לִיהּ רַב שֶׁשֶׁת לְשִׁמְשׁוֹ, חֲרִי מִינָה** – נחוור מסביבה ימין או שמאל, ובמשמעות הפסוק אותו אמר לו התינוק. **לְבַתֵּר דְּנִפְקָא** – לאחר שיצא רב ששת, **אֲמַרִי לִיהּ רַב חֲסָדָא, מֵאִי תָּהוּ יָדַע מַר** – מנן היה ידוע לך כי הניחו לפניך מכוּשׁוֹל. **אֲמַרִי לִיהּ רַב שֶׁשֶׁת, חָדָא** – סיבה אחת, **דְּנָחַר לִי מַר** – שהרי עשית לי סימן בנחירתך מאחורי. וְעוֹד – סיבה שנייה, **דְּפָסְקָא לִי יְנוּקָא פְּסוּקָא** – מהפסוק שהשמיע בפני התינוק. וְעוֹד – סיבה שלישית, **דְּחִשְׁרִי עָבְרִי דְּלֵא מַעְלֵו** – שהרי חשוריים הם העבדים דבברים מעין אלו.

היות ומשנתנו עוסקת בחולי הגרם על ידי שידה, עוסקת הגמרא להלן בעניינים נוספים של השדים והשפעתם.

אמר שלמה המלך (קהלת ב ח) **עֲשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשִׁדּוֹת, וְתַעֲנִיגוֹת בְּנֵי הָאָדָם, שָׂדָה וְשִׁדּוֹת**. מפרשת הגמרא, **שָׂרִים וְשִׁדּוֹת** – אלו מיני כלי זִמְרָה. וְתַעֲנִיגוֹת בְּנֵי הָאָדָם – אלו בְּרִיכוֹת

וּמִרְחֻצָּאוֹת לְרוּחוֹץ בָּהֶן. **שָׂדָה וְשִׁדּוֹת, הָכָא תְּרִינְיָמוּ** – כאן בבבל פירשו, **שָׂדָה** – שד זכר, וְשִׁדּוֹתֵין – שד נקיבה. **בְּמַעֲרָא אֲמַרִי** – בארץ ישראל פירשו 'שדה ושידות' – **שִׁדּוֹתָא** – שידה, והיא עגלה שהיתה משמשת כמרכבה לנשים ולשרים.

אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִינֵי שָׂרִים הֵיוּ בְּמָקוֹם שְׁנָקְרָא 'שִׁיחִין', וְאָף שְׁאֵנִי יוֹדַע אֶת מָקוֹמָם, מְכַל מָקוֹם שָׂדָה עֲצֻמָּה אִינִי יוֹדַע מַה הֵיאֵה מֵה דִּמְיוֹתָהּ וּמֵה טִיבָה.

אֲמַר מַר לְעִיל, הָכָא תְּרִינְיָמוּ – כאן בבבל פירשו את התיבות 'שידה ושידות' שבפסוק, **שִׁדּוֹתָא וְשִׁדּוֹתֵין** – שדים ושידות. מבררת הגמרא, **שִׁדּוֹתָא וְשִׁדּוֹתֵין, לְמֵאִי אִינְעִי לִיהּ** – למה צריך היה שלמה המלך להם.

מבארת הגמרא, **דְּכָתִיב גְּבִי בֵּיתִי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שְׁבִנָה שְׁלֹמָה (מלכים א ו) וְהַבֵּית בְּהִבְנָתוֹ אֲכָן שְׁלֹמָה מִסָּע בְּנָגָה יָגוֹ' וּמִקְבוֹת וְהַגְּזוֹן כָּל כְּלֵי בְרוֹזַל לֹא נִשְׁמַע בְּבֵית בְּהִבְנָתוֹ**. כלומר, כמו שהסיעו את האבן מן ההר נתנה בחומת הבנין ולא סתתה בכלי ברזל. **אֲמַרִי לְהוּ שְׁלֹמָה הַמֶּלֶךְ לְרַבְּנָן, הֵיכִי אֲעָבִיד** – איך אעשה את הכנת וסיתות האבנים בלא כלי ברזל. **אֲמַרִי לִיהּ הַחֲכָמִים לְשִׁלְמָה, אֵיבָא שְׁמִירָא** – ישנה בריה מששת ימי בראשית, אשר אין דבר קשה יכול לעמוד מפניה ו'שמיר' שמה, **דְּאִיתִי – שְׁהִבֵּא בְּרִיָּה זוֹ מִשָּׁה לְצוֹרֵךְ אֲבָנֵי אֶפְרַיִם, לַחֲקוֹק אֶת שְׁמוֹת הַשְּׁבִטִים בְּאֲבְנֵי הָאֶפְרַיִם, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת כח יא) 'פִּתְחוּי חוֹתָם' וְלֹא בְדִיו, וְכֵן אֵין חוֹרְטִים בָּהֶם בְּאִיזִמֵּל שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת כח כ) 'בְּמִילּוֹאוֹתֵיהֶם, שְׁלֹא יִהְיֶה הָאֲבָנִים חֲסֵרוֹת כְּלוֹם, מִשּׁוֹם כִּךְ הִיָּה מִשָּׁה כּוֹתֵב בְּדִיו וּמַעֲבִיר עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁמִיר מִבְּחוּץ, וְהִיוּ הָאֲבָנִים נִבְקָעוֹת מֵאֵלֵיהֶן כְּפִי צוֹרֵת הָאוֹתוּת שְׁבָהן, וְכֵמוֹ כֵּן תּוֹכַל גַּם אֶתָּה לַחֲכִין בְּעוֹרֵת הַשְּׁמִיר אֶת אֲבְנֵי הַבֵּינִין.**

אֲמַרִי לְהוּ שְׁלֹמָה לַחֲכָמִים, הֵיכָא אִישְׁתַּכַּח – הֵיכֵן נִגְמָאֵת תּוֹלַעַת שְׁמִיר זוֹ. אֲמַרִי לִיהּ הַחֲכָמִים לְשִׁלְמָה, אָף אֲנִי אֵין אֲנִי יוֹדְעִים מָקוֹם הַיִּמְצָאָה, אֲלֵא זֹאת עֲשֵׂה, אִיתִי שִׁדָּה וְשִׁדּוֹתֵין – הֵבֵא שְׁד וְשִׁדָּה, בְּכַשְׁתִּינְהוּ אֲחֶדְרִי – כֹּפֶה אוֹתָם בִּישִׁטוֹרִים, אֲפָשֶׁר יִדְעִי וּמַגְלִי לָךְ – יִיתְכֵּן שִׁיּוּדְעִים הֵם אֶת מָקוֹמָהּ, וְיִגְלוּ לָךְ. אִיתִי שִׁדָּה וְשִׁדּוֹתֵין בְּכַשְׁתִּינְהוּ אֲחֶדְרִי – הֵבֵא שְׁלֹמָה שְׁד וְשִׁדָּה, וּכְפָאִם בִּישִׁטוֹרִין.

אֲמַרִי – אמרו לו השדים, **אֲנִי לֹא יָדְעִין** – אנו איננו יודעים. **דִּילְמָא אֲשַׁמְדָּא מִלְכָּא דְשִׁדְרִי יָדַע** – אולי אשמדאי מלך השדים יודע. **אֲמַרִי לְהוּ שְׁלֹמָה לְשִׁדְרִים, הֵיכָא אִיתִיהּ – הֵיכֵן נִגְמָא אֲשַׁמְדָּא, אֲמַרִי לִיהּ הַשְּׁדִים לְשִׁלְמָה, אִיתִיהּ בְּטוֹרָא פֶּלֶן – הִרְיֵהוּ בְּהַר פְּלוֹנִי, וְשֶׁם בְּרִיאָא לִיהּ בִּירָא, וּמִלְיָא לִיהּ מֵאִי, וּמִיבְסִינֵא בְּטִינְרָא, וְחִתְמִיהּ בְּגוֹשְׁפִּינְקִיהּ** – כרה לו אשמדאי בור, ומילא אותו במים, וכיסה אותו באבן, וחתם את כיסוי הבור בחותמו. וְכָל יוֹמָא סְלִיק לְרַקִּיעַ וְגַמְר מְתִיבְתָּא דְרַקִּיעָא – ובכל יום עולה אשמדאי לרקיע ולומד בישיבה של מעלה, וְנִחִית לְאֶרְעָא וְגַמְר מְתִיבְתָּא דְאֶרְעָא – ולאחר מכן יורד מן הרקיע אל הארץ, ולומד בישיבה של מטה, וְאִתִּי סִידֵר לִיהּ לְגוֹשְׁפִּינְקִיהּ – ולאחר מכן, מגיע אל בורו ובודק את חותמו שנשאר

כתיקונו ולא נגע בו אדם על מנת לגלות את בורו. וּמַגְלִי לִיהּ, וְשָׂתִי, וּמִכְסִי לִיהּ וְחִתִּים לִיהּ וְאִוִּיל – ומגלה את בורו, ושותה ממנו, וחוזר ומכסה אותו וחותם אותו בחותמו, וחולך משם. **שִׁדְרִיהּ** – שלח שלמה המלך ללגְנִיָּהוּ בֵּן יְהוֹיָדָע שהיה מן השרים והמושלים עוד מזמן מלכות דוד, **יָהֵב לִיהּ** – נתן לו דברים אלו, **שׁוֹשְׁלִיתָא דְחֶקֶקֶן עָלָה שָׁם** – שלשלת שחקוק עליה שם ה', **וְעִנְיָתָא דְחֶקֶקֶן עָלָה שָׁם** – וטבעת שחקוק עליה שם ה', וְגַבְבִּי דְעַמְרָא – וגזזת של צמר, וְיִיכְנִי דְחֶמְרָא – וגדודת יין. **אִוִּיל בְּרָא בִירָא מְתִיבְתָּא** – הלך בניהו בן יהוידע לאותו הר שבו נמצא בורו של אשמדאי, וחפר בור במורד ההר תחת בורו של אשמדאי, וּשְׁפִינְהוּ לְמֵאִי – הריק את מי בור העליון לתוך הבור התחתון דרך נקב שנקב בין שני הבורות, וְסִתְמִינְהוּ מִכְסִיָּה דְעַמְרָא – ולאחר שעברו המים מהבור העליון לבור התחתון החדש, סתם את הנקב בגיזי הצמר שבידו. וְכָרָא בִירָא מַעְלֵא – לאחר מכן כרה בור נוסף במעלה ההר מעל בורו של אשמדאי, וגם שם נקב נקב בין בור זה אל הבור של אשמדאי שמתחתיו, וּשְׁפִינְהוּ לְחֶמְרָא – ושפך את היין שעמו אל הבור העליון, ומשם הלכו דרך הנקב, לבורו של אשמדאי, וּמְמִינְהוּ – לאחר מכן סתם את שני הבורות האלו החדשים בעפר, על מנת שלא יבחין בהם אשמדאי ויבין את הנעשה. ובכך רוקן בניהו בן יהוידע את בורו של אשמדאי מן המים שבו ומילאו ביין, בלא שיפתח את כסויו.

לאחר מכן סְלִיק יְתִיב בְּאִילָנָא – עלה משם בניהו בן יהוידע וישב על האילן והמתין לבואו של אשמדאי אל בורו. **כִּי אֶתָּא – כאשר הגיע אשמדאי לשם, סִינְרִיהּ לְגוֹשְׁפִּינְקָא** – ברק את חותמו לראות שאכן לא גילה איש את בורו, **גְּלִיָּהּ, אֲשַׁכְּחִיהּ חֶמְרָא** – גילה את הבור ומצא בתוכו יין. **אֲמַר אֲשַׁמְדָּא, בְּתִיב בְּגוֹתֵין הֵיין (משלי כ א) לִיץ תִּינֵן הֶמָּה שֶׁכֶּר וְכָל שֶׁנָּה בּוֹ לֹא יִחְכְּבוּ, וְכָתִיב (הושע ד יא) 'זִנוּת וַיִּזֵּן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לָבֹ', וּמִשְׁמַעוֹת כְּתוּבִים אֵלֹו מַעֲלָה אֶת גְּנוּתוֹ שֶׁל הֵיין וּבִשָּׁל כִּךְ רֵאוּי לְהִתְרַחֵק מִשְׁתִּיתוֹ, לִכֵּן לֹא אִישְׁתִּי – לא שתה ממנו אשמדאי. **כִּי צָחִי, לֹא סִנְרָא לִיהּ, אִישְׁתִּי** – כאשר צמא מאד, לא יכול להתאפק, ושתה, רָחַץ וְנָנַח – השתחר ונרדם.**

כשראה זאת בניהו בן יהוידע, **נְחִית אֶתָּא** – ירד מן האילן ובא אצל אשמדאי, **שָׂדָא בֵּיהּ שׁוֹשְׁלִיתָא, סִתְמִיהּ** – זרק את השלשלת עליו וסגרה סביב צווארו שלא יוכל ראשו לצאת. **כִּי אֶתְעָר תָּהוּ קָא מִיפְרָזֵל** – כאשר נתעורר, ניסה והשתגע בכל כוחו לנתק ממנו את השלשלת. **אֲמַר לִיהּ בְּנִיהוּ בֵּן יְהוֹיָדָע לְאֲשַׁמְדָּא, שְׁמָא דְמִרְדָּה עָלָה, שְׁמָא דְמִרְדָּה עָלָה** – שמו של אדונך והקדוש ברוך הוא עליו, ששם ה' חקוק על השלשלת. **כִּי נִקְטִי לִיהּ וְאִתִּי** – כאשר טעל בניהו בן יהוידע להביאו אל שלמה, **מִטָּא דִּיקְלָא, חָף בֵּיתִי, שְׁדִיָּה** – הגיעו בדרכם למקום שנמצא בו דקל, נתחבק בו אשמדאי והפילו. **מִטָּא לְבִיתָא, שְׁדִיָּה** – בהמשך דרכם הגיעו לבית, נתחבק אשמדאי גם בו והפילו. **מִטָּא גַבִּי כּוּבָא דְהֵיָא אִמְלָתָא** – הגיעו ליד צירף קטן השייך לאלמנה, **נָפְקָא** – יצאה אליה האלמנה,

דאמר רב חסדא אובמא בחיורא וחיורא באובמא לקותא היא. פירוש טלאי שחור בעור לכן או טלאי לכן בעור שחור אין זה אלא מחמת נגע שהיה שם הקשה רבינו תם דבגזיר בריש פרק בית שמאי (דף 66) משמע דלא מיירי רב חסדא אלא בשור שחור בין שוורים לבנים שהשחור מגיע כולם ומתקלקל מקום על ידי ופריך ה"ה ממחנה דהתם דמשמע שהלכן גרוע ומסיק דרב חסדא איירי בתורא דקרמנאי דהתם שחור גרוע טפי ואור"ת דהרי מילי נקדו ומילתיה דהבא איירי בטלאי שחור בעור לכן ולכן בעור שחור והתם מיירי בשור שחור בין שוורים לבנים ונתע דבכל הספרים ישנים לא גרסינן ה"ה במילתיה דרב חסדא אלא אובמא בחיורא לקותא ותו לא וכן נראה דאי גרסינן תרווייהו כמו הבא ונפרש חד לטלאי וחד לשור בין השוורים אם כן מאי פריך ה"ה דמנא ליה דאובמא בחיורא קאי אשור בין השוורים נימא איפכא ולא לקשה כלום. רבינו תם:

איכא שמיר דאיתיה משה לאבני אפוד. הבא משמע דלאבני אפוד גבי שמיר ובפ"ק דקידושין (דף 66) גבי עובדא דקמא בן נתניה בקשו ממנו אבנים לאפוד וזה היה בבית שני מוקדאמר לשנה נולדה לו פרה אדומה כו' דבבית ראשון לא עשו פרה בדאמר שניה עשה עזרא ואם כן היה שמיר בבית שני ואין להקשות דבפרק בתרא דסוטה (דף 77) תנן משמנו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים ומשחרב בית המקדש בטל שמיר דהיינו בית המקדש שני מוקדש בית המקדש סתם והתם בגמרא קטש בית המקדש ראשון על מילי אחריו ועוד מוקדש ערבניהו בפרקי אורים ותומים וה"ל ליה למיתני משמנו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים והשמיר דמשמנו נביאים הראשונים היינו משחרב בית המקדש ראשון בטלו אורים ותומים וצריך לומר ששמרהו מימי שלמה עד חורבן בית שני הקשה ה"ר אלחנן במסכת ע"ז פ"ר' ו' ושמעאל (דף 77) גבי אבני מזבח ששקצום אנשי יון ליתברניהו אבנים שלמות אמר רחמנא לינסיניהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא ולינסיניהו ע"י שמיר ואומר ר"י דע"י שמיר אין נעשין חלקות דהגירא צפון פוסלת במזבח ותר סוגיא אמיא כמ"ד בסוטה (דף 77) דאיצטרך שמיר לאבני בית המקדש וזה דכתיב מגורות במגירה מוקי לה באבני ביתו: וז"ל איתי שידה כו'. כי לא רצו לשאול באורים ותומים בשיבולין לשאול על ידי דבר אחר:

ובכתיב ונתן ויניח ויניח. אף על פי שהיה הפסוק לא נכתב עדיין היו יודעין כמו ארור עושה מלאכת ה' רמיה בפ' לא יתפור (נ"ב דף 77) גבי יואב: לברכותי

איניב לן כסא דכספא שהיו רואים אותו כרף בסודריה ורצין לבדוק מהו אמרי ליה לריש גלותא: דחיורא. בשר בעלת שחיף מיכל אכלי וטעמי. טעמתי: חיורא לא עכיד לן האידנא. לא שחטנו היום בהמה בעלת שחיף: **ברוכתא**. בעור היה בודקין במקום ריסתא וזו בכף היד ונתמצאנו בעור שהוא

לכן: **דאמר רב חסדא חיורא באובמא** לקותא היא. טלאי לכן בעור שחור לקותא היה שם בשר ונהפך העור ללבן: **ברו ליה בירא**. חפרו גומץ שיפול בו: **ושדו ליה ציפתא**. השליכו מחצלת על פי הבור כדי שלא יבין מושבו: **לית מר לינח**. לשכב במשכבו: **נחר ליה רב חסדא**. עשה לו סימן כמו נחרת סוסין (ירמיה ח') אל. רב שחט לינוקא פסוק לי פסוקי: **נחא לך**. פסוק הוא בעשהאל: **הדר מינח**. חזור מעליה למינח או לשמאל: **ברכות**. לרחוץ בזה בצונן: **הכא תרגמו**. בבבל: **שידה ושידתי**. שד וגר ושר נקבה: **שידתא**. שידה עגלה למרכבת נשים ושרים: **פי שיתין**. באותו מקום: **מה היא**. מה דמיתה ומה טיבה ויש אומרים שידה עצמה ראש כולן ואמן איני יודע מאי היא: **היכי אשכיד**. בלי כלי ברזל: **שמיר**. בריה משה: **מי בראשית ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניה**: **לאבני אפוד**. דאמרין במסכת סוטה (דף 77) אבנים הללו אין כותבין עליהם כדי שצאמר פתחי חותם ואין מוסרין עליהם באימול שצאמר במלואתם שלא יהו חסות כלום אלא כותב עליהם כדי ומראה לכן שמיר מבחין והן נקבעות מאליהן: **בכשניהו**. כסאם ביסורין לומר לו היכן הוא: **בכשניהו**. לחצן לשון מכבש של בגדים (שבת דף קמא): **היכא איתיה**. אשמדאי שאוכל לנכש: **בטורא פלן**. ברה פלוגי: **ברא ליה בירא**. ברה לו שם בור: **מינרא**. אבן וחתמיה בגושפנקיה. בחתמו: **סיר** לגושפנקיה. בודקו שלא נגע אדם בו לגלות בור: **גנבכי דעמרא**. גזרות אחר: **ויוכי דחמרא**. נדחת יין: **בירא מתתאי**. במורד הקור למשה מבורו של אשמדאי: **ושפניהו למאי**. כגון השופה יין לחמריה (ב"מ דף 80) הריק מי בור העליון לתוך התחתון דרך נקב שנקב בשפה שבין שתי הבורות ומתוך שהראשון נרקעיתו גבוהה מקרקעית התחתון נרדקו המים לתוכו מאליהן: **וסתמיניהו**. לנכבים שבין זה לזה כדי ששקצו יין בעליון לא יזוב ממנו לתחתון: **וכרא בירא**. אחריתא מעילאי לבורו של אשמדאי: **וסמיניהו**. מילא אותן שתי בורות עפר כדי שלא יבין אשמדאי: **וסמיניהו**. סתמן בדמיון גמין סתמם פלשתיים (בראשית כו) טמנן פלישתאי: **בי אתא**. אשמדאי: **סיריה לגושפנקיה**. ומצאו שלם: **לא סני ליה**. לא יכול להתאפר: **רוח וגנא**. נשתפר ונרדם: **נחית אתא**. בגידו מן האילן: **סתמיה**. סגר השלשלת סביב ענאורו שלא יוכל ראשו לצאת: **הוה קא מפריל**. משתגע ומתעסק לנתקה הימנה: **דמך**.

הכ"ה: חף ביה. נתחבר בו: **בוכא**. צריך קטן כמו בוכא דצידי: **דארמלתא**. אלמנה היתה דרה בו: איחנא

איתנא ליה. לישך מעליי שלא יחוף בו: כפא לקומתיה. לצד אחר ואיסתלק עובי בתיפוי מן הבית: ולשון רבה תשכר גרם. על ידי לשון רבה שתננה מענה רך נשברה עצמי: אסקניה. העלוהו להטותו אל הדרך: ורוא. שיכור: אסקניה. אל הדרך: הוא חריותא דהווי מחרי ליה. ראה הכנסת בלה שהיו מרבין בשמחה מאד: אנסיה משתא. שותה הרבה: נגידו

ארמי אחר בדאמרינן בבבא קמא (דף פ) מאן תרן ניתרן שמואל: תוה קאי לחזיתיה. שלמה אצל אשמדאי: בתועפות ראם לו. להקדוש ברוך הוא יש לו תועפות ראמים למשלחתו וליפרע פורענות בשליחותו: מא רבותיכו. שנשתבח הקב"ה בכס: עוקתך. טבעתו היה שם הקוק עליה: פתקיה. דחזהו גזידו. לבושו ובביאורי טהרות דרב האי ראיני קודו

מקדה של חס לשנות מים (סוטה דף לב): לא סריך. אינו נדבק לומר דבר אחד של שטות כל הקמים שזה אומר הייתי מלך ואינו אומר דבר שטות אחרת: בדיקו בברעיה. שרגליו של שד דמות לשל תרגוליו: במוקי קאתי. אינו בא לשלב יחף אלא באנפילאות קאלצונ'ש בלעז: מלך והדיוט. היה שלמה לא חזר שוב למלכותו: לרמא דרישא. חולי כאב הראש הבא מחמת דם: שוויב'נא. מין ארץ בדאמרינן בראש השנה (דף כג) תאשור שוויב'נא: ובניא. ערבה: ואסקא דרא. הדס לוח: חילפא. צפצפה עץ ששמו פופלייר: וחילפ' נא. גירופל'א: בל'א. מין עשב: ורדא. רוס'א: דקא' בחד דרא. כל עלץ שזל מצד אחד וזה למעלה מזה: לצליחתא. כאב חצי הראש: בזווא חיוורא. בדינר של כסף צרוף ויחשונה: להאי ניסא דקאיב ליה. שיווב הדם על חצי הראש ששם נכאב: וליתל'יה. לתרגולא שחוט: בספי דקבא. במזוזות הפתח: לברוקתי

איתנא ליה כפא לקומתיה מיניה איתבר ביה גרמא אמר היינו דכתיב 'ולשון רבה תשכר גרם' הוא סמא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה הוא רוא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה הוא חריותא דהווי קמחדי לה בכה שמעיה להווא גברא דהוה קאמר לאושכפא עבדי לי מסאני לשב שני אחיד הוא הווא קסמא דהוה קסים אחיד כי מטא להתם לגביה דשלמה עד תלתא יומי וקא קמא אמר להו אמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה מישתאי שקל לבניתא אותיב אחברתה אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו דהווי אשקויה למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה מיכלא שקל לבניתא מחברתה אותבה אארעא אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגידו מיניה מיכליה [לסוף] תלתא יומי עייל לקמיה שקל קנא ומשח ארבעה גרמדי ושדא קמיה אמר ליה מכדי כי מית הווא גברא לית ליה בהדין עלמא אלא ד' גרמדי השתא בבשתייה לכולי

עלמא ולא שבעת עד דכבשת נמי לדידי אמר ליה לא קא בעינא מינך מיד בעינא דאיכנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא אמר ליה לדידי לא מסיר לי לשרא דימא מסיר ליה ולא ירהיב ליה אלא לתרגולא ברא דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עבד ביה ממאי ליה למורי דלית בהו ישוב ומנח לה אשינא דטורא ופקע טורא ומנקיט מייתי בורני מאלני ושרי התם והווי ישוב והיינו דמתרגמין נגר טורא בדיקו קנא דתרגולא ברא דאית ליה בני וחפניה לקניה וזניתא חיורת' כי אתא בעי למיעל ולא מצי אול אייתי שמירא ואותביה עלויה רמא ביה קלא שדייה שקליה אול חנק נפשיה אשבועתיה אמר ליה בניהו מאי טעמא כי חזיתיה להווא סמא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה אמר ליה מכריז עליה ברקיעא דצדיק גמור הוא ומאן דעבד ליה ניהא נפשיה זכי לעלמא דאתי ומאי טעמא כי חזיתיה להווא רוא דקמעי באורחא אסקיה לאורחיה אמר ליה מכריז עליה ברקיעא דרשע גמור הוא ועבדי ליה ניהא נפשיה כי היכי דליכליה לעלמא מאי טעמא כי חזיתיה להווא חריותא בכית אמר ליה בעי מימת גברא בנו תלתין יומין ובעיא מינמר לרבם קמן תליסרי שנין מאי טעמא כי שמעתייה להווא גברא דאמר ליה לאושכפא עבדי לי מסאני לשב שני אחיבת אמר ליה הווא שבעה יומי לית ליה מסאני לשב שנין בעי מאי טעמא כי חזיתיה להווא קסמא דהוה קסים אחיבת אמר ליה דהוה יתיב אפי גנא דמלכא לקסום מאי דאיכא תותיה תרחיה גביה עד דבנייה לבית המקדש וימא חד הוה קאי לחזיתיה אמר ליה בתיב 'בתועפות ראם לו' ואמרינן בתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותיכו מינן אמר ליה שקול שושילתא מינא ורב לי עוקתך ואחוי לך רבותאי שקליה לשושילתא מיניה ויהיב ליה עינקתיה בלעיה אותביה לחד גפיה ברקיעא ולחד גפיה בארעא פתקיה ארבע מאה פרסי על ההיא שעתא אמר שלמה 'מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש' 'וזה היה חלקי מפל עמל' מאי וזה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גוגרו היה מחזר על הפתחים כל היכא דמטא אמר 'אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם' כי מטא גבי סנהדרין אמרו רבנן מכדי שוטה בחדא מילתא לא סריך מאי האי אמרו ליה לבניהו קא בעי לך מלכא לגביה אמר להו לא שלחו להו למלכותא קאתי מלכא לגבייכו שלחו להו אין קאתי שלחו להו בדיקו בברעיה שלחו להו במוקי קאתי וקא תבע להו בנדותיהו וקא תבע לה גמי לבת שבע אימיה אחיה לשלמה ורבוי ליה עוקתא ושושילתא דחקוק עליה שם כי עייל חזויה פרח ואפילו הכי הוה ליה ביעתותא מיניה והיינו דכתיב 'הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל כלם אחוי חרב מלמדי מלחמה איש חרב' על ירכו מפחד בלילות' רב ושמואל חד אמר מלך והדיוט וחד אמר מלך והדיוט ומלך דמא דרישא ליתי שוויב'נא ובינא ואסקא דרא וזיתא וחילפא וחילפי דימא ויכלא ולישלוקניהו בהדי הדדי ולגמול תלת מאה כפי אהאי גיסא דרישא ותלת מאה כפי אהאי גיסא דרישא ואי לא ליתי ורדא חיוורא דקאי בחד דרא ולישלוקיה ולגמול שיתין כפי אהאי גיסא דרישא ושיתין כפי אהאי גיסא דרישא לעיניה וליתל'יה בספא דבבא דכי עייל חיוף ביה וכי נפיק חיוף ביה חיוורא אהווא גיסא דכייב ליה ונודחר מדמיה דלא לסמיניהו לעיניה וליתל'יה בספא דבבא דכי עייל חיוף ביה וכי נפיק חיוף ביה לברוקתי

שלמה את אשמדאי אצלו, עד שבנה את בית המקדש. ויָמָא חד הָוה שלמה קא' לְחִנְדִּיה אצל אשמדאי. אָמַר לִיה, בְּתִיב (במדבר כד ח) בְּתוֹעֲפֹת רָאם לו'. וְאִמְרִין בביאור פסוק זה, בְּתוֹעֲפֹת אֱלֹהִים מְלָאכִי הַשָּׁרָת, וְרָאם אֱלֹהֵי הַשָּׁרָת. שאלו שלמה, מֵאֵי רְבוּתֵיכוֹ מִיָּן – מה גדולתכן מבני האדם. אָמַר לִיה אשמדאי לשלמה, שְׂקוּל שׁוֹשִׁילָתָא מִיָּנָא – טול את לשלל הברזל ממני, וְהֵב לִי עֲזִיקְתֶּךָ – ותן לי את טבעתך שהשם חקוק עליה, וְאֶחָי לְךָ רְבוּתָא – ואראה לך גדולתי. שְׂקִילָה לְשׁוֹשִׁילָתָא מִיָּנָא וְהֵיב לִיה עֲזִיקְתִּיה, בְּלָעִיה – בלע אשמדאי את שלמה, אֲזִיבָהּ לְחַד גִּפְיָה בְּרִיקָעָא – הושיב כנף אחד מכנפיו בריקע, וְלַחַד גִּפְיָה בְּאֶרְעָא – והכנף האחר בארץ, שְׂתִקִּיה אֲרַבְעַת מֵאָה פֶּרְסִי – והשליך את שלמה למרוק ארבע מאות פרסה, ונתיישב אשמדאי על כסא המלכות בדמותו של שלמה.

עַל הַחַיָּא שְׁעָתָא – על אותה השעה אָמַר שְׁלֹמֹה (קהלת א ג) מָה יִרְוֹן לְאָדָם כָּכָל עֲמָלוֹ שְׁעֵמֶל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ. וסיים על עצמו (שם ב ו) וְזֶה הָיָה חֲלָקִי מִכָּל עֲמָלִי. כלומר, מכל עמלי לא נשאר לי עתה אלא דבר אחד. ומבררת הגמרא, מֵאֵי וְזֶה? רַב וְשְׁמוּאֵל נִחְלוּ בַכָּךְ. חַד אָמַר זֶה הָיִינוּ מְקַלְוִי שְׂבִידוֹ. וְחַד אָמַר זֶה הָיִינוּ גִּזְרֵי לְבוֹשׁ.

מספרת הגמרא את אשר אירע עם שלמה המלך אחרי שסולק מכסאו:

הָיָה שְׁלֹמֹה בָּאוּתוֹ הַזֶּמֶן מְחֻדָּר עַל הַפְּתִיחִים. כָּל הַכָּא רִמְטָא – כל מקום שאליו הגיע, אָמַר אֲנִי קִהַלְתִּי חַיִּיתִי מִלֶּךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם (קהלת א יב). אולם לא קיבלו דבריו. כִּי מִטָּא גְבִי סַנְהֶדְרִין – כאשר הגיע לפני הסנהדרין, אָמַר וּבְנֵי, מִכְּדִי שׁוּמָה בְּחֻדָּא מִלְּתָא לֹא כִרְדִּי – אין דרכו של שומה לדבוק בדבר שטות אחד, אלא מחליף דברי שטותו מזמן לזמן. אולם זה שדבק כל הזמן בדבריו שהוא מלך, מֵאֵי הָאֵי – מה ענייני, שמא יש אמת בדבריו.

על מנת לבדוק זאת, אָמַר לִיה הסנהדרין לְבִנְיָה, קָא בְּעִי לֶךְ מִלְּבָא לְבִיָּה – האם שלמה המלך הוזמן אותך אליו בעת האחרונה. אָמַר לָהּ בנידו הסנהדרין, לֹא. שְׁלַחוּ לָהּ לְמַלְכוּתָא (קהלת א יב) – נשות המלך, קָאֲתִי מִלְּבָא לְבִיָּיכוֹ – האם המלך בא אליכם, שְׁלַחוּ לָהּ, אִין, קָאֲתִי – אכן הוא בא אצלנו. שְׁלַחוּ לָהּ, בִּידְקוּ בְּכִרְעִיה – בידקו אותו ברגליו. לפי שרגליו השדים הן ברגליו התרנגולים. שְׁלַחוּ לָהּ, בְּמוֹקֵי קָאֲתִי – כשמעלי בד לרגליו הוא בא. וְעוֹד שְׂקָא תִּבְעָ לָהּ בְּנִידוּתֵיהּ – והוא תובע אותנו למשכב אף בעת נידוּתֵינוּ, וְקָא תִּבְעָ לָהּ נָמִי לְבַת שָׁבַע אִימִיה – ואף הוא תובע למשכב את בת שבע אמו.

כיון ששמעו כך הסנהדרין, הבינו כי אין זה שלמה היושב על כס המלך כי אם אשמדאי. ואז אֲתִיבָה לְשִׁלְמוֹת, וְהֵבִי לִיה עֲזִיקְתָא וְשׁוֹשִׁילָתָא דְחִקוּק עָלֶיהָ שָׁם – הביאו את שלמה, ונתנו בידיו טבעת ושלשלת אשר חקוק עליהם השם, כדי שיאסור בהם שוב את אשמדאי. כִּי עֲזִיל חַיִּיתָהּ, פָּרַח – ראה אותו אשמדאי ופרח. וְאִפְּלִי

להתפרנס מהם שם, וּמָנַח לָהּ אֲשִׁינָא דְמוֹרָא וּפִקְעַת מוֹרָא – מניחו בתחתית ההר ומתבקע ההר מעט כמין חריץ, וּמִנְקִיט מוֹיָתִי בִּידְרֵי מֵאִלְנֵי וְשָׂרִי הָתָם וְהָיוּ יָשׁוּב – ולוקח ומביא זרעי אילנות ונותן שם באותו החריץ, וגדלים האילנות ונעשה שם מקום יישוב. וְהָיִינוּ דְמוֹתֵינִי עַל הַכְּתוּב (ויקרא יא יט) וְאֵת הַדּוֹכִיפֹת – נָגַד מוֹרָא, על שם זה שמבקע את ההר.

בִּידְקוּ וּמַצָּאוּ קִינָא דְתִרְנַגּוּלָא בְּרָא דְאִית לִיה בְּנִי – קן של תרנגול הבר שיש לו שם בנים, וְחַפְזָה לְקִינָה וּנְיָתָא חַיִּיתִי – וכיסו את הקן בזכוכית לבנה. כִּי אֲתָא, בְּעִי לְמִיעֵל וְלֹא מִצִּי – כאשר בא התרנגול ולא יכל ליכנס, אָוֹל אִיִּיתִי שְׂמִירָא וְאֲזִיבָהּ עָלֶיהָ – הלך והביא את השמיר והושיבו על הזכוכית על מנת לבוקעה.

כאשר הבחין בכך שלוחו של המלך שלמה, רָמָא בִּיה קָלָא – נתן בו את קולו, שְׂרִידָה – השליך התרנגול את השמיר, שְׂקִלָה – נטל שליח המלך את השמיר על מנת להביאה אליו. אָוֹל (והתרנגול) תִּנַּק נִפְשִׁיהָ אֲשִׁבּוּעִתֶיהָ – הלך וחנק עצמו, כיון שלא קיים שבועתו לשר הים להשיב השמיר אליו.

אָמַר לִיה בְּנִיהוּ לאשמדאי, מֵאֵי מַעֲמָא כִּי חַיִּיתִיה לְהָוָא סְמִיָּא דְהָוָה קָא מַעֲי בְּאִוְרָתָא אֲסִיקְתִּיהָ לְאִוְרָתִיהָ – מדוע כאשר ראתי עיור התועה בדרך, העלית אותו לדרך. אָמַר לִיה, מִכְּדִי עָלִיה בְּרִיקָעָא דְצִדִּיק גְּמוּר הוּא, וּמֵאֵן דְעָבַד לִיה נִיחָא נִפְשִׁיהָ וְכִי לְעֻלְמָא דְאֲתִי – הכריזו על אותו עיור בשמים, כי צדיק גמור הוא, ומי שעושה לו קורת רוח וזכה לעולם הבא.

וּמֵאֵי מַעֲמָא כִּי חַיִּיתִיה לְהָוָא רִינָא דְקִטְעִי בְּאִוְרָתָא אֲסִיקְתִּיהָ לְאִוְרָתִיהָ. אָמַר לִיה, מִכְּדִי עָלִיה בְּרִיקָעָא דְרִשָּׁע גְּמוּר הוּא, וְעָבַד לִיה נִיחָא נִפְשִׁיהָ כִּי הִיבִי דְלִבְלִיָּה לְעֻלְמָא – הכריזו עליו בשמים כי רשע גמור הוא, ועל כן עשיתי לו קורת רוח על מנת שיאכל את כל שכרו בעולם הזה, ולא יזכה לעולם הבא.

מֵאֵי מַעֲמָא כִּי חַיִּיתִיה לְהָוָא דְחַוּוּתָא בְּבִית. אָמַר לִיה, בְּעִי מִימַת גְּבָרָא בְּגוֹ תַלְתִּין יוֹמִין וּבְעִיָּא מִינְפָּר לְיָכֵם קֶסֶן תְּלִיסְרִי שָׁנִין – יודע הייתי שהחתן עשוי למות בתוך שלושים יום, ועל הכלה יהיה לחמתן שלוש עשרה שנה עד שיגדל אחיו הקטן ויביא שתי שערות ויהיה ראוי לחליצה כדי להתירה להינשא לאחר, כדִּין שומרת יבם.

מֵאֵי מַעֲמָא כִּי שְׁמַעְתִּיהָ לְהָוָא גְּבָרָא דְאָמַר לִיה לְאִוְשְׁבָפָא עָבִיד לִי מְסֻמֵּי לְשֵׁב שְׁנִין אַחִיבָת. אָמַר לִיה אשמדאי, הָוָא שְׁבָעָה יוֹמִי לִית לִיה, מְסֻמֵּי לְשֵׁב שְׁנִין בְּעִי – אותו אדם, אפילו שבעה ימים אינו בטוח לחיות, שמא ימות למחר, וכי צריך הוא מנעלים לשבע שנים.

מֵאֵי מַעֲמָא כִּי חַיִּיתִיה לְהָוָא קֶסֶמָא דְהָוָה קֶסֶם אַחִיבָת. אָמַר לִיה אשמדאי, דְהָוָה וְהֵיב אֲבִי גֵזָא דְמִלְכָּא, לְקֶסֶם מֵאֵי דְאִיבָא תוֹתִיה – מפני שידעתי שהינו יושב על גבי אוצר המלך הטמון מתחתיו, ועד שהוא קוסם קסמים היה לו לקסום קסם למצוא את אותו אוצר.

תִּרְתִּיהָ גִּפְיָה עַד דְּבִנְיָה לְבִית הַמִּקְדָּשׁ – עיכב

אִיִּחְנָנָא לִיה – והתחננה אליו, שלא יפילו. כִּפָּא לְקוֹמְתִיה מִיָּנָה – היטה את קומתו לצד אחר. אִתְבָּר בִּיה גְּרָמָא – נשברה בו עצם. אָמַר אשמדאי, הָיִינוּ דְבִתִּיב בְּמִשְׁלִי (כד טו) וְלִשְׁוֹן רַבָּה תִּשְׁכַּר גְּרָם – ו-עצום.

הָוָא – ראה אשמדאי סְמִיָּא דְהָוָה קָא מַעֲי בְּאִוְרָתָא – סומא שהיה טועה בדרך, אֲסִיקָה לְאִוְרָתִיהָ – העלתו אשמדאי חזרה לדרך. הָוָא רִינָא – (שיכור) דְהָוָה קָא מַעֲי בְּאִוְרָתָא, אֲסִיקָה לְאִוְרָתִיהָ. חָוָא דְחַוּוּתָא דְהָוָה קֶמְחִדִּי לָהּ – ראה חתונה שהיו מרים בשמחתה, בְּכַה. שְׁמַעִיה לְהָוָא גְּבָרָא דְהָוָה קָאֲמַר לְאִוְשְׁבָפָא עָבִיד לִי מְסֻמֵּי לְשֵׁב שְׁנִי – שמע אדם אומר לסנדלר התקן לי מנעלים לשבע שנים, אֲחִיד – צחק. הָוָא הָוָא קֶסֶמָא דְהָוָה קֶסֶם – ראה קוסם שהיה עושה קסמים, אֲחִיד – צחק.

כִּי מִטָּא לְהָתָם – כאשר הגיע אשמדאי אצל שלמה, לֹא עֲזִילָה לְבִיָּה דְשְׁלֹמֹה עַד תַּלְתָּא יוֹמִי – לא הביאורו לפניו עד שלשה ימים. ויָמָא קָמָא אָמַר לָהּ – ביום הראשון אמר אשמדאי, אֲמִיָּא לֹא קָא בְּעִי לִי מִלְּבָא לְבִיָּה – מדוע לא רוצה אותי המלך אצלו. אָמַר לִיה, אֲנִסִּיה מִשְׁתָּתָא – שתינו אנסותו. שְׂקִל לְבִינָתָא אֲזִיבָה אֲחִיבָתָה – לקח לבניה והושיבה על חבירתה. אָתוּ – באו אָמְרוּ לִיה לְשִׁלְמוֹת. אָמַר לָהּ הִכִּי אָמַר לָבוֹ, הָדוּר אֲשִׁקִּיָּה – כך מרמז לכם אשמדאי במעשה זה, חיזור והשקו שוב את המלך. לְמַחַד חוֹר וְאָמַר לָהּ, וְאִמִּיָּא לֹא קָא בְּעִי לִי מִלְּבָא לְבִיָּה. אָמְרוּ לִיה אֲנִסִּיה מִיכָלָא – אכילתו אנסותו. שְׂקִל לְבִינָתָא מִתְּחַרְתָּה אֲזִיבָהּ, אֲאִירָעָא – נטל את הלבינה מעל חבירתה, והושיבה לארץ. אָתוּ אָמְרוּ לִיה לְשִׁלְמוֹת. אָמַר לָהּ הִכִּי אָמַר לָבוֹ, נְגִידוּ מִיָּנָה מִיכָלָה – כך מרמז לכם, משכו ממנו מאכליו.

[לְסוֹף] תַּלְתָּא יוֹמִי עֲזִיל לְקִמִּיה – לאחר שלשה ימים הכניסו אותו לפני שלמה המלך. שְׂקִל קִינָא וּמַשָּׁה אֲרַבְעָה גְרַמִּיִּי וְשָׂדָא קִמִּיה – לקח אשמדאי קנה, מדד עמו שיעור ארבע אמות וחרקו לפניו. אָמַר לִיה אשמדאי לשלמה, מִכְּדִי כִּי מִיָּת הָוָא גְּבָרָא לִית לִיה בְּחֶדְרִין עֲלִמָא אֲלָא ד' מִכְּדִי – הרי לכשתמות לא יהיה לך בעולם אלא ארבע אמות, הַשְׁתָּא בְּכַשְׁתִּיה לְבִיָּא עֲלִמָא וְלֹא שְׁבָעָה עַד דְּכַבְּשָׁתָּ נָמִי דְרִידִי – ואילו כעת, כבשת כבר את כל העולם, ולא תשבע עד שתכבוש גם אותי. אָמַר לִיה שלמה לאשמדאי, לֹא קָא בְּעִנָּא מִינֶךָ מִידִּי – איני רוצה ממך דבר, אלא רק בְּעִנָּא דְאִיִּבְיָה לְבִית הַמִּקְדָּשׁ וְקָא מִיבְּעִי לִי שְׂמִירָא – רוצה אני לבנות את בית המקדש, וצריך אני לשמיר. אָמַר לִיה אשמדאי לשלמה, לְרִידִי לֹא מְסִיר לִי, לְשָׂדָא דִּימָא מְסִיר לִיה – לי לא נמסרה תולעת זו, אלא לשר הים נמסרה, וְלֹא יִהְיֶה לִיה אֲלָא לְתִרְנַגּוּלָא בְּרָא דְמַחֲסִין לִיה אֲשִׁבּוּעִתֶיהָ – והוא אינו מוסרה אלא לתרנגול הבר הקרוי 'דוכיפת' שהוא נאמן עליו בשבועה שיחזיר לו תולעת זו. בִּירַר שְׁלֹמֹה, וּמֵאֵי עָבַד בִּיה – מה עושה תרנגול הבר בתולעת זו. הָשִׁיב אשמדאי, מְסִמִּי לִיה לְמוֹרִי דְלִית בָּהּ יָשׁוּב – מביאו להרים שאין בהם ישוב זרעים ואילנות שניתן

לברוקתי – לחולי העין, לית' עקבא דשכח חומרי – יביא לרפואתו עקרב מנומר בשבע גזונים מחמת זיקנה, וניבש'יה בטולא – ויבש אותו בצל ולא בחום השמש, ונישחוק תרתי מנתא כוחלא וחרא מנתא מיניה – וישחוק שתי מנות כחול ומנה אחת מהעקרב המנומר, ומתערבת זו לימלי תלתא מכתלי בהאי עינא ותלתא מכתלי בהאי עינא – יתן שלש מנות של מכחול בעין אחד וכן בעין השניה, מפי לא לימלי – יותר מכך לא יתן בעין, דאי לא – שאם לא פקע עיניה – תצא העין ממקומה מחמת חריפות סם זה.

לשכר'יה דלילא – סנורים המופיעים אצל אדם בלילה, ית' שודרא ברקא – יביא חבל העשוי משער בהמה חונב סוס ופרה, וניסר חרא ברקא מיניה וחרא ברקא מכלבא – יקשור קצה אחד של החבל לרגלו והקצה השני יקשור לרגל של כלב, וניסרפו יגוין חספא אפרתיה – יקשקשו תינוקות מאחוריהם בחלקי חרסים, ולימרו ליה אסא בללא אסא תרגולא – יאמרו לחש ד' זקן כלב שוטה תרגולא. לאתור מכן, לינפי שב אומצי משכעה בתי – יאסוף שבע חתיכות בשר משבעה בתים וליחבינהו ניהליה בצינורא דרשא – יניחו בני אותם הבתים את הבשר בחור שבמפתן פתח ביתם, במקום שהדלת סובבת עליו, וניבלינהו בקלקיל דמתא – ויאכל חתיכות בשר אלו באשפות אותה העיר. בתי חכי לפשוט שודרא ברקא – לאחר מכן יחלוץ את החבל הקשור בו, ונימרו חכי – יאמרו בני הבתים לחש זה 'שכר'יה פלוגי בר פלוגיתא שבקניהו פלוגי בר פלוגיתא וליחרו לבלבא בביתיה דעניניה – סנורים של פלוגי בן פלוגית, עזיבו את פלוגי בן פלוגית, ולכו אצל הכלב בבבת עינו.

לשכר'יה דממא – סנורים הבאים על האדם ביום, לית' שבעה סומקי מנוא דחיתא – יביא שבעה טחולים מתוך בהמות, ונישנינהו אחספא דאוממא – יצלו אותם בכלי חרס מאוס העשוי להקות דם, ולית' איהו מנוא – ישב החולה בתוך הבית, ואיניש אחרניא מאגרא – ואדם אחר שעניו בריאות יהיה מחוץ לבית, ונימא ליה עיורא, תב לי דאיכול – ויאמר לו העיור, תן לי מאותם טחולים ואוכל. ונימא ליה חאיך פתיהא, סב איכול – וישב לו הבריא שעניו 'פתוחות', וסב ואכול. ובתי דאכיל ליתבריה לחספא – לאחר שיאכל ישבור את כלי החרס, דאי לא, תדרי עילוייה – שאם לא יעשה כן, יחזור החולי לעניו.

לחולי של דמא דאית מנחירא – דם הזוב מנחירי אפה, לית' נקרא בקן דשמיא לוי – יביא איש כהן ששמו לוי, וליכתוב ליה לוי למפרע – יכתוב לו הכהן את השם 'לוי' מתחילה לסוף. ואי לא – אם לא מצא כהן ששמו לוי, לית' איניש מעלמא וניכתוב ליה, יביא סתם אדם מן השוק, ויכתוב לו 'אנא ו-אני' פפי שילא בר סומקי' למפרע – מתחילה לסוף, ומין לחש הוא. ואי לא, ויכתוב ליה חכי – יכתוב לעצמו לחש זה 'טעם דלי כמי כספ טעם דלי כמי פגם'. ואי לא – ואם אינו עושה כן, לית' עיקרא דאספספא – יביא שורש של שחת ו-מאכל בהמה, ואשלא דפוריא עתיקא – וחבל של מיטה ישנה, וקווקסא – נייר רך ומוקין – כרכום, וסומקא דלוליבא – סיב אדום שגדל

בתוך הלולב, ונקלינהו בברי תדרי – ישרוף כל אלו יחד, ולית' נקבא דעמרא וניגדול תרתי פתילתא – יביא פקעת של צמר ויעשה ממנה שתי פתילות, וליממיש בתלא – ישרה אותם בחומץ, וניגדול בקיטמא דרין וניתב בנחיריה – יגלגל הפתילות באפר זה של התערובת ששרף, ויתן אותם בנחיריו. ואי לא, לית' אמת המים דאולת ממוח בלפי מערב – יראה אמת המים שמימיה הולכים ממזרח למערב, ונפסע וניקום חר ברקא ליהאי ניסא וחר ברקא ליהאי ניסא – ויעמיד רגלו האחת בצד אחד של האמה ורגל שניה בצד השני, ונישקול מינא בידיה דמינא מתותי ברקא דשמאליה – ויקח בידו הימנית טיט מתחת רגלו השמאלית, ובידיה דשמאלא מתותי ברקא דמיניה – ובידו השמאלית יקח טיט מתחת רגלו הימנית, וניגדול תרתי פתילתא דעמרא – ויעשה שתי פתילות של צמר, וליממיש בטינא – ישרה אותם בטיט, וניתב בנחיריה – ויתנם בנחיריו. ואי לא, לית' תותי מוקבא – ישב תחת מרזב, וייתו מיא ולישרו עליה – ויביא מים דרך המרזב ויפלו עליו, ולימרו לו, 'כי היכי דפסקי הני מיא ליפסקו דמיה דפלגיא בר פלגיתא' – כשם שפסקו מים אלו לזוב מן המרזב, כך תיפסק זיבת דמו של פלוגי בן פלוגית.

לדמא דאית ממומא – דם הזוב מן הפה, בדיקין ליה בגילא דחיתא – בודקין את הדם בקש של חיטה. אי סריף – אם הדם נדבק אל הקש, סימן הוא דמריא קאית וית' תנקתא – שמקור הדם מהריאות ויש תקנה לחולי זה. ואי לא – אם אין הדם נדבק אל הקש, מכלבא קאית וית' ליה תנקתא – מקורו בכבד ואין תקנה לדבר.

מקשה הגמרא, אמר ליה רב אמי לרב אשי, והאנן איפא תנן – והלא בחולין (מב). שנינו להיפך, שאם ניטל חכבד ולא נשתיר הימנה כלום, או תריא שניקבא או שחקה – נתחסר משהו מעוביה או חללה, הבהמה טריפה. הרי שלגבי הכבד' אין הבהמה נטרפת אלא עד שינטל כולו, ואילו לגבי הריאה' אפילו בנקב או חסרון משהו כבר נטרפת הבהמה, ומוכח שחולי הריאה חמור מחולי הכבד ולא כפי ששנינו כאן שחולי הכבד קשה יותר ואין לו תקנה.

מתרצת הגמרא, אמר ליה רב אשי לרב אמי, בין דמפומיה קאית אימר איתמתי איתמח – היות ודם הכבד אשר מקומו למטה מן הריאה עולה ויוצא דרך הפה, בהכרח שנימוח לגמרי, ודם הנוצר מהכבד הנימוח נכנס לקנה הכבד המחובר לקנה הריאה, ודרך הריאה יוצא דם זה מן הפה, ובאופן זה שהכבד נימוח לגמרי ונתכלה, ודאי חמור הוא מנקב הריאה, ולכן לדם הזוב מן הפה וברא מן הכבד, אין תקנה.

הגמרא שבה לרפואת חולי דם הזוב מהפה: אמר מר, אי מריא קאית – אם מן הריאה בא דם הזוב מן הפה, אית ליה תנקתא – יש לו תקנה. מבררת הגמרא, מאי תנקתיה – מהי תקנתו. מבארת הגמרא, לית' שבעה בוני מפרדא דסילקא – יביא שבעה אגרופים מעלי תדרים, וישכעה בוני פירקא דקרתי – ושבעה אגרופים של עלי כרתה, וחספא בוני פריא – וחמשה אגרופים ממין עשב הנקרא 'פריא', ותלתא בוני דפלפחי – ושלושה אגרופי עדשים, ובנא דכמונא – ואגרוף כמון, ובנא דחבלי –

ואגרוף ירק, ובגנן – כשיעור כל אלו, יקח בנתא פמירקא – שומן המעיים של בהמה בכורה, וליבשיל וליכול – ויבשל ויאכל, ולישתי אפרתיה – אחר אכילה זו ישתה שירא חרפא דמכת – ישתה שיכר חריף מהטוב והמשובח.

לקבא – לחולי שניים הפנימיים, אמר רבה בר רב הונא, לית' תומא ויחדא – יביא ראש שום שלא היה בו אלא צלע אחד, ונימריסיה במישחא ומילתא – יטחן אותו עם שמן ומלח, ונתביא אפופרא דאלינא דתהוא ניסא דקיב ליה – ויתן אותו על ציפורן בודן היד של אותו צד שכואב לו, ונתדר ליה גנפא דלישא – ויתקן סביב תערובת השום טבעת של עיסת בצק, ונידחך לבישריה דקשי לחורא – כדי שיזרז שלא תגיע התערובת בבשרו, לפי שהדבר קשה לצרעת.

לחניכי – חולי אבעבועות שברגן, אמר רבי יוחנן, חומתי – עלין של צמח הנקרא 'חומתי' מועיל הוא לחולי זה כי מרזו – כמו עשב הנקרא 'מורי' – וגומר. ועיקרא דחומתי – אמנם השורש של צמח החומתי, עדיף מפרזי טוב הוא יותר מן הצמח הנקרא 'ממרי'. ונינקוט בפומיה הני לאוקומי – יקח את העלים האלו בפיו, להעמיד עצמו שלא יתנפחו האבעבועות יותר מדאי.

לכשוילי – על מנת להבשיל את האבעבועות, שהליחה שלהן תקבץ לתוכן ותהיה מוכנה לצאת כשיבקעו אותה, לית' פארי דריש נפאי – יביא סובין גדולים שצפין בראש הנפה – כשמרדקין בה את הקמה, ויטלפחי בעשריהו – ועידשים עם העפר שצמח משעת הלישתן, ושוכלילתא – מין צמח הנקרא 'חלתן', וחומוקרא דכשחא – ופרח הנמצא בכשות, ונינקוט באמנוא בפומיה – ויקח מהם בפיו כשיעור אגוז.

לאפתותי – על מנת לפתוח את האבעבועות ותצא מהם הליחה, לינפח ליה חביריה תחלי חיוורתא בגילא דחיתא – יתחוב שחליים לקש חיטה חלול, ויכניס את הקש אל תוך פי החולה עד בית הבליעה, וינפח חבירו מבחוץ, עד שתצאנה השחליים ויפלו על האבעבועות שברגן החולה, ובכך תבקעה.

לאספין – על מנת להעלות בשר במקום בקיעת האבעבועות לרפאותם, לית' עפרא מטיולא דבית חספא – יביא עפר הנמצא תחת צילם של אבני בית הכסא שבשדות, וניגבול דרובשא וניכול דמילי ליה – יגבל עפר זה בדבש ויאכלו, ויעיל לרפואת בשרו.

לברקס – לחולי הבא כריר מן הראש חב דרך החוטם, לית' כי פיסתקא – יביא כשיעור פרי הגדל בעץ האלון הנקרא 'פסתקא' דנישדור – מסס הנקרא 'נישדור', וכי אמנוא – וכשיעור אגוז דחלנינא דובשנינא – מחלבה מתוקה, ומלי תרנווא דובשא חיוורא – ומלוא כף דבש לבן, ומלי נטלא פת מחווא חקרא נקרא – ומלוא כלי הקרוי נטלא מעיר 'מחוא' של יין צלול שאינו אדום, ונישלונינהו בברי תדרי – ויבשלם כולם יחדיו, וכי פשיל נשדור פשיל ליה כוליה – וכאשר ה'נשדור' מבושל, יהיה זה סימן שכולן נתבשלו.

ואי לא, לית' רביעתא דחללא דעוא חיוורתי – יקח רביעית מחלב של עז לבנה,

בפתחיה ולימרו ליה אסא כלבא אכסא תרגנולא ולינבי שב אומצי
הה בצנינא דדשא וניכלניהו בקקול' דמתא בתר הכי לפשוט
ברירי דפלוני בר פלוניא שבקיניהו לפלוני בר פלוניא וליחרו
ירי דימאמא ליתי שבכה סומקי מנא דחיותא ונימניהו אחסא
איניש אחרנא מאברא ונימא ליה עורא הב לי דאיכול ונימא
ביתר דאיכל ליתבריה לחסא דאי לא דהרי עיליה לדמא דאתי
מיה לוי וליכתוב ליה לוי למפרע ואי לא ליתי איניש מעלמא
בר סומקי למפרע ואי לא נכתוב ליה הכי טעם דלי במי כסף
תי עקרא דאפססתא ואשלא דפוריא עתקא וקורסא ומורקי
דדי דהדי וליתי נבבא דעמרא וניגדול תרתי פתילתא ולטמש
ונתיב בנחיריה ואי לא ליחזי אמת המים דאזלת ממורח כלפי
להא גיסא וחד פרעא להא גיסא ונישקול טינא בידיה דימינא
ה דשמאלא מתתי כרעא דימיניה וניגדול תרתי פתילתא דעמרא
ה ואי לא ליתבי תותי מרובא ונייתו מיא וליששו עליה ולימרו כי
דמיה דפליגא בר פלניא לדמא דאתי מפומא בדיקני ליה בגילא
ותי ואית ליה תקנתא ואי לא מכבדא קאתי ולית ליה תקנתא
והאנא איפכא תנן נישל הכבד ולא נשתיר הימנה כלום הריאה
כיון דמפומיה קאתי אימר איתמוהי איתמו אמר מר אי מריאה
תקנתיה ליתי שבכה בוני מפירמא דסילקא ושבעה בוני פירמא
תלתא בוני דטלפחי וכונא דכמונא וכונא דחכלי וכנגדן כנתא
תי אבתריה שיכרא חריפא דטבת לכבא אמר רבה בר רב הונא
במישחא ומילחא ונתביה אופראי דאלינא דההוא גיסא דכייב
ונגדוהר לבשירה דקשי לחיורא לחינבי אמר רבי יוחנן חומתי
מממרו ונינקוט בפומיה הני לאוקומי לבשולי לית פארי דריש
לילתא וחומרתא דכשותא ונינקוט כאמנא בפומיה לאיפתוהי
ותא בגילא דחיותא לאפוקי ליתי עפרא מטיול דבית הכסא
י ליה לברסם ליתי כי פיסתקא דנישדור וכי אמנא דחלבניתא
וא חירוא ומלי נטלא בת מחוזא חמרא נקידא ונישלוקיניהו ביה
ל ליה פוליה ואי לא ליתי רביעתא דחלבא דעיוא חיוורתי

תלשה פֿעמים: לימלי. ושום בעינו: דא
 לא. מידורה דלא לימלי טפי פקע עיניה:
 לשביריך דללינא. סגורים הבאות על
 האדם בלילה: שוורא ברקא. חבל של
 שיער בהמה ושל זנב סוס ופרה: וניסר
 חדא ברעא מיניה וחדא ברעא מבלבא.
 יקשור אחד מרגליו ורגל החבל בשני ראשי
 החבל: וניסרפו וניקא חספא אבתריה.
 וקשקשו תינוקות שברי חרסים אחריה:
 אימרו. לחש זה: אכא בלבא אכסא
 יתרגלו. וכן כלב שוטף תרגלו: אומצי.
 חתיכות בשר: ונתביניהו ונתחליה. בני
 הבתים להנך אומצי בצניורא דדשא:
 חלקלי. אשפות: ליפשוט. יתיר הקשר
 מרגלו: ככריתא דעיניה בבבת עינו:
 וסומקן. טחולים: אחספא דאומנא. כלי
 חרס מגולל שמקוץ לחתוך דם: ונימא ליה
 עירא. לפתחא הב לי ואיכול: פפי שילא
 כו'. לחש הוא: מעם דלי כמי כפה. לחש
 הוא: אשלא דפורא. חבל של מישע:
 וקורבסא. ניר של מוכיך: ומוריקא. קרוב:
 וסומקא דלולבא. דבר אדום הגדול
 בלולב: ונגדיל פתילתא. לשון גדילים
 ומתמר פתילה מן הצמר: ולפמיש בתלא.
 ישנה בחיוביך: וניגדיל. ונגלגלנו באפר
 ודבק האפר בו: ונשדו עליה. דרך מרוב:
 סרף. נדבק הקש בדם: גילא. אישטריים:
 בין. דמא דכבדא שהיא תלויה למטה מן
 הריאה עולה למעלה ונפיק דרך הפה:
 אימר אומחוי אמתה. כולל כבדא
 נשמתי הימנה כלום ונפל לריאה דרך קנה
 הכבד שמחובר לקנה של ריאה: בוני. מלא
 אגרוף: פירמא דסילקא. קניבת תרדים
 מצנידור: פירא. מין עשב ויא
 מדיירשר: ונגדן. כשיעור כל אלה:
 בנתא מותרא. אנטרייל של בהמה
 שהיתה פטר רחם לאמה: לנגבא. חולי
 השנים הפנימים: תומא וחדא. ראש שום
 שלא היה בו אלא צלע אחד: ונקמריה.
 ישקנה: אמופרא דאלינא. על צפור של
 בותן זה: ונדותר לבשריה. שלא יגע אותו
 שום בבשר: דקשי לחיוורא. צרעת:
 לחינפי. אבעבתות הגדולות בנזון כמין
 גלגט ובלשון רומי אשטרנגיליו: חומתי
 כי ממרו. עלי של חומם פילטור טוב

לרפואה זו כמין עשב שקורין ממרו בלשון ארמי: **וְעִקְרָא** **וְהוּמָתָה**. שורש הדימיוס פילטר: **עֲדִירָה**. לרפואה מממרו ממרו שבדמיוני לשון מורי: **הֲנִי**. חומתי וממרו: **לְאִיקוּמִי**. החולי שלא ינפח יותר מדיא: **בִּלְשׁוּלִי**. האבעבועות שהקבץ להם שלחן לתוכן שתהא יוצאה בשביקעו אותה: **פֶּאָר** **דְּרִישׁ נִפְיָא**. סוביג גדולים שצפצף למעלה בגוף המסודרין: **וְטַלְפִּיחָה** **וְעִפְרִיחָה**. עדישים עם עפר שנתלשו בהן: **וְשִׁבְלוּלֵי לֵיתָה**. תלתן פיגורני: **וְחִמְרָתָא** **בִּלְשׁוֹנָתָא**. פרח שבכשלת חומלרין: **בִּלְשׁוֹנָתָא**. **בִּלְשׁוֹנָתָא** אגוז. **לִפְתוֹתָא**. האבעבועות של אסטרוגיליון שביקעו ותצא להצחיה: **לִינְפָה לֵיתָה**. גרונג: **נִפְיָא** **דְּחִמְרָתָא**. שהוא חלול וכבשן זרע שהשלים לתוכו: בראשו אחד וכבשנו בתוך פיו של חלול עד הבליעה וינפח הכריז בראש האחר ויצאה השתלים ויפלו וינפח וזהו חלול: **מִסְכֵּרָא**. להעלות בשר לרפואת הדיקעון: **מְטוּלָא דְבִית** **הַכְּסָא**. מתחת צל אבנים המסודרות לבית הכסא בשדות ומתוקנות בעין מושב: **בְּכֶרְסָם**. חולי שקורין צוריירי: והוא בא מן הראש דרך החוטם: **כִּי פִּיִּסְתִּקְמָא דְנִשְׁדוּרָה**. כשיער גלגל של ארז מסם נשדור שקורין אמוקיא: **חֲלִמְרָתָא דִּבְשִׁנִּיתָא**. חלבנה מתוקה שקורין גלמא: **תְּרוּרָא**. כה: **נִפְלָא**. כלי מחזיק רביעית: **חֲמִרָא**. **מְדִירָא**. יין צלול יפה שאינו אדום: **וְכִי בְּשִׁיל נִשְׁדוּר בְּשִׁיל בּוֹלִיחָה**. זה סימן ויהיה לך לכשיבשל הנשדור בדרע ששאר סמנין מבחשלין לפי שוואי קשה

דחולת: **בינינא**. דג: **גנטינא** **גנורא** **דבי** **נפחא**. יצלונו בגחלים שלפני הנפח: **מא** **דבי** **נפחא**. אותם שמכבה בהן את הברזל: **ליפתח** **חביתא** **דחמרא** **לשמיה**. יקנה חבית של זין לשתייתו כלומר ישתה זין טוב תמיד דרבה: **לא אתי** **קמי דמר**. לשאל רפואה שהיו רפואה לו: **לרשקתא**. תחתונות: **אנקינא**.

עשב ששמו קקול: **אלוןא**. אלואיין:

אספרכא. כסף חי: **מרתכא**. קוגליין והוא

מפסולת הכסף מקום שחופרין כסף מן

הקרקע ויוצקים אותו ומעלה ריתקא והוא

מרתקא: **חומרתא** **דפילון**. בטון שהנשים

תולות בצואריהן של זקב או של כסף ונותן

בו שמן שמעורב בו מין בושם ששמו פילון

ודומה לעלי גפנים בדתנא בת"כ שלא

יערב קימוס במר מי גלובקא בשמן עלי

גפנים בפילון: **ושפא** **דחמיתא**. צואת

יונים ולשון מורי צואת תרנגולין: **גניקניט**.

כל אלו: **בשחקי** **דכתנא**. שהם קרים

בקייטא: **וכדעמר** **גופנא**. שהן חמים

בסתא וקשים באותו מקום: **לשונא**. חולי

הירכיים והקלבוט שקורין הנק': **פתאי**.

דמוניני. כלי מלא ציר דגים קטנים:

ולגנדריה **שתיני** **ומני** **אהא** **מטחמא**.

גלגלו ששים פעמים על ירך זה למעלה

בקילבוט שקורין הנק': **לצמרתא**. אבן

הגדילה בגיד ועוצרת השתן: **ניטופייתא**.

טיפות משהא **דכופרא**. ססולת של זפת

והוא עיטרן: **איצרא** **דברתי**. קחיטת

כרישין: **חמרא** **נקרא**. זין נקי: **אונא**

דזיקא. אונן של נוד: **חומא** **דהוריתא**

דשרתי **דומה** **בת** **דומה**. חוט של זהורית

שטנא אשה חשודה בת חשודה:

אסיסנא **בישתא**. על סנה יבש: **ונענין**

בחומרתא **דנפקא** **מיניה**. ידא זהיר באבן

הוצאת ממנו לשומרה: **דמעלי** **לבויה**

צמרי. חולי שקורין פיורין: **גריבי**. סאין:

סופלי. גרעיני תמרים: **אמרפא** **אדרא**. עלין

של עץ ששמו אדר: **משיכלי**. עריבות: **וכי**

שתי. דקיימא לן הרוצח בחמין שותה מהם

זכס רפואה לו במסכת שבת (דף מא):

מפיא **דאדרא**. לישתי אכל ממא וסופלי

לא לישתי: **דמעקרי**. עושין אותו עקר

מלחוליד: **בניי**. מלא יד: **משב** **משארי**.

משבצת ערגות: **בעפרייהו**. עפר העולה

בשרשיהם:

ענבי

ונטיפייה **אתלת** **קלחי** **דברכא**. וטיפנו על שלשה קלחי ברוב בכלי: **ונכחשיה** **בגווא** **דמרמהין**. יגיס את הקדירה בקיסם של עץ ששמו מרמהין: **נפקא** **דכלבא** **חיורא**. צואה של כלב לקן: **ונגבול** **בנמפא**. צרי: **וכמה** **דאפשר**. לו ברפואה

אחרת או להתאפק בחוליו: **ניפקא** **לא** **ניכול**. לא יאכל צואת הכלבים: **דמפרק**.

מנתק אבריו: **לגירא**. חולי שקורין

אשפוטאי: **גירא** **דליליתא**. חץ של לילית

אבן שעשויה כחץ ונפולת עם הברד:

ונפכיה. העוקץ למשה ובית יד למעלה:

ונדחר **מגילויא**. שיהו במקום שאין נחש

מצוי: **אנפקא**. זהו רביעית וכן שם הכלי:

למורכא. קלוג: **אהלא** **תלאנא**. אהלות

אדום כמין תולעת שני: **לפירחא** **דליבא**.

שלוש פורח פשמיי"ר בלע"ז: **ברושיתא**.

חלות: **ונשטרניהו** **בכמפא**. ישרה אותם

בבוקח טרכניי"ד בלע"ז: **דלא** **עבר** **עליה**

ארבעין **יומי**. שבעשה הכותה: **מרקא**.

מזוג במים הרבה: **דפרח** **ליבית**. שדברים

חלשים הן כל אלו ומתישין כחו של אדם:

ליוקרא **דליבא**. שלבו כבד עליו: **לצרחא**

דליבא. כאב הלב: **נינא**. מיט"ה: **מהני**

דידן. פילפלין שלנו: **לכירצא**. תולעים

שבמעינים: **אמרפא** **דעראתא**. עלה של עץ

ארע שקורין לורייר פרוין קורין בי"ש:

ביורא **דגלגילא**. יורע אדונא: **ונציירא**

בשיסכא. יקשרנו בחתיכת בגד של צמר

גפן: **ונידחר** **מבינתא**. יתר שלא יבלע

את גרגיר החרט: **למעניניה**. למיעיה:

למסר. לעצור את השלשול: **סיסין**.

פוליאורל: **למשרי**. לשלשל אדם עצור:

וסימניך. שלא תחליף לשנות לח לשלשל

ויבש לעצור: **איצא**. שם עשב וכשהוא לח

סוכרין בו נהרות כף הלח סותם: **למחלא**.

שטחול שלו נפח וגדול מחמת חולי: **שב**

בניי **דמיא**. שבע עלקות של מים בלעז

שנשוא"ש: **ציפתא** **דלא** **אפתת**. עז

שלא ילדה: **וניקוי** **לחריה**. יעמוד בגדה:

ואי **לא**. אי ליבא תנורא: **ניטפיתא**. להחוא

טחלא: **ביני** **אורי**. טחי אותו בכותל

ודבק בין שורות הכותל ויבש שם: **ולקא**

הכי. פי היכי דביש האי טחלא כו: **ליבקי**

שכבא. יסרח עד שיעד היכן יש מת שמת

בשבת: **ליבקי**. לשון בקיאות: **ונשקליה**

לדירה. דשכבא: **ונתיב** **לחריה** **טחלא**.

ונטיפייה **אתלת** **קלחי** **ברכא** **וניכחשיה** **בגווא** **דמרמהין**

וכי **בשיל** **גווא** **במרמהין** **בשיל** **ליה** **בוליה** **ואי** **לא** **ליתי**

נפקי **דכלבא** **חיורא** **וניגבול** **בנמפא** **וכמה** **דאפשר** **נפקא**

לא **ניכול** **דמפרוק** **לגירא** **ליתי** **גירא** **דליליתא** **וניפכיה**

ונשדי **מאי** **עלויה** **ונשתי** **ואי** **לא** **ליתי** **ממאי** **דאישתי**

מינייהו **כלבא** **כלילא** **ונידחר** **מגילויא** **לגילויא** **אנפקא**

דחמרא **חיא** **למורסא** **אנפקא** **דחמרא** **באהלא** **תולאנא**

לפירחא **דליבא** **ליתי** **תלת** **ברושיתא** **דשערי** **ונשטרניהו**

בכמפא **דלא** **עבר** **עלויה** **ארבעין** **יומין** **וניכול** **ונשתי**

אבתרייהו **חמרא** **מרקא** **אמר** **ליה** **רב** **אחא** **מדיפתי**

לרבינא **וכל** **שכן** **דפרח** **ליביה** **אמר** **ליה** **אנא** **ליוקרא**

דליבא **אמרי** **לפירחא** **דליבא** **ליתי** **תלת** **ברושיתא**

דחמי **ונישטרניהו** **דדוכשא** **וניכול** **ונישתי** **אבתרייהו**

חמרא **חיא** **לצרחא** **דליבא** **ליתי** **תלת** **ביני** **ניניא** **וביעתא**

דכמונא **וביעתא** **דשומשימי** **וליכול** **לכאב** **מעיי** **ליתי** **תלת**

מאה **פלפלי** **אריכתא** **וכל** **יומי** **נשתי** **מאה** **מיניהו** **בחמרא**

רבין **דמן** **גרש** **עבר** **לה** **לברתיה** **דרב** **אשי** **מאה** **וחמשין**

מהני **דידן** **ותאספא** **לכירצא** **אנפקא** **דחמרא** **באמרפא**

דעראתא **לכירצא** **חיורא** **ליתי** **ביורא** **גלגילא** **וניציירא**

בשיסכא **וניתייריה** **במאי** **ונשתי** **ונידחר** **מבינתא** **דאי** **לא**

מנקבא **לה** **למעניניה** **למסר** **סיסין** **רטיבא** **במאי** **למישרא**

בישתא **במאי** **וסימניך** **איצא** **רטיבא** **דסכר** **נהרא** **למחלא**

ליתי **שב** **ביני** **דמיא** **ונייבשניהו** **בטולא** **וכל** **יומא** **נישתי**

תרתיו **ותלתא** **בחמרא** **ואי** **לא** **ליתי** **טחלא** **דציפתא** **דלא**

איפתח **ונשתיא** **בתגורא** **וגוקי** **לחריה** **ונימא** **פי** **היכי** **דיביש**

האי **טחלא** **נייבש** **טחלא** **דפלוני** **בר** **פלוניתא** **ואי** **לא**

ניטפיה **ביני** **אורי** **דביתא** **חדתא** **ונימא** **הכי** **ואי** **לא**

ליבקי **שכבא** **דשכיב** **בשבתא** **ונישקליה** **לדירה** **ונותבה**

אטחליה **ונימא** **פי** **היכי** **דיביש** **הא** **ידא** **נייבש** **טחלא**

דפלוני **בר** **פלוניתא** **ואי** **לא** **נתי** **ביניתא** **וניטוניה** **פי** **נפחא**

וניכליה **במאי** **דבי** **נפחא** **ונישתי** **ממאי** **דבי** **נפחא** **ההיא**

עיוא דהות שתאי מאי דבי נפחא אישתחט ולא אישתחא לה טחלא ואי לא ליפתח חביתא דחמרא לשמיה אמר ליה רב אחא בריה

דרבא לרב אשי אי אית ליה חביתא דחמרא לא אתי לקמיה דמר אלא מרגל פת שחרית דמעליא לכולי גופיה לרושחתא ליתי אקיקא

ואילווא ואספירכא ומרתקא וחומרתא דפילון ושיאפא דחמיתא ונינקט בשחקי דכיתנא בקייטא ודעמר גופנא בסיתוא ואי לא לישתי

שיכרא מרקא לשונא ליתי פתא דמוניני וניגנדריה שיתין וזמני אהא מטחמיה ושיתין וזמני אהא מטחמיה לצמרתא נתי תלת

ניטופייתא מישחא דכופרא ותלת ניטופייתא איצרא דברתי ותלת ניטופייתא דחמרא נקרא ולישדי ליה לאיש באמה ולאשה באותו

מקום ואי לא ליתי אונא דזיקא ולחלי ליה לאיש באמה ולאשה בדדיו ואי לא ליתי חומא דזהוריתא דשדמיה דומה בת דומה וליתלי

ליה לאיש באמה ולאשה בדדיו ואי לא ליתי בינה דזכר ונקבה וליתלי ליה לאיש באמה ולאשה באותו מקום וכי משתין נשתין אסיסנא

בישתא בצניורא דדשא ונענין בחומרתא דנפקא מיניה דמעליא לכוליה צימרא לצמרא ברא ליתי תלתא גריבי סופלי ותלתא גריבי

אמרפא אדרא ונישלוקניהו כל חד לחודיה וליתב ביניהו ולתבניהו בתרת משיכלי ונתי פתורא ונח עילוייה וניקום מעיליו האי ולותב

עילוי האי ומעיליו האי ולותב עילוי האי עד דניסק ביה הכלא ולסחי מיניהו וכי שתי ממאי דאדרא לישתי ממאי דסופלי לא לישתי

משום דמעקרי לצמרא גווא ליתי שכעה בוני דסילקא משב משארי ונישלוקניהו בעפרייהו וניכול ונישתי אמרפא אדרא בשיכרא או

ענבי

הביאור הקצר למסכת גיטין דף סט עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום חמישי) קג

לבקש רפואה, לפי ששתיית היין רפואה היא לו. **אָלָא** מי שאין לו יין, **מְרַגֵּל בַּפֶּת שְׁחִירָת דְּמַעְלָא לְכֹלֵי גּוֹפִיָּה** – ירגיל עצמו באכילת פת שחירת, לפי שמביאה רפואה לכל הגוף. **לְרוֹשְׁתָּהּ** – חולי התחתונות ו- סחורום, לִיתִי – יקח מרעמחים 'אֶפְקָא' ו'אֶלְיוֹנוֹ', וְכֵן יקח **אֶפְסִירָבָא** – כסף חי שאינו מעובד, ו**מְרַבָּא** – פסולת הכסף העולה בשעה שמרתיחים את הכסף כחופרים אותו מן הקרקע, ו**חומרתא דפִּילֹן** – כלי קטן העשוי מכסף או זהב שתולות הנשים על צווארן ונותנות בתוכו שמן מעורב בבושם ששמו 'פִּילֹן', ו**שִׂיאָא דְּחִמְיָתָא** – צואת יונים. ו**גִּנְיָקָט** – ויטול כל סממנים אלו בַּשֶּׁחֶקֶי דְּבִיתָא **בְּקִיָּטָא** – בתוך בלאות של בגדי פשתן קרים, בימות הקיץ, ו**דְּעֶמְר גּוֹפִיָּא בְּסִיתָא** – ובבגדי צמר גפן חמים בימות החורף, ויתן סממנים אלו באותו מקום. ו**אִי** לא, לִישְׁתִּי **שִׁיבְרָא מְרַבָּא** – ישתה שיכר מזוג במים. **לְשִׁנְרוֹנָא** – חולי הירכיים והמותניים, לִיתִי **פְּתִיָּא דְּמוֹנִי** – יביא כלי מלא ציר של דגים קטנים, ו**גִּנְיָקָדְרִיָּה שְׂתִינִי וְיִמְנִי אִתָּהּ מְטַחְתִּיה** – יגלגלו ששים פעמים על ירכיו זה, למעלה במותנו, ו**שְׂתִינִי וְיִמְנִי אִתָּהּ מְטַחְתִּיה**. **לְצִמְרִיתָא** – אבן הגדילה בגיד האמה ועוצרת השתן, ו**יְתִי תֵּלֶת נְיּוֹפִיָּתָא מִשְׁחָא דְּכוּפְרָא** – יביא שלוש טיפות מפסולת הופת הנקרא 'עִיטְרִין', ו**תֵּלֶת נְיּוֹפִיָּתָא אִיצְרָא דְּכִרְתִּי** – ושלוש טיפות שנסחטו מירק הנקרא 'כְּרִישִׁין', ו**תֵּלֶת נְיּוֹפִיָּתָא דְּחִמְרָא נְקִירָא** – ושלוש טיפות של יין צלול, ו**לִישְׁרִי לִיה** – ומתערבות זו ישים **לְאִישׁ בָּאָמָה**, ו**לְאִישׁ הַלּוּקָה בְּכַךְ**, ישים ממנו **בְּאוֹתוֹ מְקוֹם**. ו**אִי** לא, לִיתִי **אִנְזָא דְּיוֹקָא** – יביא אחו ו- בית ידו של נד, ו**לִתְלִי לִיה** – יתלה את אחו הנד, **לְאִישׁ בָּאָמָה וְלְאִישׁ בְּדִדְרִין**. ו**אִי** לא, לִיתִי **חֹמְטָא דְּהוֹרִירָתָא** – יביא חוט של זהורית, **דְּשִׁדְרִיתָא דְּיוֹקָא בֵּת דְּיוֹקָא** – שטוחתה אותו אישה החשודה בזנות בת אשה החשודה בזנות, ו**לִיתְלִי לִיה** – יתלה חוט זה, **לְאִישׁ בָּאָמָה וְלְאִישׁ בְּדִדְרִין**. ו**אִי** לא, לִיתִי **כִּינָה דְּיֹקָר וְנִקְבָּה** – יביא כינה אחת מזכר, וכינה אחת מנקבה, ו**לִיתְלִי לִיה** – ויתלה הכינה לְאִישׁ בָּאָמָה וְלְאִישׁ בְּאוֹתוֹ מְקוֹם. ו**כִּי** – וכאשר הוא מְשַׁתֵּן, נְשִׁתִּין **אֶפְסִירָבָא וְיִבְשִׁתָּא בְּצִינְרָא דְּרִשָּׁא** – ישתין על סנה יבש בחור שהדלת סובבת עליו במפתן הבית, ו**נְעִינִין בְּחוֹמְרָתָא דְּנִפְקָא מִיְנִיה** – ויהא זהיר באבן היוצאת ממנו לשמור אותה, **דְּמַעְלָא לְכֹלֵיהּ צִימְרָא** – משום שמעוילה אבן זו לחום הקדחת האוחז את הגוף. **לְצִמְרָא בְּרָא** – לחולי קדחת חיצונית, שהגוף קודח מבחוץ, לִיתִי **תֵּלֶתָא גְרִיבִי סוּפְלִי** – יביא שלוש סאין גרעיני תמרין, ו**תֵּלֶתָא גְרִיבִי אֶמְרָר אֶדְרָא** – ושלוש סאין עלין של עץ הנקרא 'אדר', ו**נְיַשְׁלוּקִינְהוּ כָּל חַד לַחֲדוּתָא** – יבדלם כל אחד לחוד. ו**לִיתִיב בְּנִינְיָה** – אחר בישולם יישב החולה ביניהם, ו**לִתְלִינְהוּ בְּתִרְתִּי מְשִׁיבִי** – וישים שני תבשילין אלו בשתי עריבות שונות, ו**נִיתִי פְתוּרָא וְנִנַּח עֲלֵיהֶן** – יביא שולחן ויניח עליו את העריבות, וישב על גבי אחת מהן, ו**נִיקוּם מַעְלִי הָא וְלֹתִיב עֲלֵי הָא**, ו**מַעְלִי הָא** המשך בעמוד קיב

ו**אֶתְסִיָּא** – ונרפאה. **לְכִידְרָא** – תולעים שבמעיים, ישתה **אֶנְפָּא דְּחִמְרָא** – רביעית יין, המעורב ב**אֶמְרָפָא דְּעִרָה** – עלה של עץ ה'ער'. **לְכִידְרָא חִוְרָא** – לתולעים לבנות שבמעיים, לִיתִי **בִּינְרָא גִלְגִּילָא** – יביא זרע הנקרא 'גלגילא', ו**נְיַצִּירָה בְּשִׁיטָה** – יקשרנו בחתיכת בגד העשוי מצמר גפן, ו**נִיתִירָה בְּמִיָּא וְנִשְׁתִּיה** – ישרה אותו במים וישתה, ו**נִתְדָרָא מְבִיטָא** – יזהר שלא יבלע את הזרע עצמו, **דָּאִי** לא – שאם לא יזהר, **מְנַקָּא לָהּ לְמַעְיָנִיה** – חוזקו של זרע זה עשוי לנקב את מעיו. **לְמִסִּיר** – לעצור השלשול, **סִיסִין מְרִיבָא בְּמִיָּא** – יאכל עשב הנקרא 'סיסין' בעודו לח, עם מים. ו**אִילוֹ לְמִישְׁרָא** – לשלשל אדם שנעצרו נקביו, ו**יבִישְׁתָּא בְּמִיָּא** – יאכל 'סיסין' כשהוא יבש, עם מים. ו**סִימְנָא דְּלִבְרָא** זה הוא, **אִיצָא מְרִיבָא דְּסִבְרָא נִתְרָא** – 'איצא' הוא עשב שסוכרים בו הנהרות בעודו לח, כך הלח סותם את המשלשל. **לְמִטְחָא** – טחול הנפוח מחמת חולי, לִיתִי **שֶׁב בִּינִי דְּמִיָּא** – יביא שבע עלוקות המצויות במים, ו**נְיַיְבִינְהוּ בְּטוּלָא** – ויבשם בצל, ו**כָּל יוֹמָא נִישְׁתִּי תִרְתִּי וְתֵלֶתָא בְּחִמְרָא** – כל יום ישתה שתים או שלוש מהם כאשר הם שרויים ביון. ו**אִי** לא, לִיתִי **מְחָלָא דְּצִפְרָתָא דְּלָא אִיפְתָּח** – יביא טחול של עז שלא ילדה, ו**נְטַחְתָּא בְּתַנּוּרָא** – יטגנו בתנור, ו**נִזְקִי לְהִדְרִיָּה** – ויעמוד מול התנור ו**נִימָא** – ויאמר לחש זה, **כִּי הִכִּי דְּרִיבִישׁ הָאִי מְחָלָא נִיבִישׁ מְחָלָא דְּפִלוֹנִי בְּרִ פְלוֹנִיתָא** – כשם שמתייבש טחול זה, כך יתייבש טחול של פלוני בן פלונית. ו**אִי** לא – אם אין לו תנור, נִישְׁתִּיה בִּינִי **אוֹרִיבָא דְּבִיתָא דְּשִׁתָּא** – יטיח את הטחול בשורות שבין אבני כותל של בית חדש ויתייבש שם, ו**נִימָא הִכִּי** – ויאמר את הלחש האמור למעלה. ו**אִי** לא, לִיבְקִי **שֶׁבָבָא דְּשָׁבִיב בְּשִׁפְתָא** – יטרח לחפש היכן יש מת שנפטר בשבת, ו**נְיַשְׁקִלְהּ לְדִידָהּ וְנוֹתְקָהּ אֶמְחָלִיה** – יטול את ידי המת ויניחנה על מקום טחול החולה, ו**נִימָא** – יאמר לחש זה, **כִּי הִכִּי דְּרִיבִישׁ הָאִי יָדָא, נִיבִישׁ מְחָלָא דְּפִלוֹנִי בְּרִ פְלוֹנִיתָא** – כשם שנתייבשה יד זו, כך יתייבש הטחול של פלוני בן פלונית. ו**אִי** לא, **כִּינִיתָא** – יביא דג, ו**נִינְיוֹנוּיָהּ בִּי נִפְתָּא** – יצלה אותו בחגלים שבבית מלאכתו של הנפת, ו**נִיבְלִיָּה בְּמִיָּא דְּכִי נִפְתָּא** – ישרה את הדג במים שבהם מכבה הנפת את הברזל המלוכלך, ויאכלנו, ו**נִישְׁתִּי מְמִיָּא דְּכִי נִפְתָּא** – לאחר מכן ושתה מן המים הללו שאצל הנפת. **הָהִיא עֵינָא דְּהוֹת שְׁתִּיָּא מִיָּא דְּכִי נִפְתָּא** – היתה עז ששתתה ממים אלו שאצל הנפת, **אִישְׁתִּיהִיט וְלָא אִישְׁתִּיבָּה לָהּ מְחָלָא** – שחטוה ולא מצאו בה טחול, מחמת חוקם של מים אלו שמצמקים הטחול. ו**אִי** לא, לִיפְתַּח **חִבְתִּיא דְּחִמְרָא לְשִׁמְיָה** – יפתח עברו חבית יין. כלומר, ירגיל עצמו תמיד בשתיית יין משובח, שהיין מועיל לחולי זה. **אִמְרָא לִיה רַב אִתָּהּ בְּרִיה דְּרַבָּא דְּרַב אִשִּׁי, אִי אִית לִיה חִבְתִּיא דְּחִמְרָא** – אם יש לו חבית של יין, **לָא אִתִּי לְקִמְיָה דְּמִר** – לא היה בא לפניך

ו**נְיַיְבִינְהוּ אֶתְלֵת קִלְחִי בְּרַבָּא** – ויטף על שלשה קלחי כרוב, ו**נְיַבְחִישִׁי בְּנוֹנָא דְּמִרְמְהִין** – ויבחוש את הקדירה בקיסם של עץ ששמו 'מרמהין', ו**כִּי בְּשִׁיל גּוֹנוֹא דְּמִרְמְהִין בְּשִׁיל לִיה בּוֹלִיה** – כאשר יראה כי בשל קיסם זה, סימן הדבר כי הכל מבושל. ו**אִי** לא, לִיתִי **נִפְקִי דְּכִלְכָּא חִוְרָא** – יביא צואת כלב לבן, ו**נְיַיְבִיבּוֹל בְּנִמְסָא** – יערב אותו ב'צרי', ו**כִּמְסָא דְּאֶפְשָׁר נִפְקָא לָא נִיבּוֹל** – אולם אם אפשר לו ברפואה אחרת, לא יאכל צואת כלבים זו, כיון דְּמִפְרִיק – שמנתק איבריו. **לְנִידָא** – כאב חזק כעין דקירה, לִיתִי **גִּירָא דְּלִילִיתָא** – יביא חץ של לילית, והיינו מין אבן העשויה כחץ ונופלת היא עם הברד, ו**נִינְפִיכִיה** – יהפוך האבן באופן שהחוד יהיה כלפי מטה והאחזיה למעלה, ו**נִנְשְׁדִי מִיָּא עֲלִיָּה וְנִשְׁתִּי** – וישפוך עליו מים וישתה אותם. ו**אִי** לא, לִיתִי **מְמִיָּא דְּאִישְׁתִּי מִיְנִיָּהוּ בְּכִלְכָּא בְּלִילִיָּא** – יביא ממים ששתה מהם הכלב בלילה, ו**נִינְדִּיהָר מְגִילִיָּא** – ויזהר שמים אלו לא יהיו מגולים במקום שמצויים בו נחשים. **לְנִינְלִיָּא** – שטה מים מגולין שהטיל בהם נחש את ארסו, **אֶנְפָּא דְּחִמְרָא חִיָּא** – ישתה רביעית יין שאינו מזוג. **לְמוֹרְסָא** – בועה המתגדלת על הבשר, **אֶנְפָּא דְּחִמְרָא** – ישתה רביעית יין המעורב ב**אֶמְרָפָא תוֹלְאָנָא** – מין צמח אדום הנקרא 'אהלות', **לְפִרְחָא דְּלִיבָא** – אדם ש'פרח לבו' ו- התעלה, לִיתִי **תֵּלֶת בְּרוּשִׁיָּאָתָא דְּשַׁעֲרִי** – יביא שלוש חלות העשויות משעורים, ו**נְיַשְׁמְרִינְהוּ בְּכִמְכָּא דְּלָא עֲבָר עֲלֵיהֶן אִרְבָּעִין יוֹמִין** – ישרה אותם בבוחת שעדיין לא עברו עליו ארבעים יום משעת עשייתו, ו**נִיבּוֹל** – יאכל חלות אלו, ו**נִישְׁתִּי אֶבְתִּירִיָּהוּ חִמְרָא מְרַבָּא** – וישתה אחריהם יין מזוג. **אִמְרָא לִיה רַב אִתָּהּ מְדִיפְתִי לְרִבְיָנָא, וְכָל שָׁבִין דְּפִתָּה לִיבִיה** – הלא מאכלים אלו מחלישים, ודרי יתשחוה יותר. **אִמְרָא לִיה, אָנָּא** – אכן אני לְיוֹקָרָא דְּלִיבָא **אִמְרָא** – למי שליבו כבד עליו אמרתי, שיאכל מאכלים אלו המתשים את הלב. אולם **לְפִרְחָא דְּלִיבָא** – למי שליבו חלש עליו, לִיתִי **תֵּלֶת בְּרוּשִׁיָּאָתָא דְּחִיפִי** – יביא שלוש חלות של חוטים, ו**נְיַיְבִינְהוּ בְּרוּבָאָא וְנִיבּוֹל** – וישרה אותם ברבש ויאכלם, ו**נִישְׁתִּי אֶבְתִּירִיָּהוּ חִמְרָא חִיָּא** – וישתה לאחריהם יין חי. **לְצִרְחָא דְּלִיבָא** – החש כאב בליבו, לִיתִי **תֵּלֶת בְּעִי נִינְיָא** – יביא כשיעור שלוש ביצים ממנח הנקרא 'ניניא', ו**יבִישְׁתָּא דְּכִמְנָא** – וכשיעור ביצה 'כמו', ו**יבִישְׁתָּא דְּשׁוּמְשִׁימִי** – וכשיעור ביצה שומשומין, ו**לִיבּוֹל**. **לְבָאָב מְעִי** – מעיים, לִיתִי **תֵּלֶת מָאָה פִּלְפִּלִי אֶרֶבְתָּא** – יביא שלוש מאות פלפלי ארזונים, ו**כָּל יוֹמִי נִשְׁתִּי מָאָה מִיְנִיָּהוּ בְּחִמְרָא** – וכל יום ישתה יין ששרה בו מאה מאות פלפלין. **רַבִּין** – שם חכם, **דָּמֵן** – הבא מְרַשָּׁ, **עֲבָד לָהּ לְבִרְתִּיהָ** – הכין לבתו דְּרַב אִשִּׁי, **מָאָה וְחִמְשִׁין פִּלְפִּלִין מְהֵנִי דִּידֵן** – מאלו הגדלים אצלנו ולא דווקא מאלו הארזונים המזכירים למעלה,

עָנְבִי תֹאמְרָא – ענבי גפן המודולת על גבי עץ דקל, במים.

לְתוֹנוּתָא – לשחין, לִיתִי שֶׁבִּי חִטִּי אֲרוֹנוּיָתָא – יביא שבע חטים גסים, וְנִקְלְיָנְהוּ אֲמָרָא תְּרֵתָא – ויקלה אותם על ברזל של מעדר חדש, וְנִפְּקִי מִשְׁחָא מִיֵּינְהוּ וְיִשְׁוּף – עד שיצא מהם שמן, וימשחו על השחין. מספרת הגמרא, רב שְׂמִי בַר אֲשֵׁר, עָבַד לִיהָ לְהוֹנָא עוֹבֵד בּוֹבְבִים לְדָבָר אַחֵר – הכין רפואה זו לעובד כוכבים לחולי הצרעת, וְאִיתִּי – ורפא על ידי כך.

אֲמַר שְׁמוּאֵל, הָאִי מָאן דְּמָחוּ לִיהָ בְּאִלּוֹנְכִי דְּפֶרְסָא – מי שהכוהו ברומח של פרסיים, שִׁמְצָרְפִין אוֹתוֹ בְּמֵי סֶם הַמוּוֹת וּמִמֵּיתִים בּוֹ אִדָּם, מִתְּיָיֵא לֹא חָי – לא יחיה אחר מכה זו. אֲדַהֲבִי וְהָכִי – בינתיים עד מותו, נִסְפּוּ לִיהָ בְּשָׂרָא שְׂמִינָא אֲנוּמְרִי וְחִמְרָא חִיָּא – יאכילו אותו בשר שמן העשוי על גחלים ויין ח, אֲפָשֶׁר דְּתָנִי פּוֹרְתָא וּמִפְּקִיד אֲבִיתָיָה – יתכן שיחיה מעט, ויספיק לצוות לבני ביתו.

אֲמַר רב אידי בַּר אֲבִי, הָאִי מָאן דְּבָלַע וְיִבְרָא מִתְּיָיֵא לֹא חָי – מי שבלע צידעה לא יחיה. אֲדַהֲבִי וְהָכִי – בינתיים עד מותו, נִשְׁקִיָּה דְּבִיעָתָא דְּחֵלָא שְׂמוֹג – נשקה אותו רביעית חומץ חזק, אֲפָשֶׁר דְּתָנִי פּוֹרְתָא וּמִפְּקִיד לְבִיתָיָה – יתכן שיחיה מעט ויספיק לצוות לבני ביתו.

אֲמַר רבי יהושע בן לוי, אֲכַל בֶּשֶׂר שׁוֹר בִּירֶק הַנִּקְרָא לְפֶתַּי וְלֵן בְּחוּץ תַּחַת הַלְבָנָה בְּלִילִי אֲרֻעָה עָשָׂר אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּתַקּוּפַת תַּמּוּז, אֲחֻתּוֹ חוֹלִי הַנִּקְרָא אֲחִילֵי וְלֹהֵלן תַּפְרֵשׁ הַגַּמְרָא מִהוּ חוֹלִי זֶה.

דבר נוסף המביא לידי חולי זה:

תָּנָא, וְהַמְּמָלָא בְּרִיבִים מִכָּל דָּבָר שִׁמְתוּק לַחִיבּוּ, אֲחֻתּוֹ חוֹלִי הַנִּקְרָא אֲחִילֵי. אֲמַר רב פפא, אֲפִילוּ מִתְּמָרָא – תמרים. שואלת הגמרא, פְּשִׁימָא. משיבה הגמרא, סָלָא דְּעֵתָא אֲמִינָא, הַזֶּאֱלִי וְאֲמַר מִר שִׁתְּמִרִי הֵינֵם מִשְׁבִּיעֵן – משיבעות, וְמִשְׁחֲתֵן – מחממות, וּמִשְׁלִשְׁתֵּן – משלשלות, וּמִשְׁלִשְׁתֵּן – ונותנות כח, וְלֹא מִפְּנֵי – ומאידך אינם מענגות את האוכלים להביאו לידי איסטגסיות אף שטעמם מתוק, אִמָּא לֹא – שִׁמָּא אינם בכלל אלו שאכילה מרובה מהם מביאה לידי חולי זה, קָא מִשְׁמַע לֵן.

מבררת הגמרא, מָאִי אֲחִילֵי. אֲמַר רבי אֶלְעָזָר, אֵשׁ שֶׁל עֲצָמוֹת. מָאִי – ומהו אֵשׁ שֶׁל עֲצָמוֹת.

אֲמַר אַבְבִּי, אֵשׁ גְּרָמִי – חולי הקדחת.

מָאִי אֲסוּתָיָה – מהי רפואתו של חולי זה. אֲמַר אַבְבִּי, אֲמָרָה לִי אֶם – אומנתו, פּוֹלְהוּ שְׁקִינִי – כל המשקים ששוהה אדם לרפואתו, יש להם מנין ימים שיש לשותותם, יש שניתלין תְּלָתָא – שלשה ימים, ויש שניתלין שְׁבַע ימים, וְתִרְיָס – ויש ששנים עשר יום. וְהָאִי – אולם התרופה לחולי זה כמו שיבואר בסמוך, יטול עַד דְּמִתְּסִי – עד שיעובנו המולי. וּחִדּוּק נוּסָף, שְׁכּוּלְהוּ שְׁקִינִי אֲלִיבָא רִיקָנָא – כל המשקין שניתלים כאשר לִיבּוּ רִיק, כלומר, כריס ריקה. וְהָאִי – אולם משקין הניתלים לצורך חולי זה, שעת גטילתו היא בְּתַר דְּאֲכַל וְשָׁתִי וְעִילִי לְבִית הַכֶּסֶף וְנִפְּקִי וּמִשְׁיָא יְדִיהָ – לאחר שאכל ושתה ונפנה לבית הכסא ויצא ורחץ ידיו. ולרפואתו מִיָּתִיד לִיהָ בּוֹנָא דְּשִׁיתָא

דְּמִתְּסִי – יביאו לו מלוא אגרוף מן מאכל העשוי מקמח ערשים ומלח, וּבּוֹנָא דְּחִמְרָא עֲתִיקָא – ומלוא אגרוף יין ישן, וְנִיבְלִינְהוּ בְּתֵרִי הַדְרִי וְנִיבּוֹל – יערבם זה בזה ויאכלם. וְנִיבְרֹךְ בְּסִדְרֵיהָ וְנִיבְנִיָּה – לאחר מכן יעטוף גופו בסדינים וישן, וְלִיבָא דְּנוֹקְמִיָּה עַד דְּקָאִי מְנַשְׁשִׁיָּה – ואיש לא יעירונו משנתו עד שיקום מעצמו. ששינה זו טובה עבורו שמוע בתוכו, וְכִי קָאִי – וכאשר יקום, לִישְׁקִלְיָה לְסִדְרֵיהָ מִיָּתִיד – יטלו הסדינים ממנו, וְאִי לֹא – שאם לא יעשו כן, תִּרְדַּ עֲלֵיהָ – תחזור עליו המחלה.

עד כה עסקה הגמרא ברפואות לחולאים שונים. מכאן ואילך מובאות עצות לשמירת הגוף. **אֲמַר לִיהָ אֲלִיָּהוּ הַנְּבִיא לְרַבִּי נָתָן, אֲכַל כִּדִּי מִלִּי שְׁלִישׁ מַחֲלָל הַכֶּרֶס, וְכֵן שְׂתָה כִּדִּי שְׁלִישׁ מִהַכֶּרֶס, וְהָתָה שְׁלִישׁ רִיק, כִּדִּי שְׁלִישְׁתְּכֶעָם אוֹ תַעֲמֹד עַל מִלּוֹאֲךָ** – תהיה בטנך מלאה, שהרי שני שליש מלאים באכילה ושתיה, והשליש הנוסף יתמלא מחמת הכעס. שאם תמלא כריסך לגמרי, הרי שאם תכעוס, תתנפח הכרס ותיבקע. **תֵּנִי רַבִּי חִיָּא, תְּרוּצָה שְׂלֵאִי בָּא לִידִי חוֹלִי מַעֲיִים, יוֹדֵר דְּבִרְבִּים אֵלָּה, וְיָאֵא רִגִּיל בְּמִיבּוֹל מֵאֲבָלִיו בְּחוּמִין, או** יטבול פיתו ביין, קִינִי וְחוֹרְךָ. וְכֵן סְעוּדָתְךָ שְׁהֵנָתָךְ מִמֶּנָּה וְעִרְבִיהָ הִיא לָךְ, מְשׁוֹךְ יָדְךָ הֵימָנָה וְאֵל תַּמְלָא בַּה אֵת כְּרִיסְךָ. וְאֵל תִּשְׁתָּה עֲצָמְךָ בְּשָׁעָה שְׂאֵתָךְ צִרְךָ לְקִבְיָךְ, אֵלָּא תִּתְּנָה מִיד לַעֲשׂוֹת צְרִיכְךָ.

אֲמַר מִר עֲזִיקָא, הָאִי מָאן דְּשָׁתִי מִלִּילָא חִיָּרָא – מי ששותה מין יין לבן רע, אֲחֻתּוֹ וִיתָק – חולשה. וכעין זה אֲמַר רב חֲסָדָא, שִׁיתִּין מִינִי חֲסָדָא הֵו – ששים מיני יין יש, מְעִלָּא דְּכּוּלְהוּ סוּפְקָא רִחְתָּנָא – טעם שבכולם, הוא יין אדום שריחו טוב. גְּרָעָא דְּכּוּלְהוּ מִלִּילָא חִיָּרָא – הגרוע שבכולם, הוא יין לבן רע.

אֲמַר רב יהודה, הָאִי מָאן דְּרִיתִיב בְּצַפְרֵי נִסָּן גָּבִי נִרְאָא – מי שיושב בבוקרי ימי חודש ניסן אל מול האש, וְשִׁיף מִשְׁחָא וְנִפְּקִי וְיִתִּיב בְּשִׁמְשָׁא – ומושח עצמו בשמן, ויוצא ויושב בשמש, אֲחֻתּוֹ וִיתָק – חולשה.

תֵּנִי רַבְּנָן, הָקִי דָּם וְלֹאֲחַר מִכֵּן שִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ, הוֹוִין לוֹ בָּנִים וְיִתְקֵן – חלשים. ואם הקניו שְׁנֵיהֶם, וְשִׁימֵשׁוּ הוֹוִין לָהֶן בָּנִים בְּעָלִי רָאִתָּן – חלשים ביותר מחמת מין שרץ שיש להם במוחם. **אֲמַר רב פפא, לֹא אֲמַרְךָ, אֲלֵא דְלֹא מַעֲיִם מִידִּי** – כשלא טעם כלום בין הקזה לתשיש. **אֲכַל טַעֲמִים מִידִּי, לִית לָן בָּתָּה, ואינו** מוֹזֵק לֹדֶד.

אֲמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, בָּא מִן הַרְדָּה וְשִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ, הוֹוִין לוֹ בָּנִים וְיִתְקֵן.

תֵּנִי רַבְּנָן, הָבָא מִבֵּית הַכֶּסֶף, אֵל יִשְׁמֵשׁ מִטָּתוֹ עַד שִׁישְׁתָּה שִׁיעוֹר הַלֵּיכָת חֲצִי מִלֵּי, מִפְּנֵי שֶׁשֶׁד בֵּית הַכֶּסֶף מְלֹחֵה עָמוֹ. וְאִם שִׁימֵשׁ, הוֹוִין לוֹ בָּנִים נְכִפִּים – לוקים בחולי הגרם לנפילה.

תֵּנִי רַבְּנָן, הַמְשִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָר, אוֹחֻתּוֹ עִית – חולי המביאו לידי רתת. מִיּוֹשֵׁב, אוֹחֻתּוֹ דְּלָרְיָא – חולי של נפירות הבטן. וְכֵן אִם הָיָא מְלַמְעָלָה וְהָוָא מְלַמְעָלָה, אוֹחֻתּוֹ דְּלָרְיָא. מבררת הגמרא, מָאִי רפואתו של דְּלָרְיָא. אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, סָם רפואתו של חולי דְּלָרְיָא הוּא דְּרָדְרָא. וּמָאִי דְּרָדְרָא, אֲמַר אַבְבִּי, מוֹרִיקָא

דְּחוּחִי – כרכום הגדל בגדר העשוי מקוצים. **רַב פפא, אֵלִים וְכָלֵע לִיָּה** – לעס ובלע רפואה זו, ואילו **רַב פפא, אֵלִים וְשָׂרִי לִיָּה** – לעס חרקה.

אֲמַר אַבְבִּי, מִי שְׂאִינוּ כְּכִי דְּרָדְךָ אֲרִין, כלומר, מי שאין בו כח לשמש מיטתו, לִיתִי תְּלַת קִפְיוֹ – יביא שלשה כלים ובני ג' לוגין כל אחד] עם קוֹרְטָמִי דְּחוּחִי – כרכום הגדל בקרקע מזובלת בזבל הצאן, וְנִידוּקִינְהוּ – יכתשם הדק, וְנִישְׁלִינְהוּ בְּחִמְרָא וְנִישְׁתִּי – ויבשלם ביין וישתה. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֵן הֵן הַחִיּוֹרִי וְנִגְעוּרִי – סממנים אלו השיבו את כחי בכימי נערות.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְכַתְּשִׁים בְּחוֹ שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן, פֶּתַח – דאגת העתיד. דְּרָךְ – טרחת הדרכים. וְעוֹן – דאגת עוון שעשה. מבארת הגמרא, פֶּתַח, דְּבָתִּיב (תהלים לח יא) 'לִבִּי סָרַחְתִּי עֲוֹנִי בָחִי, ותיבת 'סָרַחְתִּי' פירושה מוקף דאגה, ואמר דוד המלך שמחמת הדאגה עזבו כוחו. דְּרָךְ, דְּבָתִּיב (שם קב כד) 'עֲנֵה בְּרָךְ בָּחִי, שהדרך מענה ומכחשת הכח. עוֹן, דְּבָתִּיב (שם לא יא) 'בְּשָׁל בְּעוֹנִי בָחִי', שבגין העוון, כשל הכח.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְתִיּוֹן נוּפֵי שֶׁל אָדָם, כלומר, מוֹזִיק לְקוּיִם הַגּוֹף, וְאֵלּוּ הֵן, אֲכַל מְעוּמָר, וְשִׁתָּה מְעוּמָר, וְשִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ מְעוּמָר.

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, העושים אחד מהן קְרוֹבִין לְמִיתָה יוֹתֵר מִן הַחֵיִים, וְאֵלּוּ הֵן, אֲכַל וְעָמַד מִיד לֹאֲחַר הַאֲכִילָה, וְכֵן שְׂתָה וְעָמַד, הָקִי דָּם וְעָמַד, יִשֵּׁן וְעָמַד, שִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ וְעָמַד.

שָׁשָׁה דְּבָרִים הַעוֹשֶׂה אוֹתָן כֹּאחָה, מִיד מָת. וְאֵלּוּ הֵן, הָבָא בְּרָךְ וְנִתְיַעַג, ובעודו יגע הקניו דָּם, וְנִמִּד נִכְנֵם לְבִית הַסְּרָחִין, וְשִׁתָּה יין וְנִשְׁתַּבֵּר, וְיִשֵּׁן עַל גָּבִי כְּרָקֵעַ, וְשִׁימֵשׁ מִטָּתוֹ. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָוָא שְׁעָשָׂן כְּסִידִין שֶׁנִּשְׁנָו בּוֹה אַחֵר זֶה. אֲמַר אַבְבִּי, אֲבָן רַק בְּסִידִין הוּא מָת, אֵךְ אֵף אִם עֲשָׂאן שְׁלֵא בְּסִידִין, הוּא חֲלִישׁ – נחלש גופו. מקשה הגמרא, אֲיֵנִי – וכי אין מת אלא העושה כסדרן, וְהָאִי – והרי אשה ששמה מְעוּרָה, עָבְרָה לִיהָ לְעִבְרָה תְּלַת מִיָּיִהוּ – עשתה לעבד שלה שלשה מן הדברים האלו, וּמִיתָה. מתרצת הגמרא, הָהוּא בְּחוֹשׁ תָּהוּ – אותו עבד חלש היה, אולם אדם בריא, אינו מת אלא אם עשה כולם כסידרם.

שְׁמוּנָה דְּבָרִים רִיבָן קָשָׁה – עשיית כל אחד מהן באופן מרובה הוא קשה לגופו, וּמִעוּטָן יָפָה – אך באופן מועט הוא רצוי לרפואת גופו. וְאֵלּוּ הֵן, דְּרָךְ – הליכה בדרכים. וְדְרָךְ אֲרִין – תשימש המיטה. עוֹשֶׁר נִכְסִים. וּמְלַאכָּה. שְׁתִּיתָ יין. וְשִׁינָה. רחיצת ושתית חֲמִין. וְהַקְנֹת דָּם.

שְׁמוּנָה דְּבָרִים מְמַעְמִים בְּאִדָם אֵת הַזֶּרַע, וְאֵלּוּ הֵן, אֲכִילַת הַמֶּלֶח, וְהִרְעָב, וְהִתְהַק – צרעת. בְּכִיתָה, וְשִׁינָה עַל גָּבִי כְּרָקֵעַ, וְאֲכִילַת דְּגָדְגָנוֹת – כוסברא, וְאֲכִילַת כִּשּׁוֹת – מין זרע שמטילין לתוך השכר שְׁלֵא בְּמִנְהָ – שלא בזמן שראיהו לאכילה ויבואר להלן בגמרא. וְהַקְנֹת דָּם – הנעשית בחלק הגוף שְׁלֵמָה ויבואר להלן בגמרא] ממעטת הזרע בְּפִלִּים מְכוּלָן.

תָּנָא, בְּשֵׁם שְׁקִישָׁה הַקּוֹת הֵדֵם לְמִשְׁחָה בְּגוֹף לַמַּעַט הַזֶּרַע בְּפִלִּים, כִּךְ יָפָה הַקּוֹת דָּם לְמַעַלָּה – בחלק העליון של הגוף, בְּפִלִּים מְכוּל מִקּוֹם אַחֵר. אֲמַר רַב פפא,

ר'ב שימי בר אשי עבד ליה להווא עובד בוכבים כו. הקשה ה"ר אלחנן אמאי לא אסור לרפאות העובד בוכבים כדאמרין בפ' אין מעמידין פ"ט דף טו. גבי מילדת ומניקה אפילו בשכר לפי שמוגדלו לעבודת בוכבים ואור"י דשמא כד' להתחכם ברפואה שרי כד' שידע לרפאות ישראל ע"י כן א"נ העובד בוכבים היה יודע שהיה בקי ברפואה זאת ושרי משום איבה או שמא לא שידע כן מגדל בן לעבודת בוכבים כמו במילדת ומניקה: דר"ד וצ"ח. דאגת העין א"נ עונש העין: חמשה קרובין למיתה אבל ועמד כו. משמע אפילו עושה אחד מהן בלבד מידלא קאמרין עלה דבעינן כסדרין:

דקתני

אביתיה אמר רב אידי בר אבין האי מאן דבלע זיבורא מיחייא לא חיי אדהכי והכי נשקיה רביעיתא דחלא שמוג אפשר דחיי פורתא ומפקיד לביתיה אמר רבי יהושע בן לוי אכל בשר שזר בלפת ולן בלכנה בלילי ארבעה עשר או חמשה עשר בתקופת תמוז אחותו אחילו תנא והמלא בריסו מפל דבר אחותו אחילו אמר רב פפא אפילו מתמרי פשיטא סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר מר תמרי משבען ומשחנן ומשלשון ומאשרן ולא מפנן אימא לא קא משמע לן מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אש גרמי מאי אסותיה אמר אביי אמרה לי אם בולחו שקייני תלתא ושבעא ותריסר והאי עד דמתפי בולחו שקייני אליבא ריקנא והאי בתר דאכל ושתי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומייתו ליה בונא דשתייתא דטלפחי ובונא דחמרא עתיקא וניגבליניה ביהי דדדי וניכול וניכרוד בסדיניה וניגיה וליבא דגוקמיה עד דקאי מנפשיה וכי קאי ליסקליה לסדיניה מיניה וא לא הדר עיליה אמר ליה אליהו לרבי נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעס תעמוד על מילואך תני רבי חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיפול קיין וחורף סעודתך שהנאתך ממנה משוך ירך הימנה ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקבך אמר מר עוקבא האי מאן דשתי מיליא חיוורא אחותו ויתק אמר רב חסדא שיתין מיני חמרא הוו מעליא דכולהו סופקא ריחנתא גריעא דכולהו מיליא חיוורא אמר רב יהודה האי מאן דיתיב בצפריני ניסן גבי נורא ושייף משחא ונפיק ויתיב בשמשא אחותו ויתק תנו רבנן הקיז דם ושימש מטתו הוויין לו בנים ויתקין הקיזו שניהם ושימשו הוויין להן בנים בעלי ראתן אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא טעים מידי אכל טעים מידי לית לן בה אמר רבה בר רב הונא בא מן הירוד ושימש מטתו הוויין לו בנים ויתקין תנו רבנן הבא מבית הכסא אל ושימש מטתו עד שישעה שיעור חצי מיל מפני שישך בית הכסא מלוח עמו ואם שימש הוויין לו בנים נכפין תנו רבנן המשמש מטתו מעומד אוחותו עוית מיושב אוחותו דלריא היא מלמעלה והוא מלמטה אוחותו דלריא מאי דלריא אמר רבי יהושע בן לוי סם דלריא דרדרא מאי דרדרא אמר אביי מוריקא דחוחי רב פפא אלים ובלע ליה רב פפי אלים ושדי ליה אמר אביי מי שאינו בקי בדרך ארץ לית תלת קפתי קורטמי דחוחי ונידוקניהו ונישלקניהו בחמרא ונישתי אמר רבי יוחנן הן הן החיוורני לנערותי: שלשה דברים מכחישים כחו של אדם ואלו הן פחד דרך וצון פחד דכתיב 'לבי סחרחר עזבני כחי' דרך דכתיב 'ענה בדרך כחי' עון דכתיב 'כשל בעוני כחי': שלשה דברים מתזין גופו של אדם ואלו הן אכל מעומד ושתה מעומד ושימש מטתו מעומד חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתי ועמד הקיז דם ועמד יסן ועמד שימש מטתו ועמד: ששה העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן על גבי קרקע ושימש מטתו אמר רבי יוחנן והוא שעשאן כסידרן אמר אביי כסידרן מת שלא כסידרן חליש איני והא מעורת עבדה ליה לעבדה תלת מיניהו ומית ההוא כחוש הוה: שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה ויו ושינה חמין והקות דם שמונה ממעטים את הזרע ואלו הן המלח והרעב והנחם בכיה ושינה על גבי קרקע דם למטה כפלים תנא בשם שקשה למטה כפלים כד' יפה למעלה כפלים אמר רב פפא

למטה

ענבי תאלא. ענבי גפן המודלת בדקל: לחויתא. ולפת: חיטי ארזייתא. חטין גסים: אמר אבהו. על ברזל של פושיר חרש: ונישוה. ימשה: דכר אחר. צרעה: באלונכי פרסאי. בנזכיות של פרסיים שמצפין אותן במי סם הפות: דמפקיד אביתיה. צוואה על נכסיה: חלא שמוג. חומץ חזק: מפל דבר. שהוא

ענבי תאלא במים לחויתא לית שבי חיטי ארזייתא וניקליניהו אמר אבהו ונפיק משחא מיניהו ונישוה רב שימי בר אשי עבד ליה להווא עובד בוכבים לרבר אחר ואיתפי אמר שמואל האי מאן דמחו ליה באלונכי דפרסאי מיחייא לא חיי אדהכי והכי ניספו ליה בשרא שמינא אנומרי ותמרא חייא אפשר דחיי פורתא ומפקיד

אביתיה אמר רב אידי בר אבין האי מאן דבלע זיבורא מיחייא לא חיי אדהכי והכי נשקיה רביעיתא דחלא שמוג אפשר דחיי פורתא ומפקיד לביתיה אמר רבי יהושע בן לוי אכל בשר שזר בלפת ולן בלכנה בלילי ארבעה עשר או חמשה עשר בתקופת תמוז אחותו אחילו תנא והמלא בריסו מפל דבר אחותו אחילו אמר רב פפא אפילו מתמרי פשיטא סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר מר תמרי משבען ומשחנן ומשלשון ומאשרן ולא מפנן אימא לא קא משמע לן מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות אמר אביי אש גרמי מאי אסותיה אמר אביי אמרה לי אם בולחו שקייני תלתא ושבעא ותריסר והאי עד דמתפי בולחו שקייני אליבא ריקנא והאי בתר דאכל ושתי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומייתו ליה בונא דשתייתא דטלפחי ובונא דחמרא עתיקא וניגבליניה ביהי דדדי וניכול וניכרוד בסדיניה וניגיה וליבא דגוקמיה עד דקאי מנפשיה וכי קאי ליסקליה לסדיניה מיניה וא לא הדר עיליה אמר ליה אליהו לרבי נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעס תעמוד על מילואך תני רבי חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיפול קיין וחורף סעודתך שהנאתך ממנה משוך ירך הימנה ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקבך אמר מר עוקבא האי מאן דשתי מיליא חיוורא אחותו ויתק אמר רב חסדא שיתין מיני חמרא הוו מעליא דכולהו סופקא ריחנתא גריעא דכולהו מיליא חיוורא אמר רב יהודה האי מאן דיתיב בצפריני ניסן גבי נורא ושייף משחא ונפיק ויתיב בשמשא אחותו ויתק תנו רבנן הקיז דם ושימש מטתו הוויין לו בנים ויתקין הקיזו שניהם ושימשו הוויין להן בנים בעלי ראתן אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא טעים מידי אכל טעים מידי לית לן בה אמר רבה בר רב הונא בא מן הירוד ושימש מטתו הוויין לו בנים ויתקין תנו רבנן הבא מבית הכסא אל ושימש מטתו עד שישעה שיעור חצי מיל מפני שישך בית הכסא מלוח עמו ואם שימש הוויין לו בנים נכפין תנו רבנן המשמש מטתו מעומד אוחותו עוית מיושב אוחותו דלריא היא מלמעלה והוא מלמטה אוחותו דלריא מאי דלריא אמר רבי יהושע בן לוי סם דלריא דרדרא מאי דרדרא אמר אביי מוריקא דחוחי רב פפא אלים ובלע ליה רב פפי אלים ושדי ליה אמר אביי מי שאינו בקי בדרך ארץ לית תלת קפתי קורטמי דחוחי ונידוקניהו ונישלקניהו בחמרא ונישתי אמר רבי יוחנן הן הן החיוורני לנערותי: שלשה דברים מכחישים כחו של אדם ואלו הן פחד דרך וצון פחד דכתיב 'לבי סחרחר עזבני כחי' דרך דכתיב 'ענה בדרך כחי' עון דכתיב 'כשל בעוני כחי': שלשה דברים מתזין גופו של אדם ואלו הן אכל מעומד ושתה מעומד ושימש מטתו מעומד חמשה קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתי ועמד הקיז דם ועמד יסן ועמד שימש מטתו ועמד: ששה העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן על גבי קרקע ושימש מטתו אמר רבי יוחנן והוא שעשאן כסידרן אמר אביי כסידרן מת שלא כסידרן חליש איני והא מעורת עבדה ליה לעבדה תלת מיניהו ומית ההוא כחוש הוה: שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה ויו ושינה חמין והקות דם שמונה ממעטים את הזרע ואלו הן המלח והרעב והנחם בכיה ושינה על גבי קרקע דם למטה כפלים תנא בשם שקשה למטה כפלים כד' יפה למעלה כפלים אמר רב פפא

למטה

ונדנדינות וכשות שלא בממנה והקות דם למטה כפלים תנא בשם שקשה למטה כפלים כד' יפה למעלה כפלים אמר רב פפא

בבבבב

רעש"י

לְמַטָּה לְמַטָּה מִן הַבָּצִיצִים לְמַעְלָה לְמַעְלָה מִן הַבָּצִיצִים
וְכִשְׁתִּשְׁלֹא בִזְמַנָּה תֵּנָּה כִּשְׁם שֶׁקֶשָׁה שְׁלֹא בִזְמַנָּה כִּךְ
יָפֵה בִזְמַנָּה אָמַר רַב פֶּאָר וּמִנָּה תִּמְוֹז שְׁלֹא בִזְמַנָּה סִבַּת
יוֹמִי נִיכָן יוֹמִי תִּשְׁרִי לֹא מַעֲלוּ וְלֹא קִשּׁוּ: אָמַר כְּתָבוּ גִּט
לְאַשְׁתִּי וְאַחֲזוּ קוֹדֶרֶיִיקוֹס וְחֹזֵר וְאָמַר אֵל תְּכַתְּבוּ אֵין
דְּכָרְיוּ הָאֲחֵרוֹנִים כְּלוּם: אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְוִישׁ כּוֹתְבִי
וְנוֹתֵנִי גִּט לְאַתֶּר וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֵין כּוֹתְבִין אֵלָּא
לְכִשְׁנִישְׁתָּפָה מֵאֵי טַעְמָא דְּרִישׁ לִקְוִישׁ דִּקְתָּנִי אֵין בְּדַכְרִיו
הָאֲחֵרוֹנִים כְּלוּם וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לָךְ אֵין בְּדַכְרִיו
הָאֲחֵרוֹנִים כְּלוּם דְּלִכּי מִתְּצִיל לֹא צִירָךְ לְמַהֲדֵר אִימְלוּכִי
בִּיה וְלַעֲלוֹם אֵין כּוֹתְבִין אֵלָּא לְכִשְׁנִישְׁתָּפָה כְּמֵאֵי קְמִיפְלִי
רִישׁ לִקְוִישׁ מִדְּמִי לִיה לִישָׁן וְרַבִּי יוֹחָנָן מִדְּמִי לִיה לְשׁוּמָה
וְרַבִּי יוֹחָנָן נִמִּי לִדְמִיָּה לִישָׁן יִשָּׁן לֹא מַחֲסֹר מַעֲשֶׂה הָאֵי
מַחֲסֹר מַעֲשֶׂה וְרִישׁ לִקְוִישׁ נִמִּי נִדְמִיָּה לְשׁוּמָה שׁוּמָה
לֹא סְמִיה בִּידָן הָאֵי סְמִיה בִּידָן בִּישְׂרָא סוּפְקָא אֲנוּמְרִי
וְחִמְרָא מְרָקָא וּמֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הֵכִי וְהָאֵמַר רַב יְהוּדָה
אָמַר שְׁמוּאֵל שָׁחַט בּוֹ שְׁנַיִם אֹז רֹב שְׁנַיִם וְרַמּוֹ וְאָמַר
כְּתָבוּ גִּט לְאַשְׁתִּי הֲרִי אֵלֹי יְכַתְּבוּ וְיִתְּנוּ וְיִתְּנֵא רְאוּהוּ
מְגִיד אֹז צָלוּב עַל הַצְּלִיבָה וְרַמּוֹ וְאָמַר כְּתָבוּ גִּט לְאַשְׁתִּי
הֲרִי אֵלֹי יְכַתְּבוּ וְיִתְּנוּ הֵכִי הַשְׁתָּא הָתֵם דַּעְתָּא צִילּוּתָא
הִיא וּכְחִישׁוּתָא הוּא דַּתְחִילָה בִּיה הֵכָא דַּעְתָּא שְׁנִישְׁתָּא
הִיא וּמֵי אָמַר שְׁמוּאֵל הֵכִי וְהָאֵמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
שְׁמוּאֵל שָׁחַט בּוֹ שְׁנַיִם אֹז רֹב שְׁנַיִם וְכָרַח מַעֲדִין עָלָיו
וְאֵי סִלְקָא דַּעְתָּךְ חֵי הוּא אֲמַאי מַעֲדִין עָלָיו אֲמַרִי חֵי

הוא יסופו לְמוֹת אֵלָא מַעֲתָה יֵהָא גּוֹלָה עַל יְדוֹ אֲלֻמָּה הָאֵלָּה אֵינוֹ גּוֹלָה הָאֵ אֵיתָמֹר עָלֶה אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא חִישְׁיָנָא אֵת מוֹתָתָא מָאִי בִינְיֵיהוּ אֵיכָא בִינְיֵיהוּ דְשׁוֹמְרֵיהּ בְּבִיתָא דְּאֵלָּא פִּירְכִּם: גִּשְׁתַּתֵּק וְאָמְרוּ לוֹ נִכְתּוּב גַּם לֹאֲשַׁתֵּק כּוּ: וְאֵי גַּם שִׁיחֵיהּ דְּהֵן הֵן נִקְמִיָּה אָמַר רַב יוֹסֵף בְּרַ מְנוּמִי וְלִחְוֹשׁ דְּלִמָּא שִׁיחֵיהּ דְּסוּרִיגִין נִקְמִיָּה דְּאִמְרִינָן לִיהּ חֵד רַבִּי יִשְׁמַעֵאל תִּנָּא אוֹמְרִים לוֹ דְּכָרִים שְׁלֵי מוֹת הַחֲמָה בִּימֵי הַחֲמָה מָאִי יִהְיֶה אֵילִמָּא גְלוּפְקָרִי וּסְדִינִי לִחְוֹשׁ דְּלִמָּא

למַעַלָה מִן הַבְּצִיִּים. כִּמוֹ בִּרְגֵלֵי וּבִשְׁוֹקֵהוּ לַמַּעַלָה מִן הַבְּצִיִּים. בְּכַתְּפִים וּבְצִיצֵי־
וּבִקְלִיבוֹסוֹת. בּוֹתֵינָן וְנוֹתֵינָן גַּם לַאֲלֵתֶּר. וְאִפְּלוּ בְּתוֹךְ חוֹלֵיו הֶאֱוִיל וְאָמַר קוֹדֵם
לָכֵן וְלֹא אִמְרִינָן שׁוֹטֵה הוּא וְאֵינוּ כָּבוֹל לַגֵּרֶשׁ. אִי־מִלּוּכִי בִּיה. לִשְׁלוֹ רִשׁוֹת. הֵא
מְחוּסֶר מַעֲשֵׂה. שְׁצִירָה רְפוּאָה בִּשְׂרָא סוּמָקָא אֲנוּמְרִי. לֹא סָמִיחַ בְּרָדָן. אֵין סָם
רְפוּאָתוֹ בְּדִידָנוּ מִגִּיד. מְחוּסֶר בְּחִתִּיכוֹת
לִשׁוֹן הָדָר אֵלֶּינָא (דִּנְאֵל ד'): צִילּוּתָא הֵיא.
צִילּוּתָא גִּידָה דְעֵתוֹ אֵלֶּיךָ שְׂבָחֵךְ כְּחוֹ
מִלְחוּצֵי אֶדְרָךְ בִּפְנֵי שְׁנֵי־שִׁטָּא. תְּרִגּוֹם שֶׁל
מְהוּמָה כְּלוֹמֵר דַּעַת מְבוֹלָבֵל: וְגַם אִמְרִי
שְׁמוּאֵל. שְׂחָת בּוֹ שְׂנֵים בּוֹתֵיכֶן גַּם לֹאֲשֵׁנוּ
אֵלֶּמָּא גַּם מִתְּחִיל הוּא: מַעֲדִין עָלֵיו. שְׂמַת
לְהֵשִׁיב אֶת אֲשֶׁתוֹ: הִי הוּא. וְגֵישׁוּ מַחֲסִים
אָבֵל סוּפֹה לְמוֹת לָכֵן מַעֲדִין עָלֵיו לְאַחֵר
וְגַם לְהֵשִׁיב אֶת אֲשֶׁתוֹ הֵיכָא דְלֵיל גִּירָשָׁה:
אֵלֶּא מַעֲשֵׂה. הֶאֱוִיל וְסוּפֹה לְמוֹת: הֵא
גִּילָה עַל יְדֵי. הַשְׁחָטוּ בִּשְׁגוּגָה: הִרְחִית
בְּדִלְגָּתוֹ. וְאֵלֶּמָּלָא הִרְחִית לֹא מֵת: הוּא
קִרְיָב אֶת מִיתָתוֹ. עַל יְדֵי שִׁירִישׁ וְנִמְצָא
שֶׁלֹּא חָרְגוּ זֶה אָבֵל מִקֵּדֶם סוּפֹה לְמוֹת:
שְׂמַת אֵלֶּינָא לֹא נִקְשִׁית. חוֹלִי שֶׁל שְׂגֵנוֹ
הַמְלִמְדוֹ תַּמִּיד לְהִרְכֵּץ רֹאשׁוֹ בְּהִרְבֶּנֶת לֹא
אוּ הֵן וְאֵינוּ מְשִׁיב עַל דְּבִיר שְׂאֵלָתוֹ:
שִׁירָא. הַשְׁתַּחֲוִיָּה: בְּסִירְגִּין. מִמְתֵּינִן בִּין
הִרְבֶּנָה לִשְׂאֵילָה שְׁעָה וְחוֹרֵרִין וְשׂוֹאֲלִין לוֹ
אוֹתוֹהָ שְׂאֵילָה עֲצֻמָּה: שִׁירָא בְּסִירְגִּין.
לִשְׁחוֹת לְהִרְכֵּץ בַּעֲנֵן זֶה לִשְׁעוֹת: הֵבִי
נִסְמִינִי חֵד לֹא וְתִרְנִי חֵין וְתִרְנִי לֹא וְחֵד
חֵין. דְּכִי חֵק שִׁתְּחִי לֹא נִקְשִׁית: אִי־מִרְסִים
כְּשִׁבּוּדִיךָ אוֹתוֹ עַל לֹא שׂוֹאֲלִין לוֹ אִם
מִבְּקֵשׁ דְּבָרִים הִרְאִינוּ לוֹ בִּימוֹת הַחֲמִשָּׁה
וְעִבְשִׁיו מוֹת הַשְּׁמִימִים: גִּלּוּפִירְגִּין. קוּטִי־
בַּלְעִי: וְיִרְיָי. אִם כִּסְטוּרָה בְּסִידֵי פִשְׁתָן
בִּימוֹת הַשְּׁמִימִים: לְדָמָא קוּרָא אֲחֵדִית.
בִּימוֹת הַחֲמִשָּׁה אֲדַעִיף שְׂמִישֵׁי חֵין עַל
הַגִּלּוּפִירְגִּין לֹא שׁוֹטֵה הוּא:

וְיָהּ גִּזְלָה עַל יְדוֹ אֶלְמָה תִּנָּא שְׁחַט בּוֹ שְׁנִים אִו רֹב שְׁנִים הָרִי
אֲמַר רַבִּי הוֹשִׁיעֲנָא חִישִׁינָן שְׂמָא הָרֹחַ בְּלִבְתָּא אִי נָמִי הוּא קִירֵב
בִּינֵיהוּ דְשַׁחְמִיָּה בְּבִיתָא דְשִׁישָׁא וּפְרִכָּם אִי נָמִי דְשַׁחְמִיָּה בְּבָרָא
נְכֻתָּב גַּם לֹאשְׁתֵּד כּו' וְלִחוּשׁ דְּלִמָּא שִׁיחָא דְלָאוּ לָאו נִקְמִיָּה
אֲמַר רַב יוֹסֵף בְּרַ מִנְיָוִי אֲמַר רַב נַחֲמָן דְאַמְרִינָן לִיה בְּסוּרוּגִין
נְקֻמִּיָּה דְאַמְרִינָן לִיה חַד לָאו וְתִרְנִן הֵן וְתִרְנִן לָאו וְחַד הֵן דְּבִי
בְּדִקְרִים שֶׁל יָמוֹת הַחֹמֶה בְּיָמוֹת הַנְּשָׁמִים וְשֶׁל יָמוֹת הַנְּשָׁמִים בְּיָמוֹת
פְּקָרִי וּסְדִירֵי לִחוּשׁ דְּלִמָּא קוֹרָא אֲחֻדִּיה אִי נָמִי חֲמָה אֲחֻדִּיה
אלא

אלא

הרוח, או שקרב הוא מיתתו על ידי פירכוס. מבארת הגמרא, **אִימָא בִּינִינָהּ דְּשִׁחְטִיה בְּבִיתָא דְּשִׁישָׁא** – ששחטו בתוך בית של שיש, שהוא סתום ביותר ואין הרוח מגיעה לשם, ופירכוס. שאם הטעם שפטור מגלות הוא משום שמה הרוח בלבדו אין זה שייך כאן, ואם משום פרכוס. הרי הוא פטור. **אִי נָמִי** – נפקא מינה נוספת, דשחטיה בבִּירָא ולא פירכוס – באופן ששחטו בחוץ במקום שיש רוח אך ראינוהו שלא פירכוס. שנינו במשנה: נשתתק ואָמְרוּ לוֹ נִתְּבוּ גַם לְאַשְׁתָּד כֹּחַ הַהֲרִיב בְּרָאשׁוֹ, בודקין אותו שלשה פעמים, אם אמר על לאו לאו ועל הן הן, הרי אלו יכתבו ויתנו.

מקשה הגמרא, מנין לנו שהרכנת הראש אות הסכמה היא, וליחוש דלמא שחטא דלאו לאו נקמיה, אי נמי שחטא דהן הן נקמיה – נחוש שמא אחז אותו חולי של נענוע הראש כאות הן או חולי של נענוע הראש כאות לאו, ואינו מתכוין בהרכנת הראש להסכים לגירושין.

מתרצת הגמרא, **אָמְרָא רַב יוֹסֵף פֶּר מַנְיֻמִּי אָמְרָא רַב נַחֲמָן**, בדיקה זו נעשית באופן דאמרינן ליה בפירוקין. כלומר, ממתניין בין ההרכנה לשאילה שעה, ואז חורין ושואלין לו אותה שאילה עצמה. ואם השיב כראוי הרי זה סימן שהוא בדעתו ואין לחוש שמא אחז חולי של נענוע הראש, כיון ששאלוהו שלש פעמים בהפסקות ולא רצופין.

מקשה הגמרא, וליחוש דלמא שחטא דפירוקין נקמיה – עדיין נחוש אף בזה שמא אחז חולי של הרכנת הראש בפרקי זמן קצובים בהפסקת שעה בין הרכנה להרכנה.

מתרצת הגמרא, הבדיקה נעשית באופן דאמרינן ליה תד לאו ותרין הן, ותרין לאו ותר הן – שואלים אותו שאלה אחת שתשובה לאו ולאחר מכן שתי שאלות שתשובתן הן. ושוב שתי שאלות שתשובתן לאו, ושאלה אחת שתשובתה הן. ואם השיב על כל אלו כראוי, שוב אין לחוש שמא הוא מחמת חולי הרכנת הראש, לפי שאין חולי כזה שמחמתו ירכין החולה ראשו לפי סדר מעין זה.

הגמרא מבארת אלו שאלות שואלין אותו לבדקו:

דְּבִי רַבִּי יִשְׁמְעֵאל תֵּנָא, אֹמְרִים לוֹ – שואלים אותו אם זקוק הוא לדברים של ימות תחמא כשעכשיו הוא בימות הגשמים, וכן אם זקוק לדברים של ימות הגשמים כשעכשיו הוא בימות תחמא. ואם משיב על שאלות אלו כראוי, אזי אות היא שדעתו צלולה.

מבררת הגמרא, **מֵאֵי נִיחֹה** – מהן הדברים של ימות הגשמים וימות החמה, **אִילֵימָא** – אם נאמר שדברים של ימות הגשמים הם גלופקרי – טלית של צמר המחממת וראויה לימות הגשמים, ודברים של ימות החמה הם קריני – סדין פשתן הראוי לימות החמה. ובאלו בודקים אותו, וליחוש דלמא קורא אתהיה – נחוש שמא אחזתו צינה בימות החמה ומחמתו כן נזקק הוא לבגד חם. **אִי נָמִי** – וכמו כן נחוש שמא בימות הגשמים תמה אתהיה – אחז חום וזקוק הוא לבגד קל של פשתן. ואם כן אף אם השיב על דברים אלו 'דן' אף שלא בעונתו מנין לנו שאין הוא בדעתו, ומה מועילה בדיקה זו.

לשוטה, וכשר הוא לנתינת הגט. מקשה הגמרא, וּמֵי אָמְרָא רַבִּי יוֹחָנָן הֵכִי, שאין כותבין את הגט אלא אם המשלח צלול בדעתו, וְהָאָמְרָא רַבִּי יְהוּדָה אָמְרָא שְׂמוּאֵל לגבי אדם היוצא ליהרג, שאם שָׁתַם בֹּז ההורג שָׁנִים או רֹב שָׁנִים מסימני שחיטה שבצווארו שהם הקנה והושט, ועדיין הוא חי אלא שמיתתו קרובה, וְרַמְזוּ וְהָאָמְרָא הַנִּשְׁחַט בְּתֵבוּ גַם לְאַשְׁתִּי, הֲרִי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ, ואף שעד שעת כתיבה ונתינה ודאי ייחלש הבעל, מכל מקום כותבים ונותנים את הגט. וְתֵנָא – וכעין זה שנינו בברייתא, **רְאוּהוּ** לאדם כשהוא מְנוּיִד – גופו מחותך לחתיכות ועדיין לא יצאה נשמתו, או צָלוּב עַל הַצְלִיכָה – עומד בעמוד ההריגה וכבר החלו בהריגתו, וְרַמְזוּ וְהָאָמְרָא בְּתֵבוּ גַם לְאַשְׁתִּי, הֲרִי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ, ואף שעד שעת כתיבה ונתינה ודאי ייחלש הבעל, מכל מקום כותבים ונותנים את הגט, והאין סבר רבי יוחנן שמי שאחזו קורדייקוס אין כותבין הגט אלא לכשיתפּה.

מתרצת הגמרא, הֵכִי הִשְׁתָּא – וכי מי שאחזו קורדייקוס דומה ליוצא ליהרג, הלא הָתָם לגבי מי שהתחילו בהריגתו, דַּעְתָּא צִילֻתָּא – דעתו צלולה היא, ורק בחיִשּׁוּתָּא הוּא דַּאֲתִּחִילָה בִּיה – שהתחיל גופו להיחלש מחמת תחילת ההריגה, ומחמת כן אין בו הכח להוציא דבר בפיו אלא ברמיה, ובאופן זה הוא ראוי לנתינת הגט. אולם הָכָא לגבי מי שאחזו קורדייקוס, דַּעְתָּא שְׁנִישְׁתָּא היא – דעתו מבולבלת עליו כשוטה.

מקשה הגמרא על דברי שמואל שהיוצא ליהרג נותנים הגט על פיו:

וּמֵי אָמְרָא שְׂמוּאֵל הֵכִי, וְהָאָמְרָא רַבִּי יְהוּדָה אָמְרָא שְׂמוּאֵל היוצא ליהרג וְשָׁתַם בֹּז שָׁנִים או רֹב שָׁנִים סימני שחיטה, וְכִרְחַ הַהֲרֹג מִמָּקוֹם הַהֲרִיגָה, מְעִידִין עָלָיו בֵּית דִּין שְׁמַת, ויכולה אשתו לינשא לאחר, שודאי ימות מחמת כן. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּהּ חֵי הוּא – ואם תעלה בדעתך לומר שאדם זה עדיין נידון בחי ויכולים ליתן גט לאשתו, אִמָּאִי מְעִידִין עָלָיו שְׁמַת, והלא נחשב הוא כחי. מתרצת הגמרא, אָמְרָא – אמרו בבית המדרש, חֵי הוּא, וְסוּפֵי לְמוֹתָה, ולכך ניתן להעיד עליו לאחר זמן, ולהתיר את אשתו.

מקשה הגמרא, אֵלּא מַעְתָּה מי ששחטו בשוגג וְהָא גוֹלָה עַל יְדוֹ לעיר מקלט, כיון שסופו למות על ידו, וְאֵלּא מַתָּה תֵּנָא – ומדוע שנינו, שאם שָׁתַם בֹּז שָׁנִים – שני סימני שחיטה, או רֹב שָׁנִים בשוגג, הֲרִי זֶה הַשּׁוֹחֵט אֵינוֹ גוֹלָה עַל יְדוֹ, ומוכח שאין סופו ודאי למות ולכך אינו גולה על ידו, ואם כן מדוע אמר שמואל שמעדיין עליו שמת.

מתרצת הגמרא, מה שאמרה הברייתא שאינו גולה על ידו, הוא מטעם אחר, דְּהָא אִיתְּמָר עָלָה – שהרי שנינו על הברייתא ההיא, מה טעם שאינו גולה. אָמְרָא רַבִּי הוֹשִׁיעָא, משום דחִיִּישְׁיָאן שְׁמָא תְרוּחַת הַנִּשְׁבָּת באותו מקום בְּלִבְיָתָאן ובלא הרוח לא היה מת. אִי נָמִי – טעם נוסף שאינו גולה, כיון ששמא הוּא – הנהרג עצמו קָרִיב אֶת מִיתָתוֹ על ידי שפירכסו. ואף שסופו היה למות גם בלא שפירכסו, אולם כיון שקירוב המיתה בא על ידו, אין גולה על ידו.

מבררת הגמרא, מֵאֵי בִּינִינָהּ – מהו הנפקא מינה בין שני טעמים אלו, אם נתקרבה מיתתו על ידי

מה ששנינו שהקזה לְמַפָּה קשה כפלים, היינו לְמַפָּה מִן הַבִּיצִים, כגון, ברגליים ובשוקיים. ומה ששנינו שְׁלִמְעָלָה יפה כפלים, היינו לְמַעְלָה מִן הַבִּיצִים, כגון, בכתפיים בצוואר ובמתנייים. שנינו לעיל בין הדברים הממעטים את הזרע, וְכִשּׁוֹת שְׁלֵא בִּזְמָנָה.

תֵּנָא, בְּשֵׁם שְׁאִכִּילַת הַכִּשּׁוֹת קָשָׁה שְׁלֵא בִּזְמָנָה וממעטת את הזרע, קֶה יִפָּה אכילתה בִּזְמָנָה. ומזה זמנה, אָמְרָא רַב פֶּפְסָא, זְמָנָה הוּא בִּימֵי תַמּוּז, וְשְׁלֵא בִּזְמָנָה הוּא בִּימֵי מַטְבָּת, ואילו בִּימֵי נִסָּן וְיוֹמֵי תַשְׁרִי, לֹא מַעְלוֹ וְלֹא קָשׁוּ – אכילתם אינה מועילה ואינה מוזיקה.

שנינו במשנתנו, אָמְרָא בְּתֵבוּ גַם לְאַשְׁתִּי וְאָחִזוּ קוֹרְדִיִּיקוֹס, וְחֹזֵר וְאָמְרָא אֵל תִּכְתְּבוּ אֵין דְּכִרְיוֹ הָאֲחֵרוֹנִים בְּלוֹם.

אָמְרָא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, באופן זה שחזר בו מהגט לאחר שאחזו קורדייקוס, אין ממתנינים שיתרפא, אלא בּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין גַּם לְאַלְתֵּר אפילו בחוליו, ואין אומרים שכעת שוטה הוא ואינו יכול לגרש. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרָא, אֵין בּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין הַגֵּט אֵלּא לְכִשְׁיִשְׁתָּפָה – כשיתרפא ויחזור לשפיותו.

מבארת הגמרא, מֵאֵי שְׁמַעוֹן הֲרִישׁ לֵקִישׁ. משום דְּקִתְנֵי במתניתין אֵין בְּכִרְיוֹ הָאֲחֵרוֹנִים בְּלוֹם, ומשמע שכותבים ונותנים לאלתר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמְרָא לֶךְ, כוונת המשנה במה שאמרה אֵין בְּכִרְיוֹ הָאֲחֵרוֹנִים בְּלוֹם היא, דְּלִכִּי מַתְּצִיל – שכאשר יחזור ויתרפא לא צִירָהּ לְמִיתָדָר אִמְלֻכִי בִּיה – אין צורך לחזור ולקבל את רשותו לכתוב הגט, כיון שכל עוד הוא בחוליו אין בדבריו בלוֹם, וְלַעֲלֹם אֵין בּוֹתְבִין אֵלּא לְכִשְׁיִשְׁתָּפָה.

מבררת הגמרא, מֵאֵי קָמִיפְלִי רַבִּי יוֹחָנָן וריש לקיש. מבארת הגמרא, רִישׁ לֵקִישׁ מְדַמֵּי לִיה – מדמה את מי שאחזו קורדייקוס לִישָׁן, שאם מינה שליח לתת גט לאשתו יכול השליח ליתן הגט אף כשמשלחו ישן, כך גם מי שאחזו קורדייקוס אינו אלא כישן ויכול השליח ליתן הגט אף כשמשלחו חולה. וְרַבִּי יוֹחָנָן מְדַמֵּי לִיה לְשׁוֹמֵה, שאף אם מינה שליח קודם שנשתטה אין יכול השליח ליתן הגט כל זמן שהמשלח שוטה, כך גם מי שאחזו קורדייקוס דינו כשוטה, ואין יכול השליח ליתן הגט אלא כשיתפּה.

מבררת הגמרא, וְרַבִּי יוֹחָנָן נָמִי לְדִפְמִיה לִישָׁן – ורבי יוחנן, מפני מה לא דימה אף הוא קורדייקוס לישן. אמר לך רבי יוחנן שיש לחלק שִׁישָׁן לֹא מְחֻסֵּר מַעְשָׂה כדי לשוב להיות ניעור, אלא מתעורר הוא מאליו. אולם הָאִי – החולה בקורדייקוס, הרי הוא מְחֻסֵּר מַעְשָׂה כדי לשוב לבריאותו, שצריך לעשות לו רפואה, ולכך סובר רבי יוחנן שהריהו כשוטה ופוסלו הוא לנתינת הגט. וְרִישׁ לֵקִישׁ נָמִי גִידְמִיָּה לְשׁוֹמֵה – וריש לקיש, מפני מה לא דימה אף הוא קורדייקוס לשוטה. אמר לך ריש לקיש שיש לחלק שִׁישָׁן לֹא סְפִיָּה בִּידָן – אין סם רפואתו בידינו. אולם הָאִי מי שאחזו קורדייקוס, סְפִיָּה בִּידָן – רפואתו בידינו, והיא כפי ששנינו לעיל (סו:), בִּישְׁרָא סוּפְקָא אָנוּמְרִי – בשר כחוש העשוי על גחלים וְחֻמְרָא מְקָרָא – ויין מוּזָה. וכיון שרפואתו בידינו, סובר ריש לקיש שהוא דומה יותר לישן ולא

קח הביאור הקצר למסכת גיטין דף עא עמוד א מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום שבת קודש)

לבניו מחיים אף אם נשתתק, על ידי רמיזה או כתיבה.

עוד מוסיפה הגמרא להקשות ממברייא זו:

קְתַנִּי מִיָּהֵת, שבוודקין אותו לְמִשְׁאֵלוֹ וְלִמְתָּנֹתָיו. סבורה הגמרא, מֵאֵי לֹא, לְעֵלְמָא – ודאי שזין זה לענין עדות נשנה, שבוודקין אותו אם פקח הוא להעיד בעניני משא ומתן שבין בני אדם. דוחה הגמרא, לֹא לענין עדות לעלמא בודקין אותו אלא לְדִרְיָה – לעצמו. כלומר, בודקין אותו אם ראי הוא לשאת וליתן בנכסיו שלו.

הגמרא מקשה קושיה ממברייא אחרת על דברי רב:

מִיָּתִיבִי, חָרַשׁ שאינו שומע ואינו מדבר, לֹא הִלְכּוּ בּוֹ אַחֵר רִמְיֹזוֹתָיו וְאַחֵר קְפִיצוֹתָיו – תנועת עקימת שפתיו וְאַחֵר קִתְּבָהּ יָדוֹ להחשיבו כפקיח ולעשות מעשה על פיו. אֲלֵא בְּמִלְּטָלִין. אֲבָל לֹא לְגִיטִין – אם נשא אשה כאשר היה פקח ונתחרש. וקשה על רב שאמר שפקח ונתחרש אם יכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לשאתו.

מתרצת הגמרא, אכן תִּנְיָא הֵיא – דברי רב במחלוקת תנאים שונים. דְּתִנְיָא בהמשך אותה ברייתא, אֲמַר רַבִּין שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים שאין הולכים אחר רמיוזותיו ואחר כתב ידו לגיטין, בְּחָרַשׁ מְעִיקְרוֹ – שלא היתה בו דעת צלולה מימיו ומעולם לא כתב דבר בעדו פקח, ולפיכך אף אם הוא יכול לדבר מתוך הכתב אין לסמוך על כך שהוא פקח. אֲבָל פִּיקְתָּ – שלמד לכתוב מדעת צלולה וְנִתְחַרַּשׁ, הוּא כֹּתֵב הגט בעדו חרש וְהָן – עדים אחרים חוֹתְמִין. כלומר, יש לסמוך עליו שפקח הוא מזה שיכול לדבר מתוך הכתב, וכותבין ונותנים גם על פיו וכדינו של רב. הרי שדינו של רב שנוי במחלוקת תנא קמא ורבן שמעון בן גמליאל.

תמזה הגמרא על דברי רבן שמעון בן גמליאל: וְכִי חָרַשׁ מְעִיקְרוֹ לֹא יכול לגרשה מתוך הכתב, הרי אם נדונו כשוטה נמצא שגם בשעת נישואיו היה שוטה, ושנינו במשנה ביבמות (קיב): שֶׁשֶּׁשׁ שְׁבוּעָה בְּרִמְיָהּ בהיותו חרש, בְּדִמְיָהּ בְּרִמְיָהּ, ואין העמיד רשב"ג את דברי הברייתא שחרש לא הלכו אחר רמיוזותיו לגיטין בחרש מעיקרו.

מתרצת הגמרא, אִי בְּאִשְׁתּוֹ – אם מדובר בגירושי אשתו, חֲכִי נָמִי – אכן יכול החרש לגרשה ברמיזה, אֲךָ הָכָא בְּמֵאֵי עֲקָלִין – הברייתא שאמרה 'אבל לא לגיטין', היא מדברת בגירושי יבִמְתּוֹ – אשת אחיו, שנפלה לפניו ליבום, ומשכנסה היבם נעשית כאשתו לכל דבר. ועליו אמרה הברייתא שאם רוצה עתה לגרשה אינו יכול, שהיות וזיקתה אליו הינה מן התורה אף בהיותו חרש, אין גיטו שנעשה בחרשות מפקיע זיקה החלה מן התורה.

מבטרת הגמרא את תירוץ זה, לִפְנֵי האח החרש, מאיזה אח נפלה יבמה זו לפני האח החרש, אֲלֵלִימָא – אם נעמיד שמדובר בְּדִמְיָהּ לִיָּה בְּאִתּוֹ חָרַשׁ, כלומר, שאף האח המת היה חרש, אם כן מדוע לא יכול היבם שאף הוא חרש לגרשה, הלא בְּשֵׁם שְׁבָנִיקְתָּהּ לאח המת מעיקרא היתה בְּרִמְיָהּ בְּדִמְיָהּ לִיָּה, וְצִיָּאָתָה מיבם זה

אלם שאף אם השביעו אותו שאינו יודע עדות לחבירו והרכין בראשו שאינו יודע, שפטור מקרבן שבועת העדות, שנאמר 'אם לא יגיד' ואלם בלאו הכי אינו בר הגדת עדות הוא. ומקשה רבי זירא, לדברי רב אֲמַרִי אלם אינו בכלל הגדה, הָא יָכוֹל לְהַגִּיד מִתּוֹךְ הַכְּתָב – הלא יכול הוא להגיד עדותו מתוך הכתב, והגדה מתוך הכתב הגדה מעולה היא כמו שאמר רב, שחרש שיכול לדבר מתוך הכתב כותבין ונותנין גט לשאתו, וכיון שהוא בר הגדה אם כן אף הוא בכלל 'אם לא יגיד' ויתחייב קרבן שבועת העדות.

אֲמַר לִיָּה אֲבִי רַבִּי זִירָא, עֲדוּת קְאָמְרָת – וכי הינך סבור לדמות דין הגדת עדות לדין הגדת הבעל לכתוב גט לאשתו, הלא שְׂאֵנִי עֲדוּת, דְּרִתְקָמְנָא אֲמַר – שאמרה תורה (דברים יט טו) 'על פי שני עדים וגו' יקום דבר', ומשמעות הפסוק היא שעדות צריכה להיות מְשִׁיָּהם של העדים וְלֹא מִפִּי בְּתָבָם, ואילו לגבי גט לא אמרה תורה דין הגדה אלא שהבעל יגרש מדעתו, ולכן אף שלגבי גט מועיל בחרש הגדה מתוך הכתב כדי להחזיקו כפקיח גמור שגירושי גירושין, מכל מקום לגבי עדות צריך דוקא הגדה בפה ולא מתוך הכתב.

מקשה הגמרא על דברי הברייתא שמהפסוק 'אם לא יגיד' ממעטים אלם:

מִיָּתִיבִי, שנינו בברייתא על דין המשנה, נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו הרי זה יכתבו ויתנו, בְּשֵׁם שְׁבוּדָקִין אוֹתוֹ אם הוא פקח, לְגִיטִין, בְּדִבְרֵין אוֹתוֹ לְמִשְׁאֵלוֹ וְלִמְתָּנֹתָיו – אם פקח הוא לענין משא ומתן, וְלִעֲדוּתוֹ, וְלִירוּשׁוֹת וּבְסוּמָךְ תבאר הגמרא כל אחד מאלו הדברים. מסיימת הגמרא את קושייתה, קְתַנִּי מִיָּהֵת – על כל פנים שנינו בברייתא שבוודקין אותו בהרכנת הראש אף לענין עֲדוּת, והיינו, שאם ימצא שהוא פקח הרי הוא כשר להעיד עדותו מתוך הכתב ואין בכך חסרון משום 'מפיהם ולא מפִי כתבם', חה שלא כדברי הברייתא לענין שבועת העדות שמיעטה 'אם לא יגיד' פרט לאלם שאינו יכול להגיד.

מתרצת הגמרא, אֲמַר רַב יוֹסֵף בְּרַ מְנוּמִי אֲמַר רַב שְׁשֵׁת, מה ששנינו כאן שבוודקין אותו לעדויות מדובר בְּעֲדוּת אִשָּׁה – להעיד על אשה שמת בעלה להתירה להינשא דְּאִקְלוּ בְּהָ רַבִּין – שהקילו רבנן בעדות זו להכשיר בה פסולי עדות, כגון, עד אחד, קרוב ושפחה, והוא הדין הקילו בה רבנן עדות מתוך הכתב, אבל לשאר עדויות אכן לא ניתן להעיד מתוך הכתב.

מוסיפה הגמרא להקשות ממברייא זו: וְהָא קְתַנִּי יְרוּשׁוֹת – הלא שנינו בברייתא שבוודקין אותו אף לירושות, סבורה הגמרא כעת דהיינו להעיד על ירושות שהוריש אדם לחבירו בעלמא, וא"כ הרי מוכח ממברייא שאף לענין עדות ממון ניתן להעיד מתוך הכתב. מתרצת הגמרא, אֲמַר רַבִּי אֲבָהוּ, מה ששנינו בברייתא 'ירושות', הכוונה לענין יְרוּשָׁת בְּנֵי הַבְּכוֹר – אם רוצה שבנו הבכור יטול בנכסים בשוה עם שאר אחיו ולא יטול פי שנים, ולענין זה בודקין אותו אם הוא פקח, שכל שהוא פקח יכול לחלק נכסיו

אֲלֵא בודקין אותו בְּפִי – בפירות שאינם מצויים באותה תקופה. ששואלין אותו אם חפץ הוא בפרי שאינו מצוי בתקופה זו, ואם השיב 'כן' הרי לנו שאינו בדעתו.

פיקח שנשא פקחת ונתחרש, אינו מוציאה עולמית. לפי שאין בכח גירושי החרש, להפקיע נישואין דאורייתא.

אֲמַר רַב בְּהֵנָּה אֲמַר רַב, פיקח שנשא אשה, ולאחר הנישואין נעשה חָרַשׁ אלא שִׁיכוֹל לְדַבֵּר מִתּוֹךְ הַכְּתָב – שידוע לכתוב 'כתבו ותנו גט לאשתי אתם פלוני ופלוני', בּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין גִּט לְאִשְׁתּוֹ, שזו ראייה שפיקח הוא.

אֲמַר רַב יוֹסֵף, מֵאֵי קָא מְשַׁמַּע לָן – מה השמיענו רב בהלכה זו, הלא תִּנְיָא – שנינו במשנתנו, נִשְׁתַּתֵּק – נעשה אלם וְאֲמַרוּ לוֹ נִכְתּוֹב גִּט לְאִשְׁתּוֹ, וְהָרַבִּין בְּרַאשׁוֹ לאות הסכמה, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים כסדר הבריות שנבארו לעיל (עו). אִם אֲמַר והשיב עַל שאלה שתשובתה לֹא לֹא, וְעַל שאלה שתשובתה הֵן הֵן, הֵרִי אֵלָיו יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. ומבואר במשנה שניתן לגרש אשה על פי רמזית הבעל אף כשהוא אלם, וממשנה זו נשמע שכמו כן ניתן לגרש אשה על פי כתיבת הבעל אף כשהוא חרש.

מתרצת הגמרא, אֲמַר לִיָּה רַבִּי יוֹרָא לרב יוסף, אֲלֵם קְאָמְרָת – וכי הינך סבור לדמות דין חרש לדין אלם של משנתנו, הלא שְׂאֵנִי אֲלֵם – שונה דינו של האלם מחרש, דְּתִנְיָא, מְדַבֵּר וְאִינוּ שוֹמֵעַ, וְהוּא חָרַשׁ, שוֹמֵעַ וְאִינוּ מְדַבֵּר, וְהוּא אֲלֵם. וְהוּא וְהוּא – החרש והאלם השניים בברייתא זו, שניהם הֵרִי הֵן בְּפִקְחִין לְכָל דְּבָרֵיהֶם – דינם כפקיחים לכל דבר. ועל כן לענין גירושי אשה שנינו במשנה שאם נשתתק דהיינו אלם, די בהסכמה שבהרכנת הראש. ואילו החרש שהשווהו חכמים בכל מקום לשוטה שאין בו דעת, ואשר כלפיו נאמר דינו של רב, הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר, ואשר על כן הוצרך רב להשמיענו שאף שהוא אינו יכול לגרש ברמיזה בעלמא, מכל מקום יכול הוא לגרש אם הוא יכול לדבר מתוך הכתב, שזה מוכיח שהוא כפקח.

וּמִמָּאֵי – ומנין לנו דְּמְדַבֵּר וְאִינוּ שוֹמֵעַ וְהוּא חָרַשׁ, וְשוֹמֵעַ וְאִינוּ מְדַבֵּר וְהוּא אֲלֵם. מבארת הגמרא, דְּכִתְיָב בתהלים (לח יד), 'וְאִנִּי כְחָרַשׁ לֹא אֲשַׁמֵּעַ וּכְאֵלֵם לֹא יִפְתָּה פִּי', הרי שחרש זהו מי שאינו שומע, ואלם זהו מי שאינו מדבר. וְאִי בְּעֵת אִימָא – מקור נוסף מי קריי חרש ומי אלם, בְּרַאמְרִי אִינִישׁ – על פי לשון בני אדם, שרגילים לומר 'אִישׁתְּקִיל מִלּוּלֵיהּ' על אדם שניטל דיבורו. ותיבת 'אילם' היא נוטריקון – קיצורו של 'אישתקיל מילוליה'.

אֲמַר רַבִּי יוֹרָא, אִי קְשִׁיָּא לִי על דברי רב, הָא קְשִׁיָּא לִי – כן יש לי להקשות. דְּתִנְיָא – לענין שבועת העדות שאמרה תורה שאם אמר פלוני לשנים 'בואו והעידו לי עדות' והם נשבעו לו כי אינם יודעים להעיד לו, ונמצא אחר כן כי ידעו להעיד לו, חייבים בקרבן אשם. ודרשו חכמים בברייתא, נאמר (ויקרא ה א) 'אם לֹא יִגִּיד וְנִשְׁאַ עֲזוּבוֹ, פָּרַט לְאֵלֵם שְׂאִינוּ יָכוֹל לְהַגִּיד – למעט

בפירי. שאינם מצוים באותה שעה בגון צריש"ש בימות הגשמים ובימות החמה נישפלה: **תרש.** שהיה פיקח בשבטו וקדושו קידושין גמורין והנן ביבמות (דף קיב) נתחלש הוא או נשתתה לא יוציא עולמית לפי שאין בן בגירוי חרשות להפקיע קידושי חכמה וקאמר רב דאם יכול לדבר מתוך הכתב יודיע לכתוב על

הקלף כתבו והנן גט לאשתי אתם פלוני ופלוני ומסר להם פיקח גמור הוא וכותבין ונותנין: **אלם קאמרת שאני אלם.** דכין דשומע הוא הרי הוא בפיקח לכל דבריו אבל חרש שאינו שומע ואינו מדבר אי לא דיכול לדבר מתוך הכתב ברמיה לא מפיק ואי לאו דאשמעינן רב לא הוה ידענא: **חרש המדבר ואינו שומע והו חרש.** ולא הוה חרש שדבריו בו חכמים בכל מקום והשווהו לשוטה דהוה בפיקח לכל דבריו כדקתני בנדיא אבל חרש דרב כהנא (אינו) לא שומע ולא מדבר: **אישתקיל מילוליה.** נוטריקון דאלם: **אי קשיא לי.** בהא דרב כהנא: **פרט לאלם.** שאינו חייב קרנן שבועה על שבועת העדות אם השביעו והרכן בראשו שאינו יודע: **תרי יכול להגיד מתוך הכתב.** ואם איתא לדבר כהנא ליחייב: **מפיהם.** על פי שנים עדים: **ולא מפי כתבם.** ועידו בב"ד דלא דמי לשטר שהתמודו בימות דההוא אורחיה להכי: **כשם שבדקרים.** אנשתתק והרכן בראשו: **קאי למשאות ומתנות.** למכור בנכסיה לעצירות ולירושות. כוללהו מפרש ואולי: **קתני מיהא לעצירות.** שיעיד עדותו מפי הכתב ותאמרת מפיהם והו נאלם: **בעדות אשה.** להשיאה: **דאקילו פה.** בעד אחד קרוב ושהפחה: **ופרכין קתני ירושות.** וקא סלקא דעתך להעיד על ירושה שהוריש אדם מעלמא: **אמר רבי אבהו.** מאי ירושות בנו ידידיה אם רצה להשוות את הבכור באחד מבניו ולהכי נקט ירושת בנו הבכור דאם לא לשנות על משפט היורשה של תורה הוא כאל מה לנו לדבריו והירשה מאליה תפול: **מאי לאו דעלמא.** דהנינו עדות: **לא הלבנו אחר רמיותו.** לחשבו בפיקח: **אבל לא לגיטין.** היכא דקידושו היו קידושין גמורין ותיובתא דרב כהנא: **במה דברים אמורים.** דלא הלבנו בו בגיטין: **בחרש מעיקרו.** שאין לו כתב יד של דעת שלא היתה לו דעת צלולה ממקו ולקמיה פריך

ובין דחרש מעיקרו הוא הרי כנס ברמיה ולא היו קידושין גמורין ומוקי לה ביה: **אבל פיקח.** שלמד לכתוב מדעת צלולה: **הוא כותב.** גט ואחרים חותמין והנינו כרב כהנא: **כשם שבכנס ברמיה כו.** משנה היא ביבמות דחרש שששא אשה אם רצה יוציא: **ביבמותו.** שקידושיה גמורין וזקתה גמורה והוא אין יכול לחלוץ לפי שאינו בועמד ואמר לא חפצתי לקחתה (דברים כד) וכונס ואינו מוציא לעולם דגט ידידיה לא מפיק זיקה דאורייתא: **אשתו נמי.** נישור אטו יבמתו שקידושיה גמורין: **יבמתו.** אשת אחיו פיקח באשת אחיו חרש: **ומי גזרין.** אחיו חרש אטו פיקח:

שני

אלא בפירי. אין לפרש ששואלין לו אם רוצה פירי של ימות הגשמים בימות החמה או איפכא ואומר הן כי זה אפשר למצוא בכבושים בדבש או בענן אחר אלא ששואלין לו אם רוצה שילקטו לו מן האילן: **אמר** רב יוסף מאי קמ"ל תנינא נשתתק כו. תימה לר"י אדרבה דתיקשי ליה מתני' כיון דאינו מחלק בין אלם לחרש דלמה לי יכול

לדבר מתוך הכתב בהרפנה סגי ואומר ר"י דהא ודאי דבתרש לא סגי בהרפנה אע"פ שכותבין לו נכתוב גט לאשתך ומרבין בראשו ובזקקן אותו ג"פ לאו והן אלא דמדימי רב יוסף הרפנה דאלם לכתובה דחרש כמו שאלם ע"י הרפנה ניקר שמבין ומתקצה ועל ידי זה כותבין גט הוא היין חרש ששאלוהו בבית והשיב בבית יש הוכחה שהוא מבין בטוב אע"פ שאם שאלוהו בבית והרפין בראשו אינו מועיל כלום:

אמר רבי יצחק אי קשיא כו. תימה לר"י דמשמע דפריך לרב כהנא מדקאמר והא יכול לדבר מתוך הכתב ואמאי לא פריך אמרתינו דהרי יכול להגיד ע"י הרפנה ואור"י דמתנינן לא קשיא ליה דפשיטא ליה דגבי גט אין צריך הגדה כפה רק שמתקצה כמו שצריך גבי עדות דבור אבל לרב כהנא דחשיב יכול לדבר מתוך הכתב אפי' בחרש א"כ דבור מעליא הוא ויש לחושבה הגדה וימר דאמתניתין לא קשיא ליה דאיכא למימר דהא דאמר פרט לאלם שאינו יכול להגיד היינו אלם שאינו שומע והיינו חרש אבל אלם לא משמע הכי: **והא** יכול לדבר מתוך הכתב. דהגדה חשיבה ע"י הכתב כדפרישית אנ"ג דקמטע חרש והשת מחליצה לפי שאינם באמר ואמרה אמירה ודאי לא הוי אלא כפה ועוד דהתם לזין וענתה מועגה הלויים שצריך בלשון הקדש ומינה נמי שמעינן דהויא כפה כמו בלחם: **מפיהם** ולא מפי כתבם. כפי' שני דכתובות מ"ו ה"א דהארכתי בה: **קתני** מיהא עדות. אמאי דקתני פרט לאלם שאינו יכול להגיד פריך ומיהו לר"י נראה דהא פירכא נמי הויא לרב דהא תיובתא דבית הכי הויא לדידיה והכי פירשו בשלמא אי לא דרב אע"פ שלענן עדות חשיבה הגדה מה שמפרכין בראשו כדקתני הכא דבזקקן אותו לעדות מ"מ פטר קרא אלם

שאינו יכול להגיד דלענן קרנן שבועה לא חשיבה הגדה אלא הגדה מעליא אלא לרב דחשיב דיכול לדבר מתוך הכתב עדות מעליא כיון דאפילו בחרש תניי אע"ג דהרפנה לא מהניא ביה כלל וא"כ צריך לומר דהא דקמטע קרא אלם שאינו יכול להגיד אע"פ שיכול לדבר מתוך הכתב משום דרמקנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם וא"כ איך בודקין אותו לעדות הא בעינן מפיהם ולא מפי כתבם ולמאי דפירשונו פרט לאלם שאינו יכול להגיד דהיינו חרש איש דאי לאו דרב כהנא סגי בהרפנה בכל דבר אבל חרש לא סגי אפי' יכול לדבר מתוך הכתב לא לענן גט ולא לענן עדות אבל לרב אע"ג דפסול לענן עדות כשר גבי גט תקשי ליה דהא הכא מכשרין עדות כמו גט: **והא** קתני ירושות.

השתא דקסבר ירושות דעלמא ומשאות ומתנות דעלמא ולענן עדות קאמר צ"ל דסלקא דעתיה דפרושי קא מפרש למשאות ומתנות וירושות היינו עדות אי נמי הוי מצי למימר ולטעמיה היינו עדות: **ירושות** בנו הבכור. פרושי' שהשוה בכור לפשוט ואין נראה לר"י אם כן הוה ליה למימר שריבה לזה ומיעט לזה אלא אומר רבינו יצחק דהיינו שאומר על בן בין הנשים שהוא בכור וקא משמע לן דנאמן לכה על ידי הרפנה: **הנא** היא דתניא אמר רשב"ג כו. לא בעי לשנוי דרב מיירי בפיקח מעיקרו ובירייתא בחרש מעיקרו כמו שמתקל רשב"ג משום דקים לן דרשב"ג פליג על דר' ברייתא כדאמר רבי יוחנן בסמוך: **אי**

א' נמי לכדריי יצחק. אפי' נמי דייק עולמית לכדריי יצחק בפרק חרש ויכנסו
ק"ג דקאמר התם אף אָנן נמי תנינא כדריי יצחק ודייק מדקתני עולמית
גבי נשתטה ולא תנא גבי נישטת היא אלא דהקא דייק מדקתני עולמית
אתריותיו אנתחרש ונשתטה הא דקתני ליה אתרש אשמועינן אפי' יכול לדבר

שני אחין חרשים. בין דהם חרשים לא איכפת לן בנשתתין אם הן אחת פקחות
דמ"מ הם לא כנסו אלא ברמיה: וכן שתי אחיות חרשות. לא איכפת לן
בפקחות של בעלים דהן לא נכנסו אלא ברמיה לפיכך פטורות מן החליצה
דיוצאה משום אחות אשה דכל עריות פטורות מן החליצה: ואם היו נכדיות.

ומת אחד מהן השני אינו יכול לחלוץ מפני
שהוא חרש או שהיא חרשת ואינה יכולה
לומר מאן יבמי אלא יבנסו: ואם רצו
להוציאן. אחרי כן יוצאו דאית גט חרש
ומפקע זיקת קידושי חרש אלקמא היבא
דנפלה ליה מאחיו חרש מפיק ולא גזרין
אטו אחיו פקח: כדשנינן מעיקרא. דנפלה
ליה מאחיו פקח: חלוקין עליו חביריו.
דאפי' פקח ונתחרש אינו יכול לגרש ואפי'
יודע לכתוב ולא תימא רשב"ג מפרש
מלתיה דתנא קמא דהכי שמיע ליה לרבי
יוחנן דמיפגל פליג: נישטת. היא משניטת:
לא יוציא. אטור להוציאה ואע"פ שפקח
ונתחרשה יוציאה דאשה לא בעינן דעתה
שהרי יוצאה לרצונה ושלל לרצונה היבא
דנשת אמר רבנן לא יוציא דבין שאינה
יודעת לשמור עצמה ינהגו בה הפקר בנות
וכן מפרש לקמן: ואע"פ דחירי. אכל מדבר
מתוך הכתב לא ממעט: אי נמי. האי
עולמית לכדריי יצחק אָתא למידק מיה
מדקתני סיפא עולמית ורישא לא תנא
עולמית משום דרישא דרבנן כדריי יצחק
וסיפא דאורייתא דגבי מגרש בעינן דעתו
שהאיש אינו מוציא אלא לרצונה: אפי' כח
בעל כרחיה. מתגרשת ואע"פ שלא
מדעתה: מתני' אמרו לו. לכריא או
לשביב מרע חכם: נכתוב גט לאשתך.
שלא תיזקק ליהם: וכתוב להם כתובו.
ותם אמרו לו לסופר כו: גמ' מַעְמָא דלא
אמר להם תנו. בלא כתבו דבין דאמר
להם כתבו מקפיד היה בדבר שלא יאמרו
לאחר ויכתבו שבועת הוא לו גזלות שאינו
יודע לכתוב גט ובהא אפי' ר"מ מודה לקמן
בפרק ההפך שאם אמר כתבו ב"ד לאשתי
אפילו אמר לב"ד לא עשאתם ב"ד להרשות
את אחרים על כה: הא אמר תנו. גט
לאשתי ולא אמר כתבו אומרים לאחרים
ויכתבו ויתנו דעשאן ב"ד ועל כרחין גזון
שהיו שלשה דאילו לשנים אפי' ר"מ מודה
שאפי' לא אמר כתבו אלא תנו צריכים הם
עצמם לכתוב דהכי תנן לקמן אמר לשנים
תנו גט לאשתי או לשלשה כתבו ותנו גט
לאשתי וכתבו הם עצמם ויתנו אכל אמר

והתנן שני אחין חרשין נשואין שתי אחיות פיקחות או
שתי אחיות חרשות או שתי אחיות אחת פיקחת ואחת
חרשת וכן שתי אחיות חרשות נשואות לשני אחין
פיקחין או לשני אחין חרשין או לשני אחין אחד פיקח
ואחד חרש הרי אלו פטורות מן החליצה ומן היבום ואם
היו נכדיות יבנסו ואם רצו להוציאן יוציאו אלא מתוורתא
כדשנינן מעיקרא אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו על
רבן שמעון בן גמליאל אמר אפי' אף אָנן נמי תנינא
נישטת לא יוציא נתחרש הוא או נשתטה לא יוציא
עולמית מאי עולמית לאו אף על גב דכול דלבר מתוך
הכתב אמר רב פפא אי לאו דאשמועינן רבי יוחנן הוה
אמינא רבן שמעון בן גמליאל לפרושי טעמא דתנא קמא
הוא דאָתא ומאי עולמית אף על גב דחיונא ליה דחירי
אי נמי לכדריי יצחק דאמר רבי יצחק דבר תורה שומה
מתגרשת מיד דהוה אפיקחת בעל פרוחה ומה טעם
אמרו אינה מתגרשת שלא ינהגו בה מנהג הפקר:
משנה אמרו לו נכתוב גט לאשתך ואמר להן כתובו
אמרו לסופר וכתב ולעדים ותתמו אף על פי שכתבוהו
ותתמוהו ונתנוהו לו וחור ונתנו לה הרי הגט בטל עד
שיאמר לסופר כתוב ולעדים תתמו: גמרא מעמא דלא
אמר תנו הא אמר תנו נותנין מני רבי מאיר היא דאמר
מילי מימסרן לשליח אימא סיפא עד שיאמר לסופר
כתוב ולעדים תתמו אָתאן לרבי יוסי דאמר מילי לא
מימסרן לשליח רישא רבי מאיר וסיפא רבי יוסי אין
רישא רבי מאיר וסיפא רבי יוסי אפי' אמר כולה רבי
מאיר היא והכא במאי עסקינן דלא אמר תנו אי הכי עד
שיאמר תנו מיבעי ליה אלא הכא במאי עסקינן דלא אמר
לכי תלתא אי הכי עד שיאמר לשלשה מיבעי ליה אלא
כולה רבי יוסי היא והכא במאי עסקינן דלא אמר אמרו
אי הכי עד שיאמר אמרו מיבעי ליה ועוד מי מודה רבי
יוסי באומר אמרו והתנן כתב סופר ועד כשר ואמר רבי
ירמיה התם סופר שנינו ואמר רב חסדא מתניתין מני
רבי

דלא חש למיתני תנו דמסיפא שמעינן דהוא הדין תנו מדל תנא עד שיאמר
תנו:

ומשום

שהיו שלשה ורבי מאיר היא: דאמר מילי מימסרן לשליח. דרך ארץ הוא לעשות שלוח דברים והיו נמי בדברים שלוחו של אדם כמדתו ההך היבא דהו"ו ב"ד דאיכא
למימר עשאן ב"ד לומר לאחרים אמרו לסופר וכתבו ולעדים ותתמו: עד שיאמר לסופר כתוב. משמע דאין לך צד היתר לומר לאחרים לכתוב אלא השומע מפיו
הוא וכתבו ואפילו שלשה ואפי' לא אמר כתבו: הכא במאי עסקינן. הך סיפא דקתני עד שיאמר לסופר עצמו: דלא אמר תנו. בלא כתבו והכי קאמר האומר כתבו
אינו כשר אלא א"כ אמר לסופר עצמו: אי הכי. בין דאיכא צד היתר לומר לאחרים הכי איבעי ליה למיתני אינו גט עד שיאמר תנו בלא כתבו וכל שכן פשיטא דכי
אמר לסופר עצמו אלא ודאי דקא קאמר סיפא באומר תנו: והכא במאי עסקינן דלא אמר לשלשה. ובשנים מודה ר"מ דאפילו אמר תנו בכתבין הן עצמן דלא
עשאן ב"ד: אלא כולה רבי יוסי היא. והא דנקט ברישא כתובו לאו למידק דאילו אמר תנו בלא כתבו אומרים לאחרים ויכתבו אלא היינו טעמא דפסול דלא אמר
אמרו והכי דייקת מיה טעמא דלא אמר אמרו הא אמר לשנים אמרו לפלוני וכתבו לפלוני ופלוני ויחזומו ואמרו לאותו סופר וכתב לאותו עדים ותתמו שפיר דמי
דמודי רבי יוסי בהא שהרי עשאן שלוחין לכה: וא"ר ירמיה התם סופר שנינו. לא תימא דמתבשר גט בכתבית עד אחד וכתב יד סופר שני אלא הכי קאמר התם
דסופר בגט עד ועד שני עמו כשר: ואמר רב חסדא. מתני' דמכשר להחתים סופר בגט:

הביאור הקצר למסכת גיטין דף עא עמוד ב מתוך ש"ס "מתיבתא – עוז והדר" (ליום שבת קודש) קיא

משמע שאם לא אמר כן הבעל לסופר מפורש, אלא אמר לאחרים 'תנו' והם אמרו לסופר שיכתוב, כתיבתו פסולה, וסיפא זו בהכרח **אֶתְנָן** – נאמרה לדעת רבי יוסי **דְּאָמַר דְּמִילִי לֹא מִיִּמְסְרִין לְשְׁלִיחַ** – בדבר שצריך אדם לומר, אינו יכול למסור אמירתו לשליח שיאמר כן במקומו, שבוה לא נאמר ש'שלוחו של אדם כמותו', לפיכך לא תועיל כתיבת הסופר אלא אם צוה אותו המגרש עצמו לכתוב הגט. נמצא אם כן, שהר"ש **נִימְא** נאמרה לדעת רבי מאיר הסובר שמילי מימסרין לשליח, וסיפא נאמרה לדעת רבי יוסי הסובר שמילי לא מימסרין לשליח.

מתרצת הגמרא, **אֵין** – אכן יש לנו לומר כן שר"ש של משנתנו רבי מאיר היא וסיפא רבי יוסי היא.

אֶבְי אָמַר, בּוֹלָה רְבִי מֵאִיר הִיא, וְהָכָא מַה שְּׁמִבּוּרֵי בְּסִיפֵי שְׁאֵין הַכְּתִיבָה כְּשִׁירָה אֵלֶּא אִם אִמְר הִבְעֵל לְסוֹפֵר שִׁיכְתּוּב, בְּמֵאָה עֶסְרִינָן – מדובר באופן דלא **אָמַר 'תנו'** בלבד, אלא אמר 'כתבו ותנו'.

שואלת הגמרא, **אִי הָכִי** שאכן מודה התנא שאם אמר להם הבעל 'תנו' בלבד יכולים הם למנות סופר אחר על הכתיבה, מדוע נאמר בסיפא שאין הכתיבה כשירה עד שיאמר הבעל עצמו לסופר שיכתוב, והלא עד **שִׁיאָמַר תְּנוּ מִיִּבְעִי לִיה** – היה לתנא לכתוב, שאין כתיבת הסופר כשירה אלא עד שיאמר להם הבעל 'תנו' בלבד.

משיבה הגמרא, **אֵלֶּא הָכָא** – בסיפא **בְּמֵאָה עֶסְרִינָן** – מדובר באופן דלא **אָמַר רְבִי תְלִימָא** – לשלושה אנשים 'תנו' אלא רק לשנים, ובאופן זה מודה רבי מאיר שאפילו שאמר 'תנו' בלבד, מכל מקום כיון שאינם בית דין, אין להם הרשות למנות אחרים על הכתיבה.

שואלת הגמרא, **אִי הָכִי** – אם אכן כל החסרון באמר להם 'תנו' שאין יכולים למנות אחרים על הכתיבה, הוא משום שהם שנים ולא שלושה, עדיין קשה, והלא עד **שִׁיאָמַר לְשְׁלִשָּׁה מִיִּבְעִי לִיה** – היה לתנא לכתוב 'עד שיאמר לשלושה תנו'.

אֵלֶּא בּוֹלָה – כל משנתנו כשיטת רבי יוסי היא הסובר שמילי לא מימסרין לשליח, ולכך אין מועיל כתיבת הסופר אלא אם אמר לו הבעל עצמו שיכתוב. וברישא של המשנה אין מחמת משום שאינם יכולים לומר לסופר שיכתוב משום שהבעל אמר להם 'כתבו' ולא אמר 'תנו' כפי שדייקה הגמרא בתחילה, אלא **הָכָא בְּמֵאָה עֶסְרִינָן** – מדובר באופן דלא **אָמַר להם הבעל במפורש 'אמרו'** ובאופן זה הוא שסובר רבי יוסי ד'מילי לא מימסרין לשליח', ולכך אין השליח יכול למנות מדעתו אחרים על הכתיבה. אולם כאשר אומר מפורש לשליחו 'אמרו לפלוני ויכתבו' הרי עשה אותו שליח לשם כך ומועילה השליחות, ובכך מודה רבי יוסי. ומעתה מבואר שזוהי החסרון ברישא של משנתנו אשר מחמתו הגט בטל, והיינו משום שאמר 'כתבו' ולא אמר 'אמרו לפלוני ויכתבו'.

שואלת הגמרא, **אִי הָכִי** – אם אכן כשאמר 'אמרו' יכולים הם לומר לסופר שיכתוב, מדוע נאמר בסיפא שאין הכתיבה כשירה אלא עד

אלא **לְפָרוּשֵׁי טַעְמָא דְתֵנָּה קָמָא הוּא דְאֵתָא** – לפרש דעת תנא קמא הוא בא, ולדעת כולם חרש המדבר מתוך הכתב יכול לגרש. ואת הראיה שהביא אביי יש לדחות, ד**מֵאָה** לא יוציא **עוֹלָמִית**, ד**אָף עַל גַּב דְּחִינָא** ליה דְּחִירָף – אף אם הוא נראה בעינינו כחריף ופקח, אינו יכול לגרשה על ידי רמיזה, אולם מתוך הכתב יכול לגרש.

אִי נָמִי – עוד אפשר לבאר שאמרו 'לא יוציא עולמית' כדי ללמדנו, שדווקא בסיפא שמדין התורה אינו יכול לגרשה, נאמר לשון 'עולמית', אך ברישא אמרו 'נישטת לא יוציא' ולא אמרו 'עולמית' להשמיענו כדְּרְבִי יִצְחָק, דְּאָמַר רְבִי יִצְחָק, דְּכֵר תוֹרָה שׁוֹמֵה מִתְגַּרְשָׁת – מן התורה שוטה יכולה להתגרש, שהרי אין צריך את דעת האשה לגירושין, מִיִּדֵּי דְתוֹה אִפִּיקָתָה בְּעַל כְּרַחֵה – כשם שפיקחת מתגרשת אף בעל כרחיה, ו**מָה טַעַם אָמְרוּ חֲכָמִים שְׁשׁוּטָה אֵינָה מִתְגַּרְשָׁת**, משום שרצו שתהיה תחת בעלה ולא יִתְּנֶהוּ בָּהּ האנשים מִנְּהִי הַפִּקָּר.

משנה

אָמְרוּ לוֹ לְבִרְיָא או לשכיב מרע שהיה צלול בדעתו, נִכְתָּב גַּט לְאִשְׁתֵּיהּ כדי שאם ימות, לא תיחזק אשתו ליבם. ו**אָמַר לָהֶן בְּתוּבוֹ**, והם **אָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב**, ואמרו לעדים וחתמו, **אָף עַל פִּי שְׂכֵתְבֻהוּ** את הגט וחתמוהו ונתנוהו לו – לבעל, והוא תור ונתנו לו – לאשה, **הָרִי תֵּנֵט בְּטַל, עַד שִׁיאָמַר הִבְעֵל עֲצָמוּ לְסוֹפֵר בְּתוּבוֹ, וְלַעֲדִים תְּתוּמוּ**.

גמרא

שנינו ברישא של המשנה, שאם הבעל אמר להם 'כתבו' והם אמרו לסופר שיכתוב, הגט פסול. מדייקת מכך הגמרא, **טַעְמָא** – הטעם שהגט בטל הוא משום דלא **אָמַר 'תנו'** בלבד, אלא הוסיף ואמר 'כתבו' שנראה מדבריו שמקפיד שיהיו הם כותבים, משום שמתבייש הוא בדבר זה שאינו יודע לכתוב הגט. ומשמע **הָא אָמַר 'תנו' נותנין** – שאם היה אומר להם תנו גט לאשתי ולא אמר 'כתבו', הרי הוא עושה אותם 'בית דין' הממונים לענין זה ובאופן שהיו שם שלושה אנשים כ'בית דין', והם יכולים לומר לאחר שיכתוב, שהרי הרשות ביד בית דין לצורך כך, ובאופן זה הגט כשר. מבררת הגמרא, **כִּנִּי** – כשיטת מי נשנתה משנה זו, רבי מאיר היא **דְּאָמַר 'מילי מִיִּמְסְרִין לְשְׁלִיחַ'** – שיכול למסור אמירתו לשליח שיאמר כן במקומו, שאף בזה 'שלוחו של אדם כמותו', ולכך כשאמר להם הבעל 'תנו' רצונו שהם יהיו כבית דין הממונים על נתינת גיטו, ויכולים לומר לסופר שיכתוב. אך כשאמר 'כתבו' אין יכולים לומר לסופר שיכתוב, כיון שמקפיד הבעל שרק אלו יכתבו. ואפילו אם אמר זאת בפני בית דין, סובר רבי מאיר שלא נתן לבית דין את הרשות למנות אחרים על הכתיבה.

מקשה הגמרא, **אֵימָא סִיפָא** – הלא בסיפא של המשנה שנינו שאין כתיבת הסופר כשירה עד **שִׁיאָמַר הִבְעֵל לְסוֹפֵר בְּתוּבוֹ וְלַעֲדִים תְּתוּמוּ**,

וְהָתֵנּוּ – הלא שנינו ביבמות (קז), אם היו שני אחין חֲרָשִׁין נְשׂוּאִין על ידי רמיזה לשתי אחיות פִּיקָחוּת, או שהיו אחים אלו נשואים על ידי רמיזה לשתי אחיות חֲרָשׁוֹת, או לשתי אחיות אחת פִּיקָחַת ואחת חֲרָשָׁת, וכן להיפך, אם היו שתי אחיות חֲרָשׁוֹת נְשׂוּאֹת על ידי רמיזה לְשְׁנֵי אֶחָיו פִּיקָחִין, או שהיו אחיות אלו נשואות לְשְׁנֵי אֶחָיו חֲרָשִׁין, או נשואות לְשְׁנֵי אֶחָד פִּיקָח וְאֶחָד חֲרָשׁ, ומת אחד מן האחים בלא בנים, הרי אלו פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, משום שאשת המת אסורה עליו באיסור ערוה, שהיא אחות אשתו, ועריות פטורות מן היבום והחליצה. ו**אִם הָיוּ נְשׂוֹת האחים נְכָרִיּוֹת** – שאינם אחיות, ונפלה אחת מהם ליבום, וכן אם צריך היבם לכונסה וליבמה, ואינו יכול להפקיע את זיקת היבום בחליצה, כיון שכאשר היבם חרש או היבמה חרשה, אינה יכולה לומר 'מֵאֵן יבמי להקים לאחיו שם בישראל', ו**אִם רָצוּ אַחֵר היבום לְהוֹצִיאָן** בגט, ויצאו. כיון שאף גט של חרש יכול להפקיע נישואי היבום שבאו מחמת קידושו רמיזה חרש של אחיו המת. ומוכח מכך, שחרש המיבם את אשת אחיו החרש יכול הוא לגרשה, ושלא כתירוץ הגמרא לעיל (ע"א) שגזרו חכמים לאסור עליו לגרשה כדי שלא יטעו שאף אם מיבם אשת אחיו הפיקח יכול לגרש.

מסקנת הגמרא, **אֵלֶּא מחמת קושיא זו מְתוּרָתָא** – מתברר שאין לתרץ כן, ויש לשוב ולתרוץ כְּדִשְׁנִין מַעֲיָקָא – כמו התירוץ הראשון שתירצה הגמרא לעיל (ע"א) בתחילה, שהדין שחרש מעיקרו אינו מגרש מפי הכתב נאמר רק ביבמה שנפלה לפני החרש מהאח הפיקח, ולכן אינה יכול לגרשה.

חזרת הגמרא לדון במה שהובא לעיל (ע"א), דעת תנא קמא שאין מועיל בגט כתב יד של חרש, ועל זה אמר רבן שמעון בן גמליאל 'במה דברים אמורים בחרש מעיקרו, אבל פיקח ונתחרש הוא כותב והן חותמות'.

אָמַר רְבִי יוֹחָנָן, דברי רבן שמעון בן גמליאל לא נאמרו כפירוש על דעת תנא קמא, אלא ידוע לנו כי תְּלִיקוּן עָלָיו חֲבִירָיו – תנא קמא על רבן שמעון בן גמליאל, וסבורים שאפילו פקח ונתחרש אינו יכול לגרש, אף אם ידוע לכתוב.

אָמַר אֲבִי, אָף אֵין נָמִי תֵּנֵינָא – אף אנו שנינו ביבמות (קיב): אשה שנישאה כפקחת ולאחר מכן נִישְׁטָת ו- נשתתית, לא ויצא – אינו יכול לגרשה. ואם נשא האיש בהיותו פקח ונתחרש הוא או נשתתת, לא ויצא עוֹלָמִית – אינו יכול לגרשה. ומבאר אביי מֵאָה – מה באו להוסיף במה שאמרו 'עוֹלָמִית', לֹא – האם לא באו להשמיענו דאָף עַל גַּב הִיבּוֹל חרש זה לְרַבֵּר מִתּוֹךְ הַכְּתָב אינו מגרשה. ומוכח אם כן, שמשנה זו אינו סוברת כדברי רבן שמעון בן גמליאל.

דוחה הגמרא את ראיית אביי:

אָמַר רַב שְׁפָא, אִי לֹא דְאִשְׁמוּעִינָן רְבִי יוֹחָנָן – אם לא שהשמיענו רבי יוחנן שחולקים חבריו של רבן שמעון בן גמליאל עליו, הָוָה אֵמִינָא – היינו סבורים שרַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אינו חולק,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום ראשון עמ' א

שלוחו של הבעל. אמנם אם אמר הבעל לשלוחו, תן גט זה לאשתי, והרי היא במקום פלוני, ונתנו לה הגט במקום אחר, בשר, שכיון שלא צויה עליו לתת במקום פלוני אלא אמר לו מקום אשר היא שם, נראה שאינו מקפיד על כך, אלא הרי הוא כאומר לו שם תמצאנה. המשנה מבארת, אימתי האשה מקפדת שהשליח ילך דוקא למקום שאמרה לה: האשה שאמרה לשלוחה, התקבל לי גיטי במקום פלוני, וקיבלו לה במקום אחר, פסול ואינה מגורשת. שכיון שהיא מתגרשת במקום שמקבל השליח את גיטה, וצויתה עליו שיקבל במקום פלוני, ודאי מקפדת היא שלא להתגרש במקום אחר ויודברו שם בגנותה. ורבי אלעזר מבשר את הגט אף אם קיבל לה גיטה במקום אחר, שלגבי האשה אין סברא לומר שהיא מקפדת בכך, ובגמרא יבואר הטעם.

אמנם אם אמרה לשלוחה, הבה לי גיטי במקום פלוני, ואתגרש כשיגיע הגט לידי, והביאו לה במקום אחר, ששם מצא את בעלה, בשר, אף לדעת תנא קמא, שבאופן שהיא אינה מתגרשת אלא בהגיע הגט לידיה, ודאי אינה מקפידה על מקום קבלת השליח את הגט.

גמרא

שנינו בסיפא של המשנה, אמרה היא לשלוחה התקבל לי גיטי במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר, לדעת תנא קמא הגט פסול, ולדעת רבי אלעזר הגט כשר.

שואלת הגמרא, ורבי אלעזר, מאי שנא רישא דלא פליג, ומאי שנא ספיקא דפליג – לדעת רבי אלעזר, מה שונה הרישא של המשנה כשאמר הבעל לשלוחו תן גט לאשתי במקום פלוני, שאינו חולק על תנא קמא אלא מודה לו שאנו

אומרים שכונתו להקפיד שיתן לה דוקא במקום פלוני ואינה מגורשת, ומה שונה הסיפא כשאמרה האשה לשלוחה התקבל לי גיטי במקום פלוני, שרבי אלעזר חולק על תנא קמא וסובר שאינה מקפדת על כך, ומגורשת.

משיבה הגמרא, איהו – הבעל המדעתייה מרש – שמדעתו הוא מגרש, ותלוי הדבר בו אם לגרשה אם לא, קפיד – סברא היא שמקפיד הוא שיגרשה דוקא במקום פלוני כמו שאמר ולא במקום אחר. ואילו איהו – האשה, דבעל ברהה מהגרשת, ואינה יודעת כלל אם יתרצה בעלה לתת לה הגט כרצונה במקום פלוני, סברא היא שאף כשצויתה לו שיקבל גיטה במקום פלוני אינה מקפדת על כך, אלא מראה מקום היא לו ששם ימצאנו.

משנה

אשת כהן שאוכלת בתרומה מחמת בעלה, שאמרה לשלוחה הבה לי גיטי מיד בעלי ואתגרש כשיגיע הגט לידי, הרי זו אוכלת בתרומה, עד שניני גט לידיה, שהרי כל זמן שלא הגיע הגט לידיה, הריהי אשת כהן. אך אם אמרה לשלוחה התקבל לי גיטי, ואתגרש מיד כשתקבל את הגט עבדתי, אסורה לאכול בתרומה מיד, שיש לחוש שמא מיד מצא את בעלה וקיבל את הגט מידו, והריהי מגורשת מיד, ואסורה בתרומה.

המשנה מביאה מחלוקת תנא קמא ורבי אלעזר, התלויה גם היא בטעמי מחלוקתם במשנה הקודמת:

אם אמרה לשלוחה התקבל לי גיטי במקום פלוני, הריהי אוכלת בתרומה עד שניני גט לאותו מקום, שכל זמן שאין לחוש שכבר הגיע הגט לשם מותרת לאכול בתרומה, שהרי לא חל

הגט, כיון שאמרה לשלוחה שלא יהא שליח שלה לקבלה אלא שם. רבי אלעזר אוסר עליה לאכול בתרומה מיד, שהרי לדעת רבי אלעזר ובמשנה הקודמת אין כוונת האשה להקפיד על השליח שיקבל הגט דוקא במקום פלוני, אלא מראה היא לו מקום שבו ימצאנו בנקל, ואם כן עדיין יש לחוש שמא מצאו מיד חוץ לעיר, וקיבל את הגט מידו ונתגרשה.

גמרא

הגמרא מקשה על דעת תנא קמא בסיפא, שמשמע מדבריו שמשעה הגט לאותו מקום, הריהי מגורשת אף אם השליח קבלו במקום אחר:

מקשה הגמרא, וניטא מיהא הוי – וכי אכן משיגיע הגט לאותו מקום שאמרה האשה יהיה זה גט ומגורשת, והאמרת רישא – והרי במשנה הקודמת אמרת בדעת תנא קמא שכשאמרה האשה לשליח לקבל את הגט במקום מסוים, והלך וקיבלו במקום אחר לא הוי גיטא – אין זה גט, ואף אם יגיע אחר כך לאותו מקום לא יחול, כיון שמקפדת שיקבלנו דוקא במקום שאמרה, ומדוע במשנתנו משיגיע הגט לאותו מקום אסורה לאכול בתרומה.

מתרצת הגמרא, לא צריכא – אכן דין משנתנו אינו אלא באופן דאמרה ליה – שאמרה האשה לשלוחה, התקבל לי גיטא – קבל לי את גיטי במקום מסוים – שם מקום, וזימנן דמשפחת ליה כפכל – ופעמים שתמצא את בעלי בבבל, והכי קאמרה ליה – וכך יש לפרש את דבריה, משקל – בכדי לקחת ממנו את הגט, כל היכא דמשפחת ליה שקליה מיניה – בכל מקום שתמצאו יכול אתה ליטול ממנו את הגט, ואין אני מקפידה כלל על המקום שבו תטלנו,

המשך ביאור למסכת גיטין ליום חמישי עמ' ב

האי ולותיב עילויה האי – ויקום מעל גבי האחת וישב על האחרת, ושוב יקום מעל זו וישב על גבי האחרת, וכך יעשה עד דניסק ביה הכלא – עד שיגיע ויעלה בו הכל, ולסתמי מיניהו – וירחץ במים חמין אלו שבעריבות, וכי שתי – וכאשר רוצה הוא לשנות מאותן מים חמין שרחץ בהן

לרפואה, ממיא דאדרא לישתי – ממי עץ האדר ישתה, אולם ממיא דסופלי לא לישתי – ממני גרעני התמרים לא ישתה, משום דמיצקרי – לפי שמביאים לידי עקרות. לצומא גוונא – לחולי קדחת פנימית, ליתמי שבקה בוני דסילקא משב משארי – יביא

כמלא שבע ידות סלק שצמחו בשבע ערוגות, ונישלוקינהו בעפרייהו וניכול – יבשלם יחד עם העפר העולה עם שורשיהם ויאכלם. ונישתי אמרם אדרא בשיכרא – וישתה מעלי עץ האדר עם שיכר, או ישתה

המשך ביאור למסכת גיטין ליום שבת קודש עמ' א

תועיל ברימיה, שהרי יש לגירוש חרש להפקיע זיקת קידושי חרש. אלף על כרחך צריך לומר שמדובר, דנפלה ליה יבמה זו מאחיו פיקת, וכיון שקידושיה היו קידושין גמורין ומכוחם נפלה לפני אחיו ליבום, אין יכול היבם החרש לגרשה ברמיה.

אוקימתא נוספת:

ואיבעית אימא – ואם תרצה נוכל להעמיד

הברייתא באופן אחר, לעולם מדובר דנפלה ליה יבמה זו מאחיו חרש, ונזירה אחיו חרש אמו אחיו פיקת – גזרו על גירושי יבמתו מאחיו חרש אף שאין קידושיה גמורין, כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר גירושי יבמתו מאחיו פקח שקידושיה גמורין.

שואלת הגמרא, אי הכי – אם כן על אשתו נמי נגזור שלא יוכל לגרשה ברמיה כדי שלא יבואו

להתיר מתוך כך גירושי יבמתו מאחיו פיקח. מתרצת הגמרא, יבמתו ביבמתו מיתלפא – בין אשת אחיו פקח לאשת אחיו חרש יבואו להחליף ולטעות, אולם אשתו ביבמתו לא מיתלפא, שהרי שונות הן זו מזו, שזו כנסה בנישואין וזו כנסה ביבום.

מקשה הגמרא, וכי גזרינן אחיו חרש אמו אחיו פיקת,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

י' וְכַל זֶה פְּשָׁאִין הַקְדִּירָה נִזְנֶעַת בְּגַחְלִים בְּגוֹן שְׂיִישֵׁבֶת עַל גְּבִי כְּפֹא שֶׁל בְּרוֹל אוֹ עַל גְּבִי אֲבָנִים בְּתוֹךְ הַפִּירָה אוֹ הַתְּנוּרָה אֲבָל אִם הָיָה עוֹמֶדֶת עַל גְּבִי גַחְלִים* אָף שֶׁהֵן עוֹמְמוֹת וְקוֹמְמוֹת אִסּוּר בְּכָל עֲנִין אִף אִם הוּא מְצַטְמֵק וְרַע לוֹ דִּהְיִינוּ שָׂרַע לוֹ לֵאמֹר וְעַצֵּב הוּא בְּזֶה שֶׁהִתְבָּשִׁיל מְצַטְמֵק אוֹ שֶׁהוּא חַי לְגַמְרִי לְפִי שֶׁזֶה נִקְרָא הַטְּמָנָה שְׂמַטְמִין עַל גְּבִי הַגַּחְלִים וְהַגַּחְלִים הֵם מוֹסִיפִים הֵבֵל בַּקְדֶּרֶה וְאִסּוּר לְהַטְמִין עַל גְּבִי דְּבַר הַמוֹסִיף הֵבֵל אֶפִּילוֹ מְצַטְמֵק וְרַע לוֹ אוֹ חַי לְגַמְרִי כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּסִימָן רנ"ז ע"י שֵׁם הַטַּעַם⁶⁹. וְיֵשׁ חוֹלְקִין עַל זֶה⁷⁰ וְאוֹמְרִים שֶׁלֹּא אִסְרוּ לְהַטְמִין עַל גְּבִי דְּבַר הַמוֹסִיף הֵבֵל אֲלָא כְּשֶׁמְדַבֵּק דְּבַר הַמִּיטְלָטֵל סָבִיב הַקְדֶּרֶה שֶׁהַקְדֶּרֶה כּוֹלֵה טְמוֹנָה בְּאוֹתָהּ דְּבַר וְאִף שְׂאוֹתוֹ דְּבַר אֵינוֹ מוֹסִיף הֵבֵל אֲלָא שֶׁהַעֲמִיד הַקְדֶּרֶה עַל גְּבִי דְּבַר הַמוֹסִיף הֵבֵל הָרִי זֶה אִסּוּר בְּאֵלּוֹ הִיתָה כּוֹלֵה טְמוֹנָה בְּדְּבַר הַמוֹסִיף הֵבֵל אֲבָל כָּאֵן אִף שְׂדוּפְנֵי הַפִּירָה אוֹ הַתְּנוּרָה מְקִיפִים סָבִיב דּוּפְנֵי הַקְדֶּרֶה וְאִף אִם פִּיהֶם סָתוּם לְמַעַלָּה מִכָּל מְקוֹם בֵּינוֹן שְׂאִין שׁוֹם דְּבַר הַמִּיטְלָטֵל דְּבוֹק סָבִיב דּוּפְנֵי הַקְדֶּרֶה אֵין זֶה נִקְרָא הַטְּמָנָה מְטַעַם שִׁיתְבָּאָר בְּסִי רנ"ז⁷¹ וְאֵין שׁוֹם אִסּוּר כְּמָה שֶׁהָיָה עוֹמֶדֶת עַל גְּבִי דְּבַר הַמוֹסִיף הֵבֵל וְכֵן הַמַּעֲהָג וְאֶפִּילוֹ אִם גַּחְלִים בּוֹעֲרוֹת מְקִיפּוֹת וְדְבוּקוֹת סָבִיב דּוּפְנֵי הַקְדֶּרֶה אֵין זֶה הַטְּמָנָה בֵּינוֹן שֶׁהוּא מְגוֹלָה לְמַעַלָּה אֲלָא שְׂאֵז אִסּוּר לִישְׂרָאֵל לִיטּוֹל הַקְדֶּרֶה מִשֵּׁם בִּשְׁבֶּת לְפִי שֶׁעַל יְדֵי נְטִילַת הַקְדֶּרֶה הוּא מַחֲתָה אֶת הַגַּחְלִים הָעֲלִיוֹנוֹת וְנוֹפְלוֹת עַל הַתְּתִיחוֹת וּמַכְבּוֹת אוֹתָן וְהָעֲלִיוֹנוֹת הֵן נִבְעָרוֹת מֵאֲלִיָּהֶן עַל יְדֵי חִיתוּי זֶה* וְאִף שֶׁהוּא אֵינוֹ מַתְכַּוֵּן לְחַתּוֹת מִכָּל מְקוֹם פְּסִיק רִישִׁיָּה וְלֹא יְמוֹת הוּא* שְׂאֵי אֶפְשָׁר לִיטּוֹל הַקְדֶּרֶה שֶׁלֹּא יַחֲתָה הַגַּחְלִים וּמִכָּל מְקוֹם מוֹתֵר לוֹמֵר לְנִכְרִי לִיטְלֶהָ⁷² וְאִף שֶׁכָּל דְּבַר שֶׁאִסּוּר

ביאורים

אפילו תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי⁶⁸.
על ידי חיתוי זה – הזכיר כאן שעל ידי החיתוי עובר על מלאכת מכבה ומבעיר, ולעיל על סעיף א נכתב שפעמים שהזכיר רבינו לגבי מחתה בגחלים רק איסור מבעיר.
פסיק רישיה ולא ימות הוא – כשם שלא אפשרי לחתוך ראש הציפור ולומר שאין מתכוונים להמית את הציפור, כך אי אפשר ליטול הקדירה ולומר שאין כוונתו גם למלאכת החיתוי⁷².

אבל אם היא עומדת על גבי גחלים – משום שקדירה המונחת על גבי דבר המטלטל (ולא על גבי ברזל או אבן) דינה כקדירה הטמונה במקצת בדבר המוסיף הבל (האסורה לדיעה זו), אבל אם הניחה על גבי אש ללא גחלים כפי שמצוי בזמננו בכיריים של גז ודומיהם אינו נחשב להטמנה במקצת – ומותר גם לדיעה זו⁶⁷.
עומדת על גבי גחלים – ואם התבשיל עומד ישירות על גבי הגחלים ללא קדירה אינו נחשב הטמנה כלל, ובסוגי תבשילים מסוימים התירו להשהות על הגחלים ממש

מקורות

את הדיעה השניה אינו מוכרח, אלא הם מסכימים לדיעה השלישית הנ"ל ואם כן יש להחמיר גם כשאין פיה מכוסה ובשבת כהלכה פי"א ביאור ה' ובתוספת ביאור אות ג' כתב שיש להחמיר כן למעשה.
(71) סוף סעיף יו"ד – שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ, לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדירה.
(72) ענין פסיק רישיה ולא ימות נכתב ב"ס שלז"ס ואילך וברבינו מקומות.
(73) בהל' שהייה והטמנה בקצרה שבסוף ס' רנט ד"ה ואם כתב רבינו בקצרה: ואם הגחלים סביב הקדירה לא יטול ישראל הקדירה מתוכו כי אם נכרי, ואם הקדירה עומדת על הגחלים מותר אם אי אפשר ע"י נכרי, (דבריו מוסבים כלפי קדירה מוקפת גחלים הנמצאת בתנור טוח בטיט (דין המבואר בס' רנד ס"א) ולגבי קדירה זו הביא רבינו את חובת הזהירות שלא לנענע הגחלים ואז הוסיף שכן הוא לנידון דידן: "והוא הדין בקדרות שלצורך הלילה, אם העמידן על הגחלים ובא ליטלן בשבת מעל הגחלים, רק שיזהר שלא יכסה אותן בבגדים מלמעלה כשמעמידן על הגחלים – אפילו הן עוממות"). ענין פסיק רישיה

(67) כן פסק שמירת שבת כהלכתה פרק א סוף הערה קצה שכתב שהאיסור לדיעה זו הוא רק בגחלים ששייך בהם הטמנה (וב'מנחת שלמה' ח"ב ס' יב אות י' במוסגר, הסתפק בזה), אבל מלשון אדה"ז משמע כנ"ל שכל המחלוקת היא האם צריך הטמנה מליאה או במקצת, אבל ודאי שצריך הטמנה.
(68) מהדו"ב לס' רנט ד"ה על כן ואילך, להלן ס' רנד ס"ב.
(69) סעיף א, שהוא משום גזירה שמא יטמין ברמץ שמעורב בו גחלים ויחתה בהם בשבת, אבל על השהיה בלבד לא גזרו כיון שבד"כ משהה לצורך הלילה בלבד ואינו צריך כ"כ לחיתוי.
(גזירה זו הוזכרה גם שם בס"י).

(70) שני השיטות הובאו להלן בסימן רנז (העוסק בדיני הטמנה, בסעיף י) ונתבארו בהרחבה בקו"א שם (ס"ק ב"ג) ובמהדורא בתרא לס' רנט (השיטה הראשונה מבוארת בתחילתה, ובד"ה על כן; השיטה השניה בד"ה ומיהו בספר); ובקו"א הנ"ל ס"ק ב ד"ה וכן משמע בהדיא בב"י נכתב דיעה שלישית בענין זה שאם רוב דפנות הקדירה מכוסות ורק פיה מגולה – נחשב להטמנה, אבל אם גם דפנות הקדירה מגולות ורק תחתיה ישנם גחלים אינו נחשב להטמנה, ובמהדו"ב הנ"ל ד"ה וכן משמע וד"ה וגם משמע מדברי רבינו שיתכן שהאופן שפירש בשו"ע

לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשֶׁבֶת אָסוּר לֹאמַר לְנִכְרֵי לַעֲשׂוֹתוֹ⁷⁴ מִכָּל מְקוֹם פֶּאֶן שֶׁהָאִסוּר נַעֲשֶׂה מֵאִלּוּ בְּלֹא מִתְכוּוֹן וְהַיִּשְׂרָאֵל אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ כָּלֵל לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא שׁוֹלְחֵוּ לַעֲשׂוֹת דְּבַר הַמְּוִתֵּר אִם בֵּן אָף שֶׁמֵּאִלּוּ נַעֲשֶׂה הָאִסוּר הָרִי לֹא נַעֲשֶׂה בְּשִׁלְיחוֹת הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁהַיִּשְׂרָאֵל לֹא צִוָּהוּ עַל כֵּכָה וְהַנִּכְרֵי אֵינוֹ מְוִתֵּר כָּלֵל עַל הַשֶּׁבֶת אֶלָּא שֶׁאָסוּר לָנוּ לְשַׁלְּחוֹ לַעֲשׂוֹת אִסוּר:

מקורות

סדין במים לצורך רחיצת הנימול).

74) טעם איסור אמירה לנכרי נתבאר לעיל סי' רמג ס"א: אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת – כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, ולהלן סי' שז ס"ו נתבאר האיסור מטעם שלא ידבר בשבת בעסקי חולין, ושם השתמש רבינו בלשון דומה: כל דבר שאסור לעשות בשבת מן הדין אסור לומר לנכרי אפילו מבעוד יום לעשותו בשבת.

חלק ב סימן רנג, דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת סעיף י'

שולחן ערוך – הלכות ברכות השחר

ב כֹּל דְּבַר שֶׁבִקְדָּשָׁה כְּגוֹן קֳדִישׁ ו"בְּרָכוֹ" וְקֳדָשָׁה — אֵין אוֹמְרִים בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְלִהְיוֹת נֶאֱמַר: "הַבְּדִלּוֹ מִתּוֹךְ הָעַדָּה וְגו'", וְלִמְדִין גִּזְרָה שֶׁנֶּה "תוֹךְ" "תוֹךְ", מֵה "תוֹךְ" הָאִמּוֹר לְהֵלֵךְ עֲדָה — אָף "תוֹךְ" הָאִמּוֹר כֵּאֵן עֲדָה, וְאֵין עֲדָה פָּחוֹתָה מֵעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מִתִּי לַעֲדָה הָרַעָה הַזֹּאת", צֵא מִהֶם יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב — נִשְׁאָרוּ עֲשָׂרָה.

וְעַדָּה זֹו צָרִיךְ לְהִיּוֹת כָּלָה מִזְכָּרִים בְּנֵי חוּרִין גְּדוֹלִים שֶׁהֵבִיאוּ ב' שְׁעֵרוֹת, וְכִמּוֹ שֶׁהֵיחָה עֲדָה הָאִמּוֹרָה לְהֵלֵךְ. אָבֵל נָשִׁים וְעַבְדִּים וְקִטְנִים — אֵינֶן מִצְטָרְפִין:

ג אִם הִתְחִיל לֹמַר קֳדִישׁ אוֹ קֳדָשָׁה בַּעֲשָׂרָה וְנִצָּאוּ מִקְצָתָם — גּוֹמְרִין אוֹתוֹ הַקֳּדִישׁ אוֹ אוֹתָהּ הַקֳּדָשָׁה שֶׁהִתְחִיל, וְהוּא שֶׁנִּשְׁתַּיִּרִי רַבְּנָן. וּמִכָּל מְקוֹם עֲבָרָה הִיא לְצֵאתָ, וְעַלֵּיהֶם נֶאֱמַר: "וְעֹבְדֵי ה' יָכֻלוּ". אָבֵל אִם נִשְׁאָרוּ עֲשָׂרָה — מִתֵּר לְצֵאתָ:

ד וְלֹא שֶׁהִתְחִיל הַקֳּדָשָׁה עֲצֻמָּה, אֶלָּא אֶפְלוּ הִתְחִיל בְּרִכּוֹת "אָבוֹת" בְּקוֹל רֶם וְנִצָּאוּ מִקְצָתָן — גּוֹמֵר אֶפְלוּ קֳדָשָׁה וְכָל תְּפִלַּת י"ח וְסִדֵּר קֳדָשָׁה "וְכֵא לְצִיּוֹן" וְקֳדִישׁ שֶׁלֹּאֲחֲרֶיהָ שֶׁלֹּא בַּעֲשָׂרָה, שֶׁכָּל זֶה מְגַמֵּר תְּפִלַּת י"ח הוּא, וְלִכְךָ אֵין שְׁלִיחַ צַבּוּר אוֹמֵר קֳדִישׁ שְׁלֵם עַד אַחֵר סִדֵּר קֳדָשָׁה זֹו, וְאוֹתוֹ קֳדִישׁ שְׁלֵם חוּזֵר עַל תְּפִלַּת י"ח, שֶׁהִי אוֹמֵר "תִּתְקַבֵּל צְלוֹתָהוֹן וְכו'".

וּמִכָּל מְקוֹם אִם הוּא יוֹם הַכִּנְיָסָה — אֵין קוֹרִין בְּתוֹרָה אִם הִלְכוּ מִקְצָתָן קֳדָם שֶׁהִתְחִילוּ לְקִרְוֹת, שֶׁהִקְרִיָּה אֵינָה מְגַמֵּר הַתְּפִלָּה, שֶׁהִי בְּמִנְחָה קוֹרִין קֳדָם הַתְּפִלָּה.

וְכֵן אִם נִצָּאוּ מִקְצָתָן לְאַחֵר שֶׁהִתְחִילוּ "יוֹצֵר" — לֹא יִתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צַבּוּר לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה בְּקוֹל רֶם, שֶׁתְּפִלַּת י"ח וְקֳדָשָׁה אֵין לָהֶם עֲנָן עִם קֳדִישׁ ו"בְּרָכוֹ". וְכֵן פִּיּוּצָא בְּזָה בַּעֲרִבִית לֹא יֹאמֵר הַקֳּדִישׁ שֶׁלֹּאֲחֵר תְּפִלַּת י"ח אֶלָּא אִם בֵּן הָיָה עֲשָׂרָה בְּתַחֲלַת תְּפִלַּת י"ח, וְלֹא דִי בְּמָה שֶׁהָיָה עֲשָׂרָה בַּשְּׁעֵת קְרִיאַת שְׁמַע וּבְרִכּוֹתֶיהָ. אָבֵל קֳדִישׁ שֶׁלִּפְנֵי תְּפִלַּת י"ח יֹאמֵר כִּשְׁהָיָה עֲשָׂרָה בְּתַחֲלַת עֲרִבִית אָף עַל פִּי שֶׁנִּצָּאוּ מִקְצָתָן אַחֵר כֹּף.

וְקֳדִישׁ שֶׁלֹּאֲחֵר "עֲלִינוּ" בֵּין בְּשַׁחֲרִית בֵּין בַּעֲרִבִית — לֹא יֹאמֵר אֶלָּא אִם בֵּן יֵשׁ עֲשָׂרָה בַּשְּׁעֵת אֲמִירַת הַקֳּדִישׁ. וְאֶפְלוּ הָיָה עֲשָׂרָה בַּשְּׁעֵת אֲמִירַת "עֲלִינוּ" — אֵין זֶה מוֹעִיל לְקֳדִישׁ שֶׁלֹּאֲחֲרָיו, הוֹאִיל וְאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהַג לֹמַר קֳדִישׁ אַחֵר "עֲלִינוּ" וְלֹא מִתְקַנֵּת חֻקִּים הוּא. וְהוּא הֵדִין בְּקֳדִישׁ שֶׁאוֹמְרִים אַחֵר הַלְמוּד — צָרִיךְ שִׁיְהִי עֲשָׂרָה בַּשְּׁעֵת אֲמִירַת הַקֳּדִישׁ.

וְהוּא הֵדִין אִם הָיָה עֲשָׂרָה בַּאֲמִירַת פְּסוּקֵי דְזִמְרָה, אוֹ בַּאֲמִירַת "אֲשֵׁרִי" שֶׁלִּפְנֵי תְּפִלַּת הַמִּנְחָה, וְאַחֵר כֹּף נִצָּאוּ מִקְצָתָן קֳדָם שֶׁהִתְחִיל הַקֳּדִישׁ — לֹא יִתְחִילֵנוּ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, שֶׁאָף שֶׁקֳדִישׁ זֶה הוּא מִתְקַנֵּת חֻקִּים שֶׁשִּׁדְּרוּ הַתְּפִלָּה, מִכָּל מְקוֹם כֵּיוֹן שֶׁלֹּא יוֹכֵל לֹמַר בְּרָכוֹ אוֹ תְּפִלַּת י"ח אַחֵר קֳדִישׁ זֶה כִּמּוֹ שֶׁשִּׁדְּרוּ חֻקִּים — אֵין קֳדִישׁ זֶה חוֹבָה כָּלֵל, שֶׁתְּקַנֵּת חֻקִּים הֵיחָה לֹמַר קֳדִישׁ ו"בְּרָכוֹ" סְמוּכִים זֶה לָזֶה, וּמִשְׁעָם זֶה אָסוּר לְהַפְסִיק בֵּינֵיהֶם בְּשׁוּם עֲנָן כִּמּוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּסִימָן נ"ד, וְכֵן בְּמִנְחָה תְּקַנֵּת הֵיחָה לֹמַר קֳדִישׁ לִפְנֵי תְּפִלַּת י"ח, שֶׁלְעוֹלָם אֵין מִתְחִילִין תְּפִלַּת י"ח כֹּף בְּלֹא קֳדִישׁ לִפְנֵיהָ, כִּמּוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּסִימָן רצ"ב:

ה יֵשׁ מִתִּירִין לֹמַר דְּבַר שֶׁבִקְדָּשָׁה בְּט' וְצִרוּף עֲבָד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן, לִפִּי שֶׁעַל כָּל עֲשָׂרָה בְּנֵי בְרִית הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ כָּבוֹד שְׁמִים לֹמַר דְּבַר שֶׁבִקְדָּשָׁה בְּפָחוֹת מִט' בְּנֵי מִצְוֹת שֵׁט' נְרָאִים בַּעֲשָׂרָה, וְכִלְכַּד שִׁיְהִיָּה הַקָּטָן יוֹתֵר מִבֵּן ו' שֶׁנָּה וְיוֹדֵעַ לְמִי מִתְפַּלֵּלִין, שֶׁפָּחוֹת מִבֵּן שֵׁשׁ אָף עַל פִּי שִׁוִּירֵעַ — אֵין דַּעְתּוֹ כְּלוּם, שֶׁהִי לֹא הִגִּיעַ לְעוֹנֹת הַפְּעוּטוֹת, וְהָרִי הוּא כִּמּוֹ שֶׁאֵינוֹ בֵּן דַּעַת.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין אִשָּׁה וְעַבָד אוֹ קָטָן מִצְטָרְפִים בְּשׁוּם עֲנָן, אֶלָּא צָרִיךְ שִׁיְהִי כָל עֲשָׂרָה זָכָרִים בְּנֵי חוּרִין גְּדוֹלִים שֶׁהֵבִיאוּ ב' שְׁעֵרוֹת, וּבְפָחוֹת מִבֵּן — אֵין הַשְּׂכִינָה שׁוֹרָה, וְאֵין אוֹמְרִים דְּבַר שֶׁבִקְדָּשָׁה. וְאֶפְלוּ עַל יְדֵי סֵפֶר תוֹרָה שֶׁבִידֵי הַקָּטָן — אֵין לְצַרְפוֹ. וְכֵן עָקֵר.

וְאָף עַל פִּי בֵן אֵין לְמַחֲוֹת בְּאוֹתָן שְׁנוֹהֲגִין לְהִקָּל בַּשְּׁעֵת הַדָּחֵק לְצַרְפוֹ עַל יְדֵי חֲמֵשׁ שְׁבִידוֹ, אוֹ אֶפְלוּ בְּלֹא חֲמֵשׁ, כֵּיוֹן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עַל מִי שִׁיִּסְמְכוּ. וּמִכָּל מְקוֹם לֹא יֹאמְרוּ אֶלָּא "בְּרָכוֹ" וְקֳדִישׁ שֶׁהוּא חַיּוֹב, אָבֵל לֹא קֳדִישׁ שֶׁאַחֵר "עֲלִינוּ" שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהַג:

ו אִם לֹא הֵבִיאוּ ב' שְׁעֵרוֹת אֶפְלוּ הוּא גְּדוֹל בְּשָׁנִים — דִּינוֹ כְּקָטָן, עַד שֶׁנִּצָּאוּ רַב שְׁנוֹתָיו דְּהִינוּ ל"ו שָׁנָה, שֶׁאֵזוּ נִתְבָּרַר שֶׁהוּא סָרִיס וְלֹא יֵבִיאוּ שְׁעֵרוֹת לְעוֹלָם. וְאִם נִרְאָה בּוֹ סִימְנֵי סָרִיס קֳדָם לָכֵן — דִּינוֹ כְּגְדוֹל מִבֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה. וּמִכָּל מְקוֹם אֵין צָרִיךְ לְבַדֵּק בַּשְּׁעֵרוֹת כָּכָל שֶׁהִגִּיעַ לְכָלֵל שְׁנוֹתָיו, דְּהִינוּ בֵּן י"ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁפִּיּוֹן שֶׁתְּפִלָּה מִדְּבַרֵי סוֹפְרִים — סוֹמְכִין עַל הַחֲזָקָה שֶׁמֶן הַסֶּתֶם הֵבִיאוּ ב' שְׁעֵרוֹת, כֵּיוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְכָלֵל שְׁנוֹתָיו שֶׁנִּרְאִי לְהֵבִיאוּ בֵּהֶן ב' שְׁעֵרוֹת:

ז אִם הִתְחִיל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת י"ח לְבִדּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְעֲנוֹת עִמָּהֶם — אָף עַל פִּי בֵן מִצְטָרְף עִמָּהֶם. וְהוּא הֵדִין לְב' אוֹ ג' אוֹ ד', כֹּל שֶׁנִּשְׁאָר הָרַב שְׁעוֹנִין אִמָּן — אֵין עֲנִית הַמַּעֲוֹט

לדבר שבקדשה אף על פי שאינו עונה עמהם, אבל יותר מאחד — אין כבוד שמים לצרפם אם הם ישינים. ויש אומרים שאין לדמות ישן למתפלל, לפי שהישן נשמתו מסתלקת ממנו ואין קדשה שורה עליו, ואפשר שרוח הטמאה שורה עליו אפילו כשישן ביום כמו שנתבאר בסימן ד'. ולענין מעשה — אין להכניס את עצמו למחלקת, כיון שאפשר להקיצו:

חלק א סימן נה, דיני קדיש טעמים ב"ח

ידו מתענגים על ה' ממש, שהוא מקור החיים וכל התענוגים כולם.

ואף שאין התענוג הזה נראה ונגלה בהתגלות, [הנה אין זה חסרון בהאדם, אלא] היינו משום שגדול כח התענוג שהוא שאין העולמות יכולים לסובלו [מאחר שהוא תענוג מאור אין סוף ב"ה ממש שמרומם מכל העולמות], ולכן אינו בא לידי גילוי בהשגת הנבראים. ואדרבה ב"ש וק"ו השמחה גדולה יותר לאלהים, בהתבוננות נפשו שבודאי שורה עליו גילוי העונג העליון ב"ה מה שאינו נתפס ונקלט בשום השגה ולית מחשבה תפיסא ב'.

ואם כן, זה שאין התענוג יכול להתגלות אליו צריך להביא שמחה יותר גדולה, בהתבוננו בגודל חסדו של הקב"ה שנותן לו את האפשריות שישרה עליו אור אלקי עליון כזה שהוא מנושא ומרומם מגדר הנבראים ולמעלה מגדר תפיסא בשכל האנושי.

וכן בעסק התורה שהיא בחינת לבושי' בתלג חיזור. השמחה בעסק תורה היא לא רק מחמת גילוי אור אין סוף ב"ה שבתורה (שזהו ענין 'שער רישי' כעמר נקא') - אלא אפילו מצד עצם עסק התורה, שהיא לבושו של הקב"ה (בחינת "לבושי' כתלג חיזור").

הנה נודע שהמחשבה והדיבור של האדם הן בחינת לבושים, מחשבה לבוש הפנימי ודיבור לבוש האמצעי. כי הנה ידוע שמחשבה דיבור ומעשה נקראים "לבושי הנפש", לפי שהם כמו בגד ולבוש שאינם קשורים עם מהותו של האדם (עד שאפשר לפשוט אותם) - כך אין המחשבה ודיבור ומעשה חלק ממהות הנפש עצמה אלא רק "לבוש" לשכל האדם או מדותיו, שהאדם "מלביש" רעיון שכלי או רגש הלב באותיות המחשבה, או באותיות הדיבור, או - שעושה מעשה בהתאם לשכלו או מדותיו.

בשלשת לבושי הנפש הנ"ל - המחשבה נקראת "לבוש פנימי", לפי שהיא קרובה יותר לנפש עצמה

מעצבת, שאין אמירת דבר שבקדשה בעצמה תלוי בפעולתו רק שיהיו שם, שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל", על כל עשייה שהם בני קדשה — שכינה שורה עליהם, ויכולים לומר דבר שבקדשה (כגון קדיש ו"ברכו", או אפילו קדשה אם השליח צבור לא התפלל עדן בלחש לעצמו. אבל קשהשליח צבור חוזר התפלה פעם ב' — צריך לזהר שיהיו ט' שומעין ועונין אמן אחריו, שלא יהיה ברכותיו לבטלה, כמו שיתבאר סימן קכ"ד):

ח ויש אומרים שהוא הדין אם אחד מעשרה ישן — מצטרף

לקוטי תורה

תוכן הפרק: השמחה הגדולה מקירובת אלקים שאין כמוה הנפעלת על ידי עסק התורה

[ולאחרי שביאר בפרק הקודם כיצד על ידי לימוד התורה מתרומם האדם, מצד גילוי אור אין סוף ב"ה שבתורה - ימשיך לבאר בפרק זה את גודל העונג והחשק שצריך להתעורר בלב האדם בעסק התורה:]

וכאשר ישכיל ויתבונן האדם בנפשו איך שע"י סלסול הלבבות של התורה תתרומם נפשו לעלות לאור אין סוף ב"ה ממש, ממילא יגיל וישמח בתודות ה', הוא אור אין סוף ב"ה, מקור החיים מקור התענוגים, יותר מרוב כל, אפילו מחיי עולם הבא גן עדן תחתון ועליון שאין זה אלא זיו בו'. כתיב "תחת אשר לא עבדת את ה'א בשמחה גו' מרוב כל", אשר הפירוש הפנימי בכתוב זה, שהאדם צריך לשמוח ולהתענג בה' יותר מכל שאר התענוגים שבעולם. ובעומק יותר: לא רק מתענוגים גשמיים אלא אפילו מתענוגים רוחניים, כמו התענוג הרוחני שבעולם הבא וגן עדן (לא רק גן עדן התחתון אלא אפילו גן עדן העליון).

והטעם - לפי שהאור האלקי המאיר בגן עדן (וכן בעולם הבא) הוא רק זיו השכינה (כמאמר: יושבין ונהנין מזיו השכינה), ואילו ע"י התורה מתקשר האדם עם הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא מקור כל החיים (כמ"ש כי עמך מקור חיים) וכן מקור כל התענוגים.

וגם בבחינת זיו הזה אמרו על אחר מומב דלידייניה בו', ומב"ש וק"ו שישים נפשו בכפו להיות כל ישעו וכל חפצו בעסק התורה, להתענג על ה' ממש, שהוא מקור החיים ומקור התענוגים. והדברים ק"ו:

אם לגבי העונג הרוחני שבגן עדן, שאינו אלא מזיו השכינה, אמרו חז"ל (על אחר, הוא אלישע בן אבוי' שיצא לתרבות רעה) שכדאי לסבול יסורים גדולים בגיהנם כדי לזכות להתענוג הרוחני שבעולם הבא (ואפילו עבור התענוג שבגן עדן התחתון) - כ"ש וק"ו, שהאדם צריך לתת כל מעיינו בעסק התורה שעל

מתאחדים "לבושי" האדם (מחשבתו ודיבורו) עם לבושו של הקב"ה ממש, שהיא התורה (כנ"ל).

[שהרי על ידי השגת התורה, מתאחדת חכמת התורה (שהיא חכמתו יתברך ולבושו של הקב"ה) עם שכלו של האדם בתכלית היחוד, וכמבואר בארוכה בתניא, שיחוד זה (בין האדם הלומד תורה וחכמת התורה שנתפסת במוחו ושכלו) "הוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו . . להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופינה".]

ואין קרבת ה' ממש יותר מזה, כמו על דרך משל שנים שמתכסים בטלית אחד.

והרי זה כאילו "לבושי" האדם - מחשבתו ודיבורו - עם "לבושו" של הקב"ה (חכמת התורה) מתאחדים יחד להיות טלית אחד. וא"כ אין שייך להיות קרבת ה' יותר גדולה מקירוב זה הנפעל על ידי לימוד התורה, דהוי כאילו האדם והקב"ה "מתכסים בטלית אחד".

ד"ה כי ביום הזה יכפר פרק ה

ולפיכך היא נשאת בתוך האדם עצמו ואין מחשבותיו נגלות לחוץ כלל; לעומת זה - המעשה נקרא "לבוש חיצוני", כי גדר המעשה הוא - פעולה בדבר שחוץ להאדם; ואילו הדיבור נקרא "לבוש אמצעי" כי הוא ממוצע בין המחשבה והמעשה, כי מחד גיסא כל ענין הדיבור הוא בשביל הזולת, אבל מאידך כח הדיבור קשור עם פנימיות האדם, וכפי שרואים שהדיבור אינו אותיות גשמיות בלבד אלא בתוך אותיות הדיבור מלוכשת נפש וחיות האדם, וכנרמז בכתוב "נפשי יצאה בדברו".

וא"כ כשנפשו של אדם מתלבשת במחשבה ודיבור של התורה הנה היא מתלבשת בלבושו של הקב"ה, לבושי' בתלג חיזור ממש.

השגת התורה היא במחשבה, וכן לימוד התורה צ"ל בדיבור, למוציאיהם בפה דוקא, שהם הלבושים הפנימיים של האדם. ונמצא, שעל ידי עסק התורה, המעסיקים את הלבושים הפנימיים של האדם,

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

רום המעלות גם באורו דאד"ם העליון דאצי' לגבי עצמו' המאציל דקאי גם ע"ז כי לא יראני האד"ם כו' וחי גם על בחי' א"ק דלית מחשב' תפיס' בי' אפי' מחשב' דא"ק מאחר שמבחי' מל' דא"ס נעשה כת"ר דא"ק כידוע).

אך הנה זהו ענין הג"ע שאע"פ שגם הוא בא בבחי' ההשתלשלו' מאי"ן דמל' דאצי' ליש בדרך בריא' ממש, כמ"ש ויברא ה' אלקי' ג"ן בעדן כו' (והוא בבחי' פנימי' בינה שבמל' דאצי' כו'), אבל הנה אמרו אל תאמר זהו גן זהו עדן כו' דהעד"ן הוא מקד"ם מבחי' קדמונו של עולם הא"ס ממש והוא בבחי' התענוג הפשוט ונעלם שבעצמו' אא"ס שלפני הצמצום הראשון דמל' דא"ס כו', אשר ע"ז א' עין לא ראתה כו' והוא מקור חיי העוה"ב שע"ז א' יקימנו' ונחיה' לפני' ממש אך בכל חדש ושבת עולי' הנשמו' גם בג"ן דעד"ן העליון לקבל הארה אפס קציהו בלבד, וזהו יחינו' מיומיי' כו' והוא עיקר ענין הג"ע שהג"ן הזה מאיר בו מאור עד"ן העליון שבעצמו' בכל שבת כו', וע"ז א' שהנשמו' נהנין מזיו השכינה שהוא מעין ודוגמא דעוה"ב ממש רק שהוא אפס קציהו לבד וד"ל. והיינו אור דבחי' כת"ר מל' דא"ס שמתצמצם עד בחי' פנימי' בינה שבמל' דאצי' בג"ע דבריא' לנשמו' להיות בבחי' עונג אלקי מורגש בהשגה עד נהנינו' ממש מזיו כו' כמו בעוה"ב שא' הנה אלקינו ז"ה כו' ואע"פ שנא' כי לא יראני האדם וחי, היינו עכשיו שבא ההשתלשלו' במדה וקצבה במעוט וצמצום דעו"ע כנ"ל אבל כמו לע"ל דכת' ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כו' וכן

ומעתה יש להבין ענין הג"ע, דהנה ידוע בענין הג"ע שהנשמות נהנין שם מזיו השכינה היינו מבחי' בינה שבמל' דאצי' שמשם מקור חוצב השגתם בזיו השכינה שמאיר בג"ע דבריא', ובאמת יש להפלא בזה מאחר שכל יסוד ההשתלשלות הוסד באופן שלא נמשך מעליון לתחתון רק מבחי' האחרונה שבו בריחוק ודילוג המדרג' והיינו רק מבחי' מל' שבמל' שבעליון כנ"ל, שזהו מדה וקצבה במיעוט אחר מיעוט וצמצומי' רבים והכל כדי שיוכל להיות מציאת העלול שאם הי' בחי' העילה המשפיע מאיר ביתר מכפי המדה והקצבה כנ"ל לא יתקיים במציא' כלל, א"כ איך יוכל להיות שהנשמו' דבריא' שהן בבחי' גבול י"ש מאי"ן כו', יהיו נהנינו' מזיו השכינה שהוא עצמו' אור הכת"ר דמל' דאצי' שהוא בבחי' מהות ועצמו' דאוא"ס שבמל' דא"ס דאנ"י ראשון ממש (דההשתלשלו' מאנ"י ראשון אינו אלא אחר הצמצום הראשון מעצמו' אא"ס עד שבכל עו"ע נמשך רק מבחי' מל' דמל' שבו עד מל' דמל' דאצי' בבריא' כו' אבל איך יקבלו הנשמו' מכת"ר מל' דאצי', אע"פ שהוא ענין אנ"י אחרון דאין בבחי' הכתרי"ם ענין צמצום וירידת המדרגו' כלל וכמו שאני אחרון כך אני ראשון ממש בשוה רק ע"י צמצום דכת"ר בחכמ' עד בחי' המל' שבו הוא שיש ראש"י ואחרית' כו') והרי נא' כי לא יראני האד"ם וחי"י פי' האד"ם הוא הנשמו' האלקי' שבצל"ם אד"ם העליון שלא יוכל לראו' בעצמו' אלקו' שלמעלה מכפי הצמצום דמל' שלא יתבטל ממציאיתו לגמרי כבן עזאי שהציץ ומת כו' (וכך הוא עד

כל כו' (וכדוגמא דירא' כל זכורך כו' בבהמ"ק ובכל שבת מאיר בכל נשמי' אלקי' אור זה בהעלם גדול והוא ענין נשמי' יתירה שמעין העוה"ב לפי שבכל שבת יש בו מיום שכולו שבת שהוא העוה"ב כידוע).

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

שלא לשנוא לחבירו, שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. (ויקרא י"ט י"ז) (רל"ח). לאהוב כל אדם מישראל, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. (ויקרא י"ט י"ח) (רמ"ג): ידוע מאמר הלל הזקן להגר (שבת ל"א ע"א) דעלך סני לחברך לא תעביד זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא כו' ובאמת אינו מובן כ"כ דהתינח במצות שבין אדם לחבירו אבל מצות שבין אדם למקום מא"ל ובפרט שבו ית' כתיב אם צדקת מה תתן לו (איוב ל"ה ז') כידוע, גם נודע מ"ש* שנכון לומר קודם התפלה הריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת לרעך כמוך לפי שהוא יסוד גדול בעבודת ה', ולהבין ענינה: (א) **הנה** בטעמי מצות פ' קדושים כ' האריז"ל וז"ל כי כל ישראל סוד גוף א' של נשמת אדה"ר כנודע אצלינו (בס' הגלגולים פ"א ב') וכל א' מישראל הוא אבר פרטי ומזה הוא הערכות שאדם ערב בשביל חבירו אם יחסא ולכן נוהג מורי ז"ל לומר פרטי הוידים כו' כי כל ישראל גוף א' עכ"ל וביאור דבריו הוא שאדה"ר הי' כללות כל הנשמות כולם שבישראל (לבד מאותן שיבואו אחר התחי' ע"ש פ"ז) שהי' כולל כולם מהם נתלים בראשו מהם בזרועו כו' ועש"ז נק' אדם אדמה לעליון כי הוא בחי' כללית ונמשך מבחי' אדם דלעילא שכולל י"ס בבחי' פרצוף וכדכתיב בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב), והנה מבואר במ"א בענין אדם דלעילא שהוא בחי' שם מ"ה דתיקון שיהיו הי"ס כלולים זמ"ז שחסד יהי' כלול מגבורה וגבורה מחסד וכיוצא, משא"כ בתהו היו בבחי' פירוד זת"ז וההתכללות הזאת הוא ע"י המשכת שם מ"ה שממצחא שהוא בחי' א"ס הכולל כל ההשתלשלות ופרטי הנמצאים כי ממך הכל כתיב (דה"א כ"ט י"ד) ולכן הוא הגורם ג"כ ענין ההתכללות אחרי יציאתם אל הגילוי כאו"א בפ"ע וז"ש בת"ז שם מ"ה דאיהו ארח אצילות כמו האורח שמחבר שני מקומות נבדלים ע"ש בארוכה (בביאור מאמר הזהר פ' יתרו דכל יומין מתברכי' ב' כו') ועד"ז יובן ג"כ בנשמות ישראל שהם קומה שלימה ביחד דהיינו נשמת אדה"ר שהיא כללותם והגם שיש בה רמ"ח איברים מיוחדים הרי הם כלולים זה מזה וכמו עד"מ בגוף אחד שהגם שהוא בהתחלקות ציור איברים ראש ורגלים וידים וצפרנים מ"מ כל א' כלול מזולתו שביד יש חיות מעין

הרגל ע"י הוורידים שנמשכו בו וכן בשאר כל האיברים וכנודע שמרפאים אבר א' ע"י הקזה בחבירו מצד עירוב הדמים וההתכללות הזאת באיברי הגוף ובחיות הנפש שבהם הוא מחמת כללות החיות שכולל כולם שהוא המאיר במוח שבראש שממנו נתפרדו כל א' לעצמו והוא כולל כולם ד"מ ההיולי כידוע ולכן המוח הוא המרגיש כל כאבי הרמ"ח איברים וכאב היד עם הרגל שוים אצלו אדרבה לפעמים ירגיש המוח יותר כאב מכה שבצפורן מכאב מכה שביד כנראה בחוש, ועד"ז הי' ההתכללות ברמ"ח איברי נפש אדה"ר זה מזה מחמת מקור חיי נפשו שהוא מבחי' חכמה עילאה דאדם העליון בחי' א"ס ב"ה ששורה ומתייחד בחכמתו שהוא וחכמתו א' ולכן נאמר בני בכורי וכמו הבן שהוא טפה ממוח האב, אך אמנם לאחר שנתחלקה נשמת אדה"ר לשרשים רבים וכל א' נחלק לענפים ולניצוצות רבות בגופות מיוחדות ה"ז כמשל האיברים שנפרדו זמ"ז ולא יכאב להיד מכה שברגל המופרדת ממנו וכיוצא, אמנם הפירוד הזה הוא רק מצד הגוף אבל הנפש לא נפרדה באמת וכולם מתאימות וכמשל היד שיש בה מוורידי הרגל והעין וכן ברגל מן היד כו' וכיוצא ויש לה כאב עצום ברוחניותה מכאב העין כנ"ל במשל ולכן אמר האריז"ל כל פרטי הוידים שחטא א' מישראל שהרי הוא כאב אותו אבר שבו מושרשת נפש אותו הישראל ומגיע הכאב גם לאבר העליון שמושרש נפש האריז"ל ובפרט מצד מקור נשמותינו מוח האב וחכמתו ית' הכולל את כולם ומרגיש כאב כל הרמ"ח איברי', ולכן נצטוינו ג"כ לאהוב כל אדם מישראל שהרי כל אדם כלול מכל נשמות ישראל כנ"ל מן האיברים והרי א"כ בו יש זולתו ג"כ ויאהב זולתו כמוהו וכן הוא כלול בזולתו כנ"ל בקישור האיברים, וזהו ג"כ שצריך לקבל עליו מצוה זו קודם התפלה כדי שיוכל למסור נפשו באחד שתעלה לפני ה' בבחי' מ"ן בק"ש וא"א להיות עלי' זו אא"כ תהי' שלימה ובריאה דהיינו שתהי' כלולה מכל הנשמות שהוא כמו האבר שבראותו הוא כשבריאיים הוורידים שבו הכלולים מכל האיברים, שאז תעלה לרצון לפני ה' בחכמתו ית' שהיא הכוללת כל הנשמות כולן כא' ממש, שלפי שהנשמה יש בה בהתכללות ג"כ מכולן יכולה היא לעלות

מפריד ממנו אותו חלק הפרטי ואז אינו יכול לעלות לרצון לפני ה' וכדכתיב אשר יהי' בו מום לא יקרב להקריב כו' (ויקרא כ"א י"ז) שא"ס ב"ה הכולל כולם לא יסבלנו מצד החסרון שבו שחיסר אותו [האבר] הפרטי שהרי א"ס ב"ה כולל גם אותו וד"ל ולכן נצטוונו כמה ל"ת בהקדמת בעלי מומים הן בכהנים הן בקרבנות עצמן כמ"ש בפ' אמור ונצטוונו ג"כ במ"ע להקריב כל קרבן תמים כדכתיב תמים יהי' לרצון כו' (ויקרא כ"ב כ"א):

איסור שנאת ישראל, ומצות אהבת ישראל

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

בעבודה דואהבת וגו' בכל לבבך בשני יצריך שהם חו"ג, עד שמגיע לבחי' הדעת להיות בבחי' דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, פי' לב שלם היינו בשני יצריך ואז העבודה היא בשלימות, וזהו הפתח השני. ועוד יש שני פתחים היינו הפתח האחד [שתי המזוזות] הוא חו"ב והמשקוף כתר, וגם ג' ראשי ראשים הם ג"כ משקוף ושתי המזוזות. אך מה שאמרו לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים היינו שהעבודה שיוכל האדם להגיע מלמטלמ"ע הוא רק שני הפתחים [התחתונים], ושני הפתחים העליונים נותנים לו בבחי' מתנה מלמעלמ"ט, אמנם כמו שהנותן מתנה אינו נותן כ"א למי דעביד ל' נייחא, כן אין נותנים מלמעלה בחי' שני הפתחים העליונים כ"א למי שהגיע בעבודתו ונכנס שיעור שני פתחים שמלמטלמ"ע, ואז נותנים לו בחי' שני פתחים שמלמעלמ"ט.

ועפ"ז יובן ענין דוד ויהונתן, שדוד הוא בחי' ה' דלת"ן שמלמטלמ"ע, ויהונתן הי' לו מס"נ על דוד שקראו שואל בן נעות המרדות והכלימו והוא עמד במס"נ על בחי' השני פתחים הנ"ל ניתוסף לו ה"א שהוא מהפתחים העליונים, וכמו יוסף שע"י הברור זכה לה"א עילאה כן יהונתן ע"י המס"נ דוד זכה ג"כ לה"א, ולכן עד הכריתות ברית דוד הי' נק' יונתן ואח"כ ע"י דוד ניתוסף לו ה"א, כענין בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו דוקא, כן ע"י חיבורו בשכינת' בחי' דוד שהי' מרכבה לבחי' המל' זכה לתוס' ה"א, וכמו יוסף יהוסף.

המשך והזכרים תרל"א

מאמר ד"ה כמראה הקשת אשר יהי' בענן

באור הכללי שהוא מקורן ושרשן, וההתכללות זאת הוא כשהאדם מראה בעצמו ובגופו כן שאוהב רעהו כאיברים הכלולים זה מזה ושלי שלך כי עצמו ובשרו הוא, משא"כ כששונא לא' מישראל בלבו הרי הוא מפריד מנפשו אותו חלק של זולתו הכלול בו ודוחהו מעליו בשנאה זו ששונאו ומסלק רצונו ממנו וממילא יש פגם וחסרון בנפשו שנחסר בו החלק הנ"ל ונעשה בעל מום כי באמת כל אבר פרטי כלול מתרי"ג והיינו מהתכללות זולתו בו וע"י השנאה הוא

[עד] **וכ"ז** הוא הקדמה להבין ענין דוד ויהונתן¹⁵, דהנה דוד הוא ב' דלת"ן והוא"ו מחבר ב' הדלת"ן, והענין דהנה דל"ת הוא מלשון דל, והיינו ענין העוני והדלות, וגם דל"ת הוא מלשון דלו עיני למרום, ולכאורה ענינם אחד שמהיותו דל ה"ה מגביה עיניו למרום, וכענין שאמרו יאה עניותא כו'. אך באמת י"ל דפי' דלו עיני למרום הוא כי מרום הוא בחי' כתר כמ"ש ואתה מרום לעולם ה', וארז"ל במד"ר רוממות אתה נוהג¹⁶ בעולמך, כהונה לעולם, מלכות בית דוד לעולם, שזהו מבחי' כתר ונמצא כי ענין דלו עיני למרום הוא בחי' חו"ב שהם בבחי' הבטה למרום כתר. **ולהבין** ביאור הענין, הנה ארז"ל לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל¹⁷, שנא' אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי ב' דלתות והיינו ב' פתחים, והם הם ב' דלת"ן שבדוד. והענין הוא דלת הוא הפתח שיש בה ב' מזוזות ומשקוף, וענין ב' המזוזות הם נו"ה והמשקוף הוא ת"ת, ובעבודה הוא ענין מה שמתחילי' בתפלה בהודאה הודו לה' קראו בשמו, ועוד קודם לזה בברכת השחר מתחילי' מודה אני, וזהו בחי' המזוזה דהוד. וצריך לנצח בהודאה זו כי ענין ההודאה הוא לפי שאינו משיג זה כ"א מודה כמ"ש ענין זה במ"א באריכות¹⁸, ולכן צ"ל בבחי' נצח לנצח א"ע להיות בבחי' הודאה, עד שמגיע ע"י התעוררות רחמים לבחי' העבודה דלאסתכלא ביקרא דמלכא, וזהו פתח א'. והפתח השני שתי המזוזות הם חו"ג, והמשקוף הוא הדעת שנחלק לחו"ג, והיינו

15) וכ"ז הוא הקדמה להבין ענין דוד ויהונתן: בהבא לקמן בפסיקא זו ראה אוה"ת בראשית שם יז, א.

16) מרום הוא בחי' כתר כמ"ש ואתה מרום. רוממות אתה נוהג: ראה אוה"ת קדושים ס"ע קח-ט. ואתחנן ע' עג. סה"מ תרכ"ז ע' רצב. שפט. תרל"ב ח"א ע' קסח. וראה גם פיה"מ לאדהאמ"צ פו, ג.

17) ולהבין ביאור הענין. שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל: בהבא לקמן בפסיקא זו ראה אוה"ת חנוכה שכה, א ואילך. שלה, סע"ב. ויגש

18) כרך ה) תקפ"ו, ב. בא ע' שי ואילך. קרח ע' תרסג ואילך. תשג ואילך. ואתחנן ע' שנג. שם (כרך ו) ע' ב'רפה ואילך. נ"ך ע' תכ. תקצ. סה"מ תרכ"ו ע' קמו ואילך. תרכ"ט ע' שח. תרע"ח ע' רמד ואילך. ובארוכה סה"מ תרל"ב ח"א ע' רצט ואילך. [וראה לקו"א להה"מ סי' רכא (נד, א): סוד ב' פתחים. ר"ל אהבה ויראה. עיי"ש].

18) ענין ההודאה. שאינו משיג זה כ"א מודה כמ"ש. במ"א באריכות: ראה סידור עם דא"ח שג, ג ואילך. שו, ב ואילך.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס החלצו

הישות והרגשת עצמו שמרגיש את עצמו מאד בכל פרט ופרט שלו כו'. ולכן אינו יכול לסבול את הזולת כו'. דמפני הישות שלו אינו נותן מקום לזולתו דהזולת בהכרח ממעט מציאותו ולכן אינו יכול לסבול אותו. נמצא דעיקר הסיבה הוא הישות שלו שעל ידי זה נעשה לו הזולת למנגד וההתנגדות אינו שמנגד לו באיזה פרט כי אם בְּמָה שהוא נמצא דבזה שנמצא מציאותו הרי הוא ממעט הישות שלו ובזה הוא מנגד לו ואינו יכול לסובלו כו'. ובסטרא דקדושה דעיקרו הוא ביטול הרי הוא בבחינת יחוד והתכללות. דלהיות שהוא בבחינת ביטול הרי הוא נותן מקום אל הזולת. וענין מה שנותן מקום היינו שהוא מקבל את הזולת ומתאחד עמו כו'. נמצא דבסטרא אחרא מצד הישות אינו נותן מקום לזולתו והוא מנגד לו בזה שהוא נמצא וזהו סבת הפירוד שאינו יכול לסובלו ובסטרא דקדושה מצד הביטול הוא נותן מקום אל הזולת שמקבל אותו ומתאחד עמו כו'. **קיצור.** שנאת חנם סיבתה הישות. הפרטים והטעמים באים אחר כך.

שמחת תורה ופרשת נח רנ"ט

ד. וזהו מה שקליפת מדין הוא שנאת חנם דוקא שהשנאה אינה מצד איזה פרט שגורם לו איזה רעה או שהוא מנגד לו באיזה פרט שאז היתה השנאה תלויה באיזה מדה פרטית ואין זה מקליפת מדין בפרט כי אם מה שנפל בשבירת הכלים ממדת הגבורה דתהו שהוא הכעס והשנאה על מנגדו כו'. ומפני שהוא מנגדו לכן מתקוטט ומריב עמו כו'. אבל ענין המדון והריב והשנאה דקליפת מדין אינו מצד איזה פרט כי אם מפני שאינו יכול לסבול את זולתו גם שלא ידעו כלל ולא היה לו שום משא ומתן עמו כו'. ואי אפשר להתאחד עמו כו'. וזהו הנקרא שנאת חנם שהוא שונא אותו חנם על לא דבר כו'. ולפעמים יש בזה גם כן איזה פרטים דהיינו שיש לו איזה טענה למה הוא שונא אותו כו'. אבל זהו שבא אחר כך והיינו שלא שהטעמים הפרטים הם סבת השנאה. רק שמצא לו תואנה ועלילה להצדיק את עצמו לפני זולתו לבד אבל אינה אמיתית כי אם השנאה הוא מצד שלא יכול לסבול את הזולת והסיבה הוא הישות שלו שהוא חשוב בעיני עצמו ובכלל ענין

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה"ש"ת

עבודת ה' היא חובת גברא. לכל נשמה יש "עבודת הברורים" פרטית בזמן ומקום. לפעמים אדם מטעה את עצמו בטענות על מצבו הירוד, עד ששוכח איך היה צריך להתנהג. וע"י תשובה יציל עצמו מדרת שחת.

נֶאֱמָר, וְכָשְׁעוּשָׁה שְׁלֹא בְּרָצוֹן אוֹ שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה כָּלֵל, מְעַנְשִׁים אוֹתוֹ וְכוּפִים אוֹתוֹ לְהִשָּׁלִים עֲבוֹדָתוֹ. וְכֵן הוּא בְּעֵינֵי הַנֶּשְׁמָה, שֶׁהַנֶּשְׁמָה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעַלָּה נִקְרָאת בְּשֵׁם "בֵּן", וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב⁵ "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", וְהַנֶּשְׁמָה הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוֹף נִקְרָאת בְּשֵׁם "עֶבֶד", וְכְמוֹ הָעֶבֶד שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲבוֹדָה שֶׁהוּא מְחַיֵּב וּמְכַרְח לְעִשׂוּתָהּ, הִנֵּה כֵּן כָּל נֶשְׁמָה וְנֶשְׁמָה שֶׁיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה יֵשׁ לָהּ עֲבוֹדָה פְּרָטִית בְּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים עַל יְדֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת שְׂצָרִיכִים לְקִיָּמָה, וּבְשִׁלְיחוּתָהּ זֹאת כָּבֵר יֵשׁ הֶזְמֵן וּמְקוֹם עֲבוֹדָתָהּ, וְכֹאשֹׁר הַנֶּשְׁמָה מְשַׁלֶּמֶת עֲבוֹדָתָהּ בָּאָה עַל שְׂכָרָהּ בְּעֵד עֲבוֹדָתָהּ וּבְעֵד הַנִּחַת רוּחַ שְׁגֻרָּמָה לְמַעַלָּה, אֲבָל כֹּאשֹׁר אֵינָה מְשַׁלֶּמֶת

(ב) וּבִאֵוֶר הָעֵינֵן הוּא, דְּהִנֵּה כָּלֵלוּת עֵינֵן הָעֲבוֹדָה בְּעֲבוֹדַת הַיּוֹד' הִיא חוֹבַת גִּבְרָא בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב⁶ "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, עֲבָדֵי הֵם", אוֹמֵר "עֲבָדֵי הֵם" דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם עֲבָדִים לְעִצְמוֹת אֵין סוֹף בְּרוּף הוּא, וְהוּא לְהִשָּׁלִים הַכֹּנֶה הַפְּנִימִית הַנִּטְוֶעָה וּמִשְׁרָשֶׁת בְּעִצְמוֹתוֹ יִתְבַּרֵּךְ כְּכִיכּוֹל כְּטַעַם כְּוִנַּת הַבְּרִיאָה וּכְטַעַם עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים. וְהִנֵּה בְּגִשְׁמִיּוֹת עֲבוֹדַת עֶבֶד הוּא בְּקִבְלַת עַל, וְהָעֶבֶד בֵּין אִם רוּחָהּ וּבֵין אִם אֵינוֹ רוּחָהּ מְחַיֵּב בְּעֲבוֹדַת אֲדוֹנֹהּ, וְרַק דְּכֹאשֹׁר עוֹשֶׂה עֲבוֹדַת אֲדוֹנֹהּ בְּרָצוֹן אֲזִי מְשַׁלֵּם עֲבוֹדָתוֹ וְעוֹשֶׂה נִחַת רוּחַ לְאֲדוֹנֹהּ, וְכֹא עַל שְׂכָרוֹ בְּעֵד עֲבוֹדָתוֹ וּבְעֵד הַנִּחַת רוּחַ שֶׁעָשָׂה לְאֲדוֹנֹהּ וְנִקְרָא "עֶבֶד

שֶׁמִּפְּרִי בְּמוֹמוֹ, וְכִשְׁמִתְרַגֵּל בְּזֶה אִזְ הֵנָּה לֹא זֶה בְּלִבְדֹּ שְׂאִינוּ מִתְבַּיֵּשׁ אֲלֵא שְׂאִינוּ מִפְּרִי בְּמוֹמוֹ כָּלֵל וְשׁוֹכֵחַ עַל הָאֵמֶת, עַר פֶּאֶרְגֶּעֶסֶט וּוי מֵעַן בְּעֵדֶאֶרְךָ זִינִי, וְהִסְבָּה הַגּוֹרֶמֶת לָזֶה הִיא הַהִתְנַצְלוּת הַמְדָּמָה שֶׁהִיא אֶסְקָפָה הַנִּדְרָסֶת לְכָל מִינֵי רַע, וּמוֹרִיד חֶסֶד וְשִׁלּוֹם אֶת הָאָדָם מִדְּחֵי אֵל דְּחֵי. אֲשֶׁר עַל כֵּן הִחֵשׁ לְנִפְשׁוֹ צָרִיךְ לְהַצִּיל עֲצָמוֹ מִמְּדַת שְׁחַת רַחֲמָנָא לְצִלָּן, וְצָרִיךְ לְגִשֵּׁת אֶל ה' עַל יְדֵי תְּשׁוּבָה מִעֲמָקָא דְּלִפְאִט בְּחֻרְטָה עַל הָעֵבֶר וּבְקִבְלָה טוֹבָה עַל לְהִבָּא. וְהַשָּׁב בְּאֵמֶת, צָרִיךְ תְּחִלָּה לְדַעַת פְּרִטִי מִעֲמָדוֹ וּמַצְבּוֹ כָּכֵל עֲנִינֵי בְּאֲשֶׁר הוּא, הֵן בְּהַמְצָאוֹת שְׂבִין אָדָם לְמָקוֹם וְהֵן בְּהַמְצָאוֹת שְׂבִין אָדָם לְחִבְרוֹ, וְכֵן בְּעִנְיֵי הַמְדּוּת וְהִנְהָגוֹת, שְׂיֵשׁ בָּהֶם עֲנִינֵי רְגִילוֹת שְׂיֵשׁ בָּהֶם סְרָכִי עֲבָרָה אוֹ מִדּוֹת רַעוֹת שְׂצָרִיכִים לְדַחוֹתָם לְגִמְרִי, וְיֵשׁ שְׂצָרִיכִים תְּקוּן בְּלִבְדֹּ, וְיֵשׁ דְּכָרִים שֶׁהֵם טוֹבִים אֲלֵא שֶׁהֵם בְּהַגְשָׁמָה, כְּמוֹ הַבְּלִיטָה בְּהַדּוּר מִצְוָה וְהַדּוּמָה, שֶׁהַדְּבָר בְּעֲצָמוֹ הוּא טוֹב אָכֵל הַבְּלִיטָה דּוֹרָשֶׁת כְּבוֹס בְּדִגְמַת כָּלִי טוֹבָה הַמְלַכְלֶכֶת שְׂצָרִיכִים לְכַבְּסָהּ, וְכֵן בְּעִנְיֵי הַמְדּוּת שְׂעוֹשָׂה טוֹבָה לְזוּלָתוֹ וְכֵא בְּהַגְשָׁמָה בְּהַתְפָּאוֹרוֹת וְכַדּוּמָה, דְּאִיתָא בְּסִפְרִים שְׂעָלֵיו נֶאֱמַר "שׁוֹטָה אֶחָד מֵאֶבֶד טוֹבָה הֶרְבָּה".

ד"ה אני לדודי ודודי לי

א' אלול ה'ש"ת

הַעֲבוּדָה כְּרָאוּי לָהּ הִיא נְדוּנִית בְּגִלְגּוּלֵי עֲנֵשׁ בְּדוֹמָם צוֹמֵחַ חֵי רַחֲמָנָא לְצִלָּן וּבְגִלְגּוּלֵי גּוֹפִים, עַד אֲשֶׁר הִיא מְשַׁלֶּמֶת עֲבוּדָתָה בְּתוֹרָה וּמַצּוֹת. וְכָל עֲנִינֵי הַתְּנַצְלוּתוֹ וּטְעָנוֹת הוּא רַק מֵה שֶׁהָאָדָם מְטַעֶה אֶת עֲצָמוֹ, עַר נֶאֱרַט זִיךְ אֲלֵינִי וְאֹמֵר לְעֲצָמוֹ "מָה אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת", וְהִרְבָּה אֵינֶם מְשִׁימִים לָכֵם לָזֶה וְנִעֲשָׂה כְּדָבָר הַרְגִיל, כִּי מְטַבְּעֵי בְּנֵי אָדָם הוּא אֲשֶׁר דְּבָר חֲדָשׁ מְעוֹרֵר שִׁמֵּת לָב, אָכֵל דְּבָר הֵשֵׁן הֵנָּה מִפְּנֵי הַרְגִילוֹת אֵינֵם מְשִׁימִים לָבֹא לָזֶה כָּלֵל, כְּמוֹ שְׂאֵנוּ רּוֹאִים בְּחוּשׁ בְּגִשְׁמִיּוֹת, הֵנָּה מִי שֶׁהוּא בַּעַל מוֹם רַחֲמָנָא לְצִלָּן הֵנָּה מִתְחַלָּה הוּא מִתְבַּיֵּשׁ בְּמוֹמוֹ וְכִאֲשֶׁר מִתְרַגֵּל אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ עוֹד, וְכֵן הוּא בְּחֻסְרוֹנוֹת הַרוּחָנִיּוֹת, שְׂבִיעַת הַרְאֲשׁוֹנָה הֵנָּה לֹא זֶה בְּלִבְדֹּ שְׂמִתְבַּיֵּשׁ מְזוּלָתוֹ, אֲלֵא שְׂגָם לְעֲצָמוֹ, בֵּין שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה דְּבָר שְׂצָרִיכִים לַעֲשׂוֹת וּבֵין שְׂעוֹשֶׂה דְּבָר אוֹ מִתְנַהֵג בְּהִנְהָגָה כְּזוֹ אֲשֶׁר לְפִי מַהוּתוֹ וְעֲנִינֵיו לֹא הִיָּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת וּלְהִתְנַהֵג כְּכֵה, הֵנָּה הַדְּבָר מַעֲיֵק לוֹ, עַס מֵאֶכֶט אֵים עֲנִי, וְיִשְׁנֵם שְׂגָם מְצַטְעָרִים עַל זֶה וּלְעֵתִים דּוֹאָגִים וּמִתְאַנְחִים עַל זֶה, אָכֵל אֵין לָהֶם הַכֹּחַ לַעֲמֹד עַל עֲצָמָם לְהִיּוֹת כְּמוֹ שְׂצָרִיכִים לְהִיּוֹת, אָכֵל עַל כָּל פְּנִים הוּא יוֹדֵעַ שְׂאִינוּ כְּדָבְעֵי לְמִיָּהוּי, וְחִפְזָן לְהִיּוֹת טוֹב יוֹתֵר, וְהֵינּוּ

ה. הוא מרמה את עצמו. ו. זה עושה לו "צר". ז. כפי שצריך להיות. ח. הוא שוכח כיצד צריכים להיות. ט. מעומק הלב.

לקוטי דיבורים

בהידור. וכאשר הוא רוצה באמת - אז הוא עושה את הדבר. כלומר, הוא מתגע עם עצמו שיהיה באותה דרגה. וכדי שיהיה באותה דרגה, שהענין יהיה נוגע לו מאד, זקוקים לעבודה.

פעם, לפני הרבה שנים, באו לאחת השבתות הרבה אורחים חשובים מהמפורסמים בעדת החסידים, והזמינו אותם לשולחנו של אבי. בשעת נטילת ידים לסעודה הבחינו שאבי שופך מים שלש פעמים על כל יד, והתפתחה שיחה בין הרבנים, היכן מובא דין זה שצריכים ליטול שלש פעמים על כל יד.

כשהתיישבו לשולחן, שאל זקן הרבנים את אבי למקור הדין שצריכים לשפוך מים שלש פעמים על כל יד.

אבי הרר לרגע וענה, שאין הוא זוכר באותו רגע היכן זה כתוב, אך אם הוא נוהג כך הרי ודאי הדבר שזה כתוב באיזה מקום.

ו. הרבי³ אומר שכדי להגיע לפנימיות הרי זה על ידי מסירות נפש. מסירות נפש זו נמסרת בירושה מאבות לבנים ולבני בנים. זה ההפרש בין "מקיף" ל"פנימי". "מקיף" הוא מזריגה גדולה אבל זה חיצוניות. "פנימי" הוא דבר יסודי ונמסר בירושה.

חב"ד תובעת פנימיות, וכדי להגיע לפנימיות זקוקים לעבודה ויגיעה, והדבר צריך לעורר באדם שהרצון יהיה אמיתי.

בזמנים שעברו לא היו מרשים, גם לא לאברכים, להיכנס להתנועדות חסידית. כעבור שנים החלו להרשות להם להיכנס. אך, על הרוצים להיכנס - לרצות באמת, וכדי לרצות באמת צריכים לסגור את הדלת, והטבע הוא כאשר לא מרשים להיכנס - קיים אז הרצון להיכנס. ואילו אם הדלת פתוחה וכל הרוצה יכול להיכנס - הכניסה איננה כניסה פנימית.

"פנימי" מקדיש יגיעה גדולה שירצה לעשות מצוה

מתוך התנור. הגוי נבהל ופרץ בצעקה אדירה. לקול הצעקה נבהלו ובאו במרוצה הסבתא - הרבנית שטערנא - וכלתה - מרת שיינא אשתו של הרבי האמצעי - מדירתן, והרבי האמצעי מחדרו של הרבי, לראות מה אירע, ומה נשתוממו לראות על ריצפת החדר מונחים גזרי עצים כבויים ועל רצפת התנור שוכב אדם. הדוד ר' חיים אברהם ניגש להוציא את האיש מהתנור. והסבתא הרבנית פרצה בזעקת אימים: הרי זה מענדל!

בהלה תקפה את כל הנוכחים, ניסו לעורר את הילד מעלפנו החזק וללא הועיל עד שהרבי הניח ידי קדשו על ראש החולה ונתעורר.

כשנודע לרבנית שהנכד - הרבי ה"צמח צדק" - ביקש כמה פעמים את סבו - רבנו הזקן - להרשות לו להיכנס לשמוע את החסידות שהוא אומר לפני בניו, והרבי לא התיר לו, ומצד גדל התשוקה לשמוע את החסידות, התחבא בתנור, הכניס עצמו בסכנה וב"ה ניצול - תבעה בתוקף אצל הרבי, כיצד היה נכון אצלו להעמיד חיים בסכנה!?

ענה לה הרבי:

חב"ד דורשת פנימיות, וכדי להגיע לפנימיות הרי זה רק על ידי מסירות נפש בפועל. עד אברהם אבינו היו גם כן צדיקים וחסידים גדולים. אדם הראשון חסיד גדול היה⁴, אך כדי להגיע לסדר של פנימיות הנמסרת בירושה מדור לדור היו זקוקים למסירות הנפש של עקידת יצחק, שכן, פנימיות באה רק על ידי מסירות נפש.

שבועיים אסור היה לרבי ה"צמח צדק" ללמוד שום לימוד עיוני, ובמשך שבועיים אלה, ביקר אותו הדוד מהרי"ל וסיפר לו כמה סיפורים, בתוכם סיפור על ה"יט כסלו" - יום ההילולא של המגיד ממזריטש - האחרון לפני נסיעתו של הרה"צ הר' מנחם מענדל מהורודוק לארץ ישראל ת"ו.

ט. הדוד מהרי"ל מספר לאב-הסבא הרבי ה"צמח צדק" בקצרה, שבתחילת ההנהגה יסד הרבי בליאזנא - בשנת תקל"ו - כתה של אברכים לומדי חסידות, וקראה בשם "חדרים", אלא שזה נמשך זמן קצר, שכן מיד אחרי יסודו את החדרים נסע לפני פסח - בחודש אדר - הרה"צ הר' מנחם מענדל מהורודוק לארץ ישראל.

הרבי רצה אף הוא להצטרף לנסיעה זו, אלא מפני סיבות שונות לא יכול היה הרבי לנסוע לפני פסח, ונסע בתחילת אייר, ובנסיעת הרבי - בטל סדר החדרים.

על אף הזמן הקצר של קיום "חדרים" אלה, אפשר ללמוד על הפעולות והתוצאות הטובות של הסדר שהנהיג הרבי בנגלה ובחסידות - מתוך שיחתו של

לפני הבר מצוה שלי - מספר אבי למסובים - קרא לי אבי ואמר: צריכים ללמוד היטב ההלכות הנוגעות להלכה בפועל. אז הרגלתי את כל אחד מאברי הגוף בדינים הנוגעים לו, וכשאני שופך שלש פעמים מים על כל יד הרי בודאי שכתוב כך.

כרגיל התפרסם הדבר מיד בין החסידים, וכולם החלו ליטול שלש פעמים על כל יד, ולהחזיק את הנטלה דרך סודר.

באחת משיחות קודש הקדשים, דיבר אבי בהרחבה על ההפרש בין קיום הידור ודין לבין הידור דהידור, וסיים ש"פנימי" מתייגע עם עצמו לרצות לקיים מצוה בהידור דהידור מתוך חיות פנימית.

ז. חב"ד תובעת פנימיות.

יודעים אנו סיפור שאירע עם הסבא, הרבי ה"צמח צדק", בילדותו. בן כמה בדיוק הוא היה אז - לא ידוע, אך מהעובדה שזה אירע בהיות הרבי עדיין בליאזנא, בין היותו בפעם הראשונה בפטרבורג לבין הפעם השניה, יש לשער שאב-הסבא היה אז בן עשר שנה.

בשנים האחרונות לשהות הרבי בליאזנא, בשנת תקנ"ז בערך, החל הרבי לומר חסידות בפני בניו ביחידות - נוסף על התורה שהיה אומר ברבים, אמר גם בפני בניו ביחידות.

החסידות שהיה אומר בפני בניו ביחידות, היה בכל יום ששי בשעה מאוחרת בערב, והיו אלה ביאורים על הזוהר. לעתים נדירות הורשו יחידה סגולה להצטרף לשמיעת מאמרים אלה.

כמה פעמים יצא לנו לדבר בתיאור דירתו של הרבי בליאזנא. הדירה היתה מחולקת לשנים ובכל חלק שני חדרים. בחלק האחד דרו בני הבית ובחלק השני - בחדר אחד היה המנין הקטן, בו היו חסידים ממתנינים להיכנס ל"יחידות" - חסידים קראו לחדר זה "גן עדן התחתון" - והחדר השני היה של הרבי - חסידים קראו לחדר זה בשם "גן עדן העליון" - בין שני חדרים אלה היה תנור גדול לחמם את כל הבית.

הרבי, אב-הסבא, ה"צמח צדק", השתוקק מאד לשמוע החסידות שהרבי אומר לפני בניו, וכאשר לא הרשו לו להיכנס, התחבא בתוך התנור ומשם היה שומע את החסידות שהרבי אומר.

ח. באותו יום ששי, היה מזג האוויר קשה מאד, קור עז וסערת שלג. הגוי המשרת החל להכניס גזרי עצים אל תוך התנור. משראה שהעצים אינם נכנסים אל תוך עומק התנור, הניחם לפתח התנור, הדליקם ופתח את מכסה הארובה. האש התלקחה וכל הבית התמלא עשן. לפתע החלו להתעופף גזרי עצים בוערים בכוח רב

הרה"צ הר' מנחם מענדל מהורודוק עם הרבי בהיותם במוגילוב-פודולסק.

באותה אסיפת החבריה קדישא, תלמידי המגיד ממזריטש, בה הוחלט על נסיעתו של הרה"צ הר' מנחם מענדל לארץ ישראל ת"ו, הוחלט גם להטיל את עול הנשיאות על כל מדינת ליטא והסביבה על שכם הרבי, להנהיג את עדת החסידים בכל המחוז, וכן הוטל עליו התפקיד של "מסדר כללי", לארגן את הגנת שיטת החסידות מהתקפות המתנגדים לה.

בשובו לליאזנא מאסיפת החבריה קדישא, הודיע הרבי בכל העיירות שבסביבה, שהאברכים המתפרנסים על ידי חותניהם, יבואו לליאזנא למשך שלשה חדשים כדי לקבל סדר בלימוד.

לקול קריאתו של הרבי, התקבצו בליאזנא הרבה אברכים בעלי כשרונות וטובי הלמדנים, ומהם בחר הרבי כמה מנינים וסידר אותם בשתי כתות, שקראן בשם חדרים - חדר א' היה למעלה מחדר ב'.

כ"ה שבט, תרצ"ו

בסעודת בר מצוה של נכדו

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק י' - רבי ברוך, אבי משפחת שניאורסאהן, בילדותו

ייחוסה המשפחתי של משפחת שניאורסאהן אינו מתחיל באדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן, בעל ה"תניא" ומייסד חסידות חב"ד, כי אם במהר"ל מפראג וקודם לו. דורות של גאוני עולם וחכמי-קבלה פיארו משפחה זו.

רשימותי ביחס למשפחתנו פותחות בגאון רבי משה, שמושב היה בפוזנא, כשזו היוותה נסיכות עצמאית. רבי משה נודע לתהילה בלמדנותו ומפורסם גם בעושרו. הוא חונן בבנים ובנות, שמתוכם התבלט רבי שניאור זלמן - שעל שמו נקרא אחר-כך אדמו"ר הזקן. רבי שניאור זלמן זה היה שונה לגמרי משאר בני רבי משה. למרות היותו חלש וחולה מלידה - התמסר לילות כימים ללימוד תורה. כן הייתה חביבה עליו ההתבודדות בינו לבין עצמו, אָחִיו עסקו במסחר והוא הקדיש זמנו לתורה.

בהגיעו לגיל עשרים נשא את בְּתוּ שֶׁל אָדָם בשם ר' ברוך, שבגלל היותו פרוש מעניני העולם הזה כוֹנֵה בתואר "בטלן". רבי משה ובניו האחרים רצו שר' שניאור זלמן יעסוק, כמותם, במסחר, אך ר' שניאור זלמן סירב. הוא העדיף להתפרנס כ"מלמד", מקצוע שלא הביא הרחבה יתירה לבעליו. גם על תמיכת משפחתו העשירה ויתר ר' שניאור זלמן.

כך חייתה לה המשפחה בפוזנא בשלום ובשלווה עד שקפץ עליה רוגזה של תנועת ה"השכלה", שניצניה הראשונים החלו להיראות בפוזנא, והביאו איתם סכנה לקיום היהדות. רבים מן התושבים היהודים בפוזנא, שחששו שלא יוכלו שוב לעבוד את ה' ולעסוק בתורה כבעבר, החליטו לעקור מן המקום, במטרה להגיע לרוסיה הלבנה, בה התקיימו אז מרכזי יהדות גדולים.

אחרי נדודים מעיר לעיר הגיעו לרוסיה הלבנה והשתקעו בעריה השונות: רבי משה ואחד מבניו השתקעו במינסק, שנים אחרים מבניו, ר' יהודה ור' מרדכי, השתקעו בארשע שבפלך מוהליב. רבי שניאור זלמן ואשתו ובתם דבורה לאה נדדו בעקבות המשפחות שהחזיקו אותו כ"מלמד" לילדיהן - לעיר ויטבסק.

רבי שניאור זלמן קבע מושבו באחת הסמטאות הצרות בקצה העיר, בקרבת הנהר דווינה, והמשיך לעסוק ב"מלמדות". על יד הנהר השתרעו מרחבים של שדות, גנות ופרדסים, ומתוך כך היה רבי שניאור

זלמן קרוב תמיד להדר הטבע. הוא חיבב מאד את קירבת הטבע ותדיר היה מתאווה להתייחד עם מפעלות הבורא. כך לא הורגש העוני במידה גדולה.

כעבור שלש שנים נולד לזוג בן ששמו נקרא בישראל: ברוך, על שם סבו רבי ברוך הבטלן. ברוך היה ילד בריא והתפתח יפה מבחינה גופנית ונפשית.

את החיבה ליצירת הקב"ה השריש רבי שניאור זלמן בלב ברוך בנו משחר ילדותו. הוד הנהר והדר השדות והפרדסים הטביעו את רישומם העמוק על הילד ושנים רבות היו חקוקים בזיכרונו.

בהיות ברוך בן ארבע שנים עטפו אביו בטלית והביאו אל מלמד הדרדקי. האב עצמו עסק בלימוד עם נערים בגיל מבוגר מזה של ברוך והילד היה זקוק להכנה מוקדמת עד שיהא מסוגל לקלוט את למודו של אביו.

ברוך גילה מיד חשק עז ללימודים. תוך שנה רכש לו הילד בקיאות בחלק גדול מן התנ"ך. כעבור זמן קצר העבירו רבי שניאור זלמן למלמד שני שילמדו גמרא. במלאות לברוך שבע שנים קבלו ר' שניאור זלמן לכיתתו שלו. שלוש שנים למד ברוך הקטן בכיתת אביו עם חברים בני גיל מבוגר ממנו, ועלה עליהם ברמת הבנתו וידיעותיו.

מלבד הלימוד הישיר עם בנו - בילה אתו ר' שניאור זלמן בשיחות מאלפות. הוא לקחו לטיולים על גדות הדווינה, וכל משך זמן הטיולים על פני השדות המוריקים שוחח עם בנו בדברי תורה ובנפלאות הבורא. הטיולים תחת כפת השמים, כשנגד העינים משתרע עולמו הנאה של הבורא, הגבירו את אהבתו של ברוך לטבע ואת תשוקתו להתבודד עם עצמו, הרחק מחברת בני אדם, כשהוא שקוע ברעיונותיו, שכן כבר משחר ילדותו גילה ברוך נטייה להתבודדות עם הבריאה.

בהיותו לבר-מצוה היה ברוך כבר בקי במספר סדרי משנה וידע בעל-פה מספר מסכתות מן התלמוד. הוא היה כבר מסוגל ללמוד ולהבין בעצמו ולהתעמק בסוגיית גמרא ללא עזרה של מלמד. לכן היה רבי שניאור זלמן מאפשר לו ללמוד לבד, והסתפק רק בהנחיות כלליות וקביעת סדרי הלימוד.

עתה, כשאין ברוך זקוק למלמד - נוהג הוא לקחת את ספריו וללכת לשפת הנהר, שם הוא מתיישב על סלע או משתטח על העשב הרך ומתעמק בלמודו. יופי הבריאה אינו מהווה הפרעה ללימודיו, כי אם, אדרבה, משמש לו מקור לתשוקת הלימוד: זרימת המים הזכים, זמרת הצפרים ורחש הצמחים מתמזגים עם נגינת ברוך המלווה את לימודו.

כעבור שנה לכניסתו לגיל המצוות חלתה אמו בקדחת, ולאחר חדשים מספר נפטרה. תוך זמן קצר חלה גם רבי שניאור זלמן ועם עבור מחצית השנה נפטר גם הוא, ברוך נשאר יתום שלם.

מות הוריו הטביע עליו רושם מזעזע, כאבו וצערן של ברוך בן הארבע-עשרה דיכאוהו ממש. הוא התהלך כב"עולם התוהו" - אם מפני התקשרותו הנפשית העמוקה להוריו, וביחוד לאביו, אם משום תחושת הבדידות האיומה לתוכה הושלך לפתע.

בתוך תקופת האבלות היה ברוך נוהג לעבור לפני התיבה שלש פעמים ביום, וללמוד משניות לעילוי נשמת הוריו, אך כל זה לא הועיל להשקיט את צערן הגדול, נראה היה כאילו הולך ברוך הצעיר וכלה, הולך ודועך. רוחו הייתה שבורה.

הייתה לו לברוך דודה בויטבסק בשם פריידא. היא ובעלה, ששמו היה קדיש, הכניסו את ברוך ואת אחותו, דבורה לאה, לביתם וקבלום לטיפולם המסור. דבורה לאה חשה, אמנם, נוחם ברב או במעט, לעומתה לא מצא ברוך מרגוע גם בטיפולם האבהי של דודו ודודתו.

יום אחד הודיע ברוך למארחיו ולאחותו על החלטתו לעזוב את ויטבסק וּלְגָלוֹת למקום תורה.
 "אנה תלך?! הן צעיר אתה מכדי להיות נע ונד בארץ"! - טענו כנגדו דודיו - "השָׁאֵר נא אתנו, לא יחסר לך כל בביתנו". אך כל הדיבורים היו לשוא. החלטתו של ברוך הצעיר על דרכו העתידה - הייתה איתנה, ולא היה כל סיכוי לשנותה. עברו ימים מספר וברוך עזב את ויטבסק מבלי להשאיר עקבות.

בינתיים הגיעה השמועה המצערת על פטירת ר' שניאור זלמן ואשתו - לר' משה, אשר מושבו היה במינסק, מקום בו ניהל מסחרו בהצלחה רבה. ר' משה שלח מיד רץ לויטבסק על מנת להביא אליו משם את נכדיו היתומים ברוך ודבורה לאה. מוכן שנכוננו להם בבית הסבא חיים טובים במלוא הנוחיות, אך השליחות לא הוכתרה בהצלחה; ברוך לא נמצא כבר בויטבסק בבוא השליח, ועקבותיו נעלמו, ואילו את דבורה לאה מיאנו הדוד והדודה להוציא מרשותם, שכן חשוכי בנים היו.

דבורה לאה נשארה בבית דודיה, שם הייתה עד נישואיה. ברוך החל בנדודיו על פני ערי ועיירות סביבת ויטבסק. שלש שנים ארכו נדודיו ממקום למקום, בכלל זה בדוברומיסל, בקלישק, ועוד, ובשום מקום לא נשאר זמן רב. לכל אשר הגיע - נכנס תחלה לבית המדרש וישב ללמוד. בישובים היהודיים הייתה נהוגה החזקת לומדי תורה נודדים במאכל, במשתה ובכסף, מקופת הקהל או מכיסם של בודדים. מי מן הלומדים שלא חפץ ללון בבית המדרש - זכה לחדר אכסניה בביתו של משהו. ברוך סירב בתוקף ליהנות מכל הזכויות הללו, שכן שנאה הייתה עליו מתנת בשר ודם. כדי להחיות את נפשו חיפש לו ברוך עבודות ארעיות שונות. כך היה לחוטב עצים, או לשואב מים, או עוזר לסוחרים ביום השוק. ברוך לא בחל בשום עבודה, ותהא הקשה או הבזויה ביותר. הוא היה מוכן לפשוט נבלה בשוק ובלבד לא להצטרך לבריות, בהתאם להוראות חכמינו ז"ל.

רבים לא הבינו את דרכו של ברוך. וכי מי מוכן להתעמק בהלך נפשו של נער צעיר, יהא אפילו למדן ומתמיד כברוך? היו שייחסו זאת ל"שגעון" שאין להקדיש לו תשומת לב מיוחדת. ברוך לא התרשם כלל מן הדעות השונות שהובעו אודותיו, יאמרו הבריות את אשר יאמרו ובלבד שיניחוהו לצעוד בדרכו שסלל לעצמו...

מיד עם היתקלו, במקום כלשהו, בהפרעה קלה ביותר לאורח חייו המקורי - היה עוזב את המקום ונודד לשוב אחר, שם היה ממשיך בדרכו המיוחדת - ללמוד ימים ולילות בבית המדרש ולהתפרנס בצמצום מיגיע כפיו, מכל עבודה שתזדמן ותמורת כל תשלום שהוא.

אגרות קודש

[תמוז-מנ"א תרפ"ד]

בריות, והאל הטוב הזן ומפרנס את עמו ישראל הוא ית' יתן לך פרנסה בריוח ובנקל, ובגדולות אל תלך, ואדרבא המקום גורם שיהי' לך פרנסה נכונה בעזרתו ית'. והנה עמך אתך ידידנו . . . שיי' שו"ב אשר עליהם החובה (מלבד פניית עצמם הרוחני) להשתדל בזה ובלי ספק אשר כן יהי' ורק תעזוב דרך הספיקות אשר לך ותדע ברור אשר זה מלאכתך והאלקים יהי' בעזרך בגו"ר.

מכ' התקבל ולעומת טענת ב"ב שיי' ישנה הטענה האמיתית, דחי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו, ולמה ירדה כו', אלא דירידה זו צורך עלי, אם תעזוב מלאכתך זה אתה מתחייב בנפשך ח"ו, והאלקים ישמרך. ואי"ת הלא כבר אמרו ורואים אנו במוחש כי לא העשירות מן האומנות כו', אלא יעשה ויתפלל למי שהעושר שלו אשר יתן לו פרנסתו

פרק שלישי משנה א

עֲקִיבָא בֶן מִהֶלְלָאֵל אָמַר, הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים וְאִין אַתָּה בָּא לְיַד עֲבִירָה. דַּע, מֵאִין בָּאתָ, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֹתִיד לֵתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאִין בָּאתָ, מִמַּטָּה סְרוּחָה, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפְרָרָה וְתוֹלַעָה. וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֹתִיד לֵתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן, לְפָנֶי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:

הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה

דרך נוספת - על-פי חסידות - לבאר פסקה זו (כענין בפני עצמו):

בהסבר המושג "עבירה" מבואר בחסידות שזהו על-דרך "העברה" מרשות לרשות. כשאדם עובר על רצון ה', הרי הוא "מעביר" את מה שהיה קודם לכן ברשות הקדושה [=רשות-היחיד, "יחידו של עולם" - הקב"ה] לרשות הסטרא-אחרא [=רשות הרבים, שכן הסטרא-אחרא הוא מקום של פירוד וריבוי]. כדי למנוע אפשרות של "עבירה" כזו, על האדם להיות חדור בענין "אחדות השם" - שאין עוד "רשות" מלבד רשותו של הקב"ה ("אין עוד מלבדו").

זהו אפוא תוכן דברי המשנה - "הסתכל בשלושה דברים": מבואר בכמה מקומות ששלימות האחדות היא דוקא במספר שלוש.

יחיד (מספר אחד) אינו מבטא אחדות משום שכל עוד אין מציאות שנייה, אחדותו (של היחיד) טרם הועמדה במבחן ואי-אפשר לכנותה עדיין - "אחדות".

כשיש שני דברים המנגדים זה לזה, בוודאי שאין להחשיב זאת לאחדות.

אחדות אמיתית היא כאשר יש שני דברים שונים ונפרדים זה מזה ובכל-זאת שניהם מסכימים זה לזה ושרויים באחדות זה עם זה. החיבור והצירוף בין שני הדברים הוא מציאות חדשה, מציאות שלישית. נמצא כי דוקא המספר שלוש מבטא אחדות באופן השלם ביותר.

בדומה לכך אנו מוצאים בענין "שני כתובים המכחישים זה את זה - עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". כלומר, ההסכמה בין שני הכתובים נפעלת על ידי "כתוב שליש" המכריע ביניהם.

כך גם לגבי בריאת העולם: ביום הראשון נאמר "יום אחד" שכן אז היה הקב"ה "יחיד בעולמו". ביום השני לא נאמר "כי טוב" לפי שבו נבראה המחלוקת. דוקא ביום השלישי נאמר פעמיים "כי טוב", כי המספר שלוש שולל מחלוקת ופועל אחדות.

זאת אפוא כוונת משנתנו - "הסתכל בשלושה דברים": כאשר מתבוננים בכל שלושת הדברים - רואים ומבינים כי מציאות העולם אינה סותרת למציאות ה', אלא להיפך, "בארץ מתחת" נרגש ש"אין עוד" (מלבדו יתברך) - אזי, "אין אתה בא לידי עבירה".

לאחר דברי המשנה "הסתכל בשלושה דברים", מפרטת המשנה את שלושת הדברים - "דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

נשאלת השאלה: "מניינא למה לי?"¹, לשם מה צריך להודיע מראש את מספר הדברים? ואף אם נאמר כי יש חשיבות בידיעת המספר - הלא המשנה עצמה מפרטת ומונה את הדברים שבהם צריך להסתכל והכל רואים כי שלשה הם!

אחד הביאורים הוא:

אמירת המשנה "הסתכל בשלושה דברים" היא ענין העומד בפני עצמו גם בלי הפירוט שבהמשך. כלומר, באומרה "הסתכל בשלושה דברים" רומזת המשנה לשלושה דברים יסודיים, שעל-ידי הסתכלות בהם - "אין אתה בא לידי עבירה".

מה הם שלושת הדברים?

ההתבוננות הראשונה צריכה להיות במאמר רז"ל², "אני נבראתי לשמש את קוני". בשלב ראשון אנו רואים רק שני "דברים": א) האדם ("אני"), ב) הקב"ה ("קוני"). אומרת לנו משנתנו כי אין די בהתבוננות בשני דברים אלה ומוכרחים ל"הסתכל בשלושה דברים". דהיינו, בנוסף על מציאות האדם ומציאות הקב"ה עליו להתבונן גם במציאות העולם אשר נברא על-ידי הקב"ה כדי שבו ועל-ידו יעבוד האדם את הקב"ה ("לשמש את קוני").

תכלית בריאת העולם וירידת הנשמה למטה, בעולם הזה התחתון, היא להשלים את הכוונה האלוקית - "נתאווה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים"³. יהודי בעבודתו מזכך את הגוף והנפש הבהמית וגם את חומריות העולם ועל-ידי זה הוא עושה לקב"ה "דירה".

על כן נחוצה הסתכלות ב"שלושה דברים": לא מספיק שהאדם עושה את גופו הגשמי ("אני") "דירה" לקב"ה; עליו לעשות גם מהעולם הזה התחתון "דירה" לו יתברך.

ומזה שלמען מטרה זו - העבודה של עשיית דירה לו יתברך בתחתונים - כדאית היתה ירידת הנשמה למטה⁴, למדים אנו את גודל המעלה שב"ירידה" זו, עד כדי כך, שגם הנשמה עצמה מתעלית על ידי גילוי "עצמות" הקב"ה ("דירה לו יתברך"), ו"עליה" זו מונעת ממנה את האפשרות של עשיית חטא - "אין אתה בא לידי עבירה"!

(ספר"השיחות ה'תשמ"ט)

(ספר"השיחות ה'תשנ"א, כרך ב)

1. לשון הש"ס שבת עג, ב. ועוד. 2. קידושין פב, ב. 3. ראה תניא פרק לו. מדרש-תנחומא נשא טז. 4. "כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל" (תניא פרק לז).

א ויהי ארי תעול לארעא די יי
אלהך יהב לך אחסנא ותרמה
ותיתב בה: ב ותסב מריש כל
אבא דארעא די תעל מארעך די
יי אלהך יהב לך ותשוי בסלא
ותהך לאתרא די יתרעי יי אלהך
לאשראה שכנתה תמן: ג ותיתי
לות כהנא די יהי ביומאי האנון
ותימר לה חיתי יומא דין קדם
יי אלהך ארי עלית לארעא די
קיים יי לאכבהתנא למתן לנא:
ד ויסב כהנא סלא מידך וינענעה
קדם מדבחה דיי אלהך:
ה ותתיב ותימר קדם יי אלהך
לכן ארמאה בעא לאובדא ית
אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם
זער והנה תמן לעם רב תקיף
וסגי: ו ואבאישו לנא מצרים
וענינא ויהבו עלנא פלחנא
קשיא: ז וצלינא קדם יי אלהא

כו א ויהיה כִּי־תבוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וירשיתה וישבת
בה כס"י: ב ולקחת מראשית | כל־פרי האדמה
אשר תביא מארצך אשר יהוה אלהיך נתן
לך ושמת בטנא והלכת אל־המקום אשר
יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם כס"י:
ג ובאת אל־הכהן אשר יהיה בימים ההם
ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך
כי־באתי אל־הָאָרֶץ אשר נשבע יהוה
לאבותינו לתת לנו כס"י: ד ולקח הכהן הטנא
מידך והניחו לפני מזבח יהוה אלהיך כס"י:
ה וענית ואמרת לפני | יהוה אלהיך ארמי
אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט
ויהי־שם לגוי גדול עצום ורב כס"י: ו וירעו

אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה: ז ונצַעַק אל־יהוה

רש"י

(א) ויהיה כִּי־תבוא וגו' וירשיתה וישבת בה. (קידושין לו) מגיד שלא נתחייבו בכפורים עד שִׁכְּבָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְקוּהָ: (ב) מראשית. (מנחות פ"ד ב. ספרי) ולא כל ראשית, שאין כל הפרות חייבין בכפורים אלא שבעת המינין בלבד, נאמר כאן "ארץ", ונאמר להלן: (לעיל ח) "ארץ חטה ושעורה וגו'", מה להלן משבעת המינים שנסתבחה בהם ארץ ישראל, אף כאן שבת ארץ ישראל, שהם משבעה מינין: זית שמן. זית אגורי, ששמןו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית. (ברכות לט. בכורים פ"ג. ספרי) אדם יורד לתוף שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורף עליה גמי לסימן, ואומר: 'הרי זה בפורים': (ג) אשר יהיה

בימים ההם. (ראש השנה כה ב. ספרי) אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא: ואמרת אליו. (ספרי) שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. (שם) פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו. כהן מניח ידו תחת יד הכפלים ומניף (ספרי. סוכה מז): (ה) וענית. לשון הרמת קול (עיין סוטה דף לב ע"ב): ארמי אבד אבי. מזכיר חסדי המקום: "ארמי אבד אבי", לכן בקש לעקר את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשכיל שחשב לעשות (ליעקב), חשב לו המקום כאלו עשה, שאומות עובדי כוכבים, חושב להם הקדוש ברוך הוא מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים באו עלינו לללותנו, שאחרי זאת, ירד יעקב

אלהי אבותינו וישמע יהוה את קולנו וירא
את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו: ^ח ויוצאנו
יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה
ובמרא גדל ובאותות ובמפתים: ^ט ויבאנו
אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת
ארץ זבת חלב ודבש: ^{כס"ו} ועתה הנה
הבאתי את יראשית פרי האדמה אשר
נתתה לי יהוה והנחתו לפני יהוה אלהיך
והשתחוית לפני יהוה אלהיך: ^{כס"ז} ושמחת
בכל הפטוב אשר נתן לך יהוה אלהיך
ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך: ^{כס"ח} ו
תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום

דאבהתנא וקביל יי צלותנא וגלי
קדמוהי עמלנא ולא ותנא
ודוחקנא: ^ח ואפקנא יי ממצרים
בידא תקיפא ובדרעא מרממא
ובחזונא רבא ובאתין ובמופתין:
^ט ואיתנא לאתרא הדין ויהב
לנא ית ארעא הדא ארעא עבדא
חלב ודבש: ^י וכען הא איתתי
ית ריש אבא דארעא דיהבת לי
יי ותצנענה קדם יי אלהך ותסגוד
קדם יי אלהך: ^{יא} ותחדדי בכל
טבתא די יהב לך יי אלהך
ולאנש ביתך את ולואי וגידרא די
בינך: ^{יב} ארי תשצי לעשרא ית
כל מעשר עללתך בשתא
תליתאה שנת מעשרא ותתן
ללואי לגידרא ליתמא ולא רמלא

רש"י

וגו", נאמר כאן "מקץ", ונאמר להלן: "מקץ שבע
שנים", לענין הקהל, מה להלן רגל, אף כאן רגל.
אי מה להלן חג הסוכות, אף כאן חג הסוכות?
תלמוד לומר: "כי תכלה לעשר", מעשרות של
שנה השלישית, רגל שהמעשרות פלין בו וזהו
פסח, שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות,
נמצאו מעשרות של שלישית פלין בפסח של
רביעית, וכל מי ששקה מעשרותיו, הצריכו הכתוב
לכערו מן הפית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג
בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי
שנים שלפניה, ששנה ראשונה ושניה של שמיטה
נוהג בהן מעשר ראשון, כמו שנאמר: (במדבר יט)
"כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר", ומעשר
שני, שנאמר: (לעיל יד) "ואכלת לפני ה' אלהיך
מעשר דגנך תירושך ויצהרך", הרי שתי מעשרות,
ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג
מאותן שתי מעשרות אלא האחד, ואי זה? זה

למצרים: במתי מעט. בשבעים נפש: (ט) אל-
המקום הזה. (ספרי) זה בית המקדש: ויתן לנו
את הארץ. כמשמעו: (י) והנחתו. מגיד שנוטלו
אחר הנפת (ספרי) אחרים: הנחת) הכהן, ואוחז
בידו פשהו קורא, וחוזר ומניף (ספרי. בכורים פ"ג):
(יא) ושמחת בכל הטוב. (בכורים שם) מבאן
אמרו: אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה:
הינו מעצרת ועד החג, שאדם מלקט תבואתו
ופרותיו ויינו ושמןו, אבל מהחג ואילך, מביא
ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים,
אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. (שם).
מכות יט) מביא ואינו קורא, שאינו יכל לומר:
"לאבותינו": (יב) כי תכלה לעשר את כל-
מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמר
להפריש מעשרות של השנה שלישית, קבע זמן
הבעור והודוי בערב הפסח של שנה הרביעית,
שנאמר: (דברים יד) "מקצה שלש שנים תוציא

וְלֹא־לִמְנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרָיָךְ וּשְׁבָעוּ כִּסִּי׃
 וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ
 מִן־הַבַּיִת וְגַם נִתְּתִיו לְלוֹי וְלִגֵּר לִיתָם
 וְלֹא־לִמְנָה כָּכָל־מִצּוֹתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֵאמֹר
 עֲבַרְתִּי מִמִּצּוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי כִּסִּי׃ יד לֹא־
 אֲכַלְתִּי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בְעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא
 וְלֹא־נִתְּתִי מִמֶּנּוּ לְמֵת שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
 אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כָכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי כִּסִּי׃
 טו הַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קֹדֶשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ
 אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר
 נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבֹת

וּזְכֻלֹּן בְּקִרְוֶיךָ וּשְׁבָעוּן׃
 יג וְתִימָר קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ פִּלְתִּי
 קֹדֶשׁ מַעֲשֶׂא מִן בֵּיתָא וְאַף
 יְהִבְתָּה לְלוֹאִי וּלְגִיורָא לִיתְמָא
 וְלֹאֲרַמְלָא כָכָל פְּקוּדֶיךָ דִּי
 פְּקִידְתָּנִי לֹא עֲבָרִית מִפְּקוּדֶיךָ
 וְלֹא אֶתְנַשִּׁיתִי׃ יד לֹא אֲכַלִּית
 בְּאֵבְלִי מִנָּה וְלֹא פִלְתִּי מִנָּה
 בְּדַמְסָאָב וְלֹא יְהִבִּית מִנָּה לְמֵת
 קִבְּלִית לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֵי עֲבָדִית
 כָּכָל דִּי פְּקִידְתָּנִי׃ טו אֶסְתָּכִי
 מִמִּדְּוָר קֹדֶשְׁךָ מִן שְׁמַיָא וּבִרְךָ יְת
 עַמְּךָ יְת יִשְׂרָאֵל וְיְת אֶרְעָא דִּי
 יְהִבְתָּ לָנוּ כָּמָא דִּי קִימְתָּא
 לַאֲבֹתָנָא אֶרֶע עֲבָדָא חֵלֵב

רש"י

מן התלוש על המחקר, ולא מן המחקר על
 (התלוש): ולא שכחתי. מלברךך על הפרשת
 מעשרות: (יד) לא־אכלתי באני ממנו. מכאן
 שאסור לאונן: ולא־בערתי ממנו בטמא. בין
 שאני טמא והוא טהור. בין שאני טהור והוא
 טמא, והיכן הזהר על כך? (לעיל יב) "לא תוכל
 לאכל בשעריך", (יבמות עד. מכות י) זו אכילת
 טמאה, כמו שנאמר בפסולי המקדשים: (לעיל טו)
 "בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו'", אבל זה
 לא תוכל לאכל דרך אכילת שעריך האמור במקום
 אחר: ולא־נתתי ממנו למת. (ספרי) לעשות לו
 ארון ותכריכין: שמעתי בקול ה' אלהי. (מעשר
 שני פ"ה) הביאותי לבית הבחירה: עשיתי ככל
 אשר צויתני. שמחתי ושמחתי בו:
 (טו) השקיפה ממעון קדשך. (ספרי) עשינו מה
 שגזרת עלינו, עשה אתה מה שעליך לעשות,
 שאמרת (ויקרא כו): "אם בחקתי תלכו, ונתתי
 גשמיכם בעתם": אשר נתתה לנו כאשר נשבעת
 לאבותינו. לתת לנו, וקימת, "ארץ זבת חלב

מעשר ראשון, ותחת מעשר שני יתן מעשר עני,
 שנאמר כאן: "ונתתה ללוי" את אשר לו, הרי
 מעשר ראשון: לגר ליתום ולא־למנה. זה מעשר
 עני: ואכלו בשעריך ושבֵּעוּ. תן להם כדי שבעו,
 (פאה. ספרי) מכאן אמרו: 'אין פוחתין לעני בגרן
 פחות מחצי קב חטים וכו': (יג) ואמרת לפני ה'
 אלהיך. (סוטה לב) התורה שנתת מעשרותיך:
 בערתי הקדש מן־הבית. (ספרי) זה מעשר שני
 ונטע רבעי, ולמדך שאם שיהא מעשרותיו של שתי
 שנים ולא העלים לירושלים, שצריך להעלותם
 עכשו: וגם נתתיו ללוי. (שם) זה מעשר ראשון,
 'וגם', לרבות תרומה ובכורים: ולגר ליתום
 ולא־למנה. זה מעשר עני: ככל־מצותך. נתתם
 כסדרן, ולא הקדמתי תרומה לבכורים, ולא מעשר
 לתרומה, ולא שני לראשון, שהתרומה קרויה
 'ראשית', שהיא ראשונה משנעשה דגן, וכתוב:
 (שמות כב) "מלאתך ודמעת לא תאחר", לא תשנה
 את הסדר: לא־עברתי ממצותיך. לא הפרשתי
 ממין על שאינו מינו, ומן הקדש על הישן, (ולא

חֲלָב ודָּבֶשׁ כס"י: ס בַּחֹלֶל שְׁלִישִׁי מִזֶּה הַיּוֹם הַזֶּה יִהְיֶה
 אֱלֹהֶיךָ מִצִּוְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֲקִים הָאֵלֶּה
 וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־
 לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ כס"י: י אֶת־יְהוָה הַיֵּאֱמָרָת
 הַיּוֹם לַהֲיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְלַבֵּת בְּדַרְכָּיו
 וּלְשָׁמֵר חֻקֵּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשַׁמֵּעַ
 בְּקוֹלוֹ כס"י: יח וַיְהִי הַיֵּאֱמִירָךְ הַיּוֹם לַהֲיוֹת לוֹ
 לְעַם סִגְלָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לְךָ וּלְשָׁמֵר כָּל־
 מִצְוֹתָיו כס"י: יט וּלְתַתֶּנְךָ עֲלִיזוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם
 אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְהִיתָךְ
 עִם־קֹדֶשׁ לִיְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כס"י: פ
 רביעי כז א וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם
 לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה
 אִתְּכֶם הַיּוֹם כס"י: ב וַהֲיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבִרוּ
 אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן
 לְךָ וַהֲקִמְתָּ לְךָ אֲבָנִים גְּדִלוֹת וְשִׁדַּת אֹתָם
 בְּשִׁיד כס"י: ג וְכִתַּבְתָּ עָלֵיהֶן אֶת־כָּל־דְּבָרֵי
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּבְאֵ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה

וּדְבֶשׁ: טז יוֹמָא הַדִּין יי אֱלֹהֶיךָ
 מִפְּקֻדָּךְ לְמַעַבְדָּךְ יֵת קִימִיא הָאֱלִין
 וְיֵת דִּינִיָּא וְתִטֵּר וְתַעֲבִד יִתְהוֹן
 בְּכָל לִבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: יז יֵת יי
 חֲטַבְתָּ יוֹמָא דִּין לְמַהוּי לְךָ לֵאלֹהִי
 וּלְמַהוּ בְּאַרְחֵן דְּתַקְנֵן קְדָמוּהִי
 וּלְמַטֵּר קְדָמוּהִי וּפְקוּדוּהִי וְדִינֵהוּ
 וּלְקַבְּלָא בְּמִימְרָה: יח וַיִּי חֲטַבְךָ
 יוֹמָא דִּין לְמַהוּי לֵה לְעַם חֲבִיב
 כְּמָא דִּי מְלִיל לְךָ וּלְמַטֵּר כָּל
 פְּקוּדוּהִי: יט וּלְמַתְנָךְ עֲלָאָה עַל
 כָּל עַמְּמִיא דִּי עָבֵד לְתַשְׁבְּחָא
 וּלְשׁוּם וּלְרַבּוּ וּלְמַהוּ עִם קֹדֶשׁ
 קְדָם יי אֱלֹהֶיךָ כְּמָא דִּי מְלִיל:
 א וּפְקִיד מֹשֶׁה וְסָבִי יִשְׂרָאֵל יֵת
 עָמָא לְמִימֵר טֵר יֵת כָּל תַּפְקֻדָּתָא
 דִּי אָנָּא מִפְּקֻד יִתְכּוֹן יוֹמָא דִּין:
 ב וַיְהִי בַיּוֹמָא דִּי תַעֲבִרוּן יֵת
 יַרְדֵּנָא לְאַרְעָא דִּי אֱלֹהֶיךָ יֵהֵב לְךָ
 וְתַקִּים לְךָ אֲבָנִין רַבְּרִבִּין וְתַסּוּד
 יִתְהוֹן בְּסִידָא: ג וְתַכְתּוּב עֲלֵיהֶן
 יֵת כָּל פְּתָגְמֵי אוֹרִיתָא הִדָּא
 בְּמַעַבְרָךְ בְּדִיל דִּי תַעּוּל לְאַרְעָא
 דִּי אֱלֹהֶיךָ יֵהֵב לְךָ אֶרְעָא עָבְדָא
 חֲלָב וּדָבֶשׁ כְּמָא דִּי מְלִיל יי

רש"י

וּדְבֶשׁ: (טז) הַיּוֹם הַזֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מִצְוָה. בְּכָל
 יוֹם יִהְיֶה בְּעִינֶיךָ חֲדָשִׁים, כָּאֵלוּ בּוֹ בַיּוֹם נִצְטוּיָת
 עֲלֵיהֶם: וְשִׁמְרַת וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם. בַּת קוֹל מְבָרְכָתוֹ:
 'הִבְאָת בְּפוּרִים הַיּוֹם, תִּשְׁנָה לִשְׁנָה הַבָּאָה':
 (יז) הַיֵּאֱמָרָת וְהַיֵּאֱמִירָךְ. אֵין לָהֶם עַד מוֹכִיחַ
 בְּמִקְרָא, וְלִי נִרְאָה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה וְהַבְּדִלָה:
 הַבְּדִלְתִּי לְךָ מֵאֱלֹהֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים לַהֲיוֹת לְךָ
 לֵאלֹהִים, וְהוּא הַפְּרִישָׁךְ אֵלֶיךָ מֵעַמִּי הָאָרֶץ לַהֲיוֹת
 לוֹ לְעַם סִגְלָה. (וּמִצְוֹתָיו לָהֶם עַד, וְהוּא לְשׁוֹן

וְתַפְאֶרֶת', כְּמוֹ: (תהלים צד) "וְתַאֲמְרוּ כָל פֹּעֲלֵי
 אֱוֹן": (יח) כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לְךָ. (שמות יט) "וְהִייתֶם
 לִי סִגְלָה": (יט) וְלַהֲיִתָּךְ עִם־קֹדֶשׁ וְגו' כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר. (ויקרא כ) "וְהִייתֶם לִי קְדוֹשִׁים": (א) שָׁמֹר
 אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה. לְשׁוֹן הוֹה, גִּרְדָּנִיט בְּלַע"ז
 (כַּעֲבָאֲכַטְעֵנֶר): (ב) וְהִקְמַתָּ לְךָ. בִּירְדֵּן, וְאִמֵּר
 כֶּף תּוֹצִיאֻ אוֹ מִשָּׁם אַחֲרוֹת וְתִבְנוּ מִהֵן מִזְבֵּחַ בְּהַר
 עֵיבֵל. נִמְצְאָתָא אִתְּהָ אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ:
 שְׁתֵּים עָשָׂרָה בִּירְדֵּן, וּכְנָגְדֵן בְּגִלְגֵּל וּכְנָגְדֵן בְּהַר

אֱלֹהֶיךָ | נָתַן לְךָ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אַבְרָהָם לְךָ: ד וְהָיָה בְּעִבְרֹכֶם
 אֶת־הִירְדֵן תִּקְיֹמוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
 אֲנֹכִי מַצִּיָּה אִתְּכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבֹל וְשִׁדְתָּ
 אוֹתָם בְּשִׁיד: ה וּבָנִיתָ שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא־תִגֵּף עֲלֵיהֶם בְּרוֹזָל:
 ו אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבֵּחַ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְהֵעַלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:
 ז וְזִבַּחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׁמַּחְתָּ לִפְנֵי
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח וְכִתַּבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־
 דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֲרֵי הַיִּטֵּב כִּשׁ"י: ט
 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר הִסָּבֶת | וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה
 נִהְיִיתָ לָעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּשׁ"י: י וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וַעֲשִׂיתָ אֶת־מִצְוֹתָיו וְאֶת־חֻקָּיו
 אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם: ט חמישי יא וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
 אֶת־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: יב וְאֵלֶּה יַעֲמָדוּ
 לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעִבְרֹכֶם אֶת־
 הִירְדֵן שְׁמַעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכֶר וַיֹּסֵף
 וּבְנֵימֵן כִּשׁ"י: יג וְאֵלֶּה יַעֲמָדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבֹל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר

רש"י

אֱלֹהֵה דַּאֲבֵהֲתֶךָ לָךְ: ד ויהי
 בְּמַעֲבְרֹכֶן יֵת יִרְדֵּנָא תִקְיֹמוּ דִּי
 אֲבָנִיָּא הָאֵלִין דִּי אָנָּא מְפַקֵּד
 יִתְכוֹן יוֹמָא דִּין בְּטוֹרָא דְעֵיבֹל
 וְתַסּוּד יִתְהוֹן בְּסִידָא: ה וְתַבְנִי
 תַּמָּן מִדְּבַחָא קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ
 מִדְּבַח אֲבָנִין לֹא תִרִים עֲלֵיהוֹן
 פְּרוֹזָלָא: ו אֲבָנִין שְׁלָמִין תַּבְנִי יֵת
 מִדְּבַחָא דִּי אֱלֹהֶךָ וְתַסֵּק עֲלוּהִי
 עֲלוֹן קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ: ז וְתַפּוֹס
 נְכִסְתָּ קוֹדֶשִׁין וְתִכּוּל תַּמָּן וְתַחֲדִי
 קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ: ח וְתַכְתּוּב עַל
 אֲבָנִיָּא יֵת כָּל פְּתִגְמֵי אוֹרִיתָא
 הָדָא פֶּרֶשׁ יָאוּת: ט וּמְלִיל מִשָּׁה
 וְכִהְנִיָּא לֹאִי לְכָל יִשְׂרָאֵל לְמִימַר
 אֲצִית וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל יוֹמָא הָדִין
 הוּיֵתָא לַעֲמָא קָדָם יְיָ אֱלֹהֶךָ:
 י וְתַקְבֵּל לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֶךָ
 וְתַעֲבֵד יֵת פְּקוּדוּהִי וְיֵת קְנִימוּהִי
 דִּי אָנָּא מְפַקֵּדֶךָ יוֹמָא דִּין:
 יא וּפְקִיד מִשָּׁה יֵת עֲמָא בְּיוֹמָא
 הַהוּא לְמִימַר: יב אֵלִין יְקוּמוּן
 לְבָרְכָא יֵת עֲמָא עַל טוֹרָא דְגְרִזִּים
 בְּמַעֲבְרֹכֶן יֵת יִרְדֵּנָא שְׁמַעוֹן וְלֵוִי
 וַיהוּדָה וַיִּשְׁשָׁכֶר וַיֹּסֵף וּבְנֵימֵן:
 יג וְאֵלִין יְקוּמוּן עַל לְוִטִּיא
 בְּטוֹרָא דְעֵיבֹל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר

וְאֲשֶׁר עֵיבֹל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר

עֵיבֹל, כְּדֵאִיתָא בְּמַסְכַּת סוּטָה (דף לה): (ח) בַּאֲרֵי הַיִּטֵּב. (שם) בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן: (ט) הִסָּבֶת. כְּתוּבָא: הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיִיתָ. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְּעִינֶיךָ כָּאֵלוּ הַיּוֹם בְּאֵת עֲמֹ בְּבִרִית: (יב) לְבָרֶךְ אֶת־הָעָם. כְּדֵאִיתָא בְּמַסְכַּת סוּטָה: (דף לו) 'שָׁשָׂה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִזִּים, וְשָׁשָׂה לְרֹאשׁ הַר

עֵיבֹל, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאֲרֹן לְמִטָּה, בְּאֲמָצַע. הִפְכוּ לִוִּים פְּנִיָּהם כְּלָפֵי הַר גְּרִזִּים וּפְתָחוּ בְּבִרְכָּה: "בְּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסְכָּה וְגו'", וְאֵלֹו וְאֵלֹו עוֹנִין אִמֵּן, חֲזָרוּ וְהִפְכוּ פְנִיָּהם כְּלָפֵי הַר עֵיבֹל וּפְתָחוּ בְּקָלְלָה, וְאֹמְרִים: "אֲרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וְגו'", וְכֵן כָּלָם עַד "אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא

וּזְבוּלָן דִּן וְנִפְתָּלִי: יד וְעֵנֹי הַלּוּיִם וְאָמְרוּ
 אֶל-כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם: טו אָרוֹר
 הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמִסֵּכָה תוֹעֵבַת יְהוָה
 מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשֵׁם בַּסֵּתֶר וְעֵנֹי כָל-הָעָם
 וְאָמְרוּ אָמֵן: טז אָרוֹר מִקְלָה אָבִיו וְאָמֹ
 וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז"י אָרוֹר מִסִּיג גְּבוּל
 רַעְהוּ וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז"י אָרוֹר
 מִשְׁגָּה עוֹר בְּדֶרֶךְ וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז"י
 אָרוֹר מִטָּה מִשְׁפָּט גִּרְיָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר
 כָּל-הָעָם אָמֵן: טז אָרוֹר שִׁכְבַּ עַם-אִשֶּׁת אָבִיו
 כִּי גִלָּה בְּנֵף אָבִיו וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז
 אָרוֹר שִׁכְבַּ עַם-כָּל-בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל-הָעָם
 אָמֵן: טז אָרוֹר שִׁכְבַּ עַם-אֲחִיתוֹ בֶּת-אָבִיו אוֹ
 בֶּת-אָמֹ וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז אָרוֹר
 שִׁכְבַּ עַם-חֲתָנָתוֹ וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז
 אָרוֹר מִכָּה רַעְהוּ בַּסֵּתֶר וְאָמַר כָּל-הָעָם
 אָמֵן: טז אָרוֹר לִקְחַ שְׂחָד לְהַכּוֹת גִּפְשׁ
 דָּם נָקִי וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז אָרוֹר אֲשֶׁר
 לֹא-יָקִים אֶת-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה-הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת
 אוֹתָם וְאָמַר כָּל-הָעָם אָמֵן: טז"י פ כֹּחַ אֵי וְהָיָה אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע

רש"י

לְשׁוֹן הָרַע הוּא אוֹמֵר. רָאִיתִי בִּיסוּדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה
 הַדַּרְשָׁן: י"א אָרוּרִים יֵשׁ פָּאן כְּנֶגֶד י"א שְׁבָטִים,
 וּכְנֶגֶד שְׁמֵעוֹן לֹא פֶתַח אָרוּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלָבוֹ
 לְכַרְכוֹ לְפָנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֶרֶךְ שָׁאֵר הַשְּׁבָטִים, לְכֹף לֹא
 רָצָה לְקַלְלוֹ: (כו) אֲשֶׁר לֹא-יָקִים. פָּאן כָּלֵל אֶת

יָקִים: (טז) מִקְלָה אָבִיו. מְזַלֵּל, לְשׁוֹן (לעיל כה)
 "וְנִקְלָה אֲחִיד": (יז) מִסִּיג גְּבוּל. מִחְזִירוֹ
 לְאַחֲרָיו וְגוֹנֵב אֶת הַקֶּרֶקֶע, לְשׁוֹן: (ישעיה נט)
 "וְהוֹסֵג אֲחֹרֶר": (יח) מִשְׁגָּה עוֹר. הַסּוּמָא בְּדָבָר,
 וּמִשְׁיאוֹ עֲצָה רָעָה: (כד) מִכָּה רַעְהוּ בַּסֵּתֶר. עַל

בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־
 מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם וּנְתַנֶּךָ יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ עֲלִיוֹן עַל כָּל־גּוֹי הָאָרֶץ: ב וּבָאוּ עֲלֶיךָ
 כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהַשִּׁיגְךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ג בְּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה
 בַּשָּׂדֶה: ד בְּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ וּפְרִי
 בְּהֶמְתְּךָ שֹׁגֵר אֲלֶפֶיךָ וְעִשְׂתִּירוֹת צֹאנְךָ: כס"ו:
 ה בְּרוּךְ טִנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ: כס"ז: ו בְּרוּךְ אַתָּה
 בְּבֹאֶךָ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתְךָ: כס"ח: ששי ז יִתֵּן יְהוָה
 אֶת־אִיבֶיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ נֶגְפִים לִפְנֶיךָ בְּדֶרֶךְ
 אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבִשְׂבָעָה דְּרָכִים יָנוּסוּ
 לִפְנֶיךָ: כס"ט: ח יֵצֵאוּ יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה
 בְּאַסְמִיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ וּבְרָכְךָ בָּאָרֶץ
 אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: ט יְקִימְךָ יְהוָה לֹא
 לָעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר
 אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בְּדִרְכָּיו:
 י וִירָאוּ כָל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא
 עֲלֶיךָ וִירָאוּ מִמֶּךָ: יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה
 בְּפְרִי בִטְנְךָ וּבְפְרִי בְּהֶמְתְּךָ וּבְפְרִי אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע

תקבל למימרא דיי אלהך למטר
 למעבד ית כל פקודיה די אנא
 מפקדך יומא דין ויתננך יי אלהך
 עלי על כל עממי ארעא:
 ב וייתון עלך כל ברכתא האלין
 וידבקנך ארי תקבל למימרא דיי
 אלהך: ג בריך את ברכתא וברוך
 את בחקלא: ד בריך ולדא דמעך
 ואבא דארעך ולדא דבעירך
 בקרי תורך ופדרי ענך: ה בריך
 סלך ואצותך: ו בריך את
 במעלך וברוך את במפקך: ז יתן
 יי ית בעלי דכבך דקנימין עלך
 תבירין קדמך בארעא חד פקון
 לותך ובשבעא ארחן יערקון
 מקדמך: ח יפקד יי עמך ית
 ברכתא באוצרך ובכל אושטות
 ירך ויברכנך בארעא דיי אלהך
 יחב לך: ט יקנימך יי ליה לעם
 קדיש כמא די קיים לך ארי תטר
 ית פקודיא דיי אלהך ויתון
 בארחן דתקנן קדמוהי: י ויתון
 כל עממי ארעא ארי שקא דיי
 אתקרי עלך וידחלון מנך:
 יא ויתרנך יי לטבא פולדא
 דמעך ובולדא דבעירך ובאבא

בְּפְרִי בִטְנְךָ וּבְפְרִי בְּהֶמְתְּךָ וּבְפְרִי אֲדָמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע

רש"י

כל התורה כלה, וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:
 (ד) שגר אלפיה. ולדות בקרך, שהבהמה משגרת
 ממעיה: ועשתרות צאנה. פתגומו. ורבותינו
 דרשו: למה נקרא שמם 'עשתרות'? שמעשירות
 בעליהן ומחזיקות אותם בעשתרות הללו, שהן
 סלעים חזקים: (ה) ברוך טנאך. פרוחיה. דבר
 אחר: "טנאך", דבר לח שאמה מסנן בסלים:
 ומשארתך. דבר יבש, שנשאב בכלי ואינו זב:
 (ו) ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. (כ"מ)
 קו) שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא, כביאתך
 לעולם: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן
 דרך הנבקהלים לברח, להיות מתפזרין לכל צד:

יְהוָה לֹא־בִתְיָךְ לָתֵת לָךְ: יִבְּרַח יְהוָה אֶת־אֲוִצְרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מָטָר־
 אֶרֶץךְ בְּעֵתוֹ וּלְבָרְךְ אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ
 וְהַלּוֹיִת גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: יִבְרַח
 יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא
 תִּהְיֶה לְמַטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֹת אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר
 וּלַעֲשׂוֹת: יִבְרַח תִּסּוֹר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
 אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם יְמִין וּשְׂמֹאל לִלְכֹּת
 אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹד: פֹּ וְהָיָה
 אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
 לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וְחֻקְתִּי אֲשֶׁר אֲנֹכִי
 מִצְוֶךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
 וְהַשִּׁיגוֹךְ: טו אַרְוִר אֶתָּה בָּעִיר וְאַרְוִר אֶתָּה
 בַּשָּׂדֶה: יז אַרְוִר טַנְאָךְ וּמִשְׁאַרְתְּךָ: יח אַרְוִר
 פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמְתְּךָ שֹׁגֵר אֶלְפִיךָ
 וְעִשְׁתָּרֶת צֹאנְךָ: יט אַרְוִר אֶתָּה בְּבֹאֲךָ וְאַרְוִר
 אֶתָּה בְּצֵאתְךָ: כ יִשְׁלַח יְהוָה אֶת־
 הַמֶּאֱרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמְּגַעֶרֶת בְּכָל־
 מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הַשְׁמֹדךָ וְעַד־
 אֲבֹרְךָ מֵהָר מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֶיךָ אֲשֶׁר
 עֲזַבְתָּנִי כס"י: כא יִדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדְּבָר עַד
 כָּלְתוֹ אֶתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אֶתָּה בָּא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: כב יִכְבֶּה

דארעך על ארעא די קניי יי
 לאבקהך למתן לך: יב יפתח יי
 לך ית אוצרה טבא ית שמיא
 למתן מטר ארעך בעדנה ולברכא
 ית כל עובדי ידך ותזוף לעממין
 סגיאין ואת לא תזוף: יג ויברח
 יי לתקיף ולא לחלש ותהי ברם
 לעלא ולא תהי לתחתא ארי
 תקבל לפקודיא דיי אלהך די
 אנא מפקדך יומא דין למטר
 ולמעבד: יד ולא תסטון מפל
 פתגמא די אנא מפקד יתכון
 יומא דין מינא ושמאלא למהך
 בטר טעות עממא למפלחנן:
 טו ויהי אם לא תקבל במימרא
 דיי אלהך למטר למעבד ית כל
 פקודיה וקמיה די אנא מפקדך
 יומא דין וייתון עלך כל לוטיא
 האלין וידבקנך: טז ליט את
 בקרתא וליט את בקלקלא:
 יז ליט סלך ואצותך: יח ליט
 ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי
 תורך ועדרי ענך: יט ליט את
 במעלך וליט את במפקדך: כ יגרי
 יי בך ית מארתא וית שגושיא
 וית מזופיתא בכל אושטות ידך
 די תעבד עד דתשתצי ועד דתיבד
 בפריע מן קדם בישות עובדיך
 דשבקתא דחלתי: כא ידבק יי
 בך ית מותא עד דישתצי יתך
 מעל ארעא די את עלל לממן
 למירתה: כב ימחנך יי בשחפתא

רעט"י

(כ) המארה. חסרון, כמו: (ויקרא יג) "צרעת (כב) בשחפת. שפשוו נשחף ונפוח: ובקדחת.
 ממארת": המהומה. שגוש קול בקלות: לשון: (דברים לב) "כי אש קדחה באפיי", והוא אש

יְהוָה בַּשְּׁחָפָת וּבַקִּדְחָת וּבַדִּלְקָת וּבַחֲרָחַר
 וּבַחֲרָב וּבַשְּׂדֵפּוֹן וּבִירְקוֹן וּרְדִפּוֹךְ עַד
 אֲבֹרֶךְ כִּסִּי: כג וְהָיוּ שְׁמִיךְ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ
 נֶחֱשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחֲתֶיךָ בְּרֹזֶל כִּסִּי: כד יִתֵּן
 יְהוָה אֶת־מִטֵּר אֶרְצְךָ אֲבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם
 יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הַשְּׂמֹדֶךְ כִּסִּי: כה יִתְּנֶךָ יְהוָה
 נֶגֶף לִפְנֵי אֵיכֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו
 וּבִשְׂבָעָה דְרָכִים תָּנוּס לִפְנֵיו וְהִיִּית לְזַעֲוָה
 לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּסִּי: כו וְהִיִּיתָ נִבְלָתְךָ
 לְמֵאֵכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמַת הָאָרֶץ
 וְאִין מַחֲרִיד: כז יִכְבֶּה יְהוָה בַּשְּׁחִין מִצְרִים

ובקדחתא ובדלקתא ובחרחרא
 ובחרבא ובשדפוןא ובירקוןא
 וירדפוןא עד דתיכד: כג ויהיו
 שמך די עלוי רישך חסינין
 כנחשא מלאחתא מטרא וארעא
 די תחתך תקיפא כפרזלא
 מלמעבד פריין: כד יתן יי ית
 מטר ארעך אבקא ועפרא מן
 שמיא יחות עלך עד דתשתצי:
 כה יתנך יי תביר קדם סנאך
 בארעא חדא תפוק לוֹתָהּ
 ובשבעא ארעך תערוק מקדמוהי
 ותהי לזיע לכל מלכות ארעא:
 כו ותהי נבלתך משגרא למיכל
 לכל עופא דשמיא ולבעירת
 ארעא ולית דמניד: כז ימחך יי

רש"י

בנחושה", שלא יהיו השמים מזיעין בדרך שאין
 הברזל מזיע, ומתוך כך יהא חרב בעולם, והארץ
 תהא מזיעה בדרך שהנחשת מזיעה, והיא מקבצת
 פרותיה, וכאן הוא אומר: שמיך נחשת וארעך
 ברזל, שיהיו שמים מזיעין, אף על פי שלא יריקו
 מטר, מפל מקום לא יהיה חרב של אבדן בעולם,
 והארץ לא תהא מזיעה בדרך שאין הברזל מזיע
 ואין הפרות מקיבין, ומפל מקום קללה היא בין
 שהיא כנחשת בין שהיא כברזל, לא תוציא פרות,
 וכן השמים לא יריקו מטר: (כד) מטר ארעך
 אבק ועפר. (תענית ג) זיקא דבתר מטרא. מטר יורד
 ולא פל צרכו, ואין בו כדי להרפיץ את העפר,
 והרוח באה ומעלה את האבק, ומכסה את עשב
 הזרעים שהן לחים מן המים, ונדבק בהם ונעשה
 טיט ומתבבש, ומקריבין: (כה) לזעוה. לאימה
 ולזיע, שזועו כל שומעי מכותיך ממה, ויאמרו:
 'אוי לנו, שלא יבא עלינו בדרך שבא על אלוי':
 (כז) בשחין מצרים. רע היתה מאד: לח מבפנים
 ויבש מבחוץ, כדאיִתא בבכורות (דף מא): גרב.

של חולי, מלווי בלע"ז (פיבער היטץ), שהיא
 חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת, ומיני
 חלאים הם: ובחרחר. חלי המחממו תוף הגוף,
 וצמא תמיד למים, ובלע"ז לשון: (איוב ל) "ועצמי
 חרה מני חרב", (ירמיה ו) "נחר מפוח מאש":
 ובחרב. יביא עליך גיסות: ובשדפון ובירקון.
 מפת תבואה שפשוטות: שדפון. רוח קדים,
 אשילד"ה בלע"ז (זאנענפערבראנט): ירקון. יבש,
 ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון, קמ"א
 בלע"ז (געלב): עד אבךך. תרגום: 'עד דתיכד',
 כלומר עד אבוד אותך, שתכלה מאליך:
 (כג) והיו שמיך אשר על־ראשך נחשת. קללות
 הללו, משה מפי עצמו אמרן, ושבער סיני מפי
 הקדוש ברוך הוא אמרן כמשמען. וכן נאמר:
 (ויקרא כו) "ואם לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי
 קרי", וכאן הוא אומר: "לקול ה' אלהיך, ידבק ה'
 בך... יכבה ה'", הקל משה בקללותיו לאמרן
 בלשון יחיד, וגם פן בקללה זו הקל, שבראשונות
 הוא אומר: (שם) "את שמיכם כפרזל וארצכם

בְּשַׁחֲנָא דְּמַצְרִים וּבְטַחֲוִרִין
וּבְגִרְבָּא וּבְחָרִיס יִבִּישׁ דִּי לֹא
תַּכּוּל לְאַתְסָאָה: כח יִמְחַנֵּף יִי
בְּטַשְׁוֹתָא וּבְסַמִּיּוֹתָא וּבְשַׁעֲמֻמוֹת
לְבָא: כט וְתַהִי מִמֶּשֶׁשׁ בְּטִיְהֵרָא
כְּמָא דִּי מֶשֶׁשׁ עֲוִירָא בְּקַבְלָא וְלֹא
תַּצְלַח יַת אֲרֻחְתֵּיהּ וְתַהִי בְּרַם
עָשִׂיק וְאַנִּיס כָּל יוֹמָא וְלִית
דְּפָרִיק: ל אֲתַתָּא תִירוֹס וּגְבַר
אַחֲרֵן יִשְׁכַּבְנָה בֵּיתָא תַבְנִי וְלֹא
תִיתַב בֵּה כְּרָמָא תַצּוּב וְלֹא
תַחֲלִנָה: לא תוֹרֵךְ יְהִי נָכֵס
לְעֵינִיךְ וְלֹא תִיכּוּל מִנָּה חֲמֵרֵךְ
יְהִי אָנֵס מִקְדָּמֵךְ וְלֹא יִתּוּב לָךְ
עֲנָךְ מִסִּירִין לְבַעֲלֵי דְכַבְּךָ וְלִית
לָךְ פָּרִיק: לב בְּנִיךְ וּבְנֵתִיךְ
מִסִּירִין לְעַמָּא אַחֲרֵן וְעֵינִיךְ חֲזֹן
וְיִסּוּפֵן בְּגִלְלָהֵן כָּל יוֹמָא וְלִית
חִילָא בִידֵךְ: לג אֲבָא דְאַרְעֵךְ וְכָל
לְאוֹתָךְ יִכּוּל עַמָּא דִּי לֹא יִדְעָתָּ
וְתַהִי בְּרַם עָשִׂיק וְרַעֲיַע כָּל
יוֹמָא: לד וְתַהִי מִשְׁתַּטָּה מַחֲזוּ
עֵינִיךְ דִּי תַחֲזִי: לה יִמְחַנֵּף יִי
בְּשַׁחֲנָא בִישָׁא עַל רַכְבָּיָא וְעַל
שָׁקִיָּא דִּי לֹא תַכּוּל לְאַתְסָאָה
מִפְּרִסַּת רִגְלָךְ וְעַד מוֹחֵךְ:
לו יִגְלִי יִי יִתָּךְ וְיַת מִלְכָּךְ דִּי
תָּקִים עֲלֵךְ לְעַם דִּי לֹא יִדְעָתָּ אֶתָּ
וְאַבְהֵתִיךְ וְתַפְלַח תִּמָּן לְעַמְּמִיָּא
פְּלַחִי טַעוֹתָא אַעָא וְאַבְנָא:

כתיב ובעפלים קרי וּבְטַחֲוִרִים וּבְגִרְבָּא וּבְחָרִיס אֲשֶׁר
לֹא־תוּכַל לְהִרְפָּא רש"י: כח יִכְבָּה יְהוָה בְּשַׁעֲוֹן
וּבְעֲוִרֹן וּבְתַמְהוֹן לִבָּב רש"י: כט וְהָיִית מִמֶּשֶׁשׁ
בַּצְהָרִים כֹּאֲשֶׁר יִמֶּשֶׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה וְלֹא
תַצְלִיחַ אֶת־דִּרְכֶּיךָ וְהָיִית אֵךְ עָשׂוֹק וְגִזּוּל
כָּל־הַיָּמִים וְאִין מוֹשִׁיעַ רש"י: ל אִשָּׁה תֵּאָרֵשׁ
וְאִישׁ אַחֵר כתיב ישגלנה קרי יִשְׁכַּבְנָה בֵּית תַבְנֵה
וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ בְּרַם תַּטֵּעַ וְלֹא תַחֲלִלְנוּ רש"י:
לא שוֹרֵךְ טַבּוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
חֲמֵרֵךְ גִּזּוּל מִלְפָּנֶיךָ וְלֹא יֵשׁוּב לָךְ צֹאנֶךָ
נִתְּנוֹת לְאִיכֶיךָ וְאִין לָךְ מוֹשִׁיעַ: לב בְּנִיךְ
וּבְנֵתֶיךָ נִתְּנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רְאוּת וְכָלוֹת
אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאִין לְאֵל יִדְּךָ רש"י: לג פָּרִי
אֲדַמְתָּךְ וְכָל־יִגְיַעְךָ יֹאכַל עִם אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתָּ
וְהָיִית רַק עָשׂוֹק וְרַצּוֹן כָּל־הַיָּמִים: לד וְהָיִית
מִשְׁגָּע מִמְּרֹאֶה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: לה יִכְבָּה
יְהוָה בְּשַׁחֲוֹן רָע עַל־הַבְּרִפִּים וְעַל־הַשָּׁקִים
אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהִרְפָּא מִכָּף רִגְלָךְ וְעַד
קִדְקֹדֶךָ: לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֶתְךָ וְאֶת־מִלְכְּךָ אֲשֶׁר
תָּקִים עֲלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יִדְעָתָּ אֶתָּה
וְאַבְתִּיךָ וְעַבְדָּתָּ שֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרִים עֵץ

רש"י

שחין לח: חרס. שחין יבש בחרס: לשבח: ישכבנה, (מגילה כה) ותקון סופרים הוא
(כח) ובתמהון לבב. אטם הלב, אשטורדישון: זה: תחללנו. בשנה הרביעית, לאכל פרוי:
בלע"ז: (כט) עשוק. בכל מעשיך יהיה ערעור: (לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו,
(ל) ישגלנה. לשון שגל פילגש, והכתוב כנהו ואינם שבים. כל תוחלת שאינה באה, קרויה:

וּאֲבֹן: לוֹ וְהָיִיתָ לְשִׁמָּה לְמִשָּׁל וְלִשְׁנִינָה בְּכָל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר־יִנְהַגְךָ יְהוָה שִׁמָּה כִּסִּי: לח זָרַע
רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמַעֲט תֹאכֹף כִּי יַחֲסִלְנוּ
הָאֲרָבָה כִּסִּי: מט בְּרָמִים תִּטָּע וְעִבְדָּת וַיֵּין לֹא־
תִשְׁתֶּה וְלֹא תֵאָגֵר כִּי תֹאכְלְנוּ הַתִּלְעָת:
מ וַיִּתֵּם יְהוֹי לָךְ בְּכָל־גְּבוּלְךָ וְשֶׁמֶן לֹא תִסּוֹף
כִּי יִשָּׁל זִיתְךָ כִּסִּי: מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד
וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יִלְכוּ בְּשָׂבִי: מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרֵי
אֲדָמָתְךָ יִירָשׁ הַצִּלְצֹל כִּסִּי: מג הַגֵּר אֲשֶׁר
בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עֲלֶיךָ מַעֲלָה מַעֲלָה וְאַתָּה תִּרְדּוּ
מִטָּה מִטָּה: מד הוּא יִלְוֶךָ וְאַתָּה לֹא תִלְוֶנּוּ
הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב: מה וּבָאוּ
עֲלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדִפּוֹךָ וְהַשְׁיִגּוֹךָ
עַד הַשְׁמֹדֶךָ כִּי־לֹא שָׁמַעַתָּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךָ:
מו וְהָיוּ בָךְ לְאוֹת וּלְמוֹפֶת וּבְזִרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:
מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עִבַּדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵב מְרַב כָּל כִּסִּי: מח וְעִבְדָּתָ
אֶת־אִיבֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעַב
וּבְצָמָא וּבְעִירָם וּבְחָסֶר כָּל וְנָתַן עַל

רש"י

לו וְהָיִיתָ לְעָדוֹ לְמַתָּל וּלְשׁוּעֵי
בְּכָל עַמֻּמְיָא דִּי יִדְבָּרְנָךְ יֵי לְתַמָּן:
לח בַּר זָרַע סְגִי תִפַּק לְחַקְלָא
וזָעֵר תִּכְנֹשׁ אֲרִי יַחֲסִלְנָה גּוֹבָא:
לט בְּרָמִין תִּצּוּב וְתִפְלַח וְחִמְרָא
לֹא תִשְׁתֵּי וְלֹא תִכְנֹשׁ אֲרִי
תִּכְלֹנָה תִּלְעָתָא: מ וַיִּתֵּן יְהוֹי
לָךְ בְּכָל תַּחֲוֹמֶךָ וּמִשְׁחָא לֹא
תִסּוֹף אֲרִי יִתְרוֹן זִיתֶיךָ: מא בָּנִין
וּבָנִין תּוֹלִיד וְלֹא יְהוֹן לָךְ אֲרִי
יִהְיוּ בְּשָׂבִיָא: מב כָּל אֵילָנְךָ
וְאֲבָא דְאַרְעֶךָ יַחֲסִנְנָה סְקָאָה:
מג תּוֹתֵב עֵרֶל דִּי בִינְךָ יְהִי סְלִיק
עַל מִנְךָ לַעֲלֹא לַעֲלֹא וְאַתָּה תִּהְיֶה
נַחַת לְתַחַתָּא לְתַחַתָּא: מד הוּא
יִזְכְּנָךְ וְאַתָּה לֹא תִזְכְּנָה הוּא יְהִי
לְתַקִּיף וְאַתָּה תִּהְיֶה לְחֵלֶשׁ:
מה וַיִּתְּנוּ עֲלֶיךָ כָּל לְוִטְיָא הָאֵלִין
וְיִרְדְּפֶנּוּ וְיִדְבָּקֶנּוּ עַד דְּתִשְׁתַּצִּי
אֲרִי לֹא קִבְּלָתָא לְמִימְרָא דִּי
אֱלֹהֶיךָ לְמִטְר פְּקוּדוֹהִי וּקְיָמוּהִי
דִּי פִקְדֶנּוּ: מו וְיִהוֹן בָּךְ לְאוֹת
וּלְמוֹפֶת וּבְכִנְיָךְ עַד עֲלָם:
מז חֲלָף דִּי לֹא פִלְחָתָא קָדָם יֵי
אֱלֹהֶיךָ בְּחִדּוֹא וּבְשִׁפְרוּת לְבָא
מִסְגִּי כָּלֹא: מח וְתִפְלַח יָת בְּעָלִי
דְּכִבְךָ דִּי יִגְרַנָּה יֵי בָךְ בְּכַפְנָא
וּבְצָחוּתָא וּבְעִרְטִילִיתָא וּבְחִסְרִית
כָּלֹא וְיִתֵּן גִּיר פְּרוֹזְלָא עַל צִוְּאָרְךָ

בְּלִיזָן עֵינִים: (לז) לְשִׁמָּה. אש"י
אשטורדישו"ן, כָּל הָרֹאָה אוֹתְךָ יִשׁוּם עֲלֶיךָ:
לְמִשָּׁל. כְּשֶׁתִּבָּא מִכָּה רָעָה עַל אָדָם, יֹאמְרוּ: זֶה
דּוּמָה לְמַכַּת פְּלוּנִי: וְלִשְׁנִינָה. לְשׁוֹן (לעיל ו)
"וְשִׁנְנָתָם", יְדָבְרוּ בָךְ, וְכֵן תִּרְגּוּמוֹ: "וּלְשׁוּעֵי",
לְשׁוֹן סְפוּר וְאִשְׁתַּעֲצִי: (לח) יַחֲסִלְנוּ. וְעַל
שֵׁם בָּךְ נִקְרָא 'חֲסִיל', שְׁמִכְלָה אֶת הַכָּל:
(מ) כִּי יִשָּׁל. יִשְׁרֵי פְרוֹתָיו, לְשׁוֹן (לעיל יט)
"וְנִשָּׁל הַפְּרוֹזֵל": (מב) יִירָשׁ הַצִּלְצֹל. יַעֲשֹׂנוּ
הָאֲרָבָה רֶשׁ מִן הַפְּרִי: יִירָשׁ. יַעֲנִי: הַצִּלְצֹל. מִין
אֲרָבָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יִירָשׁ לְשׁוֹן יִירָשָׁה, שָׂאֵם
כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: יִירָשׁ, וְלֹא לְשׁוֹן הוֹרָשָׁה
וְגִירוּשִׁין, שָׂאֵם כֵּן הָיָה לוֹ לְכַתֵּב: יוֹרִישׁ:
(מז) מְרַב כָּל. בְּעוֹד שֶׁהָיָה לָךְ כָּל טוֹב:

עד דישתיצי יתך: מט ייתי יי
עלך עם מרחיק מסיפי ארעא
כמא די משתדי נשרא עמא די
לא תשמע לישנה: נ עם תקיף
אפין די לא יסב אפין לסבא ועל
ינקא לא מרחם: נא ויכול ולדא
דבעירך ואבא דארעך עד
דתשתצי די לא ישאר לך עבדא
חמרא ומשחא בקרי תוריק
ועדרי ענך עד דיובד יתך:
נב ויעק לך בכל קרויך עד
דיכפש שוריק רמא וכריכא די
את רחץ לאשתובא בהן בכל
ארעך ויעק לך בכל קרויך בכל
ארעך די יחב יי אלהך לך:
נג ותיכול ולדא דמעך בשר בניך
ובנתיך די יחב לך יי אלהך
בצירא ובעקתא דיעק לך סנאך:
נד גברא דרפיק בך ודמפנך
לחדא תבאש עינה באחוהי
ובאפת קזמה ובשאר בנהי די
ישאר: נה מלמתן לחד מנהון
מבשר בנהי די ייכול מדלא
אשתאר לה כלא בצירא ובעקתא
די יעק לך סנאך בכל קרויך:
נו דרפיקא בך ודמפנא די לא

ברזל על-צואריך עד השמידו אתך: מט ישא
יהוה עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר
ידאה הנשר גוי אשר לא-תשמע לשנו כס"י:
ג גוי עז פנים אשר לא-ישא פנים לזקן ונער
לא יחן: נא ואכל פרי בהמתך ופרי-אדמתך
עד השמידך אשר לא-ישאיר לך דגן תירוש
ויצהר שגר אלפיד ועשתרת צאנך עד
האבידו אתך: נב והצר לך בכל-שעריך עד
רדת חמתיך הגבהת והבצרות אשר אתה
בטח בהן בכל-ארצך והצר לך בכל-שעריך
בכל-ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך כס"י:
נג ואכלת פרי-בטנך בשר בניך ובנתיך אשר
נתן-לך יהוה אלהיך במצור ובמצוק אשר-
יציק לך איוב כס"י: נד האיש הרך בך והענג
מאד תרע עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר
בניו אשר יותיר כס"י: נה מתת | לאחד מהם
מבשר בניו אשר יאכל מבלי השאיר-לו כל
במצור ובמצוק אשר יציק לך איוב בכל-
שעריך: נו הרבה בך והעננה אשר

רע"י

הרף הוא הענג, לשון פנוק, ו"מהתענג ומרף",
מוכיח עליהם ששניהם אחד, אף על פי שהוא
מפנק ונדעתו קצה בדבר מאוס, ימתק לו לרעבונו
בשר בניו ובנותיו, עד כי תרע עינו בבניו הנותרים
מתת לאחד מהם מבשר בניו - אחיהם, אשר יאכל.
דבר אחר: "הרף בך", הרחמני ורף הלכב, מרב
רעבתנות ותאכזרו, ולא יתנו מבשר בניהם
השחוטים לבניהם הנותרים: (נו) תרע עינה

(מט) כאשר ידאה הנשר. פתאם, ודרך מצלחת
ונקלו סוסיו: לא-תשמע לשנו. שלא תפיר לשונו,
וכן: (בראשית מא) "תשמע חלום לפתר אותו", וכן:
(שם מב) "כי שומע יוסף", אינטינדר"י בלע"ז
(פערשטעהען): (נב) עד רדת חמתיך. לשון רדוי
וכבוש: (נג) ואכלת פרי בטנך בשר בניך וגו'
במצור. מחמת שיהיו צרין על העיר, ויהיה שם
מצוק, עקת רעבון: (נד) הרף בך והענג. הוא

נְסִיאת פְּרֶסֶת רִגְלָהּ לֹא־חָתָא עַל
 אֲרֻעָא מִמֶּפְנֵי וּמִרְפִּיכּוּ תִּבְכָּאֵשׁ
 עֵינָהּ בְּגִבְרָה קִימָהּ וּבִכְרָה
 וּבִכְרֶתָה: ^{נז} וּבִזְעָר בְּנָהּא דִּיפְקֹן
 מִנָּהּ וּבִכְנָהּא דִּי תִלִּיד אֲרִי
 תִּיכְלֹנוּן בְּחִסְרֹת כָּלָא בְּסִתְרָא
 בְּצִירָא וּבְעֻקְתָּא דִּי יַעֲקֹב לֶךְ סִנְאָד
 בְּקִרְוִיָּה: ^{נח} אִם לֹא תִשָּׁר לְמַעַבְד
 ית כָּל פְּתָגְמֵי אֲוִרִיתָא הָדָא
 דְּכִתִּיבִין בְּסִפְרָא הָדִין לְמַדְחֵל ית
 שְׁמָא יִקְרָא וּדְחִילָא הָדִין ית יי
 אֱלֹהֶיךָ: ^{נט} וַיִּפְרֹשׁ יי ית מִחֶתֶךְ
 וַיֵּת מַחַת בְּנִיָּה מִחֶן רִבְרֹבִן
 וּמִהִימָנִין וּמִכְתָּשִׁין בִּישִׁין
 וּמִהִימָנִין: ^ס וַיִּתֵּב בָּךְ ית כָּל
 מִכְתָּשֵׁי מִצְרַיִם דִּי דְחֻלְתָּא
 מִקְדָּמִיהוֹן וַיִּדְבְּקוֹן בָּךְ: ^{סא} אִף
 כָּל מִרְעָ וְכָל מִחָא דִּי לֹא כְּתִיבִין
 בְּסִפְרָא דְּאֲוִרִיתָא הָדָא זִיתָנוּן יי
 עֲלֶיךָ עַד דִּישְׁתַּצֶּךְ: ^{סב} וַתִּשְׁתַּאֲרוֹן
 בְּעַם זָעַר חֲלָף דִּי הִוִּיתוֹן כְּכֹכְבֵי
 שְׁמִיָּא לְמַסְגֵּי אֲרִי לֹא קִבְּלָתָא
 לְמִימְרָא דִּי אֱלֹהֶיךָ: ^{סג} וַיְהִי
 כִּמְאֵא דְחָדִי יי עֲלִיכוֹן לְאוֹטָבָא
 יִתְכוֹן וּלְאִסְגָּאָה יִתְכוֹן כֹּן יִחְדִּי יי

בְּאִשְׁר־שֵׁשׁ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֹּן יִשִּׁישׁ

לֹא־נִסְתָּה כִּף־רִגְלָהּ הֵצִג עַל־הָאָרֶץ מִהֶתְעַנֵּג
 וּמִרְךָ תִּרְעַ עֵינָהּ בְּאִישׁ חִיקָהּ וּבִכְנָהּ
 וּבִכְרֶתָה ^{כס"ז}: ^{נז} וּבִשְׁלִיתָה הַיּוֹצֵת | מִבֵּין רִגְלֶיהָ
 וּבִכְנִיהָ אֲשֶׁר תִּלֵּד בִּי־תֹאכְלֶם בְּחֶסֶר־כָּל
 בְּסִתָּר בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יֵצִיק לָךְ אִיבָךְ
 בְּשַׁעְרֶיךָ ^{כס"ח}: ^{נח} אִם־לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־
 כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַפְּתָיִים בְּסִפְרָה הַזֶּה
 לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ^{נט} וְהִפְלֵא יְהוָה אֶת־מִכְתָּךְ וְאֶת
 מִכּוֹת זִרְעֶךָ מִכּוֹת גְּדֻלַּת וְנֶאֱמָנוֹת וַחֲלִים
 רָעִים וְנֶאֱמָנִים ^{כס"ט}: ^ס וְהִשִּׁיב בָּךְ אֶת כָּל־מִדּוֹה
 מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִגְרֹת מִפְּנֵיהֶם וּדְבִקוֹ בָּךְ ^{כס"י}:
^{סא} גַּם כָּל־חֲלֵי וְכָל־מִכָּה אֲשֶׁר לֹא כְּתוּב
 בְּסִפְרָה הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעֲלֶם יְהוָה עֲלֶיךָ עַד
 הַשְׁמֹדֶךְ ^{כס"ב}: ^{סב} וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמַתִּי מַעֲט תַּחַת
 אֲשֶׁר הֵייתֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב כִּי־לֹא
 שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ^{כס"ג}: ^{סג} וְהָיָה
 בְּאִשְׁר־שֵׁשׁ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֹּן יִשִּׁישׁ

רע"ז

תִּדַּע שְׁפֹן כְּתִיב: (שמות טו) "וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שִׁמְעָה
 וְגו', כָּל הַמִּחְלָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים
 עֲלֶיךָ", אֵין מִיִּרְאִין אֶת הָאָדָם, אֲלֹא בְּדָבָר שֶׁהוּא
 יְגֹר מִמֶּנּוּ: (סא) יַעֲלֶם. לְשׁוֹן עֲלִיָּה:
 (סב) וְנִשְׁאַרְתֶּם בְּמַתִּי מַעֲט תַּחַת וְגו'. מוֹעֲטִין
 חֲלוּף מְרַבִּין: (סג) כֹּן יִשִּׁישׁ ה'. (מגילה י) אֶת
 אוֹיְבֵיכֶם עֲלֵיכֶם, לְהַאֲבִיד וְגו': וְנִסְתַּחֲתֶם. לְשׁוֹן
 עֲקִירָה, וְכֵן: (משלי טו) "בֵּית גָּאִים יִסַּח ה'":

בְּאִישׁ חִיקָהּ וּבִכְנָהּ וּבִכְרֶתָה. הַגְּדוּלִים:
 (נז) וּבִשְׁלִיתָה. בְּנִיָּה הַקְטָנִים. בְּכֻלָּן תִּהְיָ עֵינָהּ
 צָרָה כְּשֶׁתֹּאכַל אֶת הָאֶחָד מִלִּיתָן לְאֲשֶׁר אֲצֻלָּה מִן
 הַבָּשָׂר: (נט) וְהִפְלֵא ה' אֶת־מִכְתָּךְ. מִפְּלֹאוֹת
 וּמִבְּדֻלוֹת מִשְׁאָר מִכּוֹת: וְנֶאֱמָנוֹת. לִיִּסְרָךְ, לְקַיִם
 שְׁלִיחוֹתָם: (ס) אֲשֶׁר יִגְרֹת מִפְּנֵיהֶם. מִפְּנֵי
 הַמִּכּוֹת, כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים מִכּוֹת מִשְׁנוֹת הַבָּאוֹת
 עַל מִצְרַיִם, הָיוּ יִרְאִים מִהֶם שְׁלֹא יָבוֹאוּ גַם עֲלֵיהֶם,

יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַאבִּיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וּנְסַחֲתֶם מֵעַל הָאדָמָה אֲשֶׁר-אַתָּה
בְּאֶשְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ כְּשִׁי': סד וְהַפִּיצָךְ יְהוָה בְּכָל-
הָעַמִּים מִקְצֶה הָאָרֶץ וְעַד-קְצֶה הָאָרֶץ
וְעַבְדָּתָ שֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יַדְעַת
אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ עֵץ וְאֶבֶן כְּשִׁי': סה וּבְגוֹיִם הָיִם
לֹא תִרְגִּיעַ וְלֹא-יִהְיֶה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלֶךָ וְנָתַן
יְהוָה לְךָ שֵׂם לֵב רָגֹז וּכְלִיוֹן עֵינַיִם וְדַאבוֹן
נֶפֶשׁ כְּשִׁי': סו וְהָיוּ חֲטִיף תִּלְאִים לְךָ מִגִּגֶּד
וּפַחַד־תִּלְאִים לֵילָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תֵאֱמִין בְּחִיֶּיךָ כְּשִׁי':
סז בִּפְקֹד תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עָרֹב וּבַעֲרֹב תֹּאמַר
מִי־יִתֵּן פֶּקֶד מִפֶּחַד לְבַבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחֹד
וּמִמֶּרְאֶה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה כְּשִׁי': סח וְהִשִּׁיבְךָ
יְהוָה | מִצָּרִים בְּאֻנְיוֹת בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר אִמַּרְתִּי
לְךָ לֹא-תִסִּיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכְרְתָם שֵׁם
יְהוָה וְאֵין קִנְיָה כְּשִׁי': סט אֱלֹהִים דְּבָרֵי הַפְּרִית

(סד) וְעַבַּדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים. כְּתַרְגוּמוֹ, לֹא עֲבֹדֶת אֱלֹהֹת מִמֶּשׁ, אֲלֵא מַעֲלִים מִסּוּ וּלְגַלְיוֹת לְכַמְרֵי עֲבֹדֶת כּוֹכְבִּים: (סה) לֹא תִרְגִּיעַ. לֹא תִנּוּחַ, כְּמוֹ: "יִשְׁעִיהָ (כח) "וְזֹאת הַמְרַגְעָה": לֵב רָגַז. לֵב חָרַד, כְּתַרְגוּמוֹ: 'דָּחַל', כְּמוֹ: "שְׂאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לָךְ", (שְׁמוֹת טו) "שִׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן". (שְׁמוּאֵל-ב כב) "מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ": וְכָלִיּוֹן עֵינַיִם. מִצָּפָה לִישׁוּעָה, וְלֹא תִבָּא: (סו) חֲתִיד תִּלְאִים לָךְ. עַל הַסָּפֶק, כָּל סָפֶק קְרוֹי 'תִּלְוִי': 'שִׁמְאָ אָמוֹת הַיּוֹם בְּחֶרֶב הַבָּאָה עָלֵינוּ'. (מִנְחוֹת ק"ג) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: זֶה הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק: וְלֹא תִאֲמִין בַּחֲתִיד. זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפִּלְטָר:

קִימָא דִּי פִקִּיד יִי ית מִשֶּׁה לְמַגִּזֹּר
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְּמוֹאֵב
בֶּר מִקִּימָא דִּי גִזֵּר עֲמָהוֹן בְּחֹרֵב:
א וקרא משה לכל ישראל ואמר
להון אתון חזתון ית כל די עבד
יִי לְעִינִיכֹן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
לְפָרְעָה וּלְכָל עֲבֹדָהּי וּלְכָל
אַרְעָה: ב נסי רבִּרְבִּיָּא דִּי חֲזָא
עֵינִיךְ אֲתִיָּא וּמוֹפְתִיָּא רַבִּרְבִּיָּא
הָאֲנוּן: ג וְלֹא יֵהָב יִי לְכוֹן לְפָא
לְמַדַּע וְעֵינִין לְמַחְזִי וְאֲדִינִין
לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הַדִּין:
ד ודברית יתכון ארבעין שנין
בְּמִדְבָּרָא לֹא בְּלִיָּאָת פְּסוּתִיכֹן
מִנְכֹּן וּמִסְנֶךְ לֹא עֲדוּ מַעַל רִגְלֶךְ:
ה לְחִמָּא לֹא אֲכַלְתוֹן וְחִמְרָא חֲדַת
וְעֵתִיק לֹא שְׁתִּיתוֹן בְּדִיל דְּתִדְעוֹן
אַרִי אָנָּא יִי אֲלֵהֲכוֹן: ו וְאַתִּיתוֹן
לְאַתְרָא הַדִּין וּנְפַק סִיחוֹן מִלְפָּא
דְּחִשְׁבוֹן וְעוֹג מִלְפָּא דְּמִתְנָן
לְקַדְמוֹתָנָא לְאַגְחָא קֶרֶבָא
וּמַחְזוֹנוֹן: ז וּנְסִבְנָא ית ארעהון
וְיִהְיֶהנָּה לְאַחֲסָנָא לְשִׁבְטָא דְּרְאוּבֵן
וּלְשִׁבְטָא דְּגָד וּלְפִלְגוֹת שְׁבֻטָא
דְּמִנְשֶׁה: ח וְתִשְׁרוֹן ית פְּתַגְמִי

וּלְגָדִי וּלְחִצֵּי שִׁבְטֵי הַמְּנַשִּׁי: ח וְשִׁמְרָתֶם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת

רש"י

וגו', היום הזה הכנתי שאתם דבקים וחספצים
במקום: (ו) ותבאו אל־המקום הזה. עתה אתם
רואים עצמכם בגדלה וכבוד, אל תבצעו במקום
ואל ירום לבבכם, ושמרתם את דברי הברית הזאת.
דבר אחר: "ולא נתן ה' לכם לב לדעת", (ע"ז ה)
שאינ אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחקמת
משנתו עד ארבעים שנה, ולפיכך לא הקפיד
עליכם המקום עד היום הזה, אבל מכאן ואילך
קפיד, ולפיכך: (ח) ושמרתם את־דברי הברית
הזאת וגו':

חסלת פרשת תבא

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לְכַתֹּב אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּאַרְץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־
כָּרַת אֲתֶם בְּחֹרֵב: פ שביעי כמ' א ויקרא
משה אל־כל־ישראל ויאמר אלהם אתם
ראיתם את כל־אשר עשה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם
בְּאַרְץ מִצְרַיִם לְפָרְעָה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־
אֲרָצוֹ: ג הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ
הָאֵתֶת וְהַמַּפְתִּים הַגְּדֹלִים הָהֵם: ג וְלֹא־נָתַן
יְהוָה לָכֶם לֵב לִדְעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹיִם
לִשְׁמָע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ד וְאִלְכֶךְ אֶתְכֶם
אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם
מֵעַלֵיכֶם וְנִעַלְכֶךְ לֹא־בָלְתָה מַעַל רִגְלֶךְ: ה לָחֶם
לֹא אָכַלְתֶּם וַיֵּין וְשִׁכָּר לֹא שְׁתִּיתֶם לְמַעַן
תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מַפְסִיר ו וַתָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חִשְׁבוֹן וְעוֹג
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרֹאתֶנּוּ לְמַלְחָמָה וַנִּכֶּם: כ
וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָה לְנַחֲלָה לְרְאוּבֵנִי
וּלְגָדִי וּלְחִצֵּי שִׁבְטֵי הַמְּנַשִּׁי: ח וְשִׁמְרָתֶם אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת

ובשבועה: מלבד הברית. קללות שבתורת כהנים
שנאמרו בסיני: (ג) ולא־נתן ה' לכם לב לדעת.
להפיר את חסדי הקדוש ברוך הוא, ולידבק בו:
עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה
ספר התורה לבני לוי, כמו שנאמר: (לקמן לא)
"ויתנה אל הכהנים בני לוי", באו כל ישראל לפני
משה ואמרו לו: משה רבינו, אף אנו עמדנו בסיני,
וקבלנו את התורה ונתנה לנו, ומה אתה משליט
את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר: לא
לכם נתנה, לנו נתנה? ושםח משה על הדבר, ועל
זאת אמר להם: (לעיל כז) "היום הזה נהיית לעם

קִימָא הָדָא וְתַעֲבִדוּן יְתֵהוּן בְּדִיל
 דְּתַצְלִחוּן יֵת כָּל דִּי תַעֲבִדוּן :
תַּעֲשׂוּן כִּסְיָא : פפ
 קב"ב פסוקים לעבדו"ו סימן

פ פ פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לְפָנָי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֲזַחֲיִים הֵיא לְמַחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיהָ דְּרַכִּינַעֲם, וְכָל־נְתִיבֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד. וְיִ חֲפִיז לְמַעַן צִדְקוֹ, וְגִדִּיל תּוֹרָה וְיִאֲדִיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

**בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
 הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
 וּבַנְּבִיאֵי הָאֵמַת וְצִדְקָה:**

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפיו המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת כי תבוא בישעיה פרק ט

ט א קוּמִי אֲוִרִי כִּי כָּא אוּרְךָ וְכָבוֹד יְהוָה עֲלֶיךָ זֶרַח: ב כִּי־הִנֵּה הַחֲשֹׁךְ יִכְסֶּה־אֶרֶץ וְעֶרְפֹּל לְאֻמִּים וְעֲלִיף יִזְרַח יְהוָה וְכָבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יֵרָאֶה: ג וְהִלְכּוּ גוֹיִם לְאוּרְךָ וּמַלְכִּים לְנִגְהָ זֶרַחךָ: ד שְׂאֵי סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאִי כָלֶם נִקְבְּצוּ בְּאוּרְךָ בְּנִיךָ מֵרְחוֹק יָבֹאוּ וּבְנִתֶיךָ עַל־צֵד תִּאֲמָנָה: ה אֲזִי תִרְאִי וְנִהְרֶת וּפְתַח וְרַחֵב לְבָבְךָ כִּי־יִהְיֶה עֲלֶיךָ הַמֶּזֶן יָם חֵיל גוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ: ו שִׁפְעַת גְּמֻלָּים תִּכְסֹּף בְּכָרִי מִדִּין וְעִיפָה כָלֶם מִשְׁבָּא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשְׂאוּ וּתְהַלּוֹת יְהוָה יִבְשְׁרוּ: ז כָּל־צֹאן קָדָר יִקְבְּצוּ לָךְ אֵילֵי נְבוֹת יִשְׁרָתְּוֹנָה יַעֲלוּ עַל־רִצּוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תַּפְאֲרָתִי אֲפָאֵר: ח מִי־אֵלָה כַּעֲב תַּעֲוִפִּינָהּ וּכְיוֹנִים אֶל־אַרְבְּתֵיהֶם: ט כִּי־לִי אֲנִים יִקְוּ וְאֲנִיּוֹת תִּרְשִׁישׁ בְּרֵאשׁוֹנָה לְהִבִּיא בְּנִיךָ מֵרְחוֹק כַּסְפָּם וְזָהָבם אֲתָם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְקַדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶאֶרְךָ: י וּבְנֵי בְנֵי־נֹכַח חֻמְתֶיךָ וּמַלְכֵיהֶם יִשְׁרָתְוֹנָה כִּי בְקִצְפִי הִכִּיתֶיךָ וּבְרִצּוֹנִי רַחֲמִתֶיךָ: יא וּפְתַחוּ שַׁעְרֶיךָ תָּמִיד יוֹמָם וּלְלֵילָה לֹא יִסְגְּרוּ לְהִבִּיא אֵלֶיךָ חֵיל גוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם

נהוגים: יב כִּי־הָגוֹי וְהַמְּלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲבֹדוּךָ יֵאָבְדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יִחָרְבוּ: יג כְּבוֹד הַלְכָנוֹן
 אֵלֶיךָ יָבֹא בְּרוּשׁ תְּדַהֵר וּתְאֻשׁוּר יִחָדְדוּ לְפָאֵל מְקוֹם מְקַדְּשֵׁי וּמְקוֹם רַגְלֵי אֲכַבֵּד: יד וְהִלְכוּ
 אֵלֶיךָ שְׁחוּחַ בְּנֵי מַעֲזִיךְ וְהַשְׁתַּחֲוּוּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלֶיךָ כָּל־מִנְאֲצִיךְ וְקִרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן
 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: טו תַּחַת הַיּוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׁנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשִׁמְתִּיךָ לְגִזָּוֹן עוֹלָם מְשׁוֹשׁ
 דּוֹר וָדוֹר: טז וַיִּנָּקֶת חֶלֶב גּוֹיִם וְשֹׁד מַלְכִּים תִּינָקִי וַיִּדְעַת כִּי־אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֶךָ וְגֹאֲלֶךָ
 אֲבִיר יַעֲקֹב: יז תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבְּרֹזֶל אָבִיא כֶּסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֻשֶׁת
 וְתַחַת הָאֲבָנִים בְּרֹזֶל וְשִׁמְתִּי פְקֻדֹתַי שְׁלוֹם וְנִגְשִׁיךָ צְדָקָה: יח לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֲמֹס בְּאַרְצֶךָ
 שׁוֹד וְשֹׁבֵר בְּגִבּוֹלֶיךָ וְקִרְאֵת יִשׁוּעָה חוֹמֹתֶיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ תִּהְלָה: יט לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשְׁמֵשׁ
 לְאֹר יוֹמָם וּלְלַיְלָה הַיָּרֵחַ לַאי־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָּךְ יְהוָה לְאֹר עוֹלָם וְאַל־הָיָה לְתַפְאֲרֶתֶךָ:
 כ לֹא־יָבֹא עוֹד שִׁמְשׁוֹךְ וִירְחֶךָ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאֹר עוֹלָם וְשִׁלְמוּ יָמֵי אָבְלֶךָ:
 כא וְעַמּוֹךְ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ גִּצְר מַטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר: כב הַקָּמֹן יִהְיֶה
 לְאֵלֶיךָ וְהַצֵּעִיר לְגוֹי עֲצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעַתָּה אַחִישָׁנָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוֹר כָּל הָעוֹלָמִים, צְדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמַקְשֵׁם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת
 וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
 אַחֲרָיו לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
 הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָה:

שְׂמַחֲנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
 אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קְדוּשָׁךְ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְפֹּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּה לָנוּ
 יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקַדְּשָׁה וּלְמַנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתַפְאֲרָה. עַל הַכָּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת כי תבוא בערים שונות בעולם

קמג

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
אוסטריה וינה	5:26	5:35	8:04	8:07	8:36	8:39	9:41	9:43	18:13	18:00	18:42	18:29	17:44	18:33
אוסטרליה מלבורן	6:19	6:10	8:43	8:38	9:15	9:10	10:17	10:12	18:13	18:18	18:38	18:43	17:59	18:47
אוקראינה אודסה	5:31	5:39	8:07	8:10	8:40	8:42	9:45	9:46	18:13	18:01	18:41	18:29	17:45	18:33
אוק. דנייפרופטרובסק	5:12	5:21	7:49	7:52	8:22	8:25	9:27	9:29	17:57	17:45	18:27	18:14	17:29	18:18
אוקראינה ז'יטומיר	5:38	5:47	8:14	8:18	8:47	8:50	9:53	9:54	18:23	18:10	18:54	18:40	17:52	18:44
אוקראינה קייב	5:29	5:38	8:07	8:10	8:39	8:42	9:45	9:46	18:17	18:03	18:47	18:34	17:46	18:38
איטליה מילאנו	5:58	6:05	8:34	8:36	9:06	9:09	10:11	10:12	18:39	18:27	19:07	18:55	18:11	18:59
ארגנטינה ב. איירס	6:51	6:43	9:16	9:10	9:48	9:43	10:49	10:45	18:47	18:51	19:11	19:15	18:32	19:19
ארה"ב בולטימור	5:45	5:50	8:18	8:20	8:51	8:53	9:56	9:56	18:18	18:08	18:44	18:34	17:52	18:38
ארה"ב ברוקלין נ.י.	5:32	5:38	8:08	8:10	8:40	8:42	9:44	9:45	18:10	18:00	18:36	18:26	17:43	18:30
ארה"ב לוס אנג'לס	5:32	5:36	8:06	8:07	8:38	8:39	5:32	5:36	18:04	17:56	18:28	18:20	17:39	18:24
ארה"ב מיאמי	6:04	6:06	8:35	8:35	9:08	9:08	10:12	10:11	18:28	18:21	18:51	18:44	18:04	18:48
ארה"ב דטרויט	6:08	6:14	8:44	8:46	9:16	9:18	10:21	10:21	18:47	18:36	19:14	19:03	18:20	19:07
ארה"ב ניו ג'רסי	5:33	5:39	8:08	8:10	8:40	8:42	9:45	9:45	18:09	17:59	18:35	18:25	17:43	18:29
ארה"ב ניו הייבן	5:29	5:36	8:03	8:05	8:36	8:38	9:40	9:42	18:04	17:54	18:30	18:20	17:37	18:24
ארה"ב שיקאגו	5:25	5:32	8:02	8:04	8:33	8:36	9:38	9:39	18:06	17:55	18:32	18:22	17:39	18:26
ברזיל ס. פאולו	5:59	5:53	8:27	8:23	8:59	8:55	10:01	9:57	18:05	18:07	18:27	18:29	17:49	18:33
ברזיל ריו דה ז'נרו	5:45	5:39	8:13	8:09	8:45	8:41	9:47	9:43	17:52	17:53	18:14	18:16	17:35	18:20
בריטניה לונדון	5:30	5:40	8:09	8:13	8:41	8:45	9:46	9:48	18:20	18:06	18:52	18:37	17:51	18:41
בריטניה מנצ'סטר	5:38	5:48	8:17	8:21	8:49	8:53	9:55	9:57	18:30	18:15	19:02	18:47	18:00	18:51
גרמניה פרנקפורט	5:56	6:05	8:34	8:38	9:06	9:09	10:12	10:14	18:45	18:32	19:15	19:02	18:14	19:06
ישראל באר שבע	5:21	5:25	7:54	7:55	8:27	8:27	9:31	9:31	17:51	17:43	18:14	18:07	17:26	18:11
ישראל חיפה	5:20	5:24	7:53	7:54	8:25	8:26	9:30	9:30	17:51	17:43	18:15	18:07	17:14	18:11
ישראל ירושלים	5:18	5:21	7:53	7:53	8:24	8:25	9:29	9:28	17:51	17:43	18:15	18:07	17:04	18:11
ישראל תל אביב	5:22	5:26	7:54	7:55	8:27	8:28	9:31	9:31	17:50	17:42	18:14	18:06	17:26	18:10
מולדובה קישינב	5:39	5:47	8:15	8:17	8:47	8:50	9:52	9:54	18:20	18:08	18:49	18:37	17:52	18:41
מקסיקו מקסיקו	6:17	6:18	8:52	8:52	9:22	9:22	10:27	10:26	18:47	18:42	19:09	19:03	18:24	19:07
סינגפור סינגפור	6:54	6:52	9:22	9:20	9:55	9:53	10:58	10:56	19:06	19:04	19:27	19:25	18:46	19:29
פולין ורשא	5:05	5:15	7:44	7:48	8:16	8:20	9:22	9:24	17:57	17:43	18:29	18:14	17:27	18:18
צרפת ליאון	6:14	6:22	8:51	8:54	9:23	9:26	10:28	10:29	18:57	18:45	19:25	19:13	18:29	19:17
צרפת פריז	6:22	6:31	9:00	9:03	9:32	9:35	10:37	10:39	19:09	18:56	19:39	19:26	18:40	19:30
קנדה טורונטו	5:52	5:59	8:29	8:31	9:00	9:03	10:05	10:06	18:33	18:22	19:00	18:49	18:05	18:53
קנדה מונטריאול	5:29	5:36	8:05	8:07	8:37	8:39	9:42	9:43	18:10	17:58	18:38	18:26	17:42	18:30
רוסיה מוסקבה	5:55	6:06	8:36	8:41	9:08	9:12	10:14	10:16	18:54	18:38	19:28	19:12	18:23	19:16
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	5:55	6:03	8:31	8:34	9:04	9:07	10:09	10:10	18:37	18:25	19:06	18:54	18:09	18:58
שווייץ ציריך	5:58	6:06	8:36	8:39	9:07	9:10	10:13	10:14	18:44	18:32	19:13	19:01	18:16	19:05

הערות חשובות ללוח זמני ההלכה לשיטת אדמו"ר הזקן

א. הזמנים חושבו על פי המבואר ב"סדר הכנסת שבת" שבסידור אדה"ז.

ב. בכל עיר נלקח בחשבון: גובה המקום מעל פני הים, וכן גובה ראשי הגגות הגבוהים שבעיר.

ג. לא התחשבו בהרים המסתירים את האופק.

ד. השקיעה הנראית - אינה השקיעה ההלכתית האמיתית, אלא יש להוסיף עוד 4 דקות על השקיעה הנראית. וכן יש להפחית 4 דקות לזריחה ההלכתית האמיתית.

ה. צאת השבת - על פי שיטת אדה"ז, "מעט" - 4 דקות לאחר צאת הכוכבים.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאויב ואורב ולסמים וחיות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרה (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00130
14/09/2008